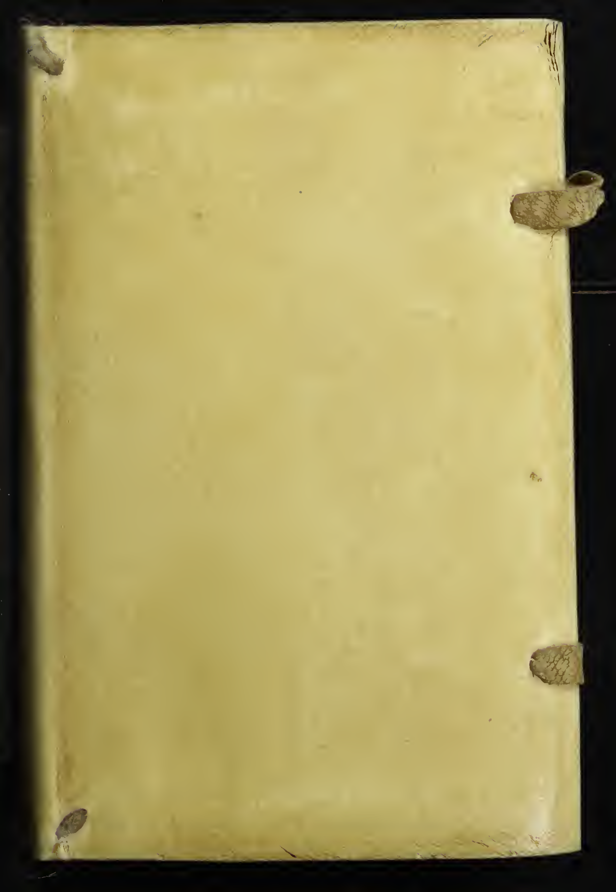

LEMNIVS
DE MIRA C.

VERSANTUR HIS TRIBUS

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

DE MIRACVLIS OCCVLTIS NATVRAE, LIBRI IIII.

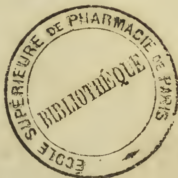
Jtem

DE VITA CVM ANIMI ET CORPORIS INCOLVMITATE RECTE INSTITVENDA, LIBER VNVS.

Illi quidem iam postremùm emendati, & aliquot capitibus aucti: hic verò nunquam antehac editus.

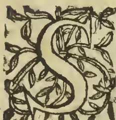
AVCTORE
LEVINO LEMNIO *Medico Zirizaeo.*

COLONIAE AGRIPPINAE,
Apud Theodorum Baumium sub signo Arboris.
ANNO M. D. LXXXIII.

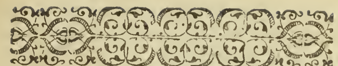
PASCHASII OENII HEL-
CRVCINI IN OPERIS COMmendationem Carmen.

I te delectat multò pulcherrima Nymphe
Natura æterni fida ministra Dei:
Aut plusquam varius rerum color optime Lector,
Ornatus, series, forma, vel ordo iuuat:
Si censes operæ pretium cognoscere, quicquid
Tellus, Oceani tractus & astra ferunt:
Et cupis ingenuè multa & præclara doceri,
Id quod Naturæ lex, Pietasq́ monet:
Huc ades, hos memori libros fac mente recondas.
Propositi exiguo tempore victor eris.
Scilicet eloquio cumulatus, & arte medendi
Lemnius ostendet, quidlibet vnde petas.
Abdita Naturæ pandit miracula, vires,
Causas, quæ multos texerat vmbra dies.
Tum solidis adeò rationibus omnia fulcit,
Vt carpi, Momo iudice, posse neges.
Ingenij mirè felicis acumine quid non
Differit argutè, perspicueq́ docet?
Candidus & tersus leni fluit agmine sermo,
Multus vbique nitor, multus vbique lepos.
Nec Medicis solis (ne forte quis inscius erret)
Hic operam & studium dedicat ille suum:

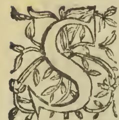
Plurima ciuili præcepta salubria vitæ,
Fingendisq́ probè moribus apta leges.
Auribus instillans animoqúe τὸ γνῶθι σεαυτὸν,
Hoc aget, vt studeas notior esse tibi.
Ignauas hominum vetat oblrutescere mentes,
Præteritis vel bonis deteriora sequi.
Quin obiter studijs melioribus imbuit omnes,
Qua se cognoscant, qua ratione Deum.
Sed frustra celebrem malè natis versibus illum,
Cuius fama volat docta per ora virûm.
Instar multorum Gesnerus Apolline dignus
Mystes, sat locuples hic mihi testis erit:
Qui citra inuidiam presso vir candidus æqua
Expensum trutina pollice laudat opus.
Vt taceam geminos Hetrusca voce loquentes
Quàm cupidè Ausonidum turba diserta legat.
Lucis enim vsura caruêre, nec hactenus extra
Septa domus reliqui corripuêre pedem.
Restat vt Hispanos, Celtas, linguaq́ Britannos
Repræsentantes, Belgica verba sonent:
Quos æquè gratos doctis si senserit auctor,
Adijciet totidem, cœpta iuuante Deo.

ILLV.

ILLVSTRISSIMO POTENTISSIMOQ. SVECORVM, GOTHORVM, VANDALORVMQVE REGI, AC LIVONIAE Domino, ERICO, eius nominis decimoquarto, Leuinus Lemnius Medicus

S. P. D.

CITVM est illud Platonis, rex inuictißime, felices fore Respublicas, si vel studia sapientiæ consectentur Reges, vel sapientes imperent. Quod cùm in te sine controuersia perfici intelligam, qui non solùm studijs sapientiæ sedulò insistas, sed quasuis artes amplectaris ac colas; non possum tuæ Maiestati, tuoq; ampliß. Regno non impensè gratulari. Dici enim vix queat, quàm sis hoc nomine tuis subditis futurus amabilis ac gratiosus, denique ad ea sectanda quæ in humanis rebus sunt præcipua, quæque ad summam felicitatem spectant, incitamento. Vt enim filij maiorum vestigijs insistunt, in quos oculos continenter habent defixos, illorumq; imitantur vel vitia vel virtutes: ita in imperio aulæ Proceres ac promiscua paßim multitudo ea consectari

conatur, ea vita & moribus exprimere, quæ Regi aut Principi placere videat, & quibus ille maximè afficiatur. Quum autem multis magnisq́; rebus ſpectata ſit tua, ERICE illuſtriſsime, Maieſtas & amplitudo, corporis animiq́; præſtantia, acumen ingenij, eruditio ſingularis ſumma vitæ integritas, in pace incredibilis imperij moderatio, belli vero tempore, quod nunquam niſi iuſtè à te ſuſcipitur, mira rerum gerendarum peritia pari conſilio ac prudentia fulta: quibus artibus non minus fortiter, quàm animosè, magnoq́; ſucceſſu ac dexteritate finitimos, qui alienæ ditioni inhiant, propulſas ac conficis: quis tantas tamque admirandas naturæ dotes, quibus à Deo Opt. Max. affatim excultus es, ac cumulatè exornatus, non admiretur ac ſuſpiciat, ſolidisque encomijs proſequatur? quod ipſum vnicè perficere meditor, quandoquidem Maieſtatis Regiæ fauorem experiar, quæ ex noſtra hac ſtatione atque excubijs, magnis præmijs in Aulam ſuam nos euocat. Quocirca quum latiſsima Regna, longeqúe exporrectos Sueciæ ac ditionis Gothicæ tractus (à quibus totius Europæ exortam nobilitatem ſeriò dictitare ſolet Imperator Carolus huius nominis quintus, ſibiq́; id laudi ducere) incredibili ſapientia ac comitate te moderari audiam, atque abs te conquiri vndiq́; non ſolùm artifices manuarios, ſed quod præcipuè laudem meretur, conuocari magnis tuis ſumptibus atque impenſis viros doctos, ac literatos, qui Regno tuo decus & ornamen-

tum

tum afferant, passus sum D. Guilielmum Lemnium, quem vt archiatron, seu Medicum primarium in corporis tui tutelam ac sanitatis conseruandæ præsidium asciuisti, tanto locorum interuallo, à patrijs sedibus, à paterno complexu, congressuq; familiari ac domestica consuetudine diuelli, præsertim ijs annis quibus parentes filijs, tamquam scipione fulti, inniti soleant, atque inclinata vergenteq; ætate, aliqua ab ijs oblectamenta concipere, nonnulla imminentis senij solatia consequi. Et quò ergà clementissimum Regem magis constet Lemnij studium, promptæq; voluntatis ac propensi animi testificatio, libros hos de Naturæ dignitate & præstantia, abditisq; rerum causis Maiestati Regiæ dedicare visum est, quò se oblectare ijs possit, vbi à serijs rebus respirare liceat atque à publicis functionibus conquiescere. Multa autem inesse lucul rationibus hisce nostris, citra omnem ambitionem aut adulandi suspicionem, ausim pollice:i, quæ amœnitate lectionis ac quum rerum tum sententiarum varietate atque illecebra quemque poßint reficere ac demorari. Siquando itaque, inuictißime Rex, occupationibus, quibus implicatus es, defungi te contigerit, atque aliquid tibi laxamenti imperare visum sit, his auocamentis animum grauioribus rebus defessum recreare poteris ac reficere. Hoc autem argumentum, quo nullum excogitari potest plausibilius, ea mente ac consilio illustrandum suscepi, vt omnibus innotescat quam immensa sit rerum Natura, quæ

vsibus commodisqúe nostris inseruit, quô vis eius se proferat, quàm longè lateq́; sit diffusa. Quæ cùm sit diuinitatis instrumentum, tota moles ac rerum vniuersitas illi incumbit atq́; innititur, eiusq́; munere cuncta sulsistunt, continuata successione se propagant ac tuentur. Quæ consideratio hoc efficit in animis hominum, eumq́; vsum consequitur, vt mens humana in Opificem erecta, res momentaneas ac caducas despicere condiscat, atq; ad sempiternas aspiret atque enitatur. Siquidem Naturæ contemplatio, quæ multiplici rerum varietate instructa est atque exornata, totiusqúe mundi decor & species, in Conditoris admirationem atque amorem mortales allicit: ita vt tam spectabili ac visendo mundi opificio obstupefactus humanus animus, in huius architectum atque artificem tota mente rapiatur, haustoqúe tacito quodam Diuinitatis afflatu, illum colat, ac veneretur, in illo confidenter conquiescat. Cuius rei cùm toto passim opere specimen sim exhibiturus, superuacaneum existimo plura congerere, quibus naturæ splendor illustrari possit, eiusqúe dignitas amplificari, præsertim cùm R.M. sedulò Naturæ ac rerum contemplationi insistat, eaq́; continenter se oblectet, ita vt nulli aptius magisq́; appositè hæc Naturæ miracula consecrari possint, quàm Erico Regi, qui huiusmodi oblectamentis vnicè afficitur. Eò autem magis gratum, acceptumqúe amplitudini Regiæ hoc munus literarium fore confido, quod tempestiuè ac captata opportunitate

portunitate oblatum sit, nempe ijs nuptiarum auspicijs, quæ serenissimus Rex propediem inturus est, quod vt felix faustumq́; sit, optimi quique bonis acclamationibus, bonisq́; omnibus exoptant ac precantur. Deus Optimus Maximus, qui cuncta fulcit ac sustinet, regni tui solium Rex illustrissime stabiliat, tibique in omnibus felicem progressum, magnaqúe incrementa conferat.

Zirizææ, pridie Cal. Ianuarij.

AD CANDIDVM LECTOrem Præfatio L. Lemnij Medici.

DVO sunt artium, quæ hominum vtilitati atque vsui deseruiunt, instrumenta, quibus omnia firmari solent, ac stabiliri, Ratio & Experientia. His enim ipsa Medicina, & præter Mathematicas artes, pleræque aliæ fulciuntur. Siquidem quæ exacti, excussique iudicij hominibus sunt factura fidem, ad hanc amussim exigi, ad hunc lapidem Lydium debent explorari. Quid autem magni præstiterit Medicus, si herbas ac medicamenta efficaces obtinere effectus ratione studeat euincere, nisi id experimento comprobet? E diuerso, qua fiducia niti posset experimẽto, quod plerunq; absq; iudicio adhibitum fallax esse, ac periculosum declarat inconsulta Empyricorum temeritas, nisi illi ratio suffragetur? Et quanquam Sophisticum censeri posset, contra experientiæ testificationem ac documentum, rationem exigere: nunquam tamen quisquam sani iudicij, & qui in delectu rerum aliquid pensi habet, experimento assensum fecerit, aut id temere experiri sustineat, nisi ratione id per omnia comprobatum sit, ac suffultum. Nõ tamẽ diffiteri possim, aut tergiuersari, quin

multa

multa ſint in natura rerũ abdita, atque abſtruſa, effectuque tam latenti & cæco, vt temerarium ſit talium ratioñe inire, aut facti cauſam explicare. Hæc ipſa Dioſcoridi ἀναπολόγητα dicuntur, hoc eſt ratione deſtituta, & cauſarum cognitione vidua, quæ ſenſui & intelligentię manifeſtam demonſtrationẽ non exhibent, eoq; occultæ proprietates Medicis dicuntur. Siquidem aliquid interuenire cẽſent huiuſmodi rebus, vel ex decurſu aſtrorum, ac ſiderum corradiantiũ meatu, vel ex diuina voluntate, aut elemẽtorum concretione ac mixtura, vel deniq; totius ſubſtãtiæ vi, formaq; ſpecioſa, quę quũ ratiõe, mentisq; iudicio aſſequi nequeamus in occultas eſſentias, abditasq; proprietates eas reijcimus, ac tali ſuffugio eluctamur, ex eoq; Labyrintho nos extricamus. Ego verò, quò ad huiuſmodi rerum demõſtrationes, cauſasque eruendas doctorum animos extimulem, adnitar pro virili probabili atque artifici cõiectura rationem elicere, aut quã proximè collimãdo ſcopum attingere. Multa ſunt, fateor, incompertæ originis in naturæ rebus, ac dẽſis in obſcuritatibus inuoluta, quorum tamen probabilis ratio excogitari, atque effectus cauſa, ſi non euidenter, & perſpicuè, certè veriſimiliter reddi poteſt. Verbi cauſa: Baſiliſcus hominem viſu

Libr. 6. cap. 3 + ?

Occultæ proprietates.

ſuperimit. Quis exercitatus in operibus naturæ id euenire neſciat ex emanantibus noxijs expirationibus, quas ſenſim ac latenter in hominis perniciem exhalat? Nec enim ſolus Regulus, ſed omne propemodum ferarum genus homini infeſtum eſt, atque afflatu, ſibiloq; geſtit inferre exitium. Sic lupi conſpectus, modò propius homini aſsiſtat, oris hiatu atque halitu virulento raucedinē inducit, ac tantum non vocem adimit. Sic muliebris ſexus menſibus profluentibus eboris, ſpeculique nitorem offuſcat, ferri aciem retundit, ſegetes ſtrangulat, hortorum germina conficit, halitus contagio, ac non modò obuios quoſque, ſed ipſam ſe maculis næuiſque deformat. Pari ratione oculis lippitudine, atque ὀφθαλμία vitiatis, alterius oculos affici contingit. Quod venuſta ſimilitudine expreſsit Ouidius & Iuuenalis:

Cùm ſpectant oculi læſos, læduntur & ipſi:
Multaq; corporibus tranſitione nocent.
Sic pecudes, armenta, boues, grex totus in agris
Satyra.I. *Vnius ſcabie cadit, & porrigine fœda,*
Vuaq; conſpecta liuorem ducit ab vua.

Homines autem hominibus contagionem potiſsimum afflant, vbi ex aduerſo conſiſtunt: neq; enim ſi in obliquum vergat expira-

piratio, vel si in dextrum, aut læuum efflu-
xum ferri contingit, tantum damni adfert,
tantaq. labe inficit. Vt enim transuersa at-
que obliqua visio quemadmodum pætis ac Simile.
lusciosis assolet, nõnihil obtunditur atque
hebescit: ita quæ ex oculis, aliaq́ue corporis
parte emanant, si obliquè ferantur, retundi
atque hebetari cõtingit, minusq́ue mali in-
ferre adstantibus. quod ipsum studiosius
obseruare soleo, vbi ægrotis contagio affe-
ctis assisto, adeo vt semper auersus cum ijs
verba faciam, nunquam inter fumarium &
decumbentẽ consistens. Hic effluxus atque
emanatio, tametsi oculis se nõ exhibeat, mi-
nusq́ue sensui visorio sit exposita, naribus
tamen, auribus, cerebro, vocali arteriȩ, pul-
monumq́ue fibris se ingerit. Sic nonnullos
obseruaui tam tetra mephite, atque animæ
graueolẽtia, vt nisi longius absistas, obuios
quosque halitus contagio feriant inficiant-
q́ue. Quam latè autem se porrigat halitus
animantium, quousque se proferat conta-
gium, hybernis mensibus, flante per gelici-
dia Aquilone, cuiq́ue perspicere licet. Siqui
dem ob aeris densitatẽ ac crassitiem fuman
tem animam ex intimis præcordijs recipro-
catione quadam, vt Oceani æstuaria erum-
pere videmus, ac longè lateq́ue se diffunde-
re: quæ licet æstiuis diebus non sit conspi-

cua

cũa oculisque minus expoſita, eam tamen vel odore percipis, vel in intimis prçcordijs tacitum virus concipis. Atque vt hæc ipſa corpori perniciem moliuntur, ac lethale virus inferunt: ita ſuaues odores, ac ſtirpium fragrantia ſpiritus erigunt, ipſumque vitæ fontem cor fouent ac recreant. Quod vel obeſæ naris quiſque animaduertere poteſt, quũ vires ſyncopi collapſos, animique deliquio ſopitas reſtaurari, erigique videt odoramentis. Verùm omiſsis his minutijs, poſtmodum fauore ſupremi Numinis magis recondita proferam. Quod ſi videbor cuiquam nõ penitus naturæ arcana eruiſſe, vſusque ſublanguidis parumque firmis rationibus, ac tenui orationis filo, nulloque verborum apparatu, nullis copijs naturam inſtruxiſſe: huic ego perſuaſum cupio, doctis præbitam potius ac demõſtratam à me ſcribendi materiam, quam præreptam. Iſta ſiquidem ſum aggreſſus, ac tractanda ſuſcepi, nõ tam ſpe, fiduciaque perficiendi, quàm experiendi ſtudio ac volũtate, ſimul vt pleniore obſequio meum patronum demererer, meosque ciues hoc officio deuincirem. Excitat autem ad huiuſmodi tentanda poſt
Satyr. 3. Platonem Perſius, cupitque patriç, ciuibuſque hoc tanquam debitum munus exſolui. Sic enim ad rerũ contemplationem, ad ſtudium

dium virtutis, ad sectanda hominum commoda nos extimulat:

Discite, & ô miseri causas cognoscite rerum,
Quid sumus, aut quid nam victuri gignimur, ordo
Quis datus, aut metæ quā mollis flexus, & vndæ:
Quis modus argenti, quid fas optare, quid asper
Vtile munus habet patriæ charisq; propinquis
Quantum elargiri deceat, quem te Deus esse
Iussit, & humana qua parte locatus es in re.

Itaque experiar, quid efficere, aut quò progredi posim, mihique culpam deprecari liceat, si non omnia sum assequutus, eoque iustius, quòd instituti operis argumentum tam sit vastum, adeoque se in immensum porrigat, vt infiniti sit operis, nec mediocris ingenij omnia ad amusim exequi, istāque spartam pro sua dignitate atq; amplitudine exornare. Quòd si Horatius in triuiali minimeque operoso argumento *In arte Poetica.*

Dat veniam maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cauit natura:

quātò magis in tanta rerum difficultate ad pleraq; cōniuere mussareque conuenit, nec omnia ad viuū, vt dicitur, resecare? Dici.n. vix queat, quanta Medicis deuorāda tædia, qui subeundi labores, quæ perferendæ domi forisque molestæ querimoniæ ac voces plora-

plorabundæ, quum rerum suarum satagũt, ac ciuibus suam operam sedulò impendũt: quorum cùm omne studium atque industria in actione consistat, nihil laxamenti, nulla respirandi spatia admittit non minus negotiosa, quàm quæstuosa praxis, adeò vt q̃ succisiuis horis, hoc est, vbi legitimis officijs sunt perfuncti, meditãtur, vix ea literis mandare vacet, nedũ expolire. Quod cum mihi afsiduè vsuueniat, atque huiusmodi occupationes domi forisque cõtinenter me inuoluant, ægrè ac difficulter omnia pro animi sententia perfici possunt: verùm cum naturæ contemplatio vnicè me afficiat, nec excogitari posit argumẽtum plausibilius, visum est eius miracula tractare locupletius, omniaque naturæ opera spectatiora efficere. Quocirca post consecratos noui huius anni auspicio Inuictiss. Sueciæ Regi ERICO libros hos quatuor de naturæ miraculis, quò serenissimus Rex confecto sopitoque bello, quod illi contra coniuratos aliquot hostes, summa virtute atque excelsi inuictique animi magnitudine & robore terra marique susceptum est, cumulatius Naturæ ac rerum contemplatione reficiatur.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZAEI DE OCCVLTIS NATVRAE MIRACVLIS, LIBER PRIMVS.

DE NATVRA, Diuinitatis instrumento.

CAP. I.

ATVRA, in qua elucēt, atque expressè se proferunt Diuinitatis vestigia, cuiusq; rei principiū est, quo consistunt omnia.

NATVRA est mens, λόγος, *seu ratio diuina operum naturalium effectrix, rerumq; existentium conseruatrix.* *Natura quid.*

Quæ vis nulli, præterquam Deo, & qui illi indiuulsè adhæret, Christo asscribi potest. Ipse enim splendor paternæ gloriæ, expressaque imago substantiæ illius, naturæ, totiusque vniuersi est opifex, suoque nutu, nulla subiacente materia, omnia condidit, in eoque est vita, vigorque rerum conditarum, atque ab illo singulis viuifica virtus infusa est, hoc est, per eum vnumquodque genuina sua vi subsistit, insitaque facultate se propagat, ac tuetur. Nihil in tanta, tamque immensa rerum vniuersitate iners, aut otiosum, nihil temerè aut fortuitò, nihil frustra effectum est, omnibus stirpibus sua vis indita, sin- *Heb. 1.* *Ioan. 1.* *Deus omnium rerū causam in sesp̄so complectitur.* *Coloss. 1.*

Natura, nec iners, nec otiosa. gulis animantibus suum ingenium, suaque attributa naturæ inclinatio. Obiter quæcunque mundi ambitu, cœlique complexu continentur, vi quadam insititia instructa sunt ad actum sibi peculiarem, ac suis quæque locis, temporibusque disposita, admirabili quadam vicissitudine munia sua obeunt, cursumque perficiunt. *Genes. 1.* Hinc cùm Deus tanti muneris effector, ac moderator collustrasset, quæ sex dierum spatio perfecisset, visa sunt illi insigniter bona, hoc est, ita elaborata, vt artis ratio efflagitabat, vt exposcebat ordo rerum, ac series, vt decor vniuersi exquirebat, adeò, vt omnia ad vsum conducerent, atque ad finem, cui erant destinata, spectarent. Qua de re sapienter disseruisse mihi videtur Aristot. huiusmodi propemodum verbis: *De partib. ani. lib. 1. cap. 5.* *Nihil in natura rerum tam minutum, tamq; vile, aut abiectum, quod non aliquid admirationis hominibus adferat.* Et quod Hieraclytum Tarentinum dixisse ferunt, cùm in casa quadam furnaria diuertisset: *Introite, sunt hic etiam Dij*: hoc quoque in naturæ operibus sentiendũ. In minutissimis enim naturæ rebus numen elucet, omniaque honesti, pulchrique rationem obtinent. Siquidem operibus naturæ hoc præcipuè adiunctum est, vt nihil temerè, viceque fortuita sit effectum, sed omnia finis sui gratia Et quemadmodum quum de ædibus magnificè constructis fit sermo, non de calce, de lateribus, de lignis, aliaque materia agitur: sed de forma, ac specie, structuraq; ædium, & in quem vsum sint erectæ: ita qui naturæ opera excutit, non de materia, sed forma, totaque substantia, de vsu denique atque vtilitate disserit. *Simile ab adium structura.* Sic corpus animæ gratia cõditum est: membra verò officiorum, quò commodè actiones suas obeant, suasque functiones exequantur. *Homo in quẽ vsum & finem creatus.* Homo autem Dei caussa in hoc mundi theatrum productus est, quò illo se oblectet,

lectet, illius munificentiam agnoscat, in illo conquiescat, illique fidat, atque innitatur. In tanta itaque, tamque immensa rerum existentium multitudine, ac varietate non suspicienda modò naturę vis & efficientia, sed eius maiestas atq; amplitudo, à quo singula producta & profecta sunt, cuiusque benignitate naturæ opera subsistunt, atque ab interitu vindicantur. Quæ cogitatio exuscitat animos nostros humi alioqui defixos, atq; in Dei notitiam ac cognitionem deducit. Deus enim tametsi sit inconspicuus, ex rebus tamen creatis, vt Paulus testatur, atque ex mundo tam mirificè condito, tam sapienter administrato & perspici potest & intelligi. Et queadmodum, Cicerone teste, ex memoria rerum, ex inuentionis subtilitate, ac celeritate motus, omnique pulchritudine virtutis vim mentis agnoscimus, quamuis oculis ipsa non pateat: Sic Deum mentemque illam æternam ex operibus eius dilucidè perspicimus, eiusque vim atque afflatum efficaciter percipimus. Illius enim virtus per omnia diffusa, singulis calorem, spiritum, vitamque largitur. Qua de re erudité concionatus est Athenis D. Paulus ex Arati sententia, quam eleganter expressit Lucanus lib. 9.

Natura vis ad Deum referenda.

Rom. 1.

Tusc. 1.

Deus quare homini innotescat.

Act. 17.

Hæremus cuncti superis temploq; tacente
Nil agimus nisi sponte Dei, non vocibus vllis
Numen eget.
Estq; Dei sedes nisi terra, & pontus, & aer,
Et cœlum & virtus: Superos quid quærimus vltra?
Iuppiter est quodcunq; vides, quocunq; moueris.

Quis igitur erga illum non afficiatur, cuius vires manifestè percipit, cuius donis cumulatè fruitur? Si imperatores & principes optimo iure veneramur ac suspicimus, illosque plurimi facimus, ac magnos honores ijs deferimus, quòd regna atque imperia incruenta, citraque sanguinis iactu-

Simile ab imperatorũ officio.

ram parta, summa æquitate administrant, quòd magistratus habent inculpatos, qui in obeũdis negotijs, munijsque publicis magnam curam, multamq; operam subeunt, quò omnes in officio contineant, omniaq; passim sint pacata, nec Resp. vlla discordia, aut seditione ciuili diuulsa: quantò magis Deum suspicere, ac venerari par est, qui nulla cura, nulloque negotio, aut solicitudine tam vastum, latumque mundi imperium nutu suo regit, ac moderatur? Quò spectat illud Apuleij hominis à nostra quidem religione alieni, sed qui ex Hebræorum fontibus id hauserit. Quod in triremi gubernator ac nauclerus, in curru rector, Choragus in Comœdijs exhibendis, præcentor in choris, agonotheta, seu remunerator in obeundis certaminibus, consul intra ciues, dux in exercitu, comes in suscipiendis propulsandisque periculis: hoc est, in mundo Deus; nisi quod ærumnosum, curisque innumeris implicitum videtur officij alicuius Principem fieri: at Deo nec molesta est, nec onerosa imperij sui cura. Cæterùm nolim mihi aduersari Medicos, aut grauatè ferre Philosophos, quòd in affecenda naturæ dignitate, ipsam ad fontem, suique originem referam: hac enim ratione omnia reducuntur ad essentiam primigeniam, totiusque naturæ archetypum. Et quanquam latè pateat naturæ vocabulum, suoque arbitratu secundarias quisque definitiones comminisci possit, ad vnum tamen omnes reuocantur. Sic Medicis

De mũdo.

Simile à multis officijs desumptum.

In Deum omnia natura opera referenda.

Natura est insita atq; innata rebus qualitas.
Natura est quatuor elemẽtorũ mixtura, et tẽperies.
Natura est vis, & propensio animi cuiusq;.
Natura Philosophis est motionis, et quietis principiũ.
Natura est, quæ cuiq; formã dat Specificã differẽtia.
Natura est vis & causa effectrix, rerumque conseruatrix toti mundo, eiusq; partibus inserta. Natura (vt po-

Propria naturæ definitio.

(vt propius rem ipsam designem) est diuinorum operum ordo, & series, quæ illius potentiæ, illiusque verbis ac iussis obsequitur, ab eoque vires mutuatur. Harum omnium descriptionum, & quotquot à viris disertis excogitari possunt, præcipua caussa, & origo ab æterna illa mente, tanquam vberrimo fonte promanat. Quod omnium scire interest, ac permagni refert obseruare, animoque penitus infigere, quò cuique magis innotescat summus rerum opifex, illiusque accendatur in mentibus nostris maiestas, & amplitudo. rerum enim conspectus, & naturæ contemplatio brutos etiam homines atque à Dei cognitione prorsus alienos, modò ne desit aliqua sanioris mentis scintilla, in maximam admirationem Diuinitatis perducit. Siquidem natura rerum, quæ immensa est, ac longè lateque diffusa, quum nusquam non oculis, ac menti se ingerat, mirificè hominem afficit, atq; in summi parentis amorem, ac veneratione dirigit. Nam si cui excutere libeat, atq; attentè considerare, quis sit rerum conditarum, quæ aliæ ex alijs emergunt, decor & ornatus, quantaque arte, quo artificio, quàm concinnè atque affabrè omnia elaborata sint, & cõstructa, cunctaque in hominum vsus necessarios, in oblectamentum ac commoditatem condita, obseruet; quis illis affici non possit, aut æternam illam mentem non venerari, ac suspicere, quæ solius hominis caussa ista extare, ac continuato, perennique ordine, ac serie subsistere voluit, non sine admirabili propagationis successu? Effecit hæc naturæ præstantia, vt præter alios Antonius ille (qui ob Christianorum proscriptiones, ac persequendi rabiem, quæ nullis non fæculis incrudescit, atque efferata redintegratur, in solitudinem secessit, ac loca vasta, auia, impedita, tyrannisque inaccessa incoluit) vnicè se oblectaret naturæ, ac

Naturæ cõtemplatio ad Deum erigit animos.

Omnia homini caussa condita.

Antonij Eremitæ de natura sententia.

rerum contemplatione, adeò, vt cùm quidam ab eo sciscitaretur (nam omnibus se affabilem præbuit, nec cuiquam responsa denegabat, vt tetrici quidam) cur paucos ac propè nullos apud illum libros conspiceret: respondisse dicatur: hæc mundi spectacula sic animi sui desiderium explere, ita mentem reficere, ea præbere documenta, viuendique præcepta, atque institutiones tradere, vt multorum librorum vicem suppleant, nec magnopere eorum adminiculo indigeat. Satiat enim aliquando librorum, quamlibet amœna lectio, adeò, vt mens assiduitate legendi lassescat ac defatigetur: quum naturæ consideratio ea oblectamenta, has voluptates, tanta blandimenta atq; illecebras proferat, vt nulla vnquam oboriatur satietas aut fastidium. Adornant equidem scriptores culti Rhetorum coloribus ac pigmentis lucubrationes suas ac commentaria, appositisque verbis rem illustrant: At natura summi opificis instrumentum, ac ministra, quæ ad quiduis elaborandum fingendumque efficax est & apposita, non ascititia varietate, sed genuina ac natiua oculos mentemque insatiabiliter pascit ac recreat. Quis verò naturæ solertiam, artificium, industriam, scitè elaboratas stirpium, flosculorum, animalium, reptilium, piscium, alitum species, omniumque conditiones, vires, effectus possit vel exprimere vel explicare? Quis artifex aut architectus quamuis eximius eas formas, atque effigies imitando consequi possit? quæ passim se proferunt, atq; oculis humanis singulis momentis sese exhibent. imitatur quidem ars naturam, atque hominum industria graphicè quædam ad viuum exprimit atque ementitur. Sic Conrardus Gesnerus, vir vt reconditæ eruditionis, ita indefessi laboris, strenuam operam nauauit in illustranda animalis omnis spirabilisque naturæ historia,

Conrardi Gesneri laus.

ſtoria, cui præ cæteris palmam defero. Sic plerique alij in herbarum deſcriptionibus, effingendiſque earum figuris, non poſtremam laudem ſunt promeriti. Verum vt nihil non populare & plauſibile, ac laudem meretur artificioſa naturæ æmulatio: ſic omnia muta exhibet, inanima, inſipida, inodora, nullaque vi atque effectu prædita. Neque enim elinguis eſt, iners, ignaua, ſomniculoſa, ſtupida, inanimata natura rerum, ſed viuida, alacris, erecta, ſuique oſtentatrix, & quæ ſenſibus ſuauiter blandiatur, ſic vt contemplantem multa commoneat, multa edoceat, ſuiſque inuitamentis incitet atque illiciat, adeò, vt ſpectator minimè otioſus non ea ſolùm conquieſcat, ſed ad illum mentem erigat, cuius virtute hæc omnia vigent & ſubſiſtunt. Ita in ijs, quæ oculis noſtris expoſita ſunt, non ſolùm naturæ artificium excellens quidem, & inimitabile ſpectari debet, ſed Dei maieſtas, amplitudo, decus, ſplendor, magnificentia, denique munifici patris erga humanum genus amor & propenſio. Elementa, cœlum, ortus & occaſus ſyderum, diurnæ nocturnæque viciſſitudines, quadripartita anni varietas, quæ duo æquinoctia, vere, & autumno: ac totidem ſolſtitia æſtate & hyeme complectitur, quorum decurſu herbæ exoleſcunt & deficiunt, ſuoque tempore emergunt ac reuiuiſcunt, quum multa indicent ac commonſtrent, tum à morte ad vitam reuerſionem ac reditum, quo ſuo tempore corpora per reſurrectionem reſtituenda ſunt in integrum, documenta præbent. Hanc naturæ vim mirificam Dauid operum Dei admirator vnicus ſubinde effert in immenſum, eamque, vt par eſt, opifici aſſerit, cuius opera, quæ in terra conſpiciuntur, quæque in cœlo ſe proferunt, miris laudibus exornat, ſolidiſque encomijs proſequitur,

Natura rerũ ad Deũ nos erigit.

Rerum viciſsitudo quid indicet.

*Psalm.*103. adeò, vt attentè, fixaque contemplatione obstupefactus, exclamare compulsus sit: Quàm magnifica sunt opera tua Domine, omnia sapienter perfecisti, impleta est terra possessione rerum tuarum. Visa est etiam Ethnicis, quibus perexigua contigit rerum diuinarum cognitio, hæc naturæ consideratio fructuosa, mentique vtilis ac iucunda. Sic *Lib.*4. Cicero in Academicis: Nunquam ego Physicorum quæstiones exterminādas censeo. Est enim animorum ac mentium naturale quasi pabulum, consideratio contemplatioque naturæ: erectiores enim efficimur, ac res fluxas caducasq; despicimus, mente, & cogitatione in cœlestia defixi. Indagatio ipsa *Tuscul.*5. rerū summam parit delectationem, ac mens amœnissima completur, afficiturque voluptate. Quidquid autem ipsa natura genuit, non modò animal, sed etiam quod ortum è terra stirpibus nititur, in *Herbarū diuersitas.* suo quodque genere perfectum est. Quorum alia humilia sunt, nec altius se à terra tollunt, quædam in maximam altitudinem assurgunt, alia perpetua fronde virent, alia hyeme spoliata nitore, ac pompa frondium, verno tempore tepefacta frondescūt ac repullulant, denuoq; in stirpem emergunt. Nec est vlla res, quæ non ita vigeat insita vi, quin protuberante turgenteque semine, aut flores, aut fruges, aut baccas proferat, easque solis calore ad perfectam maturitatem perducat, effectuque salubri *Animātes naturæ instinctu ducuntur.* imbuat. In animantibus quoque, quibus quum ratio desit, sensus attributus est, ipsius naturæ vis, atque inclinatio perspici potest. alias enim natandi peritas aquarum incolas esse voluit, alias volucres libero cœlo frui, alias reptiles, quasdam gradiētes, nonnullas soliuagas, plerasque gregatim volantes, vt sturni factitant, miliariæ, frigilli, passeres, columbæ: immanes alias, ac feras, quasdam cicures, *Psalm.*8. & mansuetas, vt omnia gallinacei generis, & quæ domesti-

domeſtica, atque altilia dicuntur. Homo verò, cuius imperio omnia ſubdita ſunt,& ſubiecta, multo quiddam præſtantius eſt conſequutus, nempe præter loquendi munus, rationem,& mentem, animumq́ue cœleſtis naturæ, ac diuinitatis participem. Humanus ſiquidem animus decerptus ex mēte diuina, cum nullo alio, quàm cum Deo comparari poteſt, nec ad vllius naturam referri. Quocirca homini enitendum, vt quàm proximè ad ſuum opificem aſſurgat, illiq; aſſimilem ſe præſtare affectet. Quum enim Deus cæteras animantes abiecit ad paſtum, ac pabulum: ſolum hominem humo excitatum, celſum ac ſublimem conſtituit, quò ad cœlum, ad domicilij ſui conſpectum, mentem, oculoſq́ue erigeret, qua de re ſequenti capite fuſius. *Heb. 1.*

HOMINIS dignitas ac præſtantia.

CAP. II.

QVVM autem Deus opt. max. ſummopere ſuſpiciendus ſit in rebus creatis, quæ paſſim obuiæ exiſtunt, atque oculis mentiq́ue ſe ingerunt, tum potiſſimè in homine mirificè eius elucet ſapientia. Quidquid enim in mūdo ſe profert, quamlibet cōcinnè, atque affabrè factum, nulla ratione comparari, componiq́ue hominis præſtantiæ poteſt, adeò, vt hinc præcipuè ſumi voluerit ſui æſtimationem Deus, ſuæq́ue diuinitatis ſpecimen exhibere mortalibus, hoc eſt, ex ſua cuiuſque mente, ſuiq́ue notitia perduci nos voluit in cognitionem, tantiq́ue opificis reuerentiam: nihil enim expreſſius repræſentat Deum, quàm mens hominis, qua ad imaginem, ac ſimilitudinem eius eſt conditus. Eſt ſiquidem homo expreſſiſſimū Dei ſimulachrum. Quamobrem ob externum, internumq́ue orna- *Homo præcipuū Dei opificium.* *Mens hominis Dei ſimulachrū.*

tum, atque amplissimas dotes μικροκοσμὸς dici meruit, quòd in hunc cumulatissimè omnia profuderit munificus ille rerum parens, atq; opifex Deus. Huius enim causa omnia producta in lucem, illiusq; vsui cuncta patent, ac sunt exposita. Quod ipsum agnoscit Psaltes regius, gratique animi argumenta proferens: fecisti illum, inquit, paululò angelis inferiorem, imò propemodum vt Deū quendam gloria, & honore decorasti, illumq; præfecisti operibus à te creatis. Hanc autem prærogatiuam etiam à mundi exordio obtinuit, adeò vt omnia, dum vigent, ac consistunt, homini sint obsequiosa, ac famulentur. Sic enim Geneseos primo omnium rerum principatum ac præfecturam Deus homini asseruit: Fructificate, multiplicamini, replete terram, eã subigite, & in pisces, aquatiles, volucresq; aereas, & omnes, quæ in terris mouentur, bestias, imperium exercete. De mente autem, quæ illi diuina est, & qua proximè ad DEVM accedit, deque internis animi dotibus, ratione & intellectu, quibus beluis præstat, quum abundè scriptores alij, nec sit huius instituti, in præsentia supersedeo. De corpore verò, quæque illi cognata sunt, ab eoque dependent, pauca differam. Illius enim excellens & spectabilis forma moribus animæ congruens, atque accommoda, status corporis celsus, atque erectus in cœlum, os sublime ac resupinatum, omnium partiū ac totius symmetria, seu exacta commensuratio, etiam ab Ethnicis, atque à nostra religione alienis sunt deprædicata, adeò, vt mirari subeat nostrorum hominum incuriam, qui aut nihil prorsus scrutantur, aut frigidè atque oscitanter seipsos, naturæque opera excutiunt, quum Dauid rex magnificus, pressius fixiusque naturam hominis contemplatus exuscitari cœperit atque exardescere in tanti opificis amorem atque admirationem.

Psalm. 8.

Homo mūdi præfectus.

Decor corporis humani.

Dauid naturæ admirator vnicus.

Psalm. 138.

tionem. Sic enim tum alijs, tum huiusmodi elogijs illũ prosequitur: Celebrabo te Domine, quòd mirificè sim formatus, opera tua miranda sunt, eaque scrutatur & agnoscit anima mea, non fuit tibi occultum vllum os meum, quum formarer in abdito, & quum miro artificio fingerer in materni vteri latebris. Informem atque inelaboratum fœtum viderunt oculi tui, & omnia membra mea velut in libro penes te descripta erant, quæ deinceps non nisi multis diebus formata sunt, admirationi mihi est scientia tua, in qua me formando vsus es, excedit illa prorsus captum meum. Quum enim, inquit, me totum excutio, quum corporis structuram, animæ præstantiam, vim mentis sedulò expendo, eaque ratione, ac iudicio assequi nequeam, & maiestatem tuam veneror, & amplector munificentiam. Iam verò sinamus paululum interquiescere formam illam spectatissimam, tum reliquas partes corporis visenda specie: internorum viscerum situm, naturalium facultatum potentias, neruorum à cerebro ortum, ductum arteriarum à corde, venarum ab hepate propaginem consideremus, tum animæ facultates & potentias, quibus ipsa suas functiones profert ac perficit, his accedit spiritus ille æthereus, caloris naturalis sedes, ac vehiculum, qui trifariam discriminatur, ac totidem locis discretus est, sic vt animalis cerebro, vitalis cordi, hepati naturalis sit ascriptus, hic quum natiuo calore, humoreque nutricio, vtriusque fomite corpus alit, ac vegetat, atque in exercendis actionibus vires suppeditat, quamobrem non indiligenter tria hæc fouenda, instaurandaque sunt somno, vino, alimentis, exercitatione: quæ tamen moderatè adhiberi postulant, ne si vel immodica sint, vel intempestiua, hominem à sede mentis con-

Dauidis exclamatio in Dei admiratione.

Tres in homine spiritus.

Quæ res spiritus fulciant.

contingat dimoueri, multisque ac varijs affectibus duci.

Aeneid. 6. *Igneus est equidem vigor, & cælestis origo*
Omni homini, quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique habitant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque, nec auras
Respiciunt, clausi tenebris, & carcere cæco.

Quibus poeta quatuor animi perturbationes complectitur, quę ex intemperantia ortæ mentem hominis turbulentam efficiunt atque inquietam, mirisque modis exagitant. Postremò ad illa dirigamus oculos, quę istis omnibus speciem præbent, formæque præstantiam inducunt, hoc est, formandi figurandique fœtus artificium excutiamus, quod tale tantumque est, vt quiuis etiam à re medica alienus in eo excutiendo vires ingenij acriter debeat intendere: huiusmodi enim res scire, & perscrutari cuiusuis interest, cùm in se ipse versetur, atque in sui contemplatione quiescat. Siquidem quum homo ex corpore & anima constet, & conflatus sit, ipsumque corpus animæ sit instrumentum, per quod actiones suas perficit, cui non summa esse debet vtriusque partis cura, & obseruatio? quis non vtriusque incolumitati optimè consultum cupiat? præsertim quum alterum sine altero consistere nequeat, suasque functiones, & munia inoffensè obire, namque alterius sic altera poscit opem res, & coniurat amicè. Est quidem corpus pro tempore caducum, & mortale: sed quum sit animi vas, & receptaculum, illiusque ministerio vtatur, Deus id quoque destinauit æternitati, ac per resurrectionis mysterium eiusdem muneris voluit esse particeps, nempe immortalitatis.

Affectuũ tyrannis.

Consensus animi & corporis.

Horat. in Arte poetica.

NA-

NATVRALISSIMVM procreare sibi simile, eoq; reuerenter vti debent homines tanquam diuino munere, Deiq; instituto.

CAP. III.

POSTQVAM Deus cœlum, ac sublunarem hunc mundum condidisset, omniaque tam mirabili sapientia atque artificio construxisset, vt nihil ad necessarios vsus, ad commoditatem, atque ornatum deesset, visus est illi desiderari aliquis, cui ista essent vsui, quique se his oblectaret, ac frueretur. Itaque completo, perfectoque omni naturæ ornatu, hominem in mundum tanquam in suam possessionem produxit, illique, ne vitam inamœnam degeret, in adiumentum, ac societatem mulierem adiunxit, inseuitque vtrique vim amoris, ac procreandæ sobolis auiditatem, humore spirituq; turgido, atque organis idoneis ad eum vsum præparatis: & ne alter alterius contactum exhorresceret, addidit illecebras, ac mutui complexus appetitionem, vt cùm se inirent, suauiter illos affici, mirisque modis deliniri contingeret, siquidem nisi omnis generis animantibus hoc esset natura insitum, vt posteritati consulerent, ac propagationi insisterent, concideret, & collaberetur genus humanum, nec diu possent subsistere res mortalium. *Coniugij institutio à Deo.*

Omne adeò genus in terris hominumq;, ferarumq; *Georg. 3.*
Et genus æquoreum, pecudes, pictæq; volucres
In furias, ignemq; ruunt: amor omnibus idem.
Quid iuuenis, magnum cui versat in ossibus ignem
Sæuus amor? nempe abreptis turbata procellis
Nocte natat cæca serus freta, quem super ingens
Porta tonat cæli, & scopulis illisa reclamant
Æquora, nec miseri possunt reuocare parentes.

Quum

Stimuli Veneris varij Quum itaque tam validus sit is affectus, tamque indomitus, vt ægrè possit coerceri (nec enim omnes suis cupiditatibus æquè norunt moderari) indulsit homini Deus Genialem legitimumque thorum, vt saltem intra illius limites consisterent, nec vago se concubitu contaminarent, qui dono continentiæ sunt destituti. *Deus cur coniugium instituit.* Postquam igitur peracto concubitu mulierem conceptu impleri contingit, magna subsequitur naturæ solertia in fouendo, ac coagulando fingendoque vtriusque sexus semine, quo stato tempore, exactoque nouem mensiū decursu emergat dominator ille, ac totius vniuersitatis decor homo. hanc spem dubiam, ac rudimentum naturæ hominem effigiare condiscentis, appositissima similitudine expressit Iob: *Iob. 10.* Nónne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti; pelle & carne circūdedisti me, ossibus & neruis me compegisti, tuoque beneficio vita mea subsistit, ac tua virtus fulcit spiritum meum? Huic affinis est sapientis Hebræi sententia, qua vitæ suæ primordia in hunc modum describit: *Sapien. 8.* Sum quidem & ego mortalis homo, similis reliquis terrigenæ protoplasti soboles, atque in vtero matris figuratus sum caro, decem mensium spatio coalescens in sanguine, ex semine hominis, ac delectamento, subsequenteque somno. *Hominis primordia quæ.* Idem quoque & ego genitus hausi communem aerem, ac simili modo prodij in lucem, omniumque hominum more ploratum edidi, atq; à lachrymis vitam sum auspicatus. Ex quibus intelligimus, cùm in omnibus, tum in excitandis propagandisque liberis omnia naturæ ordine, ac moderatè instituenda, *Moderatè omnia instituenda.* vt ex Hippocratis & Galeni sententia, motus seu exercitatio cibum præcedat, cibum sequatur Venus, somnus Venerem, qua expleta facultates naturales in elaborando fœtu partes suas obeunt; ac lassitudo ex concubitu contracta;

tracta, obdormienti statim remittitur, adiuuante simul somno concoctionem: somnus enim ad concoctionis celeritatem est adiumento. Cæterùm, quod ad generationis nostrę principia attinet, magna solet agitari quæstio, Conferat ne semen ad fœtus generationem mulier? An conferat ad formæ similitudinem, sexusque discrimen virile robur? De effigie formæque similitudine primùm mihi instituetur disputatio, postmodum de muliebri semine, & quantum ad fœtus procreationem conferat adiumenti. Id eò sum facturus accuratius, quòd apud nostrates non desint lenæ quædam, quę persuadere conantur fœminis, quàm minimum conferre ad generationem fœtus matres, sed tantùm gestationis tædia obire, nouemq; mensium fastidia tolerare, quasi conductitium vterum offerrent viris, cui tanquam naui onerariæ suas merces inferant, suamq; sentinam deponant. Qua persuasione efficitur, vt matribus erga sua pignora amor tepescat, omnisque humanitatis affectus, qui huic sexui peculiaris inesse solet, penitùs exuatur. Quas ego quauis infamia dignas potiùs deputo, quam patiar in vllo honestarum numero censeri. Quod si exempla in has edenda sunt, catamidiari, hoc est, publicitus spectaculo esse merentur, ac contumelia probrisque affici His enim imputandum, quòd nonnullæ in suos inhumanæ sint, ac crudeles, suosque fœtus, vel exponant, vel desertos patiantur. Quę sçueriores sunt, ac magis feroces, quàm tigrides, leopardi, vrsi, pantheræ, aliæque brutę pecudes, quæ multum operæ impendunt alendis, fouendisque fœtibus, quod etiam in alite domestica gallina commonstrauit Seruator, adeò vt animantia quæque pro catulis suis dimicent, ac se periculo exponant vitæque discrimina illorum causa animosè adeant. Vidimus autem hisce vernis mensi-

Fœminis multũ tribuendũ in procreatione liberorum.

Catamidiari quid.

Matth. 19.

Ex animantibus natura vis perspicitur. mensibus trecentarum ouium gregem, quum balantes fœtus scapha è littore auctos, matrumque vberibus auulsos, non deterritæ maris sæuitia, incredibili affectu prosequerentur, accedente Oceani æstu, ad vnam omnes fluctibus oppressas. Quo exemplo commonitos velim, & documenta sumere improbos, atque inhumanos progenitores, qui aut nihil prorsus, aut languidè, & oscitanter erga liberos, erga chara sua pignora afficiuntur, quum inertia, mutaque pecora, mactationi, ac lanienæ destinata, non vulgarem affectum, ac propensi animi testificationes erga suos proferant.

Exhortatio ad humanitatẽ ex animantium affectu.

DE similitudine natorum cum progenitoribus. Et qua ratione, quæ foris incidunt, infanti communicentur, multarumq; rerum formas ex matris imaginatione concipiat.

C A P. IIII.

CONSTANS est apud medicos, multisque rationibus cõfirmata opinio, si mulier semen conferat affluẽtius, matri infantem assimilari: sin viro profluat exuberantius, patri: quod si ex æquo pariq; mensura, ac collatis viribus cõtribuant, vtrique assimilem esse, vel parte vna patrẽ, altera matrẽ referre, deniq; si in dextrum vteri sinũ deriuetur, atque è dextro teste promanet, caloris ratione marem perferri: si verò è sinistro, atq; in leuã partem inclinet, ob loci frigiditatem, atque humiditatem, fœmellam procreari: nonnunquam, Lactantio teste, cùm fortè in leuam partem vteri viri semen inciderit, mas quidẽ gignitur: sed quia in parte, quæ fœminis procreandis destinata est, conceptus perficitur, aliquid in se muliebre habet, supra quam viri decus patiatur, vel formam venustam, vel nimium cando-

Seminis efficacia in similitudinis ratione

Li. de opifi.

Lactantij sentẽtia de similitudinis ratiõe.

candorem, vel corporis læuorem, ac mollitiem, vel vocem gracilem, atque exilem, vel mentum glabrum, nullaque barba decoratum, animum denique minus viridem: rursus si in partem dextram fœminei sexus semen defluxerit, fœminam quidē procreari contingit: sed quoniam in aliena parte concepta sit, habet in se aliquid virilitatis vltrà quam sexus ratio permittat, vt valida membra, nimiam proceritatem, colorem fuscum, faciē hispidam, vultum indecentem, vocem robustam, animumque virilem, atq; audaciam. Quò fit, vt istiusmodi constitutionis mulieres excusso iugo imperium in viros exerceant, tantumque sibi in administrandis reb. assumant auctoritatis, vt viris ne hiscere quidem aut mutire liceat. Hęc aūt & pleraque alia, quæ de similitudinis ratione adferri possunt, licet sint vero cōsentanea, magnaq; ex parte sic res euenire soleat: precipua tamē effectus huius caussa in tacita mulieris imaginatione consistere mihi videtur. Siquid enim illa animo concipit, aut in obuia quæque inconuenienter defigat oculos, mentique imprimat, ea plerunque infans in extima parte repræsentat. Sic inter amplexus, & suauia, si mulier oculos, ac cogitationem in viri vultum dirigat, aut quidem alium præsentem imaginetur, huius effigies in fœtu solet elucere. Ea siquidem est imaginariæ facultatis vis, & potentia, vbi mulier fixius quid intuetur, vt simile quiddā conspectis emoliatur, adeò vt infanti varias rerū formas induci contingat, ac næuos, lentigines, lituras, verrucasque imprimi, quæ non facilè elui possunt, aut emaculari. Sic nostrates matronæ ex leporis obtutu infantes edunt, labello supremo bifido ac bifurcatim dissecto. Simili ratione nonnulli simis existunt repandisq; naribus, ore distorto, labris indecorè prominentibus, totoque corporis habitu

Virago vnde nomen sortita.

Mulier quæ magis imperiosa.

Imaginatio mulieris quid moliatur.

Leporina fissaq; labra vnde.

bitu deformi, quòd mulier conceptus, ac gestationis tempore, oculis, totaque mente, ac cogitatione in monstrosas quasdam species fuerit defixa.

Arte mutatur species & color animantiũ.
Genes. 30.

Tale quiddam in reliquis animantibus elaborare solēt naturæ artifices obiectis sub ipso conceptus momento variarum rerum coloribus. Quo strata-gemate, astuque vsus Iacobus, cui post modum Israel nomen inditum, passim stratis obiectisque virgultis, quibus cortices ademerat, maximam gregis partem cũ se inirent, maculoso tegmine, varioq;, ac versicolore vellere præstitit. Sic picturatas alites, sic canes, equosq; scutulatos, ac guttatos perficimus. Quod naturæ artificium, omnesque similitudinis rationes ac caussas exactissimè expressit his propemodum verbis Plinius: similitudo in animo, menteque, est reputatio, in qua multa creduntur fortuita pollere, visus, auditus, memoria, comprehensæ haustæque sub ipso conceptu imagines, tum subitò oborta cuiusque rei cogitatio effingere similitudinem, formasque miscere creditur hinc alios auorum, alios patrum, plerosque autem cognatorum effigiem ostentare. Ideoque plures in homine, quàm in reliquis animantibus differentiæ ac discrimina, quoniam cogitationum velocitas, animique celeritas, atque ingenij varietas multiformes notas imprimit, quũ cæteris animantibus animi ferè sint immobiles, stabilesq;, atque in suo cuique genere similes. Quò fit vt mulieris imaginatio alienam formam, atque ascititiam effigiem infanti inducat, nullaque in parte gignenti similem. Sic mulier quædam quum extra legitimum thorum se alteri prostituisset, metuens ne inopinato, subitoque mariti interuentu opprimeretur, exactis nouem mensibus infantem enixa est non adulteri, cuius furtiuo vsa erat concubitu, sed absentis mariti prorsus similem. Qua de re

Lib. 7. c. 12. Plinij sententia de similitudinis ratione

extas

extat per quàm lepidum Epigramma disertissimi viri Thomæ Mori, quod quum huic argumento mirè congruat, non grauabor adscribere.

Quos ante coniunx quatuor
Natos Sabine protulit,
Multum ecce dissimiles tui,
Tuos nec ipse deputas.
Sed quem tibi puellulum
Enixa iam nuperrime est,
Solum tibi simillimum
Pro quatuor complecteris,
Adulterinos quatuor
Vocas, repellis, abdicas.
Atqui graues tradunt Sophi
Quodcunque matres interim
Imaginantur fortiter,
Dum liberis datur opera,
Eius latenter & notas
Certas, & indelebiles
Modoq; inexplicabili
In semen ipsum congeri.
Quibus receptis intimè
Simulq; concrescentibus
A mente matris insitam
Natus refert imaginem.
Quum tot abesses milibus,
Dum gignit Vxor quatuor,
Quod esset admodum tui
Secura, dissimiles parit.
Sed Vnus omnium hic puer
Tui refert imaginem.
Quod mater hunc dum concipit,
Sollicita de te plurimum,
Te tota cogitauerat,
Dum pertimescit anxia,
Ne tu Sabine incommodus,
Velutq; lupus in fabulam
Superuenires interim.

Quò fit vt inefficax sit argumentum, ac prorsus inualida, parumq; firma asseueratio, quæ in designãdo parente ex similitudinis ratione sumitur. Neq; enim naturæ lex, aut publicus orbis consensus, ob similem formam, atque effigiem cuiquam prolem addici patitur. Cæterùm quod ad ingenia, ad mores, ad studia, animique propensiones attinet, quotidiana exempla demonstrant, liberos, vt quibus omnis vis animi, ac vitalis spiritus ex facultate seminis est infusus, pari propemodum esse conditione cum progenitoribus, eandemque cum ijs naturam sortiri. Verùm hac in re plurimi refert intensius, aut remissius re Venerea affici, illiq; incumbere Sunt enim pleriq; minus salaces, minusq; feruidi, & qui non magnopere hanc monomachiam, hoc est, singulare certamen expetant, imò hoc luctamen detrectent potius. hi quò vxoribus gratificentur, easq; pacatiores, magisq; commodas experiantur, pensum concubitus, seu debitum, vt Paulus vocat, persoluunt quidẽ, sed languidè & oscitãter. Quò fit, vt fœtus à parentum natura, ac morib. insitaq; generositate desciscat. atq; hinc sapientes aliquando stupidos, atque inertes, parumque sanæ mentis liberos procreant, quòd huiusmodi voluptatib. non magnopere afficiantur. Quũ verò progenitores in Venerẽ incalescunt ardẽtius, ac cumulatè affatimq; conferunt, plerunq; euenit, vt liberi eosdem mores, ac studia motusq; animi ac gesticulationes exprimant, parentumq; indolẽ repræsentent. Vt enim alites eandem cum parente naturam sortiuntur, eundem in pennis colorem referunt: ita liberi progenitorum mores exactè exprimunt, eademq; cum ijs sunt naturæ essentia. Sic quæ parenti signa genitiua impressa sunt, eadem filijs inesse consueuerunt. Siquidem ex Horatij sentẽtia, Carminum libro quarto, Ode quarta,

Similitudo nemini prolem asserit.

1. Cor. 7.

Sapientes quur aliquãdo stul-tos procreant.

Simile ab alitibus.

For-

Fortes creantur fortibus & bonis.
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et quoniam institutio naturæ dotes perficit, atque errores corrigit, vitiaq; eximit, commodū adiecit:

Doctrina sed vim promouet insitam,
Rectiq; mores pectora roborant.

Chremes quoque Terentianus ex maternis moribus filium æstimat. Sic enim cū Sostrata Heautontimorumenos actu quarto, Scena tertia, rixatur:

Is quod est consimilis moribus,
Conuinces facile ex te natū, tui similis est probe,
Nā illi nihil vitij est relictū, quin id itidē sit tibi.
Tum præterea talem, nisi tu, nulla pareret filiū.

Et quidem ita natura cōparatum est, idq; magna ex parte vsuuenire videmus, vt filij sint paternorum morum æmuli, parentumque vestigijs insistant, sic vt plerique sectētur aleas, scorta, popinas: nonnulli tamen parentum industria atque educationis beneficio ad summam virtutem emergunt, ac ad optimam frugem se conferunt. Quamobrem sedulò cuique elaborandū est, vt ita affectibus moderetur, vitæque cursum, ac victus rationem instituat, ne vel sibi quicquam incommodi inferat, vel aliquo vitio suos contaminet. Siquidem ex patris semine, materniquе sanguinis profluuio atque affluxu multa ad posteros solent diriuari. Eadem enim vis & natura, quæ parentum semini inest, in natos diffunditur, ac transfuasatur. Sic ex Catulli sententia.

Mali corui malū ouū.

Natura sequitur semina quisque sua.

Parentum morbi ac vitia in proles redundant.

Quum autē semen ex præcipuis partibus defluat, omniumque membrorum in se naturam viresque complectatur, fit vt quæ vitia vlli parti inhæserint, ca

Ex muliere maior mali pars in natos deuoluitur.

ea hæreditario iure proles sortiātur. Sic qui elephātiasi, quæ vulgò lepra dicitur, epilepsia, podagra, chiragra, morbisque alijs contagiosis sunt inquinati, ijsdem vitijs suos imbuunt. Et quoniam maternus sanguis præcipuum fit fœtus alimentum, & secūdaria procreationis origo, plerunque euenit, vt plus labis ex matre contrahant, siue corporis habitum, siue animi mores spectes. Sic improbæ apud nos, temulentæ, ac stolidæ liberos producunt sibi prorsus assimiles, vitijsque maternis affines. Materna autem macula plus officit liberis, quàm paterna, quod ad expugnatam pudicitiam, aut cōmaculatum Genialem legitimumque thorum attinet, vel ob bibendi consuetudinem ac temulentiam, aliamque improbitatem spectat. Nam si vir aut adultus iuuenis nulli addictus, nec coniugio alligatus ex puella quadam prolem suscitet, id laudem propemodum meretur, non vituperium: quū vulgò dictitare soleant tuto huiusmodi homini posse elocari filias, nempe non infœcundo aut effœto, nec deploratæ sterilitatis, vt qui iam specimen ediderit progenerandæ sobolis, quū fœmina aut puella nubilis, maturaq; viro, si id factitet, aut tale quiddam admittat, vbi vri aut prurire occeperit, illam existimationis iacturam, hoc pudicitiæ detrimentum patiatur, vt vix cerdo infimæq; sortis homuncio se illi addicere sustineat: aut si tale quiddam aggrediatur, confestim prostituti corporis vitiū exprobrat. Ita vbi semel pudicitia vlli virgunculæ excussa est, atque expugnatum virginale claustrum, abditaque embolia reserata sunt, nunquam ea labes ac macula elui potest, nunquā hic hiatus resarciri. Siquidem vt is ait,

Embolia ingressus secretior ab immittendo.

Nulla reparabilis arte
Læsa pudicitia est: deperit illa semel.

Quo spectat illud Plauti in Amphitrione: Nō ego illam

illam dotem duco esse, quæ dos ducitur, Sed pudicitiam, & pudorem, & sedatum Cupidinē, Deū me tum, parentum amorem, & cognatum cōcordiam. Quapropter præter alios sapiens ille Hebræus studiose cōmonefacit progenitores, vt vigilāter prospiciant filiarū suarum pudicitiæ atq; honestati, ne illas consuetudine improborū contaminari cōtingat, aut vllā maculā concipere. Est enim is sexus natura fragilis, atq; ad ruinam propensior. Quum itaque plurima sint, quæ moribus vitæq; integritati officiunt, nec minus rata, quæ effigiem formā que corporis dehonestant, danda cū primis opera, ne quid incidat quod animum deprauatis moribus, corpus monstrosa aliqua specie posset deformare. Et quoniā corporis species formæq; elegantia omnib. grata acceptaq; est, accuratè obseruanda sunt quæ ex naturaliū causarū progressu, formę gratiam, vel conciliant, vel adimunt. Ea quum in muliebri imaginatione, atque ijs, quæ foris obueniunt, potissimè consistunt, enitendum ne quid illi sexui versetur ob oculos, ne qua obrepat absurda cogitatio, quæ in elaborando fingendoque fœtu aliquid adferat detrimenti. Si quid enim alicunde mali ingruat, si quis incidat terror, aut ex re obuia trepidatio, confestim omnis affectus & cōsternatio in fœtum decumbit, spiritibus naturalibus atque humoribus eò conuersis, totaque muliebri facultate in tale quiddam effigiando occupata. Vehemens siquidem fixaque cogitatio, dum re rum species vehementer mouet, atque identidem versat, formam figuramq; quam assidua imaginatione reuoluit, fœtui imprimit, atque illi rei cogitatæ figurā inducit. Spiritus enim interni atq; humorū affluentia rei excogitatæ pingit formatque imaginem. Nec verò temerè aut ex nulla causa est, quod nonnulli enormi sunt corpore, aspectu tor-

Eccle. 7.

Mulier gestans vterū affectibus exposita.

Vnde corporis deformitas.

uo,atque inamœno, protuberantibus inflatisque buccis,ore distorto,rictuque indecenti. quum hęc eò eueniāt,quòd grauidæ huiusmodi spectra ac simulachra cogitatione menteque conceperint,aut oculis intentius in illa fuerint defixæ:sic nihil mihi æquè improbari solet apud lasciuiores mulierculas,quàm quòd catellis simijsq; sese impensius oblectent,quodq; illos sinu gestant,fouent,demulcent, basiant, blandeq; contrectant. Horum enim consuetudine & aspectu natura fœminarū imperfecta nescio quid alienæ formæ animo menteque concipiat,ac fœtui inamabilem minusq; speciosum vultum affingat. Sic apud Belgas catelli quidam Melitæi in delicijs habētur Heroinis, Camusij vulgo à naribus dicti, pusillo corpore,colore niueo, naribus medio simis ac depressis, pinna eorum resupinata, cauda non in aluum reflexa, vt ignauis canibus,quas hybridas vocant, sed erecta atque in sublime falcata, oculis mirè patulis, ac protul erantibus,vtrinque lippitudine vitiatis, fractis eneruatisque cruribus ac circa pedum suffragines repandis, postica verò corporis parte glabra,& quam nulli pili conuestiunt, sic vt podicem indecenter conspiciendum præbeant, eiusque rei caussa spectantibus subinde obuertant. Hoc animalculum, quoniam membris moribusque ridiculum est, multaque obtinet,quæ gignentis natura in se quoque posset transformare,ablegandum censeo, ne, quas imprægnari contingit, aliquid deformitatis asciscant. Hanc autem monstrosam formam, membraque tam deformiter distorta, non sunt natura nacti, sed hominum opera,qui caueolis includunt, subductoque alimento cogunt gracilescere,quemadmodum virgunculis,vt est apud Terentium,cibum subtrahunt, quò reddant iunceas, ne, si qua paulò sit habitior, athleta videatur. Sic circun-

Mulieres immodicè canibus afficiuntur.

Catelli Melitæi.

circunforanei circulatores iuuenculis membra intorquent, quò in obeundis saltationibus sint agiliores. Nuper nebulo quidam oppidatim spectandum obtulit infantem inusitatæ magnitudinis capite, reliquis membris non correspondentibus vlla proportione. Quod vitium vbi ex morbo contrahitur, non arte ascitum, vt hoc erat, hydrocephalon medici vocant, ob caput, scilicet aqueo humore turgidum. Huius cùm picturã modo spectasset grauida quædã, tum insolito spectaculo attonita exacto gestationis tempore, non sine vitæ discrimine infantem edidit fungoso, stupendæque magnitudinis capite, cui hoc etiam accessit mali, quòd inter nutricis amplexus magis, magisque extumesceret, atque ad molem insignem protuberaret. Quod mihi questa est mulier oblato puero, cuius cùm caput hinc inde prementibus digitis leniter contrectarem, puluini more subsidebat modo cutis, modo assurgebat. Huiusmodi aũt spectacula non prægnantibus modò sunt euitanda, sed omnibus etiam, quibus horum conspectus, & imaginatio nocturnam quietem possit vel intercipere, vel turbare. quod ferè vsuuenire solet pueris, ægrotis, seniculis, melancholicis, quibus tamen monstrificus rerum aspectus minus incommodat, quàm mulierculis, quæ oblatis huiusmodi simulachris simile quiddam in vtero effingunt, ac moliuntur. Quum enim omnes vires, ac naturales facultates totæ sint in formando, fingendoque fœtu, fit vt muliere aliquo malo perculsa, omnes humores, ac spiritus ad ima ferantur, atq; in vteri secessum confluant, quibus quum accedit, inhærens, pœnitusque menti infixa, conspectæ rei imaginatio, vis ipsa, quæ formationi insistit, eam formam, ac speciem, quam animo concipit, effigiat, ipsique fœtui inducit. Neq; enim temerè est, quod dici-

Rei gestæ enarratio.

Hydrocephalon qua le caput vitium, vulgò, bolhooft.

Vnde pueris nota imprimãtur, & deformes species

Prouerbiū vulgare ex imaginatione desumptum.

dicitur, Imaginatio facit casum simili ratione, si sorex, glurus, mustela, aut tale quiddam inopinato corpori insilijt, aut fragra, corna, cerasa, baccę, vuęque acinus vlli parti inciderit, confestim notam imprimi contingit, illique membro huiusce rei im primi vestigia: nisi fortè mulier in ipso momento, quo hæc corpori ingruunt, subito absterso membro, posticæ, aut remotiori parti corporis manum admoneat. Quo facto confestim auertitur malum aut contactæ parti nota infingitur, tota imaginatione ac facultate naturali eò conuersa.

Quando mulier ex facie in fœmora aut nates næuos transferat.

De absurdo prægnantium appetitu, atque insatiabili rerum desiderio, quibus si contingat frustrari, periclitantur.

C A P. V.

Pica morbus vulgò Gremdelust.

SVPERIORIS narrationis series exigere videtur, vt de prægnantium malacia, rerumque insatiabili appetentia pauca differam. Quandoquidem in simili ferè ratione hæc ipsa consistunt. Circa [illegible]um à conceptu mēsem vitium grauidas infestat, Græcis κίττα, Latinis pica dictum, in quo ob vitiosos frigidosq; humores, atque acidam pituitam, qua ventriculus imbutus est, carbones, putamina, cretam, testacea, aliaque esui inidonea auidè concupiscunt. Quod malum potissimè inualescit, quum infanti crines erumpere incipiunt, ac fœmellam gestant. Siquidem ob caloris penuriam, humores pituitosi minus concoquuntur. Quo fit, vt flatus crebrique ructus ac fluctuationes fœminas molestent. Huic affinis mulierum malacia seu mollicies, cui viri etiam ac febricitanes plerunque sunt obnoxij. Prægnantes autem quæ hoc vitio tentantur, tam inexplebili tenētur rei alicuius desiderio,

ſiderio, vt ſi denegetur, aut potiri nequeant, cùm ſe, tum fœtum in præſentaneum vitæ diſcrimen adducant. Id malum Belgicæ nationis matronas magna ex parte corripit: quòd ſint humentis frigidæque naturæ, ac prauo nutrimento alantur. Non defuerunt noſtra memoria, quæ conſpecto viro quondam thoroſo, ac corpore ſucculento, morſu huius appeterent armos. Quod ipſum cuidam grauidæ, quò illius deſideriũ expleret, & ne quid incommodi accideret, haud grauatè admiſit: itaque illa dentibus partem auulſit, crudamque paululùm modò mandibulis confectam deuorauit. Illa verò necdum ſatiata, iterato tentauit, atque vir illam repulit, nec denuò in corpore ſuo pati lanienam ſuſtinuit. Quæ confeſtim mœrore tædioque affecta, parturire occipit, ac quum geminos geſtaret, alterum viuum, alterum quòd eodem pulpamento fruſtrari contigerat, mortuum edidit. Huius non alia mihi ratio excogitari poſſe videtur, quam quod contracto mœrore mulieris animo ſpiritus vitales imminui, atq; humores fœtui alendo deſtinatos alio auerti, nec ad vterum deferri contingat. ſic vt infans alimento, quo illum mater expleri voluit, deſtitutus vel elangueſcat, vel emoriatur. Quum enim meatus & conceptacula, per quæ deriuari dirigiq; commeatus in vterum ſolent, occludantur, fruſtrari alimento infantem eſt neceſſe, ac vita priuari. Quod ſi prægnans validæ ſit naturæ, ſuiſque affectibus obſiſtere norit ac mederi, non omninò extingui, ſed valetudinarium infantem eſſe contingit. Ex his abundè perſpici poteſt, quid efficiat mulieris imaginatio, quid rei obiectæ ac mente conceptæ deſiderium in formando fingendoq; fœtus corpore. Quamobrem non præter rationem artis mihi facere videntur, qui minus rigidi, nonnullis licet aliena appetant, non

Humidæ mulieres exotica appetunt.

Res geſta narratio.

Mulier prægnans incõmodum ſentit ex denegatis eduliis.

Aegrotis quando in eduliis gratificandum

nonnunquam admittunt, modo ne magnum detrimentum corpori sint allatura. tali enim victus ratione aliquando diuturnos chronicosque morbos discutimus Sic vbi ægroti longis morbis conflictantur, non admodum difficilem aut refractarium præbere me soleo in ijs admittēdis, quæ summa auiditate ac quodammodo blandimētis, tum velut precario expofcūt, quum impēsè ea cupiunt, magnaq; alacritate, atque auidè assumunt, vt excitato calore naturali, insitisque facultatibus irritatis atque excitis, concoqui infixos corpori humores contingat ac meatibus reclusis dissipari. Itaque ex Hippocratis auctoritate nonnunquam ægrotis gratificari studeo, ad eaq; mussare ac conniuere, quę non magnam noxam corpori inferūt. Siquidem (vt is ait) paulò deterior cibus, & potus, modo suauior mulieribus quidem, sed minus suauibus præferendus. Quæcunque enim sapidiora sunt, palatoque gratiora, & facilius concoquuntur, & plus alimenti adferunt, quòd auidè summaque voluptate ea vētriculus amplectatur. Sic noui, qui ex haleculis, quas arengas nostri vocant, crudis etiam, recensque mari exemptis, quartanas, erraticasque febres discusserunt. Sic in deploratis morbis, quique ad summum prauitatis adaucti sunt, auidam illam appetētiam non magnopere formido, neque enim in illis admittendis, quorū flagrant desiderio, me aut contentiosum aut obstinatum præbeo, sed adhibito delectu, præscriptaque vtendi ratione ac modo, eatenus hæc illis admitto, quatenus non offectura valetudini confidam, morbumque expugnatum iri conijciam. huiusmodi enim acrimonia, edendique cupiditate acuitur atque extimulatur naturæ vis & potentia paulò antè sopita, collectisque viribus morbum impetit alacrius. Sic morbum morbo, vt clauum clauo

Liber 2. Aphor. 38.

Auiditas omnia suauia efficit.

Morbos expugnari ciborum non nullorum desiderio.

clauo retundimus, maloque nodo malum adhibemus cuneum. quod ipsum nemini absurdum videri debet, quum in quibusdam morbis febrem sponte excitemus, qui alias futuri erant deplorati. Sic noui qui ex subito hostium incursu, incussoque inopinato timore quartanam depulerunt. Sic apud nos morbus popularis, qui aliquot milia absorpserat, exorta repentina Oceani inundatione, confestim consilescere, prorsusque sæuire destitit. ingruente enim externo aliquo tumultu humorum collectiones dissipari, ac morbos oborta critica euacuatione mitescere, ac sedari contingit. Atque hinc est, quòd ὑδροφόβους, hoc est, qui ex canis rabidi morsu & aquã appetũt, & reformidant, inopinato subitoq; impulsu aquis immergimus, ac metum metu discutimus: nonnullos frigidis morbis oppressos irritamus, atque vt incãdescant, efficimus: quo excitato calore natiuo crudi frigidique humores concoquantur, ac natura ad expugnandum morbum incitetur.

Morbum aliquando morbo expugnari.

Semen conferre mulierem, totius operis esse conforme.

C A P. VI.

QVANQVAM virile semen cum primis efficax, agentis motusque ac generationis principium existat: semen tamen conferre mulierem, atque efficaciter procreationi fœtus adminiculari solidis rationibus commonstrari, validisque argumentis conuinci posse video. Primum, frustra illis indita forent vasa seminaria, testesque annexi genitales, si excremento seminali destituta mulier, quã minimum conferret, prorsusq; esse asymbola. Quum autem nihil temerè natura sit molita, necesse est ad seminis vsum, ac propagandi facultatem fabricata esse, suisque sedibus ac locis colloca-

Fœminis nõ deesse semẽ ratione cõuincitur.

ta,

ta, cùm testes, tùm seminis conceptacula, quorum vis ac natura est spermati vim fœcundam, ac prolificam suppeditare. Nec ad id conuincendum quicquam adferri potest validius, quàm quòd obseruemus magnos suboriri morbos, sæuaque excitari mulierculis symptomata, nisi semen concubitu irritatum profluat. Multas siquidem videre est, tum viduas dissuetas Veneri, tum virgines nubiles, maturasque viro, vbi serius ad connubiũ expetuntur, erumpentibus etiamnum stato tempore mensibus, animi deliquio, atque vteri strangulatione acerbissimè infestari. Equidẽ omnibus hoc persuasum esse conuenit, plus detrimenti naturæ inferri ex vitiati seminis, quã menstrui fluoris suppressione. Nam semen corruptum virus contrahit, ac veneni qualitatem adsciscit. hinc giluus ille, ac mustelinus virguncularum color, vbi vri, ac pruriri incipiunt. hinc crebra suspiria, cordisq; tremor & palpitatio, expultrice scilicet facultate ad excretionem turgentis humoris incitata. Quod si tales seu viduas pruriginosas, seu prouectioris ætatis virgines cõnubio destinari cõtingat: ac semẽ subitò virili pessulo elici, in vsumque procreandi sobolis depromi, protinus illas efflorescere videas, ac faciem roseo nitidoque colore perfundi, blandas denique atque amabiles, minusque tetricas ac morosas, præsertim vbi viros nactæ sunt, qui valenter munus suum obeunt, atque officio connubiali strenuè perfunguntur. Et quanquam in his non consistat legitimi thori societas, nulla tamen re magis deuinciri perspicimus hunc sexum, quàm si vir hac in re sæpius vxori obsequatur. Sic enim omnia pacatiora sunt in ædibus, nullæque ingruunt intemperiæ, nulli tumultus, nullæ tempestates. Alioqui si rarior sit cõcubitus, aut vir in præstanda opera, pensoque absoluendo langue-

Seminis cohibiti noxia.

Virgines tẽpestiuè locanda.

Puellæ maritatæ reuiuiscunt.

Mulier concubitus auida.

ſcat, omnem rerum domeſticarum ordinem inuerti videas, omniaq; ſurſum ac deorſum miſceri: adeò ſunt auidæ huiuſce voluptatis nõnullæ, vt laſſari citius, quàm ſatiari queant. Quæ mihi potiſſima cauſa viſa eſt, quòd mulier in congreſſu, mutuoque amplexu ſemen conferat, & viro plus voluptatis concipiat. Quum enim natura comparatum ſit, vt genitalis ſeminis excretionem propter turgidi ſpiritus eruptionem, neruorumque tentiginem, ingens comitetur voluptas, ipſaque mulier geminum munus obeat, atque vtroque modo patiatur (elicit enim virile ſemen, ſuumque cum eo commiſcet) veriſimile eſt illam plus geſtire, ac voluptatis concipere, perfundique affluentius. Quò fit vt proles matri ſit plerunque, quàm patri conformior, quòd vires maternæ exuberantius illi ſint impreſſæ: argumento quòd mulieres infantes diligant impenſius, ſummoque ſtudio erga illos afficiantur. Siquidem præter ſeminis excretionem, etiam ſyncerisſimi ſanguinis ſcatebra atq; irrigatione toto geſtationis tempore, fœtus alitur atque augeſcit. Itaq; Galenum in ea eſſe ſententia comperio, vt fœtum plus paulò à matre ſuſcipere, quàm à patre cenſeat: ipſamque ſpeciem ſexusque diſcrimen ad menſtrui ſanguinis affluentiam refert: ſimilitudinis verò rationem ad ſeminis vim ac facultatem. Vt enim ſtirpes plus conſequuntur ex vbertate ſoli, quàm à coloni labore atque induſtria: ſic infans omnia vberius à matre accipit. Primum enim vtriusque ſemina vterica lore fouere contingit ac cõglobari, deinde ſanguine materno adoleſcere, taciteque ac ſenſim incremẽta ſuſcipere. Hinc maxima amoris vis infantib. erga matres propter ſympathiam, hoc eſt, conſenſum, ac naturæ cognationem, quodq; cumulatius maternæ vires illi ſint inditæ. Similiter matres to-

Fœmina viris, vt materia formam appetit.

Quur ferè proles matri aſſimiles.

Lib. 2. de ſem.

Simile à ſatis & coloni induſtria.

Quur proles matri addictiores.

tæ ſunt philoſtorgæ, hoc eſt, indulgentiori affe-
ctu erga teneràm ætatem, quàm patres, qui ple-
runque ſeueriores ſunt, magisq́ue rigidi. Quod
Matt.2. deſignari puto ab Euangeliſta, quum matres in-
Hiere.32. ducit Rachaelis nomine deplorantes infantium
ſuorum calamitatem, tantumq́ue in animo conce-
piſſe vulnus ob filiorum orbitatem, ob deſiderata,
extinctaq́ue tam chara pignora, vt nulla blandi-
menta, nullaq́ue lenocinia, aut verborum ſolatia
Cap.49. admiſerint. Nihil enim ex Eſaiæ ſententia naturæ
Quur mulier quam vir, erga natos propenſior. legibus repugnantius, quàm quòd mulier infan-
tis ſui obliuionem concipiat, exutoq́ue materno
affectu ac pietate, erga vteri ſui filium ſit inhuma-
na, vel leuiter afficiatur. Cæterùm videmus & pa-
tribus ſuam non deeſſe propenſionem, affectum-
q́ue naturalem illorum quoq; mentibus inſidere:
verũ ſerius ſe is in natos exerit. Siquidem adultis
illi magis afficiuntur, ac tum demùm illorum re-
bus proſpiciunt, commodisq́ue conſulunt, dum
ſpem aliquam de ijs concipere incipiunt. matres
verò infantiæ potius miſereſcunt, & quia ab a-
lieno, externoque ſubſidio ea ætas dependet, eò
ſtudioſius, pauloq́ue maiori cura illam fulciunt,
eiuſque tutelam ſuſcipiunt, minus rigidæ ma-
gisq́ue exorabiles, quàm patres. Huius rei cauſſa
toties ad remunerationem, ac mutui officij vicẽ
ſacri codices inuitant, quam ciconiarum exemplo
progenitoribus debent liberi, multisq; locis grati-
Matth.23. tudinem, atque hoſtimentum exigunt. Parem af-
Ciconiæ parentib. afficiuntur. fectum videre eſt in gallina, quæ pullos, quos fo-
uit, impenſius amat: & quanquam gallus ouis eam
vim, qua animantur, indidit, nulla tamen cura tan
gitur, nullo erga pullos affectu ducitur. Quod au-
tem vterque conferat, ex gallinarum ouis experi-
Gallinæ incubatio. menta capimus. nam & gallinæ citra galli operam
oua pariunt: at illa ſi foueri contingat gallinæ ſub-
dita,

ſubdita, putreſcere citius, quam animari: quum oua à Gallina edita quam gallus ſubegit, poſt vndeuigeſimum ab incubitu diē alites proferant, adeò vt pipiānt etiam, antequam teſtam aut putamen rumpi contingat. Hæc igitur tædioſa matrum geſtatio, qua anni dodrantem puriſſimo ſanguine fœtum alunt ac nutriunt, amor denique erga recens editum infantem, tum ſimilitudo matri plerunque conformis ac concolor, euidenter euincunt ſemen cōferre mulieres minuſq; otioſas eſſe in elaborando formandoq; fœtu, quam viros, qui ingeſto ſemine, expletoq; cōcubitu ſubducunt ſeſe, ac nullā mulieri præſtāt operam, nullum adferunt in perficiēdo fœtu adiumentū: quū interim in tāto menſiū decurſu, multa effingere atq; elaborare debeat vteri muliebris facultas, penituſq; neceſſe eſt.

Gallinæ oua edit abſque galli opera.

Mulieres non ſegnes in elaborādo fœtu.

Multa diu concreta modis inoleſcere miris *Aeneid. 6.*

Vnde ſpecies, ſexuſq; animalis, hoc eſt, vtri acceptā ferre conueniat, viróue, an mulieri maſculi vel fœmellæ procreationem.

C A P. VII.

QVANQVAM totius vniuerſitatis opifici omnia meritò ferantur accepta, multa tamen fiunt ex naturæ decurſu, ſuoq; ordine incedunt, atque inſito motu ferūtur. Horū omnium cū Deus ſit auctor, ipſe pleraque immutare ſolet, atq; rerum ordinem & ſeriem inuertere, contraq; naturæ legem alia forma ac ſpecie nō nulla producere. Verbi cauſa, Mulier maſculæ prolis auida, in Deū ſua vota dirigit, fatigatq; precibus atque efflagitat, vt virilē ſexum concipiat, cuius ſupplicationibus Deus annuit, illiusq; voluntati acquieſcit, atque obſequitur. Exemplo res erit teſtatior: Sara prorſus effœta, & cui iā pridē menſes ſubſtiterant, ex Abrahamo grandæuo prouectæq; ætatis, Iſacū concepit, in quē Deus totam

Deus præcipua fœcunditatis cauſa.

Gen. 17.

totam poſteritatis ſpem ſitam eſſe voluit, omneſque nationes auſpicatum hunc habere ſalutis, aſſertæque libertatis initium. Anna itidem mœrore, tædioque ſterilitatis confecta, cùm precatur aſſiduè ac fœcunditatem expoſcit ardentius, Samuelem à Deo extorſit. Eliſæi quoque officioſa ſedulitatis hoſpita ad prophetæ preces, filium conſecuta eſt, quem etiam mortuum ad vitam poſtliminio reuocari contigit. Quin & Zacharias ſenilis, deuexæq; ætatis, ſic omnia moderãte diuina diſpenſatióne, ex Eliſabetha annoſa ac deploratæ ſterilitatis, Ioannem Chriſti præconem ſuſtulit: Multique alij ſingularem ſexum à Deo eblandiuntur, quò non deſit qui in maiorũ hereditatem ſuccedat, in quẽ opes atq; heriles facultates deuoluantur. Hæc diuini eſſe muneris nemo poteſt ambigere, eaq; peculiarẽ effectum ex Dei voluntate obtinere. Cæterũ de ijs nobis inſtituetur ſermo, quæ ex naturalium cauſarũ progreſſu emergunt, quæq; natura vi ſua inſititia moliri ſoleat. Ipſa ſiquidẽ præparat corpus animæ moribus aptum, ſuumq; temperamentum cuiq; accommodat. Quum autem duo ſint principia, ex quibus corpus humanum coaleſcit ac generatur, quæque infanti progenitorum ſimilitudinem, quæ ſexum inducunt, ſemen quod vtrique commune, Menſtruus humor fœminæ ſolùm peculiaris: ſimilitudo conſiſtit in virili vel fœminei ſeminis facultate & virib. ſic vt vel vni vel alteri aſſimiletur pro affluentia copiaq; collati ſeminis. Sexus verò diſcrimen non ad ſemẽ, ſed ad ſanguinem menſtruũ refertur, quod mulieri tantum familiare & cognatũ eſt. nam ſi ſemini ea vis ineſſet, cùm virile valentius ſit ac calidius, ſemper patrem ſexus referret. Species itaq; ſeu genus animantis tribuitur temperamento actiuarum qualitatum, quæ conſiſtunt in caliditate & frigiditate, atque

1. Reg. 1. *4. Reg. 4.* *Luca 1.* *Seminis vis.* *Menſtrui liquoris facultas.*

atque ad ſubſtantiam ſiue naturam materiæ ſubiectæ refertur, hoc eſt, ad menſtrui ſanguinis confluuium. Semen aũt & vim generandi figurandiq; fœtus ſuppeditat, & materiam ſuggerit: menſtruo itidem & ſimul materia ineſt & facultas. Vt enim ſemen ad materiale principium maximè confert: ſic menſtruum ad potentiale cõducit. Eſt autem ſemen, vt Galenus ait, ſanguis accuratè percoctus à vaſis ipſum continentibus: vnde ſanguis non ſolũ materia eſt generandi fœtus, ſed & ſemen eſt potentia. Quòd verò tum ſanguis menſtruus habeat vtraque principia, hoc eſt, materiam & facultatem aliquid efficiendi, omnibus in confeſſo eſt: ſed ſemen quidem effectiuum fortiſſimum eſt, materiale verò exiguę molis. Menſtruum autem materiale quidem plurimum, potentiale ſiue effectiuum maximè debile. Iam verò ſi materiale gignendi principium, iuxta quod ſpecies animalis abſoluitur, in ſolo menſtruo eſſet ſitum, fœtus vtiq; exactæ eiuſdem cum matre ſpeciei exiſteret: quemadmodum ſi effectiua vis in ſemine ſolum eſſet, ſemper patri foret aſſimilis. Quando verò vtrunq; ambo principia habet, ac prædominatur in menſtruo quidem materiæ copia, in ſemine autem facultatis & roboris: meritò, vt Galenus teſtatur, ſpeciem à matre potius ſuſcipit fœtus, quã à patre: etiamſi ipſius ſemen ad materiale principium conferat, ſed debilius. Similitudo verò, etſi imaginatio in ea re maximum momentum obtineat, nõ tam ad matrem, quàm patrem refertur, licet maior vis ſit in virili ſemine: muliebris enim genitura, cùm facultatem ex menſtruo per nouem menſes prodeuntem aſſumpſerit, tanto exuperat, quanto circa primum congreſſum ſuperabatur. Proprium enim mulieris ſemini eſt, ſuam ipſius ſubſtantiam magis, quàm virilem augere ac

Lib. 2. de ſemine.

Menſtruũ materiam ſuppeditat alendi fœtus.

roborare. Sic fœmina non solum materiam suppeditat elaborandi fœtus, sed vim, robur, ac facultatem conceptus perficiendi, licet muliebre semen virili familiare alimentum existat humiditatis scilicet ac tenuitatis ratione, eoque ad effingendum concinnandumq; accommodatius. Vt enim ex cera molli ac fluxa, vdaque ac tenaci argilla artificis manus quiduis potest effingere: sic semen virile cō mistum confusumq; muliebri semini & menstruo, formationi efficaciter insistit, atque hominis opificium omnibus suis partibus absoluit. Vel si ex natura rerum sumi velis harum rerum comparationem: quod in plātis terra, hoc in conceptu vterus. Vt enim plantarum semen terra indiget, vt ex ipsa nutriatur atque augescat, ita hominis semen matrem, quæ prolis desiderio afficitur, exigit: cuius humore, sanguinisq; ex venis irrigatione fœtus alimentum capessit. Ex his conijcito, quanta solertia natura vtatur in concipiendo, formandoq; homine, qui insita vi sensim adolescit, tacitisq; auctibus ad perfectum robur prouehitur. In quo & illud inuestigatione dignum iudico, qua vi masculum vel fœmellam muliebris natura effingat atq; emoliatur. quæ facultas mulieri potius, quàm viro asscribenda videtur abundantioris materiæ ratione, quæ consistit in mulieris semine & sanguine, qua toto gestationis tempore fœtus alitur atque irrigatur, in eamque molem augescit. vt enim virile semen cum primis efficax mouendi principium est, denique instrumentum & velut artifex, quo opificium humanum perficitur. Muliebre tamen semen, conferente etiam suas copias sanguine, vberiorem materiam suppeditat, quàm vii, eiusq; adminiculo fœtus absoluitur, suaque specie distinguitur ita, vt vel marem vel fœmellam effingat atque emoliatur.

Simile à cera ac vda argilla.

Terra atq; vteri comparatio.

De

De prodigiosis monstrosisque partubus, obiter quid designet Prouerbium QVARTA LVNA *nati, alia ratione, quàm in libello nuper à me edito, tractatum.*

C A P. VIII.

NATVRA humana, eiusque partes generando homini destinatæ, si optimè constitutæ sint, nec in his quicquam desideretur, speciosa quæque profert, suique generis animal producit omnibus numeris absolutum. Quod si quid vitij subsit, aut perplexa confusaque sint semina, aut aliter quã res exigit, conuoluta ac conglomerata generandi principia, multiformes ac prodigiosos partus, mõstrososque fœtus efformari contingit. Non desunt qui ex astrorum contuitu, influxuq; siderum, atq; in scelerum vindictam multa portenta prouenire contendant. Quod vt vero consentaneum, sic ex vitiosa vteri constitutione, ex sordido corruptoq; semine, atq; enormi cõcubitu, magna ex parte hæc euenire contẽderim. Vt enim in opere fusili si materia impura sit, minusque defœcata, si vasculum aut receptaculum obliquum, anfractuosum, hiulcum, angulosum, distortum, rimosum, voluminibus implicatum, dissolutum, maleque cohærens, ridiculas imagines, absurdaq; simulachra, atq; aspectu horrenda produci videmus: ita si loci malè constituti sint, si vterus in alterum latus inclinet, ineptaque sit, ac malè temperata materia, nunquam natura decentem, exactamq; formam expresserit. Sic mulieres Belgicæ potissimum quæ oras maritimas accolunt, cũ tumultuosæ sint atque inquietæ in peragendo concubitu, alienas, insuetasque formas subinde embrioni inducunt, neç solum molẽ, hoc est, rudem, informem, atque inelaboratam

Vnde monstrosa corpora.

Simile ab arte fusoria.

Mola matricis.

massam, quæ ferri aciē respuit, proferunt, sed quiddam deformi specie, quod palpitet, ac vitale existat, formamque inchoati operis obtineat, qualem artifices rudiori penicillo adumbrare solent. Nautæ siquidem, quibus ferè sunt addictæ, vbi exlonga, diutinaque peregrinatione, ouantes in portū sunt delati, plenisque velis ostia subeunt; confestim vxores suas ineunt, nulla habita menstrui decursus ratione, nec obseruato interlunio, Lunæq; coitu, quo tempore ob mensium defluxum congressus noxius esse solet ac perniciosus. nequit enim semen coalescere, nec debitè cum muliebri sanguine vniri. Quò fit vt genitura vel effluat, vel si omnino cohærere contingat, non possit natura confusam maleque cohærentem materiam elaborare. Nec solum virorum incontinentia culpanda est, verū & mulierum, quibus cùm iam pridem nō sit rei Venereæ facta copia, vltro se nonnunquam viris subijciunt, atq; auidè semen rapiunt, vt famelici cibum, ac Cerberus offam. Eoq; fit vt vteri facultas aut prorsus à spe generandi excidat, prolisque successu frustretur, aut siquid efficere tentet, operique manum admoliatur, monstrosam quandam formam ab hominis specie prorsus alienam embrioni inducat. Nonnunquam post trimestre spacium fœda illa colluuies effluit, ac frustulatim, confertimque erumpit indigesta congeries, quasi nauem sentina exhauriri contingat. Huic affinis est effluxus quidam multis torminibus, pressurisque mulieribus infestus: nostrates, quod quarta silentique luna, cuius vi menses defluunt, conceptus inchoari cœperit, Lunarem partum, aut populari voce Manckindt indigetant. Perficitur autem spurius hic conceptus nonnunquam citra virilem operam ex imaginaria venere in ijs quæ admodum pruriunt, impenseque sunt salaces

Intemperātia Veneris infanti noxia.

Conceptus non naturalis ejcitur.

ſalaces ac laſciuæ, ſic vt ex crebro virorum contuitu contactuque muliebre ſemen cum ſanguine menſtruo conglobari contingat, ac coaleſcere, ipſamque facultatem vteri, atque inſitum calorem rudimentum aliquod animantis meditari. verùm cùm deſit cauſa formalis, nempe viri ſemen opificis rationem obtinens, materia, quam mulier ſuppeditat, alienam, abſurdamque formam aſciſcit. Nonnunquã tale quiddam mutua viri opera conficitur, cũ vir quarta Luna, ſilentiq; ſidere, ac quarto à lunæ coitu die, quo menſes defluunt, mulierẽ ſubigit, non obſeruato naturæ curſu, vt qui fluctui obnititur, æſtuque aduerſo nauigationẽ inſtituit. Id noſtrates contra lunam micturire prouerbiali figura, Latini Quarta Luna natos vocãt, quòd inauſpicata vitæ principia habeant, præterq; naturæ ordinem ac modum generationis primordia ſint conſequuti. Quò fit vt infelicem plerunque in aggrediendis rebus ſucceſſum obtineant, qui tali ratione concipiuntur. Siquidem cùm erumpentibus menſibus mulieri vir cõmiſcetur, ſiſti fluxum contingit obducto viri peſſulo, labentemque ſanguinem reſilire, ac regurgitari. Cuius experimentum capere licet ex dolijs, cadiſq; vinarijs, atque in ſanguinis è naribus fluxione, in quibus profluentem liquorem immiſſo embolo, licioque contorto cohibemus, ac reſtringimus. Hoc autem nec conſultũ nec neceſſe eſt promanantem ſanguinem ſiſtere, cùm virile ſemen tali vligini commixtum nõ poſſit purum putumque hominem efformare. Materia ſiquidem eſt improba atque inhabilis, minuſque apta, vt concinnam formam decentemque figuram aſſequatur. Quò mihi iuſta ratione, idque ex Dei præſcripto inhibuiſſe viſus eſt Moyſes, ne quis congrediatur fœminæ huiuſmodi inquinamentis conſpurcatæ. Dici enim vix queat

Virile ſemẽ opifex fœtus.

Vulgare prouerbiũ Tegen de Mondt gepiſt.

Simile à dolijs vinarijs

quid labis ac contagij his inferatur, quid detrimenti, quæ valetudinis incommoda concipiant, qui ad eum modum constituta fœmina, cupiditatibus suis impotentius indulgent, illamque auidius amplexantur. Sensim enim serpit contagio, totumque corporis habitum inuadit, atque elephantiasi, lueque Venerea tacitè inficit. Quod equidem peragit celerius, vbi mulier contagioso aliquo morbo, quod ferè prostitutis nunc vulgare est, sit imbuta. Sic enim præsentaneo veneno obuia quæque polluit, contactuque omnia fœdat. Quamobrem non est, quod quisquam magnoperè miretur, vnde tot monstrosi partus, tam deformes hominum species, tot passim ficosi, mutili, distorti, vari, repandisque cruribus, tot circa podicem, atque in inguine condilomata, bubones, tumidæque mariscæ: quòd ad animum verò attinet, tot passim stupidi, obliuiosi, bardi, bliteį, deliri, stolidi, rationis inopes, amentes: cùm non aliunde, quàm ex enormi concubitu, atque intempestiua Venere, hæc proueniant, vel potius ex vitioso, corruptoque progenitorum semine in posteros deriuentur. Hinc secum quisque expendat, quàm sint crudeles in sua pignora, qui illa tantis malis inuoluunt, quales præ cæteris existunt, qui Quarta luna, hoc est, profluente mensium illuuie, concubitum non exhorrescunt, liberisque propagandis operam impendunt. Hoc enim efficiunt vt quos excitant liberos, omnibus dotibus, naturæque muneribus, quibus bene nati abundè fruuntur, destitutos esse contingat. Ad nullas siquidem functiones obeundas, ad nulla munia, nullasque res præclaras sunt appositi. Quod si attentare quippiam pergant, nullum habent in rebus aggrediendis successum, nullumque optatum aut prosperum euentum. Sunt enim in absolutæ natu-

Menstruo inquinata intacta esto.

Bubones inguinis.

Vnde in corpore & animo monstrosæ species.

Quarta lunæ nati.

ræ, vt qui naturales facultates, quæque ad actionem hominibus sunt adiumēto, imminuta, mutilaque habent, atque imperfecta, idque non suo, sed parentum errore, qui præter decorum, contraque naturæ ordinem, negotium procreandæ sobolis sunt aggressi. Quò effectum est, vt multa illis subducta ereptaque sint, aut saltem parcè & malignè distributa, quæ alijs effusè atque affluenter obtigerunt. In animo verò non minus grauem iacturam patiūtur. Sunt enim à communi humanitatis sensu prorsus alieni, stupidi, obtusi, inertes, nec præstantia doctrinæ, nec acumine ingenij, nec inuentionis subtilitate, nec consilio aut prudentia, cæteris vlla parte conferendi. Superioribus annis me vsa est medico mulier quædam insularis, quæ cùm ex nautici generis homine concepisset, in tantam, tamque inusitatam molem illi cœpit intumescere vterus, vt non videretur suffectura gestando oneri. decurso exactoque nouem mensium spatio, quod anni dodrantem conficit, accita obstetrice, primùm magno conatu ac molimine massam quandam informem enixa est, quam superfœtatam post legitimum conceptum conijcio, cui vtrinque ansæ duæ annexæ erant in brachiorum longitudinem ac modum exporrectæ, palpitabat autem, illique vitale quiddam inesse visum est, vt spongiæ & vrticæ marinæ quas nostri Elschouw vocant, quarum innumeræ æstate in Oceano fluitant, exemptæque mari diffluunt, ac diutius manibus contrectatæ liquescūt inducto pruritu ac mordaci vredine, vnde nomen id obtinuerunt. Postmodum monstrum delapsum est ex vtero, aduncorostro, longo, teritiq; collo, oculis vibrantibus, cauda acuminata, eximia pedum agilitate. Id post primum lucis intuitum conclaue stridoribus implet, atq; vltro citroq; discurrens, latebras persequi-

Rei gestæ narratio.

Vrticæ marinæ.

tur: tandem mulieres puluinis impetunt, ac suffocando perimunt. Hoc monstri genus, quoniam hirudinis more, sugillando sugendoque fœtui infestum est, ac sanguinem adimit, Sanguisugam nominant, vulgo Suygers. Postremo mulier hæc plus satis delassata, non sine summo vitę discrimine prolem masculam edidit à monstro ita excarnificatam, vt à sacra lotione quam minimum vitę superesset: mulier verò ægrè refocillata, quas molestias, ac torturas perpessa sit, optima fide mihi enarrauit: illiq; præscripsi saluberrimam vitæ rationem, tum quæ restaurandis firmandisq; viribus sunt accommoda. Erat enim prorsus elumbis, atq; eneruata. Hæc & pleraq; alia documento cuique esse debent, vt in congressu mutuo omnia decenter, debitoque ordine peragantur, ne quid incommodi aut detrimenti naturæ cōtingat inferri. Qua in parte acriter increpandi videntur iactabundi quidam, qui nihil non sibi permittunt in præstanda Venere, nec vllas leges sibi præscribi patiuntur moderandæ voluptatis. Siquidem nulla habita concoctionis, aut cruditatis ratione, nullo noctis aut diei discrimine, neglectaque eius rei opportunitate, cum lubet, suis cupiditatibus indulgent, ac libidini identidem obsequuntur, tantumque inesse sibi virilis roboris iactitant, vt nulla concūbendi assuetudine fatiscentur, nulla continuatione lassescant, qui λάσταυροι ignorare mihi videntur, in quem vsum genitales partes homini sint attributę, vt quas non in fœtificandi vsum, ac propagandi successionem, sed ad obscœna opera accommodant, atque ad sterilem infœcundamque voluptatem conuertunt: sed hi tandem profusæ effrænisque libidinis pœnas persoluent, membris, articulisque podagra, ac chiragra contortis.

Sanguisugæ in corpore mulie-bri.

Salaces notantur.

Qua

Qua ratione masculum, qua fœminā procreare possit, qui eius rei sit auidus: obiter ex qua causa Hermaphroditi, hoc est, vtriusq; sexus homines generentur.

CAP. IX.

SI quis procreandi sexus virilis sit auidus, aut deniq; fœmellæ desiderio teneatur, hoc illi in primis persuasum esse conuenit, istarū rerum successum, atq; auspicata principia à Deo Opt. Max. impetranda, penes quem effectus huius caussa præcipuè consistit. Fit enim nonnunquā, constantibus etiam beneq; constitutis facultatibus naturalibus, vt vel sterilescant homines, vel orbari prolibus contingat: quod Deus per Oseam his comminatur, qui præter eius institutū illegitimo concubitu se cōtaminant, aut aliundè quàm à Deo, fœcunditatis subsidia petunt. Quia, inquit, Baelphegor, hoc est, Priapi statuā ac simulachrum adierunt, atq; addicti fuerunt turpitudini, auolabit gloria eorum ab vtero, à conceptu, à partu: Dabo eis vuluam sterilem, & vbera arentia: radix eorū marcescet, nec fructum vllum proferet. Quòd si genuerint, interimam amantissima vteri eorum. Quæ documento cuique esse debent, irato Deo omnia inauspicato tentari, atque improsperum successum consequi. Tale quiddam minatur etiam apud Ezechielem Deus superstitiosis mulierculis, quòd Adonidem, hoc est, Veneris amasium deflerent, qui ab apro dilaceratus circa inguina, erecta statua quotannis coli cœptus esset. Cæterùm si his hominibus non sit infensus, omniaque sinat decurrere naturæ ordine, suisque legibus ferri, nihil vetat externa præsidia accersere, ac naturæ imbecillitati adminiculari, siquando ex occulta quadam, ac latenti caussa frustrari quemquam liberis atque

Deus prima conceptus causa.

Cap. 9. *Sterilitas à Deo.*

Cap. 8. *Idololatria & superstitio infœcunditatis causa.*

Quæ generandi facultatē perficiant.

inanem ſubire laborem cõtingat. Duo itaque ſunt, quibus potiſſimè concubitus perficitur, quæque ad liberorum propagationem ſunt adiumento: primũ humor genitalis, qui partim à cerebro totoq; corpore, partim ab hepate ſanguinis officina diffunditur. Deinde ſpirit⁹ per arterias à corde promanãs, cuius vi pudendum erigitur ac rigeſcit, cuiuſque impulſu materia ſeminis foras erumpit, atque eiaculatur. His accedit appetitus ac concubandi deſiderium, quòd vel imaginatione excitatur, vel ex conſpectu contuituque ac contactu venuſtarum mulierum accẽditur. Quibus præſidijs quiſquis eſt deſtitutus, eaque vel languida habet, vel inualida, cum primis ineunda ratio eſt, qua naturę lapſus atque error corrigi poſſit, vireſque naturales, tanquã luxata quædam aut collapſa reſtaurari. Vt enim ſteriles agros cultura atque induſtria hominũ fœcundos effici videmus, ſtirpeſque atque arbores infructuoſas adhibita cura vberrimos fructus producere; ita in excolendo hoc fundo ars medica ſtrenuè ſuam pręſtat operam, ſummoq; ſtudio naturæ vitijs medetur, ac velut agrum ſterilem adhibito lætamine reſtibuli fœcunditate inſtaurat: Sic calorẽ languidum, raros exileſque ſpiritus, ſiccitatem frigiditati coniunctam, partium genitalium, neruorumque imbecillitatem ad temperamentum reducit: obiter omnia amoliri tentat, quæ homini progenerandæ ſobolis ſpem adimunt. Cæterùm cùm alimenta qualitates etiam elementares immutare ſint apta, atq; infelicem corporis habitum ad cõmodiorem transferre: neceſſe eſt, vt eiuſmodi conditionis homines cibis vtantur, quibus natura fœcunda effici poſſit, ac propagationi ſobolis idonea. Inter ea autem quæ Venerem excitant, ac ſeminis generationi ſunt accommoda, cibi numerantur laudabilis ſucci, quique probè nutriunt, ac corpus vegetum

Simile appoſitum ab agri cultura.

Quæ ſemen virile accumulent, ac Venerem incitent.

vegetum reddunt, ac ſucculentum: cuius faculta-
tis ſunt calida & humida. Conficitur enim, Gale-
no teſte, ſeminis ſubſtantia ex ſincera excoctaque
ſanguinis ſuperfluitate, ſimul & flatuoſa. Pleriſq;
autem vis ineſt augendi cumulandique ſeminis,
non nullis efficacia incitandæ mouendæque ten- *Materia*
tiginis, atque humoris propellēdi. Edulia quæ ma- *accumulan*
teriam ſuppeditant, oua ſunt gallinacea, Phaſiani, *di ſeminis.*
turdi, merulæ, ficedulæ. Gallinagines, pipiones, paſ
ſerculi, perdices, capi, pullaſtri, amygdala, nuclei
pini, vuæ paſſæ & Corynthiacæ, vina omnia gene-
roſa, dulcia ac meraca potiſſimum quæ ex vua A-
piana (quam muſcatulam vocant) exprimuntur;
Partes verò genitales erigunt, ac prurigine affi-
ciunt Satyrion, Iringium, Naſturtium, Eryſimum,
Paſtinaca, Cinara, Cepæ, Napi, Rapæ, Aſparagi,
Zinziber conditum, Galanga, Acorus, Bulbi, Co-
chleæ marinæ.

Et quæ frugifero ſeritur vicina Priapo, *Colum. lib.*
Excitet vt Veneri tardos Eruca maritos. 16.

Quæ (vt alia pleraque) lumbos incitant, atque
homines impendio ſalaces efficiunt. Vt enim *Accommo-*
Sclopetas ac Bombardas primum puluere tormen *da ſimilitu*
tario inferciri videmus, ac globis oppleri, deinde *do a Bom-*
adiecto efficaci puluiſculo, fumanti ſtupa vel ig- *bardis.*
nito funali incendi, globumque violento ſtrepitu
exturbari: ſic in hoc opere duo concurrere eſt ne-
ceſſe, ne irritus ſit conatus, conglobari ſcilicet ſe-
minis copiam, & vim quandam ſpiritus flatuoſi,
qua explodi ſemen poſſit, atque in vteri receſſum
recondi. Quòd ſi huiuſmodi machinæ caſſæ ſint,
atque euanidæ, aut denique nitroſus hic puluis *Puluis ni-*
inſyncerus, atque adulterinus, nullam in proſterné *troſus.*
dis mœnibus, diruendisque vallis vim obtinent,
nec horribilem vllum ſonum proferunt, ſed exi-
lem

lem quendam ſtridorem, inanemque ſtrepitum e-dunt, vt luſitantium puerorũ inflatæ veſicæ. Hinc noſtrates Salinariæ ignauos quoſdã qui incaſſum, nulloque operæ fructu mulieres fatigant, detonare quidem dictitant, ſed nullam ſubſequi pluuiã, nec internas partes, atque vteri receſſum roſcido liquore madeſcere, atque irrigari. Habent ſiquidem illi inflatas venas, ventoque turgidas, ſed ſemine deſtitutas. Quamobrem ſi vxoribus gratificari volunt illasque peculiari officio demereri, qui matrimonio ſunt addicti, non tenui apparatu ſe inſtruant, nec in hãc palæſtrã inermes deſcendant, alioqui tetricas illas experientur, ac moroſas, nec vlla in parte dicto audientes. Cùm autem commeatu affatim fuerint inſtructi, captanda opportunitas, qua poſſint non ſine fructu ſe operi accingere. Quod tum demum eſt tempeſtiuum, cũ menſtrua illuuies ſit expurgata. Ea ſiquidem ſentina prohibet coaleſcere ac fermentari ſemina, efficitque vt vterus ſit conceptui inidoneus. Defluxis itaque menſibus, vteroque exactè defœcato, nullo enormi concubitu, nullisque validis concuſſionibus, procreandis liberis inſiſtant, completoque opere, mulier clementer ac placidè in dextrum latus deuoluatur, capiteq; decliui, ac ſubſidente corpore in ſomnum reſoluatur. Hac enim ratione in dextrum vteri ſinum deriuari ſemina, ac maſculum elaborari continget. Cæterùm anni tempus, regio, cuiuſque ætas, alimenta calorifica, maximũ in hac re momentum obtinent. Aeſtas ſiquidem, modò ne nimis feruida ſit, ad maſculi conceptum accommodatior, quòd ſemen ac ſanguis menſtruus ex ambientis aeris qualitate plus caloris concipiat. Regio quoque calida, ætas adulta, plenæq; pubertatis, tum hiſpida hirſutaq; corpora ad producẽdos mares magis apta. Interim multa

Muliebre prouerbiũ in eunuchos.

Quare vxoribus gratificandum

Maſculus quando cõcipi contingat.

ta sunt quæ vi specifica ac latenti, abditoque effectu his perficiendis sunt accommoda. Sic Mercurialis, quam in marem ac fœminam discriminant, efficacissima prædicatur in sui generis sexu proferendo, adeo vt masculi decoctum aut succus diebus quatuor à primo purgationis die bibitus, procreandi maris vim vtero conferat: fœminæ verò succus totidem diebus, parique modo assumptus, fœmellæ proferendæ vires suppeditet, præsertim si iam sistentibus mensibus vir mulieri congrediatur, amplexuque mutuo concalescāt: hac, vt opinor, ratione, quòd ille dextrum vteri sinum, ac cauitatem expurget, caloreque foueat: ista sinistrum. Quò fit vt sublato humore frigido, mulier conceptui efficiatur idonea. Vt enim in palustri atque vliginoso loco plantarum semina suffocantur, nec facilè in stirpem emergunt: ita ex frigidi humoris redundantia semina strangulantur adeò, vt vis ac facultas muliebris vteri nequeat vllam speciem sexumque emoliri. Non dissimili sunt effectu Seseli massiliense, saluia, nux myristica (quam muscatam vocant) cinamomum, xilocasiaz, eduarium, agalochū siue lignum aloes, parthenium, calaminthæ species, orminium, dictānum, helenium, iridis radix, laserpitij succus, eiusque generis innumera, quæ & flatus discutiunt, & locos situ, densaque fuligine obductos abstergunt, atque illos, vt exculta noualia sementi præparant, sic alia alijs viribus efficiunt, vt vulua minus lubrica sit ac muccosa, vtque semen tenacius inhærescat. Cuius generis sunt succini seu electri species, quæ ambari nomine omnibus innotescunt, ramenta eboris, styrax calamita, cornu ceruinum, rhos vulgo sumach, blatiæ bizantinæ, semen myrti, galbulæ, nucesque cupressi, thus, eiusq; cortex, mastichæ, britannica, garyophylata, pentaphyllon,

Mercurialis quo effectu in excitanda prole.

Simile à fundi natura.

Quæ humiditatem vteri expugnent.

Succinum. Ammer.

pentaphyllon, rosæ rubræ: Quorum nonnulla foris admota, quædam intra corpus assumpta, vtero robur conciliant, consumptoque superuacaneo humore, rimosam, hiantemque vuluam constringunt, ac retinendi seminis vim conferunt. Et quoniam Cisalpinæ mulieres vt plurimum historica affectione, seu vuluæ strangulatu atque vteri vitijs infestari solent; necesse est, vt præ cæteris his vti consuescant. Quòd si plus iusto arescant loci, ac sint retorridi, medicamenta ac cibi adhibendi, quæ moderatè humectent. Cæterùm qui initi coniugij aliquam laudem consequi volunt, nec speratæ prolis desiderio frustrari, hanc sibi legem præscribi patiantur, vt concubitũ per interualla, statisque vicibus peragant, ne sit frequentior, quàm res exigat, nec quàm expediat, rarior. Vtrumque enim fœcunditati æquè noxium. Siquidem semen profundere immoderatius, vires exhaurit, ac spiritus depopulatur. Diutius verò quàm par est, cohibere, atque à congressu desuescere, semen inefficax, atque euanidum, minusque virile efficit. Opportunitas quoque eius rei spectanda, obseruandumque tempus, quando potissimè congredi expedit, quando commodum erit, quem animo conceperis, quem meditatus sis sexum procreare. Auicenna non proletarius, nec infimæ sortis auctor, tempus modumque procreandi sexus describit: Vbi, inquit, menses defluxerint, sitque abstersus vterus, quod quinto ferè die vsu euenit, aut septimo, si vir mulieri congrediatur, à primo quam est purgata die ad quintum, marem produci: à quinto verò ad octauum fœmellam: rursus ab octauo ad duodecimum denuo masculum: post illum verò dierum numerum Hermaphroditum. Horum effectuum licet nullam caussam adferat, probabilem

Aridus vterus quæ exigat.

Auincennæ consilium in cõceptione molienda.

Auincennæ sententia explicata.

lem tamen comminiſci poſſe videor. Primis enim diebus elota vulua, humoreq; ſordido accuratè expurgato, plus caloris cōcipit vterus, quo virile ſemē potentius coaleſcit muliebri, atq; in dextrum vteri ſinū dirigitur, hepatis, dextriq; renis vi attractoria, è quibus etiam ſanguis calidus in alimētum futuri fœtus ijs diebus deriuatur: neq; enim ſiniſtrę partes vtpote alcioſæ, ac frigidę, ſanguiniſque inopes, ſtatim à purgatis menſibus aliquid conferre poſſunt: ſed ſerius, ac parcius ſanguis depromitur à ſiniſtræ partis venis, quas emulgentes vocāt, quæ ſplenem, renemq; ſiniſtrum perreptant, ſic vt poſt quintum demum diem, vſque ad octauum ex illis aliquid ſanguinis confluat, quo fœtus alendus eſt, ita cùm iſtæ partes vires ſuas obeant ceſſentque dextræ, ex ſitu loci atque alimenti frigidi ratione fœmella effingitur. Poſt octauum diem dextræ partes rurſum conferendi ſanguinis munus ſibi aſſumūt, atq; ex illis denuo ſcaturire ſanguis incipit maſculo ſaginando. Poſt hoc dierū curriculum, quoniā ex omni parte impromiſcuè ſanguis mēſtruus erūpit, ac vulua ex frigidi humoris affluxu plus ſatis vda efficitur, ſemenque neutri parti aſſociatur, ſed in media vteri capacitate fluctuat, Hermaphroditum confuſa inter ſe ſemina moliuntur, qui conceptus modo ex dextro, modo ſiniſtro ſinu vires formamque accipit, atque vtriuſque opera vtitur. Hinc androgyni nobis emergunt, ſeu Hermaphroditi. Quæ vox à Mercurio, ac Venere appellationē ſortita eſt. Nō nunquā vitioſus hic, infamiſq; cōceptus ex indecoro cōcubitu cōflatur, cùm præter vſum ac commoditatem exercēdæ Veneris vir ſupinus, mulier prona decumbit, magno plerunq; valetudinis diſpendio, vt qui ex inuerſo illo decubitu hernioſi efficiantur, præſertim cum diſtento, oppletoq; cibis corpore inuſitata hac conceſſaque Venere vtuntur.

Auicennæ ſententia explicata.

Venæ emulgentes quæ.

Quid Hermaphroditos ſignat.

Enormis cōcubitus deteſtandus.

An excremento menſtruo fœtus alatur, & an adoleſcentulæ concipere poſſint, priuſquam menſes profluxerint.

CAP. X.

Fluxus menſiū oſtendit conceptionis argumenta.

Simile à florentibus arbuſtis.

Menſib. deſinentibus deſinit fœcunditas.

CONCVBITVM admittere nonnullas duodecimo ætatis anno, multis non ſine maximo naturæ incommodo ac valetudinis diſpendio, vndeuigeſimo non profluere mēſes, quotidiana experimenta comprobant. Itaque ſciſcitantur plerique, an dum matura ſit aptaq; viro mulier, menſibus nondum profluentibus, conceptui ſit idonea: Multi in ea hærent ſententia, vt id fieri poſſe negent, nec concipere, niſi à menſium profluuio, qui mihi veritati conſentanea dicere videntur. Cū enim adminicula deſint, quę conceptum adiuuāt, atque humore, quo fœtus alēdus eſt, vterus ſit deſtitutus: qui fieri poſſet, vt conceptus perficiatur? Matronæ autem noſtrates, pręſertim quę obſtetricandi munus obeunt, ab arboribus ſumpta ſimilitudine ſic ratiocinantur: Quēadmodū nulli ſtirpi fructus denegatur, quæ floſculū producit, nullaque arbor ſterilis, quæ floreſcit, omnis verò arbor infœcunda, quæ floribus ſpoliata eſt: Sic adoleſcentulæ, quibus non effloreſcunt menſes, non implentur, nec vterus cōcepto ſemine inſtructum extumeſcit, aut protuberat: prouectiorib. autē tantiſper ineſſe propagandæ ſobolis facultatem, viresq́ue fœminandi inſitas, dum menſes profluūt. Quum enim huius excrementi confluuiū homini generando materiam ſuppeditet, maris ſemine, coaguli, fermentiq́ue more, hoc in ſeſe conglomerante, fit vt nec ante humoris illius effluxum, nec cùm fluere deſijt, mulier poſſit concipere: nimirū nutrimento, quo fœtus alitur, atque augeſcit, deſtituta.

stituta. Cæterum hic alia suboritur quæstio: Sitne menstruum vtile excrementum, alendoque fœtui accommodum: an fœda tantum illuuies, quæ stato tempore, certisq; periodis, ceu sentina exhauriatur. Scio equidem ita videri Plinio, ac plerisque alijs, qui menstruo vim mõstrificam, ac perniciosam attribuunt, idque exaggerant in immensum, ac miris modis hoc virus exagitant. Sic Iuuenalis arrepto hinc insectandi argumento, viros in mulieris odium concitat, illudque tota Satyra agit ex professo, vt concepta illarum despicientia, nunquam se alligari cõiugio patiantur. Noui equidẽ, quàm sordida res sit mensium proluuies, & quas noxas inferat supra legitimum tempus cohibita huiusmodi sentina, magnaque ratione ex Dei præscripto inhibuisse Mosen, ne vir mulieri cõgredia tur tali vligine inquinatæ. Sic & gonorrheos, hoc est sanguinis profluuio obnoxios pollutosque ex hominũ consortio ablegat lustrariq; præcipit. Similiter Esaias, quò extremas, summeq; abominandas sordes indicaret: Oẽs, inquit, iustitiæ nostrę tanquam pannus menstrui illuuie, inguinisq; tabe, ac sanie contaminatus. Quę tametsi vera esse constet, idq; legislator ex supremi numinis cõsulto rectissimè præscripserit, ne quẽ fœdo congressu inquinari, aut quidquam labis, & cõtagij contrahere contingat: non conuincunt tamen superuacaneam esse huius humoris scaturiginem, nec quidquam ad fœtus nutritionem adferre momenti: cùm Hippocrates professionis medicę conditor, eiusque affectator Galenus, multis locis testificentur sanguine menstruo fœtum ali, eiusq; ex venis defluxu infantem incrementa suscipere. Sic Galenus: sanguis, inquit, semenque genitale, generatiõis nostrę primordia existũt, quę ex ipsis principijs tanquã radice oriũtur. Sanguis ceu materies

Mẽstrui prostuuiũ in quẽ vsum.

Sat. 6.

Leuit. 18. & 20.

Deut. 23.

Menstruatis abstinẽdum.

De tuenda valetudine.

teries quædam apta, concinnaque, & artifici ad quiduis sequax: Semen opificis rationē obtinens. Rursus in commētarijs Aphorismorum: Sanguis menstruus alterum generationis nostræ principiū natura humidū est. huc spectat Aphorismus Hippocratis: Mulieri vterum gestanti si purgationes eant, impossibile est fœtum esse sanum. Subducitur enim illi sanguis, qui alimenti ratione à toto corpore in vterum dirigitur. Si igitur profluentes menses vires infanti eripiunt, illumque alimento frustrantur, necesse est, vt quando cohibentur, ac subsistunt, prosint, totoque gestationis tempore nutrimenta suppeditent. Quòd si nihil conferant, nec ex his quidquam assumatur in fœtus nutricationem: quid cedo causę est, quòd grauidis ac lactantibus inoffensè, citraq; vllum incommodum menses subsistunt? Cuius non alia adferri ratio potest, quàm quòd in lactis vbertatē absumatur, vel alendo fœtui sit vsui. Quò autem hæc quæstio plenius explicari possit, Dilemma hoc subijciam. Si menstrua nihil conferunt ad fœtus alimentum, concipere mulieres possunt, etiamsi illa non profluant, cùm natura ex venis sanguinem possit elicere in fœtus alimoniam. Si vero conferunt, atq; alendo, fouendoque infanti sunt adiumento, cōcipere non possunt, nisi profluant. Aristoteles aūt disertè hunc nodum dissoluit, Conceptus, inquit, mulierum à profluuio menstruorum sua natura contingit, & quæ his carent, steriles magna ex parte existūt. Verùm fieri potest, vt aliquæ etiam sine eorum profluuio concipiant, videlicet quibus tantum humoris in vtero colligitur, quantum restare solet ijs, quæ purgantur. Siquidem nonnullis in vtero humor inhæret, sed non tantus, vt erumpat ac foras profluat, qui tamen sufficere possit ad nutriendum fœtum. Plereque etiam dum menses pro-

Lib. 1. Apho. 14.

Lacte madescunt vbera, vbi menses subsistunt.

Dilemma auctoris de menstruorū profluuio.

Hist. animalium.

profluunt, impręgnantur, poſtea concipere nequeunt, quibus vulua ſtatim à purgatione comprimitur. nec amplius dehiſcunt loci. Id ipſum Galenus dilucidè his verbis explanat. Vaſa vuluę, quę in partem interiorē penetrant, ex quibus mēſes profluunt, cū mulier conceptura eſt, ora aperiunt. Cōceptionis verò tempus eſt inceptis iam menſibus, vel præcipuè ceſſantibus. Quanquam enim reliquo etiam purgationis tempore aperta hæc ora ſint, non tamen concipere vllo modo mulier poteſt, cùm ſemen nequeat in vtero contineri, ſed ab influentis ſanguinis copia eluatur. At deſinentib. vel incipientibus menſtruis, & ora aperta ſunt, & menſtruum non confertim, ſed paucum ac ſenſim effluit, quaſi humore quodam roſido inſudante, quo vterus madeſcit. vnde efficitur, vt ad aſperitatem vuluæ ſemen adhæreat, ſatiſque alimenti ex ſanguinis cōfluentis ſtillicidio cōſequatur. Antè enim, quàm menſes ſe proferunt, conceptus ob id fieri nequit, quia alimento caret, nec ſemen adhæreſcit: nam eo tempore occluſis vaſis vulua læuis relinquitur, ſemen propter læuorem, ac vitreā politiem defluit, nec vniri poteſt, ac coaleſcere: aſpera ſiquidem, ac ſcabra magis, quàm exterſa ad coaleſcendum, ac ferruminandū ſunt idonea. Hinc ſcorta, quæ crebrius ſe viris ſubijciunt, atq; identidem ſubagitari patiuntur, non concipiunt. Quò ſpectat illa Hippocratis ſententia: Quæ humidos habent vteros, non concipiunt, extinguitur enim in his genitura, vt plantarum ſemina in paluſtri, atq; vliginoſo loco. Similiter quæ ſiccos, aridoſque habent vteros, progignendis quoq; prolibus ſunt inhabiles. neceſſe eſt enim locos ſanguine modico madeſcere, ac menſtrui ſtillicidio ſubinde irrigari. Quā firmis autem rationibus nitantur, quamq; validis argumētis opinionē ſuam fulciant,

De vul. ſe.

Quur ſcorta non concipiant.

Lib 1. Aphą. 62.

ciant, qui mẽstruis ad fœtus nutritionẽ vllã vim inesse negant, non discutio. Cõstiterit sanè illis opinionis suæ ratio: ego nunquam in animum induxero, inutilem esse hũc humorem, nec quicquã prodesse ad fœtus generationem. Cùm enim omnibus ex æquo, quæ inculpata valetudine vtuntur, stato tempore menses decurrunt, quid aliud statui potest, quam in vsum aliquem depromi hunc humorem, nec veneni naturam obtinere, nisi vltra legitimum tempus in corpore resideat, aut ex morbo, alioue vitio cohibeatur. Sic in plethoricis, hoc est, qui plenitudini humorumq; redundantiæ obnoxij sunt, syncerus etiam sanguis, nisi perspiretur, putrescit. ac synochon inducit, febresq; alias contagio affines, in quibus exanthemata, multaq; papularum, ac variolarum genera in extima corporis parte erumpunt. Sic videmus ædes diu occlusas flatibus ventisq; minus expositas graueolentiam, situmque contrahere. Cùm igitur menstruum sit excretio redundantis sanguinis, qui ob sexus imbecillitatem nec calore cõcoqui, nec exercitio discuti queat, ac dissipari: necesse est illud ex Lunari concitatione, atque impulsu, suo tempore erumpere, eiusque defluxu corpus expurgari, vel si sisti contingat, ac cohiberi, corruptelam induere, virusque naturam ascíscere. Quod ipsum non fit, vel nutrientibus, vel prægnantibus, magno argumento humorem illum opportuno tempore vsui esse, alendoque fœtui non inutilem, nõ eum, qui vtero diutius inhærens computrescit, sed qui à conceptu ex venis distillat in vterum, totoque gestationis tempore alimenta subministrat. Quò fit, vt si loci dehiscant, ac menses profundi contingat, infans aut non sit vitalis, aut valetudinarius existat.

Continuæ febres.

Simile ob ædibus occlusis.

Quæ menstrua venenata.

Animam non à parentibus proseminari, sed infundi

di diuinitus, omnisq́; interitus, ac corruptelæ esse expertem, tum quoto gestationis die inducatur.

C A P. X I.

NVLLA re magis accenditur atq; inflāmatur in amorem, ac venerationem opificis humanus animus, nulla re propius sibi innotescit, quàm cùm se intimè explorat, mentisq́; præstantiā fixius contemplatur. hac enim ratione efficitur, vt homo in Deum mentem erigat, atq; in illius notitiam perducatur, calcatisq́; sordibus ac vitiorum cœno meminisse incipiat se diuinitatis esse consortem. Nec sanè exigui momenti res est, aut oscitanter, leniq; ac suspensa, vt aiunt, manu transigenda, quòd homo ab opifice spiraculum vitæ acceperit, atque ad imaginem, Deiq́; similitudinem sit conformatus. cuius muneris dignitatem ac prærogatiuā nemo in figura formaq; corporis sitam existimet, sed in parte hominis interna, hoc est, in anima rationali constitutam, quæ cùm sit spiritus æthereus ac substantia incorporea ex diuinæ mētis archetypo deprompta, hoc homini præstat, vt Deo sit similis, diuinæque essentiæ particeps. Corpus autem quoniam ex concretione materiæ massaq; terrea conflauit opifex, mortale & caducū pro tempore esse sustinuit: animam verò cū ex se suoq; inspiratu nobis indidit, interitus, omnisq; corruptelæ immunē esse voluit, atque expertem. siquidem cùm imago Deiq; essentia sit æterna, atque anima ex illa dimanauerit, necesse est perenniter illam subsistere, eandēq; cū sua origine naturā sortiri, hoc est, esse immortalem, atq; æternitati destinatam. Et quanquā nonnihil labefactata sit animæ vis, minusque expressè referat architecti imaginem, nō tamen prorsus extincta est, cū vulnus manu hostili illi inflictū seruatoris munificentia sit obductum, eiusque

Mens in Deū nos erigit.

Homo Dei imago.

Deus collapsæ naturæ instaurator. virtute restaurata omnia, quæ primi hominis vitio collapsa erant, ac fœdè deformata. Quod si quis huius diuini muneris vires experiri, eiusque excellentiam spectandam sibi exhiberi velit, in se ipse descendat, suamq; mentem in consilium adhibeat, ac sedulo excutiat: profectò inueniet eximias, amplissimasque dotes, atque egregia ornamenta, quibus cuiusq; mens affatim est instructa: *Animæ dotes & ornamenta.* rationem, intelligentiam, iudicium delectumque rerum, ingenij agilitatē, memoriam, tum pleraq; alia, quæ euidenter euincūt præstantiorem esse animam, quā vt corporea censeri debeat, aut corruptioni obnoxia. Hęc vna est, quę corpus viuificat, regit ac moderatur, illudq; varijs actionib. instruit, multisque munijs exercet. Quò fit, vt ex multiplici effectu, diuersisq; operationibus varias appellationes sortiatur. *Mentis vis & præstantia.* Siquidē vt Augustinus ait, *De spiritu et anima, c.34.* cùm corpus animat, vitaque imbuit, Anima dicitur: dum vult, Animus: dum scientia ornata est, ac iudicandi peritiā exercet, Mens: dum recolit ac reminiscitur, Memoria: dū ratiocinatur, ac singula discernit, Ratio: dum cōtemplationi insistit, Spiritus: dum sentiendi vim obtinet, Sensus: quæ omnia animę officia sunt, quibus potentiam suam declarat, suasq; actiones exequitur. *Mentis sedes* Hęc in celsissima parte corporis collocata, cæloq; proxima vim suā in reliquas partes efficaciter diffundit. Non est illa demersa in sanguine, non à progenitorib. aut facultate seminali deriuata: sed ab omni materię cōcretione, omnique labe corporea aliena, recens à Deo creata, opificio suo iā cōfirmato infunditur, *Mens atque anima incorporea.* non mutuatitia, aut aliunde ascita, vt statuūt Pythagoræi Druidæ, qui absurdam quādam μετεμψύχωσιν, hoc est, trāsanimationē induxerūt, qua persuadere conati sunt animas à morte alterius in aliena corpora demigrare, non hominum modò, *Inepta animarū transmutatio.*

sed

sed pecudum etiam ac belluarum : Quod sic expressit Ouidius Metamorphosis decimoquinto.

Morte carent animæ, semperque priore relicta
Sede, nouis habitant domibus, viuuntque receptæ.
Omnia mutantur, nihil interit, errat, & illinc,
Huc venit, hinc illuc, & quoslibet occupat artus
Spiritus, eque feris humana in corpora transit,
Inque feras noster, nec tempore deperit vllo.

Hinc superstitiõis huius affectatores esum carniũ sibi interdixerunt, nefas arbitrati ex vllo animãtis genere quidquam degustare, ne, vt festiuiter ac falsè Tertullianus, bubulã de aliquo proauo quisquam obsonet. Quæ persuasio Christianæ professionis hominibus prorsus reijcienda, cùm Orthodoxi certo statuant suam cuique animam attribui, eamque tum demum infundi, cùm fœtus omnibus suis membris articulisq; fuerit delineatus, quod ferè quinto ac quadragesimo à cõceptu die fieri assolet, præsertim maribus, vbi nono mense lucis huius auspicia sunt accepturi. Fœminis siquidem, quarum natura magis flaccida, ad quinquagesimum diem formationis tempus porrigitur. Et quanquam non omninò certo fixoq; dierum numero hæc terminari possint: Hippocrates tamen exactissimè ad calculum reuocauit, quo tempore infantis effigies, formaq; absoluitur, quo motum accipit, quo natiuitatem consequitur. In libro siquidem de natura fœtus: si marem, inquit, trigesimo die perfici contingat, motum accipit sexagesimo, menseque septimo in lucem prodit. Quod si quinto & trigesimo die formam acceperit, motu potitur septuagesimo, menseq; octauo nascendi primordia accipit. Si verò die quadragesimo quinto legitimam formam adeptus fuerit, nonagesimo die mouetur, ac nono mense natiuitatem

Tertulliani falsum dictũ

Animam rationalẽ quando homo concipit.

Quoto dierũ numero fœtus absoluitur.

cõſequitur. Ex quo dierum menſiumq́ue decurſu ac ſerie, liquidò apparet formationis diem duplicatum motus diem conſtituere, motionis verò triplicatum naſcendi tempus commonſtrare. Verbi cauſa, vbi trigeſimus quintus formam perficit, is duplicatus diem motus ſeptuageſimum cõſtituit, qui rurſus triplicatus bis centum ſenosq́ue dies ſeu ſeptem menſes conficit, ſi cuique menſi triginta dierum numerum aſſignes. Pari modo de reliquis ratiocinandum. Cæterùm cùm fœmina tardius perficiatur, ſitq́ue eius geſtatio productior, paulò diuerſius ſubducitur ratio. Illa ſiquidem trigeſimo tertio die formata, motum accipit ſeptuageſimo, menſeque ſeptimo naſcitur. Cùm verò quadrageſimo à conceptu die illam formari contingit, octuageſimo motu potitur, atque octauo menſe in lucem producitur. Quòd ſi quinto ſupra quadrageſimum die conformetur, motum accipit nonageſimo, menſeq; nono eruptionem molitur: porrò cui quinquageſimo die forma abſoluitur, centeſimo moueri incipit, ac decimo menſe eluctatur, luciſq; beneficio perfruitur.

Fœmella tardius maſculo perficitur.

Hæc prolixius à me enarrata ſunt, quò quiſq; intelligas animã rationalem tum demum infundi, cùm fœtus abſolutam formam ſit adeptus, ſuiſq́ue lineamentis exactè diſtinctus. Neque enim anima primo menſe formationi fœtus inſiſtit, ſed facultas vteri, ac vitalis vis ſeminis magna ſolertia operi elaborando incumbunt, ac ſenſim ad diſtincta membra, exactamq́ue formam prouehunt. Primis ſiquidem ſex diebus in oui ſpeciem ſemina conglobantur, lactiſq́ue cremorem referunt, ac fibræ quædam tenuiſſimo cõtextu, telis aranearum non abſimiles producuntur, deinde ſubſequentibus nouem diebus ſanguinem & ſpiritum ſubminiſtrant acetabula ac venæ vmbiculares, ex quo primum

Rudimenta humanæ formationis

primum effigiantur membra organica, quæque nutritioni sunt accommoda, vtpote hepar, cor, splen, pulmones, cerebrum, quæ à primo conceptus momento ad decimum octauum perficiuntur: postmodum ad quartum & quadragesimum diem cæteræ partes conformantur, fœtusque vitalis esse, ac sentire incipit, licet ob imbecillitatem aut non moueatur, aut tanta debilitate, vt gestans id sentiscere nequeat. Hoc itaque tempore anima rationalis vterum subire creditur, ac naturales facultates seu potentias sua vi imbuere, totumque opificium perficere. Quod ipsum Augustinus *Quæst.* 32. Moysis testimonio comprobat. Si quis, inquit, *Exod.* 21. percusserit mulierem vterum gerentem, & abortierit, si fœtus formatus fuerit, det animam pro anima: Si verò informatus fuerit, multetur pecunia. Quo conuincit animam non inesse fœtui, nec hominis nomē promereri, nisi omnibus lineamentis sit consummatus, exactamque formam consequutus. Cùm itaque iam formato corpore inferatur, non est quòd quisquam existimet in conceptu illam cum semine deriuari. Siquidem si semini rationalis anima, quæ perenniter subsistit, inesset, aut cum illo proflueret, multæ, vt ille ait, quotidiano effluxu seminis, animæ euanescerent. Quamobrem non ex Adamo, aut progenitoribus illam propagatam credi par est: sed singulis momentis creari infundique diuinitus. Quod hoc dicto stabiliri posse video: Pater meus adhuc vsque temporis operatur, & ego operor. Quo *Ioan.* 5. subindicat Deum Optimum Maximum & illi æqualem eiusdemque essentiæ filium creandis conseruandisque hominum animis occupatum, illisque producendis intentum, quibus quodque animal subsistit, vitamque propagat ac tuetur.

Quò

Psalm. 35. Quò ſpectat illud Pſalmographi: Homines & iumēta ſaluat Dominus, hoc eſt, animalia quæq; ſuſtentat Deus, ſuaq; vbertate paſcit ac ſaturat. Qui cùm vnicè erga genus humanum afficiatur, peculiari munere ac dotibus hoc opificium inſtruxit. Alia enim ratio hominum, quàm belluarum, lōgeq; illorum conditione præſtantior. Siquidem hominibus rationem, mentemq; indidit, & quod reliquis animantibus negatū, in conditoris agnitionem perduxit, ſuaq; diuinitate afflauit. Quam munificentiam cùm agnoſceret Iob: Ipſe, inquit, docet nos ſupra iumenta terræ, & ſupra volucres aëreas erudit nos, quo indicat homines præſtare cæteris animantibus, ac Deum ſuas dotes ac munera illis cumulatius impreſſiſſe. Hoc quoq; ſingulari donatiuo, ſummiq; principis munere honorario, ſunt deſtituti, inelaborati, imperfectique partus, effluxus denique præmaturi, abortusque præproperi, ac præter humanam ſpeciem enormiter monſtroſi. Quorum nonnulla licet palpitent, illisque vitale quiddam ineſſe videatur: nō tamē ab anima rationali id ſunt conſecuti, ſed à facultati formatrice, ac ſpiritu gignitiuo, quæ ſemini ac ſanguini mēſtruo inſunt. Hec enim primis quadraginta diebus conceptum alunt ac vegetāt, formamque hominis emoliuntur. Habent quoque reliquæ animantes ſpiritum vitalem, reliquasque animæ potentias, vegetantem & ſentientem, quas ex ſeminis facultate ſanguinisque effluxu conſequuntur, atque illi in vtero augeſcunt, illorumq; beneficio vita potiuntur. Quò ſpectat illud Leuitici: Anima omnis carnis in ſanguine eius eſt. Vita ſiquidem atq; animantis cuiuſq; ſpiritus in ſanguine ſubſiſtit, eoque alitur ac fouetur, vt elychni flamma effuſo oleo. Quam animæ vim, vt optimè nouit Galenus, ita ingenuè ignorare ſe fatetur, A-

Dauidis locus explicatur.

Iob. 31.

Embrio primis menſibus hominis nomen prometretur.

Leuit. 17.

nimæ rationalis ſubſtantia quænam ſit, vndeque *Anima quid* profecta. Qui ſi meliori philoſophia fuiſſet imbutus, nihil addubitaſſet pronunciare, Animam diuinæ mentis eſſe ſcintillam, ac ſpiraculum, quæ hominem à belluis diſcernit, atque immortalitati aſſerit. Propriam autem ſingulis animam inſitam, ac ſuo cuique corpori peculiarem, cùm multa demonſtrent, tum maximè tanta in hominum *Anima ſingulis diuerſa* moribus, ingenijs, iudicijs, opinionibus, affectibusque diſſimilitudo & diſparitas indicare mihi videntur. Siquidem quot homines, tot ſententiæ, & quod Horatius ait: *Lib. 2. ſerm. Saty. 1.*

Millia quot capitum veniunt, totidem ſtudiorum.
Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor vſus: *Perſ. Sat. 5.*
Velle ſuum cuique eſt, nec voto viuitur vno.

Quę non aliundè mihi prouenire videntur, quàm ex diuerſæ conditionis animis, ac multiplici cordis varietate & diſcrimine. Finxit enim Deus ſigillatim, vt ait Dauid, corda mentesq́, hominum, *Pſalm. 2.* ac ſuam cuique indolem attribuit, ſuæq́; naturæ ac conditionis animam conſignauit. Hinc Solomon ſibi plaudit & gratulatur, quòd animum fe- *Sap. 8.* licem ſortitus ſit, corpusque incontaminatum, animæ moribus congruens, & accommodum. Qua autem in parte collocetur anima, quáue ſedem occupet, multi veterum in quæſtionem vocant. Philoſophi cordis meditullium illi aſſignāt. Quod deſignare videtur Sapiens, cùm inquit: Omni cura cuſtodi cor tuum, quoniam ex ipſo vita procedit. *Prouerb. 4.* At Medici, qui exactius naturæ opera ſunt perſcrutati, in cerebro illam conſtituunt, ex quo omnes *Animæ domicilium.* ſenſus ac facultates animæ, omnesque actiones procedunt. Huius tamen vis per ſingulas corporis partes diffuſa, omnia membra calore fouet, ac viuificat, ſuisque viribus inſtruit. Cor verò tanquam vitæ fontē peculiari vi imbuit per arterias *Venæ apoplecticæ.*

καροτίδεας seu soporarias iugulum perreptantes, quibus præcisis sterilescunt homines, vel oppletis apoplexi feriuntur. necesse est enim vias esse quasdam, atque arteriarum venarumque decursus, per quos humores spiritusque cùm animales, tum vitales, vltrò citroque possint commeare, ac calorem natiuum ab anima concipere. Vt enim triclinium quamlibet spatiosum luculento igni incalescit, ac cœnaculum hypocausti halitu ac tepore quaquauersum impletur: ita corpus animæ vires vndique diffusas efficaciter percipit, suasque operationes illius munere exercet. Anima siquidem licet vni loco affixa prædicatur, vim tamen suam longè lateque diffundit, atq; in qualibet parte corporis se profert, suaque officia cuique membro distribuit.

Simile à calenti foco.

Sic oculi, aures, nares, lingua, pedum, manuumque articuli animæ sunt instrumenta, quorum ministerio vtitur. Quod si instrumenta, & quæ illi inseruiunt organa, vel vitiata sunt, vel inepta, vel impedita, minus exactè animæ munia perficiuntur. Quod in fatuis, seniculis, infantibus, quiq; emotæ mētis existunt, euenire perspicimus, in quorū nonnullis vel serius se facultates animæ proferunt, vel prorsus extinguuntur. Vt enim ignis cineribus obductus non emicat, ac sol densa atraq; nube obiecta minus lucis exhibet: ita anima humidæ aut vitiosæ materiæ immersa caliginē quandam concipit, quæ menti offusa rationis lumen offuscat. Et quanquam in ætate puerili minus illa eluceat, quā in adulta: non est tamē quòd quisquam existimet illi suam inesse infantiam, ac sensim incrementa sumere, accessuque ætatis augescere, tum morbo senioque imminui. Cùm sua vi, suisque dotibus ab ipso vitæ primordio maneat instructa. nec enim sua ipsius substantia aliquid detrimenti accipit, sed instrumenti, atque organi ineptitudo efficit, quò

Membra animi instrumenta.

Simile à sopito igne.

In pueris anima imperfecta instrumēti ratiōe.

quò minus functiones suas obeat, suaque munia exequatur. Qua de re sequenti capite fusius tractare institui, quo corporis animæque facultates plenius innotescant, & quàm inter se consentiant, mutuisque morbis afficiantur, cuique pateat.

Anima, tametsi sit incorporea nec ex concretione materiæ, aut elementis constet: affectibus tamen exposita est, suasque sentit perturbationes, et parthemata, quæ in corpus redundant.

C A P. XII.

QVVM anima suas functiones, & munia per corpus obeat, atque exequatur, idque domicilium circumferat, vt affixam testam cochlea: fieri magna ex parte solet, vt affecto corpore anima quoque afficiatur, non quidem affectu primario, vt plerisque visum est, sed per consensum, ac lege cõsortij. Tanta est enim in ijs sympathia, eaque affinitas, & cognatio, vt vitia quædam, virtutesque animi in corpus, & corporis in animum dimanẽt, ac transfundantur. Siquidem cùm anima corporeis organis vtatur, quæ multifariam noxijs humoribus vel affici contingit, vel vitiari: fit vt corruptis vitiatisque instrumentis, vel etiam impeditis, nequeat illa pro dignitate vim suam explicare. *Simile à testudine & cochlea.*

——— *Sic corpus onustum*
Extremis vitijs, animam quoque prægrauat vnà,
Atque affigit humo diuinæ particulam auræ. *Hora. Serm. lib. I.*

Quod cùm Sapienti quoque Hebræo ante Horatium esset perspectum: Corpus, inquit, corruptioni obnoxium aggrauat animam, ac terrenum domicilium mentem deprimit, obruitque sensum multa meditantem. Et quanquam animæ substantia

Simile à splē-dore solis. ſtantia nihil vitij, nihilq; labis aut cōtagij ex concretione corporis contrahere creditur: vt tamen ſolis radijs officit, tenebrasq; offundit dēſa nubes: vtq; oculus obiecto varij coloris vitio aliter, quam re vera exiſtunt, omnia apparent, nimirum cærulea, flaua, viridantia, cianea, rubentia: ita lumen rationis offuſcat, mentemq; obnubilat corporis intemperies, efficitque vt animę actiones deterius perficiantur. *Simile à varij coloris cō-ſpicillis.* Sic ebrij ac deliri gemina conſpectare ſe credunt, cùm vnica res ſit obuia. Sic melancholici abſurda imaginantur, ſibique ſomnia fingunt. Cholerici irritantur ac temerè excandeſcūt, cerebro ſcilicet humoris noxij fuligine oppreſſo. Quas autem iacturas, quæue incommoda menti inferant humores corporis præter leuiuſculos, aliquot formidādi morbi declarant. *Humores mēti infesti.* Lethargus, apoplexis, paralyſis, ſpaſmus, mania, phrenitis, epilepſia, qui tam validè omnes cùm corporis, tum animæ vires conuellūt, vt homo totus ſibi excidat, omnisque vis mētis prorſus obruatur. Animus itidē ſi qua labe detinetur, atq; vel odij, vel iræ, zelotypię, æmulationis, inuidiæ, obtrectatiōis veneno ſit imbutus, corpus quoque in mutuū diſcrimen pertrahit, parique malo inuoluit. Ne commemorem interim reliquas animæ cupiditates: quarū impotentiſſimæ cogitationes, ſomnos, aliaq; per quietem viſa perturbant. Nihil enim, teſte Fabio, *Lib. 1. cap. 1.* tam occupatū, tam multiforme, tam inquietum, tot denique ac tam varijs affectibus conciſum ac laceratum, quàm malą mens, adeò vt nec valetudini, nec honeſtis vllis artibus vacare, aut liceat, aut libeat. *Mala mens inquieta.* Quippe quibus non ſomnus, res delaſſatis placidiſſima, non quæ ægroto, mœrentique animo medicus, oratio, non cibus deniq; aut potus, qui corpus alit ac vegetat, ſuauis eſt. Quę enim ijs poſſit animi tranquillitas, quæ mentis ſecuritas & conſtantia?

Quos

Quos diri conscia facti
Mens habet attonitos,& surdo verbere cadit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum.
Pœna etenim vehemens,ac multo sæuior illis , *Iuuen. Sat..4.*
Quas vel Caedi⁹ grauis inuenit,aut Rhadaman-
Nocte dieq; suum gestare in pectore testē. (thus,

Quò spectat illud Esaiæ : Impij cor tanquam mare *Cap.* 17.
æstuat,cuius fluctus redundant in lutum, & conculcationem: nullā siquidem pax,nec vnquam pacata mens impijs, dicit Dominus.Cùm mala mens sæpe læta existat,secura nunquam. Hæ autem affectiones animorum tam sunt violentæ ac feroces, *Vultus animi index.*
tantæq; in inferendis malis sæuitiæ, vt quæ menti latenter inhærent,etiam foris se proferant,suisque se indicijs prodant. Et quemadmodum animi puritas, mentisque integritas in oculis, in vultu,colore,lineamentis relucet, totoque se habitu ostentat: ita animus funestus vitijsq; obsitus se palam exerit,ac foras erumpit. Quod Esaias indicat,cùm in- *Cap.3.* *Esaiæ locus*
quit: Agnitio vultus eorum respondet eis, hoc est *explicatur.*
species externusq; corporis habitus improbos illos esse arguit ac sceleratos, nec nisi fraudes, imposturas,insidias,seditiones,omniaq; hostilia meditari. *Eccl.* 8.
Cui consonat illa Solomonis sententia: Stultorum *Prou.*17.
oculi passim oberrant: In facie prudentis lucet sapientia, vultus siquidem hominis est certissimus mentis index,quæque in abdito intimoq; animi recessu delitescunt,in apertum profert. Sic Catilinæ,vt Sallustius ait,color exãguis,fœdi oculi,citus modo,modo tardus incessus,prorsus in facie, vultuque vecordia inerat:animus impurus,dijs hominibusque infestus nec quietibus sedari, nec vigilijs potuit: ita conscientia mentem anxietate & formidine exagitabat. Nec enim vllum quamlibet leue aut exile animi vitium est, quin in externo habitu certa argumenta exhibeat. Siquidem odium,

ira, metus, excandescentia, tristitia, amor, inuidia, proditio, furandique ac prædandi studium in vultu relucent, ac foris primaque fronte se proferūt. Sic Diogenes aliquando conspicatus exangui gilluoque colore iuuenem: aut amare illum, aut inuidere pronunciauit. Inuidi enim cùm aliena virtute discruciantur, contabescunt, ac medullarum, ossiumque putredinem concipiunt. Alium quendam cùm ex amore pallescere videret: in proprio quidem corpore mortuum illum dictitabat, viuere autem in alieno. Quæ commonstrant vitia vtriusque partis vltro citroque commeare, atq; alteram alterius incommodo affici, mutuisque malis infestari. Cyprianus autem corpus extra culpam vindicat, nec sustinet illi quicquā impingi. Quotquot enim in homine pullulant vitia, animæ imputat, quæ sola sentit, viuit, & mouetur. Corpore verò sic animam vti asserit, vt fabrum malleo vel incude, in quo format omnium turpitudinum idola, fingitque quælibet cupiditatū simulachra. neq; enim, vt is statuit, caro est peccati dictatrix, aut malitiæ inuentrix, nec ipsa cogitatus format, agendaque disponit: sed spiritus est officina, qui per eam, quæcunque affectauerit, peragit. Quòd verò caro aduersus spiritum, & aduersus carnem spiritus contendere dicitur, impropriè dictū arbitratur. Quia solius animæ lis ista est, quæ secum ipsa rixatur, & cum proprio arbitrio litigat. Siquidē desiderij sui veneno mens ebria, corpus contumelijs applicat, aciunctis amplexibus ambo in mortiferas suauitates delapsi obdormiunt. Quæ tametsi acutè illi viro differuntur; Paulo tamen assentiri par est, qui corporis molem officere censet animę actionibus, illiusque conatibus esse impedimento. Caro siquidem, vt is ait, concupiscit aduersus spiritum, spiritus aūt aduersus carnem: hæc autē inter se mutuo aduer-

Diogenis sentētia de iuuene pallido.

Prouer. 14.

Amantes pallescunt.

In prologo de Virtute Christ.

Corpus animi instrumentum.

Corpus animi vt ad actiones impellitur.

Gal. 5.

aduerſantur, vt nō quæcunque vult homo, eadem faciat. Oneri eſt enim terreſtre domicilium animæ, illamq́; remoratur, quò minus concepta mentis perficiat. Et quemadmodum equus calcitroſus *Simile ab* ſeſſori minus obſequitur, illumq́ue excuſſiſſe labo- *equo calci-* rat: ita corpus animæ ad præclara inſtiganti oblu *troſo.* ctatur, ac moram inijcit, ſemperq́ue ob inſitam naturæ prauitatem mancipiū hoc refractariū exiſtit ductori ſuo, minusq́ue obſequioſum. Quod Chri- *Matt. 22.* ſtus Apoſtolis dormitantibus ac ſomniculoſis inculcat, cùm inquit: Spiritus quidem promptus eſt, caro autē infirma. Caro ſiquidem ad ſpiritus monita ac vellicationes obſurdeſcit, minusq́ue expeditè iuſſa eius exequitur. Vt enim qui aliquò iter *Simile ab* inſtituit, alacriter, quò illi deſtinatū eſt, properat: *onuſto ba-* ſed plus ſatis ſuffarcinatus, atque oneribus, clitel- *iulo.* liſq́ue depreſſus, cunctantius progreditur, ac contra animi votum ſerius iter abſoluit, metamq́ue aſſequitur: ſic anima ſarcina corporis degrauata, ſumma moleſtia ad metam contendit, atq; ægrè iter inceptum peragit. Quamobrem non eſt, quòd quiſquam exiſtimet corpus omnino otioſum, ſed naturales corporis facultates & potentias, quiq́; illi inhærent humores, vel vſui eſſe, vel detrimento animæ actionibus, mutuamq́ue præſtare operam. Fruſtra enim, ac præter meritum corpus cum anima vel gaudij, vel cruciatus æterni foret particeps, niſi in multis ſe præberet ſocium ac miniſtrum. Sit ſanè corpus animæ vas ac domicilium, ſit receptaculum, ſit officina, ſitq́ue organum aut inſtrumentum, vel denique hoſpitium: ex eo tamen aliquid labis contrahit: Vt vinum generoſum ex lagena obducta ſitu, olidoq́ue ac mucido dolio ſaporē vitioſum. Quòd ſi quicquid eſt hominis, omnes- *Simile à va-* que eius functiones animæ attribuēdę: neceſſe eſt, *pido dolio.* in illam affectus cadere, ac paſſionibus obnoxiam,

nullaque in parte, aut saltem mitius culpandum corpus Augustinus certè non esse omnino animā ab affectibus immunem, huiusmodi argumentis conuincere tentat. Omne quod mœrore, metu, tristitia, indignatione, vindictæ cupiditate afficitur, passibile est: Anima, cū voluntatis, votiq; compos non sit, suoque desiderio frustratur, dolore afficitur: Ergo passiua esse conuincitur. qui mihi argutè ratiocinari videtur. Si enim anima alligata corpori, doloris omnisq; affectionis foret expers, nullos apud inferos sentiret cruciatus, nulla tormenta. Quod aliter se habere commonstrat Euangelicæ concionis series de diuite epulone, qui cū flammis cruciaretur, æstuantem linguam refrigerari cupit, sibique aliquod doloris lenimē adhiberi. Quæ figuratè ac parabolicôs intelligenda, ne quis substantias incorporeas membrorum vti ministerio existimet. Scriptura siquidem ad captum humanæ mētis se accommodat, ascitisq; appositis verbis, ac petita ex natura rerum similitudine, Dei erga probos fauorem ac munificentiam declarat: aduersus improbos verò vltionem ac scelerum vindictam. Simili loquendi tropo sacri codices Deo indignationem, iram, zelum, gemitus, suspiria, faciem denique, vultum, oculos, manus, brachia attribuunt, q̃ non alia ratione assequi possit humana imbecillitas immensam supremi numinis vim, ac potentiā, nisi populari more ea nobis inculcaret. Cùm itaq; constet scripturæ testimonio animas solutas corporibus, ac damnationi destinatas, tormentis affici: qui fieri possit vt corpori alligatæ, atque humanis nexibus impeditæ non eadem perpetiantur? Equidem mihi persuadeo, animas, vtpote cælitus delapsas, non extingui, nec sentire interitum: sed tamen diuexari, ac carnificinam perpeti, mentisq; stimulos ac conscientiæ morsus persentiscere. Quod

Anima affectibus obnoxia.

Luc. 16.

Tropi scripturæ de Dei mēbris Deo qua ratione membra attribuūtur.

Quod ipſum poſt Eſaiam indicat Chriſtus, cùm inquit: Vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Vt enim caries, vtq; teredines ac vermiculi lignum quamlibet durum erodunt; vt denique ignis in obuia quæque vim ſuam exerit: ſic animam conſciæ mentis ſtimuli confodiunt, internæq; furiæ illam vrunt, pungunt, ac dilaniant. Cùm animus auaritia feruet, vindictæ cupiditate accenditur, ira inflammatur, inuidia tabeſcit, amore vritur, mœrore contrahitur: nemo eſt, opinor, qui non quiduis paratus ſit & facere & pati, quàm talem in intimis præcordijs ſubire carnificinam, tantamque in abditiſſimo animi receſſu perferre lanienam. Multò enim ſæuior, longeque atrocior eſt animæ, quàm corporis cruciatus ac tortura. Quod interrogationis ſchemate, quò animo acriores infigeret aculeos, ſic expreſſit Perſius.

Cap. 66. *Marc. 9.* *Simile à carioſo ligno.* *Animi cruciatus, quã corporis ſæuior.*

An ne magis Siculi gemuerunt æra iuuenci,
Aut magis auratis pendens laquearibus enſis,
Purpureos ſubter ceruices terruit imus,
Imus præcipites, quam ſi ſibi dicat, & intus
Palleat, infelix quod proxima neſciat vxor.

Alia itaque ratione affligitur, aliter ſenſu, tactuque afficitur anima, quàm corpus dum vapulat, dum flagris ſcutiſq; ſubigitur, dum vulnus accipit, dum membra luxantur, dũ illi faces ac tormenta admouentur. Siquidem anima rationalis vtpote ſpiritus incorporeus latentes experitur vexationes ac torturas, anxietatem, formidinem, zelotypiam, inuidentiam, odium, indignationem, mentiſq; inquietudinem, ac conſcientiæ remorſum. Quos affectus, vel, vt verius dicam, perturbationes ſi diutius animo inhærere contingat, illaſque nec ratione diſcuti, nec diuino præſidio ſuperari, non ſolum mentem, ſed corpus quoque ſæuiſſimè diſcruciant. Itaque alterum alterius legibus tenetur, ſibique mu-

tuo sunt obstricti. Hoc tamen prærogatiuæ, idque honoris ac dignitatis anima obtinet, vt multa per se, corpus verò nihil absque eius vi & agitatione efficere possit. Dupliciter itaque anima suas facultates perficit: quasdam per organa, non nulla absque his, nulloque corporis adminiculo. Sic quæ intellectu ac ratione, mentisque iudicio peraguntur, solius animæ munera sunt. Operationes autem manuales absque corporis ministerio exequi nequit. Siquidem architecturam, cæmentariam, pictoriam, plasticen, pigmentariam, artesque alias in vsum hominum excogitatas, animo quidem menteque homo concipit, sed manibus ea perficit, atque instrumenta corpori attributa ijs accommodat. Cæterùm cùm anima contemplationi rerum insistit, cùm præterita memoria repetit, cùm futura meditatur, ijsq; præsentia connectit, dũ ratiocinatur, dum occulta inuestigat, atque abdita quæq; perquirit ac rimatur, cùm in extasi constituta, subductaque in sublime, vt Paulus, arcanorum fit particeps, genuina insitaque à Deo vi vtitur, nulloque corporis eget adiumento, nisi ea in actum proferre velit. Tunc enim corpus animæ assistit, vt indiuiduus comes & collega, cuius opera ac subsidio suas functiones exequitur. Quòd si diuturnior sit vel acrior, vel intentior in rem quãpiam agitatio, fit, vt corpus, vtpote animæ viribus destitutum, elanguescat atque emoriatur. Quod obseruare licet in ijs, qui intempestiuis lucubrationibus sunt dediti, aut libris continenter affixi, quibus corpus sensim gracilescit atque extenuatur, spiritusque vitales imminuuntur. Quicunque ergo animum nullum sentire affectum, nullisque rebus permoueri censent, sed illæsa mente, nullasque concipiente plagas anima, obiecti tantum, organique vitiati ratione affici, nõ admodum veritati consentanea mihi

Anima multa agit absq; corporis adminiculo.

Anima quando corporis ministerio indiget.

2. Cor. 12.

Mentis intentio corpus attenuat.

mihi dicere videntur. Quid enim sibi vult angor *Christi pauor hominis argumentum.*
ille Seruatoris, atque æstuatio? qui cōcepta suppli-
cij, quod subeundū erat, atrocitate, impensiq; be-
neficij ingratitudine atq; obliuione, humana qua-
dam imbecillitate in hanc vocem moribūdus eru-
pit: Tristis est anima mea vsque ad mortem, eam- *Matt. c. 26.*
que veluti patri blandiens, deprecatur. Et quanquā
nondum illi insultaret, aut manus inferret insolen
tia militaris, tota tamen mente & cogitatione in
imminens periculum defixus, tāto horrore ac tre-
pidatione concussus est, vt affectus sanguineū su- *Christus in corpore & animo cruciatus sensit.*
dorem expresserit, toto corpore confertim, atque
effusè promanantem, sic vt vtrique parti acerbitas
illa doloris sit cōmunicata, atque ex animo in cor-
pus redūdare cœperit. Nec est, quòd quis opinetur
in huiusmodi tædio ac pauore animam vitalem
ac vegetantem, tum spiritus naturales tantū affi-
ci, imo pars hominis potior discrimini objicitur, in
eamque tota vis mali decumbit. quæ tamen origi-
nis suæ memor, vires colligit, ac cœlesti fulta præ-
sidio, intrepidè infractoque animo aduersus peri-
cula subsistens, diuinitus solamen accipit. Huius-
modi affectibus etiam Diuæ virginis mens multi-
pliciter agitata est. Illius siquidē cùm spiritus tum *Maria doloribus concussa.*
anima, aliâs lætitia, aliâs dolore perfusa est. illud
denunciato per angelum conceptu, partuque mi-
rifico, pastorum concursu, ac Magorum adoratio-
ne: istud, vt à Simeone fatatum erat, erecto in cru-
cem filio, experta est. Possem equidem magnā con
nectere seriem eorū, qui in maximis calamitatibus
constituti, acerbissimū animi vulnus conceperint:
exempla suppeditant tot vatum examina, inter
quos Helias, Helisæus, Dauid, Hieremias, Moses, *Vates calamitatibus expositi.*
Esaias, Ionas, Zacharias, & præter martyrum a-
liquot myriades, indefessus ille fidei nostræ asser-
tor & propugnator Paulus suo agonothetæ, seu

remuneratori strenuam operam præstiterunt, qui præter corporis incommoda, summasque angustias, ac detrimenta, animam circumferebant acerrimis doloribus exulceratam. Quisq; autem secum ipse expendat, quanta obsederit illorum animos angustia, quis menti inhæserit mœror, quæ trepidatio: cùm pulsi patria, destituti affinium ac cognatorum solatio, ludibrijs, contumelijs, flagris, expositi, afflicti, pressi, conculcati, proscripti, per loca auia, atque hominibus inaccessa hostium sæuitiam euitare sunt coacti, suæque saluti atq; incolumitati consulere. Quòd si anima, quæ homines à belluis secernit, omnis affectionis sit expers, nullisq; vel solatijs capitur, vel doloribus afficitur: quid sibi volunt plorabundæ hæ voces: Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Defecit in salutari tuo anima mea. Renuit consolari anima mea. Rursus dum refocillatur, ac Dei fauorem percipit: Introito anima mea in requiem tuam: etenim Dominus benefecit tibi. Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius. Adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua. Quibus etiam si innumera congeras, non designari tantum puto naturales animæ facultates, & potentias breui interituras, sed illam, quæ rationis, quæque diuinitatis est particeps, à cuius vi omnes actiones corporis procedunt, omnesque functiones perficiuntur. Cui parti insita est ab opifice συντήρησις, hoc est, conseruandæ, exequendæque legis naturæ amor & notitia, virtutum vitiorumque discrimen. Quæ vis, teste Paulo, hoc efficit etiam in animis eorũ, qui à Deo sunt alieni, vt naturæ ductu à malis resiliant, ac virtutem amplectantur. Siquidem illa animi pars, in qua elucet imago Dei, ac se profert naturæ integritas, detestatur, damnatque nequiter facta, ac se cupit

Anima licet incorporea, doloribus agitatur.

Rom. 1.

Synteresis quid.

Naturæ instinctus

cupit præstare inculpatam, ab improbis moribus, omnique scelere immunem: quanquam hæc naturæ vis nonnihil labefactata est, & concussa: sic vt quæ mens concepit, voluntas non syncerè, non promptè, non alacriter exequatur. Huic affinis Conscientia, quæ mentem hominis latenter à Deo instigatam arguit atque accusat, incussoque terrore, ac scelerum recordatione anteactam vitam detestatur, conceptoque emendatioris vitæ proposito, malorum pœnitentia ducitur. Ita vltrix illa Conscientia homini aurem vellicat, ac maleficia iampridem patrata oculis obijcit, quibus facilè conuinci posse video, animam affectibus esse expositam, ac perturbationibus subinde inquietari. Siquidem dulcia percipit & amara, ipsaque dilatat sese ac gestit rebus prosperis, contrahitur aduersis. nec tantùm homines, sed mentes quoque angelicæ suos quodammodo affectus obtinent. indolescunt enim malis hominum, seseque cruciant, cùm hi à probitate ac virtute descifcunt: lætantur verò atque exhilarescunt, cùm improbi se ad frugem cõferunt. Econtrà mali Genij hominibus infesti sunt, illosque mendacijs onerant, contumelijs impetunt, insectantur, odioque parricidali prosequuntur. Quæ cùm in aëreas incorporeasque substantias cadunt, quî fieri possit, vt non eadem hominum animæ percipiant?

Cõscientia quid in homine efficiat.

Esai. 33.

Mali genij hominibus infesti.

Animas hominum non omni ex parte esse æquales, nec pari conditione ac dignitate, sed aliam, alia præstantiorem.

CAP. XIII.

QVANQVAM paulò antè nonnulla à me sunt commemorata, quæ huic argumento congruunt, quæque hoc paradoxon stabilire possint;

operępreciū tamen facturus videor, si singulari capite hoc thema illustrare pergã. Pleriq; in ea hærẽt sententia, vt animas hominum eiusdem esse conditionis, eademque dignitate ac præstantia existiment, nec inter sapientis stolidique aut improbi animam quicquã interesse, vllumque statuendum discrimen: sed organi tantum ratione impediri actiones, ac facultates animæ vitiosè perfici. Ego verò nullo contentionis, aut contradicendi studio aliter se rem habere mihi persuadeo. Quanquam enim non ignorem ob morbi sæuitiam, ob capiti inflictum vulnus, ob casum denique & cõcussionem affecto cerebro mentem obstupescere, omniumque rerum induci obliuionem: non consequitur tamen, omnibus animam esse parem, aut omnes, quod ad iudicandi vim, ad ratiocinandi iudicandique peritiam attinet, æqualem esse sortitos. Neque enim cuiusque anima quamlibet accuratè fuerit exculta, quantumuis strenuam operam adhiberi cõtingat, artium, disciplinarum, omnisque doctrinę, atq; eruditiõis æquè est capax, pariq; docilitate ac solertia. Cùm plerique inepti sint, minusque appositi ad perdiscendas artes, atque inuita Minerua, repugnanteque natura pleraque aggrediantur. Vt autem faces & funalia alia alijs magis splendescunt, lucisque plus exhibent: Vtque ignita quæque alia alijs sunt magis vrentia: sic animæ cuiusque splendor dissimili ratione elucescit, variaque se proferũt mentiũ discrimina. Et quemadmodũ mẽtes Angelicæ ordine, dignitate, officijs, ministerijs inter se differunt, quod Seraphin, Cherubin, Throni, Potestates, Virtutes, Archangeli, totaque Geniorum hierarchia demonstrat: ita in animis hominum discrimen statui posse video. In eo autem omnes conueniunt, quòd corpus mortale & caducum sunt consequuti: quòd formam huma-

Inter animas discrimen.

Simile ab ignitis facibus.

Inter Angelos discrimen.

humanam nacti, licet nonnulli ferino ſint aſpectu, belluiſque affines: quòd omnibus inditus procreationis ardor: quòd iiſdem naturæ legibus tenentur: quòd ſimilis illos rationis vis incitat: quòd animæ eſſentia, formaque ſubſtantiæ à Deo ſit creata: quòd immortalitati deſtinantur, omneſq; vno ſpiritu imbuuntur. Sed quoniam non æquè valenter ſe in omnes exerit vis diuinitatis, nec omnes eius muneris ſunt æquè capaces, tantique beneficij plerique ſe præbent indignos, fit vt alia vi atque effectu ſuas actiones proferant animæ, nec ſint in præſenti rerum ſtatu, conditione, dignitate, ordine pares, nec in altera etiam vita futuri æquales, parique gloria illuſtrandi. Sic enim propheta Daniel eius rei nobis fidem facit: Quotquot in puluere dormiunt, euigilabunt, alij in vitam ſempiternam, alij in opprobrium, in dedecus, in pœnam, alij in condemnationem. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſtitiam erudierint multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Quod diſcrimen inter ſubſtantias incorporeas Paulum etiam obſeruaſſe cōperio, deſumpta ex ſyderib⁹ ſimilitudine. Vt enim ſydera alia alijs ſunt illuſtriora, variaque ſe exhibent corporum diſcrimina: ſic magna in animis hominum differentia, atque in reſurrectione altera alterius anima futura eſt magis glorioſa. Conſtituit autem Deus (vt Gregorius Niſenus teſtatur) ſecundùm animalium ſpecies, diuerſas animaium differentias, ac cuique corpori conuenientem aſſignauit. Sic brutis animantibus non rationalem intelligentiam, ſed naturalem induſtriam inſeuit, qua inſidias, damna, pericula, omniaque vitæ incommoda declinent. Itaque tota ſpecies animantiū vna inclinatione mouetur. Lepus enim omnis pauidus & meticuloſus, Canis quiſq; ſagax atque

Animarū diſparitas.

Cap. 12.

2. de anima.

Bruta non ratione, sed ductu natu ra ferũtur. atque in sectandis feris industrius, Vulpes omnes subdolæ sunt, astutæ, insidiosę, Lupus quiuis ferus, ac prædæ auidus, Simia quælibet humanas gesticulationes exprimit. Quod ipsum in homine non consequitur. Siquidem infinitæ sunt humanarum actionum rationes ac modi, nec omni homini vna operatio, vnaque intentio, vt animãtibus, quorum actiones à sola natura cientur, quæ in omnibus pari ratione decurrit. At rationalis actus, qui propriè humanæ mentis est, singulis diuersus, ac pro animæ cõditione alius alij. Vnde emergit tanta in hominũ animis opinionum varietas. Vt itaq; ex Pauli sententia, Vnicuique datur manifestatio spiritus ad id quod expedit, ac variæ hominibus sunt delegatæ functiones, ac munia, quæ Deus pro suo arbitrio cuique distribuit, diuidens suum spiritum cuique vt vult: ita sua cuique propria ac peculiaris anima, quæ ab vno opifice profecta est, sed non pari dignitate prædita, non eadem intelligentia ac rerum cognitione imbuta: sic tamen vt virtutum, vitiorumque sit capax, atque insita vi optima quæque amplecti posset, ac vitare noxia, licet inualidè ea perficiat, vbi diuino præsidio sit destituta. Quapropter non absurda mihi videtur

1. Cor. 12.

Ephe. 4.

Mens tabula rasa. illa Aristotelis comparatio, qua mentem hominis assimilem facit tabulæ rasæ nullisque expolitæ picturis, sed quę accommoda est, aptaque vt quiduis in ea adumbrari possit, ac delineari, aut vitiorum scilicet monstra, aut virtutum simulachra. Quò spectat illud D Pauli, Vt in opulenta magnificaq; domo non solùm vasa aurea & argentea sunt, verùm & lignea & testacea, quorum illa honesto vsui destinãtur, ista sordido, parumq; honesto. Sic Deus in hoc mundi theatrum varias corporũ ac animorum differentias produxit, varijsque personis illas induit, ac diuersis instruxit ornamentis, non tamen

2. Timot. 2.

Simile ab amplis ædibus.

men

men ſine ſpe excellentioris muneris aſſequendi. Neque enim cuiquam ademptus eſt conatus, aut induſtria, qua eniti poſſet ad præſtantiſſima, & cõſectari optima: imò ad illa huic adminiculatur remunerator, ac cunctãtem impellit. Sic qui ſua culpa ſordeſcit, ac vitiorum cœno obductus eſt, expolire ſe poteſt, abſterſiſque ſordibus effici vas honorificum, atque vſibus præclaris accõmodum. Aſſignauit ſiquidẽ Deus opt. max. cuique peculiarem corporis habitum, ſuæque naturæ congruentẽ animam, quæ tamen multis modis immutari ſint apta. Deſciſcit enim nonnunquam homo, ac degenerat ab integritate, ſuique preſtantia: ſeu corpus, ſeu animam ſpectes: atque originis ſuæ oblitus, ſordibus, lutoque vitiorum inuoluitur: nonnunquã verò latenter à Deo inſtigatus, ex malis, quibus erat deuinctus, eluctatur, atque ad virtutem, ad probitatem, ad honeſta quæque nititur. Cuius rei documenta ſumere licet in filio prodigo ac decoctore, & Saule. Omnibus itaque ſua mens, ſuaque anima obtigit, ſed quæ diuino munere, eiusq; afflatu multiplices dotes, variaque charismata concipit: licet non æquè valenter omnium mentes ſpiritus diuinus impleat. Accipiunt quidem omnes de vberrimo eius fonte, ſed alius alio affluentius. Quod talentorum diſtributio nobis inculcat, qua in obeunda negotiatione ſalutis noſtræ diligentiam, & induſtriam noſtram licet inualidam acuit atq; extimulat, & Dei dotes amplificandas, augendaſque præcipit. Vni enim quinque, alteri duo, tertio vnum partitus eſt, cuique pro ingenij ſui captu, vtq; operis huius Chorago expedire, atque è re, vſuque eſſe viſum eſt, expenſi, acceptique rationẽ ſuo tempore exacturo. Sic Paulus Timotheũ cõmonefacit, omnibusq; eius nomine aurẽ vellicat, vt functionẽ ſuam curæ habeant, vt donũ ſpiritus, tanquam ignem

Nemo culpã in Deũ trãsferat.

Luca 15.

Quid talenti & minæ diſtributio deſignet.

Matth. 25.

2. Cap. 1.

Simile à sopito igni. ignem sopitum, iamque euanescentem exuscitent, vt excusso veterno delegatum munus sedulo exequi studeant. Hoc enim à suis exigit Deus, vt quisque suam Spartam exornet, vt minam concreditam adaugeat, & cum fœnore refundat. Et quoniam non patitur otiosos esse nos, nec intermittere industriam, sed continenter excubias agere, atque indefesso labore insistere nundinationi. *Lucæ 19.* Negotiamini (inquit) donec veniam. Quod cùm organum electionis Paulus sedulo inculcaret alijs, id *Negotiatio Euãgelica.* ipse omnibus modis præstare studuit, sic vt in legatione sibi commissa cæteris magis feruidus fuerit, atque in Apostolici muneris functione obeunda alacrior, viuidiorque. *Simile à natura rerũ.* Vt itaque in gemmis, animantibus, herbis, sideribus discrimen est, ac flos alius alio odoratior, ac gemma alia rutilantior: ita in animis hominũ euenit, quæ peculiari quadam vi ac facultate instructæ, varias operationes, diuersosque effectus proferunt. *Simile ab astris & semine.* Quemadmodum enim (vt Paulus ait) suo cuique semini vis insita, atque alia caro pecudum, alia hominum, aliaque species *Cor. 15.* ac decor corporibus cœlestibus, alia terrenis: alius Solis fulgor, alius Lunæ, alius alterius sideris splendor: ita corpus hominum aliud alio præstantius, habituque magis generoso: Ipsaque anima cùm in hac statione, vitæque huius decursu, tũ in resurrectione pro sua sorte, ac meritis (quæ quisque ad Deum referre debet, nulla philautia suiq; fiducia) dignitate & cõditione potior, gloriaque superior. Magna siquidem cùm in præsenti seculo, tum in futuro inter probos, improbosque disparitas, ac dissimilitudo, multumque diuersa conditio. Impij *Psalm. 1.* enim in medio iustorũ non subsistent: sed vt quisquiliæ, aliaque venti ludibria, dissipabuntur. Itaq; Paulus ex natura rerum multa oculis nostris obijcit; quorum intuitu atque obseruatione, arcana

Diuini-

Diuinitatis nobis innotefcunt. Sic in negotio Chri-fti ab odore ac fragrātia rerum corporalium fimi-litudinem defumit. Vt enim effluxus atque expi-ratio ftirpium effectu fe prodit, ipfumque cor vel reficit, vel offendit: fic anima, ex qua emanat falu-bris halitus, aut infalubris, Chriftum vel fuauiter afficit, vel penitus offendit. *Simile à rebus odo-ratis.* *2. Cor. 2.*

Igneus eſt equidem vigor, & cœleſtis origo
Omni animæ. *Aeneid. 6.*

Sed vt ignis alius alio calidior, ac pro nutrimento, fubiectoque fomite vrentior: ex oleo fiquidē, pi-ce, fulphure, bitumine, naphta (quam Petroleum vocant) inflammefcit ardentius; ita anima pro fua facultate ac viribus, proque acceptis dotibus vim fuam in corpus exerit, eftque in proferendis actionibus vel agilior, vel remiffior, fic tamen, vt corporis habitus, ac conftitutio, quam κρᾶσιν Græ-ci vocant, eiusque organa animæ fubferuiant. Par eft ratio in malis Genijs, quorum alius alio nocen-tior, hominique magis infeftus. Sic in Euangelio Beelzebub princeps Dæmoniorum denominatur, tanquā in malis inferendis præpotens, ac magna-rum virium. Sic Euangelicæ narrationis feries ma-los Genios nocendi ftudio ac malignitate difcer-nit. Is enim, qui minus virium obtinebat ad pertur-bandam conuellendamque hominis mentem, ad-fcifcit fibi feptem deteriores fe, ac collatis viribus ita illam occupant, vt fublata fit omnis emenda-tioris vitæ fpes, omnifque ademptus ad faniorem mentem reditus. Quòd fi fas fit, corporea con-ferre incorporeis, Vt, ftannum, plumbum, ar-gentum, aurum, æs, cuprum, orichalcum, om-nifque generis metalla fuas fordes concipiunt, fu-amque fcoriam atque æruginem contrahunt: Vt-que agri inculti, fquallore ac fitu obducuntur, ijfq; zizania, ac infelix lolium innafcuntur: ita animæ *Simile ab vrentibus.* *Geniorum malorum diſcrimen.* *Matt. 12.* *Simile à metallis.* *Eſa. 1.* *Simile ab incultis agris.*

substantia sua vitia contrahit, ipsaq; exculta splendore virtutum mitescit: neglecta verò vitiorũ fuligine densescit atq; obscuratur. Nec est quòd quisquã opifici suo obloquatur, aut cũ illo expostulet, vt ignauus ille, qui acceptũ talentũ defoderat, cùm ad omnes odor Seruatoris dimanet, impressaque sint cuique Diuinitatis vestigia, sic vt gentibus etiã à Deo alienis indita sit, inscriptaque naturę lex, cuius instinctu mens illorum Dei notitiam concipit, ipsaque conscientia attestatur, ac ratio dictat, quæ sectari, quæ vitare conueniat, quantũq; inhonesti honestiq; sit discrimen. Quisque itaque efficere curet, ne inuanum incassumq; hoc munus accepisse videatur, nec Deo, cuius arbitrio omnia decurrũt, obmurmuret, quòd minus præstantem animã sit consequutus: sed quam obtinuit, foueat, illiq; vt agro sterili, ac ieiuno culturam adhibeat, sparsoq; verbi Dei lætamine sementi præparet. Ipse infirmis conatibus, promptæque voluntati non est defuturus. Nihil aũt animæ salubrius, magisq; frugiferũ, quàm continenter sacrarũ literarum meditationi insistere. Hæc siquidem vitijs medetur, hæc morbos expugnat, hæc animi mœrorẽ diluit, mentique offusam caliginem discutit. Nullũ est remedium sanandis, restaurandisq; exhulceratis mẽtibus efficacius, magisque pręsentaneũ, nullus morsus tam virulentus, nullũ vulnus tam lætale, quod hoc medicamine non sanescat, atque obducatur.

Deo sequisque submittat.

Rom. 2.

Naturæ lex cuique impressa.

Simile à cultura agrorum.

Hortatio ad amplectendã doctrinã cœlestem.

Feruet auaritia, miseraq; cupidine pectus?
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, & magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te
Ter purè lecto poterunt recreare libello.
Inuidus, iracundus, iners, vinosus amator?
Nemo adeò ferus est: qui non mitescere possit,
Si modò culturæ patientem accommodet aurem.

Hor. lib. 1. Epist.

Hæc

Hæc commoda præſtat Philoſophia, non humana quidem, vt Horatius exiſtimabat, ſed cœleſtis & diuina, quæ naturam luxatam ac collapſam integritati priſtinæ reſtituit, quæ fiduciam erga Deum in nobis excitat, illique nos conciliat, quæ animi tranquillitatem adfert, mentemque firmam ac ſtabilem: qua nihil homini in hoc turbulento vitę ſalo optabilius. Quò ſpectat illud Pauli, quo nullus in hac palæſtra exercitatior: Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad inſtitutionem, quæ hominem iuſtum efficit, vt integer ſit homo diuinus, ad omnia officia pietatis accommodus. *Verbi Dei fructus & vtilitas.* *2. Tim. 3.*

De animæ immortalitate, atq; indubitata, certaq; corporis humani reſurrectione: tum qua ratione ac modo id perfici continget: Deniq; quanta ex tanto munere mentis erectio in Deum, quantaq; morituro fiducia conſequendæ ſalutis.

CAP. XIIII.

NIHIL homini calamitoſo, morbiſque ac malis innumeris expoſito, in huius æui decurſu plus adfert commodi, depulſoq; mortis metu plus præbet ſolatij ac fiduciæ, quàm vt ſubinde cõtempletur alterius vitæ beatitudinem, ac felicitatem: eiuſque rei potiundæ ſpem certam atque indubitatam concipiat. Quæ conſiſtit in animæ immortalitate, ac corporis reſurrectione, totius fidei noſtræ baſi ſolida atque inconcuſſa. Inanis ſiquidem foret labor omnis noſter, atque irritus conatus: omniſque vitæ noſtræ ratio, cultus, inſtitutum, religio euanida, atq; impoſturæ affinis: ſi tanto, tamque ſalutari bono fruſtrari nos, atque ab alterius vitæ expectatione decidere contingat. Quò mirari ſubit quorundam ſtupiditatem, qui non aliter *Meditatio alterius vitæ quid efficiat.* *In quo conſiſtat hominis ſecuritas.* *Alia hominis, alia animantiũ conditio.*

ſpirare homines, quàm bruta exiſtimant, quiq́ue animas penitus extingui, nec à morte quidquam hominis ſupereſſe contendunt. Qui cùm in naturæ operibus prorſus cæcutiant, atque hallucinentur, Deiq́ue potentiam vel non agnoſcant, vel ex rebus conditis non obſeruent, fit vt mens illorum aſſequi, aut rationem inire nequeat, quî effici poſſit, vt anima ſit æterna, ac nunquam interitura, ipſumq́ue corpus rediuiuum ſit futurum, ſuæq́; integritati aliquando reſtituendum. Cùm autem

Geneſ. 1. Deus hominem immortalem eſſe, ac perpetuò illum ſubſiſtere voluit, ad imaginem & ſimilitudinem ſui illum condidit. Quòd ſi homo Dei imaginem refert, eiusq́ue ſimilitudinem exprimit: neceſſe eſt, eandem cum origine ſua naturam conſequi, atque æternitatis fore conſortem. Huius muneris dignitatem ac præſtantiam non ſunt ſortitæ reliquæ animantes: cùm nulla in his ſe proferant Diuinitatis veſtigia, nulla mens vigeat, deſit ratio, memoria, intellectus, iudicium, artes, diſciplinæ, rerumq́; peritia deſideretur, quæ hominibus Dei munere affatim ſunt attributa. Quapropter piaculum eſt, id ſtatuere mortale eſſe, ac caducum, quod à Dei ſubſtantia prodijt, quodq́ue à diuina mente homini eſt inſpiratum. Vt igitur Deus æternus, omnisq́ue interitus expers: ita anima quoque humana tanquam diuinæ eſſentiæ particeps, æterna, atque ab omni corruptione immunis. Cæterùm cùm Deus hominis gratia omnia condidit, ſolus homo Dei cauſa, atque illi conformis eſt creatus, eoq́ue effectum eſt, vt Deus à mundi exordijs mirificè erga illum affici cœperit, illoq́ue ſe oblectare, atque eius familiaritate & conſuetudine perfrui exoptauerit, adeò, vt huius cauſa humanitati vniri ſuſtinuerit, atque immortalis mortali agglutinari: quò diuina natura humanæ coaleſcat,

Homo Dei imaginem refert.

Animātes mente deſtituta.

Anima hominis diuinitatis particeps.

lescat, atque vniatur, humana Diuinæ. Cuius rei fidem suo hoc testimonio astruit Dei patris sapientia Christus, qui hanc nobis salutem peperit: Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequam quidquam faceret: ab initio atque ab æterno extiti, quando præparabat cœlos, aderam: quando certa lege, & gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum, & terram deorsum, cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum, & deliciæ meæ esse cum filijs hominum. Quæ φιλανθρωπία, hoc est, vt Paulus ait, amor & propensio erga homines, hoc effecit, vt omnia nobis per Christum sint communicata, vt par sit cum illo nostra conditio, similis sors, æqualis hæreditas: eoque fit, vt quidquid in Christo expressum est, in homine quoque sit exprimendum. Ipse æternus est, ac perenniter subsistit: id illius beneficio consequitur homo. Ipse primus resurrexit deuicta morte, auctor, princeps, ac primitiæ tanti triumphi: illius virtute cæteri omnes sunt resuscitandi. Quamobrem nemo sibi tam sit iniquus, aut in tanti muneris auctorem ingratus, vt nominis huius honorem sibi vel inuideat, vel ab se repellat. Quis enim tam stupidus, qui se ab interitu vindicare non cupiat, ac perenniter subsistere exoptet potius, quàm perpetua morte sopiri, sublataque omni emergendi spe, in sempiternam mortem deuolui? Scio equidem nõnullis plausibilem videri hanc de animæ immortalitate persuasionem: at corpus in eandem sortem recipi, parique futurum conditione, aut aliquando reuicturũ, prorsus abnuunt. Verùm hi naturam hominis, totiusq; conficiendi opificij rationẽ non penitus excutiunt, nec in illũ defigũt oculos, qui homini lucis huius auctor extitit, & cui⁹ virtute vitæ auspicia

Deus homini vnicè afficitur.

Prouerb. 8.

Dei amor & propensio erga hominem.

Tim. 3.

Hebr. 3.

Nemo non immortalitatem vel affectat, vel meditatur.

Multi animæ immortalitatem statuunt, pauci resurrectionem.

auspicia est consequutus Siquidem cùm anima & corpus indiuulsè inter se connexa, hominem constituant, necesse est, vt totus homo, hoc est, & anima immortalitate potiatur, & corpus per resurrectionis mysterium eiusdem muneris sit futurum particeps. Neque enim admittet ratio formationis hominis, vt alterum sine altero suo fine, cui destinatum est, potiatur, vtque dimidiatus homo, aut altera modo pars beatitudinem consequatur: necesse est igitur, conditique operis ratio exposcit, vt corpus aliquando reuiuiscat, ac postliminio coniunctum animæ pari sit futurum cum illa conditione, eiusdemque muneris consors. Cùm enim Deus formando homini esset intentus: Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Quibus verbis non alteram modò partem designauit, sed totum hominem, qui ex corpore & anima conflatus est. Hæc enim duo vnita ac conglutinata hominem conficiunt: quæ cùm sint discreta, ac diuulsa, hominem dissolui contingit, ac nominis huius honore destitui. Quapropter mihi ratio exigere videtur, vt vtraq; pars eundem finem consequatur, scilicet vel beatitudinem, si vita innocenter sit transacta: vel damnationem, si nequiter. Nec profectò foret rationi consentaneū, vt ab illa felicitatis spe corpus excideret, cùm huius æui molestias æquè perferat. Siquidem animæ causa nonnunquam flagris scuticisque subigitur, plagas accipit ac cruciatus, dolores concipit, periclitatur, vitæque discrimen subit: sic vt illas animæ potentias sentientem ac vegetantem, quæ brutis etiam communis, pertundi contingat ac dilaniari. In sententijs enim, dictis persuasionibus, opinionibus, iudicijs nonnunquam suo incommodo animæ acquiescit, atque obsequitur, seque in omnibus socium præbet & ministrum. Itaque non

Validum argumentum resurrectionis.

Corpus animi causa periclitari.

non immeritò iniuria affici corpus videretur, nisi eodem beneficio vtatur. Est quidem corpus animæ instrumentum, quo actiones suas perficit, ac functiones suas exequitur: sed alia ratione, corpore animato ac sensili vtitur anima, quàm opifex, aut architectus serra, malleo, securi: cùm singula membra aptissimè officijs suis sunt distincta, multisque vsibus possint accommodari. Hoc autem discrimen inter corpus & animam statui posse video, quod inter Solem & Lunam. Ista enim licet lumen à Sole mutuetur, non tamen omnino propria vi destituta est. fertur enim peculiari motu, suumque circulum absoluit: lumen autem à Sole concipit, vt speculum, vtque lebetes ac pelues perpolitæ ex opposita face splendorem, nullum verò lumen exhibet, nisi à sole illustrata, sed tamen otiosa censeri nequit, cùm menstruum cursum perficiat, suaque cœli spatia nullo solis adminiculo metiatur: Sic Anima corpori quidem vires suppeditat, at illi non desunt insitæ facultates & potentiæ naturales, quatuor humorum qualitates, quibus efficitur omnium functionum capax, atque ad quiduis exequendum appositum. Et quemadmodum sol sua patitur deliquia, lunæque interuentu occultatur, similiter & Luna terræ obiectu ἔκλειψιν defectumque percipit. ille cùm per lineam eclipticam decurrit in eodem gradu: ista in oppositis: Ita corpus & anima sua percipiunt detrimenta & deliquia, & pars altera alteri nonnunquam vel prodest, vel officit. Cùm itaque tantus sit in his consensus, tam fida societas, illaque tantisper, dum in hac vitæ statione excubias agunt, mutuas operas tradunt, par est, vt corpus per resurrectionem innouatum, eiusdem muneris sit particeps, atque in eundem municipatum admittatur. Qua aût ratione id perfici contingat, si quis, vt Thomas ac Ni-

Corpus quomodo animi instrumentum.

Elegans comparatio à sole & luna desumpta.

Simile à perpolito speculo.

Eclipsis solis & lunæ, animæ & corpori comparata.

Consensus corporis & animæ.

ac Nicodem9 ob ingenij tarditatē assequi nequit, ne Deo vel suam potentiam detrahat, vel illi diffidat: sed oculos mentemque in tanti opificis opera dirigat, abundè multa est perspecturus, quæ illi non deesse vires declarabunt, non solùm instaurandi hominis, verùm & quiduis eorum, quæ animo destinauit, perficiendi. Collustremus cœlum hoc sideribus vndique exornatum, illiq; subiacentem terræ globum, ex qua pullulant tot speciosi, fragrantesque flosculi, tot stirpes salubres, cùm esui, tum medendis corporibus accommodæ, tot in maris gurgite piscium genera, tot in aëre ac terra alites, tot pecora partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum, ipsumque hominem tanti operis ac muneris dominatorem ac præfectum. Quæ initio Dei verbo ex nihilo, nullaque subiecta materia creata, stabiliter perseuerant ac subsistunt, suasque vicissitudines, ortus, progressus, incrementa obtinent. Cùm itaque tam sit immensa conditoris vis & potentia: quis illi vires deesse dictitabit erigendi, restaurandique collapsa, qui admiranda quæque ex nihilo construxit? Quòd si corpus homini: nullo negotio ex nihilo creauit opifex: quanto illi facilius erit, mortuum restituere, atq; in vitam reuocare? non quidem ex nihilo, sed ex materia cognata ac familiari, quæ vel in cineres reuoluta est, vel alio quouis modo in auras euanuit. Vt aūt artifex op9 fusile confractum atq; imminutum ex eadem materia restaurat, formamq; inducit præstantiorem: ita Deus corpus in terram resolutum suo tēpore reuocabit in vitam, eadem quidem, qua fuit, specie, sed omni labe, omnique terrena concretione sublata. Hoc itaque honoris deferamus immenso opifici Deo, eamque potentiam illi asseramus, vt quiduis eorum quę libet, efficere illum posse confiteamur, nec quisquam ex sua,

Natura rerū resurrectionem astruit.

Conditoris maiestas et amplitudo.

Simile ab opere fusili.

Deus omnipotens in eo, quod vult.

4. *Esdr.* 4.

sua imbecillitate, aut ignorantia illud æstimet, aut metiatur: cùm minutissima à nobis comprehendi nequeant, prorsusque ingenij nostri captum excedant. Quod si hæc mundi spectacula, totiusq; naturæ ordo ac series non sit satis efficax ad excitandas hominum mentes, nec vllæ rationes satis firmę ac solidæ ad declarandam Dei vim ac potentiam: saltem in se quisque descendat, ac mentis suæ dignitatem ac præstantiam sedulo excutiat: profectò intelliget atque experietur, quanta sit humani animi, mentisque excellentia, quanta denique illius vis & potentia, qui homini hoc munus indulsit. Mihi verò humana mens non omnino gemmis videtur absimilis, quæ præter id, quòd aspectæ gratæ sint, atque oculis blandiantur, tum internas vires, effectusque efficaces obtinent, ac latentes, quas attritu, & confricatione proferunt: vt Succinũ, Gagates, Magnes agitata ac cõcalefacta festucas, floccos, quisquilias, ferrum violenter ad se rapiunt: Sic animæ vis exuscitata ac concussa vim suam exerit, vtque ignis sopitus, ac cineribus obductus emicat, sensimque scintillare incipit. Et quanquam diuina virtus passim se profert, atq; in tanto naturæ artificio omnium se oculis exhibet, adeò vt humanus animus expleri ac satiari nequeat: in nulla tamen re Dei vis atque amplitudo magis elucet, aut expressius se declarat, quàm in animo menteque hominis, quæ ab archetypo diuinitatis est deprompta. Quapropter non est, quòd quisquam eam opinionem concipiat, vt id existimet aliquando interiturum, quod ab essentia Diuinitatis dimanauit, tantisque dotibus est excultum. Quò mihi non absurdè ratiocinari videtur Plato: Quidquid non constat ex elementis, est immortale, atque interitus expers. Anima non constat ex elementis, nec ex materiæ cõcretione cõflatur, sed

Mẽtis cum gemmis cõparatio.

Simile à gemmarũ efficacia.

Mẽs humana Diuinitatis exemplar.

In Phædo.

diuinitus originem est sortita. Igitur non est obnoxia corruptioni. Nec sanè tanta inesset hominum animis vis & acumen ingenij: præstantia doctrinæ: inuentionis subtilitas, cognitio rerum, Dei vel amor vel notitia: nisi anima a terreno concretu aliena, Diuinitatis esset particeps, atque æternitati destinata. Quæ persuasio priscorum etiam animos occupauit, Quibus insitum erat, teste Cicerone, esse à morte sensum, neque excessu vitæ sic deleri hominem, vt funditus interiret. Idq; tum multis alijs, tum cæremonijs sepulchrorum intelligi licet. Quas nec tãta cura coluissent, nec tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorum animis, Mortem non delere omnia, sed quandam esse migrationem, commutationemque vitę melioris. Nec sanè quisquam potest esse tam rudis, tam ferinis moribus, qui in cœlum attollens oculos, tametsi nesciat, cuius Dei prouidentia regitur hoc omne, quod spectamus, aliquod tamen esse numen intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, ordine, vtilitate, constantia, quod fulcit ac moderatur omnia. Cùm itaque Deus opt. max. qui nihil temerè, aut fortuitò est molitus, tantarum rerum vni homini principatum attribuit, absurdum videri posset, vt is ad nihilum sit redigendus, totusque spectet ad interitum. Lõgè profectò melius consuluit generi humano naturæ parens, quàm vt id gigneret atque educaret, quòd cùm perpessurus esset extremos labores, tum incideret in mortis sempiternum malum, portum potius commonstrauit, ac fidam tutamq; stationem, in qua post exactos huius æui labores liceat conquiescere. Hinc Paulus omnia studia, curasque nostras sursum spectare vult, erectaq; mente in supernã ciuitatem, cœlestia meditari. Quòd si huius tantum seculi finibus vita nostra terminatur

Tus. 1.

Ethnici immortalitatem admittunt.

Cic. de Diuin.

Homini rerum principatus attributus.

Coloss. 3.

Hebr. 2.

natur, nec vltra producitur, nihil homine calamitosius, nihil abiectius, prorsusque iniqua opulentorum atque inopum conditio. Cùm illi delicijs adfluant, rerumque omnium copia perfruantur: isti malis omnibus expositi, nullam habituri sint post hanc vitam, spem, nullum solatium. Quamobrem optimè ratiocinatur Paulus: Si in hac tãtùm vita spem fixam in Christum habemus: nihil Christianæ professionis hominibus miserius, multoque potior illorum conditio, qui à Christo alieni suauiter viuunt, sesque molliter curant, quàm Christianorum, qui vana spe ludificati, malis se diuexari patiuntur, omniumque ludibrium esse sustinent, ac reiectamentum. Quòd si quidquid est hominis, perit, totaque spes morte finitur: quid sibi vult anxius ille mentis cruciatus, atque animi carnificina? quid scelerũ vltrix conscientia? quid ingruente tẽpestate aliqua pauor & trepidatio? rursus quid securitas, animiq; tranquillitas, & cõstantia? Nónne illa pœnam sunt metuentis post hanc vitam? ista præmia spectantis, ac malorum lenimen, vitæque ex Dei præscripto exactæ non sine certa spe, remuneratione? Quæ res effecit, vt Paulus exhortatus Timotheum, suę disciplinæ affectatorem ad peragendam muneris Apostolici functionem, ad quam erat asciscendus, desumpto ab athletis ac pugilibus exemplo, confidenter pronunciarit: Certamen bonum certaui, cursum cõsummaui, fidem seruaui: quod superest, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet Dominus iustus iudex, nõ solùm autem mihi, sed quotquot illi fidunt, illiusq; promissionibus nitũtur. Quamobrem non est, quod quisquam ab hac spe decidat, mentemq; sinat à tantæ felicitatis expectatione dimoueri. Huius enim rei veritatem sua cuiq; mens dictat, intellectus percipit, ratio confirmat,

1. Cor. 15.

Solida Pauli rationes in asserenda immortalitate.

Animi carnificina mentem vellicat.

2. Tim. 4.

natura rerum loquitur: adde, quòd omnibus insita sit immortalitatis honesta ambitio, & quòd quisque memoriam sui quàm maximè longam efficere cupiat, eamque apud posteros durare perenniter, ac nulla vetustate aboleri. Quæ vna ratio validissima Augustino & Ciceroni creditur, qua conuinci possit, Animam esse immortalem, nec vnquam interituram. Hæc siquidem persuasio magnos addit stimulos, magnaque incitamenta ad virtutem, ac propositis præmijs ad præclarissima quæque mentem extimulat. Et quanquã hæc & pleraque alia non exigant rationum suffragia, nec diuina (vt Paulus ait) consistant in persuasorijs humanæ sapientiæ verbis: non tamen improbandus illorum conatus, atque industria, qui sobrias rationes adferunt: quò illorum animis error eximi possit, qui contemptis scripturæ testimonijs ægrè ferunt animæ immortalitatem, ac resurrectionis fidem hominibus inculcari. In cæteris verò non consultum arbitror, diuina curiosius perscrutari: ac sacri codices frenum inijciunt humanæ temeritati, quæ eruere tentat accessu, aditúque difficilia, atque vnde non facilè resilire, ac referre pedem licet. Cuius rei documentum Iob, Esdras, ac præcipuè Paulus exhibuit, qui eò erat progressus, vt exclamare sit coactus: O altitudo diuitiarũ, sapientiæ & cognitionis Dei: quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit mentem Domini? aut quis illi fuit à consilijs? Quoniam ex illo, & per illũ, & in illo omnia. Cæterùm ne quis se diuelli patiatur ab hoc solido fundamento, in quo tota spes hominis decumbit, totiusque salutis cardo vertitur, Paulus acriter viget ac inculcat Resurrectionem, quæ & animæ immortalitatem complectitur, eiusque rei fidem, certitudinem, rationem, modumq; exprimit,

De cognit. vera vitæ. Tusc. lib. 1.

1. Cor. 2.

Quatenus eruenda Deitatis arcana.

Rom. 11.

1. Cor. 15.

primit, ex natura rerũ desumpta similitudine. Natura enim omniũ rerum artifex inimitabilis, & cuius vim nemo exactè exprimere, aut emetiri potest: multa parit atque effingit, quę Dei potentiam in omnibus efficacem demonstrant, atque in elaborandis, fingendisque rerum simulachris, virtutem declarant. Quòd si admiramur artificem ob insignem aliquam, concinneq; depictam tabulam, aut rem quandam affabrè elaboratam, vt Gaditanus fecit perfecta Liuij historia: quantò magis illum suspicere ac venerari par est, qui tam stupẽda rerũ miracula oculis mentiq; hominũ obijcit, quorum nec numerus iniri potest, nec ratio? Nam vt ex minutissimis naturæ rebus corporis humani innouatio comprobetur, Quis non obseruauit ex cicada iam vetula atq; exolescente proiecto exuuio prosilire recens atque agile, argutumque insecti genus? ex segni ac moribunda eruca papilionem pictuiatum ac volitantem? ex formicis alatam muscam? Quid bombix vermiculus, qui serica texit, nónne signa renascentis vitę commonstrat, dum mortua reuiuiscit? Phœnix Lactantij carmine celebrata anne rediuiua resurrectionis specimen nobis exhibet? Quid ipsa veris amœnitas grataq; recurrentis anni vicissitudo? nónne resurrectionem repræsentant, mentesque nostras in spem immortalitatis erigunt? Quem verò terræ vis ac natura non oblectet? quæ cùm gremio mollito ac subacto semen sparsum acceperit, primum in occatum cohibet, deinde tepefactum vapore & complexu suo elicit herbescentem viriditatem, quæ fibris nixa stirpium sensim adolescit, culmoque erecto geniculato, vaginis iam quasi pubescens includitur, è quibus cùm emerserit, frugem fundit spicæ ordine instructam, & contra auium minorum morsum munitur vallo aristarum. Omitto vim ipsam omnium,

Quomodo homines resuscitandi.

Simile à pictura.

Simile ex natura rerum.

Phœnix resurrectionis typus.

Sic de Senect.

Stirpes renascẽtes resurrectionẽ commonstrant.

omnium, quæ ex terra pullulant. Siquidem ex fici tantulo grano, ex acino vinaceo aut cæterarum stirpium minutissimis seminibus tantos truncos, ramosque, ac frondium pompam procreari perspicimus. malleoli, plantæ, sarmenta, radices, propagines, insitiones, nónne ea efficiunt, vt non absurda videri possit corporis humani innouatio? Hanctam admirandam naturæ vim post Ciceronem Chrysostomus exaggerat in immensum, ac terram omnium parentem summis præconijs effert. Omnium enim rerum vita ex terræ vligine existit: herbæ, arbores, flosculi multiformes, & varij, summaq; arte elaborati, non sine eximia odoris suauitate ex soli vbertate ortus, atq; incrementa suscipiunt. Aër crassus in aquam densescit, quæ cœlitus delapsa terram irrigat, eadem rursus Solis calore extenuata rarescit, atque in aërem commutatur: multaque eius generis varias mutationes sustinent, quæ non minus admirationis adferunt, quàm resurrectio. Verbi causa, vitis ex terræ humiditate non solùm pampinos & capreolos gustu peracerbos, sed salubrem etiam succum, vuasque sapidas producit. Palma scabra arbor & corticosa dactylos profert dulces, vinosos, sicculentos. Iam vero semen vnde homo concipitur, quomodo in aures, in manus, in brachia, in cor, pulmonem, neruos, arterias, carnem, ossa, cartilagines, mẽbranas figuretur, quis possit ratione consequi? tam multa sunt in corpore humano qualitatũ, humorum, potentiarum, virtutum, functionum discrimina, ex vnico semine constituta. Anne tibi inexplicabile videtur, quomodo humidum & molle in os durum ac frigidum solidescit? quomodo in sanguinem rubicundum ac florulentum cibi alterentur? in venas, arterias, neruos, musculos, ligamenta, tendines, alimenta commutentur, ac solidescãt?

1. Thess. 4. Hom. 7.

Terra post Deum rerũ parens.

Naturæ artificium.

Ex hominis structura exemplum.

Cùm

Cùm itaque tam multa quotidie natura moliatur, quorum mens humana rationem assequi nequeat: quis negabit, id præstare posse totius vniuersitatis opificem in resuscitandis, erigendisque corporibus, quod natura Dei ministra quotidie facit in fouendo, eliciendoque putrefacto semine. Vident id madefactum repullulascere, atq; in speciosam stirpem, densamque frondem emergere: & non credunt, hominem humo conditum, reuicturum, suoque nitori aliquando restituendum. Itaque Cyprianus, cui Symbolum ascriptum est, Pauli exemplo ex natura seminum resurrectionis fidem illustrat: Si quis, inquit, diuersa semina in vnum commisceat, atque hæc indiscreta seminet, vel passim in terram spargat: nónne cuiusque seminis satio competenti tempore, secundum naturæ suæ speciem germen producit, & culmum suæ formæ, suique corporis reparat: Ita quoque carnis substantia quamuis variè ac diuersè sparsa sit, cùm Deo visum erit, reducetur in vitam, illa specie, quam mors abstulerat: atque ita fit, vt vnicuiq; animæ non confusum, non ascititium, aut extraneum corpus: sed suum, quod habuerat, sit restituendum, vt consequenter possit, pro præsentis vitæ certamine cum anima sua caro pudica coronari, vel impudica puniri. Quapropter non videtur mihi Paulus magis apposita, propinquaque imagine resurrectionis typum potuisse figurare, quàm sparsi seminis subactiq; scrobis similitudine. Quod est enim in natura semen humo condere, hoc est in resurrectione cadauer sepelire: quod illic enasci atque in viuam stirpem emergere: id homini reuiuiscere. Committitur terræ corpus putredini obnoxium: at idem reuiuiscet sublata omni naturæ imbecillitate: defoditur in terram varijs affectibus, calamitatibus, morbisq; expositū: resurget alacre, viuidum,

Natura Dei ministra.

Exempla resurrectionis ex Cypriano.

Simile à sparso semine.

viuidum, erectum, purumque ac putum, atque ab omni labe defecatum. Exemplo res erit lucidior: Aegroto qui graui morbo conflictatur, color deflorescit, efficiturque luridus, mustelinus, squallidus, giluus, cadauerosus: totumque corpus adeò gracilescit, atq; extenuatur, vt exhausto vitali succo agnosci nequeat. At is adhibitis medicamentis, ac salubri victus ratione reuiuiscit, fitque pinguis ac nitidus, cuteque tam suauiter curata vt Maugonio excultus atque expolitus videri possit. Sic in resurrectione idem corpus emerget, sed illustrius, & in quo nulla apparebunt concretę labis, aut corruptelæ veteris vestigia. Hoc exēplar in Christo primum inchoatum est, qui nulla re efficacius Diuinitatem suam declarauit, quàm Resurrectionis triumpho. Id ipsum in omnibus eius virtute est exprimendū. Qui, vt Paulus ait, trāsformabit corpus nostrum humile, ac conforme reddet corpori suo glorioso, secundū efficaciam, qua potest etiam sibi subijcere omnia. Quamobrē non vult nos discruciari metu mortis Apostolus, nec impotentius luctu ac lamentis confici. Quandoquidem qui in Christo obdormiscunt, Dei verbo sunt resuscitandi, sempiterno æuo cum illo fruituri: quod ita futurum prædixit Seruator: Veniet hora, qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem eius, ac prodibunt: qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem condemnationis. Quibus verbis solatium adfert deiectis, afflictisque mentibus, ne malis succumbant: impijs verò ac deploratis hominibus terrorem incutit, ac trepidationem, vt qui nullum prorsus sibi scelerum finem statuerent, nisi post hanc vitam persoluerentur pietatis atque impietatis præmia. Vnde Iob in extrema calamitate cōstitutus, & cui ad summam miseriam nihil esset reliqui,

Exēplum ab exhausto corpore. *Philip. 2.* *1. Thess. 4.* *Ioan. 5.* *Diffidētia & fiducia quid efficiant.* *Cap. 14. & 19.*

reliqui, hac certa spe se ipse solatur: Scio, quòd redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & in carne mea videbo Deũ seruatorem meum, quem conspecturus sum ego ipse, & non alius: reposita est hæc spes in sinu meo; hoc est, nemo excutiet mihi hanc fiduciam & certitudinem. Cùm itaque tota spes ac fiducia consequendæ salutis, omneque in extremis solatium in resurrectionis fide consistat, hanc præcipuè opponamus insultibus, ac terriculamentis, quibus mentes nostras subruere tentant, ac labefactare Dæmones, in eoque spem fixam habeamus, qui tantæ libertatis nobis auctor atque assertor extitit. In maximam autem spem ac salutis fiduciam erexit hominum mẽtes diu expectata Seruatoris natiuitas, multũ contulit eius inter homines cõuersatio, morum integritas, doctrina, mors deniq; ipsius, quam nostra causa subijt, atq; ab interitu nos vindicauit: verùm hoc effecit Resurrectionis veritas, vt parto de morte triumpho ac victoria nemo de promissa salute possit ambigere, sed firmam spem conciperet, audeat in se quoque omnia perficienda, quæ in capite sunt expressa, exhibitaq;. Itaq; tota fides nostra illius resurrectione nititur, per quam Christus mortem expugnauit, eiusq; aculeum, hoc est, peccatum, quod à Deo nos auersos reddidit, atque alienos, confecit. Proinde cùm tantam felicitatem per mortem Seruatoris ac resurrectionem simus consequuti, non sinamus nos à recta sententia dimoueri, sed demus operam, vt tantorum bonorum fructum percipiamus, atque in illum continenter defigamus oculos, qui singulari suo fauore ac misericordia, per Christum excitatum à morte, regenuit nos in spem viuam, vitæque nunquam interituræ restituit, atque hæreditatem immortalem consignauit, cõdonans nobis omnia delicta, oblite-

Resurrectio labãtes fulcit.

Natiuitas Christi quid effecit.

Resurrectio quid hominis contulit.

Pet. 1.

Coloss. 2.

Resurrectio semper in animũ reuocãda.

obliterato expuncto[illegible]e, quod a[illegible]us nos erat, Chirographo. Hui⁹ beneficij memoria animo nostro assiduè obuersari debet, potissimè quando postremus conflictus nobis adeundus est, in quo, detestatis omnibus anteactæ vitæ flagitijs, opponamus Sathanæ, morti, peccato, inferno immensam Dei patris misericordiam per fiduciam in Christum, per quem nobis certò obuia, parataque est salus, omniumque peccatorum remissio, ac reconciliatio in sanguine illius. Per hunc accessum aditumque habemus ad patrem. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Sic enim dilexit Deus mundum, vt filium suum vnigenitum impenderit nobis redimendis, vt omnis, qui credit in eum, quiq; illi fidit, ac promissioni illius innititur, non pereat, sed vitam æternam assequatur.

Ioan. 3.

Fiducia in Christum mentes erigit.

Quæ fiducia exsuscitat, erigitque mentes nostras, vt proferant veros fructus per opera Charitatis, qua summo amore prosequimur Deum, & propter hunc proximum. Quod autem dictat Fides, exequitur Charitas. Fides enim non otiosa gignit Charitatem, Charitas vicissim alit Fidem. Sic in fatuarum lampadibus extinguitur lumen fidei, oleo charitatis deficiente. Hæc itaque fides, fiduciaque promissæ misericordiæ, quæ cordi nostro infusa est per spiritum sanctum, excitanda fouendaque in nobis, vt per Christi mediatoris meritum clamemus, Abba, pater. Spiritus enim adoptionis atque arrabo hæreditatis nostræ in redemptionem acquisitæ possessionis erigit nos ac consolatur, mentiq; trepidationem, ac conscientiæ terrorem eximit, efficitque, vt fauorem, vt præsentiam, vt misericordiam Dei agnoscamus, & consequamur redẽptionem ac reconciliationem beneficio Iesu Christi, quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine illius. Itaq; iustificati fide, pacem consequimur,

Matth. 25.

Fides Charitate stipata.

Gal. 4.

quimur, ac pacatam conſcientiam, mentemque tranquillam ac ſecuram, ſic vt diſcuſſa omni diffidentia ac deſperatione, conceptaque certa Reſurrectionis atque immortalitatis ſpe, nec quidquam hæſitantes de parta ſalute, alacriter hinc emigremus in noſtram ſedem, ac ſupernam patriam, perenni gaudio, cum libertatis noſtræ aſſertore fruituri. Quæ ne mentibus noſtris aliquando excidāt, tantique beneficij ac pignoris exoleſcat recordatio, aut obrepat obliuio, Cœnam Dominicam ac ſacram Synaxim inſtituit: qua ſubinde recolimus ac refricamus omnium actorum memoriā, vt crebra meditatione noui fœderis erigatur, atque inardeſcat mens noſtra in illius reuerentiam, ſumptoque corpore & ſanguine ipſius, illo vniamur, ac certam ſpem atque fiduciam concipiamus Charitatis, ac miſericordiæ immenſæ, qua non dubitauit vitam ſuam nobis redimendis impendere. Quod ipſum monumentum cùm aſſiduè, tum maximè, ſub finem vitæ, morteque iam imminente adhibere, menteque ac animo concipere cōuenit, vt tranquillitas in animis noſtris, ſummaque in illum fiducia mentibus noſtris inhæreſcat, ac continenter illi gratias agamus pro inæſtimabili effuſi ſanguinis munere, quo omnem peccati labem nobis exemit, excuſſoque mortis terrore, ac ſublata ſæuiſſimi hoſtis tyrannide in libertatem captiuos aſſeruit. Hoc itaque myſtico pane ac ſacroſancto ſymbolo certi reddimur, Chriſto nos eſſe inſitos, illiq; vnitos atque arctiſſimo dilectionis vinculo connexos. Quo efficitur, vt certiſſima ſpe tanquam ſcipione fulti, ea nos aſſequuturos confidamus, quæ concepit ac perſuaſit afflatu ſpiritus fides, ex qua tanquam radice, Charitatis rami pullulant, qui vberrimos operum fructus proferunt. Illi enim viuacem eſſe fidem teſtātur, nec vlla ſui parte mutilam

In Deū per Chriſtum dirigendi oculi.

Synaxis.

Eucharistia.

Heb. 8.

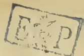
Iacob. 2.

Habendus delectus operum. tilam aut claudicantem. Bonis siquidem Deoque acceptis operibus fides solida nunquam destituta est, sed ornata, vt speciosa arbor fronde ac fructibus. Cùm itaque Virtutes istæ Heroicæ, ac diuinitus inspiratæ, quæ ita inter se cohærent, ac consentiunt, vt se diuelli non patiantur, ad salutem sint necessariæ, in ijs sedulò exercenda mens est, quò post exactas huius æui molestias, post approbatam atque exertam fidei nostræ professionem, quam *Iustificatio impij ex Dei fiducia.* Deus à nobis exigit, in eaque nos exercet, eas opes, illam hæreditatem, illa præmia consequamur, quę Deus ijs consignauit, qui in vitæ huius certamine delegato munere probè sunt defuncti: in quo si er- *Ezech.* 18. ratum est, nihil saluti magis proximum, quàm erecta in Deum mente, immensæ illius misericordiæ *Heb.* 4. se totum committere. Freti itaque illius clemētia, ac spe misericordiæ, quam nulli resipiscenti denegat, fulti, accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ ipsius, vt consequamur misericordiam in tempore opportuno. Atque illud Prophetæ con- *Psal.* 148. tinenter, atque ex intimo cordis affectu exorabilis placabilisque Iudicis auribus insonemus: Non intres in iudicium cum seruo tuo Domine, quoniā *Psal* 119. non iustificabitur in cōspectu tuo omnis viuens: Si *Diffidentia excutienda animis.* iniquitates obseruaueris Domine, quis sustinebit? Verùm apud te propitiatio est, & copiosa apud te redemptio.

An prodigiosis, monstrosisq; partubus, atque abortiuis anima rationalis indita, sintq; Resurrectionis futuri participes, obiter qua ex causa excitentur monstra.

CAP. XV.

QVICVNQVE formam humanam obtinent, sumptoq; à primo parente nascendi ordine, ratione

ratione ac modo ab vtroque ſexu ſunt proſeminati, licet monſtroſa ſint ſpecie, deformiqúe habitu, animæ rationalis munere potiũtur, decurſoq; æui huius curriculo futuri ſunt reſurrectionis participes. Qui verò nihil hominis præ ſe ferunt, atque ex alterius animantis cõmiſtione ſunt conflati, ſuasq; actiones aliter, quàm homines exercẽt, nec immortales ſunt futuri, nec in nouati corporis honore illuſtrandi. Sic Fauni, Satyri, Lemures, Cẽtauri, Striges, Tritones, Sirenes, Harpyæ, & ſiqua alia fabuloſa vetuſtas commenta eſt, nec animam rationalem obtinent, nec Reſurrectionis beneficio potientur. Sunt quidem inter tot hominum myriades plerique enormi corpore, aſpectu tetro atque horrido, roſtro ſuillo, rictu indecenti: ſed hi omnes tametſi à naturali hominis forma deflexerint, in hominum tamen numerum referuntur. Loquuntur enim, ratiocinantur, iudicant, reminiſcuntur, aliaqúe animæ munia obeunt, ac ſuas actiones humano more peragunt, licet ab hominis dignitate ac præſtantia, inſitaqúe naturæ vi nonnihil degenerent. Contrahitur aũt multifariã monſtroſus corporis habitus. Siquidẽ pauor, metus, conſternatio, influxus ſiderũ, excrementi ſeminalis vel defectus, vel redundantia, imaginationes geſtantiũ, variaq; ſimulachra, quæ animo menteq; cõcipiuntur, corpus deformant, atque alienas ſpecies, figurasq; abſurdas ſexui imprimunt. Nonnunquam totius naturæ ordo inuertitur, cùm vel ſemina vitiata ſunt, vel inſtrumenta inepta, ſic vt naturales facultates propagandæ fingendęque ſobolis ſuum opificium exactè elaborare nequeant. Vt enim artifex quãlibet induſtrius opus feliciter inchoatum perficere nequit, vbi vel materia improba eſt, vel inſtrumenta retuſa: Sic natura deſtituta facultatum ſuarum viribus, vel materiam nacta inidoneam,

Deformitas non priuat quenquam hominis nomine.

Vnde monſtroſa ſpecies.

Simile ab artificis induſtria.

omnia vitiosè agit, suoque fine frustratur. Non desunt, qui data opera nõnullas corporis partes aliter, quàm natura instituit, informant. Sic in Asia Hippocrate teste, Μακροκέφαλοι erant, quorum capita in oblongam formam figurabant nutrices: id enim visum est illis insigne, ac generosæ indolis argumentũ, vt Persis nasus Aquilinus. Quò tandem effectum est, vt etiamsi cessaret atque intermitteretur premendi capitis consuetudo, natura tamen, dum formationi fœtus insisteret, cum inueterata inolitáque consuetudine conspiraret, & quæ quisque artificiosè adhibitaque industria moliretur, ipsa natura sponte exprimeret. Alimenta quoque, ipsaque ambientis aëris qualitas nonnullarũ partium deformitatem pariunt. Sic qui frigida humidaque loca occupant, sunt Capitones, ventricosi, obeso corpore, labris tumidis, buccis protuberantibus. Pleræque regiones pigmæos producunt, Arismaspos, nanos, pumiliones, coactæque breuitatis homunculos. Aliæ gutturosos, strumisque deformatos, simis naribus, varis repandisque cruribus. Verùm licet in his multa desiderentur, membraque vel distorta sint, vel enormiter constituta: quia tamen ex hominibus sunt prognati, ac vis aliqua rationis in his viget, ijsdemq; naturæ legibus ducuntur, animam rationalem ijs inesse Orthodoxi statuunt, ac resurrectionis fore consortes. Cuius vis hoc effectura est, vt deformia quæque, aspectuque horrida, dignam homine venustatem consequantur, membraque hiulca, distorta, luxata, incurua, mutila in suam integritatem sint restauranda. Et quanquam in nonnullis rationis vigor minus elucet propter organi ineptitudinem, vt in pueris, seniculis, ebrijs, delirantibus, quibus vel impedita est animæ vis, vel oppressa: singulis tamen anima rationalis infusa est: quęque imminuta sunt, resurrectionis

De aere & locis.

Regiones corporis & animi conditiones immutant.

Resurrectio corpora indecora restituet.

rectionis munere continget impleri. Imperfecti verò partus, atque abortiui, omnesq; effluxus, quibus aut nulla est, aut perexigua membrorum delineatio, quòd animæ rationalis munere sunt destituti, hominis nomen non promerentur: eoq; nec resuscitandi. Medici autem inter abortum effluxumq; discrimen statuunt. *Abortus & effluxus discrimen.* Effluxus siquidem fit, cùm semina primum aliquot dies conglobata ob vteri læuorem ac lubricitatem præmaturè effluũt, ac delabuntur, sic vt informe quiddã profluat, ac rudimentũ futuri fœtus, operisq; inchoati adumbratio, quod ipsum deperit atq; excutitur: vt semina, fœtusq; arbutei in frugiperda arbore. Abortus verò membra exactè plerumque conformata demonstrat, qui vbi duos & quadraginta dies impleuerit, animæ rationalis, vitæque munere potitur. Quò fit, vt si erumpat, obortaq; subita aliqua consternatione, excutiatur, in vitam aliquando sit reuocandus. Licet enim multa in illo desiderentur, iustaque magnitudo denegetur, omnia tamen in resurrectione sunt implenda, quę tempore erãt accessura. Et quemadmodũ pueri multa habent po- *Simile à puerorũ incremento.* testate, quæ progressu temporis, accessuque ætatis se proferunt: vt sunt dentes, vngues, capilli, iustaq; moles ac statura corporis, quæ facultate seminis sensim augescunt, ac perficiuntur: sic in Resurrectione omnia corporis detrimenta, omnesq; partes in absolutæ perficientur. Quisquis igitur ex humano semine, non ex fœda aliqua putriq; vligine, aut vitiosi humoris concursu & confluuio prognatus est, tametsi monstroso sit corpore, ac deformi specie, à morte postliminio in vitam reuocandus est, sublato omni vitio, membrisque omnibus vigore Resurrectionis in suam integritatem decenter redactis. Siquidem immensus ille rerum opifex,

Prudētius.

Qui reparat corpus, non reddet debile quidquam.
Nam si debilitas redit, instauratio non est.
Quod casus rapuit, quod morb9, quod dolor hausit,
Quod truncauit edax senium populāte veterno,
Omne reuertenti reparata in membra redibit.

Deo nihil impossibile.

Id enim illi admodum procliue erit, minimeque operosum, qui ex nihilo omnia constituit. Plus est enim Augustino teste, homines creare, quàm collapsos erigere, ac denuò in vitam reuocare. Plus est efficere, vt existat, quod nunquam fuit, quàm reparare, quod aliquando extitit. Nec Deo perit terrena materies, cui facile est reuocare in pristinam naturam, quod in halitus, in aurā, atque aëra euanuit, quodque vel absumpsit macies, vel fames exhausit, vel morbi depopulati sunt, vel exustione in cineres sit reuolutum, vel in elementa, ac corporis alieni substantiam transierit. Reddetur enim caro illi homini, à quo decisa est, tanquam mutuum atque æs alienum. Hanc tam efficacem vim experientur, qui hominis nomen promerentur: eaque monstra, quæ ex hominibus proseminata sunt, atque eandem cum hominibus naturam obtinent, huius diuini muneris futuri sunt consortes.

Simile ab are alieno.

Humores atq; alimenta corporis habitum mentisq; statum manifestò immutare: atque hinc affectuum origo, ac conscientiæ stimuli emergunt: obiter quid melancholia efficiat, & qua quisque ratione illi mederi queat.

C A P. XVI.

NEMO est mortalium, qui affectibus non ducatur, suaque percipiat παθήματα, seu perturbationes, at alius alio est concitatior, atque ad concipiendos animi motus propensior. Siquidem qui inculpato sunt corporis habitu, ac temperāter victus vitæque

Nemo non affectibus vrgetur.

vitæque ratione instituunt, perturbationibus minus solent inquietari. Sic Socrates ea animi tranquillitate ac constantia fuisse memoratur, vt domi forisque semper eodem vultu, eadem mentis alacritate extiterit, licet morosam vxorem perpeti sit coactus: quod ipsum non alia ratione obtinuit, quàm frugalitate, summaque teperantia. Hinc Cicero omnium perturbationũ fontem, intemperantiam constituit, quę est à tota mente atque à recta ratione defectio, adeò, vt nullo modo appetitiones animi regi, aut in officio contineri queant. Quemadmodum igitur temperantia sedat omnes enormes appetitiones, atque efficit, vt hæ rectę rationi pareant, conseruatq; moderata iudicia mentis: Sic huic inimica intemperantia omnem animi statum inflammat, conturbat, incitat. Quò fit, vt omnes corporis morbi, mentisq; errores ex ea pullulent. Vt enim, dũ sanguis & pituita redundant, aut vbi vtraq; bilis adaucta est, ægrotationes, morbique in corpore nascuntur: sic prauorum opinionum conturbatio, earumque inter se repugnantia animum sanitate spoliat, ac corpus in mutuã perniciem pertrahit. Ira siquidem, excandescẽtia, obtrectatio, metus, pauor, mœstitia, æmulatio, siquando venis medullisque insederint, atq; intimos mẽtis recessus occuparint, corpori quoq; infesta sunt, illique teterrimos morbos inferunt. Corporis itidem morbi animum per consensum, ac lege consortij afficiunt. Et quanquam obiecta, multæque externæ causæ motus turbulentos in homine concitent, præcipua tamen causa atque origo in corde, necnon in humoribus spiritibusque consistit: qui si moderati sint, nec aliena qualitate imbuti: minus ferueſcit animus, pauloq; mẽs est sedatior. Ita si sanguis syncerus sit ac defecatus, si æquabile temperamentum, corpusq; valetudine inoffensa:

Socrates quur affectibus minus obnoxius.

Tusc. 4.

Temperantia.

Affectuum in animo tyrannis.

Affectuum origo.

ſegnius irritari hominem contingit, minusq; vel ira, vel metu, vel vindictæ cupiditate diuexari: aut ſi aliquo affectu concutiatur, vt nemo prorſus ἀπαθὴς, atque ab affectibus alienus, confeſtim adhibita in conſilium ratione, mentisque iudicio, omnis animi feruor miteſcit, æſtusque ſedatur. Cuius rei documentum ſumere licet ex Dauide ac Pericle. quibus cùm improbus quidam inſultaret, ac conuicia ingereret, non odio illum, aut vindicta, ſed humanitatis officio ſunt proſequuti. Cõcipit quidem cor ex his, quæ foris obijciuntur, varios animi motus, ſed plerumque nullis obiectis ſimulachris in violentos affectus erũpit, ac ſubeunte animum latenti, tacitaque cogitatione vel illatæ cõtumeliç, vel accepti incõmodi indignatione, mens ipſa ferueſcit, atque intra ſe tumultuatur. Magni itaque refert in affectuum differentijs, quale cuiuſq; temperamentum exiſtat, quibus humoribus corpus ſit oppletum, quæ ſpirituum, qui ex humoribus generantur, qualitas. Siquidem qui calido ſunt, ſiccoq; corporis habitu, celerius incandeſcunt, præſertim qui improcero puſilloque corpore exiſtunt, quibus oblata etiam futili quauis, nulliusque momenti occaſione, citiſſimè bilis accenditur, quæ propter loci anguſtiam, minimumque organorum interuallum, mentem confeſtim corripit, atque vt humiles caſas, ac tuguriola, inflammat, accenditque. Eadem ratione huiuſmodi conſtitutionis homines præ cæteris ingenio, mentisque iudicio pollẽt, quod ſpiritus coacti, minusque diffuſi aut diſſipati acrius vires ſuas exerant. Vt autem nutrimenta ac fomites alij alijs promptius flammam concipiũt, atque inardeſcunt, tum quædam ſerius, quædam citius ſopiuntur: Ita in ſpiritibus atque humoribus fieri aſſolet, quorũ nonnulli diuturnos, tenacesq; affectus pariunt: nõnulli euanidos ſubitoq; perituros.

Dauidis et Periclis moderatio.

Statura puſilla quur iracundi.

Simile à fomitibus ignitis.

ſuros. Quò fit, vt Cholerici ſint feruidi, animoque concitato. Atque vt ſtipulæ ac ſtramenta citiſſimè ignefcunt: ſic iſti ob calidi humoris tenuitatem, ac ſubitam inflammationem impotentius incandeſcunt, ſed ijs confeſtim deferueſcit irā, atq; efficiuntur placabiles. Melancholici verò tardius irritātur, verùm accenſis ſerius ſeneſcit ira, prorſusque ſunt implacabiles, atque iniuriarū tenaces. Phlegmatici autem, vtpote frigidæ humentisq; naturæ, nullum propemodum ſentiunt animi motū, nec magnoꝗ pere vllis rebus permouētur. Quò fit, vt ignaui exiſtant atque inertes, nec ad vllas res præclaras appoſiti; ſic vt aptè illis prouerbium poſſit accommodari, Mentem non habere, qui non habet irā. Sanguinei calidæ humidæque naturæ nulla re graui ac ſeria, nullis curis diſtinentur, ſed toti in iocos, cantilenas, fabulas, vrbanitates ac dicteria effuſi nihil aliud, quàm voluptates ac delicias cōſectantur. Quæ hominum conditiones ac diſcrimina pro humorū qualitate ac mixtura, pro ambientis aeris ac loci natura ſubinde mutantur, menteſque hominum multifariam afficiunt, eoque perſuaſum habeo, affectionum cauſam humoribus etiam aſſignandam. Siquidem affecto corde excitari ſpiritus cōtingit, atque humores ebullire mentemque hominis illorum agitatione, tanquam funali faceque ſubdita acrius inflammari. Vt enim principe ductoreque exercitus irritato, milites præſidiarij, eiusq; ſtipatores confeſtim ſe in pedes erigunt, hoſtem inuaſuri: Sic perturbatione aliqua, affectuq; animi ingruente vnà cum corde commoueri humores, ac ſpiritus exilire contingit, atque in ira, pudore, verecundia, immoderata lætitia foras erumpere: In metu verò, pauore, mœſtitia, non ſine graui valetudinis diſpendio ſeſe recondere, atq; intrò reuocari: adeò vt ſanguis modò deſerat deſtituatq;

Bilioſi hominis natura.

Melancholici natura.

Pituitoſi conditio.

Prouerbiū in ignauos.

Sanguinei hominis natura.

Simile à militia duce.

cor, modò sui affluētia illud strangulet opprimatque. Sic multi immodica lætitia derepente extincti sunt: nō nulli ex inopinata consternatione, subitoque pauore interierunt. Quod his potissimùm euenit, qui affectibus suis moderari nequeunt, nec ijs ratione obsistere aut mederi: vt sunt ferè infirmioris sexus homines mulierculæ, infantes, seniculi, ἀναχωρῆται, quiq; à primis annis ab hominum consortio semoti, vitam solitariam sunt amplexi, quos calor languidus, spiritus animalis tenuis atque exilis pusillanimos efficit, trepidos, meticulosos animique deiectioris, quàm vt se fortes præbere possint in obluctandis propulsandisque aduersis. Cæterùm ætas cuiusque, cœli temperies, influxus siderum, educatio, vitæque institutum, ac mos gentilitius maximum momentum in affectuum morumque differentijs obtinent. Si enim singulas regiones collustres, si omnium gentium naturam, studia ac propēsiones excutias: comperies diuersa viuendi instituta, varia ingeniorum, affectionum, morumque discrimina. Magni itaque refert, qua quis sit ætate, qua educatione, quo sidere, cœloque natus, quali temperamento ac corporis constitutione existat, quorum denique conuictu & consuetudine vtatur, quæ humorum tum copia, tum qualitas. Hæc enim magna ex parte animi mores constituunt. Sic quibus sanguis crassus est, feroces plerumque sunt, improbis moribus, inhospitales, inhumani, & qui nullos sentiunt, vel admittunt conscientiæ stimulos, nullo tangūtur metu, nulla ducuntur religionis reuerentia, nullo pietatis, nulloque mouentur humanitatis affectu: cuius generis sunt nautæ, aulœdi, aurigæ, baiuli, vectores, & quotquot militiæ sunt assueti, qui ob sanguinis crassitiem, densosque ac turbulentos spiritus, conscientiam incrassatam habent, mentemq; densissi-

Qui pusillanimes ac meticulosi.

Multa corporis habitum immutare.

Ex humoribus emergūt mores.

Quod gens hominum inhumanum.

densissimis vitijs obscuratam. Quod si qua suboriatur sanioris mētis scintilla, aut si quas habēt virtutes, qui huic vitę instituto se dediderunt, illas vel obruunt, vel grauibus vitijs commaculant. Cùm enim omnem ætatem in pessima quæque cōsumpserunt, improbitas vitæ iam ex consuetudine in naturam illis abijt. Sic Hannibali, auctore Liuio, inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica, nihil veri, nihil sancti, nullus Diuûm metus, nullum iusiurandum, nulla religio. Siquidem ex Lucani sententia, *Lib.1. belli.*

Nulla fides pietasq; viris qui castra sequuntur, *Lib.4.*
Venalesq; manus: ibi fas, vbi maxima merces.

Quæ ingeniorum, morumque atque affectuū varietas commonstrare mihi videtur, motus atq; animi cuiusque propensiones in multas esse causas referendas. Quanquā enim obiecta, ipsumq; Cor, ac membra nutritioni, gignendisque spiritibus destinata, organa sunt, atque affectuum conceptacula: humores tamen corpori infixi, calor immodicus, influxus siderum, alimentorū facultates, ambiētis aëris qualitas, vini immodicus vsus faces accendunt, atque in perturbanda mente, cōcitandisque omnis generis affectibus præbent seminaria. Hinc elice, quid noxæ rationi mentiq; inferatur, vbi organa, vbi spiritus, vbi humores aliquid vitij, aut labis contraxerint. Eo enim fit, vt homo à sui dignitate ac præstantia descifcat, atque in belluam degeneret. Quod vates Regius deplorat: Homo cùm in honore esset constitutus, non id curæ habuit, reputatus est cum iumentis insipientibus, illisque factus est assimilis. Extinguitur enim ratio, mentisque lumen obruitur vitiosis affectibus impeditum. Vt enim lychni ac faculæ minus lucis exhibent, loculo insertæ lucernario impolito, parumq; nitido; ita mens hominis tenebris corporis offusa *Quæ affectus exaspe rant.* *Psal.48.* *Simile à facibus.*

offusa minus splendescit, pauloque segnius vires suas exerit Est quidem humanæ naturæ insitū, vt sanguinei exhilarescāt, Melancholici mœrore contrahantur, desides sint ac veternosi Phlegmatici, Iracundi, Cholerici: Sed omnes hi affectus moderati sunt, minusque vitiosi, vbi humores intra mediocritatem consistunt, nullaque aliena qualitate sunt vitiati Quod si qualitas, cop aque ijs augeatur, aut à temperie deflexerint, miris modis hominem affici contingit, atque à recta ratione deflecti.

Affectus quando mitiores.

Et quāquam qualitates elementares, humores denique ac spiritus nemini ad actionē necessitatem imponūt, vt nec siderum aspectu: eam tamen vim in permouendis affectibus obtinent, vt homines obluctante etiam inuitaque ratione, tanquā tempestate quadam ad perturbationum scopulos illidantur. Qualis est enim aeris marisq; intemperies, qualis vini immoderatè sumpti violentia: talis est humoris Cholerici ac Melancholici vis plus satis adaucta.

Sidera & humores vim, nō necessitatem inferunt.

Quis autem si sese intimè excutiat, suamque naturā accuratè exploret, turbulentos animi motus, atque enormes impetus non subinde percipit, adeò, vt sit modò vel irritatior, morosior, inuidentior, lasciuior, vel in alium atque aliū affectum pro humorū intemperie inclinatior.

Omnes affectibus obnoxij.

Quod si eam sustinet mutationem humanus animus, vbi paulùm modo degenerarint à genuina natura humores, vt momento temporis mens varijs affectibus rapiatur, quid futurū speramus, vbi ad extremum prauitatis ac malitiæ sunt progressi, atq; in principes partes impetum fecerunt? Cuius nobis experimenta proferunt, funestaque spectacula exhibent Maniaci, furiosi, lymphati, phrenitici, melancholici, quique alienatione mentis, vel desipientia, delirioque tentantur, quibus cùm morbi corporis in mentem redundent, formidandis horrendisq; malis ho-

Corpus & animā mutuis morbis affici.

lis homines excruciant. Quamobrem qui sibi suęq; valetudini optimè consultum cupiunt, temperanter vitæ rationem instituant: ne ex humorum fuligine mētem alienis absurdisque imaginationibus diuexari contingat, atque à sedibus suis dimoueri. Hæc autem his potissimùm inculcanda, qui munia publica obeunt, ac literis intempestiuius sunt addicti: quod hi magna ex parte melancholia soleant infestari. Qui humor tametsi mentem acuat, vt vinum moderatè haustum, ipse tamen plus satis auctus, vitioq; aliquo imbutus maximo incommodo mentem afficit, adeò, vt Cicero sustinuerit tardioris esse ingenij potius, quàm ingeniosus ac melancholicus. Huiusmodi autem corporis habitum nonnulli natura nacti sunt, plurimi ex varijs diuersisque causis contraxerunt, ab eo prius alieni. Non desunt, qui ex iugi studio atque intēpestiua lucubratione huc deuenerunt: alij ex metu, sollicitudine, mœrore, tristitia huc sunt delapsi: Plerique ex hæmorrhoidum, mensiumque suppresso profluuio, aut subsistente consueta aliqua vacuatione huc sunt delati: quibus cùm atra densaq; fuligine cerebrum impleatur, mentem absurdis imaginationibus diuexari contingit, eamque mutationem sustinere, ac violentiam perpeti, vt aliquando spectatæ probitatis, summæque existimationis viri ad funestum vitę exitum adigantur, adeo vt mirari subeat tantam inesse vim ac ferociam humori melancholico, vt oppressa ratione mentem cuiquam possit eripere. Porrò vt atra densaq; nubes soli offusa, radios eius intercipit, ac lumē offuscat: Sic humor Melancholicus mentem obnubilat, atq; ad noxia quæq; impellit. Ingerunt quidem se prauis humoribus mali Genij, atque atræ bili præcipuè se immiscent, quòd is humor, vbi naturæ limites excedit, ad pessima quæque perpetranda sit accom-

Vt studiosi quiq; melãcholia excitant.

Tusc. 1.

Melancholia vnde cōtrahitur.

Simile à nube caligino-sa.

Mali Genij melancholia incumbunt.

accommodus. Concipiunt enim huiusmodi constitutionis homines graues, acresq; motus, ac diuturnos affectus propter humoris tenacitatem, qui ægrè liquescit ac dissoluitur. Quò fit, vt prauæ cogitationes & conceptus diu animo inhæreant, quę nonnunquam in effectum erumpunt adeò, vt notos ignotosq; indiscriminatim adoriantur, & cùm alijs, tum sibi ipsis sint infesti. Sic etiam Cholericis faces ministrant, sed hi irritati non se, sed alios impetunt. Quod autem horum causa in humoribus cōsistit, nec omnino in malis Genijs, licet frigidam illi suffundant, vel hinc colligi potest, quòd Maniaci, Melancholici, quique alienatæ mentis existunt, hæmorrhoidum mēsiumque, quæ substiterant, affluuio soleant liberari, atque ad saniorem mentem reduci, aduersa scilicet humorum fuligine, quæ imaginationes ac spiritus animales vitiabat. Cui his Aphoris. Hippocrates fidem astruit, Insanientibus, si varices aut hæmorrhoides superueniunt, morbo liberantur, deriuante natura humores à parte principe ad abiectas atque ignobiles. Rursus, Maniacis ac renum passionibus obnoxijs, hæmorrhoides innatæ salubre. Cùm enim is humor siue in hypocondrijs & splene consistat, siue in toto corpore, parteque aliqua aceruetur, tetro atque insuaui halitu cerebrum impleat, metū, tristitiam, mœrorem, luctuosa suspiria, cordis astrictionem, aurium sibilum adfert, atque oppressa ratione, luceque mentis extincta, quasi rebus propemodum deploratis, modò in exoptatæ mortis spem, modò in eius metum atque horrorem conijcit. Quamobrem ex Galeni sententia ineunte Vere atque Autumno is humor placidè ac sensim expurgandus est vomitu, ructu, deiectione, flatibus, venæ sectione, mensium denique atque hæmorrhoidum irritata excretione. Quisquis autem huic malo obnoxius

Melancholici vnde absurda imaginantur.

Lib 6. Apho. 21.

11. Apho.

Tetri vapores cerebro infesti.

Melancholia vt expugnetur.

xius est, acriter illi, summaque cura obsistat, atque obluctetur, nec vllo modo foueat imaginationes tacitè obrepentes animo, blandas quidem initio atque amabiles, sed quæ adeo inualescant, vt ægrè excuti queant aut sopiri.

Alitur enim vitium, viuitq; regendo, Virg. 3. Georg.
Dum medicas adhibere manus nec tollere curas.

Quòd si incommoda, aduersitates, infortunia, parumque prosperi rerum successus hoc malum inuexerint, huic infractum inuictumque animi robur opponas, ac verbo Dei eiusque fiducia te fulcias, quibus terribiles visu formas, variaque imaginationum monstra minimo negotio conficies. Hisenim præsidijs substiterunt spectatissimi quiq; Heroes, qui tametsi rebus propemodum desperatis, calamitatum finem morte accelerari cuperēt, non tamen dolorum impatiētia sunt oppressi. Sic Helias malorum tædio mortē exoptabat: Sic Dauid inimicorum insidijs toties impetitus saluti subinde diffidebat: Iob desperabūdus mori potius sustinuit, ac quocumque fatò abrumpere vitam, quàm tam atrocia perpeti. Christus denique diffidentis hominis more, nostraque causa in se trāslata, desertum se à patre queritur. Sed omnes hi meliorum spe ac fiducia, omnem animi trepidationem, ac diffidentiam erecta in Deum mente discusserunt. Hoc autem ex Ciceronis sententia omnibus persuasum esse conuenit, Animum retinendum in excubatione ac custodia corporis, nec iniussu, contraque imperium eius, à quo nobis ille datus est, emigrandum, stationemq; deserendā, ne munus humanū assignatum à Deo, defugisse videamur. Quò mihi præclarè cōcionari visus est Iosephus, Vt quidquid mali nobis obtigerit, alacri atque infracto animo perferamus. Nec committendum quis ducat, vt indecorè, ac præter hominis dignita-

Mens verbo Dei fulcienda.

3. *Reg.* 19.

Cap. 7.

Non inferendā vim vitæ.

In Som. Scip.

Bell. Iuda. lib. 3.

Melancholici commiseratione digni. dignitatem, contraque naturæ ordinem vitæ finem imponat. Quod si quis ex morbo aut mentis alienatione ad funestum vitæ exitum deuenerit, nemo istiusmodi conditionis hominibus insultet, aut in illos sit seuerior: verum illorum miseriæ indolescat potius, vicemque deploret, cùm non sint sui compotes, atque à ratione mentisque iudicio exciderint, quo fit, vt ratio illis inuertatur, atq; in delectu rerum prorsus hallucinentur, ac cæcutiãt. Cùm enim imaginationis virtute corrupta, absurda quędã animo obuersentur, confusè de rebus statuunt, vitiosè ratiocinantur ac iudicant. Simile enim quiddam menti euenit, quod oculis, vbi varij diuersique coloris conspicilia obijciuntur, quibus omnia vel cærulea, vel rubra, flaua, viridantia, vel denique eius coloris, quo vitrum suffusum est, apparent, sic vt aliter se proferant species obiectaque rerum, quam reuera existunt. Hinc ebrij atque irati gemina conspectare se credunt, cùm vnum tantum sit obuium. Sic ex febri delirãtibus varia spectra animo obuersari videntur, ac corrupta imaginatione, vitiatisque organis multa spectacula se menti offerunt, ob prauorum humorum ac spirituum agitationem, qui vltro citroque commeãt, sinusque cerebri oberrant. Spiritus itaque atq; humores maximũ momentum obtinent in perturbãnda mente ciendisque affectibus, atque in inferendis conscientiæ stimulis. Qui si synceri existãt, nec vlla contagione inquinati, placidis moribus hominem esse contingit, minimeque querulum aut morosum: Sin turbulenti ac labe aliqua imbuti, varij cientur animi motus, affectusque tumultuosi exoriuntur ac turbulenti. Proinde cùm corpus atque anima iuxta afficiantur, danda inprimis opera, vt animi inquietudo, mentisq; æstuatio verborum lenocinijs ac blandimentis sopiatur. Siquidem ex

Ab obiectis vitris simile.

Febricitantes & ebrij quur delirent.

Spiritus corporei mentẽ concitant.

dem ex prouerbiali sententia, Animo ægroto medicus oratio: tractandusque istiusmodi hominum animus, vt exigit natura rei, vt corporis habitus, vt humorum qualitas exposcit. Quemadmodū enim feræ, atque immanes belluæ cura atq; officio hominū mansuescunt ac cicurantur: Ita placidè tractari postulat istorum animus, vt qui seuerioribus ac minacibus verbis exasperetur. Nonnunquam tamen, vt in corporum morbis sectiones, cauteria, atque vstiones adhibemus: Sic aliquando acrius instandum, ac salubri increpatione coercendi improbi illorum conatus, ad quos per interualla restagnante humore noxio, solent incitari. Corpori verò non minor cura adhibenda est. Sed meminerit, qui curationem instituit, ne humorē illum validis medicamentis irritare pergat, sed sensim ac placidè, summaque dexteritate id perficiat. Neque enim confertim sentinam exhaurire consultū est. Siquidem agitatus is humor mephitim quandam exhalat, ac nidoris graueolentiam, qua cerebrūm incredibiliter offenditur, ac mens absurda phantasmata concipit. In primis autem excitandi spiritus olfactoriolis, ac fasciculis manualibus, alendumque corpus optimi cibi succis, atque in molliter subacta culcitra, placido somno fouendum est. Porro omnium citissimè alit vinum, minimumq; negotij naturæ facessit. Cęterùm in eo exhibendo, quanquam vnicum sit discutiendi mœroris præsidium, delectus habendus est, curandumque, vt tempestiuè, atque vt cuiusque ætas, naturæ conditio, cōsuetudo vitę, regio exigit, præscribatur. Neq; enim semper vinum tristitiam Melancholicis eximit, aut mœrorem discutit, sed nonnunquam adauget, malumque exasperat, ac incrudescere facit, præsertim vbi vitiosis humoribus corpus est oppletum. Quocirca antè inaniri debet, atque appositis

Simile ab efferatis belluis.

Delectus vini.

ſitis remedijs expurgari, antequam vlla victus ratio inſtituatur. Impura enim corpora quantò magis nutrias, tantò magis lędes. Cùm autem vini natura varia ſit, ac differentia multiplex, nec quoduis æquè generoſum, obſeruandum, vt optimum bibere conſueſcant, & quod nulla re vitioſa ſit conditum, quale plerũque œnopolæ ac caupones magno valetudinis detrimento offerunt, calce, gipſo, bitumine, orminio vulgo ſcarlea, eruca, ſy'ueſtri myrtho adulteratũ. Sic vini aliquot genera animi impetus non modò non conſopiunt, ſed recrudeſcere faciũt, atque denuò exhulcerari. Hinc plebeij noſtrates ex vini Pictauiẽſis potu, quod mordaces fumos cerebro inferat, moroſi efficiuntur, calcitroſi, iracundi, implacabiles, ſic vt rixentur aſſiduè, ſuaſque vxores crebro pulſent, ac pugnis ſubigant. Quod ipſum illis facere religio eſt, vbi Rhenanũ, aut aliud generoſæ naturæ vinum hauſerint. Tũc enim blandiores ſunt, atque oſculo potius, quàm fuſtibus impetunt. Quamobrem Melancholici, laſſi, ſiticuloſi, quique arido ſunt corporis habitu, ex Horatij præſcripto,

Aphor.

Vina vitioſa mentem perturbãt.

Generoſum & lene requirant,
Quod curas abigat, quod cum ſpe diuite manet
In venas, animumq; meũ, quod verba miniſtret,
Quod me Lucanæ iuuenem commendet amicæ.

Lib. 1. epi. 15.

Lib. 21. c. 25. Quò ſpectat illud Plinij, Omnis animi aſperitas dulciori ſucco mitigatur, lenit tranſitum ſpiritus, ac molliores efficit meatus. Experimẽta in ſe quiſque capere poteſt. Nullus enim non ira, luctu, mœrore, mœſtitia aliquando conficitur. Sic in laſſitudine, ſiti, inedia, intempeſtiua vigilia pronior quiſque ad iram. Sic fames & mora, ex Plauti ſententia, bilem in nares cõciunt. Sed ea oblato cibo confeſtim mireſcit ac ſedatur. Quò fit, vt ſaturi ieiunis minus efferueſcant. Quod corpus cibo potuque irriga-

In Gur.

Inedia bilẽ accendit.

irrigatum, minus ſiccefcat, ac calore natiuo tepefacto corpus ad concipiendam iracundiam minus eſt propenſum. Incumbunt enim naturales facultates concoctioni, ac flaua bilis, quæ impranſis ebullire ſolet, infuſis humoribus diluitur. Sic lebetes, ſartagines, ac frixoria magis ignefcunt, nidoremque grauiorē naribus offundunt, vbi liquor, aut innatans pinguedo immodico calore abſumitur, ac torreſcit. Omnia ſiquidem quæ vel humore vel pinguedine deſtituta ſunt, ollis adhæreſcunt, atque nidoroſos halitus effundunt, ſic vt populari ioco dici ſoleat, Ex eadem olla elixa atque aſſa depromi. Quocirca conſultè mihi facere vidētur macilenti, quique ſicco temperamento exiſtunt, quod minus diu ieiuni perſiſtāt, ac calori natiuo fomenta miniſtrent. Siccefcit enim corpus intempeſtiua, diutinaq; inedia, quę humidum nutricium, quod radicale vocant, depopulatur. qua de re nobis aliâs habitus eſt ſermo.

Prouerbiū populare ex malè cocto cibo.

Inedia macilentis noxia.

Herbas mutationibus obnoxias, tum viribus, formaq; deſtitui, niſi nouos ſubinde cultus adhibeas.

CAP. XVII.

QVERVNTVR medicorum plerique, herbarum deſcriptiones eſſe fallaces, earumque virtutes inefficaces atque euanidas, multaque paſſim obuia apud veteres, quæ parum aptè, ſi noſtris conferantur, ſuo nomini ac deſcriptioni reſpondent, eoque diuerſas eſſe herbas cōtendunt, licet noſtro æuo idē nomen obtineant. Sic hyſopum noſtratē, fabas, pētaphyllon, phu, tipham Cerealem, farraginem, ſecale, olyram, alia exiſtimant: quia veterum deſcriptionibus non per omnia congruunt. Equidem vt nemini patrocinari volo, aut illorum

Herbas mutationi obnoxias ac degenerem.

errorem tueri, qui in herbarum censu & cognitione prorsus sunt hallucinati: Sic nõnullos existimo non satis ad rationis amussim omnia exigere. Tametsi enim in tanta herbarum varietate, & mutatione singula in certam classem referri nequeant, nec illis certam assignare nomenclaturam procliue est, veterum descriptioni congruentem: non putãdum tamen prorsus esse alias, quàm veteres descripserunt, aut ab effectibus, quos illi attribuerũt, penitus alienas. Huic enim varietati, si qua subest, causam præbuit ipsa natura, quæ subinde mutat faciem, ac lasciuit in progignendis stirpibus, propagandisque plantarijs, sic vt nonnunquam à parente aliud produxisse videatur. Accedit his artificum solertia; ne dicam calliditas, quæ mixtis medicatisque seminibus edocuit speciosius nitidiusque quædam adolescere, atque aspectu amœniore magisque abblandiente. Hinc illa variegata, ac versicolor flosculorũ politura, quæ cùm in multis, tũ maximè in Vethonica seu viola altili, quam gariophyllæam nostri vocant, perspicitur, quę tam varia ac versicolore specie prouenit cultorum industria, ac mangonio, vt nulla parte veterum descriptioni respondeat, eoque illis incognitam plerique censent. Sic Calathiana autumni munus, æranthemos, cyanos frumenticeæ messi peculiaris, non tam cæruleo, cœlestique colore proueniunt, quam candido, rubro, purpureo vermiculato. Sic Caltha illa lutheola Virgilio depicta singulis mensium Calendis duplicato florum ambitu ac denso foliorum stipatu oculos oblectat, cõcinniter in orbem circinata. Sic Διὸς ἄνθος, & lychnis coronaria rutilanti cocco, ac tenero modò murice tincta rubescit, modò niueo colore aspectũ recreat, multiplice foliorum congerie orbiculata. In quem modum Leucoia bellius flos, Hesperis, omnesq; violę matro-

Natura artificium in stirpibus.

Gariophyllæa Belgis flos spectatissimus.

Oculus Christi.

matronales efflorescunt. Ista superioribus seculis elaborasse hortorum cultores indicat Virgilius.

Semina vidi equidem multos medicare serētes, *Georg. li. 1.*
Et nitro prius & nigra perfundere amurca,
Grandior vt fœtus siliquis fallacibus esset,
Vt quamuis igni exiguo properata maderent.

Et quanquam cessat cultoris industria, ac cōferendi artificium, herbæ ipsæ sponte aliam induunt faciem, si colōrem, si formam, si proceritatem, si vires spectes. id partim fit occulta vi siderum, partim ętate & temporum decursu, vt ea, quæ stabilia apparebant & perenniter duratura, vertantur in aliam speciem, quasi (vt Erasmus ait) naturæ curiositas cauerit, ne qua sit certa herbarum notitia, quæ posteris indubitatą fide transmitti possit, sed exigat subinde inquisitionem eorum, quæ vel mutari, vel renasci quotidie videmus, sic natura hominum acuit industriam ac veternum excutit. *De ratione concionan.*

Siquidem pater ipse colendi *Virg. lib. 1. Georg.*
Haud facilē esse viam voluit, primusq; per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda
Nec torpere grauipassus sua membra veterno,
Quo varias vsus meditando extunderet artes
Paulatim & sulcis frumēti exquireret herbam,
Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.

Accedit his cœli status, soliq; natura, ac regionum varietas, quæ etiam hominibus crines & colorem, totiusque corporis habitum immutant. Stirpes enim pro loci natura & qualitate, pro aëris ambientis conditione nunc procerius adolescunt, nūc humilius: quædam multis stolonibus, pleræq; nullo agnato frutice ac propagine humo prosiliunt, alia pro terræ habitu, diluto lacteoque virore, alia saturata vergentique ad atrum viriditate. Vt enim pueri, quibus nutrices alimenta subducunt, aut ea parcius administrant, gracilescunt, atque exte- *Loci situs mutationē herbis inducit.* *Simile ab impuberū sagina.*

nuantur, coloreque exangui efficiuntur, ac minus florido: Sic herbæ solo macro, ieiuno, ac siticuloso enatæ, squalosæ fiunt, aspectuque tristi atq; inamœno. Hinc videre est, herbas in parietinis, præruptisque saxis enatas vix dodrantem altas, easdem solo fœcundo ac restibili commissas sesquicubitum excedere, ac longè lateque ramos propagare. Sic buglossus & symphitum vulgo Consolida maior candidis flosculis sæpius conspiciuntur. Sic gariophyllæa vel cultus studio, vel vbertate soli, candidum, rubicundum, variegatum florē ostentat vnius culmi, staminisque productu. Sic violarum color purpureus aliquando in cyaneū ac cæruleum elanguescit. Simili ratione nonnullarum stirpium folia minus crenata serrataque existunt: atque acanacea, hoc est, quæ spinis horrent, pro ęditioris decliuiorisque loci natura mitescunt, spinisque minus infesta sunt. Huc refer, quod experientia quotidiana commonstrat, herbas fœtusque arbuteos non solùm speciem demutare, si locū auraq; nacta sint accōmodam, sed etiā meliorescere, fructusq; proferre salubres, cùm paulò antè lætales edidissent. Quod de Persica planta in Aegyptum trāslata præter Pliniū Galenus cōmemorat. Cuius rei experimentū hisce versib. expressit Columella:

Herbis flores in diuersum colorem mutantur.

2. de alimē. & 3. de symptо. causis.

Armenijsq; & ceriolis, prunisq; Damasci,
Stipantur calathi, & pomis quæ barbara Persis
Miserat, vt fama est, patrijs armata venenis.
At nunc expositi paruo discrimine leti
Ambrosios præbent succos oblita nocendi.
Quin etiam eiusdem gentis de nomine ducta
Exiguo properant mitescere Persica malo.

Hoc enim pomi genus, nisi ex aduerso solis radijs sit expositum, non maturescit, succique frigidi ac humidi ratione cito computrescit, noxamque ventriculo infert, nisi primis mensis inferatur. Multa

itaque

itaque molitur natura rerum, industria hominum exculta ac condocefacta. Siquidem vuæ acini absque vinaceis proueniunt, fisso malleolo, exemptaque medulla, sic tamen, vt inter colligandū gemma non lædatur. Citissimè enim latera accuratè commissa coalescunt: Mispila quoq;, Persica, palmulæ, cerasia, pruna, lapidosaque corna absque ossiculis industria, curaque hominum proueniunt, si tenellam scilicet arborē ad binos pedes resciſſam, vsque ad radicem findas, abrasaque atque excauata scalpro vtriusque partis medulla, confestim seiunctas partes vinculo constringas, superioremque partem ac diuisuras laterum fimo, vel argilla, ceráue obducas, ac charta madida munias, elapso anno obducta cicatrice omnia coaluisse perspicies: hanc arborem surculis, qui fructum non tulerūt, inseres, & sine ossiculis poma proferet. Quod ipsum ex Theophrasti consilio, in vite sum emolitus, nec spem frustratus est euentus. Inoculatio quoq;, insitio, emplastratio naturæ solertiam, cultorūq; industriam commonstrant. Illa siquidem efficiūt, vt stirpes, exuta natiua indole aliam faciem formamque adsciscant, atque aliæ in alias promptè demutentur. Vt enim videmus homines pro ingeniorum varietate, atque educationis cura, non solùm diuersa sortiri ingenia, alios mores ac studia, animæque propensiones obtinere, sed corpus aliud alio vel exilius, vel procerius, colore vel florido vel exangui, cuteq; vel glabra, vel hispida hirsutaq;, forma tamen humana nō penitus destitui, licet nonnulli feritatem quandā præ se ferant: Sic in herbis vsuuenire solet, quæ ob similes causas nō vnam seruant faciē ac vigorem, licet non ita immutentur, vt tota species formaq; ijs intereat. Semper enim aliqua parte nomini suo respōdent, effectusq; obtinēt terræ, in quā radices agūt peculiares

Gal. de alimēt. facul.

Vt nonnulla absq; nucleis proueniant.

Insitionis tres species.

Simile ab hominū natura & educatione.

atque incolarum naturis aptas accommodasque. Multa siquidem aduehuntur ex insulis fortunatis, quas Canarias vocant, quæ cœlo nostro assueta non easdem per omnia vires referuãt, nec eadem specie ac figura, eaque magnitudine prosiliunt, sed tamen non penitus genuinam, auitamque naturam exuunt, licet nonnihil à veteri insitaque vi ac generositate desciscant. Quod in spondilio, quæ plebeis Angelica dicitur, in laserpitio vel silphio Cisalpino, quæ triuiali voce Osteritium ac Magistrantia dicitur, animaduerti potest. Quæ licet ob soli malignitatem, tractumque cœli frigidum à Theophrasti ac Dioscoridis descriptione variant, easdem tamen esse herbas, paresque obtinere effectus compertum est, licet ob aeris intemperiem vires illis nonnihil languescant ac defetiscant. Cùm enim cuique regioni certæ herbarum species sint peculiares ac propriæ, suisq; natalibus singulæ stirpes delectẽtur; fieri nequit, vt aliò translatæ in suo vigore persistant. Aliæ siquidem opacis vmbrosisque vallibus gaudent, nonnullæ apricis soliq; peruijs: sunt quæ palustri atque vliginoso soloque irriguo delectentur, quædam glareoso, aridoque ac sabuloso: quas si aliò transferas, ac diuersam cœli partem spectare cogas, magnã virium ac specierum partem ademeris. Sic Iris in Illyrico, Helleborus in Anticyra, Absynthium in Ponto, & apud Santones præstantius proueniunt. Sic Portulaca marina, Empetron, Brassica maritima, quam Soldanellam vocant, Oceani crepidines, ac maris margines persequitur, salsoque tractu delectatur. Sic alia alijs locis laudatiora existunt, ac proprijs natalibus felicius proueniunt: Cuius rei fidem nobis facit ex natura rerum his versibus Virgilius:

Angelica & liq; affines herbæ.

Herba suis quæq; locis delectãtur.

Quæ herba maritimo tractu delectantur.

Lib. 2. Georg.

Nec vero terra ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices, crassisq; paludibus alni

Nascun-

Nascuntur steriles, saxosis montibus orni.
Littora myrtetis latissima, denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.
Diuisa arboribus patria, sola India nigrum
Fert Hebenum, solis est thurea virga Sabæis.

Ex quibus verbis perspicere datur rei herbariæ studiosis non æquè feliciter omnibus locis eadē prouenire. Quod ipsum Hemistichium Virgilij indicat.

Nec omnis fert omnia tellus.

Quorum pleraque si tentes in aliud solum transferre, vel elanguescent, vel emorientur, aut ęgrè refocillata crescēt quidem, sed vt nomen suum tueri, suamq; generositatem seruare nequeāt. Quamobrem qui aliquid terræ sit commissurus, illi ex Virgilij præscripto

Ventos & varium cœli perdiscere morem *Lib.1.Georg.*
Cura sit, & patrios cultus habitusq; locorum,
Et quid quæq; ferat regio, quid ferre recuset,
Hic segetes, illic veniunt felicius vua,
Arbores fœtus alibi, atq; iniussa virescunt
Gramina: nonne vides croceos vt Timolus odores,
India mittat ebur, molles sua thura Sabæi,
Et chalybes nudi ferrum, virosaq; Pontus
Castorea.

Quò fit, vt Alpes Belgicæ, quæ Oceani obices lōgo incuruoque tractu ab Armoricis versus Aquilonē se porrigunt, omnigenas stirpes proferant, quæ in locis arenosis illis (siquidem ex arenæ non niuis candore montes illi albescunt) sponte emergūt, nulla cura, nullaque hominum industria. Efficit hoc partim soli natura, partim effectus siderum, quæ in illam terræ plagam inclinant, suamq; vim exerunt. Atque hinc fit, vt quæq; regio miniarias, suique generis fodinas contineat, ex quibus pro soli cuiusque natura, influxuque planetarum eru- *Duynen Belgis montes arenosi.* *Vnde mineralia.*

untur æris,argenti,auriq; glebæ,& ſegmenta, Tophus,marmor,creta,ocra, ſynopis,minium. Similem naturam habent lacus paludesque Zelãdicæ, quas Moer indigenæ nominant,ex quibus eruuntur glebæ bituminoſæ,quę accenſæ, vt naphtha,ardent,non ſine odore tetro ac viroſo. Hinc agri,paludesq́ue Morinenſes nomen conſequutæ ſunt, & quondam extremi hominum Morini, vrbs deniq; eiusq́ue confinia Terrauana appellatur, quòd exhauſta ſit exemptis nigris glebis,ſic vt magnas foſſas exhibeat inanes, nullisque ſementibus accommodas. Apud Brabantos quoque eruitur iſta congeries, ſed quòd regio minus ſalſuginoſa ſit,atque à mari remotior,mitius olet. Illi Thurf has glebas indigetãt,maritimi verò Darri. Quarum tanta vis eſt, vbi frequentius his ædes incaleſcunt, vt ferrũ, cuprum, ſtannum, argentum,atque ænea quæque deurat, omniaq; in ædibus, præter aurũ deteriora efficiat. Illud ſiquidem nõ obfuſcatur, nec fuligine obducitur, ſed ſplendeſcit potius, ac turgidum efficitur,maximè obrizum, ſyncerum, nullaq́; admixtione adulteratum. Id efficit auri raritas ac mollicies, qua fit, vt concepto imbibitoq́ue vapore fuliginoſo turgeſcat, tum fulgore afficiatur. Tametſi enim graue ſit aurũ & ponderoſum,molle tamẽ eſt, tractabile & poroſum,argumẽto quod cyathus aqua oppletus, citra effuſionem aureos aliquot admittat. Siquidẽ præter emanãtes ſpiritus nonnullam aquæ partem abſorbet, imbibitq́;,qua imbutum aurum turgeſcit. Fumus autem ignisq́; glebis ſubinde excitatus, huic metallo colorẽ gratiſſimum cõciliat. Cùm enim is fumus obuia quæque fuligine afficiat, coloremq; luteum atque auriginoſum inducat,vt flaua bilis ictericis: fit vt aurũ flaueſcat,quòd is color illi ſit cognatus,ac familiaris. Non enim poteſt alius color auro induci, quàm

Terrauana.

Turf, & Darry ignis fomenta apud Zelandos, velut gleba bituminoſa.

Aurum fumo ſplendeſcit.

Aurum liquorem cõbibit.

Simile à flaua bili.

quàm vel flauus, vel luteus, vel denique qualis nostra Caltha est, crocatus. Non desunt apud Belgas professores aliquot eruditi, qui subterraneoū hāc congeriem, quæ ex terræ visceribus, tanquā fœtus ex vtero, eruitur, ex arborum truncis congestam ac concretam existiment, prostratis conuulsisque syluis inundāte Oceano ac paulatim alluuione superinductam terram, hoc inualido inducti argumento, quòd sudes & sarmenta, tum vluæ, cannæque palustres atque arundines ijs glebis inesse conspiciantur. Verùm non satis exactè obseruasse illos comperio fodinas ac terræ cuiusque viscera: cùm etiam in ære, auro, argento, cæterisq; metallis ramosam venosamque propaginē & productum spectemus, quem in imis terrę visceribus cōsequuntur vegetabili quadam vi, influxuq; siderū. Neque enim iners aut otiosa est natura, sed multa magnaque molitur, atque effingit, exornatque non solùm terræ superficiem, sed occultos etiam abditosq; sinus atq; intimos recessus. Hinc Iaspis, porphyrites & marmora sponte segmentata sunt, & vermiculato emblemate tessellatim variegata. Sic nux myristica seu muscata intercursantibus interuenijs striata est. quod ipsum in citrijs mensis, nostroque robore, tum alterius generis lignis assulatim dissectis perspicimus, quę multiplice venarum discursu, multisque lituris ac mæandris vndulata splendescunt. Quemadmodum vestes, quæ ex hircinis caprinisque pellibus confici solent, tum prętextæ togæ ac scutulatæ. Cuiusmodi plurima eruuntur ex imis terræ penetralibus tam concinnè & affabrè elaborata, quasi a celatore, sculptoreque inducta foret effigies. Sic Corallium in maris Ligustici profundo frondescit, ac fructificat, quod retibus extractum, confestim lapidescit, coloremque ascifcit vel nigrum vel rubrum, aut si minus

Moer quid Belgis.

Natura artificium.

Camelot. Damast.

Corallos frutex.

si minus excocta est humiditas, candidum. Sic in ea parte Galliæ Belgicę, quam Eburones, Menapij, ac Sicambri, occupant, λιθάνθρακες, hoc est, carbones lapidei effodiũtur, bituminis indurati natura, quibus indigenæ non solùm ferrum molliunt, sed luculentos etiam ignes in ædibus extruũt, qui semel atque iterum extincti postliminio ignescũt admoti foco. Etcùm cætera omnia oleo inflammescãt, isti affusa aqua inardescunt, oleo restinguuntur. Non desunt & cæteris regionibus suæ fodinæ atq; interranea, quarum nonnullæ sulphur, calcẽ, gipsum, ocram, alumen, auri argentique glebas & ramenta effundũt, ex quibus per occultos terrę meatus thermæ scaturiunt, atque aquas suis qualitatibus imbuunt, illasq; morbis expugnandis reddũt accommodas. Sic maritimæ fodinæ bituminis naturam obtinent. Siquidem glebæ ex illis erutæ mephitim exhalant, ac graueolentiam adeò, vt assidentes syncopi atque animi deliquio subinde periclitentur: nec minori incommodo afficiunt carbones cùm fossiles, tum factitij, nisi illos dũ ignescũt, sale conspergas. Tali siquidem remedio discutitur virus infestum cerebro, omneque

Excoquitur vitium, atq; exudat inutilis humor.

Non desunt, qui hanc genitiuam terræ vim astris assignant, quæ haud dubiè in hæc inferiora vires suas efficaciter exerunt, hoc inducti argumento, quòd multa videãt apud nos sponte deficere, tum alia quædam non ante visa apparere, ac præstantiora substitui: quibus vt non repugno, sic ego prętertim quod ad herbas attinet, multa propter incuriam atque ignauiam cultorum vel deficere vel degenerare crediderim. Sic triticum, vt Theophrastus testatur, in lolium transit, ocimum in serpillum, sysimbrium in mentham odore, figura verò in calamentum, multaque florum genera, nisi adhibita

Steencolen.

Carbones fossiles oleo extinguuntur, aqua ardescunt.

Sal inspersum carbonibus ignitis odorem fert.

Lib. 1 Georg.

Astrorũ in terrena efficacia.

De causis plant.

hibita cura ſubinde transferantur, nō ſolùm à ſua ſpecie, verum etiam ab inſita vi ac generoſitate deſciſcunt. Quod cùm in multis, tum in viola altili ſpectatiſſimo flore obſeruare ſoleo, quæ niſi quotannis ſitum loci mutare condiſcat, in humilem ac degenerem floſculum, minusque odoratum deficit. Quibus aſtipulatur Virgilius. *Cultura omnia meliorescunt.*

Vidi lecta, diu, & multo ſpectata labore, *Lib. 1. Georg.*
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret. ſic omnia fatis
In peius ruere, ac retro ſublapſa referri.

Ediuerſo ſi ſylueſtribus incultisque curam adhibeas, primo quoque tempore miteſcunt exuta genuina inſitaque feritate: Quod luculenter expreſſit Virgilius.

Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras, *Lib. 2. Georg.*
Infœcunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt.
Quippe ſolo natura ſubeſt, tamen hæc quoque ſi quis
Inſerat aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis:
Exuerint ſylueſtrem animum, cultuque frequenti
In quaſcunque voces artes, haud tarda ſequentur.

Multas itaque ſtirpes, easque nouas atque inauditas natura parit ac profert, multas affectus ſiderū, innumeras cultorum ſolertia. Et quemadmodum ſorices, glires, anguillæ, murenæ, cochleæ, limaces, lumbrici non ſemper ex ſemine, ſed plerunque ex lentore terræ atque ex ſordibus ac putrilagine germinant: Sic in locis arenoſis, quales apud Zelandos ſunt montes Ammonij, quos Dunen populares vocant, multi frutices ſponte emicant ex alimenti confluuio, & quòd is locus Soli expoſitus eſt, herbisque progignendis accommodus, quę ſemel ex terræ vligine abſque parente enatæ poſtmodum ſeminio ſe propagant, ac numeroſa prole ſe tuentur. Quamobrem non eſt, quod quiſquā miretur, herbas mutationibus obnoxias, ac ſubinde *Simile à ſordidis animalibus, eorumque progreſſu.* *Theod. de cauſ. plant. lib. 1. c. 1.*

viribus

viribus formaque destitui, cùm id, nisi affinitate ac similitudine confundi illas contingat, loci situs, aeris ambientis qualitas, cultoris artificium efficiat. Sic piper, cardamomum, seseli, radix Pontica cœlo nostro assueta nonnihil immutantur, nec tam calida atque vrenti facultate existunt: sed tamen nemo aliud de his statuet, quàm reuera sunt. Quod enim ijs vires flaccescunt, iustaque magnitudo ac maturitas denegatur, id calor Solis languidus, cœliq; intemperies & inclementia efficit. Herbas itaque geminam subire mutationem constat. nonnunquam enim insitas illas vires, natiuasque qualitates immutari contingit, persistente forma atque effigie: nonnunquam formæ species intercidit, ipsis qualitatibus ac virium facultatibus subsistentibus Efficit id partim influxus siderum, partim soli natura, cœlique ambientis qualitas. Cùm enim varia sit terræ conditio, ac differentia multiplex, contingit cùm aëris, tum alimenti ratione manifestò immutari herbas, atque alterius qualitatis fieri participes. Sic Corylus, Cerasus, Cornus, si ripis vicinæ consistant, quas vitiosæ aquæ lambunt: vel salsæ alluunt, irrigantque, fructui manifestò salsilago inesse deprehenditur. Sic homines pro alimentorum facultate, pro ambientis aëris conditione alium corporis habitum & temperamentum, alios mores & studia consequuntur. Sic Cimber in Hispanum, Germanus in Gallum vel Italum transit diutino commercio, vitæque vsu & consuetudine, sic vt sæpe videas arborem lætam ac nitentem, in locum salsum vitiosumque translatam, deterioris terræ succo deperisse.

Herba & vires & species immutant.

Salsa etenim Tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix: ea nec mansuescit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina seruat;
Multaq; degenerant succos oblita priores.

Virg. 2. Georg.

Quod

Quod si adijcias fatalem quandam mutationem, & vices rerum varias: obseruabis plantas, quamli-bet illas foueas, vel ætate fessas deficere, vel effœtas elanguescere, ac tantum non emori, nisi insertendo, inoculandoque nouos cultus substituas, vel auulsis surculis aut malleolis resuscites. Quæ stirpium varietas, mutationisque vicissitudo hoc effecit apud plerosq;, vt hanc Medicinæ partē infrugiferam esse contendant, ac propemodū operā lusisse Dioscoridem, compluresque alios, qui in depingendis herbis studium collocarunt. Equidem sic statuo, neminem satis pro sua dignitate, ac nominis sui amplitudine hāc Spartam exornare, qui non viuas spirantesque herbas, in quarum notitiam non deducūt oculatæ per manum inspectiones, & graphicæ autorum delineationes, exactè nouerit. Sunt enim ex nostræ farinæ hominibus: qui vix dū inspectis herbis, mira de his incunctanter pronunciant, vt Pamphilus ille, cuius meminit Galenus, qui ne per somnium quidem herbas nouerat, quas tentabat describere, & vires deprædicare. Quod genus hominum Heraclides Tarentinus præconibus assimilabat, qui conducti mercede omnia publicitus decantant, & præconio adornant, etiam ignota quæque & inconspecta, vt non-nunquam vappam, aut vile mancipium. Simile quiddam refert Cicero de Phormione quodā philosopho, qui corā Hannibale copiosè aliquot horas disseruit de Imperatoris officio, & de omni re militari. Quem cùm omnes vehementer essent admirati, quærebant ex Hannibale, quid ipse de illo Philosopho sentiret: hic Pœnus non optimè Græcè, sed tamen liberè respondisse dicitur, Multos se deliros vidisse senes: sed qui magis, quàm Phormio deliraret, vidisse neminem. Nec me hercle iniuria. Quid enim aut arrogantius, aut loquacius

Vetustas omnia deteriora efficit.

De simp. medica. lib.5.

Elegans cōparatio à præconibus sumpta.

De Orato.

Hannibalis scomma in Phormionem.

fieri

fieri potuit, quàm Hannibali, qui tot annos de imperio cum populo Romano gentium victore certasset, Græculum hominem, qui nunquam castra, nunquam hostem vidisset, nunquam denique vel minimam partem publici muneris attigisset, præcepta rei militaris præscribere? Quis non illos in horum numerum referat, qui symphili, qui glycyrrhisæ, marrhubij, satureiæ, pullegij vires se nosse iactitant, idque ex libris tantum, & commonstrare non possint, etiamsi stirpi astiterint, quid sit, quod ea potestate polleat, & cuius vires tantopere prædicant. Cùm enim morbos medicamentis, herbisque efficacibus expugnemus, quis erit tam stupidus, qui harũ ignorationem in medico ferat? quis non periculosam ægroto, hanc medici ignorantiam ac neglectum culpabit? nemo mea quidẽ sententia omnes artis numeros implesse videtur, qui harum cognitione est destitutus. Vt enim nautæ non solum necessarius vsus & ars remi, quo scapham subigit, sed illius etiam armamenti cognitio, cùm fieri posset, vt contum pro remo arripiat: ita medico in primis necessaria exacta herbarũ cognitio & peritia. Illæ enim explorata morbi natura, ad rem scitè auspicateque inchoandam instrumenti vice existunt. Quis autem se non deridendum propinauerit, qui aliquid aggressurus, instrumentum, quo res perficienda est, ignorat? Mirari profectò subit illorum partim ignauiam, partim incuriam, quibus hæc medicinæ pars habita est neglectui, adeò, vt Seplasiarijs insigniter indoctis hanc prouinciam delegauerint. Cùm satis constet, non veteres modò medicos, sed potentissimos quosque reges atque heroas in hac medicinæ parte se exercuisse, quibus nihil magis fuit in votis, nihil visum est magnificentius, magisque regium, quàm

Simile à re nautica.

Reges olim rei herbariæ studiosi.

Sciré

Scire potestates herbarum, vsumq; medendi. *Virg. 11. Aeneid.*
Quàm parum serijs oblectamentis se recreare. Et profectò vetustissimorum regum famam, ac nominis amplitudinem iampridem deleuisset obliuio, nullaq; prorsus regiæ maiestatis memoria superesset, nisi renascentes quotannis salubres herbę illorum nomini inscriptæ atque insignitæ perituram alioqui memoriam refricarent, illosq; ab iniuria obliuionis assererent. Quorum vestigijs insistere decet philiatros, hoc est, rei medicę studiosos, & non solùm anxia cura herbarum formas explorare, verum etiam vires excutere & experiri, easq; morbis expugnandis, ac conseruandæ hominum naturæ accommodare. Quod ipsum sedulò præstiterunt medicorum præstantissimi Hippocrates & Galenus, qui vsu & exercitatione rei medicæ peritiam consequuti, certam exactamque methodum exercendæ artis tradiderunt ratione atque experimento comprobatam. Hęc siquidem per diffusam enarrationem & solidas traditiones exculta sola non artifices effingere possunt, tantisque pręsidijs instruere, vt minimi sit negotij sæuissimos quosq; morbos conficere. Sic enim & nos studiorum nostrorum vberrimam frugem percipimus, & reliqui fructum non pœnitendum consequuntur. Qui verò alia ratione studiorum cursum instituunt, omniaque ad oblectamentum potius, quàm ad vsum atque vtilitatem hominum referunt, malè de studijs merentur, nec suis, ciuiumque commodis benè consulunt. Omnes autem artes, Cicerone teste, aliter tractantur ab his, qui eas ad vsum transferũt, atque hominum vtilitati deseruire cogunt: aliter ab his, qui ipsarum artium studio ac theoria, hoc est, speculandi amore delectati nihil aliud in vita sunt acturi, quàm vt oblectamentum ac voluptatem ex illis concipiant. Vt enim virtutis, ita artis

Gal. 2. aliment.

Ad vsum omnia referenda.

I cuiusque

cuiusque laus omnis in actione consistit. Cùm itaque tantam exigat diligentiam res medica, laboremque indefessum requirat & irrequietum, nunquam intermittenda industria, sed acriter exploranda natura morborum, atque ineūda ratio, qua illorum sæuitiem expugnemus. Atque vt in bello noua stratagemata, astusque militares cōminisci videmus, tū inauditas machinas, ac sclopetas, tormentaq; bellica excogitari: ita nouis subinde emergentibus morbis noua sunt remedia cōminiscenda. Quod in lue Venerea, in ephimera cōtagiosa, seu sudore Britannico, in ictero nigro, cuius symptomata sunt Stomacacce & Scælotyrbe, nuper factitatum videmus. Questi sunt olim nonnulli, vbertate nimia prioris æui exhaustū solum, negare solita benignitate alimenta mortalibus. Quod ipsum ita diluit Columella, vt hominum vitio atque ignauiæ id assignet, quòd culturæ minus insistant, minusq; strenuos colonos se præstent. Id ipsum & de nostrorum hominum ingenijs interpretor, quibus naturæ parens nihil denegauit, nec omnia veteribus indulsit, verùm & reliquę posteritati suas dotes est elargitus, quam sterilem esse & effœtam passus non est. Itaq; non deest posteris ingenium, modò non desit mens, ac propensa promptaq; ad artes consectādas voluntas, modò similis ardor & inquirendi cupiditas illos rapiat. Siquidē, vt habet prouerbialis sententia, Exercitatio potest omnia. Videre est aūt plerosque in ipso exercendæ artis tirocinio industrios, sedulos, ac discendi auidos: verùm vbi eò sunt progressi, vt plebi innotescere cœperint, sensim illorum flaccescit industria, ac remissè parumque attentè suas perficiunt operas, duri, præfracti, intractabiles, inhumani, ac minus quàm antè, officiosi, quique philautia quadam, ac inani persuasione reliquos fastidiunt, ac grauatè collegam,

Simile à rebus bellicis.

Schoerbuyc à vitioso stomacho gingiuas et pedes infecit.

Rei rust. libro 1.

Vbi intenderis ingenium, ibi valet.

collegam,laborisque socium adsciſci ſibi patiūtur. Non deſunt inter hos, qui præmaturè ac præcipitanter ad factitandam medicinam irrumpunt, ijs adminiculis deſtituti, quibus medicū instructum eſſe par eſt, quæque iampridem didiciſſe, non diſcere oportuit, ſic vt prius medici titulum, aut elogium obtinuerint, quàm ſunt promeriti. Nā tum legere incipiunt præcepta medica homines pręposteri, cùm acciri contigerit, medelamque ægrotis adferre conueniat. Vt enim in conficiendis hoſtibus: ſic in expugnandis morbis, gerere quam fieri tempore poſterius: re verò atque vſu prius eſt, vt Marius apud Saluſtium diſſerit. Huiuſmodi conditionis Athenienſes fuiſſe Demoſthenes commemorat, quos ait non vt reliquos mortales vbi conſuluiſſent, agere: verum vbi res actas accepiſſent, tum demum conſulere. Sic noſtrum plerique tum demum conſultant, ac diſquirunt, quid facto opus ſit, cùm inſtant vrgentque morbi, qui nullas moras, aut inducias, nullaque deliberandi ſpatia admittunt. Quod itaque Cicero exigit in rebus bellicis, in medico accuratè præſtandum, vt ſcilicet omnia ſua conſilia præmeditata habeat, vt maturè rem ipſam perficiat, nec vnquam à ratione diſcedat. percipere quoque debet cogitatione futura, & ante conſtituere, quid poſſit accidere in vtramque pàrtem: nec committendum aliquid, vt aliquando dicendum ſit, Non putâram. Nonnunquam autem medicus in ancipiti dubioque morbo, & qui celerrimè ad ſtatum properat, vt gladiator in arena conſilium captat, ac medendi occaſionem è re nata arripit. Quod mihi aliquando vſuueniſſe memini. Siquidē cùm morbum eiusque ſymptomata probe haberem exploratá, ac verborum ſerie, & componendorum medicamentorum ordine exactè eſſem inſtructus; tamen rebus

In Iugur.

Olynth. 11.

Lib. 1. offi.

In re Medica turpe dicere, Non putaram.

vt paulò ante reliqui, mutatis, coactus sum totam scenam inuertere, atque aliam viam ingredi, aliaque methodo insistere. Sic doctè ac prudenter Terentius,

Adelph. act. 5. Scena 4.

Nunquam quisquam tam benè subducta ratione ad vitam fuit,
Quin res, ætas, vsus semper aliquid adportet noui,
Aliquid moneat, vt illa quæ te scire credas, nescias,
Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Nihil à Comico dici potuit verius, cùm in omni vitæ actione, tū maximè in profligandis hostibus, morbisque expugnandis. Quālibet enim multum ac diu quis rationes conficiendi negotij, aut cuiusque rei perficiendæ secum ipse sit meditatus, omniaque ad amussim, curaque exactissima excusserit, quo modo res aggredienda sit, quid primum exequi; quid postremum conueniat; in ipso momento punctoque temporis, quo se operi accingit, & rem perficere statuit, priores iā rationes & præmeditata consilia respuit, aliaque pro tempore excogitat. Itaque vsu & exercitatione, multarumque rerum experientia parari constat prudentiam, & benè gerendarum rerum dexteritatem, ex eoque felicem successum, atque euentum exoptatū: nempe eorum, qui ex morbo decumbunt, facilem & expeditam sanitatem, quam confestim nullaque mora consequuntur, vbi fido expertoque medico se committunt, atque illi sunt obsequentes. Nam errones circumforaneos, atque impostores publicos exterminandos censeo, qui non verentur in hominum vitas ac corpora grassari, atque, vt habet prouerbium, in vasis iactura artem figulinam experiri, hoc est, vt Plinij verbis vtar, hominum periculis discere, & per experimenta fallacia, ac coniecturas mortem hominibus inferre. quorum culpa ac temeritate efficitur, vt medēdi ars (quam

In re Medica omnia ferio agenda.

inter

inter dona spiritus Paulus refert, & qua post sacra dogmata nihil mortalibus excogitatum est salubre magis, ac necessarium) vnà cum professoribus despecta sit, & negligatur. ne ijs addam anicularum impudentiam, quæ non verentur huius artis peritiam sibi vēdicare: quas non tantum à medendi magisterio, aut vt minus ambitiosè dicam, ministerio semouit publicus orbis consensus, ac maiorum auctoritas, sed ab omni etiam iuris administratione, à functionibus ecclesiasticis, à concionandi munere exclusit etiam Paulus. Siquidem, vt appositè Persius: 1. *Cor.* 12. 1. *Tim.* 2.

Publica lex hominum, naturaq; continet hoc fas,
Vt teneat vetitos inscitia debilis actus. *Sat.* 5.
Stat contra ratio, ac secretam gannit in aurem,
Ne liceat facere id, quod quis vitiaret agendo.
Diluit Helleborum certo compescere puncto
Nescius examen, vetat hoc natura medendi.

Cuius sententiæ consentanea est illa Horatij, *Lib.* 1. *Epistola.*

Nauem agere ignarus nauis, timet, elleborū ægro
Non audet, nisi qui didicit, dare: quod medicorū est,
Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.

Quod compendiosis verbis indicat Prouerbium, (Quam quisque norit artem, in hac se exerceat.) Quocirca felices fore artes Plinius pronunciauit, si de ijs solùm iudicent, easque tractent artifices, atq; harum periti. Cùm autem in extruendis ædibus architectum deligamus solertem atque industriū: in dirigenda naue nauclerum expertissimum: in bello gerendo duces exercitatos ac strenuos: in expolienda lingua præceptorem eloquentē: in mente instituenda formandisque moribus moderatorem optimum: cur in morbis expugnandis, in farcienda tuendaque sanitate, triobolares circumforaneos, ac deliras anus admittimus? quibus corpus nostrum trucidandum exponimus, animique domicilium *Simile ab architectura, alijsq; officijs.*

micilium diruendum offerimus. adeò nemo non artis medicæ peritiam ſibi arrogat, eiusque profeſſionem exequitur. *Rei geſtæ enarratio.* Sic Ferrariæ Pontano teſte, aliquando inter proceres aulicos certamen fuit ac contentio, quorum nam artificum, & eorum, qui opificio aliquo ſe exercent, maior eſſet vel numerus vel copia. Cùm autem alij aliud proferrent, vt ſunt in Rep ac confuſa multitudine piſtores, lanij, coci, textores, carpentarij, aurigę, fullones, trapezetæ ac menſarij, vſurarij, ſartores, nautæ, lenones, quibus quæſtus inter omnes vberrimus: Tū vnus, Nulla, inquit, artificum maior copia, quàm corū, qui ſe medicos pròfitentur, aut eius artis nomine ſeſe venditant: cuius ſe primo quoque tēpore ſpecimen exhibiturū pollicetur. itaq; poſtridie quendam in publicum producit ad hanc fabulam peragendam mirè dextrum, qui faſcia obuolutis ceruicibus, vultuque ad morbum compoſito dentium dolorem ſimulat, ac ſubinde ingemiſcens ab obuijs ſtipem eblanditur, atque aliquid remedij mitigando dolori implorat: ibi nemo non ex numeroſiſſima multitudine fomēta præſcribit, ac quid dolorem confeſtim diſcutiat, cōfidenter profitetur: itaque omnium ſuffragijs euicit is, qui contenderat, nullam præ medicorum turba in ciuitate numeroſiorem. Nec ſanè illum fefellit opinio. Idiota ſiquidem atque imperita plebs paſſim huius artis cognitionem ac notitiam ſibi vendicat, eamq; palam profitetur, atque impudenter exercet, nullo experimento, nullaque ratione inſtructa.

Quàm varia ſit ac multiplex ſoli, terraq; natura & conditio.

CAP. XVIII.

IAM verò vt aliquid ſuperiori argumento affine adijciam, medicis cum primis obſeruandam cenſeo

censeo terræ cuiusque naturam, solique habitum. Hic siquidem efficit, vt variæ herbarum species emergant, diuersasque virtutes ac facultates hæ sortiantur. Hinc Hippocrates Cratenæ mõtanas herbas, altisque tumulis enatas colligandas præcipit, cùm firmiores existant, ac robustiores, magisque efficaces, quàm aquaticæ, propter terræ densitatem, aërisque tenuitatem: flores verò earum legendos, qui secundum fonticulos, fluuios, riuosque nascuntur, quos imbecilles, nec multi roboris, succique dulcioris esse ducit. Cùm itaque ex soli natura exactè considerata, herbarum vis ac temperamentum cognoscatur, ipsæque herbæ aliæ alijs locis delectentur, & terram maximè sibi familiarem deposcant, illarum discrimina, quas aliqua ex parte prosequitur Virgilius, obiter & veluti in tabula depicta referam, quo stirpes suis quæque locis possint accommodari, minusque ob alimenti succiq; malignitatem viribus destitui. Eò enim fit, vt votis nostris non respondeant, effectuque expectato nos frustrentur, atque euanida spe illudant.

In epist.

Quibus locis herba præstantiores.

2. Georg.

Solum aliud.

Gracile	*Lentum*
Macilentum	*Glutinosum*
Macrum	*Sabulosum*
Pingue	*Arenosum*
Oleosum	*Glareosum*
Bituminosum	*Lapidosum, vel*
Gypsosum, vel	*Lapideum*
Gypsatum	*Testaceum*
Argillaceum	*Calculosum*
Saxosum	*Rarum*
Ruderatum	*Densum*
Cretaceum, creatum	*Robustum*
Cineratum, quum	*Tophaceũ, vel à poro Porosum*

Cinericeũ ad colorem re-(fertur.
Amarum
Dulce
Acidum
Pratense
Frumentaceum
Restibile
Repastinatum
Defossum
Nouale, &
Veruactum, vulgo
Braecklandt
Putre
Solutum
Friabile
Tenue
Ieiunum
Sterile
Aridum
Stercoratum
Subactum
Strigosum
Squallidum
Fertile
Fœcundum
Salsum
Salsuginosum
Frumenticeum.

Locorum alia.

Aspera
Prærupta
Inuia
Auia
Inculta
Culta
Arida
Sicca
Arentia
Ieiuna
Siticulosa
Syluestria
Nemorosa
Syluosa
Plana
Campestria
Hortensia
Fruticosa
Maritima
Mediterranea
Cliuosa
Aquosa
Humida
Palustria
Vliginosa
Irrigua
Humecta
Conclusa
Patentia
Aprica
Opaca
Densa
Vmbrosa
Ventis exposita
A vento silentia
Auræ exposita
Soli peruia
Subterranea
Retorrida
Exucca

Edita

Edita	*Succulenta*
Accliuia	*Calida*
Decliuia	*Frigida*
Algentia	*Rorulenta*
Alſioſa	*Salubria*
Aeſtuoſa	*Inſalubria*
Tepida	*Paludoſa*
Egelida	*Stagnantia*
Gelida	*Squallida*
Montuoſa	*Rigoſa*
Nebuloſa	*Orientalia*
Caliginoſa	*Auſtrina*
Feruida	*Occidentalia*
Roſida	*Aquilonia.*

Lunæ radijs augeſcit, at non matureſcit botrus.

CAP. XIX.

LVNA ſatis incrementum dat, maturitatem Sol. Illa ſiquidem humiditatem mouet, & turgeſcere quæque facit, ſed ob imbecillitatem cõcoquere nequit. Sic videmus ſtirpes interdiu allicere alimentum calore Solis incitatum, noctu diffundere, ac per attractum humorem ſuccumq́; inbibitum adoleſcere, auctusq́ue atque incrementa ſuſcipere. Vt enim vigilia & exercitatio motusq́ue moderatus cibum digerit, atq; in habitum corporis diffundit, noctu verò & per ſomnum concoctio perficitur: Quod in ebrijs vinoq́ue diſtentis perſpicimus, quibus ſomno crapula ac temulentia diſcutitur: ita Sole diem illuſtrãte omnia maturitatem conſequuntur: noctu verò Luna ſuas vices obeunte adoleſcunt, ſuccoq́ue protuberant. Quò fit, vt videamus roſas, lilia, omnisq́ue generis floſculos interdiu non dehiſcere, ac patulos fieri, verum noctu atque antelucano,

Lunæ effectus in procẽdẽdis ſtirpibus.

Simile à facultatibus naturalibus.

Virg. lib. 2. Georg.

Solis ad occasum, cùm frigidus aera Vesper
Temperat, ac saltus reficit iam roßida Luna.

Stercoratio quare Hesiodo improbata.

CAP. XX.

Stercoratio insalubris.

HESIODVS non indiligens rei rusticæ scriptor à plerisque inuaditur, quòd sterquilinium in agricultura neglexerit : cùm is facti non ignarus, salubritati potius, quàm fertilitati consuluit. Ille siquidem alio lætamine sterilitatem expugnandam censuit, quàm stercorandi vsu & consuetudine. Satis enim ex lupinorum, cicerum, pisorum, fabarumque culmis vomere tempestiuè subuersis, alióue pabulo prostrato, agrum vberem fœcundumque effici existimauit. Quæcunque enim ex stercoratis, fimoque cultis agris proueniunt, vitiosos, minusque salubres succos præbēt. Sic triticum & Cerealia quæque à Curculionibus promptius infestantur, ac fruges, omnisque generis legumina in eiusmodi agris enata nec perennare possunt, nec diutius asseruari, quin vel situm contrahant, vel à teredine & vermiculis infestentur. Zythus quoque, eaque potio, quæ Belgis Cereuisia dicitur, ex huiusmodi frugibus decocta, citissimè vitiatur, atque acorem contrahit. Quamobrem rectè mea quidem sententia Hesiodus illos agros aptos, accommodosq; sementi existimauit, quos vēti temperati serenant, suaues Solis radij fouent, vbi nullę aquę stagnant, nec culta stercoratione pinguescūt, aut saltē mundo, natiuoque humore ac calore maturitatem cōsequuntur. Sic enim illa, quæ nascuntur, diu perseuerant incorrupta, atque alimētum præbent salubrius. Fieri aūt nequit, vt in his regionibus viuaces existant homines, aut valetudine inculpata, vbi aër ipse, vel alimenta vitiosa sunt, ac putredini obnoxia. Quorum alterum euenit, vbi stagna,

Vnde fruges corruptioni obnoxia.

Aer & alimenta Valetudini vel prosunt vel officiūt.

ſtagna, paludesq́ue graueolentiam exhalant, alterum vbi non genuino honore, ſed aſcititio pingueſcit humus, ac ſtercorando excolitur.

Qua ratione Curculio, aliaq́ꝫ beſtiolæ infeſtæ frugibus abigi, necariq́ꝫ poſſint.

CAP. XXI.

NIHIL eſt in vita hac caduca & mortali, quod ſuas non experiatur aduerſitates, atque incommoda, multisque vexationibus atque inſultibus non ſit expoſitum. Vt enim homines innumeris malis ſunt obnoxij, multaq́ue illos circumuallant, quæ valetudini, vitæq́; inſidiantur: ita & frugibus ſui non deſunt hoſtes, qui illas infeſtāt ac demoliuntur, robigo, culices, formicæ, limaces, cochleæ, locuſtę, blattæ, erucę, teredines, vermiculi, & qui funditus granaria depopulatur, Curculio. Hoc enim genus vermiculi proboſcide quadam acuminata, roſtroque aculeato, altera ſui parte triticum perterebrat, omnemq́; ſimilaginē depaſcitur, furfuracea tenuiq́; ac caſſa relicta membrana. Huius teredinis multa examina ineunte vere progerminant, vbi frumēta Luna plena recens demeſſa, eaq́ue madida ac rorulenta, antequam occalluerint, reconduntur, vel vbi granarij feneſtræ Auſtrinis flatibus non Aquilonijs ſunt oppoſitæ. Siccitas enim efficit, vt omnia putredini min⁹ obnoxia exiſtant. Perſuaſum eſt aūt nonnullis, quorum mea quidē ſententia nec vana fides, nec inanis auguratio, Deū opt. max. nonnunquam hāc calamitatem immittere in vindictam eorum, qui plus ſatis lucro inhiantes, vel fruges abſcondunt, vel ſupra legitimum tempus aſſeruant magno inopum detrimēto, qui hoc commeatu deſtituti, vitam tueri nequeunt. Hoc enim alimentū in edendi paſcendiq́; corporis

Nihil ex omni parte beatum.

Calanders. Curculiones.

Vnde frumenta corrūpantur.

corporis vsum affluenter elargita est prouida Dei benignitas ac munificentia, adeò, vt si cætera edulia desint, atque obsonia quæque desiderentur, satiari homines pane possint, eoque inediã famemque solari. Quamobrem grauiter culpãdi sunt negotiatores frumentarij, qui magno tenuium damno, annonæ, frugũq; pretia intendunt, nec in summa egestate granaria laxant, quò illis quęstus sit vberior. Eo siquidẽ fit, vt in remp. sint iniurij, atque in plebem, cuius maledicta in se concitant, fraudulenti. Qui enim (vt Solomon testatur) frumẽta absc
ondit, illũ execratur populus: qui verò diuendit, huius capiti fausta exoptat, beneque precatur. Patitur tamen plerunque Deus, huiusmodi malis affligi nos, cùm erga illum sumus ingrati, cuius liberalitate ac munificentia cumulatè fruimur: Siquidem per Ezechielem immissurũ se minatur religionis ac pietatis desertorib9 calamitates quatuor, famem, pestem, bellum, & nocentes bestias: vt his diuexati, ad saniorem mẽtem, agnitãq; veritatem perducantur. Quod si naturales causæ, non irati numinis vindicta malum hoc inuexerit: ineunda ratio, qua animalcula noxia vel abigi possint, vel interimi. Nihil aũt ad perimẽdos Curculiones efficacius, quàm salsugo, in qua allium decoctum sit, si ea irrigentur pauimenta ac parietes, confestim enim aliò repunt, ac granaria deserunt, odorisque tetri halitu exanimantur. Idipsum præstant etiam Sagapenum, amurca, Castoreum, sauina, sulphur, cornu ceruinum, hedera, galbanum, ac graueolentia quæque, quorum suffitum nec serpentes, nec colubri, nec vespertiliones ferunt. Quod indicat omnis eruditionis parens Virgilius,

Disce & odoratam stabulis incendere cedrum,
Galbaneosq; agitare graui nidore Chelidros.

Eadem ratione lupi salictarij nidorosos flosculos refu-

Negotiatores frumentarij odiosi.

Corenbijsters.

Prouer. 11.

Cap. 37.

Quatuor calamitates à Deo homini immittuntur.

Curculiones quibus abigantur.

Lib. 3. *Georg.*

refugiunt, qui etiam hominũ cerebro infesti sunt, capitiquegrauedinem ac temulentiam inducunt. Similiter & sambuci flores, quorum odor etiam erucas arcet, blattasque ac tineas perimit, quemadmodum absinthium, ruta, mentastrum, abrotanũ, satureia, iuglandis folia, filix, pseudonardus, quæ nobis lauendula dicitur, nigella, coriandrum viride, psyllium, anagyris pulices, cimicesque interimũt, vel culcitris supposita, aut toris, in aceti Scyllitici decoctione conspersa. Obseruatũ est autem nostra & auorum memoria naporum semẽ, quod negotiatoribus Belgicis quæstum præbet vberrimum, miram obtinere vim in prosternendis conficiendisq; Curculionibus, non ratione deleteria, sed suauitatis illecebra. Cùm enim id dulce sit, atq; oleosum, illud deserto tritico, auidissimè appetũt, eoque distenti pereunt. Quod ipsum ijs etiam vsuuenire solet, vbi fiscellis vuarum passarum insederint. Sic experimento compròbatum habeo, puerorum lumbricos vuarum passarum esu expugnari, si ieiunis, nullo admixto alio edulio illas exhibeas. Vt enim amarulenta quæque, ita dulcia affluenter hausta vermibus inimica. Distendi enim illos contingit, ac disrumpi suauioris edulij copia. Sic etiam hominum ventriculus turgescit, ac tormina concipit, dulcibus affatim ingestis.

Lupulus Vulgo Hoppe.

Vaueel. Napus.

Dulcia aliquãdo Vermes perimunt.

Lumbricorum vermiumq; qui humanis corporibus innascuntur, sagacitas, & quid portendat per os naresq; erepere.

C A P. XXII.

VISVM est nonnullis prodigij quiddam simile lumbricos præsertim longos & teretes sursum eniti, ac per os naresque erepere: cùm id insito quodam naturæ motu facere soleant, siquando homo

diutiùs

Vermes à naribus prolapsi. diutius ieiunus perstiterit. Tunc enim stomacho morsus inferunt, ciboque expleri cupiunt: quibus cùm nihil obijciatur, quo ali, vitamque tueri possint, in sublime feruntur, cibumque ad gulæ vsque meatū venantur. Sentiūt enim sagacitate quadam naturæ per illas partes in ventriculum delabi alimenta, & cùm nares peruiæ sint, atque ad gulæ tramitem spectent, eò quoque se conferunt, factaque titillatione, vel sternutamento eijciuntur, vel primoribus digitis prehensi eximuntur. hæc in sanis multoties à me sunt obseruata, quibus cùm facti causam explicassem, hac in re illos securos præstiti. In ægrotantibus verò hoc ipsum aliquando euenisse conspexi, sed nō absque imminentis mali presagio. Tanta est enim in huiusmodi corporibus contagio, eaque putredo, atque humorum inflammatio, vt exitialem vim morbi perferre nequeāt: itaque erumpūt quidem foras, sed morbi sæuitia, non critice nec naturæ vi incitati. Cùm autem desinente morbi violētia, infernè cum reliquis excrementis illos prolui contingat, salutare id esse Hippocrates statuit: sponte verò, nulloque naturalis facultatis impulsu egredi, quod in moribundis perspicimus, decumbenti noxium. Subodorātur enim naturæ quadam sagacitate corpus defecturum, sese que destitutum iri alimento, eoq; stationem suam deserunt. Sic obseruatum est, sorices ac glires ædes ruinosas deserere, trimestri etiam spatio, antequam sunt collapsuræ. Persentiscunt enim naturæ instinctu, sensim dissolui contignationem & ædium compagem, illásque breui ruituras. Pediculi quoque ac pulices, vbi corpus hominum tabescere sentiūt, omniaque membra sensim sanguine destitui, vel ipsum deserunt, vel illas partes occupāt, quibus sanguis, calorque natiuus diutius inhæret. Expertum est enim à Libitinarijs, ac Vespillonibus in

Lib. 2. aphoris. 18.

Glires ædes ruinosas deserunt.

busin ea ſe lacuna recondere circa ſtomachi ori- *Experiētia*
ficium, in quam deſinit cartilago enſiformis, vel *de pedicu-*
in ea, quæ mento ſubeſt, ac vocali arteriæ incūbit. *lorum ſagacitate.*
Siquidem illæ partes, vtpote cordi viciņæ, ad extremum vſque halitum caleſcunt: quod cùm à nonnullis, qui ægrotis aſſiſterent, mihi eſſet relatum, incunctanter pronunciaui certiſſimum id eſſe imminentis mortis argumentum, iamiamque emigrantis animæ indubitatum indicium. Cæterùm cùm lumbricorum paulò antè mentionē fecimus, hoc adieciſſe viſum eſt operæprecium, multa eſſe, quæ lumbricos, ventrisque interanea exigant, perimantque: ſed nihil efficacius exiccatis in tegula ignita vermibus, exhibitoque illo puluiſculo verminantibus, confeſtim reliquos inhærentes corpori deijci continget, eadem ratione, qua Plinius, cō- *Lib.10.c.25.*
pluresque alij rerum abditarum indagatores aſſerunt, Homini à ſcorpionibus icto, remedio eſſe ipſorum cinerē potum, in oleo vinóue demerſum. Sic rabidi canis morſum curari teſtantur noſtrates pilis eiuſdem animantis exuſtis, illisque ex vino propinatis. Propellit enim malum, virusque facit innoxium, ac corpori, cui morſus illatus eſt, minus infeſtum, quod virus eliciat, conficiatque. Sic aliquando geminata commixtaque contrariæ facultatis venena, remedio ſunt, non exitio. Quod feſtiuo epigrammate indicat Auſonius de vxore, quæ virum aconito extinctum voluit:

Toxica Zelotypo dedit Vxor mœcha marito,
Nec ſatis ad mortem credidit eſſe datum.
Miſcuit argenti lethalia pondera Viui,
Cogeret Vt celerem Vis geminata necem.
Diuidat hæc ſiquis, faciunt diſcreta Venenum,
Antidotum ſumet qui ſociata bibet.

LEVI-

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZAEI OCCVLTARVM RERVM AC NATVRALIVM QVAEstionum

LIBER SECVNDVS.

Humores, non malos Genios, morbos inducere: spiritus tamen aereos se ijs, vt tempestatibus immiscere, ac faces subdere.

CAP. I.

ON desunt apud nos pleriq;, qui cùm sint in naturæ operibus sobriè exercitati, ac morborũ causas, originem, progressus, quæque comitantur symptomata, seu accidentia ignorent, atque illorum rationem assequi nequeant, in malos, infestosque Genios, qui nostris incommodis continenter inuigilant, hæc ipsa referant. Sic eos, qui ex tertiana febri decumbunt, tertio quoque die subeunte venas, malò Genio diuexari: in quartana itidem, Synochis, hoc est, continuis febribus, quotidiana, ephemera seu diaria, omnibusque febribus æstuosis atque vrentibus tale quiddam euenire imaginantur. Quod ipsum quàm sit absurdum, ac rationi dissentaneum, quiuis in naturæ arcanis vel tenuiter versatus facile iudicauerit. Cùm enim ex quatuor elementorũ concretione ac mixtura corpus humanum constet, ac conflatum sit, totidemque humores complectatur, qui ex facultate seminis quatuor qualitatum, calidi & humidi, frigidi & sicci

Humorum prauitas et copia morborum origo.

& ſicci ſunt participes, quid aliud ſtatui poſſit, quàm ex horum intemperie, exceſſuq; ac defectu morbos excitari, ſuamque originem ſortiri? Argumento quòd illos miteſcere videmus, ac ſopiri, vomitu, ſudòribus, ſectione venæ, cucurbitulis parti læſæ affixis, hæmorrhoidum menſiumque profluuio, tum iniectis clyſteribus, ſubditisque podici balanis ſeu glandibus. Conſtituit autem Deus pro inæſtimabili ſua ſapientia in natura rerum motus ordinatos, nec quicquam temerè aut fortuitò, ſed omnia decenti ordine ac cõtinuata ſerie ferri voluique voluit. Sic ſidera, elementa, Oceanus, anni tempora, cælorum orbes ſuos habent motus ac vices, certaque lege decurrunt. Pari tenentur lege ac conditione humores, qui corpori humano inhærent, ac ſuos effectus propriosque motus ac certas periodos obtinent. Sic, vt per quadripartitas anni varietates ſuas quiſq; humor vices obeat, ac facultates viresque in corpus exerceat. Sic ſanguis eam conditionē ac vim ſortitus eſt, vt vere vigeat, ſuæque naturæ morbos ac febres pariat nempe continētes, quę nullas præbent inducias, nec ad infebricitationē deſinunt. Sic Cholera æſtate alternis diebus reciprocante recurrenteq; æſtu bilioſo, tertianam inducit. Pituita hibernis menſibus, vbi computruit, quotidianam intermittentem. Melancholia ineunte Autumno quartanam: Sic diaria vno die, aut paulò pòſt finitur, quòd ipſa nō in humorum putredine, ſed in halituoſo eoque accēſo ſpiritu conſiſtat. Hæc autem omnia eadem ratione, parique ordine & modo perficiuntur, quo ortus & occaſus ſiderum, Oceani æſtus & reciprocatio, herbarum, fruticumque germinantium amœna grataq; viciſſitudo. Cæterùm id admiratione non caret, quod quatuor humores certa horarū ſpatia, certasque diei partes ſibi vendicant, ac diem noctemque

Naturæ ordo ac ſeries

Humores ſua tēpora ſortiuntur.

Quatuor humorum decurſus in corpore.

ctemq; æquinoctialem seu artificialem, per horas duodecim temporales sibi partiuntur. Quod à vero non esse alienum experimento comperi, cùm horum obseruatione, febrium accessiones indubitanter prænunciare soleam. Viget enim sanguis Sorano Ephesio teste, qui Euangelistarum more spatia decursusque diei ac noctis per horas æquales metitur, ab hora noctis nona ad horam diei tertiam, quibus horis concoquitur sanguis, atque ab hepate elaboratur. Quò fit, vt mens antelucano, exortoque sole sit alacrior, omnesque cùm ægroti, tum sani erectiores, ob suauem effluxū, gratumq; sanguinis halitum. Bilis verò flaua suas vices obit ab hora diei tertia ad horam diei nonam, quo tempore naturalis vis ac facultas secernit à sanguine choleram, eamque ad fellis folliculum dirigit. Eoque fit, vt sub id tempus homo ad irā sit pronior, ac leuissimè excandescat. Bilis autem atra, seu succus melancholicus ab hora diei nona vsque ad horam noctis tertiam sua munia exequitur, clauoq; assidet. Quo temporis curriculo hepar defecatur, eluiturq; à sordido excremento, idque natura spleni destinat. Quò fit, vt illo horarum decursu mens hominis obnubiletur, atque ex atra densaque fuligine animus mœrore contrahatur.

Matth. 10.

Mens hominis diluculo erectior, ex sanguinis halitu.

Humores quique certis horis vigent.

PITVITA ab hora noctis tertia ad horā noctis nonam huic succedit. tunc enim peracta cœna concoctio in ventriculo perfici incipit, cibusque liquescere atque elixari. Quò fit, vt phlegma stomacho innatans, atque ad cerebrum delatum, hominem somnolentum efficiat ac dormitantē. Quòd si horum omniū exactè rationem subduxeris, obseruabis iisdem ferè horis, quibus humores suis vicibus funguntur, accessiones, insultusque febrium inuadere, expletoque singularum horarum, quæ humoribus subseruiunt, spatio, modò synceri sint

atque

atque impermixti, consistere ac terminari. Sic continentes febres & quotquot ex sanguine ortū habent, manè ingruunt, tertianæ sub meridiem, hoc est, hora sexta, quæ nobis est duodecima tam diei quàm noctis. Quartanæ sub horā nonam quæ nobis tertia est pomeridiana. Quotidiana ex phlegmate circa primas noctis excubias. Quòd si humores redundent, atque inter se, vt assolet, implicati connexique sunt, nō seruant legitimum tempus, suosq; insultus, cùm acriores tum productiores faciunt, magisque diuturnos. Vt enim venti conglomerati sæuiores tempestates excitāt, cùm scilicet, *Simile à ventorum concursu.*

Vnà Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis Africus, & vastos voluunt ad littora fluctus: *Aeneid. I.*

Ita vehemētior fit morbus ex humorum concursu & confluuio, corpusque humanum sæuissimè excruciant congeminati morbi.

Nam corpore in vno
Frigida depugnant calidis, humentia siccis.
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus. *Ouidius. Meta. lib. I.*

Horum effectuum causam, superuacaneum, imò friuolum est, in malos Genios referre. Cùm hæc omnia in humorū putredine atque inflammatione, vel qualitate ac copia consistant. Ista siquidem efficiunt, vt sint vel breues, vel contractiores morborum circuitus. Cùm aūt sanguis plurimum corpori inest, vnicū eumque continuū accessum facit. Quòd in venarum conceptaculis, per quæ, tanquā riuos atque aquæductus, vndique sanguis diffusus est, putredo atque inflammatio consistat. Quò fit, vt naturam tanquā solertem, fidumque consulem in seditione ciuili, belloque intestino, continenter operi insistere, nullaque intermissione obluctari morbo oporteat. Pituita verò flauáq; bilis atque ātra quòd minus copiosæ sint, extraq; venarū angustias constitutæ, non perpetuò, sed intermissè *Sanguis quur febres continuas excitet.* *Simile à consulis solertia.*

 affli-

affligunt: minusque sunt læthales ex huiusmodi humoribus exorti morbi, quòd illis non pateat aditus accessusque ad cor, partesque principes, eoq; non facile illis cladem noxamque inferre possunt. Sunt tamen harum febrium nonnullæ diuturnæ, partim quòd materia redundans sit, partim quòd lento tenacique visco assimilis, adeo vt ægrè concoqui possit, atque eliquari. Quo fit, vt melancholicos rarius exhilarescere contingat, nisi affatim & meracius bibant. Est enim is humor impensè frigidus ac siccus. Huiusmodi autē constitutionis homines dictitare soleo ferro similes, quod multo vrentique igni opus habet, vt ignescat, quò subigi malleis, fingique possit. Isti siquidem plurimo meracissimoque vino indigent, idque inoffensè perferunt: quo vbi incalescere cœperint, mimos, ridiculosque moriones se præbent. Camelum saltitare dicas. Nam cùm sint natura seueri ac tetrici: vino perfusi, festiui affectant videri atque elegantes. Et quemadmodum non facile vino cedunt, illoq; obruuntur: ita ægrè illis temulentia discutitur. Cū enim bibant affatim, ac cibū ingerant affluentius: fit, vt densi fumi, crassiq; vapores tenacius fixiusq; cerebro inhæreant, adeo vt postridie illis imaginationes melancholicæ ingrauescant: Siquidem ex hesterno mero nōdum sopito ac despumato totū renidet corpus ac subolescit. Simile enim quiddā ijs euenit, quod ædibus accēsis, quas tametsi incendium non funditus absumpsit, nec omnia conflagrata sunt: retorridus tamē ex ambustis odor, naribus se ingerit ac cerebro officit: Sic istis ex pridiana crapula fuliginosi olidiq; halitus, ac ructꝰ nidorosi, infensi sunt, mentiq; ac cerebro acres mordacesq; fumos inferūt. quos cùm excutere nequeāt, atque identidem recrudescere phantasmata percipiant: denuò accumbere gestiunt, quò vini vapo-

Melancholici non facilè inebriantur.

Simile à candenti ferro melancholicis aptum.

Melancholicorū natura, vbi vino incaluerint.

Simile non inelegans ab accensis ædibus.

Cruditas melancholicis noxia.

res, atque ex illis ortas absurdas imaginationes, vt clauum clauo, retundant. Cùm itaque sic se habeant morborum causæ, atque origines, eaque sit humorum natura & cõditio, vt nulla ratio potior excogitari, vel iniri possit accessionis insultusque febrium, quàm vel humorum copia, vel qualitas: non est, quòd quisquam existimet, aut opinetur peruersos Genios hanc concitare tempestatẽ, hanc inducere intemperiem. Scio equidem, nec id grauatè sum admissurus, Dæmones, hoc est, spiritus aereos scientia ac cognitione rerum imbutos, quique omnia subodorari solent, non solùm humoribus se immiscere, sed mentes quoque humanas ad pessima quæque instigare atque impellere: bonos quoque Genios, seu Angelos salutares ad optima quæque adiumento esse, ad eaque se præbere socios ac ministros. Sic Raphael se itineris cómitem addixit Tobiæ filio. Sic in Samsonem irruit spiritus Domini & dilacerauit leonem, tanquam hædum. In Saulem quoque insilijt spiritus Diuinus, & cum reliquis prophetis vaticinatus est. Postmodum verò spiritus nequam exagitauit, commouitque mentem illius, atque in Dauidis necem illum armauit. Sic tempestatibus se ingerunt, ac fulmina tonitruaque exacuunt, adeo vt illis adnitentibus conuelli culmina spectemus, prosterni sata, pecudes, armentaque ac greges confici, quanquam tamen ventorũ violentia atque impetus tale quiddam absq; his efficiat. Sic Ecnephias & ventus Typhonicus, cuius meminit diuus Lucas, validè atq; impetuosè terris mariq; incumbunt, atque ardentes faces, ignitosque globos eiaculantur attritu ac collisione nubium, adeo vt antemnas, velaque aduri contingat. Similem vim ac violentiam vallis quamlibet munitis bombardæ inferunt, quæ non solùm proximos quosque, & quos glans attingit,

Mali Genij corpus & mentem oppugnant.

Mali Genij ventos exasperant.

Tob. 14.

1 Reg. 16.

Act. 27.

A bombardæ violentia simile.

 feriunt,

feriunt, sed longius etiam consistentes, pauloque
Iob.12. remotiores prosternunt violento strepitu, auræq; sibilo. Hæc & pleraque alia licet naturali ratione fieri constet, Dæmones tamē vel conniuente Deo, vel concessa illis potestate se his immiscere solent, omniaque sæuiora efficere. Sic Saulis melancholiam exasperauit sathanas, atque ad cædes & insidias, multaque funesta impulit. Quòd tamen hic animi affectus, mentisque error ac perturbatio in naturales causas referri possit, ex eo patet, quòd citharæ dulcedine subsederit furor ille, atque impetus animi, factaque mens sit sedatior. Vt enim vbi
Simile ab æstu maris. turbines ac sæuiores venti Oceano incumbūt, fluctus crebrescūt, mareque exæstuat: vt denique melācholicis natura tetricis iactura facultatum, aliaque incommoda mœrorem conduplicant, biliosis immodicus vini potus, vel aspera dicteria, salesque dentati iram exacuunt: Ita mali Genij, aut fraudulenti cōsultores hominū animos ad deteriora procliues in præceps agunt, adeo, vt voluntas alioqui alacris & prompta, impetus consiliorum ipsasque
Matt.8. actiones moderari nequeat. Quod ipsū indicasse videtur seruator, cùm Petrum increpitās, facesse à me, inquit, Sathana: Quo nomine illū perstrinxit Christus, quòd illi aduersaretur, atq; ab instituto, conceptoque consilio, quo nos redimere statuit, auertere illius mentem tentaret. Et profectò nisi Deus opt. max. singulari in nos fauore aduersarij furorem coerceret ac retūderet, nunquā subsistere posset homo, aut se tueri aduersus immanissimam huius belluæ ferociam. Omnem siquidem
1.Pet.5. captat occasionem, omnesque tentat, exploratq;
Luca 22. aditus, quo imbecilles adoriatur, vt ventilet, cri-
Cap. 10. bretque velut triticum. Quocirca Dominus, vt pa-
Iob locus explicatus. lam testatur Iob, applicat illi gladium, hoc est, sæuiendi modum ac mensuram illi præscribit, nocendique

cendique metas Sathanæ constituit. neque enim vltra cōstitutum præscriptumque terminum progredi fas est, nec patitur Deus quenquam supra vires, & quàm imbecillitas humanæ naturæ fert, affligi. Quo antidoto diuus Paulus Christi nomine omnes in periculo, vitæque discrimine, in calamitate, morbis, inedia constitutos solatur, ac fulcit, cùm non sinat Deus vllos tentari supra vires, sed commonstrat cum tentatione euentum, vt vel afflictio viribus nostris respondeat, vel celeri effugio ab illa liberemur. *1. Cor. 10.* Hæc eò verbosius à me enarrata sunt, quò intelligat æquus lector id esse argumenti caput, nostriq; instituti rationem: Humores præcipuam esse causam morborum: Genios verò, astra, ambientis aeris qualitatem, aliaq; externa concomitari, vt accidētia. Cùm enim omnes animi impetus ratione, mentisque iudicio sedari contingat, corporis verò morbos appositis remedijs atque optimo medendi vsu mitescere ac consopiri: quis aliò referri velit origines causasque morborum, quàm in humorum copiam ac qualitatem? Quod *Humores corporis quos mores pariant.* sicui insitos corpori humores excutere collubeat, atque in se ipso explorare, qua vi ac facultate polleant, experietur illos non modò corporis habitū, sed animi etiam mores constituere, sic tamen, vt morum institutio, tum pietatis ac religionis cultus & obseruatio primas potioresque partes obtineat. Sanguis siquidem, vel si qualitates spectes, calor & humor florido quidem corpore homines producit, at quod ad animum attinet, lasciuos, moribus Comicis, simplices minimeque fucatos, ac tantùm non stolidos. Bilis flaua arido quidem corpore, ac subfusco profert, sed callidos, subdolos, ingeniosos, feruidi, ardentisque, ac concitati animi, prudentes, industrios, solertes, inconstantes, instabiles, fraudulentos,

Perſ. ſat. 5. *Qui fronte politi*
Aſtutam vapido ſeruant ſub pectore vulpem.

Melancholicus ſuccus ſtabiles & conſtantes efficit, quique non facile à concepta perſuaſione reſiliāt, ſuamque opinionem deſerant: Adeo vt ſi alicui ſectæ addictos eſſe contingat, mordicus illam tueantur, nec facilè ab illa reſiliant. qui affectus in cholericis mitior eſt, ſiquidem iſti ob humores fluctuantes atque inſtabiles, ſpiritusque tenues, leui momento aliò transferuntur, & licet feruidi exiſtant & clamoſi, placabiles tamen ſunt minusque pertinaces aut obſtinati. Pituita ad formandos fingendosque mores inutilis eſt. Quò fit, vt hebetioris ſint ingenij, nec ad vllas functiones ac munia appoſiti.

Melancholicos, Maniacos, Phreneticos, quique ex alia cauſa furore perciti ſint, nonnunquam linguam alienam perſonare, quam non didicerint, nec tamen eſſe Dæmoniacos.

CAP. II.

Humorum mira vis in concitanda mente.

MIRA vis concitat humores, ardorq́; vehemens mentē exagitat, cū ægroti in æſtuoſis febribus linguam quam non ſunt edocti, modò diſertè, modò obſcurè & confusè loquūtur: Quod in ἐνεργουμένοις, hoc eſt, à Dæmone obſeſſis fieri, non magnopere miror: cùm illi omnia calleant, rerumq́; omnium ſcientiam obtineant Sunt autem humores tam violenti, atque atroces, vbi vel inflammati ſint vel corrupti, vt eorum fuligo in cerebrum delata, quod in meraciſſimo quoq; vino affluenter hauſto, obſeruamus, peregrinam linguam extorqueat. Quod ſi à malis Genijs perficeretur, non conſileſcerent morbi purgantibus medicamētis, nec ijs quæ ſomnum conciliant, diſcuterentur. His enim & pleriſque

Vt vini, ita humorum vis mentē concitat.

risque alijs, quibus abunde instructa est res medica, ritè adhibitis, restitui illos videmus, atque ad consuetum loquendi vsum, mentemque saniorem reduci. Cùm itaque feruentissima sit humorũ ebullitio, vehemens quoq; sit spirituum agitatio, mentique humanæ concitatissimus motus, & concussio, quæ voces quasdã inauditas, linguamq; prius incognitam extundit: non secus quàm ex contritu ac collisione silicis, emicantes ignitasque scintillas elici videmus. Est autem hoc menti humanæ insitum, vt apposita aptaque sit ad percipiendam rerum cognitionem, ipsaque imbuta est artibus ante illarum vsum. Sic vt non sit absimile vero illud Platonis, Nostrum scire nihil aliud esse, quàm reminisci. Mens siquidem hominis omnium rerum scientiã ac notionem in se ipsa complectitur, sed mole corporis, densisque humoribus oppressa nõ facile elucescit, eoque, vt ignis cineribus obductus, exuscitari fouerique; postulat, quò se proferant ingeniti nobis igniculi, naturæque lumen resplendeat. Si quando igitur diuina hæc potiorq; hominis pars Anima concutitur morbisque exagitatur, ea profert, quæ in intimo recessu latitabant, insitasq; vires palam exerit. Vt enim stirpes quædam nullum ex se odorẽ diffundunt, nec aliquid suauеolentiæ expirant, nisi subinde commoueas manu, que demulceas: Sic quoque non proferunt se ingenitæ facultates ac vires, nisi, vt aurum in cote lapideque Lydio, explorentur. Pari ratione Gagates, succinum quod Amber vulgo dicitur, non continuò paleas, ac festucas, aliaque venti ludibria ad se rapiunt, sed agitata, atque attritu concalefecta. Sic cùm pugiones acuis crebro, celerique motu, scintillas emicãtes exprimis. Ex herbis quoque & gemmis naturæ vis percipi cognoscique potest. Peonia siquidem, viscum, fruticulus, verbena, Corallium,

Simile a silicis attritu.

Mens artibus imbuta ante doctrinam.

In Phed.

Simile à sopito igne.

Simile non inconcinnũ ab herbarũ fragrãtia.

Simile à lapidum ac stirpium effectu.

Vnde vis in concitãdis spiritibus.

æmathites, vniones, smaragdi, aliaque amuleta, hoc est, quæ noxia quæque amoliuntur ac depellunt, corpori applicata, colloque appensa, præsentanea vi vel morbos discutiunt, vel sanguinem sistunt, aliaque pro insita facultate præstant: sed hęc omnia efficacius ac præsentius intus exhibita, atque in corpus assumpta. Experimentum à generoso vino capere licet, quod naribus admotum odore quidẽ cor reficit, mentemq; excitat: verùm, vbi in corpus reconditum delatum est (siquidem in dolio nihil efficit, sed in venas dimanans) tum demum vires suas explicat, atque homines quamlibet stupidos disertos facit, ac mirè loquaces. Acuit enim mentem vini calor, quæque in cerebri latebris delitescunt, prodit, atque in apertum profert. Pari ratione ac modo humores homines afficiunt, vbi tota vis atque impetus morbi cerebri sinus impleuit, mentemque ac spiritus cùm vitales, tum animales concitare cœperint. Videmus enim nonnullos in æstuosis febribus, quæ ferè æstate vigent, copiosos promptosque fuisse in disserendo, vsosq; oratione culta atque elaborata, eoque idiomate, quod morbo defuncti nullo modo exprimere potuerunt, quos ego pronunciaui non à malo infestoque Genio diuexari, nec dæmonij instinctu impulsuq; illos ista peragere, sed vi morbi, humorumque ferocia, qua tanquam face subdita mens hominis exardescit atque inflammatur. Illos siquidèm, admotis capiti fomẽtis, exhibitaque somnifica potione à morbo mentisque errore vindicaui: quo discusso omnium eorum, quæ ab his dicta factaque erant, profunda cepit obliuio. quorum nonnulla cùm in memoriam illis reuocarem, suppudescere cœperũt, miratique sunt in tantum sibi excidisse mentem. Simili etiam ratione moribundi, quòd in his excitetur ardens animi vigor, illosque

Simile à vini efficacia sumptũ

que

que antequam emigrent, rapiat diuinus quidam afflatus, vaticinari solent, quæque euentura sunt, certò prædicere, idque disertè atque oratione tam meditata, vt astãtes admiratione afficiãtur. Quòd autem anima vtpote cælestis originis, ac diuinitatis particeps, præscia sit futuri ac vaticinandi perita imminẽte potissimum morte, suo loco dicetur.

Quur anima migratura vaticinetur.

De Epilepsia, quam cùm veteres, tum recentes plebeij in certos Diuos referunt, violentia ac sæuitia: qua denique ratione expugnari poßit. Obiter comitiali morbo, lethargo, apoplexia oppressos non confestim sepulchro inferendos.

CAP. III.

QVOS effectus obtineant in corporibus humanis humores, quidve efficiant, aliàs demonstratum est. Verùm, cùm hi pro locorum ratione ac discrimine varijs, diuersisque modis illa afficiant, de his quoque dicendum putaui, quæ cerebro inhærent. Illi siquidem qui in celsissima parte corporis consistunt morbi, non solùm dolores infligunt, sed sensum motumque eripiunt, ac menti iacturã inferunt, quod in apoplexia & lethargo, quæq; in teneriorem ætatem & sexũ muliebrem impotentius sæuit, Epilepsia spectare licet. Veteres, reclamãte Hippocrate, in peculiares diuos morbum comitialem referebant. Cùm enim proximè adstantes, tam subitò miseros conuelli prosternique viderẽt, existimabant vel Diuos aliquos illis infestos, vel malos Genios hanc calamitatem cladem que inferre: quocirca vota illis nuncupabant, tabulasque votiuas erexerunt. Hinc nostra ætas Epilepsiam in multas species discriminat, atque aliam D. Ioanni Christi præconi, aliam Cornelio, Hubertoque assignat.

Morbus comitialis in quẽ referendus.

Diuis non aßignandi morborum cruciatus.

assignat. quorum simplicitati, vt neminem decet insultare: ita sensim illam persuasionem illorum animis eximendam censeo, quò in naturales causas ista referenda intelligant. Pro habitu siquidem & constitutione corporis, pro organorum ac meatuum amplitudine vel angustia, proque humoris viscosi redundantia, varias diuersasq; differentias percipiunt, ac mutationes subeunt: hinc alij vlulant, canumque more latrant, alij sibilant ac dentibus strident, nonnulli clamores edunt horrendos, atque intentius vociferãtur: non desunt, qui prorsus obmutescant cerebro præsertim oppleto densis humoribus, oppressoque diaphragmate, atque occlusis respirãdi fistulis. Quò fit, vt spiritus inoffensè commeare nequeat, atque vltrò citroque reciprocare, qui omnium acerbissimè mihi torqueri videntur. Horum autem symptomata grauius inualescunt, ac sæuiora efficiuntur, cùm vel luna impleri vel inchoari incipit, aut vbi ea cor vel cerebrũ obsidet. Tunc enim humores maximè redundant, præsertim vbi post Aquilonẽ Austri spirare cœperint, venti vt turbulenti atq; insalubres: ita frigidi & humidi. Siquidẽ humida corpora, ciboq; & cælo vtentes humido huic malo sunt magis opportuni, morboque comitiali expositi: argumẽto quòd impuberes ac fœminę potissimum eo infestantur, quibus nisi circa annum quintum & vigesimum, augescẽte calore natiuo, qui siccius temperamentum inducit, desinat, vltraque eam ætatem producatur; ad mortem comitari solet, hoc est, non nisi mors finem morbo imponit, eoque vita terminatur. Cùm igitur tam euidẽs sit causa morbi Comitialis, persuadendum censeo imperitæ plebi, non aliò referendum, quàm in naturales humorũ motus, quò minus exhorrescant homines, vbi spectare cogantur os rabidum ac distortum, genas inflatas,

Comitialis morbi differentia.

Luna morbos humidos exasperat.

Aphoris. 7. cõment. 5.

Epilepticorũ habitus formidabilis.

tas,

tas, buccas humore ſpumaque turgidas: ſed illos adire ne metuant, atque aliquod lenimen doloris, medelamque adferre curent. Hoc ſiquidem efficiunt ſpectatores meticuloſi ac trepidātes, vt multi ſe crudeliter dilacerent, caputque, poſtibus ac ſolo illidant, vtque multi deplorati iudicentur, eoſq; efferri contingat, ac ſepulcro deſtinari, antequam anima in auras prorſus euanuit. Compertū enim habeo noſtra & auorum memoria, nonnullos effracto capulo reuixiſſe. Quamobrem lege cautum eſſe conuenit, ne Libitinarij ac Veſpilliones præproperè quos mortuos exiſtimant, extinctæque animæ ſpeciem præbere vident, loculo includant, eos præſertim qui apoplexia, aut morbo comitiali, vterique ſtrangulatione ſuffocantur: cùm in illis nonnunquam deliteſcat anima, quæ rurſus corpus ſpiritu vitaque imbuit. In contagioſis autem febribus, vel cùm peſte feriuntur homines, non neceſſe eſt, nec cōſultum arbitror tam anxiè iſta obſeruare, cùm ſtatim à morte ſerpat contagio, atque aſtatibus labem inferat. Minus autem periculi imminet ijs, qui viuis peſte correptis adſtant, infectiſq; obſequium præſtant, quàm vbi morientibus aſſiſtunt: tunc enim ſe diffundit contagio, atque ad obuia quæque dimanat. Simile enim quiddā corporibus recens extinctis euenit, quod cereis, lychniſque ac funalibus, quæ accenſa nullam graueolentiam naribus offundunt: at extincta, flammaq; ſopita tetro vndique fumantique odore cœnaculum complent. Ita plus periculi imminet, vbi animam exhalantibus præſto ſunt, quàm vbi aliquid adhuc vitæ ſupereſt, aut vbi horas aliquot extincti frigent ac rigeſcunt. quòd ſi paulò diutius, ſupraq; legitimū tēpus huiuſmodi corpora referues inſepulta, olida efficiuntur cadauera, ſenſimq; mephitim exhalant, ac ſanie taboque diffluunt, quod in apo-

Apoplectici ſerius humandi.

Peſte extincti ocyus humandi.

Simile appoſitum ab extinctis funalibus.

apoplexia, frigidisq; cerebri morbis rarò cōtingere solet, nisi vel status cęli sit calidus, vel corpora obesa existant. Quæ si nō impediant, ne tale quiddam obsistat, non nisi elapso triduo huiusmodi corpora inhumanda. Siquidem expleto duarum & septuaginta horarum curriculo, humores sisti contingit, moueriq́ue desinunt, quod luna eo temporis spatio, vnum Zadiaci signum peregerit, cuius vi humorum decursus in corporibus perficitur. Quæ ratio effecisse dicitur, vt CHRISTVS captata occasione Lazarum quatriduanum, in vitam postliminio reuocarit, ne quis calumniari possit illum non fuisse mortuum, sed animi deliquio correptum ex ementita morte reuixisse. Ipse quoque, cùm negotium salutis humanæ sua morte ac resurrectione peregit, eandem occasionem arripuit. Siquidem præter id quod lateri vulnus læthale esset inflictum, totum triduum peregit in monumento, quò omnem ansam præcideret ijs qui sinistrè parumq́ue reuerenter, nec satis pro dignitate de illius morte & resurrectione sentire possent, omniaq́ue illius dicta factaq́ue rapere in calumniam. In quo errore ac vesania Iudæi etiamnum persistūt. Cæterùm cùm morbi qui mentē homini eripiunt, tam sint formidandi, vt nemo non astantium horrore concutiatur ac contremiscat: facturus sum operæprecium, si remedia, eaq́ue præsentanea, nec ex triuio petita adiecero, quo quisque etiam à re medica alienus, se suosq; munire possit, atque ab ijs immunem præstare. Et quoniam omnes cerebri morbi præsertim qui ex frigido humore consistunt, inter se sunt affines, singulis indiscriminatim possunt accommodari, nempe memorię detrimento, vertigini, palpitationi, tremori, epilepsię, lethargo, apoplexi, nocturnisq́ue ludibrijs, atque incuborum suppressionibus, qui morbus ἐφιάλτης

Humorum motus & reuolutio in mortuis.

Ioan. 11.

Christus quur seri⁹ Lazarum suscitauit.

Incubus.

ἐφιάλτης Grecè dicitur. Inter innumera quæ his malis obſiſtunt ac medentur, quatuor potiſſimè efficaciſſima comperi, non tam experimento, quàm ratione comprobata, Semen Peoniæ orbiculare ac nigricans, nam angulosum & coccineum ruboreque perfuſum, ad hæc inefficax eſt.

De incubo. Remedia incubi.

Scyllæ radix turbinata ac bulbacea.

Cranei humani ramenta.

Fruticulus aut virgultum, quod Viſcum vocant.

Quorum effectus, & qua ratione illos perficiant, ſingulatim demonſtrare pergam.

Peonia Galeno non minus decantata, quàm Braſſica Catoni, non ſolùm à qualitate elementari, ſed totius ſubſtantiæ vi ac proprietate ſpecifica, hunc morbum expugnat. Pueros autem, in quibus vis morbi minus valida etiã à collo geſtata hoc morbo collapſos erigit. Diſcutit enim conſumitq; humorem pituitoſum, qui huius morbi eſt ſeminarium. Intus verò exhibitæ huius baccæ, etiam in adultis efficacius id preſtant. Siquidem flatuoſum imbutumque veneno humorem abſorbet, ac corpus ad temperamentum calidius, ſicciusque perducit. Hoc autem ſemen præſtantiſſimum nonnulli aſſerunt, quod à Peoniæ, quam maſculi nomine deſignant, prima fœtura emergit. Diu enim ſtolones, hoc eſt inutiles frutices culmosque effœtos, ac ſemine deſtitutos profert: Vbi verò perfectè adoleuit, ſiliquis dehiſcentibus, hinc baccas atro colore politas, hinc acinos coccineo flagrãtique rubore nitidos, oſtendant, nigricans ſemen in vſum reſeruandum, non tamen ea vanitate ac ſuperſtitione, vt ſequentis anni ſemẽ credatur inefficax, cùm à decimo partu etiam qui emerſit fœtus, præſentaneam vim habeat, modò ne carioſus ſit, & euanidus.

Peonia qua vi polleat.

Scylla facultate & viribus Peonia ſuperior mirificam

Scylla quid

Vi polleat in epilepsia cam vim habet, non solùm in epilepsia, sed omnibus morbis qui ex lenta pituita, viscosisq; humoribus contrahuntur; in quacunque corporis parte consistant. Est enim vi abstersoria, qua tenacia quæque dissoluit. In quem vsum ex eo confectà oximelitis à me exhiberi solet cochleari mensura; quæ quoniam insigni est amarore, cum Serapio de stechade illam diluo, nucisque myristicæ seu muscatæ pauxillum admisceo, aceto quoque Scyllitico subinde os collui præcipio, sic, vt pauxillum deglutiant.

Cranium caluaque humana. Porro Cranij humani scobes, aut ramenta præsentanea quoque experior in exiccandis humoribus, qui huiusmodi morbos inferunt, si pars aliqua ex masculi calua lima accuratè contrita, mari: mulieris verò, muliebri sexui exhibeatur, idque ex vino, vel oximelite Scyllitica, non sanè occulta omninò proprietate, sed quòd valenter exiccet: qua ratione coagulum, sanguisque leporinus dissenterias, aliaque profluuia compescit. Sic vsu atque experientià compertum habeo, Ossa humana dissentericis ex vino rubro exhibita, fluxum sanguinolentum cohibere, astrictoria ratione, ac vi exiccante, quod efficaciter etiam præstat πισάσφαλτον factitium, hoc est, munia Arabica, præsertim si momentum succini marini, quod vulgo Sperma cœti dicitur, admisceas. *Ossa humana Comitiali morbo idonea.* Supradictis effectu proxima ne dicam superior Viscum, eo opinor nomine insignitum, quòd acinis seu baccis glutinosus humor subest, qui digiti attritu lentescit. *Viscū planta quo effectu contra epilepsiam.* neque enim ea voce designatur viscilago venenata, muccusq; glutinosus, quæ Ixia dicitur, qua linguam inflammari omniaque interanea cōglutinari contingit, sed planta fruticosa, qua nihil apud sacerdotes Galliæ, quos Druidas Cæsar vocat, sacratius, nunquam in terra, sed perenni virore in Ilice & Quercu nascens, non ex se-

Comment. lib. 6.

mine,

mine, sed ex palumbi, turdique excremento. Frutex is sæpius mihi conspectus est cubitali altitudine, colore intus porraceo ac viridanti, foris subfusco, folio buxi vergente ad croceum. Quod omnis eruditionis parens, & quo nemo in cognitione rerum versatior, eleganti carmine commonstrat Virgilius.

Aeneid.6.

Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice: sic leni crepitabant bractea vento:
Quale solet sylvis brumali tempore Viscum
Fronde virere noua quod non sua seminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circundare truncos.
———*Latet arbore opaca*
Aureus, & folijs & lento vimine ramus
Auricomos generans acinos, atq; arbore fœtus.

Quo indicat poëta, nulla re magis cedere mortiferos insultus, morbosq; cerebri læthales expugnari, quàm aurei huius fruticis vsu & medela. Humores siquidem tenaces discutit, extenuat, exiccat, morboq; comitiali mirifica vi medetur, puluisculo huius vino meracissimo assumpto. Restat iam vt Alcis vires excutiamus, quod animal Caprarum esse generis, sed maioris corporis mole, Caius Cæsar in Cōmentarijs testatur In Biblijs Tragelophus, seu hircoceruus dicitur, assimilis Rupicapreis, quibus Iudæis vesci fas erat. Huius vngula præsentanea vi pollet aduersus morbum Comitialem, quod multis experimentis comprobatum habeo, licet ratio mihi visa sit obscurior. Sunt apud Belgas, quòd regio plus satis humida frigidaq; sit, atq; Auster cōtinenter spiret ventorum insaluberrimus, complures huic morbo obnoxij adeo, vt in compitis ac triuijs miseranda spectacula hominum oculis exhibeantur, sic vt passim ad hoc remedium tanquam ἀλεξίκακον, hoc est, quod malum depellat, confugiant. Mihi sanè semel atque iterum contigit, vt mu-

Alce, Eelandt.

Belli Gal.6

Deut.14.

Auster epilepsiam excitat.

Rei gestæ narratio. liercula quædam in ædium nostrarum vestibulo, tanquam fulmine icta, concideret: quod vbi essem conspicatus, accedo propius, atq; annuli gestamen, cui Alcis particula inserta erat, digito qui infimo proximus est, infero: illa euestigio erexit se in pedes, potúque refocillata iter inceptum acriter peregit. Altera quædam cum domo abessem, pro foribus edito clamore insolito, de repente in terram concidit, solóque caput illisit: ibi vnus ex familiaribus Alcis partem palmæ imposuit, manúque in pugnum complicata, quòd annulo inclusa non esset, morbum confestim depulit. Hæc fieri crediderim specifica vi, abditáque proprietate substantiæ, *Qua ratione foris admota morbos mitigāt* vel quòd eximia exiccandi, discutiendiq; potestate polleat. Porrò nisi esset res solida, statui posset effluxum quendam emanare, qualem flores, olentesq; herbæ effundunt. Quod tamen fieri posse persuasum habeo, licet emanantes spiritus tenues sint, atque aridi miniméq; vaporosi, adeò vt sensui minus existant expositi, ab eóque non nisi latenti vi percipiantur. Sic lapides, gemmæ, aurum, ferrum, atq; ænea quæque occultam quandam vim expirant, sed agitatione concalefacta, aut eorum nonnulla ignita, manifestius odorandi sensum excitant, seséque corpori potentius insinuant. Quod ipsũ percipimus, cùm celeri, rapidóque motu rotæ feruescunt, vel cum equi ferrata vngula sic strata feriunt vt ignescant. Continuò enim fuliginosus ac retorridus odor in aëra se aurasque diffundit Quod si *Simile à rotis feruidis & silicibus scintillantibus.* effectus huius causa non sit satis euidens, nulláque probabilis ratio excogitari possit: saltem ea vi ista perfici statuamus, qua monocerotis cornu aqua vinóque immersum venenata quæque discutit, atq; *Vnicornis venenis obsistit.* araneas contactu conficit De lapillis, qui hirundinum ventri eximuntur, tum qua vi epilepsiæ medentur, alio loco dicetur.

Qui

Qui fiat, vt morbi longi sint ac diuturni, nec facilè medicamentis cedant: Vnde febres recidiuæ, vndeq́ induciæ, atq; intermissio. Quæ scire omnium interest, ne quis facilè morbo tentetur, aut vt illũ citò excutiat.

CAP. IIII.

MORBI diuturni, quiqúe in longum tempus producuntur, non inscite componi possunt, difficili, longóque itineri ac spinoso, quod homo inualidus, parúmpue firmo corpore, deniq; suffarcinatus ac mole degrauatus cogitur pedibus emetiri. Ipse propter itineris difficultatem, atq; oneris molestiam cunctantius progreditur, premiturqúe grauius, quàm si vehiculo illum prouehi contingat, vel ab obsequioso facundóque comite aliqua oneris parte leuari. Cùm aũt ob multas variasqúe causas morbos protendi atque in longũ tempus protrahi contingat, inter cæteras illa mihi visa est præcipua: Quod inter initia, primósq; morborũ insultus, syncerum fidúmq; medicum accire negligant, qui præscripta salubri diæta, ac medicamentis opportunè, summaque dexteritate adhibitis, naturæ imbecillitati possit adminiculari, illámq; artis presidio fulcire. Est siquidem Medicus naturæ administer, eiusqúe saluti ardenter inuigilat, ac conseruationi totus incumbit. Quò fit, vt cùm ignorent, quid ipsis vel prosit, vel officiat, nullo discrimine, nullóq; delectu vitiosos prauosqúe cibos etiã in ipsis morborũ accessionibus insultuqúe ingruente, ingerant, quibus oppilatio ac putredo augescit, morbúsq; vires colligit, atq; omnis corporis vigor labascit. Quòd si in Autumnum morbi incidant:

A similitudinè exordium ex itineris difficultate.

Principijs obstandum.

Medicus naturæ administer.

Morborum siquidem cursus redit actus in orbem;
Atq; in se sua per vestigia voluitur annus:

Iam gemina cooritur diuturnitatis causa, partim ob copiam frigidi viscosiq; humoris, partim ob lentorem ac tenacitatem; Autumnales enim hibernęque anni partes refrigerant, densantq; humores, ac tarditatem iniiciunt, causasq; diutius immorandi innectunt. Quò fit vt non facilè morbi desinant, aut discutiantur, quòd humores crassescant, ac concreti sint, cutisq; minus spirabilis existat. Vt enim pix, cera, seuum, resina, omnisque fluxilis materia hibernis mensibus indurescit, minusque cedit tractantis fingentisq; articulis: sic frigido statu cæli humores ægre liquescunt, ac dissoluuntur. Argumento, quòd hyemali tempore minus sudoris erumpat. Quapropter quæ vehementer abstergunt, ac meatus expediunt, exhibere côuenit. Non secus enim humorum sordes ac strigmenta huiusmodi corporibus inhærescunt, quàm fex aut amurca dolijs, quæ aqua salsa, vel muria macerari postulanr, ac scopis defricari, quò nitescant, omnisque odor, quo sunt imbuta, aboleatur. Alioqui quicquid in illis reconditur, vitiatur, atque acescit. Quò mihi rectissimè dixisse visus est Hippocrates: Impura corpora quantò magis nutrias, tantò magis lædes. Putrescit enim alimētum, ac corrumpitur vitiosis humoribus admixtum, eoq; fit vt diutius cum malo luctentur, aut siquando medici industria, aut naturæ viribus morbus mitescere cœperit, oborta leuissima occasione, recrudescit, ac redintegratur. Noua siquidem, recensque corruptio ac putredo corpori inducitur, quam comitatur fœdus odor & graueolentia, quam etiam ex halitu percipimus, quæ per corpus latè diffusa spiritus vitiat, caloremq; natiuum, quod perspiratio inhibeatur, extinguit Quò spectat illa Hippocratis sententia: Si qua vestigia. vllæque reliquiæ in corpore resideant, morbos recidiuos excitari, febresque reaccendi: neque enim alimen-

Simile à re fluxili.

Simile à defricādis dolijs.

Libr. 2. apho. 10.

Libr. 2. apho 12.

alimentum in corpus assumptum vires auget, sed praui succi admixtione corrumpitur, morboq; dat incrementum, quod in quartana, nothisque ac spurijs tertianis perspicimus, cùm Medico non acquiescunt, nec commoda victus ratione vtuntur. Intermittuntur tamen hę febres, præbentq; inducias, quia extra venas humor consistit, atque à corde est remotior. In continuis autem febribus indesinenter affligi homines contingit, ob acres mordacesq; fumos inflammati sanguinis, bilisq; accensæ intra capacitates ductusq; venarum, qui cùm non habeant liberum exitum ac perspiratum, è directo cor atque hepar feriunt, suaque putredine ex oppilatione coorta, inclementius infestant, quàm si foras extraque venas effundi contingat. Siquidem cùm magna sit humorum copia, ac putredo vehemens, magnaq; huius ad putrefactionem proportio (sanguis enim ex calidi & humidi qualitate promptius putredinem concipit) fit vt continenter hæ febres sæuiant, ac celerrimè ad statum properent. Vnde Hippocrates morbos vltra decimum quartum diē non produci, asserit: nonnunquam verò, vbi materia furiosa est, ac turgescit, quinto die, septimo, nono, vel vndecimo terminari. Cōtrario modo se habent causæ febrium, quæ per circuitus statisque vicibus inuadunt ex vi quadā & qualitate humori ingenita, locique ac temporis ratione, qua fit vt intermissè accessum faciant, vt anticipent, vt segnius seriusque moueantur, vt instabiles sint atque incōstantes, vt paroxismus longius protrahatur. Anticipant autem accessiones, atq; inualescunt, vbi humorem augeri contingit, atque ardentius inflammari, aut vbi aliquis error commissus est, aut in cibo potuque aliqua subest intemperantia. Cunctātius verò, tardiusque inuadit atque insultus mitescit, cùm materia minuitur, discussaq; oppilatione ac pu-

Vnde febrium induciæ.

Sanguis putredini obnoxius.

Lib. 2. apho. 23.

Anticipantes febres.

Retardantes febres.

ac putredine, sensim oppilatio sopitur, ac consilescit. Cùm autem humor alter alterius naturam asciscit, aut locum demutat, vel alterius cōmistione confunditur, nullo ordine, motuq; instabili circuitus procedunt, nec vllum certum obseruant accedendi modum. Longam accessionem facit humor vaporq; copiosus, ac latè per corpus effusus, crassus deniq; ac viscosus. Siquidem vt ligna humida ac virentia non nisi longo tempore inflammari consumiq; possunt: vtq; caro bubula præsertim vetus & annosa diu elixari postulat: ita humor viscosus diutius macerari debet, ac concoctione mollescere, fieriq; fluxilis, quo excretioni reddatur idoneus. Cæterum cùm paulò antè demonstratum sit, humores vbi extra venas putrescunt, atque in quauis corporis parte inflammantur, intermittentes, quæque respirandi spatia concedunt, febres excitare: eosdem plerunq. obseruamus continuos motus ciere, tametsi extra venas cōstituti sint, cùm copiæ, tum ferocitatis ratione. Quod ipsum in partibus φλεγμονῆ, hoc est, inflāmatione obsessis, in Carbunculo, in bubonib omniq; apostemate contagioso ac pestilenti perspicere licet, in quibus febris accenditur non intermittens, sed continua, tametsi virus extra venas eruptionem fecerit, atq; à corde sit remotius. vis enim pestifera ac venenata ad cor penetrat, partesq; principes infestat, ac spiritus cum naturales, tum vitales inficit. Quò fit vt huiusmodi morbi etiam inter acutos referantur, quòd celeriter ad statum properant subitáq; fiat vel ad mortē, vel ad sanitatem mutatio. Simile enim quiddā illis corporibus euenit, quod vrbi obsessæ, quæ tam acriter ab hostibus oppugnatur, ac machinis tormentisq; bellicis nulla intermissione concutitur, vt nō videatur diutius posse subsistere, hostiumq; violentas impressiones perferre, adeò vt singulis momētis oppri-

Instabiles & errabundæ febres.

Longæ febres.

Simile à virentibus lignis & annosa carne.

Intermittētes febres.

Carbunculi extra corpus febres excitant cōtinuas.

Simile ab Vrbe obsessa desumptum.

opprimenda videatur, nisi bombardis ac catapultis viriliter se hosti opponat, vel eruptione facta illum propulsare ac conficere pergat: nam deditione salutem vitamq; pacisci, quod hi faciũt, qui vel hosti, vel morbo segniter obsistunt, ingenerosum est, ac plerunq; damno coniunctum, cùm plerunque victores pactis stare non soleant, fidemq; fallere: Sic in morbis acutis vsuuenire solet, vt ęgroti violentiam morbi non sustineant, vltráque dies quatuordecim vel citra eos vitã prorogare nequeant, nisi natura validam fortemq; se præbeat, atq; artis Medicæ pręsidio acriter morbo obsistat, depulsoq; ac confecto hoste victoria potiatur, qua adepta, ægrè quidem vires colligit, atq; ob vim illatam non confestim conualescit, sed instaurare vires pergit, atq; vt conquassata conuulsaqúe mœnia ac propugnacula, erigere.

Vt hostiũ, ita morborum insultus propulsandus.

A morbo vires instauranda.

De ijs, qui subducto lecto, somnoq́; oppreßi ambulãt, ac perreptant culmina, adiumq́; tabulata, multaq́; perficiunt dormitantes, quæ vigilantibus accessu, adituq́; sunt difficillima, quæq́; summa cura perficere, præstareq́; nequeant.

CAP. V.

CONTINGIT nonnullos in florenti equidem, viuidáq; ætate (nam seniculi vtpote spiritu vitali vel extincto, vel flaccido, tale quiddam moliri nequeunt, vt qui etiam in Genealis thori ascensũ segnes sunt ac tardiusculi) intempesta nocte vel antelucano, exilire, ac lecto se subducere, quæqúe accessu, adituq; vigilantibus sunt difficillima, perficere, eaque tam inoffensè peragere, vt nemini non spectantium admirationem stuporemq; incutiãt: Quod si illas non interpelles, nec ab incepto reuoces, sensim se denuò in lectum referunt. Cæterùm

Ambulare ac vociferari in somno, vnde eueniat.

cùm ista obeunt, si illos nota agnitaque voce, aut eo nomine, quo Christianismo sunt insigniti, ac baptismo initiati, compellare pergas, ex consternatione, incussoq; terrore, ac perturbatione decidūt, dissipatis scilicet spiritibus, discussaque vi ac facultate naturali, qua illa perfecerunt, itáque permittendi sunt suo motu ferri, atque in priores sedes se spontè recipere. Qui verò Incubo opprimuntur, nocturnisque suppressionibus fatigantur, quod fit vbi cordi ac cerebro fuliginosi densiq; spiritus incumbunt, vellicari debent proprioque nomine excitari. confestim enim, etsi non magnoperè vocem intendas, sibi restituuntur, atque ad se redeunt, discussis scilicet fumis, ac subsidente sanguine, qui per riuos, ductusque venarum diffunditur. Magna autem ex parte hic affectus ineunte vere illos corripit qui assiduè ventriculi cruditate laborant, quiq; frequentius in dorsum, ac resupini decumbunt Quò fit vt patulis oculis atq; inconniuentibus, apertoq; ore atque hiante, magno valetudinis incommodo somnum capiant. Subitò enim velut graui ingruente mole eam angustiam percipiunt, vt suppressa voce suspiria gemitusque plorabundos edant, qui tamen, vbi quis inditum illis nomen inclamat, ocyus se in latus deuoluunt, illasque striges ac Lemures, quibus se opprimi imaginantur, excutiunt. Contrario modo afficiuntur nostri Ambulones: Illi siquidem clausis oculis in tenebris dimicant, ac strepitu tumultuque omnia complent, nonnūquam silentes sursum deorsumque rapiuntur, ac nullo fulti adminiculo summa tectorum fastigia ascensu superāt. Quæ ab ijs fieri persuasum habeo, ex sanguine turgido ac spumanti, ium estuoso feruidoque spiritu, quæ in mentis sedem delata animæ vim ac facultatem, qua functiones suas perficit, partesq; instrumentarias ad actiones impellit,

Incubus.

De maere.

Ambulones nocturni non appellandi proprio nomine.

Decubitus in dorsum noxius.

agitant,

agitant,atque ad huiusmodi motus effectusq; concitant.Quò fit, vt corpus spiritus animalis impulsu,qui neruorum ac musculorum robur, hoc est, sentiendi mouendique munus in cerebro continet,ac tuetur,in sublime feratur, eiusque vi etiam per somnum ad tales actiones incitetur. Sunt autem istiusmodi conditionis homines raro laxoque corporis contextu,ac molis exiguę,sed magna spiritus agilitate,animóque feruido. Vnde euenit, vt si vel extremis manuum pedumque articulis prąhendant aliquid,se librent ac fulciant, contactisq; tabulatis adhærescant.Simile enim quiddā ijs corporibus accidit,quod turbinatis illis dolijs,quæ apud Belgas Oceani ostijs inijciuntur, quò nautæ fidam stationem , tutumque portum consequantur,ac loca vadosa,scopulosque latentes declinēt. Illa siquidem licet ferreis laminis obducta sint,cathenisque reuincta,ac ponderoso ingentique saxo alligata:fluitant tamen,ac mari innatant, nec nisi dehiscant,in imum deuoluuntur: quoniam spiritu,ac flatibus,aëreque copioso,adhibitis in eum vsum follibus,oppleta sunt. Sic isti quoniā flatibus turgescunt,ac spiritu aëreo implentur, in sublime rapiuntur,ac suspenso, lenique gradu vt limaces, ac cochleæ,quæ cum oculis carent, protensis cornibus prætentant iter , editissima quæque perreptant,nocturnasque ambulationes perficiūt. Quòd verò inoffensè nullóque corporis incommodo ista peragant,nec labi contingat,aut in preceps agi, eò fit,quòd sensim ac nullo metu,nulláque trepidatione,aut discriminis respectu ista aggrediātur, quæ plerunque vigiles à rebus anxijs ac periculosis vel auocare solent, vel deterrere. Siquidem non alia ratione hæc attentare solent,quam ebrij ac mēte capti,qui inconsultè, magnáque temeritate atq; audacia, pericula quæque aggredi non metuunt,

Feruidus spiritus causa motus in somno.

Simile à marinis dolijs.

Simile à limacibus corniculatis.

quibus si postridie, aut vbi mente constare cœperint, in memoriam reuoces, quid egerint, quantaq; discrimina subierint: omnia prorsus excidisse sibi ingenuè fatentur, totoque corpore horrescunt, cũ ab alijs, quibus se periculis obiecerint, quasue Tragœdias atq; intemperies excitarint, referri audiũt. Quod si huiusmodi corporibus humores minus exæstuant, minorque sit spirituũ ardor atq; agitatio, vociferari tantũ illos ac subsilire contingit, sed lecto, spondæque inhærere: neq; enim tam validi sunt, tamque violenti spiritus, vt subtollere corpus possint. Quibuscunq; enim Hippocrate teste, cerebrũ incalescit, quod biliosis fit, nõ pituitosis, hi noctu clamitãt, ac tumultuantur, præsertim si tumultuosè ac feruidè sua negotia, actionesque diurnas perficiunt, rerumq; suarũ satagunt Vt sunt Ardeliones quidam, hoc est homines inquieti ac iactabũdi, qui omnibus se negotijs ingerunt, atq; vltro citroq; discursant, mirisque vtuntur gestib. quos etiam ex oculis deprehendere licet, ex vultu, incessu, vestitu, totoque corporis habitu, quorũ singula varijs modis componunt, atq; immutant, aliamque personam subinde sibi asciscunt, nempè vel histrionis, vel palæstritæ, aut deniq; agyrthæ, hoc est, circumforanei circulatoris, qui ad nugas plebem conuocat. Quò fit vt in somno exiliant, ac plausũ strepitúmq; excitent ob simulachra, quæ sensui occurrunt, quæq; voluntati atq; actionibus diurnis correspondent Sic singuli nostrum, cùm interdiu intentè aliquid agimus, serioque tractamus, earũ rerum species ac spectra noctu animo obuersantur, vocesq; clamosas ac turbulentas extorquent. Quod Lucretius hoc carmine expressit.

Lib. de Comit. morb.

Ardelio.

Homines interdiu inquieti, noctu clamosi sunt.

Lib. 4.

In somnis eadem plerosq; videmus obire:
Causidicos causas agere, & componere leges,
Induperatores pugnare, ac prælia obire,

Nau-

Nautas contractum cum ventis degere bellum.
Et quo quisque ferè studio defunctus adhæret,
Aut quibus in rebus multum sumus ante morati,
Aut in qua ratione fuit contenta magis mens.

Quæ enim toto die nos fatigare vrgereq́ue solent, inclinato iam die in cerebrum assiliunt, nocturnasq́ue intemperies excitant, aut saltem mentem ijs occupatam detinent, vt somnus non sit placidus, sed obiectis imaginibus identidem interrumpatur.

Ex his qui submersi sunt, virorum cadauera supina: fœminarum verò prona fluitare, exemptoq; pulmone non emergere.

CAP. VI.

COMPERTVM est apud Belgas, quod Plinius etiam testatur, corpora virorum, vbi submersa sunt, supina, atq; erecta in cœlum facie: mulierũ verò prona, vultúq; in fundum inclinato, fluitare. Quò natura creditur pudori sexus consuluisse, ne ea in conspectum venirent, oculisq́ue hominum exhibeterentur, quæ decentius obteguntur. Mihi verò ea excogitata est ratio, quòd mulier vẽtricosa sit, protensoq́ue vtero, ac conceptacula laxiora obtineat, magisq́ue patentia, aluum, intestina, meatus vrinarios, vbera fungosa ac prætumida, quæ quoniam vbertim atque afluẽter humore implentur, degrauari ventrem pondere atque aquarum distẽtione contingit, deorsumq́ue ferri. Quod ipsum in vtriculis ac vasculis perspicimus obturatis, quorũ pars, quæ aërem continet, sublimis existit; quæ humorem, subsidit, ac deorsum voluitur. Idipsum & in ouo animaduertere licet, quod salsugini iniectum fluitat quidem, sed pars cui pondus inest, premitur ac subsidit; pars aëre oppleta, illa scilicet

Lib. 7. c. 17.

Simile ab vtriculis fluitantib.

Ouum & ambra salsugini immissa fluitant.

ſcilicet, quæ rupto putamine lacunam exhibet, vbi peruetuſta ſunt ac ſubolida, eminet, ſurſumq; nititur. Quod niſi capaciores meatus ac conceptacula ampliora huic ſexui natura indidiſſet, qua, cedo, ratione ac modo cōcubitus perfici poſſet? Quid conceptui ac geſtationi, qua tacitis auctibus intumeſcit vterus, atque incrementum capeſſit fœtus, eſſet adiumento? Quid laborioſo anxióque partui, quo membra diſtendi debent ac dilatari, vt eniti poſſit clementius, adminicularetur? Quid denique conferret infantis nutritioni? niſi vterus, eiúſque fauces ac veſtibulum ad eum modum eſſent conſtituta, niſi nitidæ, támque decorè protuberantes mãmillę, quæ tanta lactis vbertate ſcatent, ad eum vſum eſſent accommodæ? Cùm itaque mulier omnes ſinus ac cauitates ampliores habeat, multũque humoris imbibat, neceſſe eſt, vt ea corporis pars ſubſidat, ac deuexa conſtituatur, quæ plus aquæ concipit. Vir autem aſtricta habet ilia, meatus vrinarios anguſtos; argumento quòd mulier magis calculo periclitetur, aqualiculũ minus protenſum, coxendicis oſſa valida ac ponderoſa, armos robuſtos, ſcapulas amplas, dorſi ſpinam cum vertebrarum connexu firmam, pulmonem fiſtuloſum ac prælargum, ex quo viris vox grauis & ſonora, fœminæ ob pectoris anguſtiam exilis & gracilis. Quæ omnia indubiè efficiunt, vt cadauera virorum in dorſum, mulierum in ventrem innatēt. Siquidem natura comparatum eſt, vt graue quodquè deorſum, ſurſum autem leue feratur. In quam cauſam etiam referendum cenſeo, quod aqua ſuffocati non confeſtim emergunt. Siquidem cũ corpus vndique humore oppleri contingat, atque aquarum pondere degrauari, ſurſum eniti nequit, quandoquidem nihil aëris in ſe continet, omníſque ſpiritus per aquæ gurgitem excuſſus eſt, atque euanuit.

Mulier viro patentiores habet meatus.

Cur vox viris robusta, fœminis exilis.

Qui statim non emergant submersi.

euanuit. Intra ſeptimi verò diei, aut noni ſpatium corpus diffluit, ſoluitur ac tabeſcit, multumq; aeris pulmo concipit. Atque hinc eſt, quod noſtrates plebeij dictitare ſoleant, Nono die rupto felle emerſurum, non quod folliculus fellis diſrumpatur, ſed quod ex eo, reliquiſque conceptaculis vuidis, atque aquæ madore flaccidis, humores effluāt: Quò fit vt corpus attenuata carne fluidum efficiatur, ac pulmo ſpongiæ inſtar fiſtuloſus, concepto copioſo aëre, cadauer ſubducit, auræque reſtituit. hoc ſiquidem viſcus aquæ innatantes fulcit ac librat, & quò quiſq; illud habet ampliſſimum, multiſque foraminibus peruium atque implicitum, quo diutiùs anhelitum cohibere poteſt, fundóque longiori ſpatio inhærere. Sic enarrantem audiui D. Veſalium excellentis ingenij, ſummæque eruditionis virum, Maurum quendam vrinatorem, Ferrariam ex triremi adductum, qui vnus longius producebat vocem, ac continuo clamore, abſque reſpiratione, inſiſtebat diutiùs, quàm quatuor robuſtiſſimi pugiles: Idem rurſus cohibito, ſuppreſſoqúe ſpiritu ac naribus, orequé occluſo abſque vlla halitus animæqúe reductione, cum illis certabat. Quò naturæ munere hoc erat conſequutus, vt ſemel atque iterum captus, elapſus ſit, mergoq; aui ſimilis, intima maris per ſemihoræ ſpatium penetrans captiuitatis iugum morte acerbius excuſſit. Hoc itaq; commodi cuiq; præſtant ampli capaceſqúe pulmones, vt celeriter inter conficiat, vt natandi peritus, diutius aquis incumbat, vt in fluēta delapſus minus citò demergatur, vtq; aquis ſuffocatus poſt paucos dies emergat. Quod ſi mortuo hi ſpirandi folles eximantur, quod piratas quoſdam factitaſſe audio, fundo inhæret, nec vnquam ſurſum nititur, quod ſpiritus, aeriſqúe adminiculo deſtituatur.

Quoto die ſubmerſi emergant.

Memorabile de Mauro.

Pulmo prælargus quid commodi afferat.

Sub-

Submersorum corpora, vbi emergunt, atq; in conspectum producuntur, Tum eorum, qui interempti confossiq; sunt, præsentibus amicis, aut eo, qui interitus causa illis extitit, è naribus, aliáue corporis parte sanguinem profundere.

CAP. VII.

Sanguinẽ mortuis profluere.

CVM multa sint in rerum natura, quæ nobis admirationem, stuporemq; incutiant: tum illud inter præcipua referendum censeo: quòd sanguis ex vulnere interempti profluat præsente illo, qui id inflixit, eiusqúe facinoris est conscius: & quòd demersorum cadauera aquis exempta, ex aliqua corporis parte sanguinem profundant, si præsto sit amicorum aliquis, plerunq; tam rubrum ac floridũ, quasi facultates, spiritusq; vitalis, qui humores agitant, nondum essent sopiti. Nam id obseruatũ est à Magistratu, præfectoqúe totius Belgicæ, qui corporibus, quocunq; fati genere exanimantur, adesse solent, eaq; conspectare propius, priusquam sepulchro inferantur Qua autem ratione hæc fiant, non promptum est cuiuis expedire. Scio equidem mortuis ad tempus vim vegetantem inesse, qua crines, vnguesqúe succrescunt, humore insito calori externo suppeditante alimentum. Sic stirpes fruticesqúe amputatę, aliquot dierum spatio frondescunt, ac flosculos proferunt, si irrigari, foueriq; aqua cõtingat. Subest enim, insitaque est vis quædam naturalis cauliculis, quam à radice sunt consequutæ, quæ vbi euanuit, arescunt folia floresqúe decidunt. Sic fieri potest, vt sanguis, qui in venis delituit, agitato motoqúe corpore erumpat. Videmus enim tales à baiulis ac vectoribus in terrã subduci, ac modo pronos, modò supinos constitui, sursumqúe ac deorsum deuolui. Quò fit vt venarum ora referentur ac

Succisæ stirpes ad tempus germinantes.

tur ac dehiſcant, tum ſanguis, qui nondum genuinam naturam, aut colorem exuit, è corpore profluat. In his autem, qui iampridem exanimati ſunt, ac ſerius reperti, non ſanguis rubicundus, ſed cruenta quædam ſanies ex vulnere confoſſi diſtillat. Si verò caſu vel ruina, vel denique oppreſſi ſunt, parte qua meatus corporis pateſcunt, ſanguinolentus liquor emanat, nempè aut per os, nares, oculos, aures, infernasque ſedes. Sic plerunq; videmus ex fluido laxóque cadauere, vbi duobus tribuſue diebus ſeruatur inſepultum, ſanguine commixtum liquorem profluere. cùm veſpillones crebro motu, atq; agitatione feretrū ex humeris geſtant Boues quoq; ac tauri poſt lanienam laquearibus affixi, ſolum ac pauimentum ſanguinis ſtillicidio cruentant. Quāobrem conijcio ex ſimili cauſa iam memorata proficiſci. Cæterum illud mihi vero magis conſentaneum videtur, Amicis, aut illi, qui facinus admiſit, conſpecto cadauere, ex ſubita conſternatione ſanguinem ex naribus erumpere, quod facultates naturales, ac mentem vehementer concuti ac percelli contingat, humoresq; non conſiſtere, ſed vltro citroqúe commeare Illos ſiquidem variè affici videmus, nec lingua, menteqúe conſtare, ac modò rubore ſuffundi, modò expalleſcere, metuq; contremiſcere. qua perturbatione efficitur, vt ex cōtinenti intuitu ſanguis vel inuitis ſcaturire incipiat. Quod ipſum pleriſque etiam vſuuenire perſpicimus, vbi inopinato oculis mentique acerba quædam obijciuntur, aut funeſta quædam imaginatione concipiunt. Quod ſi quis ſtatuat propinquos, ac ſanguine coniunctos ſympathia quadam, hoc eſt, mutuo naturæ conſenſu ſanguinem elicere: facinoroſum ac patrati ſceleris reum antipathia, ac diſſenſione, tacitaqúe diſcordia idipſum efficere: non futurus ſum in ea re contentioſus. Hoc tamen minus grauá-

Sangis hominis ex cōſternatione ſubitò erumpit.

grauatè ſum admiſſurus, ſanguinem ex plaga exprimi, tametſi obligata, obductáq; ſit, ac faſcijs deuincta, ſi ille qui facinus admiſit, ex aduerſo conſtituatur. Tanta eſt enim, ac tam valida latentis naturæ vis atq; imaginatio, modo aliquid vitæ ſuperſit, aut corpus mortuum incaleſcat, vt ſanguis ebullire accenſáq; bile efferueſcere incipiat.

Referueſcit ſanguis mortuis.

De infantium recens natorũ Galeis, ſeu tenui molliq; membrana, qua facies tanquàm larua, aut perſonato tegmine obducta, ad primum lucis intuitum ſe ſpectandã exhibet, Helm vulgò vocãt.

CAP. VIII.

INOLEVIT abſurda quædam perſuaſio, eáque non ſolùm imperitæ rudiq́ue plebi, ſed magnæ exiſtimationis, primiq́ue nominis aliquot medicis imponit, pleroſq́ue infantes non abſq; boni alicuius, maliq; ominis preſagio in lucem prodire, càpite galeá obducto: cùm ignorent hoc omnibus commune eſſe, fœtumq; his membranis in vtero muniri. Tria ſiquidẽ ſunt inuolucra ſeu membranæ, quibus in materni vteri latebris fœtus obtegitur. Exterior, Grecè χορίον, Latinè Secunda dicitur, quòd ſtatim à partu prodeat. Subſunt huic duæ aliæ membranæ, quarum prior à figura farciminis Allantoides appellatur, ex fœmineo ſemine generata, quæ capiti, clunib. ac pedibus obtenditur, partibusq; eminentibus incũbit, cuius vſus eſt, vt infantuli efformati vrinam excipiat. Poſtrema, tenuiſſima eſt membrana ac pellicula, quæ ſudorem vaporemq; emanantem à matureſcente fœtu abſorbet, eumque orbiculatim ambit ac complectitur, Amnios, hoc eſt, à mollitie ac teneritate agnina dicta: Quæ munimenta ac geſtationis præſidia prouida natura excogitauit ac molita eſt, ne attritu aliquid

Anilis opinio de infantium galea

Tres membranæ infantem muniunt.

aliquid incommodi patiatur infans, eumque allidi contingat. Harum postremæ cum infante nonnunquam prosiliũt, partibus, ad quas tuendas sunt destinatæ, affixæ; præsertim cùm panduntur portæ, ac mulieris pudenda, partesque genitales laxæ sunt, atque in enitendo affatim dehiscunt. Quòd si ægrè, magnoque conatu ac molimine infans ex huiusmodi angustijs eluctetur, ipsaque mulier stricti oris sit; atq; angustè constituta; hærent illæ mẽbranæ in medijs spacijs; illasq; exuuias abstergi cõtingit, non secus, quàm pelliculam in fronte, aliaq; corporis parte, extimam cutem atterimus, vbi per angustam rimam, arctumque foramen sumus elapsuri. Illud itaque velamen, quo facies obducitur, Galeam esse aniculę statuunt, qua de multa nugantur, ac puerperis spem, metumque incutiunt. Si enim nigricanti sit colore ea membrana; tanquam ex tripode pronunciant deliræ ignaræque mentes vatum, multa infantibus futura infesta; multaque sinistra ijs impendere, ac spectris strigibusque fore obnoxios, denique insomnijs nocturnaq; inquietudine diuexandos, nisi hæc comminuta potui exhibeatur, quod me repugnante, magno tenellæ ætatis incõmodo quosdam factitasse memini. Quod si rubicundum sit gestamen aut pellicula; quæ vertici inhæret, capitique affixa est, egregium illũ fore vaticinantur, magnaque dexteritate ac successu omnia effecturum. Quæ superstitiosa, anilisque opinio etiam veteribus insita erat. Refert enim Aelius Lampridius in vita Antonini Diadumeni, cui caput diademate, sertoque tenui redimitum erat, Solere pueros in ipsis vitæ auspicijs, pileo naturali insigniri, quod obstetrices rapiunt, ac credulis aduocatis vendunt. Siquidem Causidici se illo adiuuari persuasum habebant. Cęterùm cùm membranæ istæ; aliæ alijs coloribus conspici soleant; non

Quãdo infans galeã proferre vi detur.

Nigrum tegmen infãtis quid designet.

Rubicundum infantis velamẽ quid portẽdat.

Antoninus diademate insignitus.

aliò id referendum censeo, quàm ad circumfusos, qui vtero innatant, humores. Ex illis enim coloris varietatē sibi ascisciūt. Cùm itaq; sordida quadam illuuie, ac vitiosa vligine vulua imbuta est, quæ cū vtriusque semine coalescit, fusco colore mēbrana existit, cutisq; infantis fuliginoso vndique colore suffusa est. Si verò sanguis, semenque syncerū sit, ac defecatū, nulliq; vitio obnoxiū, rubescit tegmē, atq; infantulo suauis color subest, ac floridus. Nec solùm huiusmodi mēbranæ coloris, sed etiā formę figuræque diuersitatem cōcipiunt, vel ex interno, externoque affectu, vel ab ijs, quæ oculis mentique obijciuntur. Siquidē cùm virorum plerique tā sint salaces, auidique voluptatis, vt nullo delectu, nullaque habita menstrui decursus ratione, mulierem subigere satagant: fit nonnūquam, vt cùm triduo, pauloque minus menses defluxerint, atque vnus aut alter dies purgationi restet, interpellari legitimum profluuij tempus contingat, ac nonnullam menstrui excrementi portionem cohiberi, intempestiuo quidem congressu, sed qui conceptū nonnunquam perficiat. Cùm itaque mulier, dum generationi insistit, reique Venereæ incumbit, nondū constitisse menses sit conscia, nec admissario subijciendū corpus, humentibus adhuc, vdisq; locis, tacitè rubore suffunditur, ac sanguinem oculis pro velamēto obijcit: Qui affectus cùm in fœtum transeat, membranis illis varius color, formaq; inducitur. Quæ res hoc quoque efficit, vt infantes sint genis, buccisque rubentibus, ac colore roseo. Quod tum demum vsuuenire solet, cùm grauidæ vel pudore afficiuntur, vel subirasci solent, agitato à calore natiuo, raptoque in sublime sanguine. Nam quibus metus incutitur, aut inopinatò expauescunt, illæ pallidum colorem inducunt, vultūq; tetricum ac subtristem affingunt fœtui.

Causidicorum superstitio in cōseruandis infantium galeis.

Vnde formæ elegantia aut turpitudo.

Quur apud Belgas in fabis versari dicantur, vacillantis parumq; firmi cerebri, vulgo Inde boonen.

C A P. IX.

SI QVANDO inferiores Germani aliquem parum firmi cerebri designant, aut alienatæ, emotæque mentis, & qui in moribus, gestibus, dictis, factisque atque in omni vitæ actione deliranti apparet similis, In fabis illum versari dictitant, adeo vt prouerbij speciem obtineat, Fabę florescunt, In fabis oberrat: Quod vacillantis cerebri hominibus accõmodari solet, quique rationis mẽtisq; iudicio carent. Videmus enim plerosque vernis mensibus, vbi culmi fabacei florere incipiunt, mente alienari, multaque absurda ac ridicula proferre, quibus nonnunquam sic incrudescit delirium, vt vinculis coercendi sint. Siquidẽ ineunte vere humores restagnare incipiunt; densisque fumis ac vaporibus cerebrũ afficere: quos cùm redolentes fabaiũ flosculi exacuunt, mentem corripi delirio, furijsq; agitari contingit. Tametsi enim ex fabaiũ floribus iucundus suauisque odor emanat: cerebrũ tamen afficit, vaporeque graui etiam à longe imbuit, pręsertim quibus id imbecille est atque inualidũ, humoreque bilioso ac melancholico oppletum. Quo fit, vt eorum nonnulli inquieti sint ac palabundi, denique clamosi, impenséque loquaces: Alij taciturni ac cogitabundi:

Prouerbiũ in fabis oberrare.

Cur fabarum flores cerebro officiunt.

Obstipo capite, & figentes lumine terram
Murmura qui secum ac rabiosa silentia rodunt,
Atque exporrecto trutinantur verba labello.

Per. Sat. 3.

Et quemadmodũ nonnulla fumos dissipant, quęque cerebro infesta sunt, discutiũt, atque animam languidã, spiritusque sopitos erigunt, vt acetum, aqua rosacea, in qua gariophyli macerati sunt,

panis recens vino odorifero imbutus, quæ tenuem gratamque auram expirant: Ita quædam dolores excitant, capitique grauedinem inferunt, vt alliū, cæpe, porrum, sambucus, absinthium, ruta, abrotamum, multaqúe aromata, quæ fumidum grauemque odorem exhalant, ac caput tentant, naresqúe feriunt. Quod Hippocrates Aphorismo hoc indicauit, Suffitus aromatum muliebria ducit, qui ad alia multa etiam vtilis esset, nisi capiti grauedinem inferret. Omnia siquidem intensè odorata capiti officiunt, ac calorē humoremqúe ad supernas partes rapiunt, etiam qui ex frigidis stirpibus euaporant odores; in ijs præsertim, qui extenuati sunt, exhaustoque corpore. Illi enim nec edulioru, carniumqúe elixarum nidorem perferunt, atque in animi deliquio defectúque nihil naribus admoueri patiuntur, quod acris vibrantisque sit naturæ, vt qui à crasso densoq; aëre suffocari videantur, non secus, quàm qui in cœnaculo vndique fumo oppleto desident, quibus anhelitus intercipitur ac cohibetur, nisi reseratis ostijs, apertisque fenestris serenum aërem admittant, quo domus perspiretur, ac spiritus inoffensè vltrò citroqúe permeare possit. A tenellis huiusmodi corpusculis diuersam conditionem sortiuntur paludum accolæ, quiqúe sentinis exhauriendis, ac purgandis cloacis sunt destinati. Illi siquidem odoratissima quæque respuunt, atque ijs offenduntur. Sic Strabo refert, apud Sabæos ab odoribus stupefactos, bituminis suffitu, hircique incensa barba, recreari. Cuius rei exemplum etiā edidit apud Antuerpianos rusticus quidam, qui cùm in myropolion seu officinam aromaticam diuertisset, deliquio animi periclitari cœpit, confestim illi proximus admoto naribus fimo equino adhuc tepenti ac fumido (nam illi assuetus erat) animam reuocauit.

Quæ capiti dolorē inferant.

Li. 5. aphō. 28.

Exemplum à fumosis ædibus.

Lib. 16.

Ridiculum de rustico quodam.

Non

Non quiuis grauis ac teter odor homini noxius: Sūt enim inter hos, qui contagia discutiant, morbisq; putridis obsistant. Obiter vnde manauit Prouerbium, Cornua inibi, eoq; loco aduri, vulgo Men branter hoornen.

C A P. X.

MVLTA sunt teterrimi odoris, quæ tamen corpori nullam noxam inferunt, nec vllam putredinem inducunt, imò affectibus quibusdam obsistunt, atque aërem aurámque vitiosam ac turbidam discutiunt, vt sunt Castoreum galbanum, sagapenum, laserpitij fex, quæ Asa fœtida dicitur, anagyris herba, sulphur, puluis bombardicus, Corij, cornúque suffimen. Hæc siquidem horrido sunt grauiquúe odore, sed nihil contagij adferunt, imò pestilentes auras, quasque stagna paludesque, ac Camerinæ exhalant, mephites referiūt, reprimūtque. Quin & virgunculis suffitu λειποθυμίαν, animique defectum excutiunt, qua ex vteri strangulatione corripi solent, vbi nubiles, maturæqúe viro serius connubio destinantur. Fœdi itaque odores, qui ex cadaueribus, locisque cœnosis ac stagnantibus emanant, corruptos putridósque morbos pariunt, atque aerem inficiunt, humidi calidiqúe ratione, non istorum effluxus atque euaporatio, quę ad siccitatem deuergit. Hinc plebeij nostrates Corij cornúque præsegmina atque ossa subuuida in ignem conijciunt, eoque nidore suas casas ac tuguria suffumigant, quo morborum contagia dispellant, ac se suasque ædiculas à pestilenti aura tutas præstent. Atque hinc manauit prouerbium, Cornua inibi aduri. Quo designant loca peste, morbisque cōtagiosis infecta euitanda. Non dissimile remedium discutiendæ pestis adhibitum est supe-

Fœdi odores aliquādo vtiles.

Graues odores aliquādo pesti obsistere.

Cornua aduri prouerbium.

 rióribus

Res gesta apud Neruios.

rioribus annis, cùm apud Neruios, quos Tornacenses modò vocant, morbus popularis crudeliter sæuiret, totaque vrbe grassaretur. Milites siquidem præsidiarij, qui in arce excubias agebant, machinas, tormentaque bellica, puluere bōbardico, non globis oppleta vrbi obuerterūt, eaque sub diei, noctisque crepusculum incenso funali explodi curabant: quò effectum est, vt sonitu violento fumantique odore, aeris contagium discuteretur, ipsaque Ciuitas à peste facta sit immunis, ac libera. Neque enim minus præsentaneum est hoc remedium in dissipandis nebulis, infectique aeris cōtagijs, quàm quod Hippocratem factitasse legimus, extructis pyris, congestisque sarmentis ac fascibus, per compita ignes excitare.

Ignis aeris contagia dissipat.

Digiti sinistræ manus, qui infimo proximus est, præstantia, qui postremo omnium morbo articulari, aut Chiragra infestatur, & siquando affici contingat, non multò pòst mors imminet: Obiter quare præ cæteris auro deuinciri mereatur.

C A P. XI.

HOC in confesso est apud Medicos, Quæcunque corporis partes aliquo vitio, morboque tentantur, id effici vel affectu primario, vel per cōsensum, ac lege consortij, cùm non in ipso membro morbus consistat, sed ab alio illi mali nonnihil infertur: Sic iuxta prouerbiū, Aliquid mali propter vicinū malum. Natura tamen prouida semper partes principes munit ac tuetur, malūque ad ignobiles deuoluit ac dirigit Quod critice, naturæq; impulsu fit, cùm humorū morborūq; collectiones in remotissimas partes propellūtur. Quod si & morbus eiusq; symptoma, hoc est, affectus qui illi succedit, validus, violentusque existat, ac natura sit imbecillior,

becillior, quàm vt illi poſſit obſiſtere, ſummiq; impetum ac ferociam pro ſuo arbitratu cohibere, in præcipuas partes humores decũbunt, quod in pulmonis inflammatione, pleuritide, angina, lethargo, ac pleriſque acutis morbis perſpicimus. In articulari autem morbo ac coxendico, qui vere & autumno viget, vis ac facultas naturalis, humores in corpore coaceruatos à partibus robuſtis ad imbecilles propellit. Sic obſeruaui in Gallia Belgica cõplures chiragræ ac podagræ obnoxios, quibus omnes articuli acerbiſſimo dolore, tumoreque erant inflati, illo tanto ſiniſtræ manus digito illæſo, qui infimo proximus eſt. Is ſiquidem ob cordis vicinitatem, ac conſenſum, nihil ſenſit incommodi. Nec eſt, quod ex hoc morbo quiſquam mortem extimeſcat (à cæteris enim ſunt immunes, modò ne ficoſi ſint, ac Venerea lue contaminati) niſi circa ſiniſtrũ pectoris ſinum, cui cordis turbinatus mucro ſubeſt, humorum colluuies decumbat, digituſque annularis nodoſus efficiatur, atque intumeſcat. Hæc ſiquidem vbi fieri incipiunt, luxato vitali robore, vigor labaſcit, omniſque animi & corporis vis concidit. Hinc itaque mos inoleuit apud veteres, vt is digitus auro inſigniretur, taliq; geſtamine decorus eſſet, potius quàm cæteri: quod tenuis quidam arteriæ ductus, non nerui, vt Gellius exiſtimauit, à corde ad hunc digitum porrigatur, cuius motum in parturientibus ac delaſſatis, omnibuſque cordis affectibus indicis attactu manifeſtè percipis. Nec ſanè id cuiquam abſurdũ videri debet, cùm animi defectu collapſos erigere ſoleam, vellicato hoc articulo, auriq́ue cum momẽto croci, attritu. per hunc enim vis quædam refocillatrix, quæ illi inſita eſt, ad cor dimanat, vitæq; fontẽ, cui is digitus connexus, implicituſque eſt, recreat. Quapropter præ cæteris illum honorẽ promeruit, auroque

Naturæ præcipuas partes à morbo tuetur.

Annularis.

Lib. 10. cap. 10.

Medicus digitus. auróque decorandum cenſuit antiquitas. Huius quoque dignitas, quam à corde conſequitur, hoc effecit, vt veteres medici, à quibus etiam nomē obtinuit, medicamenta ac potiones illo cōmiſcerent. Nihil enim venenati vel extremis eius radicibus adhærere poteſt, quin homini infeſtum ſit, vtriuſq; cordi communicetur. In indice quoque veteres olim geſtaſſe annulos, præter alios Hieremias teſtatur: Sic enim apud illum expoſtulat cum rege Dominus: Etiamſi Ieconias annulus fuerit in manu mea dextra, inde euellam illū. Quo indicat, etiam ſi paulò antè apud me fuerit gratioſus, & amabilis, magnæque æſtimationis ac precij, adeo vt ſubinde illo oblectarer, vti ſpectabili annulo inſigni aliqua gemma decorato, iam gratiam fauoremq; exuit, ac corā me deteſtabilis eſt ac deſpectus, quoniam ab integritate vitæ ad improbos mores delapſus ſit. quo argumento cuique teſtatum eſſe vult, nihil prodeſſe cuiquam antè actæ vitæ puritatem, vbi ab ea deflexerit atque ad deteriora ſit deuolutus: ediuerſo nulli officere veterem nequitiam, Ezechiele teſte, vbi relicta vita ſordida ac lutulenta, ad frugem ſe contulerit.

Hiere. 22.

Hieremiæ locus explicatus.

Cap. 28.

Quædam ignem non concipiunt, flammiſq; inuicta ſunt. Et qua ratione id efficiant.

CAP. XII.

CONFECTA vidimus, textaque mantilia ex leni quodam genere incombuſtibili, quæ igni non cedunt, flammiſque indomita ſunt: Itaque ſi quando ſordes contraxiſſe videntur, mundarique poſtulant, non ſmigmate aut ſapone, vllóque lixiuio maculas eluunt, ſed iniecta igni flammeſcunt, non ſecus, quàm ollæ argillaceæ multa pinguedine imbutæ, ac nitida, candoriſque eximij eximuntur. Naſcitur id genus in deſertis Indiæ, lociſque

ſiticulo-

fruticulosis ac sole torridis, in quibus stirpes quædã ex soli conditione, atque aeris ambientis qualitate illam naturam asciscunt, qua fingi texiq; in lintea possint. Si enim in mari ac fluentis ostracoderma, hoc est, cute testacea, solidescere possint Cancri, paguri, locustæ, gammari, buccinæ, pectines, multáque concharum genera, in quibus (vt Plinius *Lib. 9. c. 33.* ait) magna ludentis naturæ varietas, multæque figurarum colorumque differentiæ: si denique Coralli frutex in imo maris Ligustici frondescit, marique exemptus in lapidem induratur: *Coralliũ ex mari Ligustico subducitur.* non cuiquã videri debet absimile vero, frutices quosdam ex loci cœlique ardore eam naturam consequi, vt contusi, subactique fustibus, ac stipario malleo mitigati ductiles fiant, atque in filamenta elaborentur, quæ ignis vim respuunt. Quis autem non miretur ex Canabaceo frutice, ex vrticæ, linique ac genistæ flagellis funes, ac rudentes contexi, veláque *Ex herbis funes confici.* ac lintea confici? Cùm enim lento sint tenacique vimine, in fila telasque attenuantur, vt etiam argenti aurique bracteæ ac segmenta. Sic ex huiusmodi virgultis, non equidem ex Salamandræ pilis (vt plerique nugantur) mantilia, mappæqúe conficiuntur, vt ex bombice, ac lanigeris arboribus serica, licet illis operosior cura adhibetur. rigescit enim materia, minusque est tractabilis. Appellatur autem id genus lini Asbestinum, à similitudine & natura calcis, quod igni mũdatur, nec absumitur, aut detrimentum patitur. Cui affinis est ἀμίαντος *Amiantus.* lapis alumini scissili, quod vulgo plumosum vocatur, similis, ex quo Dioscoride teste, lintea conte- *Lib. 5 c. 99.* xunt Indiani, quæ in ignem conjecta inflamman- *Volater.* tur quidem, sed exempta splendescunt, nihilq; illis *Lib. 22.* deperit, nec deteriora efficiuntur. Sic ligna & tabulata alumine illita non ardescunt, vt nec postes, fores, lacunaria colore viridi imbuta, modò durior *Alumen igni obsistit.*

Viridi colore oblita serius ignescunt.

crusta ijs obducatur, atque alumen, plumbique albi cineres copiosè pigmentis commisceantur: nequit enim vis ignita penetrare, quod lignum coactum densumque fiat, atque ad ignem pluuiamq; obdurescat. Cuius rei specimen edidit Archilaus Mithridatis præfectus in lignea turri, quam cùm Sylla incendere tentaret, nihil profecit, coactusq; est re infecta decedere, atque ab incepto desistere, cùm alumine, quod vehementer astringit, omnia essent oblita. Sic C. Cæsaris irritus erat conat⁹, cùm circa Padū Castello ignem admoueret ex Larigna materia constructo. Larix siquidē arbor Piceæ assimilis nec ignē aut flammam cōcipit, ac non solùm à carie & teredine immunis est, sed ne in carbones quidem resoluitur, aut in cineres fathiscit, ob soliditatem ac duritiem plusquā corneam, quam ignis vis subire domareque nequit. Tanti deniq; est ponderis, vt non fluitet, sed confestim subsidat ac demergatur, more buxi, atq; Ebeni, quod voce gentilitia Gaiacū dicitur, lignum expugnandis ficis, morboque Gallico accōmodissimum. Mirari aūt non immerito quisquā posset, cur non ardeat atq; inflammescat, cùm resinam fundat mellei coloris. Quotquot enim resinā, picemque exudant, citissimè igni corripiuntur. Verùm id illi præstat solida cōpactaque durities, quæ nulla igni foraminū spatia exhibet, per quæ aduri, accendique possit, quanquam Mathiolus asserat Laricem, quæ circa Padum copiosè prodit, cōfestim flammā concipere.

Vitruuius lib. 2. c. 9.

Lib. 15. c. 1.

Larix.

Pockhout

Calor natiuus hominis fouetur, augescitq; animalculorum, præcipuè autem infantium calore, si parti corporis inualidæ applicentur. Non enim hoc fomentum concoctionem solum adiuuat: sed dolores quosq; articulares sedat. Inter catellos autem qui id præstant efficacius.

CAP.

CAP. XIII.

DVO sunt, quæ corpus nostrum fulciunt, vitamq́ue conseruant, ac tuentur, Calor natiuus, & Humor innati caloris substantia. Quorum alter alterius adminiculo opus habet, mutuásque operas exposcunt. Humidum pabulum est, fomentúmq; caloris, Calor illius beneficio ac munere subsistit: quæ duo spiritu vndique perfusa ac connexa in omne corpus dimanant ac diffundūtur. His sedulò prospiciendum est, curandúmque, vt quàm diutissimè conseruentur. Horum enim præsidio corpus destitutum, collabitur, omnisque vis ac facultas naturalis vergit ad interitum. Cæterùm cùm multa sint circa hæc obseruanda, eaque passim obuia existant apud Medicos: omissis superuacuis, ea tantùm referā, quæ foris admota homini ad hæc sunt adiumento. Inter ea, quæ calorem augent, excitantque, ac dolores placant, Catellos refero, non equidem omnes, sed hos præcipuè, quibus color cutis concolor, nec tegmen multis diuersisque maculis variegatum, qui non solùm natiuū insitúmque calorem fouent, sed dolorificos affectus sedant. Sic in Chiragra ac Podagra omnique artritide nihil præsentius ad consopiendos mitigandosq; cruciatus quamlibet acerbos, quàm huiusmodi Catelli membris affectis adhibiti. Suaui enim, calentique effluxu natiuum hominis calorem languidū atq; euanescentem exsuscitant, ac fotu continuo, humorem qui dolores infert, vel attractione ad se rapiunt, eliciuntq;, vel diaphoresi, hoc est, digerēti vi ac discussoria incidūt, ac dissipant. videmus enim illos vbi amoueri contingit, atque aliquid ijs laxamēti indulgere, fractis eneruatisque esse articulis, atque ęgrè pedibus insistere, maxima doloris parte in se translata. Quòd autem color cutis per omnia æqualis

Calore, humore, spiritu, corpus subsistit.

Catelli vniformis coloris.

Catelli mēbris admoti dolores mitigant.

Van een- æqualis & concolor id potissimum efficiat, nec varius
der hare. rius parem effectum obtineat, facit temperamenti æqualitas, atque vniformis calor. Discolor siquidem diuersusque color indicat caloris humorisq; intemperiem, ac commixtionem. Vt enim insitio naturæ arborum correspondere debet: ita homini in fouendis membris æqualem per omnia, ac temperatum calorem coaptare conuenit. Quãobrem si robur ac firmitatem ventriculo, vlliq; parti conciliare velis, necesse est naturale temperamentum tueri, nec calorem plus satis intendere, illique extraneum aut alienum inducere. Inter ea autem (vt Galenus ait) quæ foris applicantur, boni habitus puellus est vnà sic accubans, vt semper abdomen contingat. Sunt qui Catellos, inquit, pingues in hunc vsum habeant, neque id in aduersa modò valetudine, verùm etiam in prospera. Tales itaque ijs, qui ob siccitatem quoque imbecillem ventriculum habent, sunt idonei, seruandumque ante omnia est, ne puellus humecta sit cute. Qui enim noctu sudore perfunduntur, refrigerãt potius, quàm calefaciunt. Hãc quoque commoditatem sibi adhiberi passus est Dauid effœtus ac frigescẽs, quem adolescentula mutuo complexu fouebat, non quidem concubitus, vt scriptura testatur, desiderio, sed quo membra illius destituta calore incalescerent.

Simile ab insitione.

Thera. li. 7.

3 Reg. 1. Dauid amplexu iuuẽculæ incaluit.

Cur morbus Gallicus nunc, quam olim, mitior, minusq; sæuiat, & in quos morbos degeneret.

C A P. XIIII.

TRES sunt morbi inter se affines & cognati, non tam læthales, quàm fœdi ac contagiosi, quorum alter in alterum transit, ac permutatur, Lues Venerea, seu morbus Gallicus, Elephantiasis, seu Vulgaris lepra, quæ in scrophis Grando dicitur, tum

Pocken. Melaetsheyt. Onganssheyt. Schoirsbuyck.

tum is,qui Stomacacce & Scelotyrbe dicitur. Quorum genus eſt ictéria nigra. Hi ſuperioribus annis intolerandis modis homines excarnificabant: nũc prorſus miteſcere cœperunt, minuſq; infeſti ſunt: fit id partim, quòd medicorum opera, domita ſit vis mali, humorumque ſæuitia mitigata, partim quòd natura aſſuetudinè ad dolores occalluit. Sic obſeruaui nònnullos in florente, feruidaque ætate acerrimè cruciari: eoſdem, ſeneſcente atque inclinata, mitiùs affligi. Vel enim deferueſcit ardor & ebullitio, minorque fit humorum cõcurſus: vel natura ſpatio temporis aſſueta malo, velut domeſtico ac familiari, non amplius cum illo luctatur, aut enim alitur vitioſis illis humoribus, aut nõ offenditur. Quemadmodum enim ſues, vbi cœno inuoluuntur, aut cerdones, quique cloacas, aut foricas publicas proluunt, graueolentiam nõ ſentiunt: ſic morbilloſi ſaginantur ſordibus. Et quoniã ad vitia morboſque corporis, ne dicam animi, occalluerunt, detrimenta naturæ amplius non percipiunt. Ademit enim illis ſenſum mali inueteratus, imiſque medullis infixus morbus. Inter initia verò, vbi inducitur corpori aliena qualitas, qua alteraſcit ac corrumpitur, quęcunque membra fluxiones acres ac mordaces ſuſcipiunt, dolore concitantur. At vbi morbus inoleuit, ac cũ natura coaluit, non magnopere doloribus infeſtantur, quod inter ſe conſentiant, atque humores corporis cõmercio, ac qua vtitur conſuetudine, flacceſcant, atq; aliorum humorum mixtione, vt vinum meracum affluenti aqua, diluantur. Semper tamen veſtigia inhæreſcunt, veteriſque morbi reliquiæ relinquuntur, quæ ſi in pulmonem decumbunt, raucos illos eſſe, atque anhelóſos perſpicis: Si in articulos, Podagræ ac Chiragræ, & quæ ſubinde recurrit, iſchiatico dolori obnoxios. Sic omnes ficoſi articulari morbo

Morbi aſſuetudine miteſcunt.

Simile à lutoſis porcis & cerdonibus.

Ficoſi omnes podagrici, non econtra.

morbo laborant: at non omnes Podagrici aut coxendico cruciatu affecti, morbi gallici labe imbuti sunt. Quod si in extimam cutem diffunditur humorum colluuies, scabra cute efficiuntur, ac corticosa, lychenibus, impetigine, mentagra ac porrigine, in facie deformati, non sine capillorum defluuio. Simile enim quiddam illis euenit, quod arboribus ac virgultis, quibus lotium aut salsugo, aliaque inquinata eluuies affusa est. Vitiata enim radice folia decidunt, ac rami marcescunt: non tamen arbos à stirpe interit, atque emoritur, sed languescit, atque ægrè refocillatur.

Simile à vitiatis arboribus.

Qua ratione moribundi etiã constante adhuc mente raucum murmur edant, ac sonitum reciprocantem, quem Belgæ populari voce Den rotel *vocant.*

CAP. XV.

IN Belgica regione, totóque Septentrionalis plagæ tractu, morituri certa argumenta proferunt emigrandi, edito sonitu murmuloso, nec est, qui absque huiusmodi indicio vitam nõ finiat. Siquidem imminente morte sonum edunt tanquam aquæ labentis per salebras, locaque anfractuosa atq; incurua, murmur, aut qualem siphunculi ac fistulæ in aquæductibus sonitũ excitant Cùm enim vocalem arteriam occludi contingat, spiritus qui cõfertim erumpere gestit, nactus angustum meatũ, collapsamque fistulam, gargarismo quodam prodit, ac raucum per leuia murmur efficit, scatebrisque arentes deserit artus. Conglomeratus itaque spiritus, spumaque turgida commixtus, sonitum excitat, reciprocanti maris æstui assimilem. Quod ipsum in nonnullis etiã fit ob panniculos ac membranas in rugas contractas, sic vt spiritus obliquè ac sinuoso volumine decurrat. Hi autem, qui valido

Moribundi qua ratione murmulosum sonũ edant.

lido sunt, vastóque corpore, & qui violenta morte pereunt, grauius resonant, diutiúsque cum morte luctantur, ob humoris copiam, ac densos crassosq; spiritus. Ijs verò, qui extenuato sunt corpore, ac lenta morte contabescunt, minus impetuosè leniqúe sonitu fertur spiritus, ac sensim placidéque extinguuntur, ac quodammodo obdormiscunt. *Qui placide, qui tumultuose extinguantur.*

Mortem hominis, rerumq́; existentium interitum esse contra naturam, parumq́; apposite naturalem dici. Sic tamen obfirmādus animus, vt mors non sit formidanda, licet non sine ratione omnes illam exhorrescant.

C A P. XVI.

QVANQVAM ita natura comparatum sit, atque hominis præuaricatio hoc sit consequuta ac promerita, vt ad interitum spectet, mortiq; sit destinata: hac tamen ratione euinci posse video, Mortem non esse secundum naturam, illique prorsus aduersam. Principio generi animantium omni hoc est à natura tributum, vt se, vitam, corpusque tueatur, declinetque ea, quæ illi nocitura videantur, atque omni cura incolumitati suæ prospiciat, suæque conseruationi insistat. Quis est enim, qui non obseruat, quanta cura, quantóque studio homines ductu rationis, brutæque pecudes instinctu naturæ, se ab interitu vindicare tuerique studeant atque enitantur? Omnes siquidem illum exhorrescunt, nemo non ab illo se abducere tentat. Quandoquidem inuadente morte, natura extinguitur, esséque desinit. Sic Christus, qui commonstrare voluit insitam naturæ hominis imbecillitatem, vt à quo præter morbos & peccatum, humani nihil alienum erat, mortem exhorruit, illáque deprecatus est. In Petro quoq; naturæ affectus, carnisq; infirmitas *Cic. lib. 1. Offic.* *Nemo non mortis metu contremiscit.* *Ioan. 21.*

firmitas exprimitur, cùm Christus ter stipulatus ab eo erga se amorem, erga verò gregem summā pascendi curam ac studium, commonstrat quid illi impendeat, & quem expectet vitæ exitum. Cùm esses, inquit, iunior, ambulabas quocunque libitum erat, & cingebas ipse te: verùm vbi senueris, alius cinget te, & ducturus est, quò nolis. Quo indicat naturæ humanæ affectum atq; imbecillitatem, quæ mortis metu ac terrore concutitur, illamque admodum grauatè adire velit, tametsi mēs alacris

Ioan.21. est & prompta. Cùm itaque mors naturæ sit abolitio ac priuatio, qui statui possit, id esse naturę consentaneum ac familiare, quod vim, quod interitum, totiusque naturæ adfert extinctionem? Scio equidem hoc promeruisse hominis prauitatem ac delictum, per quæ degenerauit à sui dignitate & præstantia, suoque opifici fuit inobsequiosus, dictoque minus audiens, vt doloribus, vt cruciatibus, vt morbis, fame, siti conflictaretur, ac mentis inquietudine, postremò morte pœnas lueret. Verùm has clades ac calamitates non naturæ vitium, sed peccati labes illi inuexit. A lapsu siquidem primi hominis omnia immutata sunt, versaque in contrarium: sic sidera, morbi, elementa, dæmones, belluæ, homini minantur, illique infesta sunt. Quin & vniuersa creatura, hominis causa, vt

Peccatum morbum et morbos inuexit.

Rom.8. Paulus ait, vanitati ac corruptioni subiecta est, Omnisque rerum ordo ac series, mentesque Angelicæ finem laborum statui exoptant. Cæterùm in tanta calamitate ac miseria constitutis, solatio est, mentesque nostras erigit, alterius vitæ certissima spes, summaque in Christū fiducia, qui collapsam hominis naturam restaurat, pristinæque integritati restituit, ac trepidationem metumque mortis animis nostris eximit. Stabiliter enim nos fulcit mortis eius ac resurrectionis recordatio, quæ hoc effecit;

Christi fiducia mor-

effecit, vt hominem non aboleri, sed mutari in melius credamus, mortemq; non esse interitum, sed alterius vitæ vestibulum ac ianuam. Scimus enim, vt Paulus ait, tametsi terrenum nostrum domicilium huius tabernaculi destruendum sit, vt dissolui solet compages atq; ædium contignatio, quòd ædificium habemus à Deo, domicilium non manufactum, sed æternum in cœlis, quod in hoc ipsum parauit, vt immortalitatis gloria per resurrectionem fruamur. Deus autem Spiritum suum pignoris loco, atq; arrabonis vice nobis impertitus est, ac spem summamq; fiduciam rerum futurarum præsenti suo afflatu confirmat: quo vno certi reddimur, quòd qui suscitauit atq; à morte erexit Dominum Iesum, nos quoq; suscitabit virtute ipsius, atq; efficiet communi resurrectionis gloria consortes.

tis metū hominiadimit.

2. Cor. 5.

Simile ab ædium contextu.

Galat. 4.

Colos. 2.

Ebrietatis ac temulentiæ incommoda. Et quæ illi obsistant ac medeantur.

CAP. XVII.

INOLEVIT consuetudo apud Germanos atque Aquiloni expositos Belgas, vt neminem propemodum sibi deuinctum cupiant, fidumq; amicum ac familiarem exoptent, quàm qui strenuum se potorem præbeat, atque impigrè (vt Plautus ait) cloacam vino proluat. Quamobrem operæpreciū me facturum sum arbitratus, si nonnulla, quæ ebrietati obsistunt, referam: Quo quisque sibi prospicere possit in eo certamine, vt aut vino non succumbat, aut quam minimum offendatur. Principio nemo se inter initia plus satis facilem præbeat, promptumq; in exhauriendis exiccandisq́ue poculis, sed tergiuersetur, ac ciuiliter recuset, morbumq; prætexat, ac valetudinem causetur. nonnunquam

In Curgul.

Ebrietas vitanda.

excogitandi sunt astus ac stratagemata, quò illos deludas, qui te sibi scopum præfixerunt quem feriant, tibiq; plus satis infesti sunt. Captanda interim occasio, qua aut te vt micturientem tacitè subducas, aut pateram abduci cures, in eaq; re te callidum esse decet ac cautum, magnaqúe dexteritate id perficere. Nam si deprehendi technam contingat, multò cumulatius, ac cum fœnore in te hoc munus refundetur. Cæterum quisq; pro insita naturæ calliditate atque astutia, varias cōminisci potest rationes ac modos, quibus poterit eluctari, ac combibones fallere. Interim constituat sibi quisq; ante oculos huius illaudatæ consuetudinis, errorisq; inueterati prēmia, perspiciet luce clarius, quid noxæ, quidúe detrimenti, cùm corpori, tum animę mentiq; inferat vini intemperātia. Primum enim Memoriam rem omnium pretiosissimam non solùm labilem, fluxamq; facit: sed prorsus obruit ac labefactat. Oculos caliginosos efficit, ac cæcutientes. Genas pendulas, artus tremulos ac titubantes. Multaque alia incommoda immodicum vini potum comitantur, quorum vnumquodq; frigidum est vitium. Nec enim vinum (vt Galenus testatur) semper hominem excalefacit: sed vbi plus bibitur, quàm vinci posset, frigidos morbos parit. Extinguitur enim calor natiuus, ac suffocatur, nō secus, quàm si exiguæ imbecillæque flammæ confertim multum olei infundatur. Hæc præfari visum est, ne quis existimaret ansam ministrare me, aut fenestram cuiquam aperire ad nequitiam. Cùm hoc potissimum sit in votis, vt homines aut moderatè bibere consuescant, aut si occasio inciderit vt largius sit bibendum (nam vt habet Prouerbium, sacra hæc aliter non constant) ne desint adminicula, quibus ebrietatem propulsare possint: inter quæ amara refero, & quotquot humores aquosos per vrinā expur-

Intemperātia vini memoriæ officit.

De temp. lib. 3.

Prouerbiū conuiuale.

Amaræ ebrietati obsistunt.

expurgant. Hac enim ratione effici solet, vt aliò quàm ad caput fumi deferantur, ac vinum venas subire prohibeatur, exiccante etiam amarore humiditatem Sic amygdala amara id efficaciter præstãt quina senáue ante cœnam assumpta. Persicorum quoque nuclei parem cum ijs effectum obtinent, & foliorum Persici arboris expressus succus ieiuno assumptus cyathi mensura, qua facultate pollent, & absinthij Pontici dilutum, ac nux muscata. Hæc enim omnia meatus recludunt, ac peruios laxósq; efficiunt, quemadmodum & olei ex oliuis expressi, aut sesami semine sextans, hoc est vnciæ duæ antelucano haustæ; lubricam siquidem reddit aluũ meatusqúe vrinarios dilatat, sic vt liquor corpori non inhæreat, sed continenter defluat, modò ne quis esculentis ventriculum plus satis oneret Qui enim potationi insistere cogitur, parcius illum cibo vti conuenit: quòd si panis buccellam copioso melle imbutam deuoret, non inconsultè fecerit.

Cibus immodicus potoribus noxius.

Brassica ebrietati obsistit.

Mel siquidem vini vim diluit fumosque acres ac mordaces retundit, atque hebetat. His omnibus præfertur Brassica Catoni ad fastidium vsq. nobilitata, quam vulgus Caulis nomine designat, quòd nulla stirpium cole sit amplior. Huius cum plures sint differentiæ, illa ad discutiendam crapulam accommodatior, quæ plus cæteris rubescit, si ex cauliculis dentibus expressus succus deglutiatur, aut eadem cocta inter primæ mensæ edulia manducetur. qua tamen maritima, quæ Alpibus Zelandicis copiosè innascitur, multò efficacior, tum Portulaca marina, qua in ijs acetarijs ac condimentis vtimur ad appetentiam acuendam. Potus enim, cibique auiditatem incitat, irritatqúe, atque insita facultate ac viribus conficit. Quo fit vt nulli vinosi halitus, vaporesqúe caput tentare possint, vt qui per aluum, ductusqúe vri-

Soldanella.

narios expurgentur. Sunt huius generis pleraq; alia, quæ temulentiæ aduersantur, ac ne quis ebrietati succumbat, muniunt: sed omnia referre longũ esset. Cæterùm si quem vino obrutum esse contingat, qui ijs præsidijs non est instructus (nam vinũ, vt Abacuc ait, sapientem decipit) illi succurrendũ vomitu. Quod Sapiens etiam consulit: Si fueris ad ingluuiem coactus, subduc te, ac vomito. Postmodum testes, partesq; genitales aqua gelida macerari debent, madidoq; mantili, aut sudario inuolui: fœminis verò vbera, mammæque in eundem modum fouenda. Confestim enim auersis vaporibus, omnis vinolentia discutitur. Interim exhibenda acida, ac subacerba, pomaque succulenta ac vinosa. Cuius generis sunt Arancia malaqúe Citria, cerasia, Persica, oxiacanthæ baccæ, omphacium, corna, quæque infrigidantis reprimentisque sunt naturæ, ac nonnullam incidendi abstergendiqúe vim obtinent. Tametsi enim cesset, sopitaqúe sit ebrietas vel vomitione, vel somno: caput tamen etiam postridie indolescit, ac fumis perturbitur. Quem affectum Festus Pompeius Helucũ vocat. Quæ vox languidum sonat, semisomnum, atque hesterno vino oscitantem. Tertullianus hanc vocem pro affectione vsurpat, qua procliues in somnum reddimur ex pridiana crapula, cum inquit: Hederæ vis ac natura est, caput ab Heluco defensare, vi discussoria atq; exiccante, qua etiam à crapula tutos præstare creditur, foris capiti admota, vel præsumptis acinis aliquot, qui coloris crocei sunt.

Cap.2. Eccles.31.

Vomitus commoda.

Dolor capitis ex hesterno mero.

Helucus capitis grauedo ex crapula.

Hederæ vis in discutiẽda ebrietate.

Intemperantia potus, quam cibi nocentior.
CAP. XVIII.

SVNT qui statuant, potu minus offendi homines, quàm cibo, si horum alter immoderatius, supraq; naturæ vires ingestus sit. Quod ea Hippo-

cratis

cratis sententia stabilire nituntur: Facilius est impleri potu, quàm cibo: Qui toto cælo errare mihi videtur. Hoc siquidem ille indicat, Humidum colligendis restaurandisqúe viribus potissimum remedium. Extenuatos enim citissimè reficiunt liquida, quæ licet non similiter nutriant solidis alimentis: distributionis tamen celeritate illis longius præstant. Quamobrem verissima est, nec Hippocrati contraria Cornel. Celsi sententia, Vbi ad cibum ventum est, nunquam vtilis est nimia satietas, sępè inutilis nimia abstinentia. Quod si qua intemperãtia subest, Durior est in potione, quàm esca. Quo indicat immodica vini potione plus detrimenti, damniqúe inferri corporibus, quàm cibi ingluuie. Potus siquidem omnes meatus cõfestim penetrat, atque incoctus venas subit, neruosq; ac cerebrum tentat: Cibus verò in ventriculo hæret, dum concoctus est, qui si oneri est, minimo negotio vomitu excutitur, quod non æquè naturæ procliue ac facilè est in potu Argumento quòd canes, feles, glires, sorices, si veneno medicatas offas aut buccellas deuorasse contingat, irritata ad excretionem naturæ facultate nulla molestia euomunt, quòd in liquidis factu difficillimum, quò fit vt venena in potu exhibita magis quàm in esculentis, sint noxia. rapitur enim citissimè in omnes corporis partes virus, ac vitalia corrumpit, destruitq; maximè, si ex vino propinetur. Interim cibus immodicus suffocationis periculum adfert, eoqúe ventriculus adeò intumescit ac distenditur, vt disrumpi videatur, præsertim ijs, qui difficilè ad vomitum incitantur. quocirca moderatio vtrobique laudem meretur. Cæterum potione venenata nihil nocentius, modo ne quid pinguedinis subsit: Sic enim virus segnius in venas dimanat aut diffunditur, nec confestim vitalia corripit, citiusqúe vomitu excutitur.

Libr. 2. aph. 11.

Humida et liquida citius alunt.

Lib. 1. Celsi locus explicatus.

Venena liquida nocẽtissima.

Pinguia venenis obsistunt.

Ita si quando venenatis potionibus obsistendum, butyrum, oleum ac pinguia quæque exhibenda, minus enim adhærescit venenum aut affigitur corpori, nec venarum conceptacula subit vel penetrat, denique incitata vomitione euestigio excutitur. Qua ratione etiam ebrietati obsistunt. alioqui vbi diutius inhæserit, partes internas exulcerat ac corrosione vitiat, sibiqúe ad Cor vitæ fontem patefacit aditum. Quocirca ab assumpto veneno aut cibo aliquo exitiali ac noxio, euitanda reprimentia, acida, acerba, stiptica, quæque meatus occludunt ac constipant, præ cæteris autem Somnus. Quemadmodum enim, qui peste corripiuntur, cùm somnolenti sint, si se somno & quieti dedant, citius inficiuntur, ac natura segnius contagioni obsistit: ita quoque in morsibus virulentis, ac venenatis potionibus, si somno opprimuntur homines, grauius affliguntur, ac tum virus promptius vitalia corripit. Quocirca vellicandi, quò vigiles persistant, ne malum intus grassetur, atque ad partes principes deferatur. Quemadmodum enim hostes minimo negotio, nullaqúe propemodum molestia vrbes ac propugnacula diripiunt ac diruunt, nullo obsistente, ac ciuibus seu excubitoribus vino somnoqúe sepultis: ita corpus humanum in morborum insultu, vel assumptis ebibitisqúe venenatis potionibus, ægrè subsistere potest atque eluctari, quin opprimatur: cùm facultates ac potentiæ naturales, oppresso sopitoqúe somno corpore, segnes sint atque otiosæ, nec se ad expugnandum morbum alacriter accingant. Quo efficitur, vt dent manus, accedant succumbantq; valentiori, non valetudinis modo, sed vitæ etiam iactura ac detrimento.

Somnus noxius à veneno assumpto, & in peste.

Simile ab hostili insultu elegans.

Alia

Alia vi ac ratione vinum inebriat, aliterq́ homines afficit, quàm Sicera, vel Zythus, nobisq́ vocata Cereuisia.

CAP. XIX.

CEREBRVM tametsi natura molle sit atq; vdum, ex eo tamen nerui producuntur, velut ex colo cui lanugo linumque annexum est, telæ, filamentaque, quorum coniugationes in omnes corporis partes distribuuntur. Ex hoc siquidem principio ac fonte nerui in omnia membra deriuantur, velut ex arboris caudice ac trunco ramorũ propago ac soboles in multa germina diffunduntur. Corpus aũt vniuersum per eos sensum motumq́; percipit, quibus affectis, parteq́; principe læsa, illis munerib. priuatur, aut suas facultates ac munia lãguidè perficit, eóq; fit, vt ebrij delirent, vacillentq́; ac titubent, quòd cerebrũ crassis densisq́; vaporib. obnubiletur. Cùm autem omnes madidi, vinóq; perfusi ridiculos. Comicosq́ue mores exprimant, tum nulli magis moriones agunt, risumq́; obuijs excitant, cùm vultum atque oculos gestusq́; specta mus, quàm qui ex Zytho, quæ nobis biria dicitur, temulenti sunt. Illi siquidem nõ in omnem partẽ corruunt, sed retrorsum duntaxat, ac supini. Qui verò ex vino ebrietatem contraxerunt, antrorsum proruunt, ac proni decumbunt. Sic vt isti genas, frontem, faciem, naresq́ue mutilent: illi scapulas & occipitium, vbi in terram deuoluuntur. Quod ipsum etiam spectare licet, vbi inter pocula somno corripi solent. Ex Cereuisia enim vuidi, capite in ceruices deuoluto, hiantiq; ore dormiunt. Ex vino autem facie mentoq; in pectus inclinato Ratio est, quòd fumi vaporesq́ue ex vino sinciput, partesq́ue corporis anteriores occupant. Ex Cereuisia

Quomodo nerui à cerebro producuntur.

Simile à ramosa arbore.

Ebrij ridiculo vultu.

occiput partesque posticas obsident. Quò fit, vt isti obliuiosi sint, ac somnolenti, minimeq; loquaces ac clamosi.

Procero crassoq; corpore homines aliquando minus vitales, quam graciles, minusq; animosè morbis obluctari. Exiguæ autem staturæ homunciones plerumq; vini capaciores, quàm obesi, ac serius temulentia tentari.

CAP. XX.

FLACCIDOS esse plerunque vasto obesoque corpore homines, ac morbis minus fortiter obsistere, quotidiana exempla commonstrant. Oneri enim est illis corporis moles, ac spiritus minus viuidi, minusque alacres, & erecti. Quò fit, vt ingruente vel leuissimo morbo, vel quouis incommodo, pusillanimes efficiantur, ac suspiriosi, crebroq; ingemiscant. Ad primum siquidem insultū animo deijciuntur, illisq; mens labascit. Quòd si terra mariq; pericula adeunda sint, aut sinistri aliquid inciderit, ilico trepidant, ac contremiscunt, metuq; exalbescunt. Id euenit quòd calorem natiuum languidum habeant, spiritusq; exiles, ac sanguinem minus feruidum, deinde quòd virtus naturalis longè, lateq; diffusa sit, quæ in exiguo corpore vnita coactaq;, dispersa est præstantior. Quò spectat illa Hippocratis sententia: Qui natura sunt valdè crassi, breuiore vita fruuntur, quàm qui graciles: tum altera: Statura corporis longa, neq; indecora, nec illiberalis in iuuentute: In senecta inutilis moles est, & paruitate deterior. Incuruescit enim senescentibus corpus, fitque graue ac gestatu permolestū. quanquam itaque hi membris moleq; valent: pusilli tamen insitā vim, naturæque faculta tes validas obtinent, multæq; in ijs se proferunt cū animi

Moles corporis ingenio officit.

Lib. 2. Apho. 44.

Apho. 54.

animi,tum corporis dotes,atq; ornaměta, magnaque mentis agilitas,atq; acumen ingenij: nec folũ mentis alacritate cæteris præstant,vel æquant:sed viribus ac velocitate,tum edendi, bibendiq; robore. Vidi aliquando nanos propemodum ac pumiliones,coactæq; breuitatis homunculos(sed prolixa tamen barba,totoq; corpore hirsuto,quod intēsi caloris est argumentum) cum robustissimis potandi certamen inijsse,quibus,tametsi nemo in huiusmodi factis promeretur memorabile nomen, nec habet victoria laudem , ne tantillum quidem obfuit vini vis:cùm alij ita vino essent oppressi , vt obstupefacta mente neque pes,neq; manus aut lingua satis suo fungeretur officio. Horum caussa nō solum consistit in cōceptaculorum , venarumque amplitudine ac capacitate,sed in calore natiuo,eoqúe intenso,qui omnia celerrimè cōficit, absumitque,tū in firmo validoq; cerebro, quod non facilè fumos concipit.Simile enim quiddam ijs euenit, quod lateri ignito,aut candenti ferro,quod liquore subinde irrigatur, vel deniq; solo arido ac siticuloso.Confestim enim omnem humorem imbibit, aut in tenuem,minimeq; densum vaporē euanescit, sic vt nihil necesse sit illis lotiū subinde reddere,aut vesicā exonerare,cum calor innatus omnia consumat. Quod aūt in viris efficit interna insitaque caliditas, hoc in mulieribus præstat corporis raritas,laxitasq; ac mollities.Hæ siquidem, vbi vino assuetæ sunt,ad prodigium vsque bibaces fiunt, diuq; subsistunt, antequam temulentia succum bant:sed propter laxos patentesq; meatus identidē micturire coguntur . Quo nomine non immerito infamia notantur à viris,quibus subolescere soleat illarum sordes atq; ingluuies. Seniculi autem omnium minimè vini copiā perferunt.cū enim arido sint corpore atq; exucco,caloreque debili:largiore

Proceri corporis incommoda.

Simile ex candenti ferro desumptum.

Mulier cur vini copiā perferat.

vini potu offenduntnr, moderato autem refocillantur, atq; exhilarescunt. Quamobrem cùm omnibus, tum maximè senibus curæ esse debet, calorē natiuum, quo & comprehenditur humidum primogenium, caloris vitalis, & spiritus subiectum ac substantia à semine orta, appositis alimentis, victuqúe moderato ac salubri fouere. Illa siquidem sunt secundæ, aduersæqúe valetudinis præsidia, ac longioris vitæ seminaria.

Senes cito ebrietate tentantur.

Qui mane Ientaculum sumunt, si id moderatè fiat, in prandio liberalius edunt, minusq; vino, etiamsi largius bibant, offenduntur. Obiter an multus panis esus sit salubris.

CAP. XXI.

MVLTI sunt, qui indicta sibi inedia, ad meridiem vsque ieiuni persistunt. Quod vt nō improbo, ita non semper expedire censeo, aut consultum arbitror, vt quis absque cibo in pandium vsq; perduret, is præsertim, qui calido est æstuantiq; ventriculo: vt Cholericus omnis, & qui vel laboris aliquid subire, operiq; intentus esse cogitur, vel lucubrationi studijsqúe insistere. Extenuantur siquidem illis spiritus vitales, corporisqúe vires flaccescunt, ac collabuntur. In hac autem re consuetudini inhærendum, spectandumqúe quid ætas cuiusque, tempus, regio, habitus corporis ac consuetudo exposcant. Iuuentus enim anniqúe tempus frigidum, ac regio Aquiloni exposita copioso alimento, eoque frequentius exhibito indigent, alioqui corpus diffluit ac cōsumitur. Senes verò, quiq; in ætatē decrepitam deuenerunt, persistunt quidē diutius ieiuni, nihilq; appetunt, nec ad cibi auiditatē incitantur, sed tamen alimentis subinde refici, foueriq; postulant, at paucis. Vt enim flamma in lychnis copioso af-

Studiosi nō perferunt inediam.

Gal. lib. 1. Apho. 14.

so affluentiáq; oleo extinguitur: ita senilis calor affatim confertimque ingestis cibis. Quoniam autẽ hæc ætas dentibus se fulcit, ac tuetur, Prouerbio locum fecit, Senibus mādibula scipionis loco. Quod enim deterit senium, deciditque natiuo corporis succo, hoc cibi potusque adminiculo farciunt. Illis itaque, vt omnibus sedentarijs, quique literis addicti sunt, ac munia publica obeunt, vuæ passæ, palmulæ, ficus, passulæ Corinthiacæ, nuclei pini, pistacia, arranciorum, citrique putamina, zaccara incrustata, myrobolani melligine conditi, antemeridianis horis assumi possunt, vel alia quæq; subliquida, quę ventriculum minus fatigant, nec in perficienda concoctione negotium facessunt. Interim quisq; metiri vires debet, propriæque naturæ conditionem excutere, atque explorare, quid appetat, quidue respuat, ac auersetur. Hoc autem in primis obseruandum, ne quis diluculo vinum bibere consuescat. Est enim naturæ aduersissimum. Animi siquidem vigorem hebetat, memtemque obnubilat, ac neruos afficit. Quocirca sibi quisq; matutinis horis, vini vsum prorsus interdicat, sed sumpto nonnihil edulij, parcius dilutiúsq; bibat. Paucissima enim natura mane exigit, tantumque foueri pauxillo alimento postulat, ne calor naturalis flaccescat. Illorum itaque exemplum imitari par est, qui cùm post aliquot horas luculentum ignem excitare meditantur elixandis assandisq; carnib. prius nõnullo fomite, aridisque nutrimentis focũ instruunt, ne ignis penitus sopiatur, quo cùm sit opportunũ iustum ignem in cocturæ vsum excitent: Sic cum exiguo fomento, ac velut succēdiculo ventriculus paulò ante incaluit, in prandio auidius cibum appetit, ac dilatatis venis validius concoquit digeritque. Cum plerisq; qui in prandiũ vsq; ieiuni persistunt, appetentia euanescat, calore vel flaccido, vel

Senes cibo se fulciunt.

Vinum diluculo haustum perniciosum.

Simile à re culinaria desumptũ.

Non consultum diu ieiunum persistere.

tantum

tantum non extincto. Adde quod collapsis occlusisq; meatibus, per quos deferri alimentum debet, in medijs spatijs hæreat, feriúsq; in venas rapiatur. Deinde quòd propter diutinã inediam stomachus noxijs humorib. quos ex vicinis partibus allicit, oppletus, cibum respuat, citoqúe satietur. Quò fit vt in sympofijs meridianis celerius temulentia homines corripi contingat, quàm si eadem in cœnam differantur. Nam vt alia prætercam, Dimidia, vt inquit Plinius, periculi pars est, noctu, hoc est, spe somni bibentibus, somnus siquidem ad despumandam discutiendamqúe vinolentiã adiumento est.

In prandio citius, quã in cœna inebriamur.

Lib. 13. c. 1.

Panis vsus.

Cæterùm cùm panis maxima hominibus alimenti pars sit, omniáq; edulia absq; illo sint insipida, parumq; salubria, de illius quoq; vsu pauca differere institui. Sunt enim, qui huius repletionem ac satietatem noxiam esse contendant ventriculo, nec minus, quàm vinum immoderatius haustum officere, hoc inducti, vt puto, argumento, quòd diu ventriculo inhæreat, aluumque astringat. Ego verò discrimen delectumqúe statuendum censeo. Siquidẽ triticeus fermento accuratè subactus, beneque elaboratus ac coctus, sanis robustisq; corporibus laudatissimus est cibus, ac maximè salubris. Quapropter cuique persuasum esse cupio, edulia ac pulpamenta quæque non mediocriter panis admixtu cõdienda. Qui enim parcius pane vtũtur, copiosè autem carnibus aut piscibus, corpore efficiuntur laxo, carneqúe fluida, denique halitu graueolenti ac vitioso. Quocirca esus piscium, quod ij citissimè putrescant, plus panis exigit. Videmus autem esculenta promptissimè putere ac putredinem concipere, exactoque triduo, aut plus paulò, ni sale condias, subolida fieri, oua, pisces, carnes, & pulpamenta quæqúe: At panis nunquam putredini fit obnoxius, aut aliquid vitiosi odoris contrahit. Diutius

Olidis faucibus, qui parcius pane vescuntur.

enim asseruatus mucescit quidem, arescitque: verũ non putescit. Quo fit, vt qui eduliorum ingluuie se onerant, nulloq; aut perpauco panis esu vtuntur, mephitim ex imis præcordijs exhalent, grauique ac tetro anhelitu obuios quosque feriant. Qui itaque valido vegetoque corpore esse student, atque habitu firmo, moderatum panis esum admittant, præsertim vbi exercitia laboresque subeundi sunt. nisi enim fossores, baiuli, nautæ, vectores, athletæ, ac pugiles copiosius se pane alerent, nõ possent subsistere, tantisque laboribus sufficere. Tenellis autẽ corporib. ac valetudinarijs, quiq; inualido flaccidoq; ventriculo existunt, ac meatus habent exiles, parcius contractiusque panis vsum præscribo, sed liquidis illos reficere, viresq; restaurare pergo, quæ citò venarum conceptacula subeunt. Illorum siquidẽ corpuscula, vtpote tenera ac delicata, solida alimenta respuunt. Quæ omnia exactissimè mihi perspexisse atq; obseruasse visus est Dauid rex & propheta, cùm inquit, Effecit munificus rerum parens, vt iumentis pabulum, hominibus cùm infirmis, tum sanis alimenta suppetant. Sic vt oleo perfusum corpus nitescat, vnguentoque delibutum recreetur. Vt vino cor hominis exhilarescat, ac discusso mœrore alacre, erectumque efficiatur. Et panis vitale robur fulciat, ac confirmet.

Aegroti cur panis esum respuunt.

Psal.103.

Nux Myristica seu Moschata, & Coralius lapis à viro gestata melioreſcunt, deteriora verò efficiuntur à fœmina.

CAP. XXII.

QVOD mulieri vir præstet, huiusque conditio multo, quàm illius sit excellentior ac generosior, præter animi & corporis eximias dotes, quib. abunde pollens potensq; & clarus est, inanima etiã

Vir muliere præstantior.

& quæ vegetante iam vi destituta sunt, ac crescere augeriq; desinunt, testantur atq; experimentis cōmōstrant. Siquidē nux myristica seu moschata si à viro gestetur, non solùm vigorem suum conseruat, sed etiam turgescit, magisque efficitur succulenta. Cùm enim inter has illa sit præstantior, quæ ponderosior est, succoque pingui madescit, atque vel compressu, vel aciculæ punctura oleaginem resudat non sine eximia odoris suauitate: has dotes viri calor conseruat ac tuetur, & quod mirari subeat, illā magis speciosam facit, aspectuque amabilem, ac succo oleoso magis turgidam. præsertim si iuuenilis adultæq; ætatis homines circumferant. Tam suauis enim, gratusqúe halitus emanat ex huiusmodi corporibus, effluxusq; ac euaporatio, ob caloris natiui temperiem, tam mitis ac blanda, vt nux illā alliciat, eaqúe imbuta vegetior fiat atq; odoratior. Alitur siquidem, afficiturque aëreo vapore, auraqúe tepenti ac subcalida, quam iuuenile corpus expirat, vt re maximè sibi familiari ac cognata. Sic memoriæ proditum est, Alexandri Macedonum regis vestes gratissimo odore fuisse perfusas, non quidem ascititio aliquo externoque suffitu, sed à genuino ac naturali caloris natiui effluuio. Mulier verò cùm excrementis abundet, atque insuaues tristesque halitus ob menstrui profluuij decursum diffundat; omnia deteriora efficit, natiuasq; vires atque insitas facultates depopulatur. Quò fit vt nux myristica, exucca illius contactu efficiatur, leuis, cariosa, coloreque squallido ac nigricante, qua vi etiam herbis perniciem, tabemque adfert, ac sata strangulat, speculiqúe nitorem obfuscat. De Corallo par est ratio: hoc siquidem in orbiculos elaboratum ac læuore perpolitum, si à viro gestetur, rubescit exuberantius, quàm si hoc gestamine fœmina decoretur. In pallorem enim muliebri consuetudi-

Nuces muscatæ vt explorentur.

Comment. lib. 2. apho. 14.

Alexandri Magni vestes cur odoratæ.

Corallus rubicundior fit viri contactu.

ſuetudine elangueſcit ac colore natiuo deſtituitur, partim ob emanentes ex illa fuliginoſos denſosq; ſpiritus, partim quod languidum calorem habeat, ac frigidæ humentiſquę ſit naturæ, quæ qualitates aliquid conſeruare tueriquę nequeunt: cùm vir caloris innati ſubſtantiam vaporoſam, mitem ac ſuauem ſit conſequutus, ac velut aromatis odore imbutam. Qua ratione & ſynapi ſemen Corallum rubicundum efficit, ſi illo obuiatur, caloris ſcilicet ratione, quo tanquam ignita re incaleſcit.

Mulier Corallum deterius efficit.

Quæ Corallo ruborem concilient.

Sinapi Corallum rubicundum efficit.

Magna ex parte ſteriles eſſe, & infœcundos, quibus ſpontè ſemen profluit, ſeſeq́; polluunt, & qua ratione id fiat.

CAP. XXIII.

VITIVM eſt idq́ue tam fœdum, vt à templi aditu, omniq; hominum conſortio apud Hebræos arcerentur illo contaminati, Græcis γονοῤῥοία, Latinis ſeminis profluuium appellatum, quo mulieres æquè ac viri infeſtantur. Siquidem illis præter voluntatem ſemen effluit nullo propemodum delectamento, nec vlla voluptatis illecebra, aut pudendo rigido erectoue, idq; aqueũ dilutumq; ac tenue. Quò fit, vt infœcundũ ſit, atq; ad excitandas proles inefficax. Vt enim ſalix frugiperda ſemen ob caloris penuriã ante maturitatem excutit: Sic iſtis humor genitalis plus ſatis frigidus & humidus defluit. Nequeunt enim naturales facultates ſemen perficere, ac vi prolifica fœcundaq; illud imbuere. Quò fit vt excremẽtitius prorſus ſit humor, inchoati imperfectiq; ſeminis rudimentum, generandi munere deſtitutum. Cæterùm cum hic affectus ex imbecillitate vaſorum ſpermaticorum oriatur, tum aliud quoddam vitium contrahitur ex amplexu

Leuit. 15.

Simile ab infœcundis arboribus.

Venereo ac concubitu contagioso, si quando cum infectis scortis congressum ineunt. Siquidem purulenta quædam fœdaq; illuuies ab inguine distillat, colore modò liuido, modò æruginoso ac porraceo non sine teterrimo odore. Quò fit vt vasa nonnunquam erodi contingat, partesq; pudendas mutilari. Ista autem vligo humorisque sordidi stillicidium in fœminis virulentior est, albóque oui, vbi computruit, assimilis, qua interranea pruritu intolerabili infestantur, quasi alumine aut salsugine essent imbuta. Quò fit, vt omnes morbillosi, quiq; Venerea lue infecti sunt, impensè sint salaces ob putridi humoris acrimoniam, quam retundi ac mitigari concubitu sentiunt, magnaque mali parte se leuari. Quocirca cum omnibus suam scabiem affricare gestiant, tum maximè illas expetunt ac venantur ganeones isti puriginosi, quas sciunt salubri esse, beneq; constituto corpore. In has enim suas sordes ac saniem profundunt, suóq; purulento semine contaminant, cùm ipsi nihil ab his contagij contrahere possent. Cū enim illi seminis profluuio obnoxij sunt, quod ex lue Venerea contrahitur, ác contactu concubituque fœdo concipitur, non seminale ac prolificum excrementum ab ijs profluit, sed virulenta quædam ac contagiosa eluuies ab inguine distillat, odoris tetri, colore non albicante, sed lurido ac virescente, quæ vlcera in pudenda ac primori virgæ parte excitat, sic vt vrina ijs ægrè prodeat, atque ob purulentam concretionem subinde supprimatur. Quòd si quando prurire occipiant, ac tentigine affici, ac penis seu pudenda pars erigi incipiat, acerrimè crucientur. videtur enim hoc membrum, quasi fune distendi propter neruos, qui humore acri ac mordaci imbuti sunt, quò fit, vt vrinæ stillicidio subinde infestentur, cū non confertim & profuse, sed lente ac sensim lotiū prodeat

Marginalia: Cenen druyper. *Vocatur Belgis hoc fœdum stillicidium.* — *Morbo Gallico infecti semper pruriunt.* — *Acrimonia vrinæ infectis peculiaris.* — *Vrina quibus supprimitur.*

prodeat intolerando micturientiũ cruciatu. Contrahitur hoc vitium ex ficosis morbidisque hominibus, atque attritu contactúque scortorum, quibus inguina & pudendæ partes bubonibus alijsque inquinamentis sunt contaminatæ. Qui morbus cùm circa obscœnas, abditasque partes consistat, atque ex putridorum humorum affluentia fœdos tumores excitet, Pudendagra, nominatur, vulgo **Clapooren.** Si verò contagio se diffundat, vt assolet, vbi primum contracta labe corpus non expurgatur, aut vbi foris non maturantia cataplasmata, sed discussoria quæque fluxionem reprimãt ac reseriant, non eliciant, adhibentur, tota corporis moles vnà cum sanguine ac spiritibus inficitur, totaq; humorum collectio in neruos, panniculos, membranas, musculos defertur, atque intensissimos dolores excitat, qui morbus vernaculo Belgis idiomate **pocken mit de lempten** vocatur: quòd omnia membra doloribus pertusa sint ac dilaniata, ipsaq; symptomata, hoc est, quæ ex morbi sæuitia accedunt ac concomitantur, non minores ipso morbo dolorum faces admoueant. Neque enim vnius generis cruciatu excarnificantur, sed multiplices illos diuexant dolorum differentiæ, qui tanquã admotis vncinis, ac ferramentis, neruosas partes exquisitissima mouendi sentiendique vi præditas lacerant, ac velut aculeis fodicant, vrgent, stimulant. Et cùm nullas non partes interreptent, atque erratica vagaque incursione inuadãt, à doloris inquietudine; nullaque interposita intermissione, **De mieren** nostrates hunc affectum vocant, à formica deducto nomine animalculo agili atque inquieto, quod nouas subinde sedes persequitur, à qua medici etiam pulsum designant formicantem, ob mobilitatem exilem, exhaustis scilicet deiectisque viribus, adeo vt homini quàm minimum vitæ superesse

Inguinum tumores nõ reprimendi.

Dolores neruorum vnde.

Morbillosi omnes dolorum differentias percipiunt.

Pulsus formicans.

Pulsus vermiculans. peresse possit, eò se pulsu proferēte: cui affinis vermiculans à vermiculi motu atque ingressu, qui nō magnam etiam recuperandæ sanitatis spē decumbenti pollicetur. Et quemadmodum morbus est *Verminatio qui morbus.* Verminatio, qua homines infestari torqueriq; solent, ac velut à vermibus dilaniari: ita quoq; morbus est Formicatio, Græcis μυρμηκία, quæ foris corpus fœdis tuberculis ac pustulis deformat, int⁹ verò mordentis formicæ sensum adfert, ac cruciatum, ita vt subinde scalpturire cogantur, atque attritu aliquod leuamen conquirere: vt assolet morbo Venereo infectis, qui nusquā quietè consistūt, sed continenter frictionibus insistere coguntur. *Formicatio qui morb⁹.* *Formicatio accedens morbo Gallico.* Quocirca appositè nostrates Formicationē huic morbido cadaueri accōmodant, non quòd eo nomine hic morbus censeri debeat, sed quòd pari modo corpora afficiat. Hinc Plautus, quoniam multi illo seculo fœdissimis morbis erant contaminati, nempe mentagra, impetigine, lepra, tum plerisque alijs, qui se in honestissima ferè parte corporis proferunt, illis vitijs deformatos Formicinos, mucidos, vietos, putridos, vlcerosos vocat, quos, vt nostrates dictitant, si vel leuissimè concutias, ab ossibus dissiliunt ac dissoluuntur, populari ioco Van den grat schüdden: à piscibus rancidis, ac putri salsamento desumpta similitudine, quòd vel minima conquassatione à spinarum contextu decidāt. *Formicin⁹ homo.* *Simile à rancidis piscibus, est populare prouerbiū.* Quocirca qui ficosos tumores circa inguina partesq; abditas ac latentes contraxerunt, vel ex concubitu, vel si vlli contaminato sodali cōuixerint, lectoque cōmuni sint vsi (nā facilimè hæc labes olim, quæ nunc sensim exolescit, alijs affricari solet, vel esculento, vel halitu, orique ac labris admoto poculo) in primis cōsulo, vt acri vel vino vel aceto pudenda, contactasq; partes abluant, admixto salis momento, deinde abscessum seu apostema, si res poscat, *Morborum incredibilis cōtagio.* *Tumorum in inguine curatio.*

poſcat, ad maturitatem perducant, eruptoq; pure ac ſanie abſterſorijs vlceris cauitatem eluant, priuſquam cicatrice obducant, atque vt in rabidi canis morſu, qui aliquando, quàm ſcorti, mitior, diutius hiatum apertum ſinant, ne virulento humore intus cohibito, poſtmodū morbus recrudeſcat, atque exaſperetur: interim antequam manum vomicæ admoueri contingat, corpus purgātibus medicamentis accuratè inaniri debet: in quem vſum commodè adhibentur, epithimus, fumaria, polypodium, ſena, eaque confectio, quæ ad hamech refertur: aut quoniam ijs lotium molliri debet, benedicta laxatiua ex decocto ligni Indici, quod inter Ebeni ſpecies refero: alioqui niſi huiuſmodi ſubſidijs corpori proſpiciatur, diffuſis vndique humoribus corpus omni ex parte morbidum fit, ac lue Venerea vndiquaque inficitur. Sunt enim duo iſti morbi inter ſe affines & cognati, quemadmodum Cancer & lepra. Quod enim Cancer eſt in parte aliqua corporis, id lepra ſeu elephantiaſis eſt in toto corpore. Sic morbilloſa iſta affectio vbi in toto conſiſtit, atque vndique diffuſa eſt, fœdiſſimum illum morbum excitat, quem alij Gallicum, alij Neapolitanum vocant, vel quò in tam inclytæ nationis gratiam ac fauorem aboleri poſſint, atque obſoleſcere contumelioſa illa nomina, quibus aliquid conuitij ſubeſt, lues aut cōtagio Venerea vnde contrahitur, denominetur. Quæ verò in inguine conſiſtit, ac pudendas partes commaculat, Pudendagra. Cùm verò natura mortalium procax ſit in alienis miſerijs, atque inſolenter huiuſmodi calamitate oppreſſis inſultet, populares paſſim morbum hunc, cùm totum corpus occupat, Matris alterum, qui parti peculiaris eſt, Filiæ nomine deſignāt: & quoniā alter ab altero pullulat, venuſtum illum maritum, ſi dijs placet, aut potius ſordidum ſponſum,

Exemplum à rabidi canis morſu.

Cōpendioſa morbi Gallici curatio.

Cancer & lepra affines morbi.

Prouerbiū in morbi. dos.

Iocus popularis in hos qui ex inguine laborant. ſponſum, matrem ac geminas filias ſibi in matrimonium aſciuiſſe, ioculari licentia dictitant, cùm præter inguinum tumores corpus vndique exulceratum ſit, ac tuberibus ſcateat.

In morbis excreſcere corpora, atq; in longitudinem produci, licet minus edant, in latitudinem verò diminui.

C A P. XXIIII.

IMPVBERES qui plurimo vtuntur alimento, minus ſpecioſè adoleſcere, nec in iuſtã decentemq́ue longitudinem produci, quotidiana experimenta comprobant. Suffocatur enim calor natiuus, atq; immodica humiditate obruitur, quo minus corpora in decoram proprietatem poſſent effingi. *Quid officiat proceritati.* Qui verò moderatè ſaginantur, ac cibo vtuntur parcius, ſibiq́ue diſcriminata certaq́; edendi tempora conſtituunt, non magnopere efficiuntur obeſi, nec adeps illis, aut caro augeſcit: ſed oſſa longitudinem atque incrementa ſuſcipiunt. Sic videmus adoleſcentes ac pueros in longis diutinisq́; morbis gracileſcere, ac macilentos effici, in longitudinem tamen eorum corpora proferri, ac proceritatem capeſſere. *Cur alij in longũ, alij in latũ excreſcunt.* Quod ipſum fieri ſiccitatis ratione crediderim. Nam oſſa cùm ſicca ſint, alimento ſibi familiari ac cognato aluntur. Siquidẽ cùm humores ægrotis atque alimenta aſſumpta, ex calore & corporis ariditate ſicceſcant: oſſa in longitudinem porriguntur, atque alimenti ſubſicci ratione aliquid illis ſtaturæ accedit, præſertim cùm homo in ea ætate conſtitutus eſt, in qua corpus, vt argilla vda ac ſequax produci fingiq́ue in longum poſſit. *Simile ab argilla ductu.* Conſtituta ſunt aũt vnicuique certa creſcendi ſpatia, ac determinatè legitimæ ſtaturæ rationes ac modi, quibus ſenſim tacitisq́; auctibus conſequimur

ſequimur vel liberalem proceritatem, vel indecoram: eaq́ue creſcendi vis, qua in longitudinem augeri corpora contingit, rarò vltra quintum & vigeſimum annū producitur: magna autem ex parte intra vndeuigeſimum conſiſtit. Quo fit, vt dentes etiam excuſſi, ab eo annorum curriculo non renaſcantur, vt nec oſſa fracta, ac cartilagines conſolideſcant, quòd ex progenitorum ſemine illa conſiſtant. Pingueſcere verò atque adipoſum obeſumq́ue fieri, non certis temporum ſpatijs fieri cōtingit, ſed nutrimenti ratione, vbi ea affatim ingeruntur. Quod ipſum etiam in conſiſtente ætate, vel eadem inclinata fieri poteſt. Tametſi enim quis vbertim ſaginetur, non in longum ſurrigitur corpus, ſed in latum ac molem dilatatur. Alia eſt enim facultas, qua alitur corpus: alia qua augeſcit. Illa ſiquidem circa alimenti copiam verſatur: Iſta circa partes corporis ſolidas, nempe oſſa, neruos, cartilagines, &c. quæ ſi creſcunt, atque in longum porriguntur, animal quoque incrementum aſſequitur, tametſi illud macie conficiatur atque extabeſcat. Natura itaque in producēdis oſſibus, vnde longitudo emergit, vi caloris vtitur, quæ exiccat nonnihil humores atque alimenta alendis oſſibus accommodat. Neque enim auctio ſine nutrimento affluente perfici poteſt. Vbi enim generatio animalis conſtituta eſt, vſque ad ætatis vigorem augeri poſtulat, atque in longum latumq́ue ac profundum ampliari. Deinde quo ſubſiſtat ac perduret in reliquum vitæ tempus, æuiq́ue huius decurſum, nutritio ſubit, ſuasq́ue partes obit, qua reſtaurari poſſent quæ effluunt, quæq́ue ambientis aeris qualitas depopulatur, nulla corpori tamen inducta amplitudine, aut in longitudinē progreſſu. Auctrix itaque vis ac facultas eſt, quæ oſſa febricitantium, vt ceram, in longitudinem effingit,

Quàm diu in longum corpora porrigantur.

Alia vis lōgitudinem, alia latitudinē parit.

calore ac virtute ſeminalis excrementi, quæ in ætatis vigore ad ea perficienda valida eſt atque efficax. Quòd ſi adoleſcentes ac pueri ab ipſis incunabulis lacti aſſueſcant, atque exercitationi ſint dediti, productiori efficiuntur corpore, ſtaturaque decenti ac ſpecioſa. Siquidem lactis potu atque vſu oſſa aluntur, quod ſemini affine eſt, ac ſanguis elaboratus atq; exactè concoctus: Frugũ nerui, Aquæ carnes, quod obſeruare licet in bobus, qui aquis copioſis pingueſcunt, ac pabulo humido ſaginantur. Deinde in Belgis, præſertim Batauis, qui liquore illo gentilitio, quam Cereuiſiam vocant, adeo pingueſcunt, vt mentum pectori incumbat, ac

Quibus rebus corpus incremẽta ſuſcipit.

Perſ. Sat. 2. *Pinguis aqualiculus propenſa ſeſquipede extet.*

An ieiunis, an pranſis venam incidere expediat. Et an conſultum ſit, ſtatim ab inciſa vena ſomno ſe dedere.

CAP. XXV.

QVID commodi adferat corpori humano venę ſectio, quidúe in ſecunda, aduerſaque valetudine præſidij ex ea homines conſequantur, tum quibus, quóue tempore illam adhibere conueniat, ſuperuacaneum eſt hîc referre, cùm ea quiſque ex ſyncero fidoq; Medico diſcere poterit, non ex vulgata ac triuiali conſuetudine, quam nugones quidam inuexerunt, qui nimis rigidè aſtra potius, quàm humores obſeruant. Cùm autem innumerę quæſtiones hac de re agitari ſolent: illam paucis expediam: Ieiuníſne an pranſis venam feriri expediat. Equidem cùm pleroſque meticuloſos trepidare videam, ac contremiſcere in adeunda venæ ſectione, ne ſyncopi atque animi deliquio, vt aſſolet, periclitẽtur, nonnihil cibi, ac meraciſſimi vini pauxillum exhibendum cenſeo. Obſeruaui ſiquidem frequentius animi defectu collapſos diu decu-

decubuisse immobiles, atq; ægrè odoramentis crebraque vellicatione refocillatos. adde, quòd sanguis non confertim nec affluenter, sed languidè ac sensim ieiunis profluat, nōnunquam prorsus non erumpat. quòd natura auidè vitæ thesaurum amplectatur, nec sinat illum temerè elabi, vt cui maximam vitalis spiritus vim inesse sentiat, qua exhausta tota corporis moles languescit, operaque naturæ perficiuntur deterius. Vbi verò aliquid alimenti exhiberi contingit, ac moderata corporis agitatione sanguis ad fluxionem excitatur, promptius emanare ac scaturire incipit. Alacres enim atq; erecti efficiuntur spiritus cibo, potuq; atque exercitio moderatè adhibito, corpusque sanguine vndiq; perfusum efflorescit, ac fit coloratius. Cæterùm, An incisa vena somno se dedere expediat, discutiendū est. Ego sanè, nisi quis assueuit, aut ex æstu atq; itineris molestia lassitudinē contraxerit, non semper valetudini cōmodum censeo vernis æstiuisq; mēsibus meridiari, nec consultū arbitror, statim ab incisa vena somno indulgere, præsertim si quis vel oppleto ventriculo, vel obeso corpore existat. Sunt enim inter hos, qui pertusa vena, ad emptoque sanguine vires instaurandas sibi persuadeant, eoq; affatim Genio indulgēt. qui cùm somnolenti efficiantur atque oscitātes, non sine graui noxa iacturaque valetudinis se quieti dedunt. impletur siquidem densis crassisque vaporibus cerebrum, ac venæ ita plerumque turgescunt, vt cæsura dehiscat, ac sanguis denuo magno valetudinis detrimento profluat. Quod apud nos euenisse memini viro cuidam primario, qui cùm Idibus Maij, quibus feriæ ac supplicationes triduanæ indicuntur, incisa eo die vena, in prandio allio virenti, vt mos est, vinoque se affatim impleuit: à meridie oppleto fumis capite, primū somno, postea morte sopitus

Cibus & potus spiritus alimenta.

Cibus offerendus ante Venæ sectionem.

An dormiendū, incisa Vena.

Ab incisa Vena temperātia exigitur.

Exemplum eius, qui a somno morte sopitus est.

pitus oppressusque est. Quamobrem qui optimè valetudini consultum velit, quo die incisa est vena, frugaliter victus rationem instituat, & quoad eius fieri potest, à somno se cohibeat. qui si vel inuitis obrepat, oculique nictare incipiant, ac sopor omnino excuti nequeat: tantisper tamen differatur, dum sanguinis impetus atque agitatio resederit: quod post sesquihoræ spatium fieri solet, tũc placidè obdormiscere licet, explicitaque corporis parte, cui incisio illata est, semisupino decubitu, si id sedẽdo perficere permolestum est, caput in puluinum reclinare. Quod si duabus horis somnus sit productior, vellicari debent, quo se erigant, atque expergiscantur, ne spiritus ingrauescant, ac corpus caliginoso vndique fumo opprimatur. Quò fit, vt nauseabundi existant, atque oscitantiam ægrè excutiant.

Physiognomonia, hoc est, naturæ, morumq́ inspiciendorum ratio, qua ex notis signisq́ corporis, animorum motum ac propensionem elicimus ac dijudicamus, non improbanda. Cæterum quid ex hac potissimè obseruare conueniat, scripturæ testimonijs comprobatur.

CAP. XXVI.

Vultus & oculi animi indices.

PLERAEQVE artes illiberales censeri solent, minusque ingenuæ, quod vanitati atque imposturę affines sint, quodque obseruationes anxias habeant ac curiosas. At Physiognomia, quæ ex facie, oculis, vultu, lineamentis, totoque habitu, corporis animique propensionem perspicit, nulla sui parte inter has referenda, vt quam à laudatissimis viris studiosè obseruatam excultamque perspicio. Cùm autem nulla sit corporis pars, quamlibet minuta atque exilis, quantumuis abiecta atque ignobilis,

bilis, quæ non aliquod argumētum insitæ naturæ, & quò animus inclinet, exhibeat, tum omnium signorum notarumque sunt præcipua, quæ in facie vultuque elucent, & qui certissimus est mentis index, in oculorum aspectu ac volubilitate se profert. In ijs enim odium, ira, indignatio, pauor, metus, formido, spes, lætitia, modestia, arrogantia, Zelotypia, auaritia, æmulatio, omnesque affectus animi interni, in externo corporis habitu relucēt. Sic Deus conspicatus Esau subtristem, animoque deiecto ac demisso: Quare, inquit, mœstus es, & cōcidit vultus tuus? Iosephus quoq; cùm videret captiuitatis collegas tristes, sciscitatus est: Cur solito tristior est facies vestra? Obseruabat enim aliquid sinistri ominis residere in mentibus illorum, cuius se certa indicia in externa specie proferebāt. Quò spectat illud Isaiæ: Agnitio vultus illorum respondet illis. Quo designat homines sceleratos ex habitu corporis posse deprehendi. Vultus siquidē indicat, qua sint malitia imbuti, quid meditētur, quid moliri gestiant, quò spectet improbus illorū conatus. Plurima eius generis obuia sunt apud Dauidē & Solomonem, quibus nonnullorum nequitiam atque improbitatē coarguit, exprimitque, ex fronte, supercilijs, oculis vltro citroque contortis, demorsis labris, naribus corrugatis, inflatis buccis, incessu superbo, gestu indecoro, vultu nutuque minaci. Vnde sapiens: Vir improbus & nequam graditur ore peruerso, annuit oculis, terit pede, digito loquitur, peruersitate mentis machinatur malum, atque omni tempore dissidia serit. In ijs verò, qui placido sunt mitique ingenio, omnia formæ dignitatem exprimunt. Status, incessus, accubatio, vultus, oculi, manuū motus, omnia honestati decoroque inseruiunt, sic vt in facie ac vultu sapientia, decus ac probitas, cæteræque virtutes reluceāt.

Genes. 4. *Genes. 40.* *Capit. 3.* *Esaiæ locus explicatus.* *Psal. 34.* *Prouerb. 6.*

CAETERVM licet non omnia exactè huius artis præsagijs respondent, multaque aliter, quàm membrorum notæ præ se ferunt, eueniant, idque vel educationis munere, vel parentum industria, aut denique diuino quodam afflatu: magna tamen ex parte vero sunt cõsentanea, euentumque certum consequuntur. Siquidem in his qui visenda aliqua nota insigniti sunt, ars veritatem assequitur. Vbi enim error circa principem aliquam partem consistit, mens quoque aliquid incommodi percipit, suaque munia inculpatè obire nequit. Sic qui gibbo deformati sunt, modò naturale sit id vitium, non ascititium, nec ex accidente casuque illatum, improbi ferè sunt, ac malitiosi: quod cordi totius vitæ fonti ac principio deprauatio communicetur. His proximi sunt strabi, cæci, lusciosi, pæti, quique in obliquum detorquent oculorum aciem: quod circa cerebrum natura deliquerit. Surdi verò, muti, balbi, blæsique, & qui ob musculorum, neruorumque imbecillitatem, linguæ hæsitantiæ obnoxij sunt, non penitus à vitijs immunes existunt, sed ea non magnopere culpari merẽtur. Quo enim quodque membrum, cui error subest, minus nobile ac generosum, hoc partes primariæ minus afficiuntur. Quod si aliquod corporis vitium, vel cerebro, vel cordi affine sit, horumq; alteri proximè assistat: menti quoque ac rationi aliquid erroris infertur, sic vt illa omnibus suis numeris non satis constent, ac plerumque iudicij amussis deliret, atque in obliquum rapiatur. Quo fit, vt facultates animales suas functiones ac munia inoffensè perficere nequeant. Atqui non semper est necesse, nec consequitur, vt naturæ hominis conditio, mores, studia, instituta, animorũ propensiones, mentisq; agitatio ad notas externas sit accõmodanda, atque ad lineamẽta signaq; corporis metien-

Nota corporis animi conditionẽ indicant.

Cerebrũ et Cor à remotis partib. afficiũtur.

metienda. Cùm multa plerumque agant ac meditentur homines, multaque mente concipiãt, atque opere perficiant, cuius ne vllum quidem vestigiũ, aut minima indicij nota foris se offert, aut diuinandi argumentum exhibet. Potest enim esse aliquis enormi corpore, membrisque distortis, sed tamen frugi, atque ad præclaras artes appositus. Rursus fieri potest, vt quis sit habitu corporis decenti ac liberali, at improbis moribus, vitaque vndique contaminata. Quapropter nemini ob vlla vitia insultandum, nec gibbosi, lusci, claudi, varis repandisque cruribus homines, conuitijs onerandi. cùm hæc naturæ vitia erroresque immutatos cupiant, ac corpus decentius constitutum exoptent. Sunt tamen inter hos, qui hominum dicacitatem in se concitent; quòd horum nõnullos impostores sint experti, versipelles, subdolos, dolosos, ac nõ solùm obscœnis facetijs, sed etiam dicterijs salibusq; dentatis abundè instructos: vt omnes propemodum sunt, quibus vitiatæ sunt musculosæ neruosæque partes: sic vt cerebrum mouendi sentiendiq; principium, Cor deniq; vitalis animæ ac spiritus fons, ex consensu variè afficiantur, adeo vt externa vitia internas facultates immutent, atque ad diuersas actiones instruant incitentque. Ex his itaque, qui nota aliqua insigniti sunt, manauit prouerbium, CAVETO A SIGNATIS. Quòd designãt rerum humanarum periti declinandam consuetudinem, commerciumq; improborum. Quod quotidiano vsu, atque experientia compertum habeant, fallaces esse huiusmodi homines, ac technis dolisque esse imbutos. Quod autem Claudi impense salaces sint, abditasque atque obscœnas partes inusitatæ magnitudinis habeant, Prouerbium inde natum indicat, Claudus optimè virum agit. Omne siquidem alimentum, quod inualido pedi destinan-

Errori naturæ nõ insultandũ.

Signati Sycophantæ.

A signatis cauẽdum.

In claudos prouerbiũ.

ſtinandum erat, circa partes genitales conſiſtit, atque in ſemen elaboratur, cuius vis & copia tentiginem mouet, atque obſcœnis partibus pruritum excitat.

An aperto hiantiq́ ore dormire, an clauſo, cohibitisq́ labris ſalubrius.

CAP. XXVII.

NON deſunt plerique, qui ſalubre exiſtimant, patulo apertoque ore ſomnum capere. ſic enim melius expirare fumos, ac diſcuti fuligines, animamque hominis liberius commeare, ac minus graueolentiæ concipere. ſubolido enim eſſe ore, putidoque anhelitu, qui compreſſis labris noctem ſomno tranſigunt. Ego verò aliud perſuaſum habeo. Vt enim decubitus in dorſum pulmoni ſeptoque tranſuerſo noxius, vt quæ affuſis humoribus turgeſcant: Sic hianti ore dormire valetudini incommodum. Pulmo ſiquidem, cùm fiſtuloſus ſit, per vocalem arteriam, aerem obuium, qui ſub noctem ferè impurus ac turbidus eſt, copioſè allicit, quo ſpirandi meatus imbuti vel raucam efficiunt vocem, vel obtuſam. Occluſo autem ore, ſpiritus externusque aer non confertim, ſed ſenſim per nares anfractuoſas, ſinuoſo volumine vltrò citroque commeat, atque in pulmonem delabitur, cordisq́; calorem temperat. Quò fit, vt minus ſiticuloſi efficiantur, qui commiſſis labijs dormiunt. Qui enim faucibus dilatatis ſomnum capiunt, ijs ob aerem halitumque hinc inde æſtuantem, lingua ac palatum areſcunt, potuque noctu irrigari cupiunt. Ceterùm cùm multis ſolidisq́; rationibus fulciri hæc perſuaſio poſſit, tum nulla ſtabilius, quàm quod longè melius concoctio in ventriculo perficiatur, ſi quis occluſo ore dormiat: fouetur ſiquidem calor naturalis, ac validius cibo incumbit. Vt enim ollæ

Occluſo ore ſomnum ſalubrior.

Vnde ſitis nocturna.

Simile à re culinaria deſumptum.

ollæ ac lebetes elixandis carnibus destinati, maturius concoctionem perficiunt, operculis obducti, quod nihil caloris, nullusque halitus emanet: Sic etiam calor in corpore humano coactus cohibitusq;, celerius cibũ concoquit. Itaq; his, qui flaccido sunt fluctuantique stomacho, subinde halitum cohibere consulo, tum ijs, qui tussi singultuq; identidem infestantur. Hac enim ratione calorem excitari contingit, ac noxam discuti. Porrò vbi occluso ore noctem transegerunt, cibiq; cõcoctio peracta est, tum demum consulo, vt popismate, sonituque bomboso fumi ac fuligines expurgentur, quæ medijs spatijs inhærescunt.

Anhelitus cohibitus concoctionẽ adiuuat.

Imprecationes parentum, quibus ex se genitos execrantur, ac maledictis incessunt, aliquando in euentum effectumq; rapi. Bonas quoque ominationes, quibus illis fœlicia ac salutaria quæque exoptant, ad lætum exitum esse adiumento, atque ex progenitorum voto omnia consequi.

CAP. XXVIII.

IN tantam delapsa est natura mortalium, exuta humanitate, feritatem, vt non solùm in extraneos, sed in sua etiam pignora, quibus optimè consultum oportuit, sint crudeles. Quis enim per compita passim ac vicos execrandas voces non audit? quibus suos immaniter diris deuouent, atque horrenda quæque ijs imprecantur: quorum pleraque effectum sortita memini, atque in calamitosum funestumque exitum deuenisse. Quamobrem Plato nihil parentis imprecatione filijs censet periculosius. Pueri siquidem cùm ita incandescere progenitores vident, tamque atroces execrationes in se congeri, obstupescunt, trepidant, perturbantur, ac terrore metuque concussi, vel in spasmum aut epilep-

Lib. 6. de leg.

Infantes nõ exasperandi sæuis verbis.

epilepſiam incidunt,vel furore ac rabie corripiuntur,menteq; atque animo alienantur. Tanta enim fit in huiuſmodi corporibus ſpirituum, humorũq; concurſus atque agitatio, ea intemperies, vt ſenſuum inſtrumenta cõuelli contingat, omneſque animæ facultates inuerti. Quo fit,vt non ſolùm ętas tenera,ſed etiam adultior, quæ reuerẽtia ac pudore erga parentes ducitur, repentino terrore, ſubitaque animi conſternatione, tanquam fulmine concuſſa, magnã rationis mentiſque iacturam patiatur, nec minorem in corpore cladem percipiat. Quo mihi optimè inſtitutam habuiſſe adoleſcentiam viſi ſunt veteres Hebræi, qui liberis ſalutaria quæque precari ſolent, beneque ominari, ac domi foriſque non fortunæ,ſed Dei munere proſperum ſucceſſum exoptare. Quin & filij officioſè magnaque religione ac pietate parentes colere atque obſeruare conſueuerunt, ſummiſque votis, blandimentis, obſequijs, boni ominis voces ac benedicendi formulas extorquere Hac enim ratione immunes ſe fore à malis ingruentibus confidebant, ac ſupremi numinis beneficio, cui cùm hi, tum progenitores ſua vota nuncupabant, aduerſus rerum humanarum caſus atque incommoda, ſumma ſecuritate ac fiducia poſſe ſubſiſtere.

Gen. c. 49.
Liberi à patribus inſtituendi.

Qui fiat, vt iuxta vulgare prouerbium: Nemo propemodum ex morbo, aut longa peregrinatione melior euadat, vitamq; emendatiorem aſſumat.

CAP. XXIX.

A morbo nemo emẽdatior.

INOLEVIT opinio quædam ac perſuaſio in Belgica, quæ obijci ſolet ex morbo conualeſcentibus: Neminem ab ancipiti morbo diutinoq;, aut periculoſa peregrinatione meliorem effici: quod plerumque

plerumque ita vsuuenire palam est. Ea siquidē est natura mortalium, vt quamlibet sæuis morbis diuexata fuerit, quantumuis anxia terra mariq; peregrinatione, atque erroribus fuerit agitata, vbi eluctari contingit, profunda subeat obliuio, atque insistant homines viuere laxius licentiusque adeo, vt posteriora illis sint prioribus deteriora, atque insequens tempus, antecedente deploratius. Id eò mihi euenire videtur, quòd magnus sit mentis neglectus, nullusque cultus interno homini adhibeatur, qui insitos errores affectusq; vitiosos eximat, nempe Dei amor ac fiducia, eiusque doctrinæ cognitio, cui se ratio ac voluntas subijcit, omnesque actiones ad illius amussim exigit. Hæc enim efficiunt ac præstant, vt subducamus nos ab ijs vitijs, quæ in morbis & periculis sumus detestati: alioqui speciosæ illæ pollicitationes, atq; emendatioris vitæ propositum, multaque alia, quibus nos astringimus, irrita sunt, nulliusque momenti. Nam vbi pristino vigori sumus redditi, ad mores natura recurrit damnatos, fixa ac mutari nescia. Proba ergo vitæ ratio, rectumque viuendi institutum, quod animo concipimus, nulla re nisi doctrina cœlesti, ac diuino spiritu perfici potest, qui nisi discusso morbo menti nostræ insederit, non facilè resiliemus à concepto emendatioris vitæ proposito, quod non sine latenti afflatu dolor extorsit: sed constanter illi adhærebimus, quamlibet multa ad defectionem solicitent. Extat præclara Plinij iunioris epistola, qua ex amici cuiusdam ægrotatione admonitum se testatur: Optimos esse nos, dum lecto sumus affixi: quem enim infirmum aut libido incitat, aut auaritia solicitat, non est amori deditus, non appetit honores, opes negligit, animosque demittit, ac ferocire desinit, postremò vitam prorsus innoxiam, beatamque destinat, si contingat euadere.

Matth. 12.

Doctrina diuinitus inspirata optimos mores effingit.

Doctrina cœlestis mētis pabulū.

Libro 7.

Vt animi propositum fœlicem suc cessum obtineat.

euadere. Itaque arrepta hinc monēdi occasione, cùm sibi, tum amico præcipit, Vt tales esse perseuerent sani, quales se futuros profitentur infirmi. Quæ quidem exhortatio salubris est ac frugifera. At ignorabat is, nec commonstrare potuit, quo duce, cuiusque afflatu, atque adminiculo hæc essent perficienda. Nisi enim virtute Dei, eiusque doctrina fulciri nos contingat, oblata leuissima quaque occasione, in pristinos errores labimur, atque æstus rerum humanarum aliò nos deuehit, quàm ad integritatem, ac vitæ innocentiam, moresq; probos atque inculpatos. Siquidem affectus humanus vitæ correctioris promissa extorsit, non fides, nō solida vlla doctrina verbo Dei fulta ac stabilita. Cæterùm si quis rationem naturalem exigat, nulla mihi videtur magis probabilis, quàm quod ad morbo defunctos certatim confluant congerrones lepidi ac festiui, illosque ad iocos, luxum, lasciuiam, delicias, omnesque voluptatis illecebras inuitēt, incitentque. hinc comessationes ac soteria in orbem reducta, quibus adeptam sanitatem illis gratulantur. quæ plærunque obscœnis canticis perstrepunt, dictuque pudenda spectantur. Hæc & pleraque alia facilè ægrotum ac nutantem animum, suique oblitum in deteriorem partem applicant.

Qua re quisq; fiat emēdatior.

Cibi delicati libidinis fomenta.

His adde cibos delicatos ac delectabiles, qui adauctis humoribus lumbos stimulant, obscœnasque partes scalpturiunt, ac tentigine afficiunt. Hinc ad luxum atque ingluuiem, ad profusas libidines, ad fœdos concubitus, ad enormes atque effrenes cupiditates reditus: Sic

Iuuenalis Satyr. 14.

——— Ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa ac mutari nescia.

Tanta est enim naturæ humanæ ad deteriora propensio ac procliuitas, vt nisi Deus salutis nostræ auidus, cōtinenter aures vellicet, ac calamitate subinde

inde nos exerceat, omnia in profundam obliuionem deuergant. Sic iuxta Esaiam, Tantùm sola vexatio intellectū dat auditui, hoc est, Nemo nisi ingruentibus periculis, obortaque calamitate expergiscitur, atq; aures arrigit: nec vnquam frugalis ac moderati victus ratio in mentem venit, aut vlla subit, aut concipitur emendatioris vitæ cogitatio, nisi illata clade, aut cùm febribus morbisque oppressos, sæuissimis doloribus excruciari nos contingat. Nihil est aūt, quod hominē à Deo magis auertit, atq; alienum efficit, quàm rerum omnium affluentia ac prosperi successus: Afflictio vna est, quæ ad gemitus ac suspiria, ad sanioris vitæ propositum nos reuocat. Nec cuiquam persuaderi potest displicere Deo vitam suam, mores, studia, instituta, nisi animus mœrore aliquo atque ægritudine, corpus morbis identidem affligatur. Ita enim ad salutaria quæq; monita ac vellicationes obsurdescit animus, sic mens peccandi assuetudine occalluit, vt mitiores castigationes vel respuat, vel non magnoperè ijs commoueatur, nec vlla resipiscendi spes se proferat, nisi acerbiora remedia admoueātur. Hinc illa Dei per Esaiam comminatio: Quoniam populus non est reuersus ad percutientem se, ideò nō est auersus furor eius, sed manus illius adhuc extenta, àc denuò ad feriendum exporrecta. Similis est apud Hieremiam querimonia: Frustrà percussi filios vestros, disciplinam nō receperunt. Rursus, Percussi eos, & non doluerunt, attriui eos, & renuerunt accipere disciplinam, indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti, magnificati sunt, ditati, incrassati, impinguati, & præterierunt sermones meos pessimè. Quocirca Deus aliquando nos premit acerbius, quò ad frugem, mentemque saniorem reuocet. Sic Alexander Macedonum Rex, qui sibi diuinos honores decerni passus

Cap. 29.

Prouerb.

Affluentia socordes & acediosos facit.

Cap. 5. & 9.

Cap. 2.

Hier. 5.

Alexander sanciatus

fragilitatẽ suam agnouit. est, sagitta percussus, conspectóque effusè promanante sanguine, hominem esse se meminit, ac confestim ferociam fastumque remisit. Quò spectat il-
Psal. 88. lud Psalmographi: Humiliasti tanquam vulneratũ, superbum: omne illius robur contriuisti. Quamobrem cum res maximè secundæ existunt; omniaq; ex voto atque animi sententia succedunt: ne quis prosperitate successuque nimio elatus se iactet insolentius, aut immoderatè exultet, sed quisq; secum ipse expẽdat, ac meditetur res aduersas, damna, clades, pericula, calamitates, morbos, infortunia singulis momentis cuique impendêre, eáque Deum homini nonnunquam inferre ad emendationem ac medelam, ad erratorum castigationem, & quò resipiscat, certamque salutis fiduciam, erecta in Deum mente concipiat. Quod cuique testatum esse vult, ac nullos non attente obseruare, cùm inquit: Si dereliquerint filij eius legem meam, ac manda-
Psal. 88. tis meis non fuerint obsequuti, visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata illorũ: misericordiam autem meam non auferam ab eis,
Deus castigat vt emẽdet. neque nocebo in veritate mea. Quibus palam facit, castigari nos ad emendationem, non ad interitum: quò domitis cupiditatibus, cohibitáque peccandi licentia, ad probitatem ac vitę innocentiam, ad integros atque incorruptos mores quisque se cõferat. Est siquidem Dei in nos animaduersio, quoniam à paterno affectu proficiscitur, summi amoris argumentum, ac beneuolentiæ testificatio.
Prou. 3. Quem enim diligit Dominus, castigat, flagellat autem hominem quem recipit. Quos verò Deus
Hebr. 12. patitur vagari licentius, ac viuere laxius omnibusque corruptelis inuolui; nec tacito afflatu ab errore reuocat, quoniam pro desertis habet ac destitu-
Osea 4. tis. Non visitabo, inquit, nec animaduertam in filios ac filias vestras, cùm fornicati fuerint, nec

in spon-

in ſponſas, cum adulterio ſe contaminant: vt ſunt nonnullæ, quarum etiam noſtra ætate edita ſunt exempla, quæ ſe alijs ſubiecerunt, antequam cum ſponſo cui paulò ante ſolenniter ſe addixerant, congrederentur, ita vt illarum pudicitia à riuali ac competitore expugnata ſit, aut alius quiſpiam illam delibarit, vulgò aiunt, *gheproeft*; antequam peracta nuptiali pompa ac celebritate, in torū Genialem ſe collocarent, ſponſum amplexuræ. Ita Deus irritatus ſcelerum continuatione, ac peccādi aſſuetudine, manum à percutiendo ſuſpendit, ac ſuſtinet illos labi ac corruere in omne dedecus, probrum, ignomiam, ſuiſque deſiderijs obſequi, quo viuendi errore primùm conſequuntur turbulentam atque inquietam mentem, qua nihil homini obtingere poteſt, aut calamitoſius aut afflictius: deinde præter infelicem exitum ac mortem acerbā in qua nihil habent, quo ſe fulciant, ſempiternā pœnam atque intolerandos cruciatus.

Adulteria notantur.

Siquando itaq; homini affluant res domeſticæ, opes, facultates, diuitiæ, auri argentique immenſa pondera, ædes ſplendidæ, ſumptuoſa ſupellex, veſtes exquiſitæ, quibus omnibus cumulatè fruitur, nunquam illi excidat illius memoria ac recordatio, cuius munificentia hæc tam affluenter obtigerunt, atque oblata ſunt. Nihil enim vitij habet ædiū ac villarum magnificentia, pecuniarum, prædiorū latifundiorum, iugerum poſſeſſio: modò vſus ſpectetur & commoditas: deniq; quod præcipuū eſt, & potiſſimum exigitur, ſi erga Deum adſit gratitudo, atq; in tenuiores beneficetia. Commonuit tale quiddam, ac ſedulo inculcauit Moſes Iudęorum ex Dei præcepto ac traditione legiſlator, nequis vnquam admittat, vt in obliuionem is deueniat cui nos noſtraque debemus. Cùm comederis, inquit, & ſatiatus fueris, ciboque expletus, denique

Gratitudo erga Deum exigitur.

Diuitiæ nō malæ ſed earum abuſus.

Deut. 8.

ædificia ſplendida extruxeris,atq; accumularis tibi auri argentiq; vim,pecudes atq; armẽta, omnibuſqúe rebus auctus fueris: obſeruato ne eleuetur aut extumeſcat cor tuum,& excidat menti tuæ Dominus Deus tuus,omnium iſtarum rerum largitor. Ne quoque id exprobretur atq; obijciatur ingratis atq;obliuioſis,Butyrum de armento,lac de ouibus cum adipe agnorum & arietum,medullam tritici, & ſanguinem vuæ maraciſſimum affatim illis Dominus attribuit:verùm vbi incraſſatus eſt delectus, recalcitrauit,impinguatus, ſatiatus, obeſus factus, obliuioni dedit Deum conditorem ſuum, & ingratus fuit erga auctorem ſalutis ſuæ. Quapropter huiuſmodi deſertoribus atroces minas ac terrores
Deut. 32. Moſes proponit, multaſqúe clades atq; horrendas calamitates illis obuenturas denunciat: quò ex his poſteri documenta capiant,ác perſpiciant,vt apud
Cap. 2. Hieremiam Deus pronunciat,qui in eodem argumento verſatur,quàm malum ſit,quamqúe acerbũ atque amarum reliquiſſe Dominum Deum ſuum, nec vllum eſſe timorem, aut reuerentiam erga ipſum,dicit Dominus Deus exercituum.

Lapides ſeu gemmæ terra mariq; erutæ,vel animãtium corporibus exemptæ,quá vi ac facultate polleant,quáue ratione aliquid efficiant.

CAP. XXX.

Gemmis ac lapidibus non deeſſe ſuos effectus, modò ne adulterini ſint,ac factitij, cum ratio, tum experientia comprobat. Itáque annuli geſtamen, aut monile non minus decenti quàm efficaci gemma decoratum & oculos oblectat, aſpectuqúe gratum eſt,& vim ſalubrem in corpus exerit,idq; non abdita ſolum occultaqúe proprietate , quam ab aſtris,vt Marſilius cenſet, conſequitur, ſed ab ema-

nante virtute, effluxuque latenti, qua ſpiritus vitales afficit ac recreat. Vt enim gemmæ ex ambiente aëre obnubilantur,denſamque auram concipiunt, atq; halitus copioſos imbibunt: Sic etiam ex ſe inuiſibilem tenuemq; vim eiaculantur ac vibrant. Quanquam enim res ſolida ſit, calor tamen natiuus,deniq; contactus, attritus,confricatio vim qua imbutæ ſunt,elicit,cordique ac cerebro illam communicat Eranon ſiquidem gemmam, quæ vulgò Turcoſa dicitur,ſæpius mutari conſpexi,atque expalleſcere natiuoque colore deſtitui, vbi qui hanc geſtat,langueſcit,aut valetudinarius exiſtit, eandē rurſus cum corpore reuiuiſcere, ac colorem amabilem nempè qualis eſt ſereniſſimi cæli,cæruleum exhibere,ex natiui caloris temperamento. Nec eſt vlla propemodum gemma,quæ non mutationem ſuſtineat,ſi homo vel intemperans eſt, vel non ſatis pro dignitate continentiam ſeruet ac tueatur. Deperit enim illi vis inſita, omnisq; nitor ſordeſcit,atque obſcuratur. Quo fit,vt qui ſe adulterio cō taminant,thorumq; legitimum ac Genialem com maculant,tum qui vago ſordidoque concubitu ſe polluunt, nunquam ſpecioſas nitidasq; gemmas circumferant,ſed fuliginoſas & nubilas, tum, quæ inquinamenta contrahant ex fœdo halitu, quæ cū ab illis tum ſcortis emanant. Contrahunt enim aliquid vitij ex putidis corporibus, quæ virus exhalant,illasq; venenato halitu inficiunt: Vt mulieres menſtruo inquinatæ ſpeculi nitorem obfuſcant. Cæterùm ſi inefficaces eſſent gemmæ, nulliuſque effectus,non tam accuratè, tantoque ſtudio Moſes indumentum Pontificis, quod rationale vocant, duodecim gemmis decorari præcepiſſet, quarum Ezechiel quoque ac Ioannes in Apocalypſi meminerunt: in quibus non ſolùm ſpectari voluit ornatum ac colorum blandimenta,ſed etiamvim miri-

Simile à gemmis.

Turcoſa.

Impuri gemmas contaminant.

Exod. 28.

ficam, effectusque varios atq; admirandos, de quibus cum abunde multa alij, de lapillis nobis instituetur sermo, qui animantium, alitumq; ac pisciũ corporibus eximuntur, quorum plerique ventriculo, nonnulli capiti inhærent. Eruitur autem ineunte autumno crescenteq; Luna ex hirundinis ventre lapillus ab ea auicula Chelidonius dictus, qui præsentanea vi pollet aduersus morbum comitialem. valde enim exiccat, absumitq; humorem tenacem ac glutinosum, qui huic morbo præbet seminariũ. Est siquidem hirundo, cuius excrementa Tobiæ ademerant oculos, calidæ siccæq; naturæ, quò fit vt in fornicibus ac cõcamerata testudine ex vdo mollique limo tam artificiose nidos suspendant & affigant. Contactu enim suo humorem absumunt, coguntq; lutum indurescere. Hinc Medici cataplasmata ex ijs conficiunt, atq; hirundinum combustarum puluerem in discutiendis gutturis anginæq; tumoribus efficacissimum experiuntur. Limaces quoq; ac grandiores cochleæ lapillos nobis exhibẽt candidos, sublongos, scabros, ima sui parte concauos, quos è capite expressos, in multos vsus reseruare soleo. Vrinam siquidem stranguriosis moliuntur, meatusq; vrinarios lubricos efficiunt ac leniunt comminuti, atque ex vino exhibiti. Concrescit id genus lapidis ex liquore muccoso, atq; humore lubrico, qui humoribus facilem transitum perficit. Qua ratione & partui auxiliantur hi lapilli: dilatãt enim laxantq; locos, atque vterum cogunt dehiscere. Linguæ autem subditus vnus aut alter, mirã vim obtinet in cienda saliua. Quapropter aridis ac siticulosis in ore volutandum præcipio. Vdam enim efficit linguam, atque humore fluitantem, sitimq; ac calorem comprimit. Qua vi & Chrystallus pollet, si subinde aqua gelida maceratus ori immittatur. Ex herbis eadem præstant Portulaca, cucumis

Chelidonius vel hirũdinarius.

Tobiæ. 2.

Limacius lapis quo effectu pollet.

cumis, semperuiuū, quę vulgo barba Iouis dicitur. Proferunt & Rubetæ seu bufones lapidem, qui nō nunquam eius animantis imaginem repræsentat, verùm annosæ sunt, diuq́; in arundinetis vel inter rubos sentesq́; ac vepres delituerunt, antequam lapis in capite concrescat, aut aliquam magnitudinē assequatur. Hæret atque asseruatur in familia Lemniana Bufonius lapis, qui magnitudine nucem auellanam superat, quem multoties expertus sum tumores atq; inflationes à venenatis bestijs illatas discutere crebro attritu contactuq́ue. Habet siquidem eam naturam, qua etiam bestia imbuta est, vt omne virus eliciat consumatq́ue. Si enim sorex, aranea, vespæ, scarabi, glires vlli parti insederint, dānumq́ue intulerint, confestim à nostratibus ad hoc remedium concurritur, admotoq́ue parti affectę lapillo, dolor mitescit, tumorq́ue subsidit. Multa sunt præterea pisciū genera, quorū capiti lapides durissimi inhærent, vt lupo marino, Coracino, Vmbræ, lucio fluuiatili, mugili, & quorū magna hibernis mensib. copia, Callarijs, quos Belgæ Schelvisch nomine indigetant, à scabra cute ac squamata. Nā qui à colore cinericio, & corporis figura Aselli dicuntur, vulgo Cabbeliau/lapillis magna ex parte carere compertum est, præsertim qui in fœmineum sexum referuntur. nam ex masculorum capite exemi lapidem candidum ima parte carinatū. Omnium genera contrita, vinoq́ue exhibita, dolorem colicum compescunt, ac calculum qui renibus infixus est, terunt ac comminuunt non solum grauitate, & pondere, vt quidam existimant, sed insita quadam vi, qua humorum collectionem dissipāt, ac discutiunt. Carpionis triangularis lapis tritus, sanguinis è naribus profluuium sistit ac cohibet, astringendi ratione, quod etiam gustu percipis.

Lapis Bufonius.

Zeewolff. Snoeck. Schelvisch. Cabbeliau.

Carpioni è capite lapis eximitur.

De somniorum euentibus, & quatenus obseruanda, ijsq; adhibenda fides.

CAP. XXXI.

CVM olim incredibili superstitione ac vanitate, somnia obseruare, ijsq; fidere atq; assensum adhibere soleant homines: Deus opt. max. qui neminem torqueri voluit anxijs dubijsq; rebus ac fallacibus, quæ animæ tranquillitatem perturbant, vetuit nequis in his obseruandis esset curiosus, ac temerarias interpretationes confingeret, euentusq; ambiguos cōminisceretur. Huiusmodi enim impo sturis nonnullos desciscere à Deo, atque ad impios cultus deuolui. Quod si Deus in somno mentes no stras in exquirenda illius voluntate oscitantes vellicat, animisq; nostris salutaria, quæque illius verbis ac doctrinæ consentiunt, inserit: magni ea momenti esse conuenit, summaq; veneratione amplectenda: ijs enim indicat, quid exigat, quídue à nobis præstari velit eorum, quæ vel illius splendorem illustrant, vel quę ad nostrum commodum, proximiq; emolumentum spectant. Cæterùm illa etiam excutere atque obseruare fas est, nullaq; lex vetat, quæ in naturalium rerum ratione consistunt, sic tamen vt non fixè ac stabiliter illis insistamus: cū plerumque coniecturę optatum euentum non cōsequantur. Imaginationes siquidem, & quæ per quietem simulachra menti obijciuntur, ex spirituū vaporumq; concursu atq; agitatione excitantur, qui si crassi sint densiq; ac copiosi: aut nulla insom nia animo obuersantur, aut confusè & obscurè ea mens discernit ac dijudicat. Quod in temulētis fit, aut quos arctus somnus ex lassitudine opprimit. Quo fit vt somnia plerunque turbulenta sint, atq; obscura. Cū enim, vt Cicero ex Platonis sententia disserit, ea pars animi, quæ rationis est particeps, somno

Leuit. 19.
Deut. 13.

Somnia à Deo aliquādo immitti

Naturalia somnia obseruanda.

De Diuin.

ſomno ſopita langueat, atque altera pars immoderato potu ac paſtu ſit obſtupefacta: viſa quædam obijciuntur tetra atque immania, vt cum aliquo miſceri videatur, feras hominesq; trucidare, atque impiè cruentari, multaq; facere impurè cũ temeritate atq; impudentia. At qui moderato victu quieti ſe tradidere, ea parte animi, in qua ratio & conſilium conſiſtit, alacri atq; erecta, corpore verò nec inopia defecto, nec ſatietate affluenti oppreſſo, tũc eueniet, vt mens eluceat, & ſe vegetam acremq; ad ſomniandum præbeat, ac viſa tranquilla & veracia occurrant. Cuicunque enim operi interdiu homo intentus eſt, & occupatur, reſoluto in ſomnum corpore retractat, ſecumq; verſat atq; agitat. Quod cuique pro ſuo vitæ inſtituto euenire, hoc venuſto carmine commonſtrat Claudianus. *Lib.2. præfationis.*

Omnia quæ ſenſu voluuntur vota diuino,
Tempore nocturno reddit amica quies.
Venator defeſſa thoro dum membra reponit,
Mens tamen ad ſyluas, & ſua luſtra redit.
Iudicibus lites, aurigæ ſomnia currus,
Vanaq; nocturnis meta cauetur equis.
Gaudet amans furto: permutat nauita merces:
Et vigil elapſas quærit auarus opes.
Blandaq; largitur fruſtra ſitientibus agris,
Irriguus gelido pocula fonte ſopor.
Me quoque Muſarum ſtudium ſub nocte ſilenti
Artibus innumeris ſollicitare ſolet.

Nec ſanè aliæ obuerſantur animo cogitationes, aut ſimulachra, vbi corpus optimè cõſtitutum eſt, quàm diurnę actiones ac quotidiana munia. Quòd ſi quando ſomnus nec perpetuus fuerit, nec placidus, ſed inæqualis & interruptus, quem & inſomnia à memoratis diuerſa comitantur, ac minus cõſuetæ viſiones occurrant: vel craſſis, vt Plutarchus ait, humoribus abundare corpus, vel ſpiritus intus *De tuenda valet.*

 turba-

turbatos esse declarat. Sic temulēti ac febricitantes absurdis in somnijs inquietari solent adeò, vt plerique horrenda spectra se videre imaginentur, Lemures, striges, harpyas, & quod melancholicis peculiare, cadauerosas facies vultusq; tetricos, ac subtristes. Quibus verò bilis flaua redundat, faces, cædes, incendia, pugnas, rixas, iurgia mente concipiunt. Vt sanguinei tripudia, cantilenas, iocos, risus, ac lasciuia quæque. Pituosi largam aquæ copiam.

Somnia ægrorum & ebriorum.

Quapropter Medici non prorsus operam luserint, si subinde ab ægrotis ac valetudinarijs sciscitentur, qua ratione ijs nox transacta sit, quibus insomnijs mens fuerit exagitata. Illa siquidem morbos, affectusque corporis indicant, atq; humorum redundantiam commonstrant. Siquis enim sordibus cœnoq; volutari se somniat, fœtidos putridosq; humores in corpore coaceruatos, indicium est. Si verò inter odoratos fragrātesq; flosculos versari: synceros, purosq; succos dominari argumento est.

Somnia varia pro humorum redundantia

De anno κλιμακτηρικῷ, hoc est, scalari & gradario, septimo & nono, quibus annis corpora hominum manifestam mutationem sustinent: Senum potißimè tertio & sexagesimo. Similiter de dierum criticorum ratione, hoc est, iudicijs morborū, quibus Medici indubitanter salutem vel mortem ægrotis denunciant.

CAP. XXXII.

Lib. 15. c. 7.

AVGVSTVS Cæsar, teste Gellio, sibi gratulatus dicitur, suæq; incolumitati abundè prospectū existimabat, quòd ætatis annum tertium & sexagesimum euasisset. Is siquidem annus rarò absque vitæ periculo transigi senibus solet, cuius in Belgica innumera exempla obseruaui. Sunt autem duo annorum numeri, septimus & nonus, qui plerunque

que rerum, vitæq; immutationem ac grauia pericula inuehunt. Quo fit vt sexagesimus tertius, qui vtriusq; numeri multiplicatam atque inuicem sibi connexam summam continet, non sine periculorum aceruo ingruat, nouies enim septem, & septies nouem, sexaginta tres constituunt, atque ob id Climactericus is annus appellatur, quia à septimo orsus, vitam hominis, velut per gradus quosdã peragat. Itaq; omnes qui per septẽ, aut nouẽ annos cõsurgunt, decretorij dicuntur, in quibus magnam mutationem subeunt homines. nam vel calumnijs impeti solent, vel grauissimis morbis diuexari, vel periculis obijci, vel deniq; aliquod perpeti detrimentum, ac iacturam vel facultatum, vel valetudinis. Hos ergo annorum decursus ac volumina in omnibus etiam ætatibus obseruare soleo, sic vt impuberes atque infantes periclitari expertus sim circa annum quartum, septimum, nonum, ac quartum decimum. Omnis enim pueritia C. Celso teste, circa quadragesimum diem periclitatur, deinde septimo anno, postmodum circa pubertatem. Plurimos autem noui, qui ætatis anno primo & vigesimo sint periclitati, deinde vigesimo octauo, nec vnquam post reuolutum annum vel septimũ vel nonum ab ancipiti morbo fuisse immunes, qui annorum decursus, tametsi non nimis anxiè ac superstitiosè obseruandus, metuendusque sit viris Christianis: nihil tamẽ vetat circa ea tempora moderatè, ac circumspectè vitam victusq; rationẽ instituere, nequa humorũ copia coaceruetur, quæ his annis fomitem ministret, morborumq; seminaria præbeat. Qua aũt ratione per illos annorũ circuitus morbi plerunq; incrudescant, à nemine hactenus explicatum est. Ego eò id euenire conijcio, quòd certis annorũ periodis corpus humanũ magnã humorum collectionem & redundantiã congesserit,

Annus sexagesimus tertius sexibus suspectus.

Lib. 2. c. 1.

Anni nõ superstitiosè obseruandi

Cur anni Climacterici periculosi.

quorum

quorum motu atq; agitatione morbi excitantur. Cùm enim natura ad immodicam repletionẽ deuenerit, ac conceptacula humorum plenitudinem perferre nequãt, in morbum erumpere necesse est. Quamobrem omne studium operamque conferre expedit ad materię exuperantis euacuationẽ, quod semper vere & autumno, vel incisione venæ, vel purgantibus medicamentis moliendum est. hac enim ratione effeceris vt post septennale curriculũ, aut in quem alium annus Climactericus inciderit, morbum non metuas, aut aliquam corporis immutationem pertimescas. Ex hac autem annorum obseruatione mos inoleuit apud plerasque gentes, vt herus fundiq; dominus nouos contractus ineat cũ colonis septimo quoque anno Eadem ratione syluæ ex salice, betula, alno, populo alba & nigra, omnibusq; arbustis quæ vdo molliq; ligno constant, quarto quoq; anno cædi solent: quæ verò ex dura materia consistunt, vt sunt quercus, ilex, robur, vlmus, fraxinus, septimo aut nono mutilari truncariq; postulant.

Quomodo euitanda pericula anni Climacterici.

Simile ab arborum putatione.

NON dissimili ratione dies criticos obseruant medici, quos siquis ex Hippocratis præscripto exactè ad calculum reuocet, rarò illum frustrari cõtinget, aut in prædicendis euentibus à scopo aberrare. Est autem Crisis subita in morbo ad salutem aut mortem mutatio, quæ vel quarto, vel septimo, nono denique, atque vndecimo, decimoq; quarto solet terminari Non desunt, qui ad Lunæ effectum dies decretorios referant: Sic Astrologi morborum iudicia decernunt, cùm Luna cõsistit in gradibus, qui vel quadrante, vel diametro mundi à signiferi parte distant, in qua hærebat in morbi initio. Cæterum ad hos radios nunc segnius, nunc maturius peruenit ob velociorem tardioremq; cursum Crisis autem non omnibus eadem ob diuersas naturas

Decretorij dies.

Crisis, seu iudiciũ de morbis.

hominum,

hominum,atq; ætatum, corporumq́ue diſcrimen, ac radiorum,qui à Planetis alijs ad Lunam deferũtur. Si decretorio die luna ſit in domo ſua ſeu exaltatione cùm Ioue aut Venere,qui benigni ſunt planetæ ac ſalutares,bonam fore Criſim portendit. Si morbus in humorum plenitudine conſiſtit: bonũ eſt ipſam in radijs tetragonis ſeu oppoſitis decreſcere. Quod ſi temporibus ijſdem Luna Soli iungitur,vel Saturno:innominoſum eſt;morbiq́;vel periculũ,vel longitudinẽ denunciat. Quod ſi Luna decreſcẽs Saturnũ comitetur incipiente iã morbo,aut illum diuturnũ indicat, aut læthalem. Sin decreſcente ſidere idipſum eueniat:citò diſcuſſum iri ægritudinem indicat,minimeque periculoſam. Cæterùm cùm ſalutaria noxiaque aſtrorum ſigna negligi nolim,tum non nimis ſuperſtitiosè ijs inhærendum cenſeo,ſed Hippocrat. potius obſeruationibus inſiſtendum, vt quæ mihi ſemper viſæ ſint magis fidæ,minusque dubioſæ ac fallaces, modò quis exactè omnia expendat. Itaq; ego hanc dierũ criticorum rationem non tam in aſtra,quam in naturam morborũ corporumq; atq; humorum qualitatem ac copiã refero. Natura ſiquidem cũ morbo luctatur,eumq; excuſſiſſe laborat. quæ ſi in retundenda morbi ſæuitia torpeſcat,aut ſit inualida, primo quoq; tempore,nempe vel ſeptimo,vel nono, ad ſummũ decimoquarto die conflictus terminatur. Simile enim quiddam ijs corporibus euenit, quod vrbi arctiſſima obſidione oppreſſæ,quæ cùm non ſatis inſtructa ſit commeatu,alijſq; ad propulſandos hoſtes præſidijs,ne minimũ quidem inſultum perferre poteſt,ſed poſt vnam aut alterã oppugnationem labaſcit,atq; in hoſtium poteſtatẽ deuenit. Et quemadmodũ nonnunquam intermittitur aſſultus,impetrato aliquo reſpirandi ſpatio,ac rurſus redintegratis virib. acrius pugna incrudeſcit atque

Aſtra ad morborũ indicia conferunt.

Simile ab vrbe obſeſſa.

que intenditur: Ita in acutis morbis vſuuenit, in quibus obſeruamus morbi impetum, vt tempeſtates ac ſæuiores ventos conſileſcere, ſed denuò tanta violentia renouari, vt natura ægrè ſubſiſtat, nec vita in ſeptimum diem producenda videatur.

Simile à tẽpeſtatibus.

CAETERVM cùm ſeptenarij numeri vis & facultas in multis naturæ rebus ſit animaduerſa, ac viri etiam Eccleſiaſtici magnam virtutem illi ſubeſſe perſuadeant: Medicorum præcipuè intereſt accuratè illum obſeruare. In ſecunda ſiquidem aduerſaq; valetudine, in dierum, menſium, annorumque decurſu, ac morborum iudicijs magnum obtinere momentum quotidiana experimenta cõmonſtrant, ſic vt etiam, qui inedia mori ſoleant, ſeptimo demum die mortem oppetant, aut ægrè, ſi aliquid lambant ac deglutiant, in nonum vitam prorogare poſſint, ſopitis extinctisq; ſpiritibus ac calore humoreq́ue vitali conſumptis.

Septenarius numerus ſacratus.

Qua ratione ſpeculum obiecta referat: Et quid ſtudioſis, quiq; continenti intuitu oculos fatigant, nitidus ſpeculi læuor commodi præſtet, tum qua ratione hebeſcentem viſum reſtauret.

CAP. XXXIII.

SPECVLA quibus in luxum noſtra abutitur ætas, formæq́ue venuſtatem venantur mulierculæ, cum ex aduerſo ſe ijs comunt ac poliunt genasque atque oculos ſtibio, fucisq; depingunt, in meliorem vſum excogitauit ſolertis naturæ induſtria, nempe vt contemplemur aſſiduè formæ humanę dignitatẽ, diuiniq; opificij præſtantiã. Quãobrem Plato ſalubri conſilio temulentos adhortatus eſt, atq; iratos, vt ſeſe in ſpeculo identidem ſpectarent, cõfeſtim à tanta fœditate receſſuros. Quod ipſum Socrates adoleſcentib. conſulere ſolitus eſt, quo

Mulieres comẽdi ſtudioſæ.

Ebrijs & iratis ſpecula obijcienda.

quo si essent egregia corporis forma, ac facie liberali, ne vitijs illam contaminarent: si verò deformi essent specie, ac statura minus decora, illam ingenij cultu, morumq; honestate pensarent. Inuenta itaq; sunt specula, teste Seneca, vt homo se ipse nosceret. Multi enim ex his consequuti sunt sui notitiam, atque optimam vitæ instituendæ rationem: Formosus, vt vitet infamiam: Deformis, vt cognoscat vitia corporis redimenda virtutibus: Iuuenis vt admoneatur defluxuram ætate formam, eoque paranda viatica, quæ auget, non depopulatur senectus: Senex ac rugosa anus, vt neglectis carnis illecebris, mortem imminentem meminerit. Ex speculo itaq; natura facultatem nacta est, vt seipsam videat ac contempletur, inspectoq; vultu, fronteq; ac facie, quæ multarum rerum sunt indices, in sui consideratione versetur, naturęque propensionem exploret. Ita enim futuri sumus proprij corporis physiognomoni atque inspectores, nostraq; vitia, siquæ externus habitus cōmonstrat, poterimus obseruare, atq; ijs mederi. Sic scitè Plautus in Epidico:

Natur. quæst. lib. 1.

Speculi præcipuus vsus

Ex speculo nostram cōditionem exploram⁹.

Non oris causa modò homines æquum fuit
Sibi habere speculum vbi os contemplarent suum:
Sed qui perspicere possint cor sapientiæ,
Igitur perspicere vt possint cordis copiam,
Vbi id inspexissent, cogitarent postea
Vitam vt vixissent olim in adolescentia.

Hoc itaq; commodi præstat speculi vsus, vt oculorum aciem ex continenti intuitu retusam exacuat, oculosq; lassos restauret. colliguntur siquidē spiritus visorij, nouisq; à cerebro resilientibus, recreantur. Qua autem ratione speculum ex aduerso imaginem referat, à plerisq; dubitatū est. Alij enim in hoc simulacra esse opinantur, hoc est, corporum nostrorum figuras à nostris corporibus emissas: alij imagines non esse in speculo, sed ipsa aspici corpo-

Speculum quid oculis conferat.

corpora retorta oculorum acie,& in se rursus deflexa. Itaq; specula res ostendunt per reflexos radios. Reflexio enim à denso est, ideoq; specula postica parte plumbo obducta sunt, ne lumen per vitrum directè transmittatur. Res verò opposita apparet, quod pars radij mouens oculum, dirigitur in oppositum, igitur totus radius velut in partem illam quasi exporrectus accipitur, quo consequitur, vt res oculis exhibeatur. Aduersa autem parte corporis, non auersa imagines referunt, quod species, quæ à corpore solido per aërem manat ad speculi superficiem, simplex puraq; est. Imagines itaq; in speculo collucent, cũ ex eo radij luminosi regenerantur, repercussi enim ad oculũ resultant, in quo se cõspicit & figuram graphicè expressam quisq; intuetur. Non enim per speculum videmus, nec imago formatur in speculo, sed in oculo: speculum tamẽ adiuuat, cum visum referiat. Atque hæc est causa, cur experrecti nocte lumen primo intuitu videamus, radijs retrocedentibus, seseqúe intuentibus, atque in se retortis. Hinc collige cur partes corporis dextræ efficiantur in speculo læuæ, & è diuerso. Simile enim quiddam accidit, quod tabulæ, massæqúe cereę aut argillaceę, in quam si sigillum imprimas, illidasqúe, in reflexu, contrario modo se partes exhibent. Quod ipsum etiam in Typographicis formulis perspicimus; tum laminis affabrè cælatis, quibus artificiosa monocromata, hoc est, effigies nullo pigmento, aut colorum fuco delineatas exprimi videmus, quorũ semper partes dextræ sinistris correspondent. Cæterũ qua ratione contingat Solem in speculo aquis subdito geminatum conspici, quod etiã in nubib fieri solet, portentoso omine, vt imperiti quidã existimãt, à plerisq; nõ animaduersum est. Sunt enim qui existimant caniculã, aut sidus aliud in confinio constitutum spectari, cum

Speculum cur ex aduerso imaginem referat.

Simile à sigillis.

Simile ex typis librarijs.

cum

cùm Solis splendor omnia astra, stellasque ita ob- *Sol gemin⁹* scuret, vt interdiu conspici nequeant. Verùm du *in speculo* plex exhibetur Solis imago, primò aquæ, deinde *aqua sub-* speculi ratione. Aquam siquidem speculi naturam *dito.* exprimere, omniaque auctiora efficere, præter experientiam Virgilianus ille Corydon testatur,

Nec sum adeo informis, nuper me in littore vidi, *Eclog. 2.*
Cùm placidum ventis staret mare.

Primò itaque speculi fulgor Solis formam reflexu ostentat, deinde aqua, à cuius superficie retorqueri Solis radios contingit. Par est ratio de face, candela, aut Luna speculo aquæ immerso, opposita, quæ duplicem rei obiectæ imaginem per reflexionem exhibet. Sunt & in alium vsum excogitata *Vrentia* specula concaua, quæ Soli opposita per reflexio *specula.* nem ignem flammasque eliciunt, ac stipulas, festucas, aliosque fomites ac nutrimenta arida succen- *Archime-* dunt. Sic Archimedes hostium triremes vrentibus *dis memo-* speculis incendisse legitur. In illis siquidem refle- *rabile fa-* ctuntur omnes radij Solares extra locum inciden- *ctum.* tem, atque in vnum punctum concurrentes obuia quæque inflammant.

Qua vi & facultate polleat aqua vitæ, seu Vinum ardens & causticum, vulgò Brandevvijn, *& quibus id tutò exhiberi possit: Obiter admirandi aliquot factitij huius liquoris effectus.*

C A P. XXXIIII.

EXCOGITATA est superioris ætatis memoria in vsum ac commoditatem tuendæ valetudinis secundæ, propulsandæque aduersæ, Ars stillatitia, qua ex herbis liquores ac medicatos succos elicimus. quos tametsi non omnino pares cum his effectus obtinere certum est, nec tam efficaces, vt herbarum dilutum, aut decoctum, vel denique ex-

pressus succus, non tamen prorsus reijciendi, vt nonnulli factitant, nec censendi omninò inefficaces atq; euanidi, cùm illorum vis & qualitas non penitus intercidat atq; aboleatur, quod ipsum cũ plurima, tum aqua vitæ, seu vt vocant, ardens ac sublimata, quod ex generoso nonnunquam vino, plerumq; ex fece cuiusq; vini vapescentis per turbinem seu metam furnariam prunis moderatè excalefactam exprimitur, explorari potest. Illius siquidem vim mirificam in multis rebus sum expertus. Quamlibet enim asperum intensumque gelu existat, liquor is nunquam congelascit, nec in glaciem concrescit aut cogitur, adeò vt atramentum scriptorium, tum pleraque alia, quibus guttas aliquot admisceri contingit, nunquam frigore constringantur, idq; ob extremam caliditatem ac tenuitatem, qua est imbuta. Quod si experiri velis, syncerane sit, an adulterina hæc quinta essentia: mantile aut linteũ liquore illo madefacito ac flãmę admoueto, si cõfestim inardescat illęso intactoque linteo, efficacissima est. Inflãmescunt siquidẽ sudariola aqua hac macerata, at non consumuntur. Flamma enim leniter modò peplo incumbit, nec penetrat: sed lambendo absorbet cognatum sibi, ac familiarem, igneæq; naturæ liquorem. Quod si volæ manus nonnihil imponas, admota ex ardenti papyro flamma: ardescit quidem palma, at manus non vritur. Si verò succo maluæ aut mercurialis manus oblinas, inoffensè citraq; læsionem plumbum liquefactum tractare poteris, modò celeri motu id perficias. Non est aũt in rerum natura plumbo liquido, aut oleo feruido quid vrentius, adeò vt si cochlear stanneum aut plumbeum oleo feruenti aut plumbo liquefacto immergas, confestim liquescat ac dissoluatur, quod in feruentissima aqua nunquam effeceris. Oleum enim, & pinguia

Alembicũ vulgo.

Aqua vitæ vis.

Aqua vitæ vt exploretur.

Plumbum liquefactũ vt nõ vrat.

Plumbũ liquefactũ & oleũ feruidum vrẽtissima.

quia quæque feruidissima fiunt, caloremq́; maximum concipiunt, sic vt plumbum citissimè fluxile fiat, ac liquescat pinguedinis admixtu, cùm aqua prohibeat, quò minus calor in plumbum penetret, eoq́; fit vt anguillæ in craticula tostæ, vehementer digitos adurant, si incircumspectè versare pergas: adhæret enim pingue digitis, ac cutem exhulcerat, ardoreque vesicas ac bullas excitat. Cùm autem quatuor sint, quæ leuitatis ac grauitatis ratione inter se certent, Vinum, Aqua, Mel, & Oleum: horum omnium leuissimum, minimique ponderis est Vinum ardens, quod oleo admixtum fluitat, summasque partes subit, oleo in imas subsidente. Est enim illi prorsus excocta terrea omnis concretio, totaque illius substantia ignea, aereaque effecta est. Proximum huic leuitate est oleum præsertim, ex lini & sesami semine expressum, quod nũquam præter cæterorum oleorum naturam, frigore induresc it propter mollitiem atque insitam calliditatem. Huic liquor succedit ex virentibus herbis ignis vi extractus, & vinum defecatũ, quod minimum dulcedinis admixtum habet. Nam vinum exoticum illud, quod Bastardum, & quem nos Seropon, aut Zerapium vocamus, omnem liquorem grauitate superat, ita vt dolia illo liquore oppleta demergantur. Aqua cœlestis, modò ne sit turbida, eiusdem ferè cum vino ponderis est, nempè ea, quæ mense Maio cælitus delapsa in multos annos reseruatur. Mel verò ijs tertia parte ponderosius est. Nullus itaque liquor, qui in aliquem vsum corpori humano adhibetur, aqua vitæ, quæ sic appellatur, quòd vitam fulciat, seniumq́ue remoretur, aut leuior, aut penetrantior, aut quæ omnia à putredine, aut corruptione magis præseruet ac tueatur. Cuius vsus sic inoleuit apud Belgas, vt liberalius, quàm valetudini

Quatuor leuiss. inter liquores.

Oleum lini & sesami non congelascit.

commodum eſt, aſſumant Neque enim omnibus, aut quouis tempore eius potus æquè ſalubris eſt, macilentis ſiquidem, ſiccæque naturæ hominibus: deniq; æſtate vſus eius admodum perniciosus eſt, adurit enim corpora, atque humorē natiuum depopulatur. Obeſis autem corporibus atq; humidis, quique pituitoſis humoribus redundant, nihil incommodat: nam & humores excrementoſos concoquit, & corpora à lethargo, atq; apoplexia, morbisque frigidis vindicat ac tuetur. quaproptér hibernis menſibus moderatum illius vſum concedo, nempe ſeſquidrachmam quæ cochlearis menſuram implet, exquiſitè zaccaro edulcatam, adiectoque exiguo panis primarij bolo, quò minus vi adurenti cerebrum naresque feriat, aut hepati noxæ aliquid, penettabili, feruentique calore inferat. Foris verò admotum neruis ac muſculis, membrisq; algore oppreſſis auxiliatur, omnesque affectus dolorificos, qui in frigidis humoribus cōſiſtunt, compeſcit ac diſcutit vi calorifica, ac celeritate penetrandi. Quin & apoplecticis loquelam reſtituit, ſi ſeminis erucæ & aceti ſcillitici momentū illi commiſceatur. Quod ſi id genus factitij vini bis aut ter in alueum ſtillatitium immiſſum ignis vi extrahatur, incredibilem vim penetrandi conſequitur.

Vinum ardēs quibus vſui.

Argenti viui prodigioſa vis & natura, quod Belgis à mobilitate Quickſiluer *dicitur.*

CAP. XXXV.

DVO conſtituta ſunt in natura rerum principia, ex quibus conflantur ex imis terræ viſceribus omnia metallorum genera, quorum Sulphur, vt pater omnia efficit ac molitur. Argentum viuum vt matris vice fungēs, ea ex ſe elaborari patitur, ac produci: primùm Aurum, mox Argentum, deinde ignobile quodq; metalli genus, vt ſtannum, plumbum,

Sulphur & argentū viuum metallorū principia.

plumbum,æs, cuprum, ferrum, omniaque cũ suis primordijs affinitatem ac naturæ cognationẽ habent. Singula enim igni liquescunt,atque ad opus quodque ductile accommodari possunt. Hydragyros autem, hoc est, aqueum istud argentum ac fusile,qua vi & facultate polleat, cuiúsue qualitatis est particeps,frigidæne, an calidæ: variè inter se disceptant Medici.Sunt qui frigidum &humidum esse contendunt, argumento quòd tactu miram frigiditatem membris inferat,eaque in stuporem, ac paralysim adducat: Alij calido siccoque effectu esse statuunt, quod penetrabili vi conspiciatur,adeò vt incisa vena eorum qui semel atque iterum ex morbo Venereo inuncti fuerunt, argentum viuum emanasse conspectum sit. quod ego fieri crediderim, non ex insita aut genuina caliditate,sed quòd rebus quibusdam vrentibus vel extinguatur, vel admisceatur,quibus retundi solet,atque hebetari frigida humidaque qualitas,atque ignea quędam induci. Est siquidem puluis quidam in vsum Chirurgis circũforaneis,Præcipitatus dictus,quòd opus suum celeriter ac præcipitanter peragat, non sine grauissimo corporis incommodo: ardentem enim vim ac deleteriam huiusmodi præparãdi ratione asciscit ex Chalcanti, aluminis & salis nitri mixtura Cęterùm quum argenteus hic liquor dissipatus ac diuulsus, ita rursus coëat, sibique cohæreat, atque in se conglobetur,vt non sit tractabilis, fingique possit, nec vllis medicamentis misceri,nisi illius mobilitas cohibeatur,excogitauit industria humana aliquot rationes ac modos,quibus id effici possit, eiusque agilitas domari. Inter quos ille securior est magisque innoxius, qui saliua hominis perficitur,cui momẽtum cineris, aut pusillum trituræ ossis Sepiæ admixtum est. Est autem Sepia felis marina, cuius osse candido & friabili vtuntur

Puluis præcipitatus.

Felis marina.

aurifices, carne lubrica, sanguine qui atramenti vsum præbeat. Cæterùm hoc admiratione dignum est, quod quũ omnia, quæ ex terra eruũtur, quamlibet ponderosa sint, huic metallo innatent Chalybs, ferrum, plumbũ, atque ænea quæque, solum aurum subsidit, ab eoque absorbetur, atque argenteo colore imbuitur, qui nisi igne elui potest: sic enim in fumum resoluitur, atque in auras euanescit, teterrima odoris fœditate, non sine graui astantium noxa, vt quibus membra obstupescant, neruique emolliantur: quod ferè in his spectamus, qui deaurandis vasis argenteis occupati sunt. neque enim argentum auro obduci, incrustarique potest, nisi argẽti viui ministerio, quo vno obsequiosum fit ac tractabile. nã quum omnia metalla respuat, solo auro afficitur, eoque se commiscet, fingique patitur. Sic sæpe experimentum feci in argenti viui sesquilibra, duas plumbi libras innatare, auri verò denarium, vel etiam scrupulũ, quæ tertia drachmæ pars est, demergi. Ex omnibus autem metallis ægerrimè adhærescit argento, ægrè admodũ plumbo, difficillimè ferro, ęri mediocriter. Huius argentei, viuacissimique liquoris conditionem aliqua ex parte æmulatur plumbum liquefactum. Omnia siquidem illi innatant ferrum, silices, testæ, ac pleraque alia, quæ igni non liquefiunt, naturaque sunt fluxili ac fluida. nam cùm plumbo liquido nihil sit magis feruidum, aurum, argentum, stannũ illi innatant quidem, sed confestim, vt cera, diffluunt ac dissoluuntur. In eo quoque argẽto viuo affine est, quod in planam tabulam effusum, guttis hinc inde dispersis, illã lubrica humiditate nõ imbuit, nec tabellis inhæret, sed incredibili agilitate, motuque instabili rursus coit, ac globuli in sese confluunt ac conglomerãtur, eò quòd materia illis densa sit, coacta, solida ac continuata, eaq; densitate, vt nihil

Nihil absq; argento viuo inauratur.

aeris

aeris in se contineat. Quò fit, vt non solùm ponderis ratione, sed quòd nihil aëreæ substantiæ in se contineat, in imum deuoluitur. Sic Agallochum seu lignum aloës licet leue sit, nec vllius ponderis, subsidit, atque aqua immersum in profundum labitur, quòd compactum sit, nec illi quidquam inane insit.

Lignū aloes licet leue, demergitur.

Qua ratione in salis inopia carnes, aliaq; edulia à putredine conseruari possint. Obiter Salis, acetiq; vis mirifica.

CAP. XXXVI.

SALIS conditura quantopere nobis vsui sit, & necessaria, nemo est qui nesciat. Nam præter id, quod Sal esculēta quæque sapida efficiat, gustuiq; ac palato gratissima, cibique auiditatē incitat, tum omnia à putrilagine vindicat ac tuetur, præsertim cui omnes limosæ sordes excoctæ ademptæq; sunt. Sic enim micanti colore splendescit, illoque tutò condiri quæque possunt, atque in multā æstatem asseruari. absorbet enim consumitque excrementitium omnem humorem, ac cogit densatq; carnes ac salsamenta quæque, ne quid ex ambiente aere putredinis subire possit. Cæterùm mirum cuique non immeritò videri potest, fœcunditatis atq; expugnandæ sterilitatis quandā vim inesse sali, denique agros quosdam feraces illius conspersu effici, quòd à vero nō esse alienū experimento cōpertum habeo. Obesæ siquidē mulieres, quæ magna ex parte effœtæ sunt, moderato illius in cōdimentis vsu fœcundæ fiunt, ac cōceptui idoneæ. abstergit enim omnem vliginem, vuluamq; plus satis vdā ac madidam exiccat, efficitque, vt genitale semen facilius vtero minus lubrico adhærescat, aridis autem mulierculis, & quibus vterus torridus est, vt fun-

Quod salis genus optimum.

Sal fœcunditatē confert.

vt fundus & terra siticulosa, humectantia exhibenda. nam salsa & acria respuunt. Viris quoque lumbos incitare, mouereque tentiginē Belgæ cōmonstrant, qui cùm salitis affatim vtantur, impensè salaces existunt. Sic frequens marinorum piscium esus, omniaque testacea, ostrea, gammari, locustæ, cancri, cochleæ, conchæq; marinæ libidinem concitāt, caliditatis, mordacisq; naturæ ratione. Qua de causa Aegyptij, Plutarcho teste, à sale, omnibusque salitis abstinuerunt, quòd salem Venerem irritare persuasum haberent. Itaque insipida potius sumenda existimabant, quàm condimento omnium suauissimo vti, qui mihi nimis superstitiosè id obseruasse visi sunt, nec satis valetudini consuluisse, cùm à corporibus hominū putrefactionem Sal arceat, humoremque alienū atque ascititium consumat, adde quòd fœcunditatis progignendæque sobolis genuinam quandam vim insitam habeat, quâ coniugalis fœderis societas stabilitur. Expergefacit enim animi vigorem moderatus eius vsus, ac non solùm in amplexu, figendisque osculis, sed in omnibus negotijs obeundis reddit alacriores & erectiores. Fœcunditati autem auxiliari vel illud argumento est, quòd immēsa vis murium soricumque in marinis nauibus enasci soleat, & quòd mulieres salinariæ cōtinenter pruriant, multarumque prolium sint feraces: vt quibus nautæ ac piscatores in portū delati, sunt adiumento, qui strenuè rerum suarum satagunt. Hac inducti ratione in nonnullis regionibus coloni, iumentorū pabulo nonnihil salis inspergunt, quò sint ad cibum auidiores, atq; ad subeundos labores, gignendumque magis alacres & erecti. Agris quoque sterilitatem eo expugnant, vbi plus satis palustres sunt atq; vliginosi. Cæterùm si oppida, arcesque obsidione oppressas huius penuria laborare cōtingat, salsugo ex aqua

In sympos.

Sal agros et iumē. a fœcunda præstat.

Salsugo.

ex aqua marina conficienda, quam tum demum efficacem experieris, quũ ouum aut ſuccinũ quod vulgo ambra dicitur, in illa fluitet. Huic in cõſeruandis edulijs viribus proximum eſt Acetum, at vi non tam diuturna. niſi enim poſt aliquot menſes priori effuſo, recens condititijs rebus infundatur, mucore, limoque obducuntur. Qua autem vi & facultate polleat, quum ex multis, tum maximè ex eo experiri licet, quòd ouũ in acerrimo aceto triduo maceratum, aut plus paulò, in eam teneritatem teſta molleſcat, vt velut tenuis membrana, per annuli anguſtiam adigatur. Coticula quoque, aut ſilex aceto ſeptem dierum ſpatio domitus, digiti attritu in puluerem reſoluitur. Hinc Hannibal quum Alpes ſibi peruias faceret, atque Italiæ inhiaret, feruenti aceto ſaxa diſſoluere ac diſſilire coegit alterius oculi iactura. tanta eſt enim ac tam penetrabilis aceti vis, vt ſaxa corrodat, ac cõminuat, cuius aliquando experimentũ feci in gemma atq; vnione ſeu margarita, ſed non admodũ ſumptuoſa, vt erat Cleopatræ Aegyptij reginæ, quam illa aceto immerſam ac liquefactam (nam eius vis aſpera in tabem margaritas reſoluit) abſorbuit. Simili ratione venenis reſiſtit, ac peſtilentis morbi contagia repellit, ſic vt conſultè mihi facere videãtur, qui graſſante morbo populari moderatum aceti vſum ſibi familiarem reddunt. Diſſipat enim ac diſcutit vitioſum aerem, & ſi quid in corpus hauſtum eſt, prohibet humores infici ac putreſcere. Sic qui venena ore emungunt, ac ſordida vulnera exugunt, aceto acri os colluunt. Verùm illud ſtudioſè obſeruandum eſt, ne nimius eius ſit vſus atque immodicus. nam cerebro ſiccitatem infert, ac ſomnum excutit, quapropter aquę roſaceæ nõnihil admiſceri iubeo, ac pauxillum vini Rhenenſis, crocique momentum: ſic enim minus incommodi ca-

Aceti vis.

Acetum ouum conſumit, ac cotẽ diſſoluit.

Margarita aceto macerata liqueſcunt.

put accipit. Eiusdem ferè naturæ sunt, parique effectu, quæ impensè acida sunt atque acerba, vt mala citrea, seu Medica, tum quæ vulgo Aurengia, & id genus pomi, quod ouali forma Limonis nomine passim innotescit, cui tam acidus inest, atq; exedentis naturæ succus, vt si huic malo per horas aliquot aureum nomisma inferas, imminuto, accisoque pondere illud eximi deprehendes. Vt autem ista perfici contingit vi algifica, ac frigore penetrabili, quod æquè, ac calor, adurit: Sic Aqua ardens in præseruandis rebus est efficacissima. Siquidem carnes ac pisculenta quæq; illa imbuta, à putredine tuta sunt, ac vermiculis intacta. Cyminum verò, modò ne desit illius copia, & Caros, vulgo Carui, post salem præsentanea sunt in præseruandis edulijs, si illis confricata recondantur, exiccandi ratione, adeò, vt illi, qui crebrò ijs vtuntur, pallescant, atque exangues efficiantur, quòd humorem omnem natiuum depopulentur. Mel quoque, & quæ Syrupus dicitur sapore melleo, licet nonnihil ad atrum deuergat, vt Passum quæ Aroba Hispanis dicitur, nonnullam etiam vim obtinēt præseruandi, præsertim Cerasa, pruna, persica, vuas, omnesque fructus arbuteos: quod ipsum etiam in Omphacio, quæ Agresta vulgo dicitur, expertus sum. Omnium autem efficacissimè, si cuiusque generis fructus in olla seriatim collocatos, eaque accuratè operculo obducta, ac pice ita oblita, vt nihil vel aeris, vel aquæ subingredi possit, in putei profundum demergas: elapso anno omnia recentissima inuenies, saporisque eximij. Cùm enim ab ambiente aere, omnique vitioso halitu sint remotissima, non est quî corrumpi possint. Humiditas siquidem omnia putredini obnoxia efficit, qua sublata, inductaque siccitate. non facilè quid tabescit. Sic Merlucæ, quæ nobis Stockfisch vocātur (nam

Limonis succus corrosiuus.

Aqua ardens.

Cyminum.

Caros.

Mel.

Syrupus.

Passum.

Aroba.

Omphaciū Veriugt.

Fructus puteis immersi, atque in olla reconditi, diu cōseruantur

Merluca Stockfisch.

Salpa

Salpa alius est ab illo piscis) tum alij plerique vento indurati in aliquot annos asseruari possunt, quemadmodum & panis biscoctus, qui nunquam mucescit, quòd omnis humiditas excocta sit: Intensus itaq; calor atque frigus, quoniam ex æquo qualitatem siccam inducant, corpora seruant imputria. Hinc elice, qui fiat, vt hibernis mensibus, geluque rigido atque aspero, minimo offensaculo crus frangi soleat. Siquidem ex ambientis acris siccitate os fragile efficitur ac rigescit, quum id statu cœli humido, lentescat, ac flexile fiat. Quod ipsum etiam obseruamus in candelis ex cera seuoque confectis.

Gelu opportunum ad crurum fractionē.

Pallidæ mulieres rubicundis, macilentæ, obesis magis salaces, magisq; viri desiderio pruriunt.

CAP. XXXVII.

MVLIERES illæ magis feruidæ sunt, acresque in Venerem, magisque auidæ explendæ voluptatis, quibus plus caloris insitum est, quòd ferè vsuuenire solet pallidis ac macilentis, quæque subfusco colore existunt, habent enim illę partes genitales acri mordacique salsugine imbutas, quocirca irrigari humectariq; postulāt, atque hinc est, quòd æstate fœminæ magis pruriāt, ac concubitū appetant auidius, cùm eo tēpore ijs calor augescat, flaccidus aūt fiat viris ac languescat. Qua ratione ruta, thimus, & pleraq; impensè calida libidinem in viris extinguūt, acuunt autem in fœminis In illis siquidem humorem seminalem depopulantur ac desiccant: in istis consumpta superuacua humiditate atque vligine, incalescit vterus, atq; ad libidinē incitatur. Quæ res efficit, vt vino, quòd calorificū est, affatim impleri is sexus cupiat. Obesæ aūt & rubicundæ mulieres, quia affluenti humore perfusæ

Fœmina æstate salaciores.

perfusæ sunt, semenque genitiuũ dilutum habent, cupidine languida, magisque sedata existunt. Itaque delectum viros habere conuenit, nec cuiuis temerè ac præcipitanter dexteram inijcere. Quisquis enim graçili atque extenuato corpore, vergentiq; ætate ac deuexa, eam nactus est, quæ assidua prurigine vritur, quæque lassata non satietur, carnificinam sibi paratam meminerit, quę identidem incrudescit, ac magis magisque exasperatur: Quum viro tanquam hirudo & sanguisuga continenter adhæreat atque affixa sit, nec patiatur defesso atq; exhausto vllas inducias constitui, aut tantisper intermitti congressum maritalem dum vires collegerit, ac robur virile instauratum sit.

An affluenter atq; auidè, an sensim ac parcius, nonnullisq; interuallis vrgente siti, vel in mensæ accubitu bibendum sit.

CAP. XXXVIII.

PRAECIPVA tuendæ conseruandæq; valetudinis ratio in cibi potusque temperantia ac moderatione consistit. Quum autem aliâs de sicco alimento ac panis esu abundè à nobis tractatũ est, de potione, & quo cuique modo ac mensura eam adhibere conueniat, dicendum putaui. Principio sanis non potest certò aliquid ac determinatè præscribi. Quandoquidem plerique diuersæ potandi consuetudini assueti sunt, quam citra valetudinis iacturam ac detrimentum mutare nemini procliue est. Optimus ac securissimus bibendi modus pro sua cuique ætate, pro temporum ratione, pro inueterata inolitaq; consuetudine, pro vini vehementia ac viribus decernitur. Sic potus vel vini, vel alterius liquoris sitienti præscribatur ad desiderium redimendum, & vt cibus in sicco ne sit, nec fluitet,

sed

ſed moderatè potu madeſcat. Subinde itaque, modicisque interuallis corpus potione refocillari debet, ac cibus ſuperinfuſo liquore identidem macerari, quo cōmodius peracta concoctione venas ſubeat, atque in corpus digeratur. Omnis ebrietas pręſertim iugis ac continuata Dioſco. teſte, pernicioſa, quoniam nerui copioſo vino diebus ſingulis obſeſſi dant manus, totiusque corporis compago ſoluitur. Quapropter moderatam eſſe decet omnis liquoris qui temulentiam infert, potationem, in eaque ſalſamentarios ac lanios nos imitari par eſt, qui vbi recondunt in fiuſtá conciſas carnium piſciumque partes ac ſegmenta, ſalſuginem per ſingulos ordines ac ſeries infundunt, digeſtaq; ſale condiunt. Sic nos quoque, modò valetudini conſultum cupimus, cibum decenti ordine ac quantitate ingeſtum, potu vbi res poſcat, irrigabimus. Inchoata autem cœptaq; concoctione ventriculum potu fatigare noxium eſt: interpellat enim ac remoratur naturæ facultates ac functiones, quibus operi inſiſtit, cibumque cōcoqui atque elixari prohibet. Vt enim ollæ ac lebetes deferueſcunt, atque ebullire deſinunt offuſa aqua gelida: Sic ventriculus affluenti potione turbatus ab incepta concoctione deſiſtit, ſeriusque munia ſua exequitur, ac minus exactè cibum concoquit, vt qui ante legitimum tempus inconcoctus, vel in venarum anguſtias, vel inteſtinorum laxitatem propellatur, quò fit, vt cibi vſus fructusque homini pereat, atque ex viſcerum obſtructione, quæ humorum putredinem inducit, morborumque ac febrium ſeminaria acciri contingat. Quod ipſum ijs quoque euenit, qui inter initia, primoque menſæ accubitu auidè ſe potu ingurgitant. Prolui enim confeſtim alimenta contingit, nec diu ſtomacho inhærere. Quamobrem conſultum arbitror inter edendum non

Ebrietas Dioſcoridi deteſtata. lib. 5. c. 7.

Simile à lanijs.

Incepta concoctione potu abſtinendum.

Simile à re culinaria.

Senſim nō auidè bibēdum.

non confertim nec auidè, sed sensim ac paulatim bibendum, quo commodè vtraque misceri queant, pariq; concoctione perfici, illis præsertim, qui meatus amplos habent, venarumque conceptacula laxa. Qui verò ea vtuntur edendi consuetudine, vt ad prandij medium à potu sibi temperent, affatim bibere debent, quo potus penetret, ac per cibum vndiq; diffundatur. His quoque, qui ex febri æstuant, potuq; refocillari gestiunt, affluenter bibendum, verùm non impigrè, nec raptim: sed sensim longoque ac productiore haustu. Sic enim ventriculum vbertim humectat, nec potus confestim in vesicam delabitur. Modicus siquidem potus nec sitim restinguit, nec calorem reprimit, sed magis adauget. Vt enim carbones fossiles in fabrorum vaporario humentibus scopis subinde irrigati inflammescunt ardentius: Sic parciori potu accenditur, non sopitur febrilis calor, maiorq; excitatur bibendi auiditas. Qui verò ex lassitudine æstuque siticulosi sunt, ijs sensim ac placidè sedanda sitis. Sic enim liquor magis adhærescit, omnesque partes aridas humore imbuit. Cæterùm huic argumento annectere visum est, illos qui vel ex febri hectica, vel phthisi tabescunt, atque ex morbis extremè macilenti sunt, cibum solidum magis cõmodè deglutire, quàm vllum liquorem. Pondus siquidem, cibique grauitas vias iugulares dilatat, meatusque gulæ peruios facit, sic vt minori negotio delabatur, quod potus efficere nequit. Cùm enim partes, ductusque gutturis, qui huiusmodi officijs sunt destinati, collapsi sint, ac subsederint, sic vt latera vtrinque se premant, Potus propter tenuitatem, & quod nihil adferat ponderis, illos ægrè dilatare potest, atque inoffensè permeare, nisi bibant affluentius, hac siquidem ratione dehiscunt fauces, ac potus defluit. Simile quiddam euenit,

Quibus affatim bibẽdum.

Ab officina fabrili simile.

Cibum aliquando cõmodius, quam potũ deglutiri.

uenit paralyticis,& qui apoplexia feriuntur. Spiritus enim cùm tenues sint ac subtiles, non facile à cerebro ad neruos penetrant Quo fit vt motus sensúsque illis eripiantur, humores verò,qui membra nutriunt,pondere ac grauitate viam sibi sternunt, aditumque sibi ad partes corporis patefaciunt. Sic radij Solares caliginosam densamq; nubem dissecare nequeunt, cùm grando facillimè id efficiat. Quocirca non est,quòd quisquam miretur, qui fiat vt paralytica membra nutriantur,cùm sentiendi mouendiq; facultate sint destituta, per latas siquidem vias membra alimenta suscipiunt, suaque crassitie sibi viam faciunt, quod ipsum spiritus, tenuitatis ratione,facere non possunt, nerui itaque orbati spiritu animali, membris motum sensumque adimunt,sed ij per alias vias,quàm per neruos nutriuntur,nempe per venarum riuos ac sanguinis conceptacula.

Spiritus nō æquè ac cibus, ad neruos penetrat.

Simile à Sole & grādine.

Nerui motu & sensu prædıtı.

Quæcunq; propere ac festinanter maturescunt, vel iustam longitudinem assequuntur, celerius intercidunt, nec diutinam ætatem perferunt,quod infantes ac stirpium aliquot genera commonstrāt.

C A P. XXXIX.

Vt in arboribus,omnisque generis stirpibus,quæ spectatissimè adolescunt, atque ante legitimum tempus, consuetumque morem maturitatem assequuntur,citò intercidunt ac confestim elanguescunt: ita quoque in humanis ingenijs & corporibus, si quæ naturæ dotes ac munera speciosius maturiusque se proferunt, minus diuturna esse solent, ac festinantius dilabi. Nō subest enim solida vis,nec penitus firmis radicibus nituntur ,eoq; non temerè ad frugem deueniūt.Sic infantes, qui citius

Ab arboribus simile.

citius dentire incipiunt, vt sunt, qui ex vteri latebris dentati prodeunt, celerrimè dentes excutiunt. Prima enim illa dentium series ob neruorum, quibus deuinciuntur, mollіciem minus stabilis est, minusque firmiter infixa. Similiter qui citius ingrediuntur, ac pedibus insistunt, inualidis minusque firmis cruribus esse solēt. Contrà verò, qui tardius seriusque incedunt, ingressu vtuntur firmiori, minusque lapsanti. Quod ipsum etiam obseruatū est in his, qui prematurè loqui, vocemque formare incipiunt, postmodum hæsitantius loqui, minusque articulatè ac significanter proferre verba. Itaque melius est omnia cunctantius procedere, tardaque incrementa suscipere. Siquidem cùm natura suas vires ac facultates cumulatius, quàm par est, in mēbra profūdat, efficitur, vt ætatis accessu desit, quod illis impertiat. Quo fit, vt illæ partes deterius sua munia ac functiones exequántur: vt quas nullis viribus aut alimenti confluuio fulciri contingat. In omni quoque stirpium genere ac fructibus obseruamus serotina quæque diutius asseruari: quæ verò festinantius maturescunt, flaccida vietaque fieri, ac putredini obnoxia. Celerius siquidem occidit festinata maturitas. Quocirca minus nobis probari solet in adolescentibus præcox & præmaturū ingenium, tum pleraque naturæ munia, aut corporis animique dotes, quæ præter vulgatam consuetudinem, aut quàm ea fert ætas, præstantius se proferunt. Tales enim minus vitales conspici solent, morteque properata confici. Qua de re exorta est Prouerbialis sententia apud Belgas, Omnia festinantius procedunt, Het ghater al voorʒijn taer alleene. Quo designant præter solitum, contraque communem temporis cursum, rerumq; ordinem ac rationem pleraque euenire aut perfici, desumpta translatione ab infantibus, qui necdum exacto anni

Præcocia cito euanescunt.

Serotini fructus diuturni.

Properata minus solida.

Prouerbiū triuiale in pueros præmaturè agiles.

ânni curriculo pedibus insistunt, nulliusque fulti adminiculo hinc inde discursitant, quod postmodum languidè perficiunt, atque ab incepta incedendi consuetudine desistunt.

Alimenta aliquando vitiari, ac venenati aliquid contrahere ex bestiolarum insessu incubituq́ȝ. Denique humanis corporibus ex diffusis in illa sordibus simile quiddam innasci, nempe mures, sorices, glires, ranas, rubetas, eiusq́ȝ rei exemplum.

CAP. XL.

NON solùm vitiosi virulentique humores ex corruptis alimentis corporibus innascuntur: sed præter aliquot lumbricorũ differentias varij quoque generis animalcula in viscerum latibulis pullulant. Obseruatum est enim nostra memoria dissecto mulieris cuiusdam corpore, bestiolas exemptas soricibus muribusque non absimiles, quas natura ex sordido aliquo excremento, quo alimenta erant imbuta, produxisse videtur. Calor siquidem natiuus in materiam illam elaborandam occupatus, non aliam speciem, quàm pro subiectæ materiæ ratione effingere potest. itaque insita vis naturæ sui generis animalculum efformat, ac molitur: humida illa substantia opifici obsequẽte ac sequaci. Compertum est enim animalcula domestica catellos, feles, mures, sorices, qui nobis glires dicuntur, atque id ranarum genus, quod bufones vocant & rubetas, quum passim oberrant, cellasq; promptuarias depopulantur, aliquando excremento seminali commaculasse esculenta, quæ quum homines à sordibus non abluant, vel fructibus arbuteis putamina, membranasq; ambientes non adimãt, ex illa vligine, quæ cibarijs incumbit, dapesq; polluit,

Animalculorũ in corporibus origo.

Bestiolæ ex sordibus generatæ.

luit, ac fœdauit, tale quiddã progeneratur. Quod si ex putredine limaces, cochleæ, mures: ex fimo bubulo scarabei, fuci, vespæ, ex aereo madore, humoreque rossido erucæ, papiliones, formicæ, locustæ, cicadæ progerminant: cui absurdum videri poterit, in corporibus hominum ex simili causa tale quiddã generari? præsertim quum efficacior hic ratio subsit, quæ huic rei causam præbet ac seminarium: Illa siquidē iam memorata ex putrilagine, non semine, licet illi facultate & viribus respondeat, cognataq; sit atque affinis, pullulascunt. Ista verò, quæ in humani corporis latebris animantur, ex vitali humore, viuoq; animante profluxerunt. Nō itaque alienũ à ratione, aut anile videri debet hoc, quod tractamus paradoxũ, quum tam multa conspiciamus αὐτόματα, hoc est, spontè, nulloq; animãtis congressu ac concubitu enata, idq; ex humore, quem circumfusus aeris calor spiritu vitaque imbuit. Quàm numerosa enim præter immensos terrarum tractus spatiosissimi altissimiq; Oceani gurgites piscium genera profundũt, atq; in hominum cõmoditatem vsumq; proferunt? Nihil enim mari fœcundius, quod crassioris sit substantiæ, ac spiritu calorifico vndique suffusum. In quo cùm multa ex semine, tum pleraque nullius paris complexu atque adminiculo propagantur. Sic testacea omnia primũ ex limosa vdaque vligine nascuntur, tum omnes lubrici pisces, præsertim anguillæ, quæ postmodum mutuo complexu multa sui generis examina procreant. Aphiæ minutissimi pisces ex spuma maris apud Batauos copiosè generantur, vbi post diuturnas siccitates copiosi imbres ingruunt. Siquidē cùm ostia Mosæ ac Rheni assiduo Oceani influxu salsescunt æstiuis præsertim mensibus, flumina illa affluenti pluuia diluta atque irrigata pisciculis huiusmodi vndique scatent, qui vbi gran-

Animalia sponte, nulloq; semine nata.

Quare mare piscibus fœcũdum.

Aphiæ Vulgo Spiering.

grandescere incipiunt, inito complexu posteritati insistunt. Cùm itaque multa atque admiranda natura rerum, cuius vis Dei munere vndique diffusa est, moliatur: nemo anile deliramētum existimet, prodigiosa quædam in corporibus effigiari, cùm ligno vermiculanti ac carioso, multisq; rebus inanimis teredines agilesque vermiculi innascantur, quod æstate in caseis, multisque edulijs perspicimus, quæ vermibus vndiq; scaturiunt. Adde, quòd ex sordidis hulceribus ac vomicis, vnguium, pilorum, testarum, ossiculorū, lapidum fragmenta eximantur, ex humorum putridorum concretu coalita. quin & vermiculos caudatos, atque insolita forma bestiolas vomitu eiectas nouimus, præsertim in his, qui morbis contagiosis oppressi erant, in quorum lotijs multoties innatare conspexi minuta animalcula formicis affinia, aut ijs præsertim, qui æstiuis mensibus in aqua cœlesti volutari conspiciuntur, quorum nemo non morbo Neapolitano, lueque Venerea fœdè erat contaminatus. Huc itaq; spectat narrationis nostræ series, ne quis incircūspectè, nulloque delectu cibos ingerat sordidos, nec ab ijs, quę foris accidunt, expurgatos, ablutosque. Quod cùm plebeij negligant, scabie & pruriginosis pustulis infici solent, multisque vitijs ac cutis affectibus deformari. Neque enim eo cōspiciuntur corporis habitu & constitutione, ea formæ dignitate, ijs naturæ dotibus, ea ingenij dexteritate, nec denique valetudine tam inculpata, quā Patricij ac generosi plerique, qui nihil mensę inferri patiūtur, ne panem quidem primarium, nisi extima crusta accuratè deputata, ac derasa réliquoq; eduliorū apparatu exquisitè decentique mundicie instructo. Quod ipsum non improbo, modò exclufo luxu omnia ad frugalitatem, victusque temperantiam referātur. Ita enim institutā habere decet

Apostemata rudera ac pilos profundunt.

Sorte wormen aqua cœlesti æstate innascuntur.

In victu mundicies salubritati deuincta.

vitæ victusque rationem Proceres aulicos, vt omnia ad salubritatem, ad decus, ad honestatem moresque inculpatos spectent sic, vt fortunæ splēdor, rerumque successus, atque affluentia, quæ Dei opt. max. munere obtigit, non luxui ac profusioni, sed moderationi ac temperantię subseruiat. Quale exemplar ijs exprimit Inuictiss. Hispaniarum atque Angliæ Rex totiusque Belgicæ illustrissimus Princeps Philippus, qui propter amplissimas naturę dotes, diuinum quoddam virtutis simulachrum mortalibus exhibet. Cuius maiestati ac magnificentiæ adiumento sunt tot pręstantissimi heroes, quorum auctoritate & consilio florentissima regna, vltroq; oblatæ à parente optimo Carolo Cæsare latissimæ ditiones stabiliuntur.

Philippi regis laus.

Solis lunæq; vis & natura in constituendis excitandisq; tempestatibus. Quid denique auræ, aerisq; mutatio in corporibus animisq; hominum ac spiritibus efficiat. Obiter vnde Oceani fluxus refluxusq; ac reciprocatio, quæ diei naturalis spatio bis conficitur.

C A P. XLI.

Solis & lunæ effectus in infera.

CERTA minimeque ambigua serenitatis, vel pluuiæ, ventorumque signa exhibent Solis Lunæque radij, qui varios subinde colores sibi adsciscūt, vel ex situ loci, cœliq; ambitu, quem permeare solent, vel ex obiecti natura, vel re quapiam illis offusa: quos si accuratè obseruarent, qui imperitæ rudique plebi atque aniculis prognostica obtrudūt, non ita hallucinari illos ac cæcutire contingeret, nec credulam turbam vana spe ludificari. Ex his enim indubitanter prænūciari possunt imminentes tempestates ac turbines, & quis futurus sit cœli status, ex quo vel vberem rerum copiam & prouentum,

tum,vel penuriam cõsequimur,multaq; alia,quæ eleganti carmine cõplexus est Virgilius: qui quum fuerit in rerum cognitione versatissimus, omniaque naturæ opera exactè sit persequutus: animos quoque hominum aliqua ex parte illorũ viribus effectibusque subijcit. Siquidem pro temporis ratione, pro occasu siderum, pro aeris ambiẽtis qualitate ac quadripartita anni vicissitudine homines aliter afficiuntur, alioque modo cõstituti sunt. Sic cœlo nubilo, auraque densa ac caliginosa tetrici homines existunt, ac subtristes, somnoque dediti. Sereno verò cœli statu, vernisque mensibus, quum omnia frondescunt, alacres sunt atque erecti, rebusque iocosis intenti. Discutit enim humorum fuliginem, crassosque spiritus, qui mentes nostras obnubilant, aeris amœnitas, spiritusque exhilarat, atque animo lætitiam inserit. Quod venusto hoc carmine expressit Virgilius:

Virgilij laus ob rerum cognitionem.

Status cœli animos immutat.

Li.1. Geor.

Verùm vbi tempestas, & cœli mobilis humor
Mutauère vias, & Iupiter humidus Austris
Densat, erant quæ rara modò & quæ tarda relaxat:
Vertuntur species animorum, & pectore motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.

Exiliũt enim paulò antè cohibiti spiritus aura placida ac suaui, spiranteque Fauonio recreantur. Vt enim fumi ac vapores reseratis ædibus, ostijsq; patefactis, immisso vndique aere, atque externis flatibus dissipari solent, omnesque porticus ac vestibula situ pedoreque obducta perspirari: Ita in corporibus humanis omnes graues halitus, & siqua corpori mephitis inhæret, aut mœror animi, discuti contingit atque euentilari. Itaque non internæ modò causæ, insitique humores ad sanitatem vel morbum sunt adiumento, sed externi quoque si-

Simile ab ædibus situosis.

derum concursus, atque aeris auræque cõstitutio. ac ventorũ qualitas, varias subitasque mutationes hominũ corporibus inferunt, quod singulis momentis in se quisq; experiri potest. Quis est enim, vt animorum affectus prætercam, qui imminente tempestate aliqua, aerisque intẽperie, triduo etiam antequam ingruat, puncturas in mẽbris non percipiat, ac dolores pulsatiles, neruorum cõtractiones, palpitationes, affectusq; alios dolorificos, non persentiscat? Claui siquidem, calli, verrucæ, cicatrices, glandulæ, nodi, denique siquid luxatum, ruptum, fractum, conuulsum, solutumque fuerit in aliqua corporis parte, omnia futuram tempestatem præsagiunt, quod non sine acerbissimo cruciatu ijs potissimè vsuuenire solet, qui aliquid latentis occultiorisque morbi ex scortorum contagio contraxerunt. hi enim vbi venti rigidi spirare incipiunt, doloribus promptius infestantur. Intenduntur enim nerui, ac rigescunt musculi, agitatisque vitiosis humoribus, qui membris infixi sunt, acerrimè cruciantur. Subest enim illis partibus intemperies quædam tempestati externę cognata ac familiaris, quę carnificinam quandam in intimo membrorum recessu exercet. Qui verò inculpato sunt corporis habitu, firmaque valetudine ac stabili, nihil incommodi, nullosque affectus sentiunt. Vt enim futiles quassæque naues ac rimosæ, citius tempestati succumbunt, ita morbosa corpora, quique vacillanti sunt ac dubia valetudine, omnibus expositi sunt iniurijs, omnibusque obnoxij incommodis. Siquidem oborta vel leuissima aeris intemperie, dolores illis intensos inferri contingit, aut vbi Sol ac Luna inferioribus aliquam mutationem inducunt. Hęc enim sidera præ cæteris vires suas non in humana modò corpora, sed in terrena quæque exerũt, quorum vis tanta est, adeoque se in immensum porrigit, vt

Corpus aeris constitutioni obnoxium.

Valetudinarij auræ mutationẽ percipiunt.

A nauibus quassatis simile.

git, vt quæcunque cœli ambitu continentur, suum *Solis & lu-*
ordinem, ornatumque ac decus ex ijs capessant ac *næ vis in*
consequantur, omnisque rerum series, atque anni *res inferio-*
tempora horum arbitrio decurrant. Et quanquam *res.*
superiorum astrorū potentia non sit inefficax, Solis tamen beneficio maxima quæque perficiūtur. Is enim hunc orbem præcipuè exornat, omniaque cōcinnè disponit ac moderatur. Huius opera propagantur sata, ac fruges maturescunt, cunctaq; incrementa ac progressus suscipiunt.

Atq; in se sua per vestigia voluitur annus. *Georg. 2.*

magna sanè & Lunæ opera in rerum natura apparent: verùm Solis effectibus posteriora. Solis enim beneficio illa fruitur, lucemque ab illo sortitur, sic vt tanta illius pars illustretur, quantam Sol suo splendore irradiat: deficit autem lucisque expers redditur, vbi terræ interuentu lux illi intercipitur. Tunc autem potissimè in terrena vires suas explicat, cùm vel Soli ex aduerso opposita impletur, atque orbiculata efficitur, vel vbi primum illi coniungitur. his enim dierum spatijs augescunt segetes, conchilia turgescunt, venæ sanguine, ossaque medullis implētur. Quo fit, vt concubitus ijs tem- *Oppositio*
poribus minus officiat. Et quoniam omnia humo- *pleniluni-*
re imbuit, fit vt carnes radijs illius expositæ tabes- *um, cōiun-*
cant, atque homines somno vinoque sopiti, pallo- *ctio nouilu-*
rē capitisq; grauedinem contrahant, ac morbo co- *niū facit.*
mitiali afficiātur. relaxat enim neruos, ac cerebrū plus satis humectat, mentique vi algifica stuporem infert. Oceani quoque æstus excitare, causamque *Aestus O-*
reciprocandi illi præbere, non est, quod quis am- *ceani cau-*
bigat. Siquidem cùm perspicimus silenti atque ob- *sa.*
scura Luna, eaque vel medio orbe dissecta, vel in cornua falcata, siue augescat aut minuatur, nullos propemodum fieri aquarum concursus, nec in vl- *Luna ma-*
lam altitudinem attolli Oceanum, quæcunque *re concitat.*

etiam littora alluit: Rursum vbi cum Sole congreditur, atq; innouari incipit, aut in orbem circumducta plenè conſpicitur, maximos excitari æſtus, fluctusque attolli in immenſum: quis aliò, quàm in Lunæ motum fluxum refluxumque Oceani referat? Vt enim magnes ferrum allicit: Sic ſidus hoc terræ proximum, mare attrahit, concitatque. Nam cùm Luna oritur, Oceanus circa illas plagas deuoluitur, nempè Orientales, partesque Occidentales deſerit: quando verò ad occaſum vergit, in illis partibus crebreſcunt fluctus, in ijs verò, quæ ad ortum ſpectant, detumeſcunt, idque affluentius vel parcius pro incremento defectuque lucis, quam lunares radij exhibent. Quòd ſi cui libeat in Oceano Gallico, noſtroque mari, quod ſe ad Septētrionem porrigit, locorum tractus ac ſpatia oraſq; regionum metiri, & quos æſtus littora perferant obſeruare, luce clarius perſpiciet, omnia Lunæ motu aſpectuque perfici. Vbi enim hoc ſidus exoriens diuerſas plagas ac climata colluſtrat, curſumq; ſuum per cœli meatus proſequitur, eò æſtū fluxumque edirecto deferri contingit, quò radios dirigit, & quas terræ partes ac littora ex aduerſo ſibi oppoſitas reſpectat. Vt enim Sol ex humenti gramine humorem elicit, multamque aquæ vim ex mari, ſtagnis, paludibusque abſorbet, vnde pluuiarū origo exiſtit: Vt denique multæ herbæ, quæ hinc Heliotropia dicuntur, Solis vi ac calore, qui humorem allicit, circumaguntur, eiusque iter ab ortu in occaſum expanſis patulisque floſculis comitantur: Ita Lunæ vi Oceanus modò in hoc, modò in illud littus impellitur, eoque ſe inclinat, atque in illam oram decūbit, quò ſidus feratur. Cuius rei aliquod dabo ſpecimen, ac quorundam locorū, vrbiumq; ac littorum, quæ mare alluit, exempla proferam. Principio quò omnia exactè percipi queant, hoc axioma

Simile à Magnetis vi.

Simile à Solis vi attractoria.

axioma seu pronunciatum subijciendum putaui: Lunam semper auersis à Sole cornibus, si crescat, ortum spectare: si decrescat, occasum, quæ triduo plerumq; in coitu morata demum lucescit, ac falcata emicat. Singulis verò diebus ab incremento à Sole remotior ad septimum vsque augescens medio orbe diuisa spectatur, eaq; pars illustratur, quæ soli in Occidentem delato opponitur, illa opaca, quæ Orienti obuersa est. Semper enim Luna crescens Solem occidentem sequitur, supraq; nostrum horizonta conspicitur. Vbi verò decrescit, Solem præcedit, illique præuia est, ac supra horizonta antelucano conspicitur, ea semper parte illuminata, quæ Solem respicit: eoque efficitur, vt pars incurua atque in cornua falcata, semper à Sole auersa sit, globosa verò atque in gibbum sinuata, aduersa, soliq; exposita. Quarto autem & decimo die, cùm ex diametro Soli opposita est, plena perficitur, ipsaque oritur, vbi Sol in Occidentem declinat. Quò fit, vt vndique illustretur, solisque splendorē quaquauersum recipiat. Decimoseptimo die cùm Sol oritur, Luna in occidentem depressa conspicitur. Altero & vigesimo die Sole emerso Luna medias ferè cœli regiones peruagatur, eaque pars, quæ ad Solem fertur, lucida est obscuratis reliquis. Deinceps cùm singulis diebus cursum suum prosequitur, octauo & vicesimo demū die & tertia eius parte, seu horis octo, totum signiferi circulum absoluit: atque vt annum Sol, ita Luna mensem cōficit immutatione per septimanas illi accedente. nam vtrumque tempus & post primam apparitionem in dimidium orbem accrescit, & quo inde plenum efficit, atque in rotundum circinatur, septem diebus absoluitur, qui geminati quatuordecim constituunt. Simili modo si inde cum æquali portione diuisa est, ad secundam diuisionem eiusmodi

Lunæ decursus.

rationem ſubduxeris, & hos dies reliquoſque cùm planè ob oculos Luna declinata eſt, ſeptē inuenies. Quare menſem à Luna immutari perſpicuum eſt, quā vim illa à Solis aſpectu conſequitur, ex ſe nullis facultatibus ac viribus imbuta. Vbi verò cū Sole congreſſum init, aut vndique ex oppoſita face illuſtratur, vehementes mutationes terræ marique inferuntur, argumento, quòd ventos impetuoſos excitet, crebriſque fluctibus littora pulſet. Obſeruatum eſt autem noſtra memoria minimo annorum interuallo iam quartum excreuiſſe in immenſam altitudinem Oceanum, totamque Belgicam diſſipatis diuulſiſque aggerum molibus miſeranda clade oppreſſam, idque hibernis menſibus, quibus vis Lunæ in concitandis fluctibus, ciendiſque tempeſtatibus, quàm æſtiuis acrior, ſic vt ſemper aquarum concurſus ac redundantia vel in nouilunium, vel plenilunium inciderit, illæque regiones, ac climata omnium primo dāno oppreſſa ſunt, in quæ aſpectus influxuſque ſideris proximè ferebatur: mox cùm alijs littoribꝰ ſe obuerteret, illis quoque aquarum violentia atque inundatio illata eſt. Hinc Flandri Oceani ſæuientis incommoda primùm ſentiunt, ac periclitari incipiunt, proximò Mattiaci, qui Zelandiæ inſulas occupant, mox Brabanti, ac modò hi, modò illi portus, fidæq; alioqui ac tutæ nauium ſtationes vndarum vi premi ſolēt, ſideris motu in certos regionum tractus conuerſo. Exaſperāt quoque maris ſæuitiam Cori ac Circij, qui ex ſolſtitiali occaſu impetuoſiſſimè in terras decumbunt, marinaſque aquas longè lateque in continentem prouehunt, ſic tamen, vt modò in hanc, modò in illā terræ partem volui fluctus contingat, ac ſubeunte quaque regione ſuas vices pro locorum diſtantia atque interſtitio, celerius tardiuſque æſtum concurſumque maris perpeti. Quę vt cui-

Menſis à Luna Belgis nomen accipit.

Luna quādo tempeſtates concitat.

Inundationes ineūte hieme incrudeſcūt.

Circius. Noordweſt.

vt cuique exactè innotescāt, rem paulò altius repetam Quo die Luna noua conspicitur, quæ semper Occidenti incumbit, quòd eò Sol inclinet, cuius fulgore splēdescere incipit: & quo plena efficitur, eodem æstus excitari diffundiq; obseruamus, portusque primū vicinos ad certam altitudinē impleri, ac deinceps versus Orientem ad obuia quæque loca deferri, sic vt subsequentibus diebus hora vna tardius segniusq; Oceanus moueri incipiat, quòd sidus indies ab illo fiat remotius ac versus meridiē ortumque elatū à Sole longius recedat. Verbi gratia, Portum Ictium siue Caletum, tum Slusas, quæ vrbecula est in Flandriæ confinibus sita, Brugis cōtermina, noua plenaque Luna summo æstu implet hora plus minus vndecima, ea parte illustrata, quæ in Austrum reflexa est, Arnemudæ ac Mettelburgi tractus hora secunda seu noctis seu diei, Zirizeæ hora tertia, Luna in occasum brumalem seu hibernum conuersa, à quo Africus flat, & Sol Capricornum subit, Bergis sesquihora aut duabus serius, Antuerpiæ ac Dordraci Luna inclinata in Aequinoctialem occidentem, à quo Fauonij seu Zephyri spirant hora propemodum sexta, Mechliniæ octaua, sic tamen, vt modò tardius, modò properantius mare influat, aere vel tranquillo, vel ventis incitato. Et cùm sex horarum spatio versus occasum fertur, totidem horis refluit ac subsidit, vsque dum sidus nostrum cōspectum egressum ijs oriatur, qui aduersum nos vrgent vestigia: tunc siquidem denuo exæstuat. Cùm verò Luna mediæ noctis lineam attigerit, indeque ad nostrū hemisphæriū deuenerit, rursus in se fluctus residūt. Itaque obseruandi locorū situs, & ad quā cœli plagam spectent, metiendique regionum tractus, atque ijs assurgentis labentisque sideris cursus accōmodandus. hac enim ratione procliue admodū erit, cuiq; regioni

Oriens Occidenti obuertitur.

Africus. Zuydtwest.

regioni fluxum refluxumque assignare. Cæterùm nequis cornua spectanda sibi persuadeat, cùm ab illa parte nullos affectus obtineat, sed gibbam deuexamque, quã Sol illustrat, ea siquidem pars, quę soli terræque obuersa est, aquam allicit, illosq; portus ac stationes maris affluxu implere satagit, quos edirecto splẽdore suo irradiat. Eò siquidem Oceanus confluit, quo Lunares radij impellunt. Interim hæc meminerint, qui nauigio iter aliquo instituunt, cùm Luna oritur, ac se primùm in nostro hemisphærio conspiciendam exhibet, si pars, quæ à Sole illustratur, in ortum radios reflectat, in his terrarum partibus, quæ in Ortum vergunt, fluctus in summum excreuisse: rursus si Austro, vel Occidenti se obuertat, illæ partes æstum perferunt, exhaustis exiccatisque Orientis. Itaque si quis ab ortu vel æquinoctiali vel Brumali, à quo Euronotus & Subsolanus spirant, in occidẽtales regiones properat, alto mari, summoque æstu in tractus inferiores deuehi tempestiuum erit. Verbi causa, A Mechlinia, Antuerpia, Dordraco, Bergis, Breda, Boscoducis, Delphis, Gouda, & si quę loca vlterius sita sint, pleno iam iamq; refluxum minitante mari, nauem conscendere expedit. Econtra si quis ab Occidente versus Austrinos sinus tractusque Orientales cursum instituit, portu vacuo, æstuque aduentante, ac remeantibus fluctibus in altum deferri debet, sic vt pro locorum ratione obseruet Lunæ decursum, & in quas cœli plagas se reflectat, quasque oras ac portuum stationes respectet.

Aspectus Lunæ portus æstu implet.

De Lactucæ natura ac viribus, & quibus illa prosit vel officiat.

C A P. X L I I.

Quibus retunditur lactucæ frigiditas.

LACTVCA in acetarijs frequentius assumpta, nisi erucam ac nasturtium, tum quæ Ptarmicę

prorsus

prorsus affinis, Dragon vulgo dicitur, admisceas, oculis officit, ac caliginem infert. incrassat enim densatque spiritus visorios, atque humorem Crystallinum turbidum efficit, nisi vino eius vis retundatur. Veteres hanc non initio cœnæ, nec primis mensis inferebant, sed postremò: quod Martialis indicat:

Lactuca ante aut post cœnam sumenda.

Claudere quæ cœnas Lactuca solebat auorum,
Dic mihi cur nostras inchoat illa dapes?

Quod ipsos non citra rationem factitasse censeo: cùm enim frigidæ humentisque sit naturæ, à cœna assumpta efficacius somnum conciliat, vinique feruorem reprimit; atque ebrietati obsistit inducta cerebro humiditate. Nostra verò ætas salubrius existimat ab eius esu cœnam auspicari. Siquidem cùm ex prolixiori prandio exigua ferè esse soleat ad cibum auiditas, mos inoleuit, vt in ipso statim accubitu fastidienti stomacho lactucis oleo acetoque conditis appetentia excitetur. quin & illum vsum lactuca præbet, vt ante omnem cibum in venas delata sanguinis feruorem reprimat, atque hepatis cordisque calidam intemperiem mitiget, adeò, vt immodicus eius vsus Venerem coerceat, ac concumbendi desiderium extinguat, vt cucumeres, pepones, portulaca, caphura. Quamobrem affluentius ijs præscribenda; qui cœlibatui addicti sunt, ac pudicitiam illæsam tueri cupiunt, quo prurire vtique desinant: ijs verò, qui matrimonij capistris sunt alligati, non prorsus respuendus est eius vsus: cùm cerebrum illorum aliquando ex immoderata Venere contingat siccescere. Verùm calorificis herbis retundi debet eius frigiditas, ne semen genitale plus satis diluatur, atque ad progignendos liberos fiat inefficax, parumque idoneum.

Lactuca quibus Gui.

De

De Hippolapatho herba, vulgo patientia.

C A P. XLIII.

Oxalis. zurckel.

Hippolapathi descriptio.

CVM multa sint Rumicis seu Lapathi genera, duo potissimè in esum expeti solent, Oxalis, vulgò Acedula vel Acetosa dicta, quæ in acetarijs appetentiam acuit, ac nauseam discutit, tum à magnitudine Hippolapathon. Est autem olus culmosum, folijs amplis ac prælõgis, caule vbi maturuit, rubicundo, radice flauescenti. Eius esse facultatis hanc herbam experior, vt carnes atq; edulia quæque quamlibet annosa ac peruetusta hac elixata tenerescant, atque esui reddantur apta. Cùm enim lubricæ sit humentisque naturæ, durissimã etiam vel bubulam, vel gallinaceam mollit ac macerat. Quocirca apud veteres frequẽs eius vsus erat, quòd cibos concoctu faciles præstet, aluúmque molliat. Eiusdem cum hac facultatis est Atriplex, & quæ à spinoso semine Spinacia dicitur, Lampsanæ Dioscoridis affinis, quam designasse puto Martialem, cùm inquit:

Vtere lactucis, & mollibus vtere maluis.

Epod. lib. od. 3.

Denique Horatium,

——— *Lecta de pinguissimis,*
Oliua ramis arborum,
Aut herba lapathi prata amantis, & graui
Maluæ salubres corpori.

De Saliuæ hominis effectu.

C A P. XLIIII.

Saliua vis & effect⁹.

SALIVA ieiuni præsertim hominis nulla cibi potusq; qualitate diluta qua vi polleat, quibusq; viribus imbuta sit, varia experimenta commonstrant. Nam lichenas, mentagram, impetiginem, variolas, serpiginem, omnisque generis pustulas abstergit. Et si cui parti corporis virulentæ bestiolæ infe-

læ insederint, crabrones, scarabei, bufones, araneæ, tum aliæ pleræque, quæ suo contactu tumores dolorificos, atque inflãmationes inferunt, illius confricatione omnes affectus subsidunt ac discutiuntur. Insuper & scorpios interimit, aliasque venenatas bestias conficit, aut saltem insigniter lædit. Insitum est enim illi latens quoddam virus ac venenosa qualitas, quã partim à dentiũ sordibus atq; vligine, partim ex humoribus vitiosis cõsequitur. Ad os siquidem ac fauces fumi ex his emanant, ac sputum aliena qualitate imbuunt, quò fit, vt non nunquã saporem amarũ, vel acidum, vel subdulcem saliuæ inesse percipiamus, quemadmodum & sudori. Atque hinc est, quòd ieiunis os impensè olidum existat, atque halitus graueolentia obuios quosque feriant inficiantque. Restagnant enim euaporantque è corpore, tanquam ex palude quadam limosa vapores tetri atque insuaues, qui cùm veneni naturam obtineant, saliuæ fontes vitiãt. Est aũt liquor hic, qui ori innatat, linguamque humectat, ac cibũ irrigat, nihil aliud, quàm pituitosum quoddam excrementum, quod in ventriculo ex alimentorũ succo conceptum, ad cerebrũ defertur, atq; hinc ad linguã faucesq; corriuatur. Quò fit, vt quibus stomachus pituita redundat, os quoq; saliuosum sit, atque humore immodico perfundatur: quibus verò præcordia æstuant, ac febrili calore torrescunt, lingua omni prorsus humore destituta est, atque vt terra nimijs solis ardoribus adusta, finditur. Cùm itaque saliuæ qualitas effectusque ex humoribus emergat (ex illis siquidẽ illã naturæ facultas elicit, vt ignis ex herbis stillatitiũ liquorẽ) facilè iniri ratio potest, quare tã prodigiosa efficiat, rebusque nonnullis perniciem adferat. Quod si sani hominis saliua ad multa percipitur efficax, adeò, vt non modò animalcula quædã, sed argen-

Sudor & saliua ex humoribus vim sortiũtur.

Saliua quid.

Quibus os siccum vel vdum.

Simile ab herbis distillatis.

argentum viuum extinguat, atque mobilitatem illi eripiat: quid de ijs statui debet, qui elephantiasi seu lepra, ac morbo Neapolitano, alijsque contagiosis morbis sunt contaminati? Equidem noui complures, qui pustulas atque exanthemata contraxerunt, admotis ori cyathis, quibus infectorum saliua adhæserat propter lentorem & venenatum limum, qui dentibus adhærescit, sic vt ea ratione omnis animalium morsus perniciosus sit, licet nerui aut musculi illæsi sint, ob saliuæ contagionem.

Leprosorũ saliua noxia.

De vsu lactis, de colostro ac cremore; illud Belgæ biest, *hunc* room, *indigetant: Tum quæ hæc coagulari in stomacho prohibent.*

C A P. XLV.

VSVS lactis non omnibus æquè salubris: siquidem qui frigidiore sunt ventriculo, ijs acescit, ac præcordia flatibus distendit: qui verò calidiore corporis temperamento existunt, ijs aduritur, atque in nidorosos halitus effumat, capitiq; grauedinem adfert. Et cùm lac eius sit naturæ, vt calore densescat ac spissetur, frigore liquescat: fit vt in æstuanti stomacho promptius coaguletur, quod ipsum nulla re inhibetur efficacius, quàm melle vel zaccaro, salisque momento. Cæterùm cùm plerosque nouerim ex coagulato lacte, eoque in grumos concreto, strangulatos, spirandi meatu, oborto vomitu, intercluso, inconsultè mihi facere videntur lasciuæ aliquot adolescentulæ, prociq; petulci, qui in pomeridianis symposijs colostris ac cremore, alijsque lactarijs se infarciunt, nec ea vino affatim perfundere verentur maximo valetudinis detrimento. Vinum siquidem coalescere facit lac, atque in casei consistentiam conglobari, quo cùm offendatur stomachus, ac repugnantia elabo-

Lac quibus vtile.

Lac calore inspissatur, liquescit frigore.

Vinum & lac cõmixta vitiosa.

elaborare ac concoquere nequeat, omnia ad putredinem deuergunt, magnarumq; ægritudinum seminaria ministrant. Sic pisces ac lac, omniaque acida lacti admixta, vinoque perfusa, scabiem ac lepram conciliant. Omnia enim impromiscuè sic ingesta, computrescunt, ac corruptioni efficiuntur obnoxia Colostris, quæ fœtante enixaque boue in delicijs habent ganeones, nihil homini nocentius, adeò, vt infantibus etiam triduo à partu lac maternum degustasse perniciosum sit, ac tantum non lethale. Coit enim ac crassescit in corpore, venasq; ac sanguinis riuos obstruit, quò minus commodè atque inoffensè possent alimenta permeare. Lac autem tum sanguinem concretum dissoluit, cyminum, oximel & acetum scilliticum, angelica, ostrucium. *Lac pisces corrumpit. Colostrum. Biest.*

Podagrici cur salaces, atque in Venerem proni, & quotquot in dorsum decumbunt, duroq; cubili innituntur.

CAP. XLVI.

QVI articulari morbo obnoxij sunt, magna ex parte salaces esse solent, atque impensius prurire, partim quòd ex diutina assuetudine illi rei assuerint, cuius immoderato vsu is morbus contractus est: partim quòd identidem ijs nerui rigescāt atque intendātur, crebroque in dorsum decubitu humores ad partes genitales confluant. Pari ratione qui frequentius equitant, tum qui nauium tabulatis incumbunt, atque in dorsum proiecti durius cubant, in rem Veneream proni sunt ac procliues: incalescunt enim nerui, qui ad partes generando homini destinatas porriguntur, sic vt ex agitatione, influxuque humorum lumbos incitari contingat, ac tentiginem suboriri. Eadem ratione euenit, vt si quis offendat collidatque pedis polli- *Plus nimium salaces podagrici.*

cem, confestim ex huiusmodi affectu inguen intumescat, ac scrotum, hoc est, rugosum illud testium inuolucrum condolescat consensus ratione, atque ob neruorum venarumque implexam seriem. Vt enim si quis forcipem aut ferramentum aliud calenti ignitoque foco immittat, non solùm pars igni inserta ignescit, sed etiam ab igne remotior ita plerunque incalescit, vt contrectari nequeat: ita membris e directo constitutis dolor infertur, affectusque morbidus vicinis partibus communicatur. Sic à ventriculo, intestinis, vtero, splene, hepate caput afficitur, atque e diuerso cerebro læso, aut intemperie aliqua affecto, in subiectas subditasque partes malum deriuatur. Atque hinc est, quòd obstetrices, licet huius causam ignorent, explorare soleant in puerorum morbis genitale, illiq; affixos testes, ex quorum obseruatione etiam adulti cōcipere possunt, indubitata vel salutis, vel interitus, deniq; aduersæ secundæq; valetudinis indicia. Si enim testium loculi flaccidi sint ac languescāt, eorumque appēdix deprimitur, facultates naturales concidisse, omnesque vitales spiritus, qui vitā fulciunt, collapsos esse argumento est: Sin corrugatę erectæq; sint abditæ illæ partes, ac mētula rigescat, omnia fore salua denuntiant. Cæterùm quò euentus exactè presagio respondeat, obseruandū, in qua corporis parte morbus consistat. Si enim in morbis cerebri, & qui supra diaphragma septumque transuersum constituti sunt, propendēt, ac flaccescant genitalia, salutare est, vt econtra cōtracta esse ominosum. intermoritur enim facultas vitalis, ac nerui ad suam originem conuelluntur. Obseruaui autem in multis constante etiam mente, vigenteque ratione ita contractos testes, ac penē virilemq; pessulum resilijsse, vt lotium reddituri illius adminiculo essent destituti. In omnibus autem affectibus,

A re fabrili simile.

Partes genitales vel secūdæ vel aduersæ valetudinis sunt indices.

Testes flaccidi vel erecti, quæ valetudinis argumēta præbeant.

Cerebri & hepatis affecti præsagium ex testibus.

bus, qui infernas partes occupant, auspicatum est, testes esse corrugatos, pudendumque subrigidum. reualescere enim hæc indicant illas partes, quę naturalibus facultatibus subseruiunt, atque ad obeundas functiones ac munia denuò accingi, nullæ siquidem corporis partes citius reuiuiscunt, discussoque morbo vegetas se præbent, atque erectas, quàm quæ naturæ parens in occulto constituit. *Genitalia ex morbo primū reuiuiscunt.*

An exanthemata ac pueriles variolæ, quæ vulgò Maselen *dicuntur, vino rubro exigi expugnariq́ possint, deniq́ lacte bubulo, quæ à mulierculis exhiberi solent, cùm huiusmodi pustulæ efflorescant.* C A P. XLVII.

IN morbis, qui in sanguinis ebullitione atque inflammatione consistunt, diaphoretica seu discussoria exhibēda, quæq; humores attenuent, quò commodius per corporis meatus ac spiracula queant expugnari, non est, quod quisquam ambigat. Itaque mirari subit, qua ratione matronæ nostræ, cùm hæ pustulæ eruptionem moliuntur, vinū rubicundum exhibeant, quod plerūque astringentis est naturæ, atq; humorē cogit ac densat. Quocirca ego decoctum cōfici iubeo ex Calthæ floribus crocatis, quæ vulgò Calendula dicitur, melissophillo, anetho, hysopo, satureia, ficubus, aniso & feniculo, quod cutem relaxat, humorumq́; collectionem dissipat. Iniri tamen rationem posse video, qua inoffensè citraq; incōmodum præscribi possit, modò tempestiuè id fiat, cùm scilicet omnis humorū impetus ad cutem delatus est. tunc enim eadē ratione propellit, qua illa, quæ comprimendo aluum laxāt, vt myrobolani, & radix Pontica, vulgò Rhabarbarum dicta, quibus manifestè astringens vis aliqua inesse percipitur. Itaq; astringendi ratione *Caltha.* Goudbloemen. *Vinum rubrū an sudorem & vrinā moliatur.*

rubellum fuliginem propellit, atque humores fumidos, qui medijs ſpatijs inhęreſcunt, ad extimam cutem deuehit. Sic experior in nonnullis vinũ nigrum Hiſpanicũ, quod à tingendo Tinctoet noſtri vocant, aluum ducere, quod tamen dyſſentericis exhiberi ſolet, quo aluum ſiſtat. Id efficit partim, quòd ob craſſitiem venas ſubire nequeat, partim aſtringendi premendiq; facultate, qua ea, quæ inteſtinis inhærent, proluit. Pari ratione rubrum vinum, quod calorificum ſit, diſcutiendi vi pollet, ac ſudorem elicit. Lac autem nulla ratione exhibendum cenſeo, cùm febricitantibus ſit noxium prompteque corrumpatur, ac contagia concipiat. Experimento enim comprobatum habeo, moriente aliquo lac liueſcere ac corrumpi, omneſque halitus peſtiferos in illud deferri.

Lac corrupte la obnoxium.

Tonitru ac fulmine vitiari vinum, eumq; liquorem, quæ Belgis Cereuiſia dicitur: & quibus id prohibeatur, eorumq; vires reſtaurentur.

C A P. XLVIII.

TONITRV & fulmen noxam inferre rei penuariæ, celliſque vinarijs, nemò non patrumfamilias luculento ſuo damno experitur. Siquidem fulmine vapeſcit vinum, coloremque ruffum aſciſcit, ac genuinus illi ſapor aboletur calore igneo, ac vi penetrabili vrentique. Ceruiſia horrendo illo ſonitu, motuque violento ac concuſſione acore vitiatur, potuique efficitur inidonea. Et quanquam æſtiuus calor præcipua cauſa ſit, vt liquores aceſcant, fulmen tamen ac tonitru ſubitam mutationem huiuſmodi rebus inferunt etiã hibernis menſibus, cùm æſtus pedetentim id efficiat. Quod ſi penora ſubterranea ſint ac concamerata, fornicibuſq; ac teſtudine conſtructa, minus detrimenti poculen-

Tonitrua & fulmen liquores vitiant.

poculenta accipiunt, quàm si tabulatis constrata sint. Celerius enim in hæc penetrat aeris auræque intemperies, ac violentius in dolia cadosque vinarios decumbit. Quocirca ego istos præmunire soleo, antequam tempestas ingruat, superposita vasis ferri lamina cum sale, aut silicibus. fulmē enim cum durissimis cōflictatur, in eaque potissimè vim suam exerit. Nam rara & tenera intacta relinquit, quòd per ea transitus pateat, nec illis inhæreſcat, eoque fieri videmus, vt quercus atque ilex durissimæ celsissimæque arbores fulminis iniuriæ maximè sint expositæ, cùm Laurus, quæ illi cedit, nec renititur, intacta conspiciatur. Sic experimēto potius, quàm ratione comprobatum est Phocę seu vituli marini tegmen, ob id opinor, quòd contextu raro sit, minusque solido, fulmine inuictum esse, similiter & Aquilam, eiusque exuuias. Cæterū hoc omnium scire intereſt, ac meminisse expedit, vt valetudini consulant: Alimenta fulmine vitiata, noxia esse, ac perniciosa adeo, vt ne canes quidē contacta deguſtent. Ineſt enim illi vis peſtifera, ex qua spiritus venenatus in contacta diffunditur, eoque fit, vt à fulmine adustis teterrimus odor emanet, quod in aristis confricatis percipimus, quæ tactu fulminis rubigine vitiata sulphureum odorē naribus offundunt. Atqui cùm indicauimus, quid efficiant tempestates hæ naturales, & quid damni rebus inferant: restat, vt quibus ea restaurari possint, ac pristino vigori restitui, commonstremus. quod ipsum non facilè effeceris, nisi liquorem in aliud dolium transfundas, quod tamen prius defricari debet, deinde decocto foliorum satureiæ, thimbræ, lauri, iuglandis, myrti cùm hortēsis, tum syluestris, quæ Gagel Brabantis dicitur, feniculi, baccarum Iuniperi, Orminij, quæ triuiali voce Gallitricū dicitur, vulgò Scerley / macerari, ex-

Ferrū qua ratione fulmē à liquoribus arceat.

Phoca. Zeehont.

Rubigo Brandt *vulgò.*

ſiccatoque dolio recõdi, poſtmodum vbi in vſum depromi continget, colorem odoremque ac ſaporem exhibebit gratiſſimum. Ceruiſiam quoq; vbi à genuino ſapore degenerauit, aut vbi langueſcit, medicatis odoratisq; rebus reſtituimus, ac ſaporis gratiam conciliamus, nempe Iridis radice, zinzibere, nuce myriſtica, ſeu moſcata, gariophyllis, lauri baccis, eiusque aridis folijs, Calamo odorato, origano, beta. Cùm enim Braſſica vulgò Caulis, vini naturam corrumpat, tum Beta reſtaurat, quòd nitroſa facultate prædita ſit, qua efficit, ne vinum in mellis lentorem denſeſcat ac cogatur, quod ipſum & Erucæ ſemen præſtat, ſed non ſine graui valetudinis diſpendio: neruos ſiquidem vi cauſtica atq; adurenti afficit, morbosq; articulares inducit, vt reſinata quædam vina, atque exoticis quibusdã rebus condita. Noſtri enim caupones ſulphure cados ſuffiũt, atq; aquam marinã melle coctam infundũt, non deſunt, qui lac bubulũ illi immiſceant, alij calcem, arenã tritosq; lapides candidos ex Bentimargo in has oras aduectos dolijs inſternunt, adiectis aliquot ſalis manipulis, aut ſex ſeptémve ouis, quibus omnia vitia vini emendari ſolent, ac ſapor & color in priſtinum vigorem reſtitui, quorũ nonnulla, tametſi minus noxia ſunt, ſemper tamen factitia natiuis ac genuinis deteriora, minusque ſalubria exiſtunt.

Vt vitiati liquores inſtaurentur.

Braſſica vinum corrũpit, beta inſtaurat.

Quibus vina condiri ſoleant.

Tempeſtates & marinæ aquæ contactu præſagia, tum quid portendant hiberna tonitrua.

CAP. XLIX.

OBSERVAVI ſæpius ſcapha in vlteriora littora deuectus, manu ſalo immerſa, aquas marinas prorſus egelidas ac tepore imbutas, quod ipſum tempeſtates ante triduum imminere portendit, ventosq; impetuoſos, ac fluctus validos. Cùm enim

enim in alto remotoque mari, vnde ad nos æstus deuehitur, tempestas incubuit, aqua marina concussa atque agitata feruescit, vtque manus cōplosæ, calore perfunditur, mox ad nos turbines ac tēpestates deuoluuntur, fluctusque in summam altitudinem intumescunt. Sic ineunte vere tempestates austrinæ herbas & gramina eliciunt cōcussu & agitatione aeris concalefacta. Similiter si quando hibernis mensibus tonitru ingruat, ac cœlum fulmine coruscat, crebrisque ignibus ęthera micat: subsequuturam tempestatem ventosque Typhoni cos exorituros, ac sæuissimos in Oceano æstus indicat. Cùm enim præter temporis rationem, contraque naturæ ordinem excitatur aeris illa intemperies, necesse est, validam subesse causam, quæ illos turbines cōmoueat: nunquam enim tale quiddam obseruaui, quin postridie horrendę tempestates sint exortę, magnæque aquarum eluuies. Fulmen enim & tonitru æstati familiaria sunt, quemadmodum & ardentes febres, quæ si hiberno tempore inuadant ac concitentur, ex vehementi id fieri causa oportet, quā prohibere ac reprimere temporis contrarietas non potuit. Quo spectat illud Hippocratis: Minus periculosè ægrotant ij, quorum vel naturæ, vel ætati, vel consuetudini, vel tempori familiaris morbus est, quàm quibus horum nulli affinis cognatusque existit. *Hiberna tonitrua tempestates præsagiūt.* *Lib. 2.*

Pueros rebus pulchris affici, ac rugosas deformesq; anus exhorrescere, quocirca cum annosis fœminis in eodem lecto non collocandos, multò minus si pedibus ex aduerso illis sint constituti.

CAP. L.

NEMO non mortalium rebus pulchris, blandisque ducitur, sed præ cæteris tenella ætas atque

Nemo non afficitur rerum amœnitate. Impuberes, qui cùm viuidi sint ac gesticulosi: ignẽ, faculas, funalia, scintillas, ac flammantia quæque auidè spectant, omniaque verborum lenocinia, & quę animum demulcent, spiritusque erectiores faciunt, captant. Quò fit, vt pueri nulla re melius cõticescant quamlibet implacabiles, quàm cãtilenis, aut cùm lucentia quæque oculis admoueas, quod efficit igneus vigor, atque aerea lucidaque substantia, quò fit, vt tenebras exhorrescant, aspectuq; retra ac torua auersentur. *Pueri deformes anus fugiũt.* Sic vbi matrona aliqua verrucosa, vel rugosa anus infantes vlnis gestant, gremioque fouent, ad primum statim intuitũ plorabundi resiliunt. at si qua fortè elegantiori forma, beneque culta astiterit, eò se inclinant, illamq; exporrectis brachijs ambiunt. Quamobrem incõsultè faciunt, qui tetricas aut morosas nutrices conducunt, aut aniculis alendos committunt infantes, quæ mansum in os tenerum inferant. Cùm enim halitu graui ferè sint ac viroso, hircumque oleant, fit vt quidquid ex huiusmodi corporibus emanat, *Anicularis halitus pueris noxius.* ad se alliciant, eoque efficiatur, vt colore giluo existant, ac mustelino, multaque vitia ex illarum accubitu contrahant, præsertim si in decliuiori spondæ parte reclinentur, illisque ex aduerso sint constituti.

Quî fiat, vt tenella ætas, prægnantes, sacrifici, quiq; solitariam vitam agunt, ac sedentarij sunt, primò omnium morbis popularibus ac peste corripiantur.

CAP. LI.

ILLOS comperio morbis contagiosis, quales autumno, æstiuisque mensibus grassari solent, citius corripi ac succumbere, qui tenerioris sunt ætatis, atque inualidæ, humidoque corporis habitu existunt. *Qui morbis conta-* Cuius generis sunt impuberes ac sexus mulie-

muliebris, tum qui otio somnoque dediti excrementorum copiam coaceruant. Hi siquidē promptius periculis sunt expositi, morborumque contagia celerius cōcipiunt. Vt enim perpolitum tersumque speculū, aut nitida quæque citissimè denso halitu ac fuligine offuscantur: vt denique ignis leuissimas stipulas, atque arida nutrimenta confestim corripit, cùm solida serius inardescant: Sic tenera corpuscula ingruente primùm populari morbo, vt minus armati munitique milites in bello, conficiuntur. proximè mulieres gestantes vterum non facilè obsistere atque obluctari possunt, quandoquidem ægrè internum onus ferre sustinent, ac iam iam defecturæ videantur: quò fit, vt inuadente vel leuissimo aliquo morbo, nedum pestis sæuitia labascant. Sacrifici verò & moniales, quoniam otio somnoque dediti sunt, nec vlla exercitia, laboresque subeant, ægrè aduersus hos morbos subsistunt. Baiuli autem & vectores, cæterique plebeij, ac vulgus promiscuum, quod in omni vitæ victusque ratione delinquant, ac sordidè viuant, ab huiusmodi quoq; morbis non sunt immunes, tametsi eorum nonnulli ob indurata laboribus corpora serius ijs malis tententur. Cæterùm cùm pueri in acutis morbis insultum non perferant, tum in mitioribus, aut vbi lenta ægritudine contabescūt, non minus diu, quàm adulti cum morbis luctantur, infantes siquidem ea habent potestate, quæ prouectiores actu. Insita est enim huic ætati vis quædam, vitaque ac vigor, quæ in multos annos sunt propaganda. Hinc Augustinus: Pueri, inquit, habent perfectionis modum, ita vt cum illa & concipiantur ac nascantur, verùm in ratione ac potestate, non in mole. Omnia enim membra insunt semini, quæ sensim emergunt, ac decus iustamque longitudinem consequuntur. Ita ætatis decursu

Otiosis primum succumbunt.

Simile à speculo sumptum.

Simile à militibus non munitis armis.

De ciuita. Dei, c. 14.

exerit se, atque elucet vis rationis, cæteraque naturæ munia perfici incipiunt. Hinc nostrates dictitare solent, vbi impuberes laudant, ac spe lactant: Subest huic puero virile robur, Daer steect een man in.

Varia naturæ documenta, rerumq; diuersarum non inconcinna congeries, quæ cùm grata breuitate tractare institui, vno velut fasce complecti visum est.

C A P. L I I.

LIQVOR stillatitius, quem ex herbis virentibus elicimus, nunquam putrescit, quòd excocta sit omnis terrena concretio, illique insit aerea quædam substantia, quo fit, vt nullam decoctionē perferat. Si enim igni admota feruescat, omni sua vi & facultate destituitur. Siquidem cùm pura sit & defecata, non habet quod adimi illi possit, eoq; fit, vt citius putrescat, ac mucore obducatur, quàm putealis decocta. Sic cereuisia cocta ex puteali, stagnãteque aqua, licet turbida sit & inquinata, sapidior est, minusque acescit, quàm ex cœlesti & clara confecta. Turbulenta siquidem si quid habet vitij, excoquitur ac melioreſcit. Memorabile est, quod Hermolaus Barbarus ait, Aquam septies putrefactam, purgatamque, non putrescere amplius. Quoniam, vt opinor, exinanita est atque exempta terrestris omnis substantia, prorsusque defecata ab omnibus sordibus, quæ illi putredinis causa existit. Sic obseruaui Zythi hoc genus, quod plebes Joopenbier vocant, certo anni tempore acescere, ac postliminio pristino vigori restitui, quod ipsum in vino exotico euenit Bastardo & Nigro Hispanico, quod mantilia, manusque inficit, ac lintea quæque saturato rubore imbuit, vt Cerasa Actiana, quæ vulgò Morellen appellantur.

In Corol. Dioscor.

DVO

DVO sunt liquores humanis corporibus non minus grati, quàm salubres, intus Vini, foris Olei: quorũ vsus, si moderatus sit, inculpata valetudine homines efficit, tum cruda viridique senecta. Vt autem ocreæ duriores ac coria, quæ rigescunt, situque sunt obducta, oleo macerata mollescunt: ita corpora hominum, ac potissimè senum vino perfusa, mitiora fiunt, minusque rigida ac tetrica. Olea verò atque vnctiones quanquam apud pleraſq; gentes propemodũ in dissuetudinem venerint, eorumque vsus exoleuit, cùm senum, tum iuuenum corporibus salubriter adhibentur. his enim ea densa præstamus, ne externo ventorum impulsu feriantur ac succumbant, vel laxa efficimus, ne interna humorum fuligine strangulentur. Quin & cutis oleo imbuta venena respuit, adeo si quis cutem admotis cauterijs erodente medicamento exulcerare pergat, illamque oleo perungat, frustrabitur, operamque luserit. non enim adhærescunt, quæ applicantur, nec penetrant. Intus quoque assumptum virus acrimoniam retundit atque hebetat, venasque subire prohibet, ac confestim vomitu id exturbat. Oleum vino vel alterius generis liquori superinfusum præseruat, ne vel vapescat, vel corrumpatur. Siquidem aerem arcet, omnesque halitus excludit, quæ putredinem inferre possint.

Vinum. Oleum. Simile ab iniuncto corio. Oleum venena retundit. Oleum cuius liquori superinfusum putredinẽ arcet.

SVCCINVM festucas atque arida quæque allicit: at oleo oblita intacta relinquit, qua ratione Ocimum quoque vulgò basilicon repellit. Sic magnes allio perunctus ferrum respuit, quòd pingue quiddam allio insit, quo vis eius retunditur, ac minus adhærescit.

Ambra.

CVCVMERES & cucurbitæ cùm humore turgescant, eoq; alantur, oleũ ita auersantur ac diffugiunt, vt illi admotæ resiliant, ac sese cõtrahant. Omnes enim stirpes oleo affuso putrescunt.

Cucumeres aquã appetũt, oleum respuunt.

VITIS

Vitis vt fœcunda efficiatur. VITIS si sterilescat, ac præter pampinos, stolonesque ac sarmenta nihil proferat, lotio acri ac vetusto perfusa, fœcunda efficitur. cùm enim redundantiori humore stranguletur, excitato colore, absumptaque excrementitia humiditate, in speciosos vberesque fructus protuberat, quod ipsum etiam fit fece vini radici affusa. *Fuligo satis noxia.* Malè autem nostrates vitis fœcunditati consulunt, qui scrobe facta fuliginem ex fumario derasam circa radicem obruunt: tametsi enim aliquid pinguedinis illi inesse videatur, feruida tamen vrentique virtute perniciem vineæ affert, eamque arescere facit, vi corrodenti.

Gallitricũ Scherley ORMINVM Centrum Galli officinis dicitur, cuius semen festucas, ac puluisculos, aliaque oculis infesta, quæ foris incidunt, eximit vi attractoria. Siquidem illud oculo admotum per ambitum illius quaquauersum voluitur, assumptoq; humore, ac discussa caligine, turgidum egreditur, ac velut tenui membrana obductum. Ipsa verò herba contrita aculeos spinasque extrahit, ac morantes difficilesque partus accelerat: Vino iniecta mentem exhilarat, animique nebulas discutit, ac Venerem stimulat: liberalius tamen assumpta odoris grauitate caput tentat: Scabras rugosasque manus molliculas præstant ac leniunt Altheæ maluæque decoctum: illis autem efficacius feni Græci, linique semen, quod miti est oleagine imbutum. Conficiuntur autem apud nos contuso lini semine, expressoque oleo fraces, formaque quadrangulari liba quædam saginando pecori accommoda, quorum si fragmentum aqua cœlesti maceres, manusque illa abluas, pruriginosæ cutis vitia emendari percipies, membraque nitida ac perpolita effici. *Vt manus læuore perpoliantur.* Frontem quoque atque vbera flaccida, rugisq; deformata expolit lini fex aut amurca, addito gũmi Arabici

Arabici ac tragacanthæ, mastichesq; momento, ac Caphurę perpusillo, quod oculis quoque rubicundis, ac palpebris lippitudine arida vitiatis, atq; hiantibus decorem; aspectusq; venustatē conciliat. *Vt frons & vbera rugis deformata nitescant.*

VISVM est nonnullis prodigij quiddam simile ęgrotos membris esse calidissimis totoque corpore vri, nec tamē vlla siti premi: cùm id eueniat eo, quòd calor se diffundat, nec cordi vlliq; parti principi inhæreseat. Quò fit, vt erumpente sudore, cordeque perspirato, ac discusso calore fumido, qui interna viscera occupabat, siticulosi esse desinant: econtra quibus calor in extimam cutem nō erumpit, sed intus delitescit, intoleranda siti crucientur, etiam si foris nulla se caloris indicia proferāt, quæ febres omnium perniciosissimæ. *Cur quidā febricitātes nō sitiant.*

ALBVMEN oui conquassatum, calcique viuæ admixtum vitri fragmenta ferruminat, ac testacea quæque ita glutinat, vt dissolui nequeant propter lētorem ac tenacitatem glutinosam. Cùm enim calx cuiuis liquori admixta in lapidem indurescat, tum maximè albo oui confusa, quod muscosum est viscoque assimile. *Ferruminare.* Souder.

QVI hortorum cultui deditus est, atque vberem ex singulis stirpibus prouentum consequi volet, obseruare eum decet, quæ inter se consentiant, quæque discordent. Siquidem herba altera alterius incremento officit. Sic vitis si in brassicæ confinio consita sit, vel languescit vel emoritur. Cùm enim vitis succulenta sit, ac brassica humoris prærauida, omnē succum allicit, ac deprædatur. Laurus quoq; & hedera viti noxia est; eamque exarescere facit vi calorifica atque exiccante, quod Pseudonardus quæ Lauandula dicitur, pluribus herbis infert intensi caloris ratione, vt Raphanus ob acrimoniam qua vicina quæque deurit, quo fit vt temulentiæ aduersetur, quòd vini vim retundat. *Herba altæ alijs aduersantur.* *Laurus Viti inimica.* *Raphanus temulētiæ obsistit.*

ALLIA

Allio rosæ odoratiores euadūt. ALLIA prope rosas consita illas odoratiores præstant, quia alliorum acrimonia ac caliditas insitas illis vires excitat atque elicit: quæ enim ex frigiditate languescunt, calore acuuntur.

Oleæ natura. OLEA medicina est Ciceri: arcet enim abigitque erucas, quæ illud erodūt ac depopulantur, idq; odoris grauitate, qua fit, vt bestiolæ illi non innascantur. Cùm autem olea amaritudine imbuta sit, brassicam herbasque alias præhumidas marcescere facit, quod ipsum & Origanum efficit, Ruta & Ciclaminus facultate calida atque exiccante. *Ratio multarum rerum inexplicabilis.* Scio equidem multa huius generis perfici occulta insitaque vi ac totius substantiæ proprietate, sic vt non semper ratio iniri, aut effectus causa explicari possit, iuuat tamē, ac voluptati est Philiatro, ac rerum naturalium industrio, sagacique inuestigatori probabiles rationes comminisci: quas si prorsus non assequitur, non tamen rebus manifestis fidem derogat, nec effectus calumniatur, sed naturam eiusque opificem admiratione prosequitur. Innumera autem sunt, quorum probabilis ratio reddi potest. *Portulaca dentiū stupori medetur.* Verbi causa, Portulaca dentium stupori medetur, qui ex acerbis acidisque contractus est. quoniam glutinosa est ac lentore prædita, quo ab austeris affectos dentes, & quibus deuinciuntur, neruos lenit, suaque viscosa humiditate incōmodum sarcit. Caliditatis autem atque astringendi ratione idipsum facit salis confricatio, aut si paululum casei ouilli viridis dentibus conteratur. Exiccat enim, dentesque stupidos stabiles facit, atque ex frigido humidoque aut acido humore labantes fulcit.

Olfactus vt restituatur. HIS qui obesæ naris sunt, & quibus olfactus vel vitiatus, vel abolitus est, efficacissimè hunc restaurat Melanthij semen, quod Gith apud Esaiam vertit Hieronymus, Abrotanum, ruta, & quotquot acris

acris vibrantisque sint odoris. Dilatant enim meatum, humoresque atque alienos vapores resoluũt ac discutiunt. Nihil autem, etiam in senibus expertus sum magis præsentaneum, quàm Mentham identidem naribus admouere, cuius fragrantiam manifestè percipiunt, quibus etiam is sensus ad teterrima quæque occalluit, omnisque odorandi facultas adempta est. Raphanus quæ Antonomaticè Radicula dicitur, primis mensis inferri debet. Sic enim edendi auiditatem incitat, ac stomacho minus officit. Quocirca culpandi sunt nostrates, qui peracta propemodum cœna aut prãdio illam esitant. Sic enim melius perfici concoctionem sibi persuadent, cùm ventriculo infesta sit, nisi aqua saleque conspersa cibo præmittatur, alioqui graues halitus, ructusque nidorosos ac subolidos excitat. Quod si ex ea dissectam particulam vino immergas, confestim fœtorem contrahit ac graueolentiam.

Mentha olfactum restituit.

Radys.

FERRO rubiginem euestigio adimit, illique splendorem conciliat oleum Tartari, quod ipsum etiam lentigines emaculat in facie, omnesque pustulas fœdas, quæ frontem mentumque deformãt, abolet vi abstersoria.

Tartarus VVijnsteen.

CAPHVRA aquæ cœlesti commixta, illam à putredine tuetur ac præseruat odoris fragrantia: Similiter & myrrha, atque Agalochum vulgò lignum aloës.

SVCCVS quoq; Cyrenaicus, qui vulgo Benzoi vocatur, Styrax calamites in arcenda à rebus putrilagine, efficacissima sunt. Omnes siquidem vitiatos halitus, auramque pestiferam abigunt, atque ambientem aerem, qui ferè putredinis causa existit, puriorem reddunt, effluxu grato ac suaui, qui ex calida siccaque qualitate emanat.

Caphuræ vis putredinem à liquoribus arcet.

THITI.

Thitimalli vires. THITIMALLI, cuius septem numerãtur differentiæ, succus lacteus verrucas delet vi adurẽti & caustica. Siquidem ob intensam caliditatem ac vim penetrantem, radicem arescere facit, quo facto mox vt scabrá quædam crusta decidunt. Pari ratione Hermodactylus ac Sauina in puluerem redacta, atque oximeliti scylliticæ, vel succo Calendulæ commista, clauos callosque abolent etiam in partibus pudendis, cùm à fœdo concubitu contracti sunt.

Verruca vt aboleantur & claui.

Vinũ quò minus vapescat. AESTIVIS mensibus ne vinum in congijs citò vapescat, aut calore persũdatur, sed inter propinandum frigescat, in labro aqua gelida oppleto collocentur vrcei, aut capaciora pocula; deinde Sal nitrum, vulgo Salpeeter/ insternatur: tanta frigiditate vinum imbui continget, vt eam vix dentes tolerent. Huius autem qualitas illum in bombardis strepitum efficit, nullo autem sonitu, nec tam validè explodi glandem continget, si is eximatur.

Nitrum liquori frigiditatem inducit.

Quomodo vinum diluendum. SIQVIS dilutius bibere instituit, ac cõsultum existimat vinum plus satis meracum infusa aqua mitigandum, non id inter edendum moliri debet, sed sesquihora antequam sit accubiturus. Sic enim coalescunt inter se liquores, nec repugnanti qualitate concoctioni resistunt. Vulgari siquidem more diluta, tentant caput, ac rugitus flatusque excitant. Acerba quoque vina ac subaustera dulcibus non commiscenda, nec rubrum candido. Negotium enim facessunt ventriculo diuersarũ qualitatum alimenta, cùm aliud properantius, aliud tardius in habitum corporis rapiatur. Quapropter hunc delectum habendum suadeo, vt in prandio album assumatur, in cœna verò rubrum. Album siquidem promptè delabitur, ac venas meatusque vrinarios peruios efficit, ac dilatat: rubrum verò, modò

modò generosum sit, plus alit, sed adstrictionis est particeps. Quòd si in eadem mensa vtrumque propinetur, semper album rubro præmittatur. Cùm autem diluendi vini rationem non penitus negligendam censeam, tum illud Plutarchi mihi semper arrisit: Vinum in tempore modicè bibendum potius, quàm aqua diluendum: deperit enim infusa aqua. *Plutarchi sentẽtia de vino diluendo.*

CASTANEAS siquis volet conseruare intactas, nuces basilicas ex iuglande collectas inspergat. Omnem siquidem vliginem atque humorem excrementitium, qui cariosas eas efficit, atque euanidas absorbẽt, situq; obduci prohibent. Est enim eius naturæ nux regia vt exiccet, humoremque depascat, vnde salubriter tonsillis, vuulæ omnibusq; gutturis vitijs adhibetur, in quẽ vsum Diacaryon, hoc est, ex nucibus antidotum conficitur, quod omnes à capite fluxiones sistit ac reprimit. Et quoniam venenis resistunt, ac venenati aeris cõtagia discutiunt: Compositio diatesseron, quòd ex quatuor rebus conflata sit, à veteribus excogitata est, quæ recipit, Nuces binas ac totidem ficus, folia rutæ viginti, aliquot salis grana, quæ contrita siquis ieiunus sumpserit, eo die à venenis morbisq; contagiosis futurus est immunis. *Castaneæ qui seruentur.* *Dianucũ.* *Antidoton contra pestem.*

CAEPE præter omnium stirpium naturam decrescente Luna augescit, atque incrementa sumit: crescente minuitur. Id eò fit, quòd Luna immodico illam humore strangulet: cùm enim natura succulentum sit, vt omnia bulbacea, ac natiuo succo abundè perfusum, Luna crescens humorem quidem illi adauget, sed calorem imminuit, qui potissima causa est, vt incremẽta stirpes capessant. Eadem ratione enormiter pingues & obesi steriles sunt, nec progenerant, quòd calore destituti sunt, qui excrementum seminale fœcundũ efficit *Cæpe natura ab alijs stirpibus diuersa.* *Pingues steriles.*

ac prolificum. Atque hinc eſt,quod Cæpe, aloën, acetabulum, croci radicem, ſcillam, porrum compluraque alia natiuo ſucco turgida,in carnario laquearibus affixa progerminare perſpicimus: cùm enim ſucco affatim imbuta ſint, calore tantũ opus habent, vt proſiliant,ac ſe proferant.

Famelici ingruente febre.

FEBRES quæ homines edaces efficiunt, diuturnæ eſſe ſolent. itaque mihi ſemper viſum eſt, melius ſiticuloſos eſſe febricitantes, quàm fameſcere. Illis enim cùm ex flaua bili febris accẽdatur, affuſa humoris copia, ſudoreq; exiccato facilè miteſcunt. Iſtis qui ad cibũ auidi ſunt,ex humore melancholico, atque acida ſalſaq; pituita febris excitatur,quibus humoribus cùm ventriculus perfuſus eſt, præter rationem edendi cupiditate ducũtur: quò fit, vt ita affecti morbum alãt, fomitemq; miniſtrent,ac diutius cum febri confligentur. Cùm autem tres ſint pituitæ ſpecies,vt Galenus teſtatur,

Deplenit.

Dulcis, Acida & Salſa. Prima ſomnolentos efficit, altera famelicos,tertia ſitibundos. Horũ omnium maximè diuturnos morbos parit, quæ edaces homines efficit. Quocirca ſi illos celerius terminari velis, in morbi inſultu cibum ſubducito.

Vinũ quomodo ab acore vindicetur.

VINVM ex ambientis aeris qualitate aceſcere, æſtiui menſes nobis commonſtrant. Quocirca in ſpecus ſubterraneos, penitiſſimaque loca recondi debet,atque accuratè obturari. Quòd ſi ea commoditas deſit, lardi carniſque ſuillæ ſalitæ ſeſquilibram, aut pro dolij amplitudine maiorẽ lino obuolutam dolio immittas,ſic vt dum vinum depromis, ſemper id deſilire patiaris ad fundum vſque, dum vas exhauſtum ſit: vinum nec degenerabit, nec vapeſcet.Omnia enim,quæ illi vitij aliquid eſſent allatura, in ſuillam incumbunt. interim arctiſſimè occludi dolij orificium debet, nequid aeris ſubeat, ac ſacculo vel ſale oppleto, vel humenti

ſabulo

ſabulo muniri. Sic enim nec vapeſcet vinum, nec acorem contrahet.

VT autem vinum ſubacidum, aut acetum vini naturam adſciſcat, porri ſemine effeceris, aut iniectis pampinis ac capreolis vitis.

VINVM corruptum ac glutinoſum lacte bubulo modicè ſalito reſtauratur. Sunt qui calce, ſulphure, & alumine id moliuntur, quæ ne homini infeſta ſint, ac noxam inferant, Iridis radicem & grana Iuniperi commiſcenda ſuadeo. *Vinum glutinoſum vt inſtauretur.*

QVO vinum palato arrideat, acceptumq; ſit, atque odore, coloreq; gratum: malum Medicum, ſeu pomum citrium gariophyllis vndique ſtipatum cado inſeras ita vt vinum attingat, eoque innatet; nam ex madore computreſceret, nullũ nec vapidum, nec mucidum ſaporem contrahet, ſed palato erit gratiſſimum.

RVTA herba cùm multis morbis accommodari poſſit, multæq; illam dotes cõmendent: tum illud admirandam eius vim declarat, quòd muſtela baſiliſcum præſentiſſimi veneni ſerpentem rutę demorſu præmunita conficiat. Ex quo conijci poteſt, quanta vi polleat contra venena, ac morborum contagia. *Ruta venenis obſiſtit.* *Muſtela Baſiliſco hoſtis.*

MEDICI apud Italos, homines facinoroſos, qui morti addicti ſunt, certo anni tempore à præfectis impetrant in diſſectionis vſum, & quò rei medicæ ſtudioſi in re Anatomica exerceri poſſint. Itaque ne vllos humores diſſipari contingat, aut craſſiores ſpiritus euaneſcere, omniaque ſe apertè proferant, Opij, hoc eſt, ſucci nigri papaueris binas ternasq; drachmas ex vino meraciſſimo mortem commeritis exhibẽt, qua potione hauſta primum exhilareſcere incipiũt, velut riſu Sardonio perfuſi, mox in ſomnũ ſoporemq; reſoluti, morte ſopiuntur; tanta ſiquidem pernicitate venas ac vitalia *Itali quomodo Anatomiã perficiant.* *Opij vis.*

corripit, vt diſſecto eorũ, qui opio potionati ſunt, corpore, cordi adhæſiſſe compertum ſit.

Vt vinum, aut alius liquor citò aceſcat.

VINVM aut Cereuiſia Soli ventoque expoſita ſi ſerius aceſcant, Sal contuſum cum pipere ac fermento ſubacido commixtum celerrimè id præſtant. Quòd ſi properantius id perfici velis, Chalibis partem, aut laterem ſemel atque iterum ignitum in vas conijcito, aut Raphani radices immergas, confeſtim acorem contrahent. Meſpila quoq;, corna immatura, mora vel ex rubo, vel ex arbore lecta, prunella ſylueſtria hinc inde inciſa, ceraſia Actiana, quæ foris nigro colore perfuſa ſunt, intus ſanguinolento, ſapore acido liquores imbuunt, atque exuberantiſſimi ruboris conciliant. Quod ipſum etiam præſtant anemone flos pratenſis ſambuci ebulique acini, & violæ altilis, quæ gariophyllea nobis dicitur, flos ſpectatiſſimus. Nam papauer illud erraticum agris frumentarijs familiare, vermiculanti quidem & coccineo rubore liquores inficit: at vſus eius noxius eſt & pernicioſus, ſic vt explodendus ſit illorum error, qui in angina ac dolore laterali huius vel decoctum, vel dilutum, vel denique ſtillatitium liquorem exhibent, cùm aſtringentis ſit naturę, ac marcoticum, hoc eſt, ſtuporem inferens, nec ſputum promoueat.

Morellen.

Papauer erraticum noxium.

Leproſi vt explorētur.

ELEPHANTIASIS quam lepræ nomine paſſim deſignant, abominandus fœdusq; morbus eſt, eoque extra vrbis pomeria ablegantur, qui illo contaminati ſunt. Et quoniam aliquando cognitu difficilis eſt, conſtituti ſunt apud Belgas Critici ac Cenſores, qui hos explorant. Ego ex lotio experimentum capio, cui plumbi vſti cineres inſpergo: qui ſi ſubſidunt, atque in imum vrceoli deuoluuntur, nullum ineſt corpori huius morbi contagium. Sin fluitent, atque in vrinæ ſuperficiem hæreant, infectum eſſe ſtatuo. Indicat enim humorũ craſſitiem,

tiem, atque aduſtam corruptamq́; per corpus vndique diffuſam melancholiam.

SI QVANDO aurifices incruſtandis obducendisque auro poculis intenti ſunt, argento viuo id perficiunt, quod calenti foco admotum in fumum, grauesque halitus euaneſcit. Quòd ſi protenſo velamento fumum excipias, is rurſus in argentum viuum coit ac conglobatur, quemadmodum fumus ex carbonibus in denſam craſſamque fuliginem. Quantopere autem res iſta metallica auro afficiatur, ſuperius à nobis demonſtratũ eſt. Id autem admiratione dignum, quòd ex morbo Gallico inunctus, ſi aureum annulum ore geſtet, ac dentibus linguaque hinc indę volutet, argentũ viuum, quod corpori ex vnctione innatat, in annulum deuolui, ſic vt totus argẽteus eximatur, ac non niſi igni admotus priſtino nitori reſtituatur. Quocirca conſulo huiuſmodi ceromate delibutis, vt id crebro factitent. inhæret enim ijs magna metalli huius copia, adeo, vt obſeruatum ſit, inciſa vena aliquot drachmas profluxiſſe. atque hinc eſt, quòd tales tantiſper palleſcant, & tremuli exiſtant, dum aliqua huius metalli portio corpori inhæreſcit. Quò mirari ſubit nonnullos ſcrupuli pondere exhibere puerperis, quò clementius pariant, ancipiti dubioque experimento, tum pueris etiam ad vermes enecandos, quanquam non diffitear, purum viuumque argentum cæteris eſſe innocentius, deinde ſaliua alioque liquore extinctum. Siquidem argentum ſublimatum ignis vi ac Chalcantho, alumine, arſenico, ſale, nitro, & ammoniaco extractum pernicioſiſſimum, cui ſuccedit puluis præcipitatus rubenti croceoque colore, quod nonnulli empirici dimidij ſcrupuli pondere deuorandum ſicoſis exhibent non ſine faucium ac gingiuarum exhulceratione: foris autem vulneribus cõtuma-

*Argenti vi-
ui affect⁹.*

*Argentum
viuũ auro
afficitur*

Aurum ſicoſis ſalubre.

*De argẽto
viuo prodigij quiddã
ſimile.*

cibus adhibetur. Aqua autem fortis, qua aurum ab argento separant aurifices, æquè noxia. Quanquam non verentur sponsæ nostrates flauam cæsariem ea moliri, maximo detrimento ac pilorum iactura, siquidem arescentibus capillorum radicibus intempestiuam atque indecoram caluitiem consequuntur, nec vllam spem capillitij: sic corroso denti impositum gingiuas exest.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZAEI DE NATVRAE DIGNITATE ET PRAESTANTIA.

LIBER TERTIVS.

Qua ratione filij parentum probra atq; ignominiam perferre cogantur, illisq; progenitorū scelera atque iniquitates imputentur adeo, vt horum causa vel fama, vel rerum fortuitarum iacturam patiantur, aut aliqua in corpore animoq; damna ac detrimenta concipiant.

C A P. I.

Cap. 18.

XTAT pręclara apud Ezechielem concio, vel potius seuera atque obiurgatoria Dei expostulatio cum ijs, qui causam progenitorum in se deriuari queruntur, atque iniustè posterós plecti parentum nomine. Quid est, inquit Dominus, quòd parabolam vertitis in prouerbium,

uerbium, passim decantantes: Patres comederunt vuam acerbam, & dentes posterorum obstupescunt. Viuo ego, inquit Dominus, ni non erit vobis amplius vsus istius prouerbij. Cumque omnes meæ sint animæ, tam patris quàm filij: anima quę peccauerit, ipsa morietur. Itaque DEVS sublato hoc prouerbio, pronunciat quenque in sua iniquitate extinctum iri, nec progenitorum scelera, aut vllam ignominiam in posteritatem deriuandam, nisi ijsdem vestigijs insistant, eadem grassentur via, parentumq; ęmulentur vitia. Quisquis enim, vt prolixè toto hoc capite differit, contempto desertoque Deo paternos auitosq; mores imitando consectatur, atq; illorū improbitatem ac dedecus exprimit, obiter se rapinis, vsuris, calumnijs, adulterijs, fraudibus, fallacijs, captionib᷒, idolorū cultu, fœda libidine, alijsq; sceleribus cōtaminat ac polluit, nec Dei præceptis nec monitis acquiescit, sed salutarē eius doctrinā respuit, eadem, qua progenitores, culpa plectitur, ijsdē malis redditur expositus. Itaq; nō patitur Deus parentū peccata imputari filijs, aut vllā posteritatem puniri ob maiorum scelera, nisi paria cum illis faciant, sed vnumquenq; delicti sui reum futurum, vt, Cypriano teste, post edomitam legis duritiem, Euangelij coruscatione, diuina iustitia non genus, sed personas iudicet. Quod siquis nobis obijciat peccatum originis, quod Adamus nobis inuexit, quo cuiusq; mens iacturam fecit diuini luminis, voluntate etiam à Deo auersa, facilè id dilui potest. Cùm enim parens fuerit omnium mortalium, atque ex hoc traduce vitiata sit humana natura, hęc labes ac corruptela, naturæque deprauatio propagatione in omnem posteritatem est diffusa: vt assolet in ijs, qui ex morbidis parentibus, ac vitiosis humoribus, corruptoq; semine sunt prognati. per omnem

Pueri non plectuntur ob scelera parentum.

Peccatum originale quam labē intulit.

Exemplum à vitioso corpore.

siquidem vitæ decursum, hæreditarium malum ijs adhærescit. itaque illi peccato potissimè sumus obnoxij, nō autem alterius generis, quorum alia alijs hominibus peculiaria ac propria, quæ actualia dicuntur, ascititia ac consuetudini aut improborum commercio accersita, non congenita, insitiua, genuina, naturalia, quanquam magna ex parte ista ex superiore emergant ac pullulent. Ita non semper ea vitia, vel etiam virtutes, quæ parentibus insunt, filijs communicantur, aut ediuerso. Potest enim pater esse idololatra, decoctor, libidinosus, leno, aleator: cùm filius frugi sit, atque ab huiuscemodi vitijs alienus. Vt autem ab Adamo hanc labem consequuti sumus, ita eadem nascendi principia nacti sumus maximo enitentium parturientiumque dolore ac cruciatu, eundem non sine trepidatione finem, vitæq; interitum. Itaque eodem nos luto inuoluit illius procreatio, eandemq; aspersit maculam. Nemo autem ex tot millibus non eadem perpetrasset, si talis fuisset oblata occasio, si Adami loco constitutus, ijs blandimentis ac pollicitationibus, ijs illecebris inescari contigisset, ita vt in eundem laqueum nemo nostrûm non incidisset, non eodem hæsisset luto, si ratione eadem ac modo eisdem artibus ac technis mens nostra cœpta fuisset oppugnari. Quemadmodum autē præter Reges & Principes, magistratus ac ciuium præfecti, quod apud Belgas iam vulgare est, Remp. iuuandi studio ære alieno onerant, ac se suosque ciues ac populares arctissimè obligant, acceptiq; ratione in annuam debiti solutionem obstringunt etiam eos, qui primo quoque tempore nascituri sunt, adeo vt si serius aut malignè perficiatur solutio, apud exteras nationes detineri possint ac sisti, ita vt non sit liberum egredi, aut absque mulcta se subducere, nisi aut consignata pecunia, aut data fide

Peccata actualia.

Alia aliquando parentū, alia filiorū conditio.

Omni homini similis introitus & exitus.

Simile ab ære alieno oppressis.

fide ac promisso vadimonio factaque sponsione: ita simili propemodū ratione Diabolo sumus obstricti, ac tanquam obærati, Adami culpa grauissimo damno impliciti, in eum siquidem errorem ac scelus inexpiabile illius transgressione sumus deuoluti, vt nullus hominum ex eo eluctari potuisset, aut se extricare, nisi clementissimus Pater deuicta per Iesum Christum diaboli tyrannide in libertatem nos asseruisset, deleto atque obliterato expunctoque quod aduersus nos erat, vt Paulus ait, *Coloss. 2.* Chirographo. siquidem illud sustulit è medio, quo nos vrgebat hostis, affixum cruci, expoliatosque principatus ac potestates ostentauit, palam triumphans de illis, tanquam exutis, deiectis, ac debellatis, condonans simul omnia nobis delicta, sic vt nihil sit periculi, ne in posterum vlli imputentur prioris vitæ commissa: modò fide stabiles cōceptaque illius fiducia toti iam munifico Domino innitantur. Cæterùm vt incepta persequar, contingit aliquo modo filios parentum nomine diuexari, ac detrimenta concipere, suisque facultatibus exui, cùm in hæreditatem malè partam, atq; opes fraudibus ac versutijs conflatas inciderunt, quæ occulto Dei iudicio plerumque dilabuntur, ac vel incendio, vel naufragio, vel populatione depereunt. Sic vt non patiatur Dominus iniquis parentum rapinis ditescere innoxios, aut diutius huiusmodi bonis frui, quæ aliorum iniuria coaceruata ac congesta sunt. Simili ratione nonnullos ante diem, ac properata morte confici sustinet, cùm progenitores illorum nomine plus satis sibi blandiantur, nec aliud, quàm opes, latifundia, honores, dignitates, ambitiosos fucososque titulos meditentur, ad quę illis per fas, per nefas aditum patefaciunt, nullaq; erecta in Deum cogitatione aut fiducia nihil non moliuntur, quò amplissimo loco possint collocari,

Peccatum originis quomodo obliteratū.

Iudicium Domini in illatis clādibus.

Quādo proles damna concipiunt ob parentū reatus.

Præmaturus interitus vnde.

T 5 cùm

cùm plerunque Deus præmaturè illos ex hac vitæ statione subducat, nec patiatur diu subsistere, atq; inanes parentum spes foueri Quod ipsum Sapientis hac sententia testificari possum. Cùm Deo placeret dilectus, viuens inter nefarios, translatus est, raptus est, ne malitia immutaret intellectum eius, aut fallacia deciperet animũ illius: propterea properauit illum educere de medio iniquitatũ. Quod cùm homines videant, non intelligunt, inquit, huius facti causam, nec rationem inire possunt mortis tam properatæ atque accelerati interitus. Ita nonnunquam euenit, Dei prouidentia, vt herili filio sublato tota posteritatis spes & expectatio, totiusq; familiæ columen labascat ac corruat. Oseas quoque nonnullos orbari liberis, in scelerum vindictã profitetur. Sic enim apud illũ Dominus minitatur sceleratis: Auolabit, vt volucris, gloria illorum à partu, à ventre, & â conceptu: hoc est, infœcundi erunt ac steriles, nec vllos fœtus concipient, aut liberos propagabunt: quos si genuerint, eos interimam, atque ex hominibus subducam. Proferunt se innumera, nulla non ætate, huius rei documenta: cùm præcipuos heroës, atque Aulæ proceres spectemus nõ solùm orbari liberis, sed multum æris alieni contrahere. Quod autem Dauid orbatus fuerit filio, quem sustulit ex Bethsabee Vriæ vxore, magna subest diuini iudicij ratio. Sequitur enim confestim hanc patrati sceleris tragœdiã grauis vltio ac vindicta, ira diuina non tam in Dauidem, quàm in puerum accensa. Siquidẽ Deus puerum morbo deplorato afflixit, quo septimo die, vt acutis morbis assolet, extinctus est. Nõ enim passa est extare, aut superesse illum prouida Dei iustitia, qui sic prognatus esset: tametsi Dauid, referẽte scriptura, humi stratus atque effusis lachrymis, vt Deus pueri miseresceret, precaretur assiduè. Cuius rei

Sapien. 4.

Orbitas liberorum a Deo.

Cap. 9.

Sterilitas & orbitas à Deo.

2. Reg. 11.

rei historia salubre documentũ cuique exhibet, vt quoadusque humana fragilitas patitur, ab omni impudicitia se contineat, tum maximè ab earum complexu, quæ legitimè atque ex Dei institutione matrimonio coniunctæ sunt. Deinde siquem orbari contingat liberis, ne se vexet, excruciet, dilaceret, nec mœrore, luctu, ac lamẽtis conficiat. Quæ enim insania, se affligere ob hæc, quæ restitui nequeunt, aut in vitam postliminio reuocari? Quocirca laudem meretur Dauidis robur, atque affectuum in tam acerbo luctu moderatio. Sublato enim è viuis puero, cùm paulò antè squallore esset obsitus, puluere ac cineribus, gẽtis illius more, obductus, nec ad summum mœrorem quid esset reliqui: confestim omnem excussit mœstitiam, ac regali splendore accubuit. Quod verò ad reliquã tragœdiæ partem attinet, quæ nõ minus, quàm prior, funestum ac luctuosum habuit exitum: Dominus Dauidis offensus facinore, atroces minas ac terrores per Nathan prophetam illi denũciat, quod expugnato legitimo toro pudicæ matronæ, extinctoque tam fido duce Vria, maledicendi occasionem ijs dederit, qui alieni erant à Dei religione, ac non solùm illius cultoribus insultant, sed in Deum etiam sunt contumeliosi atque iniurij. Cæterùm vt reliquam argumenti partem exequar: contingit nõnunquam liberis parentum culpa aliquam notam infamiæ vel ignominiæ inferri, aliquod probrum aut dedecus impingi: verbi causa, si mater adulterio contaminata est, si bibacula atq; ebriosa, vllaque infamia insignita, in liberos pars mali deuoluitur. Ita siquis ex incestu atque illicito concubitu sit procreatus, aut naturali quidem cõgressu, sed extra connubij societatem proseminatus, (vnde consuetudo inoleuit, vt tales proles naturales vocẽtur) huiusmodi cõditionis hominibus passim insul-

Adulteria cauenda.

Non nimiũ dolendum orbitate liberorum.

Dauid mortepueri nõ contristatur.

Adulteria non impunita.

2. Reg. 12.

Liberi quãdo ferre coguntur parentũ probra.

Qui filij naturales.

Procacitas hominum. insultant populares, ac conuitijs onerãt, vt est natura mortalium in lacessendo prompta, procax & temeraria. quanquã ista criminatio in hominum deprauatis affectibus magna ex parte consistat, cùm nulla penes liberos culpa resideat. Nec enim puduit Euangelij scriptores in enumeranda Christi generatione plerosque recensere, qui extra coniugij statum sunt prognati: quod ipsum studio ac data opera factum interpretatur Chrysostomus, ac plerique alij: ne quis intumescat progenitorum dignitate ac præstantia, nec animum deijciat, si humiles atque abiectos sortitus est, aut qui nullis virtutibus enituerunt, modò ipsi ad res præclaras aspirent atque enitantur. Siquidem propria ac genuina virtus quemque nobilitat, non aliena aut ascititia, quæ ex progenitorum primordijs mutuatur. Vt enim ignauum nec parentum, nec patriæ splendor illustrat: ita nec virtute præditũ maiorum illaudata vita commaculat.

Homil. 3. in Matth.

Nemo insolescat progenitorum nobilitate.

Metamor. lib. 13.

Nam genus, & proauos, & quæ non fecimus ipsi,
Haud ea nostra voco.

Quò spectat illud Satyrici:

Iuuenalis Satyr. 8.

Malo pater tibi sit Thersites: dummodo tu sis
Aeacidæ similis, Vulcaniaq; arma capessas:
Quàm te Thersitæ similem producat Achilles.

Nobilitas quæ solida.

Quæ cõmonstrant veram nobilitatem ac decus nõ tam proauorum stemmate & imaginibus, quàm virtute, quàm integritate vitæ, quàm morum probitate metiendum: denique non despiciendos vllos, quamlibet humili abiectoq; loco natos, quantumuis vilibus modicisque parentibus ortos, modò frugi sint, atque ad præclarissima quæque sibi aditum patefaciant. Quod ipsum tota illa apud Ezechielem concionis series, atque enarratæ rei amplificatio commonstrat: qua prolixè sinistra, inconsulta,

consulta, temeraria, improuida, inconsiderata hominum etiam in Deum iudicia, vellicat ac reprehendit.

Quare cõualescentibus ac morbo defunctis primum omnium genitalia turgescant, quæq; illis natura insita sunt, nempe concumbendi desiderium perficere tentent, ac hac de re salubre consilium atq; admonitio.

C A P. II.

CVM ex morbis conualescunt ægroti, nõ confestim vires suas recuperant, aut subitò restituuntur: sed exhibitis alimentis, præscriptaque salubri diæta sensim refocillantur ac reuiuiscunt: tametsi enim morbus excussus est, ac sopitus febrilis calor, nonnulla tamen adhuc inhærent corpori debilitatis, deiectæque valetudinis vestigia, ita vt nulla propemodum pars probè munus suum obeat, suoque officio perfungatur, vbi ad vsus aliquos accõmodatur: sola membra procreandis liberis destinata, partesque genitales primùm vires ac robur concipiunt, atque obeundis perficiendisque munijs suis, validas se ostentant atque erectas, tametsi ita constitutis operam dare Veneri, nimis quàm perniciosum. Sunt autem certa atque indubitata recuperatæ valetudinis argumenta, nullasque in corpore morborum reliquias inhærere, siquando partes genitales prurire ac tentigine affici incipiũt, tametsi reliquis membris flaccidis ad perficiendos hymenæos, torumq; nuptialem adornandum vires desint, nec tanto labori sufficiant. Quod ipsum hinc euenire ominor, quoniam obstructione venarum discussa, ac patefactis meatibus, hepar ac renes aliaque membra distribuendis alimentis destinata primum oblato cibo perfruuntur, ac præ cæteris

Conualescẽtibus Venus noxia.

Cur conualescẽtes in Venerem proni.

cæteris inſtaurantur: quò fit, vt vires concipiant, ac ſpiritu cùm naturali, tum vitali affatim implentur, cuius motu atque agitatione abditæ, obſcœnæque partes turgeſcunt ac deſpumant in libidinem; cùm remotiſſima membra, pedes, brachia, armi, furæ, fœmora, ceruices, genæ ſerius alimento ac vitali ſucco perfundantur. Cùm itaque pudenda mēbra hepatis munere, exquiſito & ſalubri ſucco ſaginentur ac pingueſcant: primò omniū conualeſcunt, ac virile robur concipiunt, ſic vt oborta etiam leui tacitaq; cogitatione, inguina indecorè intumeſcant, & qua vi imbuta ſint, patefaciāt. Cuius rei indicia etiam impuberes proferunt, quibus illæ partes, tametſi imbelles ſint, & denegata generandi facultas, ſpiritu tamen diſtentæ eriguntur, atque ex decubitu in dorſum rigeſcunt, ſalubri ſanitatis, boniq́ue habitus argumento. Ita licet conualeſcentibus ſint infirmæ fractęq; vires, ac morbo attritæ, mēbra languida, corpus macilentū ac ſtrigoſum: pars tamen illa ſecretiore loco collocata, quæ Ciceroni mentula dicitur, primùm recuperatæ valetudinis indicia profert. Eò ſiquidem præ cæteris alimenta deferuntur propter vicinitatem, & quòd præcipuis membris ea pars connexa eſt, atque ex vna venarū atque arteriarum neruorumq́ propagine producta. Quod ſi morbo defuncti ac conualeſcētes, maturius quàm par eſt, & quàm vires patiantur, ſe Veneri dedant, exhauſto puriore ſucco ac vitali ſpiritu, lethaliter affliguntur, omniaq; illis vergunt in deterius. Siquidem ſincerior puriorq́ue alimēti pars ac roſſidus humor, quibus membra arida atq; extenuata, morboq; exhauſta, madeſcunt atque irrigātur, abſorbetur, ac velut lactis cremor, emūgitur: quò fit, vt vires, quibus nonnihil incremēti acceſſerat, cōcidant ac cōterantur. De mulieribus verò alia eſt ratio, quę cōcubitu minus,

Sanitatis indicia in pueris.

Erectio genitaliū ſanitatis indicium.

Venus incommoda in Valetudinarijs.

nus, quàm viri delaſſantur, imò vires ex eo concipiunt, ita vt nõnullæ impendio ſalaces, huius rei cauſa aliquando morbũ ſimulent, quò maritos ad amplexus inuitẽt atq; alliciant, adeò vt hinc enatũ ſit apud Belgas Prouerbiũ: Matrona ægrota ſemper aliquid expoſcit: Mulieri valetudinariæ ſemper aliquid offerendũ: **Men moet den ſiecken vrouwkens altijt wat bieden.** Quo deſignant, nõ ſemper mulſum, aut alimentum delicatum exhibendum nauſeabundis mulierculis, ſed aliud quiddã, quo illis viri maximè gratificari, & qua re potiſſimè affici ſolent ac deliniri, etiamſi exquiſitiſſimis donarijs illas ſtudeas demereri. eoque factum eſt, vt Solomon os vuluæ aut vteri oſtium, velut Orci fauces, inter ea referat, quæ cupiditate exiſtunt inſatiabili. Quocirca ſi optimè ſibi conſultum cupiunt, qui matrimonio ſunt addicti, vbi à morbo ſunt eluctati, ac reuiuiſcere incipiunt, ne ſe vxoribus feſtinanter obijciant, atque emulgendos præbeant, ſed voluptati moderẽtur potius, ac frenum intempeſtiuæ libidini inijciant. nihil enim ita conſtitutis adimi poteſt, vt nec arboribus tenellis, quæ truncari putarique recuſant: Nam ſi redintegrari ac recrudeſcere morbum cõtingat: aut ſubita morte conficiuntur, aut ægerrimè cõualeſcunt. Quòd ſi validi robuſtique viri inito primum coniugio ægrè ſubſiſtunt, vbi res Venerea frequentius peragitur, atq; vxorum embolia, vt Ciceroniano verbo vtar, ſæpius frequentant: quantò magis vacillantis ac dubiæ valetudinis homines deijci cõtingit, ac debilitari? argumento quòd vxorij, hoc eſt, qui cõiugi plus ſatis dediti ſunt, atq; illi obſequũtur, colore conſpiciantur muſtelino, giluo, buxeo, exangui, plũbeo, membris, articuliſq; fractis atque eneruatis: cùm alij, quibus concubitus perficitur moderatè, atq; intra mediocritatẽ cõſiſtit, dicuſſo, atque

Mulierum ſalacitas.

Prouerbiũ populare in fœminas.

Prouer 30.

Exemplum a tenellis arboribus.

atque dissipato fuliginoso vapore, colore florido existant, ac facie roseo rubentique pigmento perfusa. Est quidem cuique membro sua vis insita ac facultas attributa, nempe oculis visus, auditus auribus, naribus olfactus & odoratio, linguæ ac palato sapor & gustatus, qui ex sensibus omnibus, maximè voluptarius: vesica eiusque musculi reddendo lotio, intestina deijciendis excrementis inseruiũt: Partes genitales progignendis liberis, perficiendoque concubitui sunt destinatę: ita alia membra alijs officijs instructa sunt ac dedicata: quorum singulis temperantia moderatioque adhibenda. Siquidem oculi obtutu continuo fatigantur, ac caligine offunduntur: Aures intensiore sonitu obsurdescunt, vt omnibus fabris ferrarijs. Sapor immodico vel cibo vel potu aboletur, omniaque efficiuntur insuauia atque insipida, sic vt etiam stomachus alimenta respuat atque auersetur. Nares odorandi facultate præditæ, affusa pituita, ne fragrantissima quidem percipiunt. Partes quoque genitales, quibus singula membra inseruiunt, & si fortè illę defecerint, aut exhaustæ sint, succenturiata adminiculantur (nam ex toto corpore humores ac spiritus eò deriuantur, ac confluunt) si immoderata ac profusa libidine defatigentur, non tam ipsæ, quàm tota moles corporis flaccescit ac collabitur. Quocirca in conseruandis naturæ viribus, in roborando firmandoque totius corporis habitu omnia moderatè ac temperanter instituantur, quò quisque maturè ac tempestiuè, nullaque molestia senescat, ne libidinosa adolescentia animum morosum ac querulum, corpus effœtum ac flaccidum senectuti tradat.

Venus immodica venustatem depopulatur.

Cuiq; parti sua vis insita.

Omne nimium perniciosum.

Fabri cur surdastri.

Omnia mẽbra suis officijs distincta.

De

De aura atq; aeris effectu, tum flatuū ventorumq; nominibus, natura, ac viribus in excitandis morbis, ac permouendis humoribus, qui agitati menti damna nonnunquam inferunt.

CAP. III.

DVAE sunt res aduentitiæ atque externę, corporibus nostris non minus infestę, quàm salubres, quæ & valetudinem fulciunt, & sanitatem non nunquam demoliuntur: nempe alimenta, atq; aer ipse, qui nos ambit, ex cuius agitatione & motu ventus emergit ac flatus, quibus singulis momentis corpora nostra exposita sunt, ac manifestā mutationem sustinent. Cōcipiuntur autem intra corpus nostrum flatus & ventosi spiritus, partim ab externo aeris impulsu, partim ab esculentis & potulentis, quæ assumpta flatus pariunt, ac ventrem distendunt: vt sunt fabæ, pisa, cruda olera, rapę, radicula, fructus arborei, mustū, zythus, & cereuisia recens, ex quibus orti flatus, ventriculo negotium facessunt, atque cùm intestinis, tùm hypocondrijs, seu præcordijs molesta sunt. Hi vt etiam qui inter edendum spiritus subingredi solent, vbi auidè & confertim cibum potumq; ingerunt, ructibus aut emissis postico flatibus discutiuntur. Quòd si diutius corpori immorantur atque inhærescunt, aut vlli parti infixi dolores inferāt, foris calorifica fomēta adhibēda, intus verò quę discutiēdis flatibus sunt idonea: vt sunt Cuminum, lauri baccæ, anisi, feniculi, cari semen, vinum meracum, nempe Creticum, quod Maluaticum vocant.

Aer & Vētus Valetudini Vel officiunt Vel prosunt.

Vnde flatus in corpore.

Auidè bibere flatibus corpus distendit.

Quæ flatus discutiunt.

His siquidem Venti luctantes agmine facto
Quà data porta, ruunt, ac terras turbine perflāt.

Ex Aeneid.

Cæterùm cùm externi flatus magna ex parte nobis sint infesti, effectuque penetrabili valetudini officiant,

ciant, de ijs potiſſimè habebitur ſermo. Siquidem illi ſe modò tacitè ac latenter in corpus inſinuant, modò palam ac violenter ingruunt, atque hominibus, armentis, pecoribus, ſatis meſſique triticeæ, herbis, arboribus infeſti ſunt, ac damna inferunt.

Ventorum origo. Promanat autem atque effunditur ventus ex aere auraq; cõcitata ac commota, quò fit, vt modò placidus ſit, blandus ac ſuauis, modò validus atq; impetuoſus pro ratione aeris tranquilli, vel agitati.

Ventus quid. Sic vt Ventus non aliud ſtatui poſſit, quàm effluxus atque effuſio commoti aeris, qui vires & alimenta cõcipiat ex terræ exhalatione & vaporibus. Vel, vt Victruuius ait: Ventus eſt aeris fluens vnda incerta atque inſtabili vi incitata. Quod ipſum cùm deſignaret Seruator: Spiritus, inquit, vbi vult, ſpirat, & vocẽ eius audis, ſed neſcis vnde prodeat, & quò ſe proripiat. *Ioan.3.* Sumpta ſiquidem ſimilitudine ab externo flatu, Nicodemum inſtruit, qua vi, & quàm arcano effectu Dei ſpiritus hominũ mentes afficiat. *Locus Euãgelicus explicatur.* Vt enim ſpiritus aëreus non cohibetur, nec conquieſcit vllius arbitrio, ſed inſtabilis eſt & inquietus, ſuoque impetu fertur, atque hinc inde impellitur: ita vt per omnia diffuſus ſonitu effectuque ſe prodat, non viſu: rebus terrenis nunc ſalutaris, nunc exitioſus: ita ſpiritus Diuinus tacito atque ineffabili afflatu humanas mentes pulſat, agitat, impellit, rapit, inflammat, incitat, transformat, atque homines ex carnalibus ſpirituales efficit. *Spiritus diuin⁹ aereo ſpiritui cõparatur.* Vt aũt mens atque humanus animus diuino ſpiritu ſubſiſtit ac fouetur: ita corpus hoc ſpirabile atq; animale externo aere ac ſalubri aura non minus, quàm cibo ac potu recreatur. Eſt enim aeris ac ſpiritus, quem hauſtu intra corporis noſtri receſſus concipimus, nõ minus, quàm alimentorũ vſus neceſſarius: abſq; iſtis enim aliquouſq; ſubſiſtere poteſt humana natura: nam ſeptenis nouenisque

dicbus,

diebus, vt assolet, inedia tabescentibus, absque verò aura circũfusoq; aere ac flatibus, ne tantillo quidem momẽto perdurare poterit, quin suffocetur. Quo aũt is purior sit, ac minus habet contagij, eò corpori salubrior ac magis salutaris. Si enim aer contagiosus sit ac pestilẽs, cibo vitioso ac venenato est nocentior. Siquidẽ cibus vomitu excuti potest. ac caloris naturalis beneficio concoqui, at spiritus auraq; pestifera non facilè domari potest, aut confici, vbi intimos corporis recessus occupauit; nam confestim cor ac spiritus vitales inficit opprimitque. Quocirca communis hic aer (qui respirationi subseruit, & cuius adminiculo spiritũ hinc inde reciprocantem producimus atque attrahimus) accuratè obseruandus est. Nec minor habenda ratio, in stabilienda sanitate, ventorum, qui ab aere promanant ac diffunduntur, non solùm in libero apertoque aere, cui subinde nos exponimus, sed etiam in construendis erigendisque ædibus, in constituendis porticibus, vestibulis, fenestris, ostijs, omniq; prospectu, per quem in triclinia ac cœnacula externi flatus se ingerunt, quò salubri aura nos reficiant, non offendant graues atq; insalubres halitus. Quod cùm Hippocrates in peste, quæ totam Asiam depopulabatur, ac Greciã exhausit, studiosè obseruaret: multa hominũ milia ab illa vindicauit. Marcus quoque Varro cùm Corcyræ esset, in omnibusq; passim ædibus ægroti decumberent, inducto fenestris nouis Aquilone, atque obstructis, quæ Austrũ admitterent, ianuaq; permutata, comites ac familiã incolumes reduxit. Sic apud Belgas maritimos, quoniã multę ciuitates Austro atq; Africo sunt oppositæ, homines plurima anni parte ægrotant, ac pituitæ fluxionibus sunt obnoxij. Quò spectat illud Vitruuij: In insula Lesbo oppidum est Mytilene magnificenter ædificatum, atque

Inedia quã de pernicio sa quousq;.

Spiritus vitiosus alimento nocentior.

Obseruatio in constituendis ianuis.

Hippocratis in peste consilium.

Varronis in peste cõsilium.

Lib. I. c. 5.

atque eleganter, sed positum non prudẽter, in qua ciuitate Auster cùm flat, homines ægrotant. nam is ventus putredinis causam præbet, cùm Corus Circio affinis ab occasu solstitiali spirans, vulgò *Noordt West*, homines tussiunt, cùm Septentrio atque Aquilo, restituuntur in salubritatem. Ex quibus liquidò apparet, instabiles ventorum impetus humanis corporibus morbos inferre, ac valetudinem deteriorem efficere: quos si euitare atque excludere liceat, minus morbis quemque tentari cõtingat: aut si fortè ex causa aliqua contracti fuerint, vbi flatibus noxijs aditum præcluseris, expeditius sanescent ac consopientur. Veteres, quoniã quatuor sunt cœli regiones ac limites, totidẽ constituerunt ventorum discrimina, quos elegãti carmine complexus est Ouidius:

Venti cardinales quatuor.

Meta. lib. 1.

Eurus ad auroram Nabathæaq; regna recessit,
Persidaq;, & radijs iuga subdita matutinis.
Vesper & occiduo quæ littora Sole tepescunt,
Proxima sunt Zephyro; Scythiã septemq; triones
Horrifer inuasit Boreas, contraria Tellus
Nubibus assiduis, pluuioq; madescit ab Austro.

Alij, quibus visum est exactius omnia dimetiri, duodecim dinumerant. Nostra verò ætas nautarum nauigatione edocta, ob vastum ac spatiosum Oceani ambitum marisque mediterranei longissimos tractus, duos & triginta statuunt, eosque in versoria ac pixidecula nautica, vulgò *Compas*, exhibitos, continenter intuentur; atque intempesta nocte etiam, cœloque nubilo ac caliginoso, illius vsu & commoditate cursum dirigunt, portusque destinatos assequuntur. Nec est recens aut nouitium inuentum hæc pixidecula, cùm Plautus etiam huius meminerit:

Pixis nautica duos et triginta ventos statuit.

Trinũ. act. 4. scena 3.

Quin tu quod perijt, perijsse ducis?
Cape versoriam, recipe te ad herum.

Cæterùm

Cæterùm viris politicis, qui à nauigandi consuetudine sunt alieni, non tam ventorum numerus, quàm natura affectusque excutiendi. Quisquis enim ex Hippocratis præscripto valetudini optimè consultum velit, quadripartitas anni distinctiones (quatuor tempora nostri vocant) obseruet: denique ventos calidos frigidosque, quibus omnes passim sunt expositi. Habent enim momenti plurimum ad tuendam valetudinem, ac morbos propulsandos ventorum concursus & aeris constitutio. Siquidem non tam corpora, quàm animi hominum mutationem subeunt, pro cœli ac ventorum ratione, ita vt etiam sani aliter affecti sint cœlo nubilo ac turbulento, aliter sereno ac placido, aliter spirãte Zephyro aut Fauonio, aliter sæuiente Austro vel Africo, adeò vt non modò corpora sint agiliora, sed mentes etiam erectiores, expulsaque omni morositate, magis tractabiles, vbi cœlum suaui vernantique aura, ac vento placido perfunditur. Cæterùm quò singula ad amussim exigantur, Ventorum nomina doctis ac plebeijs vsitata, conditiones, vires, effectusque obiter percensebo: quo quisque declinare possit, quæ nocitura videbuntur, atque ijs se tutò objicere, quæ salutaria fore sperat atque innoxia. Ab æquinoctiali seu vernali exortu, qui perficitur, vbi Sol Arietẽ subit, Subsolanus progreditur, *Oest*, Germanicis, *Leuante* Italis, ventus magna ex parte salubris, & qui animi mentisque nebulas discutit, antelucano autem subfrigidus est, meridie vergenteque in Austrum sole, tepescit ac languidum calorem concipit, nostrates *Lau oft zoel* vocant, cùm corpora non æstu immodico infestantur, sed flaccido calore tepefacta languescunt ac nauseant, Belgę *VVanlustich*, vocant, Cor. Celsus atque Ouidius Egelidum, cùm inquit,

De aere & locis.

Aura & Venti corpora immutant.

Animus ab aeris intemperie vitiatur.

Subsolani Venti, qui ab ortu progreditur, effectus.

Lib. 1.

Et gelidum Borean, egelidumq; Notum.

Aestate autem media vbi feruescit Sol, æstũ Subsolanus excitat, ac flauam bilem accendit, ex cuius inflammatione febres ardentes pullulant: Hieme verò paulò mitior est, ac minus, quàm Aquilò, asper ac rigidus. Eurus Orientali vento affinis, effectuque proximus, ad lęuam versus meridiem nonnihil declinat, sic dictus, quòd ab auris procreandis mouendisque diluculo, orto primùm Sole moueri incipiat, vulgò *Oost zuydoost.* nam in illo cœli cardine Apeliotæ seu Subsolano assistit, non longo interuallo proximus. Aestiuis autem mensibus feruidus est, vrentesq; febres excitat: & quod in Belgica à me sæpius obseruatum est, grassante morbo aliquo populari, vt illo spirante assolet, carbunculos ac tumores contagiosos in inguine & sub alis parturit, rubentesque pustulas atque exanthemata, quæ in extima cute efflorescunt atque ebulliũt: cùm enim tepidi caloris sit particeps, admixta scilicet nonnulla humiditatis portione, aliquàm putredinis atque inflammationis causam sanguini præbet. Hibernis verò mensibus intentissimum frigus adfert, quod plerumque nix subsequi solet, ac rigidissimæ pruinæ, adeò, vt qui huic vento se exponunt, ægrè nares, faciem, oculos, genas, à penetrabili vrentique frigore tueri possint: quæ vis & Vulturno asscribitur vento violento ac præferoci, quem in eodem ordine nõnulli collocant, tametsi paulò ab Euro digrediatur. Proximum locum versus meridiem sortitur Euronotus *Zuydtoost*, qui æstate magna ex parte serenus est, tametsi nõnunquam non modò aera, sed etiam mentem nebulis ac caligine offundat: cùm enim aliquando turbulentus existat, animo melancholiã adfert, sed quæ facilè discutitur. Siquidem non acer est, aut acerbus in concitandis humoribus, vt plerique alij. Vt autem

Euri locus & effectus.

Eurus aliquando pestis causa.

Eurus hieme frigidissimus.

Vulturni natura.

Euronoti effectus & status.

Simile à marinis fluctibus vẽto agitatis.

autem marini fluctus ventorum violentia intumescunt atque attolluntur: ita quoque in humanis corporibus eadem vi agitantur humores atque exæstuant, quorum vapores ac fumi sursum delati, mentem inquietam reddunt, animumque morosum, difficilem, querulum, præfractum, durum, intractabilem, adeò, vt subsistente illa affectuum intemperie, non facilè ab huiusmodi hominibus quicquam impetrâueris, aut possis obtinere, præsertim mulierculis aut auaris seniculis: qui cùm sint suspiciosi, odorantur plerosque insidiosa quadam ciuilitate aliquid venari ac captare, quos indignatione quadam repulsos maledictis onerant, nisi fortè tempestiuè atque in tempore, quod omnium primum est, ac præcipuum, accesserint. Sunt enim, qui dextrè sua negotia perficiunt, ac captata occasione, arreptaque opportunitate.

Vēti etiam animo intemperiem adferunt.

Opportunitas captanda.

Pertentant aditus, & quæ mollissima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus.

Ex Virgilio desumptū Aene. li. 4.

Quocirca cùm multa sint, quæ naturæ humanæ cōditionem permutare sunt idonea, tùm maximè ventorum concursus, auræque instabiles motus, quorum impulsu non modò corpora, sed spiritus animalis incommoda percipit, ipsaq; mens intemperie quadā afficitur, adeò, vt pro aeris ac flatuum varietate, modò nubila existat ac turbida, modò serena, placida, sedata: quanquam victus vitæque intemperantia multū momenti adferat in constituendo corporis habitu, fouendisque affectibus. Inter ventos autem, qui hominibus maximè infesti sunt, ac valetudini officiunt, Austrum refero, *Zuydt*, natura effuctuq; calidum ac humidum. Eo siquidem flante terra madescit imbribus, atq; humore affatim perfunditur, quò fit, vt corpora prō ptissimè putrescant, atque humorum corruptelas concipiāt, Catarros quoque excitat ac defluxus in

Auster instabilis.

Auster quos morbos excitet.

 fauces

fauces, vocalem arteriam ac pulmones, hinc coryſæ, raucedines, tuſſes, morbi comitiales, vertigines, lethargus, apoplexia, lippitudines, ſurditates, aurium tinnitus, multaque alia, quæ cumulatè ſpirante Auſtro emergunt ac ſcaturiunt. Obſeruaui autem ſæpius diuturno eius flatu grauidas abortire, ac partum excutere, obortoque immodico profluuio periclitari. Cùm enim partes corporis, ligamenta, nerui, muſculi, membranæ, anſæ, omenta, quæ geſtando oneri inſeruiunt, flacceſcere incipiant, ipſumque vterum concepto humore nimio, lubricum fieri, ac ſenſim dilatari contingat: fieri nequit, vt natura onus perferat, ac legitimum geſtationis tẽpus aſſequatur, præſertim vbi poſt ſiccitatem ac ſqualores humida tempeſtas inciderit, quæ cum ſiccis ac bilioſis corporibus non incommoda, tum pituitoſis atque humidis, nempe pueris ac mulieribus, quique paluſtria atque vliginoſa loca incolunt, cùm primis noxia: eoque fit, vt infantes atque impuberes implacabili tuſſi infeſtentur, *kindthoest* Belgæ vocãt, quod ſingultu quodam prodeat, nullis admiſſis inducijs, aut reſpirãdi ſpatio. Cùm enim continenter ac laborioſè, nullaque interpoſita mora tuſſiunt: irritus tamen eſt conatus, nec quicquam proficiunt, adeo vt intercepto occluſoque anhelitu, ſuffocatio immineat, atque obturatis ſpirandi fiſtulis anima ac ſpiritus, qui vltrò citroq; commeat ac reciprocatur, poſtico prodeat erumpatque non ſine maximo vitæ diſcrimine, niſi natibus vtroque genu arctè compreſſis illum cohibeas ac reprimas: quo ſpiritus, qui inuerſo ac præpoſtero tramite ſibi viam molitur, atque aliundè erumpere geſtit, reſiliat, aſſuetaſque ſpirandi fiſtulas repetat. Cõtrahitur autem hoc tuſſis genus ex humore tenui ac fluido, qui non cõglobatur aut concreſcit, ſed in pulmonis cõceptacula

Auſtri incõmoda in excutiendo partu.

Auſter bilioſis nõ incõmodat.

Auſter pituitoſis noxius.

Tuſsis à liquido humore moleſtus.

Tuſsis pueros ſtrangulans.

effunditur ac diffluit, adeò vt naturæ vis ac facultas tam liquidum excrementum nec coactum aut concretum expellere nequeat. Vt enim gutta aquæ, aut alterius liquoris in tabulam aut planitiem effusa non coit, sed diffunditur ac dissipatur, ita vt primoribus digitis prehendi non queat : ita humor is è capite in fauces ac vocalem arteriam, pulmonumque fibras delapsus subduci nequit, quanquam natura continenti tussi hunc excussisse laborat, sed frustra, quoniam ob tenuitatem cōtactum subterfugiat atque elabatur : crassa quoque pituita, quæ tanquam viscus pulmoni inhæret, nō minus, quàm tenuis homines fatigat, sed nullo strangulandi periculo. Hos itaque morbos ac valetudinis incommoda Austrini flatus corporibus inferunt, multisque alijs causam præbent ac seminarium. Siquidem liquefactis diffusisque vndiq; humoribus tumores articulares, ac dolores podagrici excitantur, quibus afflictæ singulæ corporis partes ad omnes functiones ac munia redduntur inidoneæ. Quòd verò ad internas vires atque animi munera attinet: mens, flante Austro, languida est, demissa, stupida, deiecta, somniculosa, & quæ oscitanter omnia aggrediatur. Hæc quoque vis in rebus inanimatis se profert ac vires exerit. Siquidem obseruamus, spirante Noto, in ædibus omnia flaccescere ac madida esse, lintea, lodices, tegeticulas, stragula, papyrum, membranas, chartas geographicas, reliquamque supellectilem : paludes quoque ac stagna, amnes, flumina, Oceanum, turbida spectari atque vmbrosa : Spirante autem Aquilone, omnia pellucida, clara, splendida, defecata, ita vt fundus sit conspicuus, omniaque in imo se spectanda proferant. Simile quiddam accidit in sanguine & humoribus, quorum sordes & feces emergunt Austrinis flatibus, ac menti caliginem inferunt:

Simile à re liquida & fluida.

Auster articulares dolores mouet.

Auster animo grauis.

Auster omnia obnubilat, Aquilo serenat.

ferunt: recondunt verò se ac subsident, flante vel Subsolano vel Zephyro, alijsque vẽtis placidis perspirantibus. hinc maxima in animis hominum alacritas, mentisque erectio, vbi cœlum Solis splendore nitescit: maxima contractio, animiq; mœror & deiectio, si quando aura caliginosa est ac nubila, ventique turbulenti sæuiunt. Simili ratione imminentibus pluuijs, spiranteque vel Noto, vel Africo, cloacæ, stagna, paludes, foricæ, latrinæ, aliaq; loca proluendis sordibus destinata, graues halitus effundunt, atque esculenta quæque vitiant, ita vt minus diu asseruari possint.

Aer serenus mentẽ exhilarat.

Noto spirãte paludes olidæ.

Venti collaterales atque intermedij, qui à meridie nonnihil declinant, ac versus Occasum hibernum paululum deflectunt, pares cum Austro & Africo vires obtinent, inter quos refertur Libonotus atque Austroafricus *Zuydt Zuydt Weſt.* ab illa enim cœli plaga proruit ventus turbidus ac nimbosus, non minus corpori, quàm animo mentique infestus: habent enim eam vim flatus impetuosi, vt humores in imis visceribus, velut sentinã in nauibus, commoueant: quorum fumis & vaporibus agitata mens, intemperies cõcipit, affectibus commouetur, incandescit, tumultuatur, inquieta est, ac non secus, quàm Oceanus, æstuat ac feruescit, ita vt spiritus quoque aerei ac mali Genij aliquando se tempestatibus ingerant, ac faces ministrent, mentique humanæ se tacitè ac latenter insinuent, eamque vexent, lacerent, exagitent. Vulgare est autem apud Belgas plerosq; emotæ mentis, & quibus sensus diminuti sunt, aut spiritus animalis vitiosa aliqua qualitate imbutus, triduo etiam antequam tempestates ac venti ingruant, tumultuari, omnesque vicos, compita, plateas, angiportus circumire ac concursare modò silẽtes ac taciturnos, modò clamosos atque obstrepentes, ita vt vulgus dictitare

Lybonoti & Austroafrici natura.

Genij mali ad inferenda damna præsto.

Mẽs quib⁹ vacillat, ab aere citò offenduntur.

ſtitare ſoleat, Suborituram aeris intemperiem, atque vt ferè aſſolet, imminere tempeſtates, imbres, procellas, turbines. Econtra vbi ſudum eſt cœlum, ac tranquillum, ventisque placidum exiſtit: omnibus ſe comes præbent, blandos, ſuaues, affabiles, feſtiuos, lepidos, ſic tamē vt ridiculos ſubinde mores ac facetos exprimere non deſinant, ex quibus facilè coniecturam feceris, quo ſint corporis habitu, qua mentis conſtitutione.

CAETERVM inter ventos, qui in Auſtri confinio conſtituti, ab Occaſu hiberno perflant, nullus Africo, vulgò *ZuydtWeſt*, impetuoſior, aut procellis fœcundior. nam tonitrua ac fulmina æſtiuis menſibus profert, ſæuasque tempeſtates parit, adeò, vt culmina conuellat, ſata proſternat, naues in vada ac ſcopulos illiſas, ad naufragia impellat, æſtate tamen, quàm hieme, minus diuturnus: vt enim ſubitò exoritur, ac furibundus eſt, ita confeſtim deſinit ac conſopitur. acuit autem huius iras ventus ille, quem Horatius Iapiga vocat, *WeſtzuydtWeſt*, omniaque exaſperat, & ſæuiora efficit: qui etiam magna anni parte ſtationem ſuam conſtanter tuetur, expulſisq; alijs incunte hieme continenter ſpirat, maximo nauigantium incommodo: æſtate autem media magis placidus eſt, ac minus turbulentus. Qui verò ab æquinoctiali Occaſu ſe proferunt, nempe, Zephyri ac Fauonij, *West*, Italis *Ponente*, ineunte vere atque hirundine prima, placidi ſunt, amœni, blandi, ſuaues, quique omnia fouent ac recreant. ſiquidem moderato Solis calore tepefacti, ſtirpes ac floſculos eliciunt, omniaque rediuiua præſtant, ac renouant, adeò, vt etiam ſanguinem, ac ſynceros humores, qui hieme deliꝰtuerunt, proferant, diſcuſſaq; mœſtitia atque animi nebulis, mentem hilaritate ac lætitia reficiant.

Africi natura.

Iapix ventus.

Fauonij natura.

Deſinen-

Desinente tamen autūno, anniq́ue circuitu in hiemem inclinato, venti Occidentales inclemēter sequiunt, terrasque ac maria, turbulenta tempestate concutiunt: in excitandis verò morbis frigidis ac pituitosis non minus, quàm Austrini flatus, noxij sunt ac perniciosi. Venti autem Occidenti ac Septentrioni confines ac finitimi tres enumerantur,

Cori & eorū, qui illi affines sunt natura. Corus siue Argestes, *VVest Nordt VVest*, Circius ab occasu solstitiali *Noordt VVest*, Thracius *Noordt noordt VVest*, venti omnes validi, qui marinos fluctus furenter quatiunt, diruptisq; ac conuulsis aggeribus Oceanum in continentem longè lateq́ue deuehūt. duabus autem anni partibus potissimùm vigent, declinante autumno, atque aduētante vere: præsertim mense Martio; quibus temporibus grandines, nimbos, procellas, fulmina è sublimi deijciunt, ita vt vno temporis momento, aut perexiguo saltem interuallo tres illi inter se conglomerati, proruant, magnaq́ue detrimenta hominibus, satisque inferant. Emergunt autem ex ijs ac plerisque alijs repentini, subitiq́ue flatus, qui in concitatissima aeris intemperie, ignitos globos, ardentesq́ue faces eiaculantur, vt Præster, Ecnephias, ventusque Typhonicus Paulo Apostolo infestus.

Actor.27. Obseruata sunt hæc superioribus sæculis, cùm alijs, tùm maximè Virgilio, qui ea hisce versibus complexus est, quæ singulis anni temporibus non sine insigni clade, atque annonæ iactura nobis obueniunt.

Georg. li.1.

Quid tempestates autumni, & sidera dicam?
Atq; Vbi iam breuiorq; dies, & mollior æstas,
Quæ Vigilanda Viris, Vel cùm ruit imbriferū Ver.
Sæpe ego, cùm flauis messorem induceret aruis
Agricola & fragili iam stringeret ordea culmo:
Omnia Ventorum concurrere prælia Vidi,
Quæ grauidam latè segetem ab radicibus imis,

Sublime

Sublime expulsam eruerent, ita rubigine nigro,
Et pluuia ingenti sata læta, hominumq; labores
Diluunt.

Corporibus quoque, quæ non minus, quàm culmina conuellunt, multos morbos inferũt. Siquidem vere & autumno, tum præsertim mense Martio, articulis, neruis, musculis, membranis, tendinibus puncturas, rigores, contractiones, palpitationes, lassitudines vlcerosas accumulant, ita vt sic affecti, futuræ tempestatis prognostica edant, & qualis sit exoritura aeris intemperies, indubitanter denuntient ac præsagiant, nostri *Weerwijs* vocant, hoc est, euenturę tempestatis præscios. quales ferè sunt valetudinarij, quique morbida ac ficosa cadauera circumferunt. Et quemadmodum huiusmodi venti morbos ac febres, multaque valetudinis detrimenta adferunt, ac sanitatem vitiant: ita solo fœcundo ac fertili, excultisque agris ad sementem atque vberem messem officiũt. Terra siquidem non minus vento rigido proflata, quàm pluuia tristi atque insuaui madefacta, non salutares herbas, sed lolium, zizania, sentes, carduos, lappas, tribulos, vepres profert, quæ sata strangulant, nisi sedulò extirpentur. His proximè adsistit Septentrionalis, *Noord*, Italis *Tramontano*, nonnullo ad ortũ progressu, Aparetias *Noordt, nordtoost*, Aquilo seu Boreas ab æstiuo & solstitiali ortu medium locum tuetur, *Noordt oost*. Cæcias verò *Oost, noordt oost*, ab Aquilone Subsolano, seu Apeliota stipatur. Septentrionarius natura effectuque frigidus & siccus existit, magna ex parte serenus, licet aliquando pluuius, mitigat autem Cori & Circij ferociam: vbi enim plus satis sæuitum est, ac iam propemodum sunt defessi, in ventum Septentrionalem ferè desinunt, sic vt mox aura mitescat, ac tempestas sopiatur: quocirca vnicè eò transferri cupiunt hos

Veletudinarij auræ iniurijs obnoxij.

Aura rigida satis noxia.

Septentrionalis venti natura.

ventos indigenæ. nam si versus Austrum ferantur, recrudescit intemperies ferocius, ac rursus nouas vires concipit, quò fit, vt quotannis multæ rostratæ naues, ac vastæ holcades periclitentur, atq; in ipso ferè portus aditu in breuia & syrtes, vadaque cæca ac latentia illisæ dissoluantur, incredibili mercium iactura ac dispendio. Quocirca ventus Septentrionalis, non solùm Coro & Circio salubrior, sed etiam sedatior, atque in concitandis ciendisque tempestatibus mitior: tametsi hibernis aliquando mensibus rigidus sit, ac violenter spiret, quò fit, vt catarrhos excitet, pleuritides, atq; anginas, sed alia, quàm Auster, ratione. Siquidem spirante Noto humores liquefacti, sponte dissoluuntur, atque è capite in subiectas partes defluunt. Septentrionali verò atque Aquilonio flatu, quoniam constringi contingat musculos ac membranas, pituita exprimitur, quemadmodum complicatis compressisque in pugnum digitis, ex spongia aquam extundimus. Quacunque autem anni parte hi venti spirant, frigore corpora afficiunt, meatus constipant, aeris contagia dissipant, coactoque intus calore natiuo, concoctioni auxiliantur. Cùm autem Austrini flatus, dissoluta corporis compage, membrisque languore ac veterno affectis, homines somniculosos efficiant, oscitãtes, flaccidos, veternosos, nauseantes, desides, atq; ad obeundas vllas functiones, aut exercitationes imparatos. Tum Aquilonij, Hippocrate teste, agiles præstant, viuidos, erectos, alacres, gesticulosos, atq; ad quiduis aptos, præsertim quibus habitus est humidior. ijs enim naturæ munera ac functiones melius perficiuntur, omniaque salubrius procedunt, quemadmodum siccis aridisque corporibus, humidus cœli status salutaris. eo enim minus frigore rigent, aut vruntur calore. Cùm itaque duo isti venti

Auster & Aquilo diuersa ratione catharrhos mouent.

Simile à spongia cõpressione.

Li.3. Apho.

venti Auster & Aquilo, illisque vtrinque affines in tota ferè Europa vicissitudines anniuersarias constituant, præ cæteris hos obseruandos censeo: nullus enim ventorum per totum anni circuitum spirat constantius: siquidem cessante sopitoq; altero, alter exoritur, suamq; stationem tuetur: tametsi cæteri paulò antè memorati suas vices etiam sortiantur, sed qui celerius conquiescant ac desinant. Quocirca horum vtriusque habenda ratio, non solùm in tuenda valetudine, profligandisque incommodis, sed cùm iter ingredimur, aut cùm terra marique nos aeri committimus. Hoc enim longa obseruatione compertum habeo, Aquilonem noctu exortum non esse diuturnum, aut stabilem, nec triduo in ea statione atque ijs excubijs consistere: quod, Aristotele teste, etiam Homerus, dum Vlyssis errores prosequitur, indicauit, *Auster & Aquilo præcipui in mouẽdo aere.*

Tertia lux nunquam nocturno Aquilone laborat.

Quod eò fit, quoniam exhalationes ac materiam minus copiosam sit nactus, quibus subsistere possit, ac diuturniores flatus perficere. Siquidem motus atq; agitatio aeris, qui ventum efficit, ab eoq; vires & incrementa concipit, debilis est, imbecillis tenuis, exiguus, ita vt vires desint, quarum adminiculo progredi posset, ac se diutius proferre, efficique diuturnus. *Aquilo quando minus diutur nus.* Vt enim in morbis ac febribus humorum copia ac redundantia omnia grauiora, magisque diuturna facit, atque insultum producit: ita vehemens aeris concitatio, atque exhalationum vaporumq;, qui è terra emanant, creber densusq; concursus ventos exasperant, atque illos cùm violentos, tum diuturnos efficiunt. *Simile ab insultu febris.* Et quemadmodũ ignis confestim extinguitur, vbi arida nutrimenta desiderantur, ac fomites desinunt: ita Aquilo, intẽpesta nocte, vel ipso noctis crepusculo *Simile ab ignis fomite ac nutrimento.*

exor-

exortus, mox euanescit, ac stationem deserit: eoq. fit, vt exercitati nautæ non temerè Aquiloni fidant ad primum intuitum, nec quidquam aggrediantur, nisi triduanus sit: cùm Auster primi diei exortu spem fulciat nautis, diuturnum fore ac spiraturũ constantius: Quod ipsum apud Italos naucleri ac nauarchi, qui vulgari idiomate Pilotæ & Admiraldi dicuntur, Prouerbio designant, Νότος πρῶτος, Βορέας τρίτο·.

Pilotæ seu nauclerisuẽ torũ obseruãtissimi.

Cui sententiæ cùm esset addictus Andreas ab Aurea archithalass⁹, hoc est, Cæsarianę classis apud Genuenses præfectus, Carolo Imperatori eius nominis Quinto id obseruandum consuluit. Siquidẽ cùm in Africam expeditionẽ meditaretur, ac Cæsar ad primũ Aquilonis conspectum, Mauros adoriri tentaret, admonuit alter, non incitandas triremes, nec classem mari committendam, nisi Boreas seu ventus Aquilonius triduum substitisset: Austro verò ingruente, euestigio, primaque luce in altum ducendas naues, ac confestim, nullaque mora, si omnia adornata sint, fuisq; armamẽtis abundè instructa classis, nauigationem instituendã, velaque exponenda flatibus: non enim metuendum, ne mox desinat, aut minus futurus sit diuturnus: cùm ferè nebulis densisque nubibus fultus, ac caligine stipatus, diuturnitatis, ac constantiæ spem præbeat.

Andreas ab Aurea exercitatus nauarchus.

Andreas ab Aurea quid Carolo Cæsari consuluit.

Cæcias Orientali vento, minimo interuallo à dextra proximus, minus Aquilone violentus est, aut sonorus, nec frigore tam penetrabili, flatuque rigido, quod Soli sit vicinior: conuoluit autem ac conglomerat nubes, illasque conglobatas ad se allicit, quoniam retortæ aliarum nubium, vel montium obiectu resiliant: quod in fluminibus, atque amnibus, ipsoque Oceani fluxu sæpius obseruaui, in quibus non cõtinuato cursu, obseruatoq; alueo fertur

Cæcias cuius natura.

Cæcias qua ratione nubes trahat.

fertur ac voluitur fluctus, sed vtrinq; circa littoris oras, ac ripæ extremitates reflectitur ac retorquetur, auerso scilicet ac deflexo, contorto dextrorsum ac sinistrorsum cursu, nec aliam huius rei excogitari posse rationem video. Ex huius autē venti natura Prouerbium manauit in improbos, Mala ad se attrahens, vti Cæcias nubes, vt nunc passim factitant nocturni oppressores, qui conglobati intempesta nocte ædes subruunt, atque excruciato hospite, adactisque domesticis ad commonstrandum thesaurum, omnia conuasant, ac diripiunt: *kneuelaers* nunc passim appellantur, à violentia, quam inferunt ac contorquendis hominū membris. Cæterùm vt ex rebus naturæ salubre aliquod documentum eruatur, hoc cuique persuasum cupio, omnes istos aeris & naturæ effectus, ā nutu atque arbitrio summi opificis pendere, eiusque vi perfici. Siquidem ignis, grando, nix, pruina, glacies, turbines, ac spiritus procellarum obsequuntur verbo illius. Ipse enim mittit niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerē spargit: qui iacit grandinem frustulatim, atque efficit, vt omnia glacie constrata sint, tanquam planicies, adeò vt nemo à frigore eorum possit subsistere. Ipse eadem, incitato flatu, liquefacit, ac confestim in pluuiam resoluit. Ipse aufert Eurum, atque in virtute sua inducit Africum. Ipse dominatur potestati maris, motum autem fluctuum eius compescit ac mitigat. Ipse producit ventum vrentem, & arescere facit germina terræ. Patitur quidem Deus mundum hunc, atq; vniuersi naturam ferri, voluiq; suo ordine ac modo, vt initio constituit, elementa, sidera, Oceanum, ventorum impetus, veris, æstatis, autumni, hiemis discriminata tempora, sic tamen, vt penes eum horum sit potestas & imperium. Siquidem vbi illi visum est, & expedire videtur, quædam in scelerum vindi-

Prouerbiū in impro-bos.

Psal. 148.

Psal. 77.
Psal. 68.
Aggæi 1. & 2.

Deus elementis vtitur ad inferenda damna.

vindictam exasperat, ac sæuiora efficit, multasque clades ac damna horum ministerio hominibus infert, quò mentes sopore oppressas sopitasq; ac delicijs indormientes excitet. sic enim religionis desertoribus minitatur : Quòd si præceptis meis nō fueritis obsequuti, persequar vos tabe, morbis ac febribus, animique tædio ac mœrore : dabo vobis cœlum ferreum, & terram æneam, ita vt nequicquam ac frustra vires consumentibus neque terra fruges, neque arbores fructus proferant. Sic apud alios expostulat cum populo suo : Excitaui vobis ventum vrentem, quo rubigine atque vredine vos afflixi, vestrosque hortos, olivueta, vineas, ficeta cōsumpsit bruchus & eruca, nec tamen ad me estis reuersi, dicit Dominus : Quò euenit, teste vate alio, Vt terra rorem, pluuias atque imbres deneget, omniaque sata ardore, rubigine, grandine infestentur. Quæ documento sunt, ac quemque erudiunt, tempestates, nimbos, grandines, tonitrua, fulmina, turbines, ex naturaliū quidem causarum progressu exoriri, sed quæ recrudescant, atque homines diuexent atrocius, vbi Deus illos castigatos ad frugem reuocat, qui vbi resipiscēte homine factus est placatior, ac furor mitigatus deferbuit, calamitates transfert, immutat, cohibet, imminuit, omniaque feliciora pollicetur, nempe vberem annonæ prouentum, agros fœcundos ac fertiles, tempestiuam pluuiam, messem copiosam, trituram, vindemiam, greges, armenta, pecora, quæ voto respondeant, corpus salubre ac vegetum, vires firmas, facultates ac res familiares stabiles, animum verò impauidum, tranquillum, securum, quietum, infractum, & qui fiducia Diuinitatis, vnde mentem haustam ac libatam obtinemus, non facilè expallescat metu, aut timore concutiatur.

Leuit. 26. *Amos* 4. *Agg.* 1. 2. *Deut.* 28. *Psal.* 90.

De Pixide nautica, vulgò Compas, *quam Plautus Versoriam vocat, cuius obtutu atq; obseruatione naucleris velificatio perficitur: & qua vi ac ratione continenter septemrioni obuertatur.*

CAP. IIII.

CVM ventorum paulò ante habita sit ratio, eamq; fusius explicasse visus sim: restat, vt de Versoria nonnihil proferam: quandoquidem nautæ huius vsu & cōmoditate nauigationem instituūt, ac longa maris spatia, tractusque Oceani immensos, denique locorū situm ac distantiam dimetiuntur, & quantum viæ peractū sit, & quid restet peragrandum, exactissimè explorant, omniaq; ad hanc pixidulam, tanquam amussim, exigunt: quā vim consequitur ex magnetis aut lapidis Lydij attritu, qui singulari vi pollet in attrahendo ferro, nisi oleo, aut pingui aliqua re oblitus sit. tunc enim id respuit: hic nostratibus *zeylsteen* vocatur, quòd eo cursum nautę instituāt, ac securè velificentur. Sub est huic pixideculæ rotula quædam versatilis, papyracea; plana, circinatæ rotunditatis, tenui ac bipartito ferramēto suffulta, in cuius centro seu medio turricula ærea acuminata (nam ferrum rei effectum eo loco impediret) affixa est, quæ stylo ac cuspidi acutissimæ insistit, eoq; hinc inde in ęquilibrio voluitur, atque vbi cōquiescit, pars illa, quæ lilij imagine inscripta est, & in quā ferramentum magnete confricatū desinit, stabiliter Septētrioni obuertitur, polumq; Arcticū respectat, quocunq; etiā contorto clauo nauis impellitur. Producūtur aūt in huius rotulæ circulo à centro ad circumferentiam æquali distantia duæ & triginta lineę, quę & ventos ac cœli cardines designant, terræque ac maris spatia portubus distincta commonstrant, ac numera-

Versoriá Septentriōnis index ex vi magnetus.

Oleum magneti vim attrahēdi eripit.

Versoria ex quibus constet, eiusq; descriptio.

Nautæ clepſydris vtuntur. numeratis reuolutis clepſydris, aut, vt nunc vſus eſt, defluente arena, clepſammis quantum itineris emenſum ſit, & quid emetiendum, quantoque interuallo à loco quò properant, abſint, exactiſſimè dinumerant ac metiuntur. Qua autem vi magnes in Verſoria hæc perficiat, qui ex aduerſo Septentrioni ſe opponit, eamque cœli partem obtuetur, non facilè ratione expediri poteſt: quanquã multorum ingenia anxiè torſerit huius rei inueſtigatio. *Magnes qua ratione ferrum alliciat.* Sunt qui in mutuum conſenſum ac concordiam referant, quã alter alteri ſimilitudinis ratione, quã perficitur attractio, mirificè afficiatur, ſic vt magnes odoretur ferrum in montibus Septentrionalibus, ex quibus erutus eſt: non ſecus, quàm vultures, naturę ſagacitate, cadauera maxima locorum diſtantiã, biduo etiam, vt plerique opinantur, antequã cædes facta ſit. *Simile à Vulturum ſagacitate.* Multa aũt perfici occulta, abditaq; facultate, quorũ non facilè ratio iniri poteſt, palã eſt, ita vt effectum rei conſpiciamus, cauſam verò ignoremus. Sic Rhabarbarum & Scamonium flauam bilem expurgant: epithimum, polypodion, ſena humorem melancholicum: Agaricus pituitam: Succinum Gagates lapis: adamas feſtucas ac paleas allicit. Argentum viuum auro afficitur, eique maritari gaudet. *Vnde herbis purgandi efficacia.* Quam vim etiam herbis ineſſe ſpectamus, itã vt nõnullæ mutuo complexu ac vicinitate delectentur: aliæ inter ſe diſſideant, ac contactum alterius reſpuant. Simili quoque affectu & inclinatione magnes iſtã perficit in hac pixide, ac Solarijs minutis, quibus iter ingreſſi ad ſolem horas exploramus, vbi extrema ferri pars expolita, non rubigine vitiata, hoc lapide confricata eſt, quę ſemper Septentrioni obuerſa polũ cõmonſtrat, qui Epibatis, hoc eſt, viris nauticis *Leye* dicitur, quæ vox à deducendo nomen ſortita eſt, vt *Leydtſman* ductor & comes itineris; cuius adminiculo

Solarium quod Solẽ cõmonſtrat

Epibata, een bootſman.

adminiculo cursum dirigimus: veteribus Cynosura denominata, atque Vrsa minor, longo vsu & experientia obseruata æquor sulcātibus, quoniam fixa est, & immota. Vrsa autem maior Elice vocatur, cuius Cicero in Academicis meminit. huiusmodi propemodum verbis: Meas cogitationes dirigo non ad illam paruulam Cynosuram, sed ad Elicen & clarissimos Septentriones, id est, rationes has latiore spatio non ad tenue elimatas, eoq; fit, vt errem & vager latius. Quo indicat, fusissima se consectari, ac laxatis velis diuagari latius: tametsi certior cursus sit, ac minus deuius, qui inspecta Cynosura perficitur: quod ipsum Aratus admonuit. *Cynosura, Vulgò Leye nautis.* *Lib. 4.*

Hic Iouis altrices Elice, Cynosuraq; fulgent.
Dat Graijs Elice, cursus maioribus astris,
Phœnicas Cynosura regit: sed candida tota
Certior est Cynosura tamen sulcantibus æquor,
Quippe breuis totam fido se cardine vertit. *In Phænomi.*

Desumitur autem Ciceroni hic loquendi tropus à nautarum consuetudine, quorū alij, qui exactissimè omnia student dimetiri, oculis in minorem vrsam sunt defixi, alij, qui minus rigidè omnia obseruant, nec in vllis angustijs sunt constituti, vrsam maiorem intuentur. Ita Cicero, qui non vult arcta atque astricta consectari, sed latos ac spatiosos Rhetorum campos obambulare, Elicen, seu maiorem vrsam sibi, tanquam scopum defigit. ita enim diuagari licet, ac longius progredi, vt qui nullis certis limitibus concluduntur: securior verò est velificatio, & certior, minusque digreditur extra stationem nauigium, vbi vrsa minor, (quæ propriè nostratibus Polus dicitur, populari voce *Leye*, hoc est, ductor in dirigendo cursu) inspicitur. Nostri verò naucleri præter Polum, quem non oscitanter obseruant, Pixidem hanc versatilē continenter intuētur, cuius vsu & cōmoditate etiam intempesta *Simile Ciceroni à polo desumptum.* *Ciceronis locus in Academicis explicatus.*

Verforia an recens inuenta. nocte ac denfiffimis tenebris, atraque caligine, clauo affixi nauem dirigunt. An autem hoc inftrumentum nauticũ fuperioribus fæculis extiterit, an noftro id æuo excogitatum, non aufim certò pronunciare: hoc tamen mihi perfuadeo, Plautinam illam Verforiam, aut eandem effe cum hac noftra, aut illi affinem: quanquam, vt opinor, hæc Pixidecula noftro iam tempore magis exculta fit, elimata, expolita, omniaq; exactius demõftret. Cùm autem Pœni ac Carthaginenfes nauigandi periti vltra bis mille annos non folùm maris mediterranei portus ac littora frequentarent, fed in Oceanum longius progreffi, inftructiffima claffe totum Mauritaniæ ambitum perluftrarent: verifimile nõ eft, huius rei vfum illis defuiffe: ne commemorem Tyrios ac Sidonios, apud quos, Ezechiele tefte, maxima olim erat negotiatio, ac nauigandi peritia: ac præter hos, Solomonis naucleros, qui claffe per mare rubrum ac finum Perficum deducta, quà aditus in Indiam patet (Ophir Iudæis appellatam) immenfam auri vim, ac fimias, pauones, elephantos, gemmas adferebant, vt nunc Lufitani factitãt, qui hunc nauigationis curfum vix anni curriculo perficiunt. Quocirca non facilè cuiquam perfuaderi debet, illis temporibus ignorata fuiffe hęc velificandi adminicula, præfertim fæculo tam felici, tantifque artificibus induftrijs, ac folertibus fœcundo. Fieri autem poteft, vt ob Barbarorum incurfiones, vaftitates, cędes, incendia, populationes, tam falutare inftrumẽtum interciderit, extinctis etiam oppreffifque artificibus: rurfus, pacatis rebus, ac fopito tumultu bellico, cura atque induftria hominum (quorum ingenia inuentioni rerum accommoda) poftliminio in vfum fit reuocatum. Ita nõ defunt, qui afferant, multa fuperioribus annis in vfu fuiffe, quæ nobis nunc noua videntur, ac recens

Carthaginenfes nauigandi periti.

Cap. 27.

Reg. 3. c. 10.

Multa in rerum natura exolefcunt.

cens excogitata: quod ipsum Solomon constanter asseuerat. Quicquid, inquit, olim fuit, nunc est, & simile illi, quod paulò pòst futurum: quicquid factum est olim, nunc existit, & illo intercidente postmodum renouabitur Obiter nihil sub sole nouum, & si quid velut nouũ ac recens ostẽdatur, id priscis sæculis aliquãdo extitit, nec futura est apud posteros memoria eorũ, quæ nunc vigent, quoniã interitura sunt, ac vetustate exolescent. Sic nõnulla videtur olim fuisse imprimendi ars, vt quibusdã placet, ex vetustis picturis, sigillis, annulis, nomismatis, in quibus literarũ characteres graphicè velut typis expressi conspiciuntur: neque enim illi ætati cęlatores atque artifices defuerunt: quãquam, si à veteribus tale quiddam excogitatum sit, vt nemo debita laude fraudandus, fateri quisq; debeat, omnia minus fuisse exculta, nitida, subtilia, elimata, nec tam spectabili literarum varietate exornata atque expolita. Bombardas quoque tormentaque ænea ac ferrea, tum Sclopetas manuales cæteris habiliores, ac magis tractabiles, vulgò *Pistoletten oft Sincroeren*, quod manu capulo illorũ, tanquam clauo, admota; excussisq; è silice scintillis, in obuios detorqueant, superioribus sæculis extitisse, nonnulli ex Virgilianis hisce versibus contẽdunt:

Eccle. 1.

Solomoni nihil nouũ.

Ars impressoria an vetusta.

Bombarda an olim fuerint.

Aene. li. 6.

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis, & sonitus imitatur Olympi:
Quatuor hic inuectus equis, ac lãpada quassans,
Per Graiûm populos, mediaq; per Elidis vrbem
Ibat ouans, Diuumq; sibi poscebat honores
Demens, qui nymbos, & non imitabile fulmen
Aere & cornipedum cursu simulabat equorum.

Quanquam omnia ista dubia sint, nec certi quid de ijs statui possit, vt quæ fortè aliud quiddam designent. De Versoria verò alia est ratio: cùm enim Polus ac Cynosura, oppositis obiectisque nu-

bibus,atque offusa caligine, oculis nauigantium se subducat,ne semper sit conspicua,ita vt periculum vndique immineat:certò statui potest,in tanta o- lim nauigationis frequentia, illi ætati nõ defuisse

Li.10.c.14. hæc velificationis adiumenta. Nec me fugit, Philandrum editis in Vitruuium commentarijs cumprimis eruditis, in ea esse sententia, vt credat hãc Pixideculam, quæ chalybis ac magnetis vi polum, velut indice demonstrat, non ita multo retrò sæculis,in Campaniæ oppido Amalphis fabricatam.

Philandri opinio de Versoria. Verùm ego existimo, id instrumentum non inibi, nec eo tempore repertum,aut nostra memoria excogitatum,sed interpolatum, hoc est,renouatione quadam instauratum, illosque artifices effecisse, vt exactè atque ad amussim, nullaq; sui parte claudicante nutanteque perpendiculo seu virgula, verticem cœli, hoc est,polum, qui duplici cardine se prodit, indicaret, quò cursu magis secundo atque optato successu quaquauersum nauis dirigatur, omniaque ex voto atque animi sententia perficiantur. Quocirca veteribus huius vsum non defuisse, atque illius obseruatione maris spatia consueuisse dimetiri,Plautus expressè his versibus indicasse visus est,arrepta etiam nauigandi occasione,siquando res poscat celerem profectionem.

In Merent. Scen.5.

Si huc item properes, vt istuc properas, facias rectius.
Huc secundus ventus nũc est, cape modo versoriam.
Hic Fauonius serenus est, istic Auster imbricus.
Hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus cõciet.

Ita non est quod quis ambigat, veteribus eundem fuisse huiusce instrumenti vsum ac cõmoditatem.

Quid canes agat in rabiem, & quo potißimùm anni tempore, & qua ratione ijs mederi poßis.

C A P. V.

CANES

CANES fidi hominum custodes, ac familiares domesticique excubitores in rabiem aguntur, vel sole feruido, ac caniculæ ardoribus, vel hibernis mensibus gelu intensissimo. quoniam eo anni tempore acui atque acerbari atram bilem contingat, ac virus effundi, quod aspersione cōtactuq; exitiale est ac deleterium: æstate quidem perusto ab æstu solis sanguine, qui concepto contagioso spiritu inficitur: hieme verò quod sanguis concretus ac conglobatus, quique propemodum coagulatur ac congelascit, computrescat, quoniam corpori inclusus non ventiletur: quò fit, vt ab eo grauis halitus & contagio emanet, qui spiritus vitales vitiant ac contaminant. Quocirca huic animanti iis anni temporibus semper aqua offerenda, quam subinde lambant, præsertim cùm per loca æstuosa, vel nimis gelida, exerta lingua hianteque ore, se viatori itineris comites præbent, quo sanguis dilui possit atque irrigari, minusque ardore torreri. Columella, quod & Plinius eius nomine non subticuit, censet catulorum caudas post diem quadragesimum, quàm sunt editi, castrandas. sic enim tutos fieri à rabie, hoc modo; Neruus est, qui per articulos spinæ perrepit vsque ad vltimā caudæ partem, is mordicus vnà cum postremo articulo prehensus, (quod etiam nostrates factitare video) aliquatenus eductus ac protensus abrumpitur, quo facto nec in longitudinem indecoram porrigitur, nec fœdum & enorme incrementum capessit, denique vt plurimi pastores asserunt, rabies arcetur, ab eaque tuti sunt. Alia etiam est cautio ac prouisio, qua obtineri potest, ne canis vnquam efficiatur rabiosus. Subest linguæ catellorum neruus vermiculi figura, rotunda teretique forma, vt etiam capiti humano, cuius cerebellū definit in speciem quandam, teredini, qui ligno innascitur, quàm si-

Sub æstu et gelu canes rabiunt.

Canes aquam exposcunt.

Lib. 7. c. 12.
Lib. 8. c. 41.

Cauda canum truncata, non rabiunt.

Canis vt à rabie præseruetur.

Vermis lingua canis eximitur.

millima. hic vermis linguæ exẽptus, canes à rabie tutos præſtat. Non diſſimilis concretio ouillis pedibus anterioribus ac poſterioribus inhæret parte, qua terram calcant, vermiculi ſubrotunda forma, lanuginoſa intus ac crinita congerie, qualis eſt in roſarum ſpongiolis ac calicibus, quibus ſemen includitur, molli tenuique lanugine implicitũ. exemi autem tale quiddam ſæpius ex decoctis eius pecudis pedibus, teredini, qui vermiculãti ac carioſo ligno ineſſe ſolet, aut nucibus auellanis prorſus affine atque aſſimile. Quod ſi quis aut incuria, aut huius rei ignorantia pedes ouillos ederit, quibus illa concretio non ſit exẽpta, confeſtim nauſea, ac ſtomachi dolore afficitur, omniq; momẽto ad ructus ac vomitionem incitatur. Perſuaſum aũt habet promiſcua multitudo, venenoſum quiddam ſubeſſe huic cõcretioni: quod vt nõ auſim certo aſſeuerare, aut ijs aſſentiri: ita facilè crediderim, capillatam illam congeriem, piloſamq; lanuginem, quæ biſulcis fiſſisque vngulis inhæret, concoctioni officere, ac ventriculo negotium faceſſere. Opiliones autem, paſtoresq; ouium ea ſunt opinione imbuti, nullum hoc animante in curſu fore velocius, omniaq; quadrupedia pernicitate ſuperaturũ, niſi tale quiddam articulis, quibus ſe fulciunt, ſubeſſet: qua de re quid ſtatui debeat, nõ auſim exertè pronunciare: hoc tantum teſtatus, obſeruaſſe me has pecudes fugitantes, vbi canes ac lupi prædæ inhiantes, illas inſectantur, celerrimo quidem curſu ſe ſubducere, ſed non lõgius progredi, ac mox reſpectantes ſubſiſtere, ea, vt opinor, ratione, quòd præter pauidum animum & meticuloſum, aliquid illas remoretur pedibus ſubditum, & quòd anheloſæ ſint, ac pulmonis vitijs obnoxiæ: quod indicat arida tuſſicula, qua ſubinde infeſtantur: quò fit, vt longius producere curſum nequeant. Vt itaq; huic pecori

Ouillis pedibus lanuginoſa concretio ſubeſt.

Ouiũ natura in curſu.

pecori tale quiddam subest, quod illi in cursu moram inijcit: ita sub canina lingua subdelitescit neruosa, atque vt ita dicam, vermicularis quædā congeries, quæ à vermis specie atque effectu, quò rabiem infert, λύσσα dicitur, quæ vox & vermem & rabiem significat: Vnde Ἀλύσσον herba dicta, quod rabiem expugnet, ac canum more furiosos ac lymphatos cohibeat, etiam si ab ijs demorsos esse contingat. Quòd si catellis sectione id eximatur, nunquam efficiuntur rabidi, nec quenquā lethali morte impetunt, minimoque latratu sunt infesti. inflammatur autem huic animanti, atque incēditur sanguis melancholicus, alijque circumfusi humores, Caniculæ potissimùm ardoribus, ac concepto ex putredine contagio rabiem furoremque concitat, adeò, vt extumescente lingua ac neruo, qui illi subditus est, os spuma exitiali ac contagiosa saliua redundet, quæ etiam contactu inficiat. Siquidem cùm hoc animal notos ignotosque indiscriminatim adoriatur, si fortè ulli parti spuma aut saliua adhæserit, etiam citra morsum noxam infert, ac perniciem: nisi confestim salsugine eluatur. Cùm autem venenati huius morsus multa sint excogitata remedia, tum nullum magis præsentaneum, quàm euestigiò dilatare vulnus, ac scarificata cute, cucurbitulas copiosa flamma affectæ parti affigere, mox cataplasma adhibere ex porro, cepe, allio, eruca, centaurio minori, absynthio, ac butyro salito, melleque confectum. Vrina quoque impuberis fomenti loco applicata, virus elicit, nec non Opopanacum, ruta, sal, ficus, brassica rubenti folio, vnà cum melle & butyro pistillo subacta, læso membro admota. Nulla autem ratione incidenda vena, rapitur enim intempestiuo illo remedio virus in habitum corporis, ac continuò vitalia corripit, humoresque ac spiritus inficit.

Lyssa vermiculus sub lingua canis.

Canes quādo rabie concitantur.

Saliua canis rabidi noxia.

Remedia ad rabiem canis.

Morsus canis vena incisionē non exigit.

Quocirca

Rabie quæ expugnent. Quocirca quæ venenatos halitus diſſipant ac diſcu tiunt, intra corpus exhibenda, nempe Theriaca, mithridation, allium, ſcordium, Laſer quæ vulgo magiſtrantia & Oſtrucium dicitur, illique affinis Angelica, quæ laſerpitio poteſtate affinis eſt, radix zeduariæ, ruta, caltha, melyſſophillos, Iridis radix exiccata, innula, ficus, ligni Indici decoctum, ocymum vulgò baſilicum, cunula, hyſopus, tymbra, origanum, quorum quodque vi diſcuſſoria pollet, ſeu diaphoretica, quæ laxatis corporis ſpiramentis, atque excitato ſudore, virus diſpellit ac demolitur, nec patitur in venas dimanare. Noſtrates, qui mari finitimi ſunt, atque Oceani accolæ demorſos à cane rabioſo certatim ad mare rapiunt, etiam brutas pecudes, ac ſeptenis vicibus immergunt, non ſuperſtitione obſeruato illo numero, ſed vt efficacius virus eluatur: quo & illud conſequuntur, vt omnis aquæ metus, ὑδροφοβίαν vocant, qua maximè vrgeri ſolent, prorſus eximatur: nam ſic affecti & aquã appetunt, & expaueſcunt ob mentis alienationẽ, & quod ratione deſtituti ſint, quo fit, vt nullo rerum delectu ac diſcrimine ſalutaria reſpuant, atque auerſentur. appetant autem ac ferantur ad noxia, ſiquidem ſi bibant affatim, ſaneſcunt: quocirca, tametſi aquam omniaque liquida exhorreſcant, ad potum tamen cogendi ſunt, quò virus minus ad internas partes properet, ac diluatur. Mirandum autem, non ſolùm venena intus exhibita lethale vulnus infligere, ſed morſus ictuſque venenatos, quæ foris inferuntur, ſenſim, tacitoque ac latenti progreſſu vitalia corripere, atque ad cor vitæ fontem, parteſque principes aditum ſibi patefacere. Sic ſaliua eorum, qui elephantiaſi, hoc eſt, vulgari lepra infecti ſunt, canis denique rabidi ſpuma cuti inſperſa penetrabili vi perniciem adfert, niſi confeſtim abſtergatur, ac locus ſale defricetur,

Oceani vis in morſu canis.

Pauent aquam rabidi.

Rabidis potus non denegandus.

Saliua noxa.

fricetur, adeò vt si partes neruosas, aut per quas arteriæ deriuantur, laniatu morsuque vulnerari contingat, vel fœda spumantique vligine inquinari, cordi ac cerebro virus communicetur, ita vt cor vitiato spiritu vitali, deliquio defectuque animi periclitetur: Cerebrum propter affectos neruos, qui ab ipso producuntur, furore atque amentia, mentisque alienatione ac rabie corripiatur. Si verò partes carnosas, quæ sanguine ex venis aluntur, affici contingat, aut morsu infestari; mortiferum virus per venarum riuos ad hepar ac cor, reliquaque membra dimanat, ac quadragesimo die, aut paulò serius rabie, metuque aquæ, ac pauore tentantur. Hoc autem meminisse expedit, vt dextrè ac felici successu, affectus huius curatio instituatur, ne temerè patiaris vulnus coalescere, ac cicatrice obduci, quod etiam in carbunculis ac bubonibus, alijsque in peste tumoribus accuratè obseruandum; siquidem si vel scintilla contagij inhæserit, incrudescit malum, omniaque efficiuntur sæuiora. Quocirca sinapismo aut puluere præcipitato viruseluendum. id enim vulnus, hiantemque plagam occludi prohibet, atque efficaciter venenum emungit. Interim per interualla, ac leniter humores melancholici expurgandi; quò furor vel prohibeatur, vel mitescat, in quem vsum commodè ex diluto aut decocto exhibentur, Sena, polypodium, epithimum, helleborus, phillitis, asplenium, fumaria, buglossus, & præsertim ea confectio, quæ Hamech inscribitur cum serupo de epithimo ac fumaria, quæ in cæterorum etiam animantium morsibus adhiberi possunt, quorum alij alijs sunt nocentiores.

Virus vt ad interna rapiatur.

Dies quadragesim⁹ rabiei expositus demorsis.

Vulnus nō citò obducendum in morsu.

Sinapismi & pulueris præcipitati vsus in morsu.

De Auri natura ac viribus, & quo effectu polleat, si quando in sanitatis vsum ac tutelam corpori humano adhibetur.

CAP. VI.

Homo caducis afficitur. INTER ea, quæ hominum cura atq; industria è terræ visceribus eruuntur, nihil auidius expetit humanus animus, qui non solidis rebus inhiat, sed fragiles, fluxas, incertas, fugaces, caducas *Auri sacra fames.* persequitur ac consectatur, quàm aurum: quo tamen expleri, aut prorsus satiari nequit, etiam si id *Pecuniæ vsus & necessitas.* affatim ac cumulatè sit consequutus. Pręcipuus autem auri, argentique vsus in eo consistit (nam Resp. pecuniæ commoditate, vti corpus neruis, cōtinetur, eaque omnis contractus, stipulatio, nundinæ, pacta, conuenta, mercatura, negotiatio perficitur) vt necessitati inseruiat, atq; illa nobis comparemus, quibus subsistit natura mortalium, nec vlla in parte carere possit, vt sunt vestes ac domicilia, quibus à vento nos auræque iniuria defendimus, res familiaris ac domestica, victus frugalis ac moderatus, multaq; alia, quibus non minus commodè, quàm salubriter vitam transigimus. Reuocat ad hanc animi tranquillitatem, ac frugales re- *Li. 1. serm. Satyra 1.* rum vsus homines Horatius, optimus vitiorum castigator, ac commonefacit, quid potissimū spectare debeant, quibus ferè auaritiæ vitium necessitatis inuolucris tegitur:

Quid iuuat immensum te argenti pondus & auri
Furtim defossa timidum seponere terra?
Nescis quid valeat numus? quem praebeat vsum?
Panis ematur, olus, vini sextarius: adde
Queis humana sibi doleat natura negatis.

Quo indicat, omnia referēda ad vsus necessarios, ad vitæ commoditatem, quibus si accedat in cultu nitoreque corporis decus, ornatus, munditiès, & quæ

& quæ viro propria, dignitas, mulieri venustas: nō equidem repugno, modò ne nimium exquisita sint, nec in luxum ac delicias deuergant, sed frugalitatis ac temperantiæ limitibus concludantur, omniaque honestati ac decoro inseruiant. Ita enim magna ex parte affecti sunt homines, vt rebus magnificis ac sumptuosis delectentur: cùm natura facillimis, quæque minimo constant, placari possit. Cæterùm his omissis, de metalli huius natura disserendum, quod multis magnisque viribus imbutum est. Siquidem aurum cumprimis efficax præsentissimam vim obtinet in expugnandis sæuissimis morbis, atque instauranda valetudine, vbi illa collapsa est, ac detrimenta acceperit. Nam qui ex Venereo fœdoque contactu labem conceperunt, ac cōtagione inguinum infecti sunt, eius vsu manifesto subleuātur. Elephātiasim quoque, quæ vulgaris lepra censetur, expurgat, aut saltem mitigat: dentes labantes ac minus stabiles, putrique vligine vitiatos firmat, omniaque oris vlcera ac pustulas compescit: ita quibus os olidum est, ac graueolentiam exhalat, consulere solitus sum, vt annulos ex puro ac syncero auro confectos subinde in ore gestent, præsertim qui ex morbo Gallico inuncti labiorum ac gingiuarum vlceribus infestantur. Virus enim eluit, atque eruptiones exiccat. Quod si laminas, aurique segmenta ac bracteas carnibus elixis admiscere libeat, atque huius liquamen valetudinarijs exhibere: dici vix queat, quantoperè vires ac vitales spiritus erigat. Quocirca macie tabeque confectos, aut immoderata Venere exhaustos ac delassatos huiusmodi decoctis reficio, viresque instauro: nec vlla sui parte hac ratione aurum fit deterius, aut attenuatum imminutumque eximitur, nonnunquam in turbinatum alueum, quem alembicum vocant, calēti foco admo-

Vsus rerū spectādus.

Frugalitas in reb⁹ spectanda.

Natura modicis cōtenta.

Aurū leprā expurgat.

Auri in cibo vsus.

Aurum decoctione nō atteritur.

admotum, conijci iubeo minutatim concisum capum, aut vitulinas carnes, atque aliquot oui lutea seu vitellos, tribus quatuórve lactis bubuli sextarijs perfusa, admixtis vnà cum auri purissimi, obrisum vocant, segmentis, aut torque aureo, efficacissimis herbis, nempe radice Iringij, scolimi, sisari, cinaræ, carlini, cardui hortensis, eaque herba, quæ cum muscoso concretu fruticetur, à flauo ac rutilanti colore, aureisque guttis, quæ illi insident, Ros solis dicitur, denique palmulis, quos dactylos vocant, vuisque passis, exemptis vinaceis, ac pomis dulcibus. Ex quarum rerum congerie lento placidoque igni, stillicidio quodam liquor extractus, ac triduum soli expositus, in multos vsus asseruari potest. Siquidem deliquio defectuque animi sopitos erigit, ac spiritus reuocat, exangues, macilētos, tabidos extenuatos reficit: in Cardiaco verò affectu, ac sudore Britannico præsentanea vi pollet, atque in refocillandis cordis viribus cumprimis efficax est ac salutaris, si cochleari mensura, aut plus paulò ita constitutis subinde exhibeatur: nec minori commodo atque vtilitate aurum foris adhibetur, vbi cor ingruente externa aliqua, vel interna ægritudine periclitatur. nam præter aspectum aureorum nomismatum atque annulorū, qui nōnunquam speciosa atque amabili gēma decorantur, oculosque pascunt ac recreant, si sinistræ manus digitus, qui infimo proximus est, in cordis affectibus, auro & croci momento defricetur, hominem sibi restituit, etiam si collapso atque intercluso animali vitalique spiritu, propemodum exanimatus obmutescat, nec vllum vitæ indicium proferat. Aurum quoque candens atque ignitum, vino immersum præcipuis membris robur conciliat, ac facultates natiuas firmat: nam si quid mali internis partibus adhæserit, abstergit, consumit, abolet,

Sextarius libram & Vncias octo complectitur.

Ros solis.

Cardiaci morbi remedium.

Aurum cor recreat.

Auri igniti effectus.

let, depascitur, partemque affectam ac morbidam vigore ac vitali spiritu imbuit. Foris quoq; huiusmodi liquor adhibitus, impetigines seu lichenas, lepram, mentagram, porriginem, ozenam, polypon, fœdissima narium vitia, morpheam, omnesque vitiliginis species, quæ cutē deformant, compescit, ac cohibet: prȩsertim si huic liquido pigmento ac plasmati nonnihil tartari commisceas, quæ est ex vino in dolijs lapidosa concretio. Omnes si- *Tartarus quid.* quidem quamlibet fœdas maculas abstergit, naresque rubicundas ac verrucosas, mentum, genas faciem, frontem, (in quibus partibus impudenter, atque indecorè, parumque ciuiliter huiusmodi eruptiones se proferunt) cohonestat.

De grandine porcorum alijsq; huius animātis morbis ac vitijs, quæ vulgari lepræ seu lazarismo affinia sunt, vulgo ab insalubri ac morbido corporis habitu Onghans *appellātur. Et qua ratione hæc contagio expugnari poßit etiam in hominibus.*

CAP. VII.

QVONIAM suillæ carnes passim etiam apud generosos quosque eduntur, nec est vlla propemodum familia, cuius mensis succidia non inferatur, etiam à longinquo petitæ pernæ ac petasones, quæque ex his conficiuntur tomacula, tuceta, farcimina: aliquid de huius animantis conditione huic operi inserendum putaui. *Quæ edulia ex suilla carne cōficiantur.* Cùm autem porcus luto ac sordibus delectetur, cœnique volutabra appetat; inprimis procurandum, vt cibus ac cubile illi mundum offeratur, si ex eo salubre alimentum consequi velis: nam si siliquis pabuloq; sordido hoc animal saginare pergas, strumas contrahit ac scrophulas, totoq; corpore grandinosum

efficitur, sic vt caro illius prorsus insalubris existat ac vitiosa, totumque corpus inficiat: Quæ causa fuit præcipua, vt Iudęis eius esus fuerit interdictus, ac porcinam deguſtasse nefas. Scrophulas autem & strumas, vt plurimum circa collum contrahunt, quoniam voraces sunt & gulosi, ac citra delectum in sterquilinijs quæque deuorant. Grandinis autem nomine insignitur is morbus, qui totum vndique corpus fœdissima labe contaminat: quod caro partesq; internæ passim ramentis candidis velut grandine perfusę sint. Occupant enim singula membra eminentiæ quædam subalbidæ, hinc inde cõspersæ, cuius certissima se indicia in lingua proferunt, quando porcarij immisso in fauces ferramento illos explorant, an tutò cædi ac laniari possint. Tale quiddã elephantici siue vulgares leprosi in facie totoq; corpore exhibent: nã pustulæ, quæ in extima cute erũpunt, albescunt ex melancholia in cinerẽ deusta. Est quidem caro istius animantis, quod hoc morbo infectum est, suauis ac sapida: at prorsus insalubris ac leprę affinis, propter succi melancholici admixtionem. Sic caro ossibus proxima non prorsus insipida, aut palato insuauis, quòd ipsa melancholici succi sit particeps. nam ossa ex tali succo concreta sunt, & coaluerunt. Quod aũt homini lepra ac morbus Gallicus præstat, id huic animanti Grando ac strumosa collectio. sunt enim morbi affines, cognati ac familiares, nomine tantum discreti, re effectuq; pares, vt etiam adnotauit Aetius medicus capite de Elephantiasi. Quocirca nequid incommodi ex huius animantis esu consequantur homines, salubri Senatuscõsulto cautum est apud nostrates, nequa scropha aut porcus mactetur, nisi exerta inspectaque lingua exploratũ sit, an ab eo vitio liber sit & immunis. nã si verrucosæ se in lingua ac faucibus proferũt pustulæ, ac vęnæ liuescunt,

Leuit.11. *Deut.14.*

Grãdo porcorum quis morbus.

Leprosi habitus.

Caro melãcholici succi particeps sapida est.

Quid Aetius de porcis morbidis statuit.

Lex de porcis mactandis.

liuescunt, nigroq; colore perfusæ sunt, indiciū est, viscera etiam praua constitutione teneri: itaq; aut non mactandos iudicant, aut si imprudenter mactatos esse cōtingat, defodiēdos. Quod si nihil tale appareat, pronunciant qui huic censuræ destinati sunt, salubrem esse porcum, atque esui idoneum. Quoniam autem huic animanti plerunq; aliquid vitij subesse solet, quantumuis etiam sanū existat, ob id populares nostri primùm enecatos accensis stramentis adurunt potius, quàm feruenti aqua elixent. Si quid enim subter cutem inhærescat labis, aut cōtagionis, id ignis elicit absumitq;, quod non ęquè facilè aqua feruida perficere potest, omnesq; sordes eluere. Curantur verò hoc modo inquinatę sues, si stabulū, in quod decumbūt, singulis diebus conuerras, atque accuratè emundes, illásque diuagari patiaris. Quæ enim siluas ac nemora oberrāt, ac glandibus saginantur, magna ex parte inexercitatis, ac cubili inclusis sunt salubriores, minusque morbosa aliqua affectione expositæ. Deinde affatim ijs aqua offerenda, quò se proluant, cui nōnihil salis admixtum est, interim cibo polentario, aut si quid solidi cibi illis exhibetur, admisceri debēt lauri baccæ contritæ. Concharum quoque hoc genus, quo littora oræq; maritimæ apud nos scatent, mitulos vocant, vulgò *Mosselen*, mirificè illas reficit, si affluentiore liquamine huius decoctum ijs obijciatur. Floces etiam viniquc purgamenta ac feculenta proluuies, quæ expresso vuæ succo, ac vinaceis est residua, in expugnando hoc morbo est præsentanea, præsertim si furfur massaq; fermentata, vulgò *Mout* appellata, illi commisceatur. Nostrates autem nec huius animantis, nec hominum, quibus porci aliquando edendi sunt, salubritati consulunt. Nam Zythi siue Ceruisiæ acidam corruptamq; fecem, atq; olidam proluuiem, quæ in imo

Porcorum setosa cutis adurenda.

Porci in siluis vagātes salubriores.

Mituli vulgò Mosselen porcis salubres.

Floces vini porcis accommodi.

 dolij

dolij reſidet, illi offerunt, tũ rancida quæque, nemi-pe poma ac pyra, quæ computruerunt, ac ſitu obducta ſunt, quibus non liqueſcit, aut diſſoluitur grandinoſa illa concretio atque interna lues, ſed augeſcit potius ac vires concipit. Siquidem omnia impensè acida, vel melancholicis affectibus, qui hic vigent, aduerſiſſima ob refrigerandi ſpiſſandique vim, & quòd humores cogant, ac craſſiores efficiant: ita bilioſis ſeu cholericis cumprimis grata ac ſalutaria. Sic acetum quartanam auget, tertianam verò mitigat ac compeſcit, quoniam bilis feruorem reprimit, ac tanquam aqua vinũ, diluit.

Acetũ melancholicis noxium.
Acida bilioſis ſalubria.

Sunt apud Batauos, quorum regio piſcoſa eſt, atq; aquatilibus fœcunda, qui piſcibus illos alunt: quibus vt mirè pingueſcunt: ita lardo carneque fluida ac minus ſolida exiſtunt. Quanquam enim hoc alimento, porcorum corpora augeſcant, ac proceritatem conſequantur: eſus tamen horum inſalubris, atque ſapor alienus ac exoticus. Scio equidem in hominibus, qui elephantiaſi ſeu lepra inquinati ſunt, vulgò *Melaetſch*, frequenti ranarũ paluſtrium vſu hunc morbum domari. mitigat enim ſanguinis feruorem, ac melancholiæ aduſtionem animal culum hoc aquaticum: nam quæ humi repunt, atque inter frutices ac rubos nidulantur, quæq; non ſaliunt, ſed lentè progrediuntur, venenatæ ſunt, hos *Padden* noſtri vocant: Ranas verò viridanti tergo, ventre albeſcente, *poyen oft Vorſchen*, quæ vernis menſibus coaxant: cùm rubetæ ac bufones reptiles, perexiguum ſonum edant. Illæ itaq; quæ agiles ſunt, atque identidem ſubſiliunt, huiuſmodi morbis accommodæ, quarum etiam vſus ex iure capi hecticis, tabidis, macilẽtis, extenuatis cumprimis vtilis, quemadmodum etiam teſtudinum, quæ à peltæ ac ſcuti figura *Schiltpadden* vocantur, Cancri quoque vulgò *Crabben*, Aſtaci, Squillæ, Locuſtæ

Bataui piſcibus porcos ſaginãt.
Ranarum eſus quib⁹ vtilis.
Bufones noxij.
Cruſtacea tabidis ſalubria.

custæ marinæ, Carabi, Gammari, populari voce
Creeften, Creuttfen, Gaeruaert, Mituli, *Moſſelen*, O-
ſtrea, *Oeſters*, Cochleæ, *Cruyken*, aliaque conchilia
ac cruſtacea, feruidos aduſtosque humores refri-
gerant ac diluũt, verùm fluuiatiles conchæ ac can-
celli efficacius marinis, quoniam iſtis ſalſuginis a-
liquid admixtum eſt, qua quidem appetentiam ex-
citant, ac palato gratificantur, ſed magis exiccant, *Fluuiatiles*
quocirca ſanis maritimæ aptiores: inualetudine *cancri qui-*
autem affectis, amnibus fluuijsque exemptæ ſalu- *bus vſui.*
briores. Inter ea autem, quæ teſtacea ſunt vel cru-
ſta teguntur, præcipuam laudem merentur Can- *Cancrorum*
cri fluuiatiles, qui non ſpecie, ſed effectu à mariti- *deſcriptio*
mis differunt, dorſo elatiore ac ſubrotundo, qua- *& vires.*
tuor ab vtroque latere, geniculatis pedibus, qui ſex
diſtincti ſunt articulis ſeu internodijs, ima ſui par-
te aculeatis, quæ venantium manibus pedibusq;
velut cuſpidem infigunt flexibili agilitate: nam ſe
horum adminiculo dextrorſum ac ſiniſtrorſum
proripiunt, vbi inſidias ſubodorantur incredibili
ſagacitate, quod, vt opinor, vel mirè oculati ſint,
vel auriti; quamlibet enim ſilenti tacitoq; ingreſ-
ſu illos inſecteris, ac venando perſequaris, ſubitò
præſentiunt, ac confeſtim ſe luto obruunt, oculiſ-
que hominum ſubducunt. Præter quatuor autem
illos pedes aut exporrecta vtrinq; brachia, primo-
re parte, qua oculi prominent ac collucent, duo ſe
proferunt denticulati forcipes, quibus firmiſſimè
obuia quæq; comprehendunt, atque atroces mor-
ſus captantium manibus inferunt, ita vt membris
affixi, ægrè auelli queant. Cæterùm cùm mira
ſit aquatici huius animalculi aſtutia ac calliditas,
tum in eo maximè obſeruatur ſolertia, vbi oſtreis
inſidiatur, atque ex ijs eſcam venatur, ſiquidẽ cal- *Cancrorũ*
culos atque lapillos patulæ hiantique teſtæ ingerit, *aſtutia.*
ita vt occludi nequeat, mox dentato forcipe piſcu-

lentam carnem abradit atque elicit, illoq; alimento suauiter ac securè, nulloque vindictæ metu fruitur, quod etiam polypus piscis factitat. Hoc genus Cancri tabidis ac macie confectis præsentanea vi auxiliatur, vbi accuratè abluti in aqua hordei decoquuntur, nec minus singulari occultaque virtute pollent in expugnando exitiali Canis rabidi morsu, Cancris ita in patella deustis ac concrematis, vt comminui atque in puluerem redigi possint, eoq; exhibito cochleari mensura, cum gentianæ radice, ac thuris momento, quod antidoton frequentius iterari debet, ac per sesquimensem continenter assumi, quo rabies atque aquæ pauor propulsetur.

Cancri rabidi canis morsum curant.

Hæc de testaceis & quæ crusta integuntur, verbosius à me sunt enarrata, quò quisque intelligat, nō modò porcorū morbos his expugnari, sed hæc aptissimè melancholiæ, adustisque humoribus, atque alijs plerisque affectibus accommodari Verùm inter Cancros, aliosq; crustaceos discrimen statui debet, siquidem fluuiatiles extenuatis ac macilentis mirificè adminiculantur, quòd humectent, atque humorem natiuum, quo corpus nutritur ac subsistit, & quem calor insitus habet, obsequentem adaugeāt, adhibito vino dulci ac calorifico, cuius adiumento concoctio perficitur, omniaq; exactè elaborantur. Marini verò, qui Oceani vel maris Mediterranei littora perreptant, ac crepidines persequuntur, cùm sanis, tum ijs, qui insalubri sunt corporis habitu, ac vitiosis humoribus oppleti, aptiores: nam cùm salsugine quadam imbuti sint, vt edendi auiditatem excitant, ita excrementa superuacua exiccant, ac putredini humorum obsistunt, quod in carnibus piscibusque sale confricatis obseruari potest, quę diutius asseruantur, ac serius cōputrescunt. Quocirca non inconsulto factitāt Bataui ac plerique Belgę, tum maxima Germanorum pars,

Ex testaceis, quæ sanis, quàm infirmis aptiores.

Cancri marini effectus.

pars, quæ ad Aquilonios tractus deuergunt, quod *Germani* sale & aromatibus, nẽpe zinzibere, pipere, & quod *sale & aro-* granum paradisi vocant, vulgò *Greyn*, caustica vi *matis dele-* & adurenti, aliud à Cardamomo affatim vtantur. *ctantur.* Hac enim ratione minus pituitosi efficiuntur, aut excrementis scatent, minusque, vt ferè conspici so- *Simile à* lent, opimi atque monstrosè obesi; liquescit enim *sale, quo li-* salitis adeps, vt limax insperso sale. *max liquescit.*

Cur Belgæ, vbi nox molestè ac tumultuosè, parũq; ex animi sententia transacta sit, queritentur Ioannis Baptistæ noctem sibi obtigisse.

CAP. VIII.

NATALIS dies Ioannis Baptistæ, cuius vitę *Luc. 7.* integritas insigne elogiũ à Christo promerita est, non solùm Iudæis ac Christianis, sed Mauris etiam *Ioãnis Ba-* ac Barbaris, quique à nostra religione alieni ac Ma- *ptistæ dies* humeto addicti sunt, celebris est & sacrosanctus, *memorabilis.* tametsi nonnulli huius noctem superstitioso quodam cultu, congestis lignorum aceruis, accensisque ignibus, vt Corybantes ac Cybeles cultores, strepitu ac furiosis clamoribus transigant: quin & impuberes congestis collisisque ignitis carbonibus bombos ac crepitacula excutiunt. Nonnulli gentili superstitione statuæ prouoluti, ab epilepsia se tutos fore confidunt, quibus accessit ea persuasio, vt si placidè huius Diui statuam adire possint, nec incònditè vociferentur, aut rabiosis clamoribus illi insultent: toto anno ab hoc morbo futuros liberos: Sin Diui caput, quod osculandum offerunt, dentibus lacerare tentent, ac maledictis incessere, singulis mensibus, quod ferè ex lunari decursu euenit, hoc morbo miserè diuexandos, quanquam maximæ imposturæ huic rei

ſubeſſe ſolēt. Et cùm hæc gentilitia ſacra nocturno tēpore perfici ſolēt ex vetuſta cōſuetudine, ne dicā inueterato errore, enatum eſt Prouerbiū, vbi nox tumultuosè tranſacta eſt, nec vlla pars quieti data, Ioannis noctem tranſeg.mus, *VVy hebben ſint Ians nacht ghehadt*, Hoc eſt, Tota nox nō ſolùm inſomnis fuit, ac peruigilata: ſed grauis ac moleſta ſtrepitu, tumultu, clamoribus inquieta. Olaus Magnus qui res Gothicas ampliſſimè, licet minus cultè proſequitur, refert natalem noctem Ioannis Baptiſtæ, qui fuit prodromus, hoc eſt, præcurſor atque emiſſarius, aut quoniam vox clamantis ſit in deſerto, præconis Ieſu Chriſti mirè celebrem eſſe illi genti atq; illuſtrem, magnaq; pōpa trāſigi: Omnis enim generis ſexuſque homines turmatim in publicum concurrunt, extructiſque luculentis ignibus atque accenſis facibus, choreis tripudijſque ſe exercent, nonnulli laudes heroum ad lyram decantant, vitia maritorum traducūt, fœminarum dedecora propalant, nullos non ſcommate, conuitijs, dicterijs, dentatis ſalibus impetunt, magnaque licentia obuios quoſque laceſſunt, ac liberius perſtringunt, vt ſolent olim in ſacris Eleuſinis: nam ex Helleniſmo ſiue Græcorum ac gentium vanitate multi errores vel relicti ſunt, vel in religionem Chriſtianam irrepſerunt. Sic proceres Aulici, & quotquot venationi dediti ſunt, Hūbertum olim venandi ſtudioſum inſanis clamoribus colunt ac venerantur, adeò, vt furore percitos credas, dum canum latratus ac rabidos ſonos imitantur, obambulante interim patera oppleta vino, aut perpolito cornu capacitate ſextarij, ex vetuſta & Gentili Germanorū conſuetudine, teſte Cæſare libro ſexto bellj Gallici. Sic homines ſuperſtitioſi præpoſtero cultu Diuis blandiuntur, ac ſe illorum fauorem demereri credunt: cùm nec horum vitam imitentur, aut mores exprimant,

Prouerbiū ex tumultu nocturno deſumptū.

Lib.15.c.10.

Matth.3.

Præpoſterus Diuorū cultus.

mant, nec vlla parte ipsorum vestigijs insistãt, qui cultus Deo ac Diuis est gratissimus. Non minus ridiculos habet cultores Martinus, cuius in pauperes atque egenos liberalitas, non ad frugalitatem ac munificentiam, sed ad luxum, ad profusas epulas, ad ineptas cantilenas quosque inuitat. Quod verò Ioannis Baptistæ sacra tanto tumultu ac superstitione peragantur: hinc emersisse puto: quoniam historia Euãgelica describit natalem viri huius diem lætum, faustumque & plausibilem futurum quàmplurimis: quo non designat externos animi motus, cùm & inaniter & effusè exultat animus, ac gestienti lætitia perfusus est, sed internam ac solidam stabilemque lætitiam, quæ concipitur ex tam salutari Euangelij promisso, quo angelus denuntiat, iamdudum expectari Messiæ ac Seruatoris, à quo cuiusque salus dependet, aduentũ, atque huius præconem futurum Ioannem, qui primus baptizandi munus inchoauit, quod postmodum perfecit atque impleuit Christus, qui baptizat Spiritu sancto & igni, cuius vi transformari homines contigit, atque ad cœlestia perduci: conceptaq; salutis fiducia per mortis illius ac resurrectionis mysterium illi inseri atque vniri. Quæ res ob lucem exhibitam, salutemque restitutam, non vulgari gaudio omnes afficit, magnamque subsiliendi occasionem præbet, non ea ratione ac modo, quo passim imperita multitudo ac vulgus ignobile tam ineptos stolidosque ludos exhibent: quãquam hæc superstitio, quæ multorum animos mentesq; hactenus occupauit, iam exolescere incipiat atque antiquari. Siquidem iam sentire incipiunt homines paulò cordatiores, ac melius edocti, colendum placandumque Deum, ad quem per Christum aditus, pietate ac religione, iustisque precibus, nõ contaminata superstitione, non gentili vanitate, aut

Martinalia festa.

Luc. 1.

Matth. 3.

Lætitia solida.

cæsis hostijs, alijsque rebus, quæ non exigit, aut ab eo præscripta sunt. Nam superstitio veræ religionis imitatrix, atque ex vitiosa æmulatione, anilis affectio, ex imbecillitate mentisque inopia, atque ignorantia Diuinitatis emersit, quo fit, vt cùm animus fluctuet, ac sit instabilis, vacillans, inconstans, varius, lubricus, nec vlla cognitione aut Dei fiducia imbutus: quem potissimè imploret, quò se conferat, cui se addicat, suamque salutem committat, & à quo successum, sanitatem, mentemque pacatam consequatur, prorsus ignoret. Quod eo fit, quoniam à scopo sit aberratum, nec illum homines consectantur, qui hæc omnia cumulatè præstare & potest & vult, nempe Pater cœlestis & Iesus Christus, cui omnis potestas commissa est, & in quem referri vult Deus omnes nostras cogitationes, spem, fiduciam, charitatem, & quæ nobis ad consequendam salutem sunt necessaria. Nec sustinet Deus, vt Esaias ait, gloriam suam ac laudem sibi debitam in alium transferri, aut cuiquam attribui, nec vllum cultum aut religionem constitui, nisi in ijs rebus, quas Christus ex ore Patris nobis enarrauit: qua de re innumera extant in Biblijs testimonia, nec minora apud Orthodoxos, cùm Latinos, tum Græcos, quæ dilucidè commonstrant, qua ratione Deus coli atque adorari debeat, qua Diui ac Christianæ professionis assertores, ac propugnatores inuicti venerari, qui nihil non contumeliarum Christi nomine perpessi sunt, ac sustinuerunt.

Esa.12.

Superstitio quid.

Matth. vlt.

Esa. 42. & 48.

De

De Salis conficiendi ratione singulari atq; inaudita, eiusq; natura, effectu, viribus, vsu & differentijs: Obiter herbarum aliquot maritimarum, quæ salsuginoso succo imbutæ sunt, & ex quibus sal elicitur, consideratio.

CAP. IX.

QVANQVAM de natura Salis, eiusque vsu necessario, paulò antè disserui: facturus tamē sum operæpretium, si vberius ac fusius de salubri hoc condimento, sine quo omnia edulia insipida sunt & insulsa, verba faciam. Principio hoc cuique testatum cupio, præsertim quibus familiæ onus ac rerum domesticarum cura incumbit, tum ijs, qui ciuitates, castra, arces, propugnacula incursionibus exposita, tueri debent, ac præsidio munire, eaque commeatu instruere, Salem marinum recens coctum, atque à sordibus non ita pridem expurgatū, minus idoneum asseruandis carnibus piscibusq; minus idoneum. Decoquitur autem atque apparatur apud Zirizæos, complurcsque Zelandiæ ciuitates, æstiuis mensibus, cùm feruescit Sol, cuius vi maximè salsescit Oceanus, candoris eximij sal in frixorijs patinisq; capacioribus aqua marina oppletis, subditis accensisque glebis bituminosis, nostri *Turf* vocant, quibus sensim ac paulò melius omnia perficiuntur in Salinis, quàm congestis sub cacabo lignorum sarmentis, ob flammam ex fornacis faucibus periculosè erumpentem. Quòd si mox à tepente foco, aut post dies aliquot in vsum depromatur, citò liquescit, atque in salsuginosam saliuam dissoluitur, sic vt limosam quandam vliginem rebus salitis obducat. Ita Sal, qui primùm ex calenti feruidaque patina aut labro ferreo eximitur, nec vetustate induruit, aut concretus est, cùm citius, quàm par est,

Salis habendus delectus.

Oceanus æstate magis salescit.

Sal recens citò liquescit, Vetus serius.

Quo sale salsamẽta conseruantur.

Trissaquod piscis gen⁹.

Salis conficiendi inaudita ratio.

est,in salsilaginem liquescat, secus quàm vetustus, minus aptum iudico saliendis condiendisque edulijs. Quocirca qui carnes ac salsamenta, saperdas, asellos,thinnos, phocas, haleca, haringos, qui sunt thrissarum generis,succidiam,perennare velit,hoc est, in sequentem annum, aut multam æstatem asseruare, denique minus rancida in exteras longeque dissitas regiones deuehere, vetus sal meminerit huic negotio accommodatius. Maiores nostri olim salem confecerunt vberrimo sanè quęstu, non ex aqua marina Solis ardore in salem concreta atque indurata, quale ex Hispanijs & Gallijs ad nos perfertur,sed ex maritimis glebis exustis atque in cinerem redactis,quem infusa aqua minutatim in salem reducebant splendidum ac nitentem, *Zel oft zeltzout*,populares atque indigenę denominãt à glebis salsugine imbutis,vnde id elicitur. Nec alio salis genere tota Belgica ad nostram vsque memoriam vsa est. Qui conficiendi Salis modus cùm inducto externo exolesceret, excogitatus est alius non minus quæstuosus. Siquidẽ aducto ex Hispanijs atque Aquitanico sinu, rudi ac nigricante sordidoque sale,exempto limo, excoctisque sordibus, candidissimum id nostrates efficiunt, rebus asseruandis aptissimum. Vtuntur quoque Salinatores nostri alio cõcoquendi salis modo à superiore non multum diuerso. Nam tertio aut quarto quoque anno,confracto foco atque area,*den heert* vocant, furca cui capacissima sartago ac patina incumbit, subditoque igni incalescit,glebas ac fragmẽta,quę ex perstillante salsugine ac muria salso liquamine affatim imbuta sunt,in patinam conijciunt,eaque comminuta salo macerant atque elixant, post horas aliquot subsidente limosa fece ac sordibus,paxillo candidissimum sal eliciunt. Id genus *Clynzout* nominant,vel *Clinczout*, quòd glebæ inter se collisæ

A Sale Silt & Solt,vnde Soldatẽ Germanicè.

Salem Zelandi quomodo candidum efficiant.

Salis ex glebis cõfectio.

Quid Zelandis Clynzout.

collisæ propter duritiem, vt silices, sonitum clangoremque edant. Hoc genus Salis vt mensis eleganter infertur, easque exornat, atque ad multos vsus est efficax: ita conseruandis condiendisque rebus minus aptum. Ob id boum tergora, ac tegmina coriacea illo sale, vt etiam marino rudi defricāt atque obruunt. Quocirca Senatuscōsulto cautum est, nequis eius conditionis salem diuendat, nisi interposito iureiurando attestetur, se non pro sincero ac natiuo, qui ex marino eiusque muria confectus est, sed pro fossili ac factitio venum exponere, nequa fraus aut impostura subesse possit. Nā cùm niuei sit candoris, atque omnes optimi salis dotes exhibeat, non facilè ab ignaris internosci potest, nec discrimen obseruari, nisi ex rebus, quę illo condiri solent, experimētum sumpserint. Citius enim salsamenta atque alia quæque hoc Sale obruta ac confricata subrancida efficiuntur ac subolida, vbi in multam æstatem asseruare visum est. Eandem naturam effectumq; obtinet, quod nostrates, quoniam exigua infusa aqua marina diutius torretur atque aduritur, *Braedtzout* vocant, sed splendidum, lucidum, speciosum, friabile, crustosum, latis squamosisque ramentis ac laminis stellanti fulgore radiatis, quòd mirè à Flandris ac Brabantis expetitur, cùm assiduè, tum maximè in vsu domestico, siquando sumptuosis epulis, magnoque apparatu mensas instruunt. Cùm enim splendescat ac spectabile existat, oculisque etiam à longè gratum sit, ac blandiatur: regales magnificasque mensas mirificè exornat. Morsibus id rabiosi canis cū melle efficaciter adhibetur, scabiem impugnat, tumores cum fermēto, melle & butyro, atque adipe suillo perrumpit etiam illos, qui grassante peste in alis atq; inguine se proferunt. Ex sale autem cum aqua marina confecta muria aut salsilago, præsentanea vi am-

Senatuscōsultum, ne sal adulteretur.

Sal torridus, Belgicè Braetzout.

Salis efficacia in morsu canis rabidi.

vi ambuſtis vim igneam, atq; vrentem feruorem extrahit, doloreſq; intentiſſimos placat ac mitigat, vel ex puluere bombardico, vel oleo, pice, aqua feruida, pruniſque accenſis, præſertim ſi tenui peplo ſalſilagine imbuto peruſtæ partes foueantur. Huiuſmodi enim irrigatione ignea vis eluitur, atque acerrimi cruciatus conſopiuntur Malè autem conſulunt ſic affectis, qui frigida ac reprimentia membris applicant. ita enim referiunt, non extrahunt, nec eliciunt ignitum ardorem, eumq; magis infigi partibus contingit. Quocirca inter initia nihil ſalſugine efficacius, vulgò *Pekel*, vel recens confecta, vel quæ butyro incumbit, fomenti loco applicata. Cui viribus par Smegma, vulgò Sapo, Belgicè *Zeepe*, quo veſtibus ac linteis ſordes eluuntur, confecto ex eo linimento cum melle & butyro. Aqua quoque, in qua rapæ decoctæ ſunt, tutò adhibetur, quæ vim magis efficacem concipit, ſi nonnihil calcis viuæ in illam diſſoluas. ita enim lixiuij modo, adhibita ardorem compeſcit, & abſque morſu deſiccat. Cæterùm cùm aliquot ſalis genera paulò ante recenſuerim: de factitio illo diſſerendũ, quod in legitimi ſalis inopia, huius vſum nobis præſtare poſſit: vocant hoc genus Arabes Salkali ab herba maritima, quibus littora noſtra abundè ſcatent. Enaſcuntur autem apud nos paſſim aliquot herbæ ſalſuginoſo ſucco imbutæ, ex quibus Sal, ſi aliâs denegatum ſit, facilè elici poteſt, atq; in domeſticum vſum depromi: qualis eſt Portulaca marina Halimo affinis, vt etiam admonet Mathiolus in eruendis herbis acer & induſtrius. Hanc noſtrates æſtate deſinente lectam condiunt, ac muria aſſeruatam, aut rudi ſale obrutam in hibernos vſus reponunt, vt Hiſpani oliuas, cappares, crithmon, empetron. Excitat enim appetentiam, ac faſtidia nauſeamq; diſcutit, ſiquando ventriculus pituitoſis humoribus

Salſugo ambuſtis vtilis.

Ambuſta refrigerantia nõ exigunt.

Smegma ambuſtis idoneum.

Calx cum aqua raparũ ignitos dolores placat.

Salkali Salis genus.

Mathioli induſtria.

ribus oppreſſus, vel etiam slbilioſis, cibum reſpuit. Tota autem herba, vſque ad ſeminis, quod minutum eſt, ac racematim dependet, maturitatem, portulacam illam prægrandem hortenſem ac ſatiuam refert: quam Patricij etiam ſale rudi ac ſcabroſo obruunt ad excitandam cibi auiditatem. An autem hæc Portulaca marina Halimi nomine ſit deſignanda, nondum ſtatui, cùm illa famem excitet, iſte arceat. Verùm in alpibus noſtris arenoſis frutex emergit, ac virgultum duorum aut trium cubitorum altitudine, oleæ folijs, quæ vticis modo longas habet virgas, lentas ac flexibiles, fronde oleam repræſentans, ſed folio minore ac ſubrotundo, ſupernè viridi, infernè imaque ſui parte, qua terram inſpectat, albeſcente ac cæſio, fructu folliculari, non diſſimili verticello, ab inſtrumenti muliebris ſimilitudine. nam ſpõdyli ſeu verticuli, vulgò *Woruel*, ima parte fuſis commodius torquendis rotandiſque adhibentur. Qui frutex prorſus ad Plinij ac Dioſcoridis Halimum accedit, in reprimenda arcendaque fame præcipui effectus; abolet enim appetentiam vitioſam atque enormem, qua ferè mulieres circa tertium à cõceptu menſem infeſtari ſolent, & nonnulli conualeſcentes, quoniam ventriculus noxijs humoribus atque acida pituita imbutus ſit: quò fit, vt canina appetentia diuexentur, ac bulimiæ, hoc eſt, edendi auiditati, quaſi bouem eſſent deuoraturi, obnoxij, vt fœminæ vitio, quod Picatio dicitur, qua alitis huiꝰ more carbones, teſtacea, mali Punici putamina, aliaq; eſui inepta deglutiunt: Quibus vitijs Halimus frutex cõmodè adhibetur, ab effectu nomen ſortitus, folijs oleris more, cum pingui iure, nullo ſale admixto, decoctis. ita enim obtundit ſubacerbos illos humores, qui minus naturalem appetentiam excitant, quod etiã admorſus ac dentibus tritus præſtare

Portulacæ marinæ cõditura

Halimi legitimi deſcriptio.

Verticulus quid.

Halimus famem arcet.

Picatio morbus ſeu Citta.

ſtare

ſtare creditur, vt nõnulla naribus tantum admota animi deliquium diſcutiunt, ac cor fouent & recreant. Atriplex verò marina colore ſquallido atque inamabili, in aggeribus Zelandicis nuſquam non obuia eſt: verùm non aſſurgit in vllam altitudinem, ſed ſeſſilis eſt, atque humi decumbit. Braſſica autem marina, quæ Germana Soldanella ſtatui debet, quam noſtrates indigenæ malè portulacæ marinę adſcribunt voce gẽtilitia *Zoulte nelle*, à ſalſuginoſo ſapore, Alpibus Zelandicis copiosè prouenit, halimo, crithmo, empetro, anthillidę, iringio confinis ac contermina; gaudet autem ipſa aura maris, ſed tamen illo non irrigatur, nec perfunditur, vt alga, de qua poſtea. Herba hæc humi ſerpit longis flagellis, lentis ac viminoſis cauliculis lacte madidis, folijs rubore perfuſis, ſubrotundis, ſemine in calicibus ſubrubẽtibus nigro, loculis incluſo, vtuntur ea ad deijciendam aluum, iure pingui elixata, quo ob acrimoniam atque amarum ſalſumque ſuccum ſtomacho minus ſit infeſta. Cæterùm herba Kali Arabibus vocata, nulla apud Zelandos vulgatior: ex ea ſiquidem olim maiores noſtri vnà cum ceſpitibus ac glebis ſalſuginoſis, ac bitumine quodam imbutis, candidiſſimum Salem confecerunt, ea ratione ac modo, quem paulò antè indicaui. Eſt autem herba in infima maris noſtri crepidine, quam Oceanus alluit, totoque Zelandiæ tractu copioſiſſima, quam ego Vermicularem vel Craſſulam, vel Ayzoon vel Sedum marinum vocitare ſoleo, Caule palmari, erecto, firmo, tereti, geniculato, atque internodijs diſtincto, vtrinque multis agnatis cauliculis rotundis, læuore perpolitis, atq; in ſe compactis, qui exemptiles videntur, vt equiſeto ſeu caudæ equinæ, folijs, qui ex caule ſingulari emergunt, eoque ſtipati ſunt, carnoſis, craſſis, ſucco turgidis, craſſitudine arundinis, nobis *Riet* dicta, quæ

Atriplex marina.

Braßica marina ſeu Soldanella.

Braßica marinæ deſcriptio.

Herba Kali alia à Trago.

Kali ſeu Sedi marini deſcriptio.

quæ inambulantium pedibus moram inijciunt, ac gressum remorantur, sonitumque ac fragorem in promouendis pedibus excitant, radice exigua, gracili, tenuiter capillata. Tota herba ab ima sui parte ad cacumen vsq; eleganti ac pellucido virore perpolita est, quæ nec hibernis quidem mensibus exolescit aut emoritur, sic vt laquearibus ędium affixa absque ascititio vllo liquore diutissimè vireat, vt Aloë. est enim mirè succulenta, atque natiua humiditate affatim imbuta. Nostrates, quòd Cancris infesta est atque impedimento, *Crabbequel* vocāt. Nam cùm densius fruticetur, cursum illis remoratur; ac difficilem transitum præbet, ita vt ægrè extra hanc se explicare queant, vbi homines illos venantur, atque ad escam expetunt. Herba hæc pecori ouillo gratissimum & saluberrimum pabulum est. Nam cùm hæ pecudes cœli statu humido hydropisi ac tumoribus strumosis obnoxiæ sint, nostri *den Bot* vocant, huius herbæ pastu recreantur, ac malum discutiunt. Est enim salsissima herba, vt quam aduentante Oceani æstu, continenter aqua marina irrigari cōtingat ac madescere. Quò fit, vt subinde conspersa speciosius adolescat, ac fruticetur densius. Qui autem hanc in condimenti vsum asseruare volunt, cōsulo, vt modicè decoctam aceto minus acri potius, quàm muria aut salsugine cōdiant, aut rudi sale obruant, vt portulacam: Cuius vsus pituitosis salubrior, atque obesis, quàm biliosis aut macilentis. Subest huic herbæ solo, omnibusque propemodum agris maritimis: primùm terra argillacea, lenta, tenax, glutinosa, quæ contrectata manibus adhærescit, nec fatiscit, aut facilè excutitur;

Kali herba cancros remoratur.

Kali herba ouibus gratissima.

Salsæ herbæ medentur morbis ouium.

Sed picis in morem, ad digitos lentescit habendo. *Georg. 2.*

Adeò, vt vbi vestes commaculauit, ęgrè eximi eluique possit, *Cley* nostri vocant, à lentore, Brabanti *Leem*:

Cley à Verbo Cleuen

deductum, quod inhærere est. Leem: hanc sequitur bituminosa quædam concretio ac subterranea congeries, Darri, vt aliâs retuli, vocata, ex qua, tanquam fodinis, glebas eruunt indigenæ nigras ac pinguedine imbutas, quæ accensæ, vt aridi cespites, vrētissimos calores excitāt, atq; in cineres redactæ, saloq; perfusæ materiam ac fomentū olim nostratibus præbuerūt conficiēdi Salis. *Bitumen zelandicū Darri, salis materia.* Sed is modus iā in dissuetudinē venit, ob maximā copiam, quæ ex Gallijs atque Hispanijs ad nos cōuehitur: qui tamen facilè in vsum reuocari posset, si externus Sal hostili odio denegetur, aut ex quauis alia causa, eius copiā nobis deesse cōtingat. Quocirca non omninò operā me lusisse puto, qui exoletum, ac iampridem antiquatū hunc cōficiendi Salis modū in memoriam postliminio reuocârim: quo aliquando, si res poscat, instauretur. Cęterùm cùm in maritimarū stirpium ac fruticū mentionem inciderim: de Alga nonnihil inferendum. Siquidem hanc impensè a me sibi demonstrari optauit Rembertus Dodoneus Medicus Mechliniensis vir in illustranda re herbaria, arteq; medica exercenda sagax & industrius. *Rōbertus Dodoneus.* Eriguntur passim locis maritimis moles ac propugnacula fluctibus opposita in ipso statim aditu, primoq; portus accessu, ex trabibus, sudibusque rectis ac transuersis, quę præter saxa immensi ponderis, stabiliendo operi iniecta, fascibus ac longurijs, cratibusq; inter se cōtextis atq; implicatis fulciūtur: refert autem hæc machina eminentis promontorij imaginem, ac nauibus fidam tutamque stationem præbet. *Artificialis promontorij descriptio.* Caput hanc structuram non solùm nostrates, sed Itali quoque & Hispani vocant, siue arte cōstet, siue natura: eoq; etiam nomine in Cosmographicis descriptionibus designatur. *Moles & promontoria Caput vocantur.* Huic Alga copiosè vndique adhærescit, quę tametsi vilis sit & abiecta, quod pręter Prouerbium Virgilius etiam adnotauit:

Horri-

Horridior rusco, proiecta vilior alga. *Alga vilior Eglog.*

Aliquem tamē in Medicina vsum habet, siquidem dolores podagricos atque articulares mitigat, expurgato primùm corpore, inflammationes discutit. infrigidat atque exiccat multò efficacius, quàm lens seu lenticula palustris, quę est velut muscosum atque stagnantis excrementum, colore viridi, anseribus anatibusque gratissimum pabulum. *Lens aquā quid.* Alga autem cùm plures habeat differentias, tum illa, quę nobis vulgaris est, ramosa spectatur, lubrica, carnosa, geniculata, bullis atque appendicibus prætumidis ac racemosis, quæ primoribus digitis cōpressæ crepitant, ac sonitum edunt, vt senæ folliculi. *Alga descriptio.* Cùm autem Alga hæc membraneo folio existat, folliculis turgidis, flatuque distentis, lucidis, ac lęuore perpolitis, magna parte fluitat, atque aquis supernatat, quibus destituta fessilis est, ac flaccescit, sarmētisque ac sudibus, seu pedamentis tanquam iners & ignaua incumbit. Color verò huic herbæ rufus est, obtusus, fuscus, rauus, qui constat ex mixtura fusci & nigri inter cæsium & flauum, saturatę vmbrosæque viriditati affinis: *Rauus color qui.* sarmentis verò ac palis, qui muniendis aggeribus in littore adacti sunt, tenaciter adhærescit, tanquam visco aut glutine (nullo radicis adminiculo illita atque implicata) ita vt ægrè auelli queat. Altera Algæ species, quæ marinæ aquæ subest, vt stagnis ac paludibus vlua, eaque stipata se fulcit, folio fœniculaceo est in capillamenti tenuitatem extenuato, colore inamabili, muscoso quodā ac villoso concretu, nostrates *Woer*, nōnulli *Weert* vocāt, quę retibus ac sagenis vnà cum gammaris ac minutis pisciculis, aliisque purgamentis subducitur. *Secūda Algæ species.* Phycos verò aut fucus marinus Algæ affinis est, illique forma atque effectu par, vt Aristoteles sentit, & illo posterior Plinius. *Lib. 6. c. 13. histor. animalium.* Muscus autem aliud ab iis statui debet:

Quorum vna ſpecies non ſolùm littoribus, ſed etiam roſtratis nauibus adnaſcitur, vbi ex longa peregrinatione in portum ſunt delatæ, quibus non tam muſcus & alga, quàm teſtácea quæque, tum Echinus piſciculus adhæreſcit, quæ nauigia remorantur, ác curſum retardant: ob id noſtrates ſcopis aſperioribus defricant, & ferrámentis vncis atque incuruis deradũt, quo cárina vncta ac læuore perpolita feratur concitátiùs, totaque velificatio perficiatur celerius. Eſt autem vulgare hoc muſci genus in Oceano Belgico copioſiſſimum; colore viteſcente atque herbaceo, quod tamen in flauũ aut ſubluteum elangueſcat, vt æſtate deſinente vitis pampini aut arborum folia, nulla radice fultũ aut ſubnixum, tenacitate tamen quadám ſolo, cui incumbit, affigitur, vel extremis littorũ oris ac marginibus expanſum, emergente mari attollitur, ac ſubſidente demittitur. Cęterùm muſcus maris, qui à Dioſcoride deſcribitur, ab hoc prorſus diuerſus; ſiquidem ea herba cenſeri debet, aut fruticoſa concretio, ac villoſa congeries, tenuibus feſtucis, cauliculis exilibus, ima parte lignoſis, folliculis capillaceis, criſpis ac cirratis, colore incano ac cinericeo, vetuſtate rubicundo, odore vt Abrotano, aut Abſynthio marino, cum grauitate iucundo, verminoſis, & qui lumbricis infeſtantur, efficax & præſentanea, redacta in puluerem herba, eaque denarij aut drachmæ pondere ex vino exhibita; eſt enim pari effectu cum abſynthio Seriphio ſeu marino, illique affinis & cognata, vbi primùm emergit atque emicat, ſi numeroſa folia, ac fruticantes cauliculos, ſi in cincinatas cirrataſque fimbrias ſpectes, Corallinam circumforanei vocant, quoniam Corallio, qui in mari Liguſtico, alijſque littoribus retibus ſubducitur, adhæreſcat atque implicata ſit. Sunt autem apud Zelandos Belgarum extremos quos

Muſcus marinus fruticoſa concretio.

Corallina à Corallij amplexu herba.

quos Matiacos Tacitus vocat à sociali concordia, vt paulò pòst explicabo fusius, longè lateq; exporrectæ planicies, atque ab aggerum descensu, vberrima pecori saginando pascua, in quibus se proferũt variæ herbarum species, Empetrum, Crithum, Kali seu Sedum marinũ, Atriplex, Portulaca, Brassica marina, Halimus, Ononis seu resta bouis, flore purpureo ac ramusculis aculeatis atterendis calculis accommoda, Alga, Corallina fruticulus. Rhamnus verò arenosis dumosisq; collibus familiaris est tricubitali altitudine, quibusdam locis arborescẽs, vt Paliurus, quæ minus fœcunda, ramis rigidis ac frangi contumacibus, oleæ folijs, sed angustioribus, supernè viridibus, ima sui parte, qua terram spectat, albicantibus, baccis, seu acinis rotunditate ac magnitudine myrti aut pisæ Romanensis, in se numerosa congerie racematim compactis, ac ramis arctè implicatis affixisque perexiguo petioli appendice, colore flauescente ac luteo, maturitate crocato, sapore acido ac peracerbo, quique affatim saliuam elicit, ac febricitantibus sitim compescit, vnico intus nucleo aut vinaceo, non lapidoso, vt corno aut oxyachante, hoc est, spinæ illi acutæ, quæ mense Maio, vbi omnia florescunt, spectabilis est & odorata, aut Crespino, quæ vulgò Berberis dicitur, sed qui dentibus facilè atteratur: quòd verò dumetis atque arenosis locis peculiaris, Zelandis *duyn besyen* vocatur: Adornantur autem apud nos hoc virgulto cœnacula ac triclinia ineunte autumno, quo baccæ luteo colore suffundi incipiũt, atque in multam hiemem spectaculo sunt, oculosque reficiunt, atque acido sapore nauseanti ac fastidioso palato gratificantur. Meminit huius fruticis Dauid, qui multis locis appositissimas similitudines ad persuasionem profert in religionis negotio, ex naturæ rebus cõcinnè petitas: Antequam

Zelãdi Matiaci dicti à sociali cõcordia.

Rhãni descriptio.

Psalm.57.

spinæ vestræ, inquit, adoleuerint, atque obdurescant in Rhamnum, conteret ac conuellet vos Dominus, & liquescere faciet, vt limacem ac partum abortiuum. Quo designat improborum factiones, tyrannidem, minas, potentiam, conatus, molimina irrita fore, atque inualida, nec ad inferenda incommoda, vllis viribus instructa, à Rhamno desumpta similitudine, frutice vbi adoleuit, aculeis infesto. nam ineunte vere tener est, mollis, tractabilis, ac minus noxius. Sunt autem in locis hisce maritimis complures herbæ ac frutices, quarum nonnullæ à littoribus remotiores, auram quidem marinam concipiunt, at salo non perfunduntur: aliæ subinde irrigantur maris aspergine, siquando exundat Oceanus, vt hibernis mensibus assolet Luna vel plena, vel primum inchoata: quò fit, vt omnes stirpes maritimæ squallido sint colore, atque incano, tum minus, quàm hortenses, floridæ, nec virore tam grato atque amabili: quarum tamen nonnullæ translatæ, ac cultu edomitæ, spectatiores euadunt, ac frondescunt virentque speciosius. Simile quiddam perspicimus in cerdonibus, pistoribus, qui furno adstant, carbonarijs, fabris ferrarijs, aurificibus, qui argentum inaurant, quod argento viuo perficitur, in ijs, qui stannum, æs, cuprum, plumbum cudunt: qui omnes suo se colore produnt, ac non natiuum, sed ex emanantibus vaporibus ac circumfuso aere alienum atque ascititium exhibēt, ita vt plerique eorum colore buxeo, mustelino, lurido, giluo, fusco, fuliginoso conspiciantur: qui si aliud vitæ genus asciscant, ac deserto plebeio, patritio more viuere inceptent, confestim alius oris decor ac species, alia in facie ac vultu, totoque corporis habitu dignitas elucere incipit, tametsi ferè quidam referant veteris opificij vestigia, quibus olim erant assueti: quod ipsum etiam

Dauidis locus explicatus.

Maritimæ herbæ squallidæ.

Simile à sordidis opificibus.

Opificia quedā colorē homini immutant.

etiam in seruis, ancillis, rusticis obseruamus, qui ad herilem dignitatem emergunt, in quibus ferè aliqua elucet, ac se profert plebeia conditio.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZAEI DE NATVRAE DIGNITATE ET PRAESTANTIA.

LIBER QVARTVS.

De vi effectuq; Lunæ, cuius motu impellitur Oceanus, & quid moribundis ac morbo deploratis obuenire soleat, vbi cum morte luctātur, atq; è vita emigrare incipiūt, ex accessu recessuq; Oceani ac Lunæ decursu, cuius vires efficacius, quàm cæteri, percipiunt atq; experiuntur maritimi.

CAP. I.

VA vi polleat sidus hoc nocti illustrandæ attributum, familiare nobis ac proximum, cuius vis animalium corporibus incumbit, atque humores agitat, superius demonstratum est. Verùm cùm mirè sit efficax non solū in cōcitandis ciendisq; tempestatibus ac fluctibus marinis, sed etiā in inferēdis exasperandisque morbis, nēpe apoplexia, lethargo, stupore, epilepsia, paralysi, hydropisi, catharris, ac pituitæ fluxionibus, paulò accuratius de huius natura differendum, eoq; magis quòd Belgæ Oceani

Genes. 1.

Luna vis, quos morbos acuat.

accolæ eius vim efficacius percipiant, quàm qui ab illo sunt remotiores: cùm enim proximè consistant, illoque sidere in Occidentem inclinato, propius illustrentur, nec vlla obstent vel nemora, vel montes: manifestè vim Lunæ concipiunt, ac humidis illius radijs affluentius madescunt atque irrigantur. Nam vt Plinius ait, Luna fœmineum ac molle, nocturnumq; sidus, humorem mouet quidem: at vt Sol non attrahit, cunctaque humifico spiritu implet, ac turgida efficit, quo fit, vt qui regiones humidas frigidasque occupant, excrementis ac pituita scateant, ac subinde tussi, raucedini, coryſæ, multisq; alijs fluxionibus ac catharrhis obnoxij sint, ac infestentur, præsertim otiosi, ignaui, sedentarij, & qui rarius exercitationi aut labori insistunt, in quos propter humorum redundantiam Luna potentius vim suam exerit, ita vt isti præ cæteris eius motibus effectibusque sint expositi. Nam baiuli, nautæ, vectores, agricolæ, compluresque alij laboribus assueti, qui excitato auctoque calore natiuo excrementa siqua aceruata sunt, conficiunt, minus huius sideris incommodo afficiuntur, nec magnoperè illius vim percipiunt. Cæterùm vt quæ longo à me vsu atque experientia obseruata sunt, proferam, quam vim naturę parens, qui vsibus nostris omnia accommodat, Lunæ attribuit, præter nocturnam illam facem ac clarissimam lucem, qua mutuato à Sole lumine, mortales illustrat, præter ea, quæ conchylijs, ostreis, piscibus, satis, herbis, arboribus incrementa confert, obiter indicabo. Plinius ex Aristotelis sententia, Nullum animal in Oceano Gallico, nisi æstu recedente expirare aut extingui asserit: cuius sententiam vt non ausim contentiosè improbare aut refellere; ita hoc cuique testatum esse volo, non exactè omnia illius opinioni respondere: cùm nonnullos deprehenderim, ex decursu

Lib. 2. cap. 100.

Otiosi catharris obnoxij.

Otiosi lunæ effectibus expositi.

Li. 2. Hist. ca. 98.

decursu aspectuque Lunæ, Oceani accessu, atque aduentante æstu expirare: plerosque in recessu ac subsidente fluxu opprimi. Siquidem in maritimo Belgicæ regionis tractu, pro humorum redundantia ac defectu, diuersam obseruo emigrandi cōditionem ac modum. Alij enim ex Lunę decursu, cuius impulsu fertur Oceanus, intumescente fluctu, alij subsidente, vel intereunt, vel conualescunt, humoribus scilicet spiritibusque motu atque aspectu sideris, vel agitatis vel sopitis. Sic in pronuncianda Crisi, hoc est, deferendo iudicio, quod vel mortem vel salutem denunciat, omnes quos morbis tentari obseruo, qui in humorū plenitudine consistunt, ceu pulmonis inflammatione, pleuritide, angina, apoplexia, lethargo, morbisq; pituitosis atq; intercutaneis, quibus corpus intumescit, atque hydrope suffocatur, Luna plena atque orbiculata, æstuque exundante extinctum iri pronuncio, aut saltē plerosque eorum pro morbi ac corporis conditione ac natura, manifestam alterationem subituros subsequente subita sudoris vel sanguinis eruptione, vel ex quauis parte aliqua humoris redundantis euacuatione ac profluuio. Hecticos verò, hoc est, tabe, marcore, siccitate, nutrimenti defectu obnoxios, denique silicernia, decrepitos ac capulares senes, silenti luna, fluctuque subsidente, interituros denuncio. Et quò plenitudinis aut defectus causa maior aut minor in corpore consistit, eò vel serius vel citius morte sopiuntur. Ita qui aquis distenti sunt, qui corpore opimo existunt, atque obeso, si ancipiti dubioque morbo, & qui ex humorum redundantia contrahitur, corripiuntur, statim accedente æstu, ac vergente in plenilunium aut nouilunium sidere, opprimuntur. Nonnulli vbi fluctus iam medium obtinent: alij cùm in summo constiterit Oceanus, vitæ finem imponunt. E diuerso qui

Obesi in æstu maris accedente periclitantur.

Sicci & aridi in Oceani defluxu moriuntur.

ſicco ſunt aridoq; corpore, macilẽti, ſtrigoſi, ſqualidi, exangues, extenuati, ſubſidente labenteque æſtu, atque in Occidentem conuerſo ſidere ſenſim placideq; obdormiſcunt. Eorum nonnulli pro virium defectu, defluxu medio: nonnulli extremo, portuque vacuo. Nec ſolùm ægrotorum corpora ab externis hiſce cauſis afficiuntur, ſed etiam qui inculpata ſanitate fruuntur, Lunæ vires effectuſq; percipiunt: verùm quò quiſque magis ab optima temperie deflexerit, eò propt:us doloribus infeſtatur, atq; auræ Lunæq; mutationibus fit obnoxius, præſertim vbi huiuſmodi corporibus vitioſi putridique humores ſubſunt. Sic luna vel inchoata primùm, vel plena, atque in orbem circinata, flanteq; vento rigido, muſculi, membranæ, nerui, panniculi, tendines rigeſcunt, ac contracti contortiq; doloribus acrius concitantur. Hæc de Lunę vi atq; efficacia, motuq; Oceani nemo vt vana aut anilia figmenta reſpuat, cùm nihil illo certius, nec veritati magis conſentaneũ: ſiquidem huic rei fidem facit experientia, illiq; ratio ſuffragatur etiã in ijs, quæ inanima ſunt, & ſenſus expertia. Nam pelles ſetoſæ ex vitulo marino ſeu phoca detractæ, rigeſcũt, ac pili eriguntur accedente maris æſtu: rurſus demittuntur ac flacceſcunt, eo ſubſidente, quod & Plinius non ſubticuit. Tale quiddam etiam in terreſtribus quadrupedibus obſeruamus, quarũ pleræque in arboribus victum venantur; nam Sabellinæ atque Armelinæ pelles ſi in imo arcæ reponantur, illaſque veſtibus impoſitis oneres, poſt triduum plus minus in ſummũ emerſiſſe videbis, prę-ſertim Sabellinas, vulgò *Sabel.* Cùm enim animal id agile ſit & inquietũ: non diſſimilis ferè mobilitas tegmini detracto inhęret, pręſertim vbi Aquilonio flatu, hiberniſq; ſiccitatibus ac gelu rigido auulſum eſt. Nam ſi vlli animantium pelles æſtiuis menſibus

Sani æquè ac ægroti lunæ vim percipiunt.

Pelliũ quarundã natura in erigẽdis pilis.

Pelles quãdo animantibus detrahendæ.

mensibus detraxeris, cuniculis, pãtheris, leopardis, lyncibus, hyenis, felibus, vulpeculis, sciuris, mustelis, & quas Martes, viuerras vocant & foinas, tum plerisq; alijs, ex quibus in hibernos vsus tegumenta conficimus, magna ex parte pili defluunt, quoniam illorum radices non fixè inhærescunt, hiante scilicet laxaque cute, quo fit, vt huiusmodi pellibus suffultæ vestes, à blattis ac tineis citius infestentur, quòd intẽpestiuè, nec opportuna anni parte à corporibus exemptæ detractæque sint. Quocirca inconsultè faciunt, qui ęstiuis mensibus flanteq; Austro vel Africo, culcitras, lodices, tegeticulas, aulæa ac tapetas, vestesque cultiores in feriarũ festorumque dierum vsum repositas, ac decorẽ asseruatas, quas nuptiales Mattheus vocat, Australi potius auræ, quàm Aquilonari vẽtilandas exponunt, aeriq; humido obijciunt, cùm frigore ac siccitate cœli ob durescant tegmina, & indumenta quæque melio rescant: tali siquidẽ ratione vermiculos, teredines, tineas, blattas, quæ vestimenta depopulãtur, ac vel corrosione vel attritu vitiant, exarescere contingit & aboleri. Frigida siquidem & sicca asseruãdis rebus accommoda, tum crebra concussio ac cõquassatio, quæ puluerulenta quæque ac situm mucoremq; discutit. Nã quæcunque immota arcis ac loculis concludũtur, nec perflari contingit, aut flatibus agitari, putent, sordescunt, olida efficiũtur, ac detrimenta concipiunt, atq; in dies efficiuntur deteriora. Nec etiã nocturno tempore cubili imponi debent, aut lecto admoueri: nam sudor, qui ex tepenti madidoque per nocturnam quietem corpore emanat, atque expirat, in vestes atque indumenta, contectasque chlamides assumitur, sic vt tepore quodam à corporis exhalatione imbuta ac perfusa, materiam corruptionis concipiant. Calida enim & humida progenerandis sordidis animalculis

Cap.21.

Quid vestibus tineas innasci prohibeat.

Tepor lecti pelles deteriores efficit.

Quæ qualitas Vermi-

culis

culos progi-gnat. culis idonea, quo fit, vt æstiuis mensibus, auraque subtepida, cōclauia, ædes, cœnacula, triclinia, arcæ, cellæ, prōptuaria, horti limacibus, cochleis, vermiculis, cimicibus, muscis, culicibus, erucis, crabronibus, vespis, scarabeis, corpora verò pulicibus, ac pediculis lendibusq; scateant, quæ hibernis mensibus minus cōspiciuntur, aut infesta sunt. Omnes itaq; hirsutæ illæ crinitæq; bestiæ, tum quæ tenera molli que lanugine cōtectæ sunt, ex quibus sumptuosæ pelles ac tegmina conficiuntur, in frigidis potius, quàm calidis regionibus degunt, eoq; minus patiuntur pilorū defluuium, quòd cōtractior sit cutis, ac condensa astrictaq; frigore pellis: quò fit, vt pilos tenacius amplectatur, nec citò defluant, aut in auras diffusi euanescant. Sic apud Zelandos in ipso propemodum Oceani aditu immensa conspicitur vis cuniculorum, qua tota Brabantia post solstitium autūnale vsq; ad veris initiū alitur: nec leporū exiguus numerus magnitudinis inusitatæ, carne non minus salubri, quàm suaui, & quę (vt ridiculi quidam nugantur) non salsescat. Oberrant aūt in monticulis ac collibus arenosis nōnulla sui parte Septentrioni, aut Occidenti solstitiali, non arte, sed natura oppositis, ita vt ex aeris frigiditate, atque arenæ siccitate saluberrimi existant, ac mirè agiles, multò magis, quā in caueis pasti ac saginati, præsertim si sanguine humano alantur, vt Chirurgos quosdam factitasse audio apud plerasque nationes, qui sanguinem, quem hominibus nonnunquam morbidis incisa vena adimunt, huiusmodi bestiolis obijciunt: quo quidem mirè saginantur & pinguescunt, sed alimento insalubri, atque hominibus noxio. Syluestres itaque, inquieti, exercitati, instabiles, palantes, esui salubriores, quorum etiam pellis ac tegmen densius est, multisq; crinibus fixius inhærentibus magis obsitum.

Æstate ædes & corpora bestiolis scatent.

Zelandia cuniculis fœcunda.

Cuniculi humano sanguine pasti insalubres.

De Zelandiæ insulis, ac gentis huius natura, conditione, moribus, origine: & quantum commoditatis atq; emolumenti huius regionis fundus ac soli vbertas exteris adferat, compendiosa ac dilucida descriptio, in qua obiter refricatur rerum gestarũ memoria, multaq; naturales causæ explicantur.

C A P. II.

CVM tam multa proferat Zelandiæ regio, quę exteris etiam ad vitæ vsum ac commoditatẽ conducunt, ac sunt necessaria: miror à plerisque hanc tam abiectam ac despicatam censeri. Nam præter insignes atque in immensum fastigatas lauros (vt à telluris beneficio exordiar) perpolitis maturitate baccis onustas, quæ Brabantis denegatæ sunt: præter efficaces & salubres herbas, cùm medẽdis morbis, tum esui accommodas: præter sal candidissimum, quod ciuiũ industria conficitur: præter Rubiam, garansam Gallis, nostris *Meedecrappe* nominatam, adornandis pannis, ne color deflorescat, eumque intimè concipiant, necessariam: præter triticum, quo nusquã gentium candidius aut magis ponderosum: præter tot salsamenta ac vento induratas saperdas: pręter immẽnsam piscium copiam, quæ quotidie recens aduecta, in omnes Europæ partes distribuitur: vrbes exhibet elegãter extructas, atque in ijs ædificia splendida, re domestica ac supellectile concinnè exornata, ita vt omnia passim nitida conspiciantur, culta, expolita, quod vnicè nuper admiratus est illustrissimus Hispaniarum Rex Philippus Belgij princeps, & quibus stipatus erat, proceres Aulici. Accedunt his omnibus portus commodi, fidæque ac tutæ nauium stationes, omni nationi expositæ, atque ad frequentandas re-

Zelandici soli vbertas.

Rubea radix & alumen durabili colore pannos imbuit.

Regi Hisp. Philippo grata Zelãdorũ mundicies.

das remotissimas regiones, quocunque terrarum cursum instituere libeat, aptissimæ, nec illi negotio desunt exercitati naucleri, ac viri nautici, quibus omnes Oceani recessus sunt explorati. Quanta verò soli vbertas, quàm pingues ac glutinosæ glebæ, quàm feraces ac fœcundi agri, quàm numerosi armentorum pecudumque greges, non facilè vlli fidem feceris, nisi propius illi sint cōspecta, vti etiam vberrima saginando pecori pascua, non solùm intra exporrectos aggeres ac ambitus, sed etiā extra littora, in ipsa Oceani crepidine, in quib⁹ oberrant pecudum aliquot myriades maximo negotiatorum emolumento, quæstuque vberrimo, non solùm supra vulgarem magnitudinem, sed saporis etiam delicati atque exquisiti, soli ac graminū beneficio, quod saluberrimum ijs pabulum suppeditat, adeo, vt exteri quoque summoperè ijs delectentur, ita vt Vitilitigatores, hoc est, qui sectandis litibus dediti sunt, nullis donarijs (modò aurum demas) aduocatis ac procuratoribus melius gratificentur, quàm si villosas huiusmodi oues ac Zelandicos verueces illorū culinæ inferant; tum demum enim res illis cordi esse incipit, ac causæ insistunt: quibus si accedat caseus ouillus virore perfusus inusitatæ magnitudinis, atque immensi ponderis, nihil adferri potest ad rei commēdationem gratius. Tali siquidem condimento irritari solent ad potum ac repotia etiam saturi, ac vino affluentiore paulò antè perfusi. De aëris autem Zelandici clementia nō ausim multa polliceri, vt qui in nonnullis partibus sit paulò asperior, & quàm vicinarum gentium minus salubris, præsertim æstate ob paludum, & stagnorum graues halitus, & quòd regio arboribus minus consita. Hoc tamen habet commodi, quòd contagioni ac pestiferis morbis minus sit obnoxius, ac serius inficiatur: at infectus imma-

Aduocati muneribus afficiūtur.

Caseus viridis appetentiam acuit.

Aer Zelandicus qualis.

Zelandiæ aer cur serius inficiatur.

immaniter in hominum corpora grassatur, nec facilè conquiescit. Vt enim lignum durum agrè quidem ignescit ac flammam concipit, at incensum difficilè restinguitur: ita corpora Aquilonijs flatibus ac marina aura indurata minus promptè virus concipiunt, peste verò correpta ægrè hanc excutiunt. Aqua quoque putealis in insulis non ita pridem ex mari vindicatis, parum sapida est aut salubris, ac vel salsæ qualitatis, vel vliginosi fundi, saporisque ingrati particeps. Tametsi in ciuitate Zirizæa putei existant, qui ne aquæ quidem fluuiatili cedant, aut liquore pluuio sint inferiores. Regionem hanc maritimam veteribus olim non fuisse incognitam, ex Cornelio Tacito colligi potest, non hoc equidem, quo nunc innotescit, nomine, sed ex vsu ac vulgata alloquendi consuetudine ac compellatione, qua populares atque indigenæ inter se sunt vsi: itaque Mattiacorum illos nomine designat, cùm inquit: Est in eodem obsequio Mattiacorum gens, Batauis similis, nisi quòd ipsi terræ suæ solo acrius animantur. Quo indicat, tametsi Batauis siue Hollandis à cauitate terrę sic denominatis vicini sint ac finitimi, ita vt inter illos referri debeant, vulgari tantum nominis appellatiōne discretos, atque Oceano propiores magis feroces esse, vt reuera sunt, ac viribus, ingenio, solertia, versutijs, calliditate, fallacijs, captionibus, negotiandi peritia, ac conquirendi industria, superiores. Quod autem Mattiaci nominentur, non à loco, aut duce aliquo, sed à populari appellatione, atque vsitato loquendi more enatum est, nempe à *Maet*, quæ vox in quotidiano sermone ac congressu familiari, omnium apud nos actionum, contractuum, periculorum, ac totius voluntatis, consilij, laboris socium comitemque sonat, omniumq; rerū, quas inter se exercēt, participem ac consor-

Simile ab ignitis rebus.

Aqua in Zelandia qualis.

Zirizea puteos salubres habet.

Zelandia an veteribus cognita.

Lib. de moribus Germanorum.

Zelādi callidi & industrij.

Vnde Zelandi Mattiaci dicti.

consortem. Ita omnes gregales, venalicij, consodales, & quotquot inita societate, fido firmoque animorum consensu facultates ac copias suas in commune conferunt emolumenti ac quæstus spe, ex nautarum consuetudine, quorum maxima in ijs regionibus copia, *Maet*, voce gentilitia ac vernacula nominantur, hoc est, cõiuncti ac sociati. In magistratu verò, aut dignitate aliqua illustri, vel Consulari vel Senatoria, omniq; munere publico, quæstura, ædilitate, pupillorum tutela, testamentorum procuratione, alijsque functionibus *Veynout* sese vocant etiam, qui apud nos consulatu funguntur, quod Latinis collegam sonat. Ex vetusta itaq; consuetudine ac vulgato loquendi more, quem inter has gentes obseruabant Romani, cùm in ijs regionibus versarentur, illasque terras sibi vectigales ac tributarias facerent, aut in societatem ac tutelam Romanæ potentiæ assumerent, Mattiacos vocabant: vt qui apud Germanos *Herman* nominatur, Arminium, atque apud Cæsarem in Commentarijs, *Ambachs heeren*, Ambactos. Eo enim nomine designant Belgæ illustres aliquot viros, penes quos est summa rerum, atque in coloniæ alicuius seu municipij ambitu, vlloque territorio, dominatus. Nam Zelandiæ nomen recens est, ac veteribus incognitum, à terra ac mari conflatum, quasi dicas terram ac solum maritimum: mari enim vndique cingitur, multisque insulis distincta est, nempe quindecim, tametsi paucis abhinc annis magnam cladem huic regioni Oceanus intulit, cuius sæuitia atque immanitate magna Zelandiæ pars, diuulsis ac dissipatis funditus aggeribus, salo oppressa est, atque mari æquata: subsistunt tamen insignes aliquot insulæ, quarum tres precipuę cum Oceani æstu continenter luctantur, atque immensis sumptibus (quod non facilè Principi, aut qui

Collega quo nomine Zelādis dicitur.

Lib. 4. belli Galli.

Ambacti qui Zelandis.

Zelandia insulis fœcunda.

qui illius vices obeunt, persuaderi potest) aduersus barbarum hoc atque indomitum elementum ægrè se tuentur. Inter has primùm ex alto in portum delatis se offert VVallachria, vel ab eius cultore sic denominata, vel, vt cõijcio, à Gallis, qui hanc oram frequentabant, qui Belgica voce etiam nunc *VValen* vocantur, impuberes eorum *VVael-kens*. aut ab ea Britanniæ parte, in qua versus Occidentem consistunt Vualli apud Anglos præcipuè nobilitatis viri, à Gallis etiam oriundi, quod idioma illorum adhuc indicat. Insula hæc ab ortu Brabantiæ obuersa est, à meridie Flandriæ, ab Aquilone Batauiæ siue Hollandiæ, ab occasu æquinoctiali Britanniæ, in quam breuissimus est traiectus, & à qua parte primus in Oceanum ingressus, quocunque terrarum visum sit nauigationis cursum dirigere. Præbet enim Arnemuda Metelliburgi municipium, tutissimum omnibus portum, fidamq; nauium stationem: nam hic præcipuè classis quamlibet numerosa instruitur, in quemcunque Oceani tractum velificatio perficitur. Cùm autem hec insula præter fundi aliquot appendices serius illi annexas (*Polders* nostri vocant) octo miliarium ambitum conficiat, vt etiam Scaldia, cui intra cẽtum annos iugerum tria millia auulsa sunt, cultissimis aliquot pagis ac villis distincta sit; tum vnũ habet emporium negotiatorum frequentatione celebre cumprimis ac illustre Metelliburgũ à Metello prçcipuæ nobilitatis ac Cõsularis dignitatis apud Romanos viro id nomen, vt plerique opinantur, consequutum, cùm ego à Burgo, hoc est, munito atque eminente castro, aut arce rupeque inaccessa, quale apud Romanos Saxum Tarpeium, denominatum Burgh. putem, quod in insulæ huius meditullio, ac velut centro consistat. Quæ loca occupare solent, ac prçsidio munire duces præfectique regionum, quò

VValachria vnde dicta.

VValachriæ situs.

Arnemuda portus.

Metelliburgũ emporium.

Quid Germanis Burgh.

 exedi-

ex editiore loco tanquam è sublimi specula, ac vel ut in excubijs collocati omnia spectarent, atque incursionibus hostium obsisterent. Hinc enim apud Belgas emersit Burgimagistri & Burgrauij dignitas, quòd penes hos sit summa potestas, & loci illius præfectura. Nec tamen diffiteor, quin ad huius Conditorem referri possit, à quo tali loco hoc propugnaculū contra hostiles impetus sit erectum. Distat autem à Metelliburgo versus Africum seu Occasum hibernum, interuallo sexdecim stadiorum, quæ bis mille passus conficiunt, aut bina miliaria, Vrbecula exiguo quidem murorum ambitu, sed arte ac natura munito, qua parte mari obuersa est, quæ strenuis piscatoribus atque exercitatis naucleris, quos Pilotas vocant, referta, Flissinga nominatur, non Vlyssea ab Vlysse, vt quidam nugantur, producta origine, sed ab vrceo aut lagena potius, quod poculi genus fictile, supernè angustioris oris est, ne imprudēter liquor effundi possit, in medio, distento ac capaciore vētriculo, qui circa imum gracilescit, ac sensim extenuatur, Belgis *Een Flessche* nominata. Cuius imagine, Ciuitatis huius vexilla ac manipuli, quos etiam nauium malis in vertice erectos conspicimus, insigniti sunt. Cùm autem loci huius incolæ suauiter se poculis reficiant, nec ab ijs etiam abhorreant fœminæ, aliquando in hoc certamine viris robustiores, ab amplexu lagenæ, qua singulariter afficiuntur, eamq; identidem exhaurire gestiunt, nomen hoc consequuti sunt, aut idipsum sibi à potandi consuetudine asciuerunt: quæ quidem inter hos inoleuit, non vt inebrientur, sed inter se exhilarescant, atque animi nebulas discutiant. Sunt enim complures in hac regione tetrici, mœsti, superciliosi, melancholici, qui affectus à Brabantis ac Flandris sunt alieni, vt quos non triste Saturni ac Martis, sed lætum & salutare

Flissinga Ciuitas.

Lagena, quale poculi genus.

Nomen à re inditum Flissinga.

Zelādi cur poculis addicti.

salutare

lutare Iouis & Mercurij ſidus informat, eoque fit, vt Zelandi, qui percipiunt excutiendas illas animi moleſtias, Geniales eſſe ſtudeant, atque affluentiore potu has animi carnificinas opprimere. Verſus ortũ æquinoctialem Scaldiæ oppoſita, abeſt à Metelliburgo pari propemodum diſtantia ac totidem paſſibus Campeueria ciuitas, perangusto mœnium ambitu, paucis abhinc annis Scotorum frequentatione celebris, nomen id à facto obtinet, quòd ab ea littoris ora in vlteriorem Cãpæ ripam ac ſinum, qui Noertbeuelandiæ annexus eſt, tranſferri homines ſoleant. Primus enim portus, ac nauium cimbarumque ſtatio, à qua conſcenſa naui aut ſcapha traijcim⁹, *Veer* Belgis dicitur, alijs *Vaert*: Latinè traiectus & tranſuectio. Huic Aquilonem verſus aut ab ortu ſolſtitiali oppoſita eſt Scaldia à præterlabente Scaldæ flumine ſic nominata; quæ cùm multis populoſis pagis ac colonijs diſtincta ſit, plurimas exhibeat ruſticanas villas, pleraque vrbana atque antiquæ nobilitatis prædia ac palatia, vt Haemſtedium, & Reniſſæ affinem Moermondam tum præter Brouerſauiam non ignobile municipium. Ciuitas Zirizæa à conditore nomen ſortita, hanc inſulam præcipuè exornat, quæ anno redempti orbis 849. imperante Lothario primùm in formam ciuitatis ædificari cœpta, ac mœnium ambitu muniri, ex paruis initijs in eũ ſplendorem adaucta eſt, vt nulla clariſſimarum ciuitatum ſit inferior. De qua hoc citra omnẽ ambitionem, aut immodicum erga patriam affectũ, auſim teſtari, plurimis illam viris eruditis, præclariſque ingenijs fœcundam eſſe ac feracem, negotiatoribus prouidis ac ſagacibus refertã, quibus ex re frumentaria ac lectiſſimo tritico, ex niuei candoris ſale, ex rubio ſeu garanſa, ſalſamentorum ac piſcium copia, armentorum pecudumque immenſa vi

Veria ciuitas.

Veria ciuitas vnde dicta.

Scaldia inſula à flumine ſic dicta.

Zirizaa quãdo primũ erecta.

Zirizæi literis afficiuntur.

quæſtus accedit vberrimus. In re familiari ac domeſtica, omnia elegantia, nitida, expolita: menſa frugalis ac moderata, nec vnquam prodigaliter ſumptuoſa: in mercatura exercenda nemo non ciuium ſolers atque induſtrius, lucri auidus, ad rem attentus, in tenuiores tamen atque inquilinos inopia preſſos liberalis ac beneficus, in cæteros verò hoſpitalis, blandus, comis, affabilis, cãdidus, atque abſq; omni ſimulatione ac fucata ſpecie nulli non obuius & expoſitus: in pietate ac Dei cultu religioni quàm ſuperſtitioni propior. Quod vero ad populares ac loci huius indigenas attinet, nuſquã gentium tam dextri, tantaque ſagacitate in odorandis explorandisq; impoſtoribus, captioſis, fraudulentis, ſubdolis, inſidioſis aſſentatoribus, quamlibet ſcitè adulenter, palpent, blandiantur, aures titillent ac ſcalpturiant, adeò, vt non facilè horum technis, fucis, fallacijs, verſutijs decipiantur, ſed illas eueſtigio deprehendant,

Zelandi aſtuti.

Perſ. Sat. 5. ——— *Dinoſcere cauti,*
Quid ſolidum crepet, & pictæ tectoria linguæ,
Nequa ſubærato mendoſum tinniat auro.

Vt aſſolet ijs, quibus aliud clauſum in pectore, aliud in lingua promptum. Ab hac dijudicandi peritia emerſerunt in Belgas aliquot (exhibita aliquando populari Comœdia) hęc vulgata dicteria, dictante morione, ne quis offenderetur: Brabantus hilaris, feſtiuus, ridiculus, in ſcenicis Comicisq; moribus immodicus: Flãder mulieroſus, ſalax, intemperans, libidinoſus, petulcus, laſciuus. Hollandus ſimplex, improuid9, incautus, infacetus, iners, ſegnis, ſomniculoſus, ſtolidus ac minimè aſtutus. Zelandus callidus, vafer, verſipellis, aſtutus, ſubdolus, captioſus, verſutus. Qui affectus etiam ingraueſcente ætate ac ſenectute vires concipiunt, ſeſeque efficacius proferunt, niſi domita naturæ propenſione,

Belgarum inferiorũ aliquot propenſiones.

pensione, atque institutione aliter condocefacta ad meliorem frugem perducatur. Siquidem infimæ plebis ista sunt vitia, ac gentilitij mores, non patriciorum, aut virorum illustrium, qui liberaliter educãtur. Cùm autem omni nationi sui adsint affectus ac vitia, mores, propensiones, studia, hoc est, instituta, quibus se quisque applicare solet, tum huic quoque genti, à qua nihil humani alienum, non desunt genuini insitique affectus, ad quos naturæ inclinatione feruntur, partim ex circumfuso aere, qui manifestò corpora afficit; partim, vt alimenta prætercam, ex parentum natura, auitisque moribus, ac vulgari vitæ consuetudine, quæ aliquando ita inoleu t, ac menti infixa est, vt vix eximi queat: quò fit (si patricios demas, qui nusquã non cultu ac doctrina expoliti sunt) vt gregaria ac promiscua multitudo passim inhumana fit, rudis, agrestis, ferox, crudelis, indomita, atque à ciuili vitæ consuetudine aliena, quascunque etiam nationes excutias. Verùm quò inueteratus error, ac deprauati mores, qui ab incunabulis ac prima infantia inolescere animis nostris incipiunt, ita vt eos velut cum lacte nutricis suxisse videamur, eximantur: progenitorum munus ac officium est (quod nostrates nunc sedulo præstare enituntur) vt ex se prognati liberaliter instituantur, eumque animo cultum ac fomenta adhibere curent, vt exuta natiua insitaque feritate, ad omnia humanitatis officia inclinentur. Vt enim siluestres arbores cura atque industria hominum mitescunt: immanes belluæ officio ac molli tractatione mansuescunt ac cicurantur: ita quoque humanus animus nõ prorsus ferreus aut adamantinus flecti potest, atque ad artes humaniores, ad probitatem, decus, virtutem, pietatem, religionem informari. Quæ res effecit apud nos, vt piscatores gẽs rudis ac pelago assueta,

Mores gentilitij plebi peculiares.

Omnis natio suis vitijs imbuta.

Patriciorũ conditio diuersa à plebeia.

Infantia à maioribus instituẽda.

Simile à feris & arboribus siluestribus.

Zirizæa piscatoribꝰ fæcunda. quorum apud Zirizæos supra quingentos esse cõstat, præter hos, qui nondum satis adulti, in huius negotij tirocinio versantur, paulò post in nautas ac veteranos assumendi, ea sint morum ac vitæ integritate, vt nunquam inter illos vllæ contentiones, iurgia, simultates, diffidia exoriantur, nec vnquam inter se lites consectentur, aut iure cum æqualibus contendant, ita vt magistratus nunquam nisi in vr-*Nautarũ apud Ziriz æos vitæ conditio.* gentissimis causis se horum controuersijs interponat, sed omnes inter sese coactis comitijs dirimũt, ac consopiunt. Nullum inter suos gregales tolerant mendicum, ac probro ducunt, si quis ex consociatis ostiatim stipem emendicet, aut quid aliud eblandiatur: quin ipsa piscatoria societas, & qui inter illos est primarius, quem Decanum vocant, singulis, quibus res domi angusta est & cõtractior, quam vt familiam alant ac sustentent, ex communi ærario suum dimensum constituit, ita vt non desit, quo famem frugaliter ac liberaliter solentur. Cùm autem tam numerosa multitudo piscatu se exerceat, ac paulò longius in Oceanum pro-*Piscatorũ apud Belgas affectuum moderatio.* gressa, victum in mari venetur, si quando parcè ac malignè piscari contingat, nullus vnquam horum se vexat aut excruciat, nec cuiquam malè precatur, sed omnia placidè ac sedatè perfert meliorum spe atque fiducia. Ista autem animi moderatio in hominibus tam incultis, non præscriptis legibus, aut *Ductus naturæ quid efficiat.* sapientum doctrina, mentibus illorum impressa est, sed instinctu ductuque naturæ, ac rationis iudicio concepta, quo discernunt, quæ honestati ac decoro deseruiunt, quæque illi sunt aduersa. Cæ-*Scaldis fluuij origo et decursus.* terùm vt ad Scaldem recurrat oratio, Fluuius hic in Veromanduis vetusto adhuc nomine cogni-*Gandauũ studiorum alumna.* tus, geminis fontibus progressus, per Neruios, nunc Tornacos, per Gandauum vrbem celeberrimam, quæ mihi prima tirocinij rudimenta contulit,

tulit, reliquosque Flandriæ tractus diffunditur, ac mox Antuerpiam delatus, vrbis mœnia alluit, portumque inibi insignem, ac clarissimam nauium stationem exteris exhibet, deinde paulò longius progressus, bipartito cursu Brabantiam ac Flandriam à Zelandia discriminat, siquidem sinistra in Austrum contortus ac deflexus, Flandriæ oras ac littora persequitur, alioque nomine insignitus, de Honte à latratu ac fremitu vocatur, quo per Zuytbeuelandiam ac Vualachriam in Oceanum occidentalem patet aditus, ac rursus in has oras accessus: dextra verò relictis Brabantiæ finibus continuato cursu, seruatoque veteri alueo per Scaldiæ insulæ littora violento vastoque gurgite in Oceanum deuoluitur, atque ex vetusta appellatione Scaldis nominatur, Belgis vsitato nomine *Schelt*, Gallicè *le Scault*, vnde insula hæc Scaldia denominata, vulgò *SchouWe*. Cuius fluuij præcipuum alueum, profundumq; gurgitem (*Canael* nautæ vocant) quem naues consectari debent, ne vadis inhæreant, ac sisti contingat, etiam hac tempestate indigenæ exactissimè exploratum habent, suoq; illum nomine designant, commonstrato loco, à quo ante multos annos Oceani ostia subire solet, ac fluctibus marinis immergi, ita vt ne intempesta quidem nocte, nostrates nautæ ab hoc deflectant, aut in diuersum rapiantur, vt aliquando vsuuenire solet velificandi imperitis, insigni mercium ac vectorũ detrimento. Exaudiuntur autem hisce locis fragores ac strepitus horrendi vel subsidente in imum fluctu, vel vbi rursus æstus ad uentare incipit, ac ventorum violentia exasperatus Oceanus fluuio obnititur, quod ipsum potissimè vsuuenire solet, vbi post Aquilones, Austrini flatus ingruunt, ita vt accolæ percepto plusquã miliaris interuallo Oceani ac Scaldæ fremitu,

Antuerpiã Scaldis exornat.

Scaldis per Flandriam decursus, cur de Honte dicitur.

Cæsar li. 6. Comment.

Ziriz. ai ex ercitati nautæ.

Scaldæ fremitus, quãdo tempestatem denuntiat.

tempestatem imminere ante triduū pronuntient, cùm autem angustiora olim essent Oceani ostia, minusq; vasti ac patentes in continentem aditus, conspectius in mare Scaldis ferebatur, siquidem incrudescente quotannis æstu marino, ostia, faucesque dilatari contingat, ac sinus laxiores effici, vt gulosis assolet, qui immodico potu se proluūt, quò fit, vt flumen hoc affluentiori salo obruatur, nec facilè decursus eius, quo in Oceanum effunditur, conspici queat. Non desunt, qui nominis affinitate decepti, eam speciem Aselli piscis, qui mihi aliquando Plinij visus est Callarias, ex hoc fluuio nomen obtinere credant, atque à *Schelt*, *Sceluisch* denominari, quòd in Oceani ostijs, in quæ flumen hoc se exonerat, vel hamo vel retibus subducatur: cùm à squamis potius, vulgò *Scellen* (nam *Scelpen* testaceis attribuuntur, non piscibus) appellatū censeam, quibus densius contectus obductusque est, ac velut lorica munitus: eoque fit, vt, cùm elixandus est, (nam torreri recusat) cultro deradi debeat ac desquamari, secus quàm Asellus, vulgò *Cabbeliau*, læuore perpolitus, cuteque molli nec squamosa, nec etiam in ipsis Oceani faucibus, quas influit, capitur, sed in alto longeque remoto mari. Tametsi non ignorem, pelagios aliquot pisces aliquando fluminis ostia subire, dulcis aquæ illecebra, qua mirè pinguescunt, vt Salmones, qui ex Britannico Scoticoq; sinu, aduerso amne in Rhenum ac Mosam penetrant, vt etiam Trissæ, alosæ, lacciæ, vulgò *Elft*. mugiles, Harder, acipenser vel stutio. Anguillæ verò contra quam marini pisces, salsam aquam appetunt, qua gustata mirè agiles efficiuntur, minusque lubrici, atque esui salubriores, quò fit, vt circa Catarhactas (nostri *Slusen* vocant à claudendo) quæ apertis valuis aquam, qua hibernis mensibus agri opprimuntur, violento impetu in mare profun-

Simile à gulosis, quibus fauces dilatātur.

Sceluisch *piscis vnde denominetur.*

Asellus piscis, Cabbeliau.

Anguilla salsa aqua delectātur.

profundunt, inusitatæ magnitudinis anguillæ nassis ac sagenis eximantur: verùm de his aliquando vberius, vbi Conrardo Gesnero viro cumprimis erudito paria fecerim, atque hostimenti loco Compendium de piscium triuialibus nomenclaturis illi dedicatum absoluero. Cæterùm flumen hoc qua parte Scaldiæ oras attingit, atq; hinc in Oceanum illabitur, Orientales regionis huius insulas ab Occidentalibus discriminat, quarum quæ ad Ortum spectant, *Beoesterschelt* indigenis vocantur: quæ verò Austro ac Flandriæ obuersæ sunt, *BeVVesterschelt*, quasi superiorem ac inferiorem, aut citeriorem atque vlteriorem dicas, quorum alij cis Scaldam, alij trans Scaldam consistunt. Designantur autem his nominibus duæ insignes Quæsturę, quibus prætoria etiam dignitas, ac Dictaturæ potestas attributa est, sic vt harum præfectis ius ac fas sit tota passim regione (præter ciuitatum municipia, quæ consulum tutelæ ac præsidio subsunt) Regio dominatu facinorosos coercere, vagos ac palantes corripere, nebulones ac mēdicos validos, sicarios, oppressores in vincula conijcere, ac tormentis exploratos in iudicio capitis arcessere, quo omnia passim quieta sint & pacata, & nequis iter ingressus, aliquid hostile metuat. Obiuit hoc munus multis annis inculpatè, eoque præclarè ac magna laude functus est nullius offensione Illust. vir Hieron. à Seroskerka, Equestris ordinis Heros, multisque alijs nominibus suspiciendus. Adauget verò soceri decus & amplitudinem pari generis splendore ac nobilitate magnificus vir Iudocus à Vueruia, rei agrariæ in insulæ nostræ ambitu præfectus non sine maxima amplissimarum dignitatum expectatione. Excitauit elapsis aliquot retro sæculis fluuij hic decursus inter Zelandos, qui in eodem sunt cum Batauis comitatu, & Flandros,

Conrardus Gesnerus laudatus.

Zelādia in duas quæsturas diuisa.

Hieron. à Seroskerka.

Iudocus à Vueruia.

acerrimas contentiones ac cruentas pugnas. Appellat autem atque veneratur vtraque natio suos Principes Comitis nomine, adiectis aliquot speciosis titulis: qui Dominatus hinc emersit, quòd præcipuæ nobilitatis viri Imperatores ac Cæsares in adeundis periculis comitarentur, suamque operam sedulò illis præstarent, vulgò *Grauen*. Quę potestas ac nominis amplitudo Iustiniani tempore primùm inoleuit, eamque appellationem consecuta est. Deinde sub Berengario & Otthone competitoribus ad posteros deriuata, proximum apud Imperatorem consessum ac comitatum obtinuit. Anno autem Domini 863. imperante Carolo Caluo, apud Batauos illisq; affines Zelandos hic principatus primùm constitui cœpit, ac Comitatus nomine designari, primusque Comitis nomine inauguratus Theodoricus filius Sigisberti principis Aquitanię, qui annos octo & triginta in eo dominatu versatus, successorem Theodoricum secundum herilem filium cōstituit, à quo ad nostra vsq; tempora hæc Regia potestas longa heroum serie ad inuictissimum Hispaniarum Regem Philippum deuoluta Comitatus nomine censetur, eiusq; prouinciæ principes Comites appellātur. Sic qui apud Brabantos ac plerosque alios potestate regia existunt, Duces vocantur, à deducendo in hostilem agrum exercitu, vulgò *Hertoghen*, quasi dicas, exercitus ductores. Cùm autem Flandriæ Comes Guido Dampetra proferendæ ditionis esset auidus, ad occupandas aliquot Zelandiæ insulas animum induxit: itaque primò Vualachriam sibi subijcere, ac vectigalem facere meditatur, inductoq; in hanc ditionem exercitu (nam facillimus erat traiectus) illam incursionibus, incendio, igni, ferro depopulatur ac vastat, tandem Metelliburgum obsidet, ac per fecialem, *Harault* nostri vocant) ad deditionem

Comites vnde dicti.

Duces vnde nomen sortiti.

Guido Dāpetra Flandriæ comes.

Metelliburgum expugnatur.

nem solicitat, cùm in id non admodum paratos promptosque sentit ciuium animos, admotis arietibus, factoque vno aut altero insultu ciuitatem expugnat. Gulielmus Batauorum ac Zelandiæ Comes eius nominis tertius, cùm ciuitati subsidium adfert, Zirizæis stipatus, quibus maximè fidebat, duobus vno die prælijs victus, sanguine madidis vexillis (vnde emerserunt Zirizææ ciuitatis insignia sanguinolento colore perfusa) Zirizeam, qua nulla tunc munitior, aut Principi magis deuota, properè contendit. Guido victoria elatus, relicto intra Metelliburgum præsidio, in Zirizæos omne belli robur conuertit, quos dum sesquimensem obsidione premit, maximis damnis afficitur. Siquidem oppidani continua eruptione, magnam stragem Flandris intulerunt, multosque captiuos in ciuitatem adduxerunt, tandem impetratis vtriusque consensu inducijs, concessaque sex hebdomadis belli mora, Guido in Batauos expeditionem molitur. Elapsis inducijs, Zirizæi collecto milite, instructaque classe in Vualachriam confestim traijciunt, cæsisque ac profligatis Flandris, ciuitatem in potestatem redigunt, ac perexiguo accepto incommodo, in sedes suas se recipiunt. Princeps Batauorum ac Zelandorum Guilielmus eius nominis tertius, percepta tam insigni victoria, ciuitatem Zirizæam maximis honoribus afficit, multisque priuilegijs, congiarijs, donatiuis muneribus exornat. Guido verò Flandriæ Comes re apud Batauos malè gesta, acceptoque vulnere in Zelandiam secedit, deinde paululum recreatus, ad oppugnandos Zirizæos, à quibus ereptum Metelliburgum indignatur, animum intendit. Itaque coacto numeroso exercitu, tametsi vltra sesquimensem bis ab hac esset repulsus, atque infecta re decedere sit coactus, rursus illos laceßit,

Vexilla Zirizæa cur rubra.

Zirizæi Metelliburgum expugnatũ Comiti restituunt.

Zirizæis virtute parta priuilegia.

lacesset, atque arctissima obsidione pressos continenter oppugnare non desinit. Cùm autem oppidani in extremis essent constituti, atque in summa difficultate, in maxima rerum inopia versaretur, nullis tamen vel blandimentis, vel minis ad deditionem impelli potuerunt, tametsi iam septimum mensem præter incendia atque immissas in ciuitatem faces, omni tormẽtorum genere, arietibus, catapultis, testudinibus, fundis, ballistis, alijsque machinis, quarum illo sæculo frequens vsus, terra marique oppugnarentur. Cùm itaque in angusto res essent constitutæ, omnique præsidio destituta ciuitas, opportunè Rex Galliarum Philippus cognomento Pulcher nulla interposita cunctatione, aut mora Ioannem Payderosum ducẽ præfectumque maris, ac Reginerium Grimaldum Genuensem instructa classe, atque adornatis aliquot longis nauibus, quæ quòd remis frequẽtius, quàm velis incitantur, triremes vocantur, Zirizæam amandat, vtque obsessis subsidio adsint, ac maturè subueniant, cohortatur: illi nihil cunctati Regis mandato obsequuntur, omniaque e uestigio perficiũt, quos vbi in excubijs constituti, è sublimi atque eminente specula, à qua in mari latissimus prospectus, aduentare, nec procul abesse denuntiant, confestim Guilielmus Batauiæ ac Zelandiæ princeps, Regis sororius, conspecta primùm naue prætoria, deinde numerosa longo agmine classe, quas ipse in eum vsum instruxerat naues, illis adiunxit, collatisque copijs atque vnita classe Flandros adoriri atque opprimere statuunt, oppidanis etiam re insperata in spem victoriæ erectis, qui redintegratis viribus longa obsidione attritis, rursum in hostem animantur. Cùm autem stat in procinctu acies, ac classis omnibus armamentis accuratè instructa in hostem incitanda, è statione moueri incipit: Flandri (vt

Francorũ rex Ziriz.eos subleuat.

Triremes, vulgò galleyen.

dri (vt nulli desunt astus militares ac stratagemata) nauem quandam sarmentis, fascibus, scandulis, stramentis, stipulis, alioque fomite atq; aridis nutrimentis, quæ citò flammam concipiunt, constratam, oleo, pice, sulphure, seuo, adipe persundunt, eamque accensam æstu ac vento secundo in aduersam classem dirigunt. Cùm autem nauis flammis corusca hinc inde hęreret, ac subinde vadis implicita lentè progrederetur, ita vt Oceanus propemodũ in summo consisteret, ac iamiam refluxum meditaretur: ecce de repente (quod singulari Dei prouidentia factum credi par est) ventus mutata statione in Aquilonem impellitur, ac remeãte maris fluxu flammifera nauis retorta, Flandrorum classem inuadit, omniq; ex parte incendia miscet: complures, ne flãmis absumerentur ac concremarent, in mare desiliũt, ac periculum periculo commutant, vitamque natandi peritia redimunt. Turbatis hac clade Flandrorum rebus, nostrates remis velisque in illos irruũt. Illi nihilo facti segniores, restincto, qua licet, incendio, reliquas naues flammis intactas, omneque exercitus robur acriter hosti opponunt. Certatum est initio ancipiti dubioq; Marte à meridie ad emergentem vsque Solem, ita vt ne nox quidem, quæ ea parte anni, nempe idibus Augusti sublustris est, prælium dirimeret. Nostrates æquo loco constituti, ventoque ab ijs auerso ac subsidente Oceano, igni, ferro, faculis, accensisque sarmentis ac sudibus hostibus terrorem incutiunt, multosque ardentes globos ac faces in hostium naues iis comburendis prouoluunt. Interim oppidani reseratis portis factaque eruptione maximam illis cladem inferunt, ac Flandrorum impetus in nostros retundunt ac reprimunt, mulierculis etiam in hostem ita efferatis, vt non minus fortiter & animosè, quàm viri se illis opponerent.

Naualẽ prælium.

Flãdrorum virtus.

Tantus

Tantus in eo conflictu fragor, strepitus, clamor, vociferatio, vlulatus fuisse perhibetur, vt plerique testati sint, plusquam trium miliarium interuallo, horrendos illos clamores fuisse exauditos. Quod nemini supra fidem videri debet, cùm in mari editus sonus, aut excitatus fremitus incredibili distantia percipiatur, præsertim tacita silenteque nocte. Cùm enim nihil obstet, vel nemora, vel montes, vel in cœlum erecti scopuli: clangor per æquoris planiciem, velut patentem atque vndique exporrectum campum, longè lateque se diffundit, ac per aera voluitur. Cùm autem tota nocte miseranda strages, ac cædes horribilis sit edita: diluculo rebus desperatis, victi fusique Flandri in hostium potestatem rediguntur. Desiderati in ea pugna Flandrorum octo plus minus milia, capti præter gregarios milites, quorum non facilè numerus iniri potest, Guido Dampetra Flandriæ Princeps, ac cum illo innumeri proceres Aulici: direpta signa militaria, pelles, tentoria, manubiæ, multaque opima spolia atque exuuiæ cum Principe ac captiuis in ciuitatem relata sunt. Tota aútem classis illis numerosa erat, suisque armamentis affabrè instructa, vel quassata & conuulsa, vel incendio absumpta: reliqua in hostium potestatem redacta. Hac itaq; memorabili clade afflicti Flandri de componendis rebus, captiuisque redimendis consilia ineunt, quę documento Principibus esse debent, qui alienę ditionis sunt auidi, ac finitimorum possessioni inhiant, non tentandas bello vicinas regiones, vbi nulla subest legitima causa, aut iusta belli origo: quæ etiam si existat, præstat omnia potius experiri, nullasq; non conditiones pacis admittere, quàm arma in manus arripere. Cæterùm soluta iam ciuitatis Zirizææ obsidione, confectoque bello, quod euenit anno Domini 1303. Idibus Augusti, qui

Nocte omnia latè exaudiri.

In mari sonitus lõgissimè exauditur.

Guido Flãdrorũ Comes capt⁹.

Nõ temerè suscipiendũ bellum.

Non inuadendas aliorum ditiones.

qui dies erat Laurentio sacer, ne parta ex tam atroci ac cruento bello victoria annorum decursu obliuione obrueretur, aut ciuium animis excideret, decretæ sunt solennes, atque anniuersariæ supplicationes Deo immortali, easque Senatus quotannis eodem, quo hæc peracta sunt, die, ac periculo exempta ciuitas, in sempiternam rei memoriam continuari voluit, quod à posteris nunquam intermissum est: Quin & impuberes, qui scholas publicas frequentant, atque in palæstra literaria versantur, hunc diem festum habent, ac feriantur permissa ijs ludendi licentia: ita rei gestæ recordatio posteritati tanquam per manus traditur: quò cuique ciuium innotescat, mentique fixius inhæreat, in quanta angustia, vitæque discrimine versati sint olim progenitores, cùm pro aris & focis, pro coniuge ac charis liberis acerrimè decertant, suoque Principi strenuam fidamque operam præstare conantur. Interim hanc præcipuè doctrinam exhibet posteris, eosque commonefacit rei huius annua continuatio, vt rebus afflictis ac desperatis, ad Deum optimum maximum mentem erigant, atque ab eo salutem, patriam obsidione liberam, prosperos rerum successus, victoriam incruentam summis votis exoptent: quod vnicè factitasse legimus Abrahamũ, Mosen, Dauidẽ, Ezechiam, Iudith, compluresque alios, qui huiusmodi præsidijs victoriam sunt consequuti. Cæterùm cùm Schaldia, in eaque sita Zirizæa frequentius ab exteris lacessita sit, ac bellis quassata, tum insularum nulla minus Suytbeuelandia, quæ à solo Austro opposito sic denominata est spatiosissimo amœnissimoque versus Flandriæ ac Brabantiæ oras tractu exporrecta, tametsi paucis abhinc annis maximam iacturam passa, dimidio iam sit angustior. Ab hac auulsa est ciuitas non ignobilis Romer.

Aduersa quæ acciderunt, aliquando animo repetenda.

Suytbeuelandia insula vnde dicta.

Romersualla ciuitas. Romersualla, quam nullis excultā agris, nullis exornatam pomærijs, Oceanus vndiq; alluit, ita vt vnica salis negotiatione subsistat. In Occidentali *Gœsa ciuitas.* verò insulæ parte sita est Gœsa ciuitas, perexiguo quidem murorum ambitu, at splendidè atque affabrè extructa, ciuibus morum ciuilitate perpolitis. Est præter hanc insula quædam Brabantię contermina, exiguo tantum freto discreta, in qua con- *Toletū Zelandiæ ciuitas.* sistit Toletum à vectigali & portorijs ita appellatum, vetustum oppidulum: à quo non procul ab- *Martiniana ciuitas.* est Martinianus agger, Principis Aurasiensis municipium, locus amœnus atque arboribus vndique consitus, in quibus maxima alitum, præsertim ardearum copia nidulatur. Sunt præterea minutę aliquot insulæ, minusque celebres, vt Duuelandia à columbarum frequentia sic denominata, Gœreda à fida nauium statione, Platessa, tum pleræq; aliæ non ita pridem ex mari vindicatæ, quarum descriptionibus inhęrere superuacaneum puto, cùm edita nuper Zelādiæ Topographia singula exactè exhibeat, quę spectator curiosus per otium oculis po- *Zelandorū origo.* terit dimetiri. Quod verò ad gētis huius originem spectat, constans fama est, atque indigenis per manus tradita, à Gothis ac Danis hāc profluxisse, præ- *Zelandia apud Danos.* sertim ab illa insula Cimbrica; quæ in Dania Zelandiæ nomine inscripta est, in qua spectatur cele- *Hafnia, Coopmāschauen.* berrimum Emporiū Hafnia, vulgari nomine *Coopmanshauen*, à portu negotiatoribus frequentato, qui hanc terram cultoribus vacuam, oppositis erectisque aggerum molibus in insulas redegerunt, atque extructis primùm casis, minutisque atque angustis tugurijs, sementi ac pascuis reddidere ido- *Zelandia Batauiæ appendix.* neam. Erat enim Cæsaris ætate, magna terræ huius pars, quæ non aliud, quàm Batauiæ appendix est, inculta, nec vnquam ad serendi vsum vomere proscissa, aut fossione subacta, sed æstuarijs ac paludibus

ludibus impedita, ita vt etiam nūc Hollandia plurimos vndiq; lacus exhibeat, adeò vt pedestria passim itinera illis concisa, cymbis omnia transigenda sint: quod ipsum etiam Zelandis vsuuenit in æstuarijs, quæ nihil aliud sunt, quàm loca extra intraq; littora marinis fluctibus exposita. Siquidem effuso in ipsa mediterranea salo, aquam affluenter concipiunt, ita vt hibernis mensibus omnia inuia sint, nec nisi scaphis ea loca adiri queant. Quod vero solum extra aggeres ad maris vsque crepidines atque extremas oras multis iugeribus longè lateq; exporrigitur, ex alluuione coaceruatum, crebris fluctibus æstuque tunditur, ac nonnunquam extumescente Oceano, vt assolet Luna vel plena, vel primùm inchoata, fluctibus obruitur: subsidente verò, rursus emergit, ita vt loca paulò editiora, & quæ eminent, suauissimo pabulo pecudes reficiāt. In huiusmodi receptacula se olim conferre solent impuberes ac mulieres, omnísque ætas ad bellum inidonea, vbi Romani Belgicam incursionibus infestarent. erat enim tutissimum ibi perfugium, quòd aditus accessusque esset difficilis. Sunt enim ea loca, quæ nostri *Stellen*, vel potius *Stallen*, hoc est, caulas ac pecorum stabula vocāt, nostro etiam tempore multis incuruis voraginibus, ac verticosis fossis, per quas Oceani æstus voluitur, (nostrates *Creken* vocant) impedita adeò, vt equitem armatum, si imprudenter atque incautè in illas inciderit, absorberi atque obrui contingat, quò fit, vt loci huius viæq; ignaris istac penetrare perniciosum sit. Sunt autem multis Zelandiæ locis herbidæ planicies, ac viridantia floridaque prata nullis cincta aggeribus, quarum vsus in ijs regionibus nūquam defuturus est: cùm quæ à parte vna abradi auellique contingit, alteri alluuione adijciantur, ita vt nunquam extruendarum insularum materia huic

Aestuaria quid.

Aestuaria in bello Belgarum perfugia.

Voragines Zelandicæ, vulgò Creken.

 regioni

regioni deesse possit. Horum quædam à virenti gramine ac læta pabulatione *Garsen* indigenę vocant: quæ verò parcius gramine virescunt, nec vberem adhuc pabuli copiam suppeditant, à pascendo vellendoque *Scorren* vocant. Ex his vbi aliquot iugerum millia conglobari contingit, insulas efficere nostrates tentant, ac cùm vetustæ tum recentiores ope humana ex ijs rudimentis coagmentatæ sunt ac coaluerunt. Multi olim soli huius vbertatę, atque agrorum specie illecti, expulsis veteribus colonis atque inquilinis, terram hanc inuaserunt, eiusque possessionem armis sibi vendicârunt. Non defuerunt atauorum memoria, qui Batauis ac Zelandis infesti, has insulas in suam ditionem ac potestatem redigere sunt aggressi, sed duæ istæ nationes inter se consociatæ, semper hostibus fortiter restiterunt, quo fit, vt ad hanc vsque ætatem vtraque gens eodem vtatur dominatu, eisdem legibus, eadem iuris æquitate, eodem sit in hostes animo. Fuisse hanc gentem, quæ Zelandiæ nomine insignita est, Batauis confinem ac proximam, eiusque regionis partem atque appendicem, ex C. Cæsare præter alia, ijs verbis colligi potest: Mosa ex monte Voseuo profluit, ac parte quadam Rheno recepta, insulam efficit Batauorum, neque lōgius ab eo millibus passuum in Oceanum influit. Rhenus autem ex Lepontijs, qui Alpes incolunt, oritur, ac longo spatio citatus fertur, atque vbi Oceano appropinquat, in plures diffluit partes, multisq; ingētibus insulis effectis in Oceanum influit (quarum pars magna à feris barbarisque nationibus incolitur, quæ piscibus & ouis auiū viuere existimantur, à quibus Rhenus multis capitibus in Oceanū influit. Quibus verbis mihi graphicè describere videtur Batauos Oceano Septentrionali viciniores, tum illis conterminos Mattiacos, seu Zelandos, quorum

Batauí Zelandis consociati.

Com. belli Gallici 4.
Mosæ origo.

Rheni origo & decursus.

quorum insulas & qui in Occidentali Belgica eadem sunt cum ijs conditione ac natura, paulo post his verbis designat: Pars in siluas, pars in continentes paludes profugit: qui proximi Oceano erant, hi in insulis se occultauerunt, quas æstus efficere consueuerunt: quæ reuera nullæ aliæ sunt, quàm Zelandicæ. Quotquot enim sunt in Belgico Oceano circumfusæ insulæ, tali modo conflatæ congestæq; sunt, ita vt primùm natura consistant: deinde arte muniantur, ac paulatim cultura atque industria hominum in fructiferos fundos ac speciosos agros, cultaque noualia redigantur. Ea est autem apud nos rerum vicissitudo, vt minimo annorum decursu ac temporis interuallo magna incrementa hæc regio suscipiat, rursus maximam iacturam ac detrimēta patiatur, nec vlla res vices rerum humanarum, aut varios instabilesque motus melius commōstrat, quàm Zelandiæ insulæ, quarum prosperi successus ac res secundæ æstuario fluxu & refluxu nunc huc, nunc illuc voluuntur. Nulla est apud vllas nationes annona, aut res frumentaria etiam lectissimi tritici vberior, ita vt bina iugera Zelandica plus emolumenti, cultori ac colono adferant, quàm quatuor Brabantica, minus tamen tuta est fidaque apud nos huius rei possessio: cùm singulis momentis, præsertim hibernis mensibus, flante Coro & Circio, ex maris sæuitia periculum immineat. Vnde enatum Prouerbiū ab ijs, qui optimè rebus suis consultū cupiunt, atq; ijs tutò frui exoptāt, laudari Brabantici aeris clementiā ac soli stabilitatem; Zelandici verò fundi reditus atque annonæ prouentū: quod ita efferunt vulgari sermone, *Brabantsche lucht, Zeeusche renten*. Nostra siquidem & auorum memoria cētum plus minus iugerum millia in insulæ formam redacta, atque aggeribus vndiq; cincta, dissipatis; conuulsisq;

Com. lib. 6.

Zelandia mutationi obnoxia.

Prouerbiū Belgicum de Brabantia & Zelandia.

in immensum congestis molibus inundante Oceano non sine maximo incolarum interitu, salo oppressa sunt. Rursus indigenæ erectis nouis insulis, quod nostrates crebro factitant, vbi herbidi ac graminosi campi se proferunt, sementi ac culturæ sedulò insistunt, ita vt paucorum annorum spatio, affluenti omnium rerum copia, supra quam credi possit, ditentur. Sic apud Zelandos insultibus marinis continenter expositos, nihil stabile, firmum, diuturnum, & cui tutò posses fidere aut inniti. Siquidem loca portuosa, quæ nauibus fidam tutamque stationem olim præbuerunt, vadosa efficiuntur, ac vel arena vel limo oppleta, ne minima quidem nauigia admittunt. Rursus littora nullis portubus distincta, nullisque nauibus frequentata, facta eluuione commodissimos portus consequuntur, facilesque aditus atque accessus nauibus exhibent: quò fit, vt negotiatio hominumque concursus & frequẽtia non vni loco perpetuò sit addicta, sed aliquando ob portus commoditatem, ac loci situm aliò demigret ac trãsferatur. Sic Zirizæa, nostra etiam memoria, numerosa classe instructa, nõ solũ onerarijs nauibus, sed rostratis, & quæ ex Homeri appellatione, Holcades voce Belgis vsitata, nominantur, præter Hispaniarum ac Mauritaniæ oras, longinquas versus Aquilonem regiones frequẽtabat, nempe Noruegiam, Daniam, Riualiam, Rigam, Gedanum, vulgò *Dansyc*, Stocholmiam illustrissimi Suetiæ regis ERICI auspicijs nunc celebrem; quæ nauigatio, vt sunt vices rerum humanarum, Hamsterodamũ modò translata est. Quanquam ciuitas Zirizæa rebus omnibus ad commoditatem atque vsum vitę necessarijs, cumulatè fruitur, non minus affluenter, quàm cùm exteris negotiatoribus esset celebris, ac commeantium vltrò citroque multitudine frequentata; siquidem extero-

Magna apud Zelandos rerum vicißitudo.

Holcas genus nauigij vastum, vulgò Hulck.

Holmia Suetiæ regia.

exterorum hominum concursus, nundinatio, mercatus, locorum celebritas, aliquādo improuiso dilabuntur ac concidunt, vel exorto hostili externoque bello, vel concitato populari tumultu, aut ciuium seditione: confestim enim quotquot alieni sunt ab eo loco, se subducunt, atque incolumitati suæ consulunt. At ea negotiatio, quæ excluso omni fœnore inter ciues & domesticos perficitur, facto etiam ab exteris vel inquilinis cōpendio, quæstuque liberali, stabilis est, firma, solida, minusque inuidiæ exposita. Quod si aliundè calamitas ingruat, cùm ciues & domestici, intrepidè infractoq; animo subsistunt, nec facilè patrias sedes, aras, focos, coniugem, charosque liberos desertos patiuntur, aut suis finibus egressi, se suaque alienis cedūt. Videntur autem Zirizæi in tanta rerum humanarum mutatione, atque ex alia in aliam vicissitudine, quæ diuina prouidentia perficitur, commodis suis solerter consuluisse, atque incerta certis commutasse. Cùm enim populares velificandi sint peritissimi, vbi non satis succederet negotiatio illa nautica, quę transmarinis mercibus perficitur, mutata nauigandi ratione, piscatu se exercere cœperunt, vberrimo quæstu, ac nemini damnoso, adde nullo prorsus naufragij metu, nulla rei familiaris iactura, nullaque fœnoris aut vsuræ infamia. Reliqui verò ciues compendia quæstusque honestos ac minimè inuidiosos sectantur, ex ijs quæ terra in vsum hominum cumulatè atque affluenter effundit, quibus illi, neutiquam defraudato Genio, liberaliter fruuntur, ac præter laudabilem institutionem, amplissimam liberis hæreditatem, paternique nominis ac memoriæ patrimonium relinquunt. Cæterùm vt exteris innotescat, qua terræ cœliq; parte constituta sit ciuitas Zirizæa, & quantum ab eleuatione poli digrediatur: dimēsi sumus polum

Mediocritas felicitatis laudanda.

Prouidētia diuina omnia administrari.

polum Arcticum siue Borealem supra Zirizeæ horizonta extolli vno & quinquaginta gradibus & quadraginta septem minutis, in eamque altitudinem verticem illum produci: longitudinem verò perfici viginti quinque gradibus, quo efficitur, vt cùm Sol non adeò auersus sit, nec longius ab insula digrediatur, sed duobus æquinoctijs ac totidem solstitijs illam moderatè illustrat, Indigenæ solis beneficio minus stupida, obtusaq; ingenia sortiantur, verùm faceta, vrbana, festiua, pleraque ex auræ marinæ afflatu salsa & vitiosa quadam dicacitate contaminata, qua de re suauiter nuper philosophatus sum cum Hiobo Nicolaide, viro sagaci atque industrio, qui cùm strenuè Reipub. functionibus incumbit, illamque summa ope fulcire nititur, integros incorruptosque ciuium mores exoptat. Et si quid vitij ex Oceani halitu & salsuginosa vicinia contraxerint, institutionis industria corrigere.

Quî fit, vt senes ac prouectioris ætatis homines, cùm minus robustos, tum tetricos plerumq; liberos progenerent, vultuq; tristi atq; inamœno, & qui rarius exhilarescant.

CAP. III.

QVI inclinata vergenteque ætate, vbi iuuenilis ardor deferbuit, matrimonio se addicunt, magna ex parte liberos procreant mœstos, morosos, tetricos, tristes, inamabiles, taciturnos, vultuque toruo ac facie minus blanda: quod non eadem ratione in Venerem incalescant, eamque operam impendant procreandis liberis, quàm iuuenes succulenti ac vegeti. Siquidem ætas feruida ad peragendam huiusmodi Comœdiam instructior. Cùm

Iuuentus succulēta. Senes aridi.

enim

enim flaccidæ ſint ſenibus vires, ſpiritus exiles, corpus humoribus ſanguineis exhauſtum, facultates naturales languidæ, eaque vis, quę ab illis promanat, ac diffunditur in excitandæ prolis vſum, inefficax atque inualida, modicisque viribus imbuta: fit vt minus viriliter connubiali officio perfungantur, ac multa in ijs, quos progenerant, deſiderentur: quod indicatur in ea diſceptatione, quã cum Eſdra Genius habuiſſe deſcribitur. Interroga, inquit, genitricem, vt tibi expediat, cur quos nunc parit, non ſint eis pares, qui ante te nati ſunt, ſed ſtatura minores: & dicet illa tibi, alios vigente ætate conceptos, editosque eſſe, alios deficiente vtero: quò fit, vt qui ſenectutis tempore producuntur, graciles exiſtant, tenelli, imbecilles, inualidi, improceri, & qui minus virium, minusque roboris obtineant, quòd naturæ vires ſenio collapsę ſint, ac naturales vitalesque ſpiritus imminuti, quo etiam euenit, vt animus demiſſus exiſtat, & deiectus, mens minus agilis, viuida, alacris, erecta, quoniam omnia parcius contractiusque ſunt conſequuti, niſi fortè genitores blandi atque hilares, ac moderatè vino concalefacti progenerandis liberis operam impendant. Viſi ſunt enim ſeniculi aliquando inter ſe iuuenari ac laſciuire, ſuaque habere blandimenta, ac vernis menſibus in amplexus ruere. Siquidem ea pars anni equis etiam effœtis (vt habet Prouerbium) hinnitum extorquet, quo Belgæ indicant, neminem tam deuexæ ætatis eſſe, quin in amœniſſima illa anni parte, qua ſe omnes naturæ vires exerunt, aliqua erectioris animi indicia proferant, quo efficitur, vt ſi in congreſſu Geniali mulierem conceptu impleri contigerit, exactis nouem menſibus infantem edat blandum, elegantem, ſuauem, floridum, generoſum, viuacem, agilem, geſticuloſum.

Eſdræ 4.

Cur nõnulli minus validi.

Cur nõnulli deiecta mente.

Prouerbiũ ab equis effœtis.

Ver ſpiritus etiam effœtos erigit.

Affectus parentũ in fœtũ trãsit. Quod si progenitores etiã in ætate iuuenili, mente nubila, minusq; placida (vt plerique morosi factitant) procreandis liberis operam impendant, omnia in deterius deuergunt, omnesque affectus, & qui inter coniugatos exoriri solent tumultus, & intemperies in fœtum deuoluuntur, ita vt conceptus, gestatio, partus, nutritio non decẽter nec naturæ ordine perficiantur, ac pueri multa corporis vitia, mentisque errores ex perturbatis animi motibus contrahant, quorum omnis culpa in parentes transferenda, qui huic naturæ prauitati causam præbent ac seminarium. *Puerorum malitia parẽtibus imputanda.* Quocirca qui liberorum suorum incolumitati optimè consultum cupiunt, atque illos tractabiles esse exoptant, moribusque placidis ac sedatis: hoc imprimis efficere curent, vt in coniugij societate & amplexu maritali omnia moderatè transigantur, ne quid incidat, aut suboriatur, quod vllas intẽperies, turbas, tumultus, nebulas excitet. Omnia enim in pullulantẽ fœtum recidunt, atque infantem ad similes mores informant, parentumque notas ac vestigia imprimunt. *Affectus in fœtum transeunt.* In similes causas refero, quod proles (vt vocant) naturales, hoc est, qui extra legitimum ac connubialem torũ sunt procreati, diuersa existant ab alijs natura, conditione, moribus: quorum qui à generosis parentibus ac patricijs profluxerunt, animo ferè excelso conspiciuntur ac sublimi, multisque ac magnis dotibus exculti, mira ingenij sagacitate, prudentia singulari, iudicio exacto, præsertim quibus parentes subsidio sunt, atque ad liberalem institutionem adiumento, sic vt aliquãdo columen familiæ in his consistat, atque omnibus, qui illis vel sanguine vel affinitate coniuncti sunt, decori atque ornamento. *Naturales proles quas vulgo vocant.* *Cur filij naturales quos vocãt, alijs erectiores.* Cui rei ea ratio mihi subesse videtur, quòd omnia largè atque effusè ex paternis lumbis ac visceribus sunt consequuti, nec in

furtiuo

furtiuo illo ac clandestino concubitu parcè, ieiunè, tenuiter, sed affluenter naturæ munera illis infusa sunt. Cùm enim vterque auidè se explere libidine gestiat, ac prodigaliter in amplexus atque oscula proruat, totisque viribus ac profusè in propaganda sobole incumbit, fit, vt omnia, quæ in conceptu necessaria sunt, cumulatè perficiantur, nec quidquam in hoc negotio desideretur, eoque euenit, vt cùm nati parentum indolem exprimant, ac multa ab ijs sunt consequuti, incredibilis sit vtrobique amor & propensio, ac singulariter erga se mutuo afficiantur. Ex qua vi etiam emergit in hac sobole alacritas mentisque erectio, tum generosus quidam affectus animi, quo tales indignantur extra decus limitesq; matrimonij se esse prognatos, ac deesse sibi aliquid præ cæteris, quod ad honores ac dignitates publicasque functiones attinet. Quæ res efficit, vt se modis omnibus extra contemptum vindicare nitantur, atque illam notam, quam imprudentes quidam impingunt, quibus aliquando fœdior atque adulterio contaminata propagatio, probitate vitæ ac morum integritate aboleāt. Qui verò huius status ac conditionis homines, plebeijs modicisque parentibus orti, educationis subsidio destituti sunt, rei familiaris inopia non facilè ad præclara eluctari possunt, atque humo se attollere. Siquidem, vt is ait;

Amor parentum in filios, & è diuerso vnde emergat.

Sublimis animus ad summa enititur.

Non facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi.

Iuuenalis Saty.3.

Tametsi enim paupertas sapientiam sortita sit, vt habet Prouerbium, multarumque artium inuentrix existat, clarissimis tamen ingenijs obest, quò minus ad summa prouehantur.

Paupertas sapientiā sortita.

Qui fiat, vt laurus, quam nonnulli Zelandiæ denegatam asserunt, nulli quàm huic regioni speciosior existat, & qua ratione efficeris, vt contra gelu atq; hiberni frigoris iniuriam, intacta subsistat, nec emoriatur.

CAP. IIII.

Laurus quibus natalibus delectetur.

MIRANTVR plerique in maritimis oris, eaque parte Zelandiæ, quæ à præterlabente fluuio Scaldia denominatur, tam speciosas immensasque Lauros frondescere: cùm regio frigida sit, atque ipsa arbos algentes frigidosque tractus respuat. Cui naturæ miraculo eò magis obstupescunt, quòd non solùm omnium horti ijs scateant, ac perenni virore, perpetuaque fronde in maximam proceritatem assurgant, sed baccas etiam proferant oblongas, colore nigro perpolitas, non minus efficaces ac salubres in discutiendis flatibus ac dissipandis humorum collectionibus, quàm quæ à calidis regionibus huc afferuntur. Sentit quidem Laurus aliquando cœli iniuriam, atque hibernis mensibus sub asperso intensoque gelu, frigore periclitatur, sic vt folia, caudex, rami aliquando arescant atque emoriantur: at radix nihil sentit incommodi. Quocirca Laurus supernè emortua, radicitus extirpari, eruique non debet, sed detruncari; nam ineunte vere, ac paulò etiam maturius rursus reuirescit. Quod autem in eam altitudinem ac fastigium in hac regione assurgat, efficit terræ vbertas, atque incredibilis soli fœcunditas, densique ac compacti fundi natura, quæ ex pingui tenacique gleba constat, adeò, vt ob telluris soliditatem, frigus per gelicidia ad radicem penetrare nequeat. Nihil autem stirpibus nocentius, aut magis delerium, quàm nix aut glacies liquefacta, si quando solutæ

Lauro frigus inimicũ, præter tim radici.

Laurus dēsum solum exigit

Nix liquefacta stirpib. noxia.

ſoluto gelu, eorum ſtillicidio radices perfundantur, præſertim vbi defluente humore, rurſus frigus exaſperari, fluidumque liquorem conglaciari, ac congelaſcere contingat. Sic enim terra relaxata algidiſſimum humorem combibit, quo radix imbuta marceſcit, atque emoritur. Ne autem huiuſmodi incommodo ſtirpes afficiantur, nec frigoris iniurijs ſint obnoxiæ, ſuperficies ſoli, in quo conſitæ ſunt, ſtramentis inſperſiſque cineribus muniendæ; fouent enim inſita caliditate terram cineres, ac gelu rigidum penetrare prohibent. Siquidem, vt acetum & fex vini: ita carbones ac cineres igneæ qualitatis ſunt participes. Cæterùm quod Brabantis reliquiſque Belgis laurus vel denegata ſit, vel parcius apud hos fruticetur, non aeri, cuius mira clementia ac ſalubritas, ſed ſolo aſſcribendum, quod aridum eſt, ſabuloſum, leue, inane, ita vt facillimè frigus admittat, nec arbori ſolidum alimentum, quo pingueſcit, conferat, eoque efficitur, vt in ijs regionibus laurus humilis ſit & improcera, tum baccis deſtituta: cùm in ciuitate Zirizæa telluris beneficio in eam proceritatem aſſurgat, vt duarum decempedarum altitudinem ſuperet, denſa circa radicem fronde, multiſque emergentibus ſtolonibus ſeu fruticibus, quibus ſtipata à frigore ſetuetur ac munit. Quocirca illa frutificatio, & qua ab radice frondeſcit, ramoſa propago adimi, aut reſecari non debet, illo ſiquidem munimento fulta, non facilè frigus concipit; nam foliorum iactura ineunte vere inſtauratur, modò radix illæſa perſiſtat, ac frigore geluq; intacta.

Cineres herbas à gelu tuentur.

Aceti & fecis cum cineribus cõparatio.

Laurus cur Brabantis negata.

Stolones, VVaterſchoten.

De corpore neutro, hoc est, quod nec sanum, nec ægrotum statui poßit, sed vacillanti dubiaq́; valetudine existat, atque inter vtrumq́; fluctuet.

CAP. V.

Medicinæ tres partes.

MEDENDI artem olim à veteribus in tres partes fuisse diuisam, in cõfesso est. Primò in eam, quæ præsentem sanitatem fouet ac tuetur, omniaque aduersæ valetudinis incommoda sedulò propulsat. Secundò in eam, quæ rationem complectitur, qua præmuniri ac præseruari corpus possit, ne facilè in morbos collabatur. Postremò in illã, quæ morbos corpori infestos ac quibus vrgetur ac premitur, discutit: Tres quoq; statui in humanis corporibus constitutiones: quanquam superuacaneæ his de rebus inter Medicos contentiones: Vnam valetudinis secundæ, cùm corpus inculpatè degit, atque inoffensa valetudine fruitur, illiq; nihil vitij subest, aut vllum morbi vestigium: Alteram valetudinis aduersæ atque inclinatæ, quum discutiendis morbis remedia sunt adhibenda. Tertiam, quæ anceps & ambigua, in qua species quidem sani hominis se profert, vt improbis fucata vitæ integritas, sed cui affectio quædam subest, ac delitescit, quæ procliuem facit propensumque ad decũbendum. Cuius habitus duas obseruo conditiones inter se diuersas: Vnã eius, qui iam morbũ discussit ab eoq; eluctatus est, sed tamẽ debilis existit, inualidus, exhaustus, gracilis, extenuatus, eueruatis fractisq; mẽbris: quæ valetudinis incõmoda, neglectis medicamentis, somno atque appositis alimentis instaurari postulant. Simile enim quiddam huic euenit, quod viatori, qui è latronum manibus elapsus adhuc palpitat ac contremiscit, nec prorsus ex tanto metu ac vitæ discrimine, in quo paulò antè versatus

Tres conditiones corporis humani.

Simile ab hypocrisi.

Valetudinarij alij lecto affixi, alij inambulantes.

Simile à viatore in itinere oppresso.

verſatus eſt, reſtitutus ſit, aut ad ſe redijt, quod Chriſtus eleganti ſimilitudine expreſſit, ſed amicorum ſolatio recreatus, ſenſim reuiuiſcere incipit, ac pauorem pedetentim menti excutere: ita ægrotus tametſi depulſo morbo, exſpatiari incepte, omniaque mitiora exiſtant, tamen nonnulla morbi veſtigia adhuc corpori inhærent, nec quæ comitari ſolent accidentia, penitus exempta, ſopitaque ſunt. Altera huic affinis conſtitutio, paulò eſt deterior, qua quidem in ſpeciem, primaq; fronte homo ſanus apparet, nec omnino valetudinarius, ſed qui corpus circumferat vitioſis ſordidiſq; humoribus oppletum. Quocirca Galenus victum ſtatuit eorum, qui ſunt ſani, qui ægroti, ac qui reualeſcere incipiunt. Eſt enim conualeſcentium victus ratio media inter eam, quæ ſanorum eſt propria, & ægrotantium. Siquidem ijs diæta ſeu victus ratio præſcribitur, tenuis, parca, frugalis, moderata, ita vt temperantię limites non excedat, quum ne leuiſſimum quidem errorem perferant, ſecus quàm validi ac robuſti, qui ne maximis quidem offenduntur. Sic infantibus ac impuberibus alimenta quidem adminiſtramus, ſed non ea ratione ac modo, quo adultis ac prouectioribus, qui ſuccidiam ac bubulam, ſolidoſque cibos non reſpuunt, vt ætas tenera, cui vt amictus corpori, calcei pedibus, ita pro corporis modulo, victus & medicamenta accommodanda. Et quanquam recentiores quidam in re Medica nõ minus, quàm nonnulli in religione ſuperſtitioſi, corpus neutrum ſuſtulerunt, nec id ſtatui patiuntur: aliquid tamen de hoc commentari viſum eſt. Si quidẽ tale quiddam natura rerum, quotidianus vitæ vſus & conſuetudo, congreſſuſque familiaris, atque amicorum colloquia deſignant. Hinc enim emerſerunt ſodalium iſtæ ac congerronum voces, ſi quando ſciſcitan-

Luc.10.

Thera.7.

Natura cu iuſq; adnotanda.

Corpus neutrum admittunt nonnulli.

Formulæ percontandi de Valetudine. sciscitantur, qua quis sit valetudine, qua fruatur sanitate, vt corpus constitutum est, quo loco, statu, conditione res nostræ consistant, quem habent successum, satin omnia salua, prospera, felicia? Quibus, totidem verbis responsa dari solent: Vtcunque, Sic satis, Minus commodè, Valetudo vacillans est, inclinata, ambigua, fluctuans, instabilis, parum firma, Non satis pro voto, aut animi sententia, Aliâs rectius, Spero meliora, Vt possumus, quando vt volumus, non licet. Quibus loquendi formulis singulæ nationes vltrò citroque se compellare solent, si quando de rebus amicorum solicitu, qua sint valetudine aut successu, percontantur. Tametsi autem horum plerique morbo sunt defuncti, alij, quibus hic imminet, nondum culcitræ puluinisq; affixi, non tamen vel inter sanos, vel ægrotos referri censerique debent, sed cùm vtriusque sint participes, in neutrum, hoc est, duorum extremorum medium: vt fuscus color, qui ex albi nigrique mixtura constat, vt pubertas inter puerilem ac virilem ætatem, media. *Simile à coloribus & pubertate.* Cùm enim sani hominis more, naturæ munera ac functiones minus cumulatè obeant, nec ex ægrotorum consuetudine lecto incumbant, membrorum vsu ac ministerio destituti, nō possunt vel sani hominis, vel ægroti nomen promereri, sed ex populari ac vulgata cōsuetudine Neutri appellatione designari. proferunt in ijs se nōnullæ naturæ facultates ac munia, sed languidè, oscitanter, remissè: incedunt enim atque inambulant, sed tardè, gressuq; subinde labante atque inclinato, ita vt ob virium imbecillitatem, vel scipioni sit innitendum, vel alius humeris incumbendum, vt ijs, qui cùm sint natandi imperiti, corticis aut suberis subsidio vtuntur. *Simile à natandi vsu.* Pari modo de somno ciboq; ratiocinandum, si quidem accumbunt, ac se appositis ferculis reficiunt, at non ea appetentia atque

edendi

edendi auiditate, qua validi, quibus optimum condimentum fames: dormiunt ac somno refocillantur, verùm minus placido, profundo, diuturno, vt sani, qui exercitatione defatigati, totam noctem quiete transigunt. Est autem eorum conditio, qui à morbis reuiuiscunt, atque humoribus noxijs sunt liberi, potior atque optabilior, illorum, quibus aliquid latentis occultique vitij subest, ac corpus vel ex Veneris contagio, vel alia vitæ intemperie, intus & foris fœdis ficosisque tumoribus contaminatum, qui in speciem, primaque fronte sani apparēt, ac pro ijs se ostentant, cum humoribus vndiq; prauis scateant, atq; omni ex parte morbidi sint. Quin isti in seipsos crudeles, atque in alios iniurij, morbum dissimulant ac diffitentur, ita vt omnibus se symposijs ac sodalitijs ingerant, atque aliorum poculis labra rancida admouere non vereantur, suaque nulli non obtrudere, ac ebibenda offerre, hac opinor, ratione permoti, vt si omnes eodem succo perfusos esse contingat, eadem scabie inquinatos, nemo ab illorum cōsuetudine ac familiaritate abhorreat. Huiusmodi homines morbosos, qui simulata fictaque sanitatis specie obuijs imponunt, his versibus Persius perstringit:

Morbosi & debiles dispar conditio.

Morbillosi sanos insicere gestiūt

——————Ilia subter
Cæcum vulnus habes, quod lato baltheus auro
Protegit, vt mavis, da verba, & decipe neruos. Sat. 4.

Rursus alia Satyra, assumpta medici persona, hunc notat, qui morbum dissimulat, nec sustinet inter valetudinarios referri, sed cum medico rixatur, atque illius consilium non sine contumelia respuit, illique tanquam deteriori morbo implicito insultat,

Heus bone tu palles, nihil est, videas tamen istud Sat. 3.
Quidquid id est, surgit tacitè tibi lutea pellis:
At tu deterius palles, ne sis mihi tutor,

Iampri-

Iampridem hunc ſepeli, tu reſtas: perge, tacebo.
Turgidus hic epulis, atq; albo ventre lauatur,
Gutture ſulphureas lentè exhalante mephites.
Sed tremor inter vina ſubit, calidumq; trientem
Excutit è manibus, dentes crepuere retecti,
Vncta cadunt laxis hinc pulmentaria labris.

Cuius conditionis homines hac noſtra ætate nuſquam non obuij ſunt, quibus cùm in facie, vultu, oculis, totoque habitu ſe morbi proferant, illos medendi peritis non detegunt, ſed magno valetudinis diſpendio, fouent ac nutriunt: qui cùm altè radices egerunt, ac penitus infixi ſunt, ægrè extirpantur. Quocirca ſalubriter vnumquemque commonefacit Sapiens, vt maturè remedia morbis adhibeat; Satius enim principijs mederi, quàm fini. Quò ſpectat illud Perſij,

Eccle. 18.

Saty. 3.

Principio obſiſtendũ.

Helleborum fruſtra, cùm iam cutis ægra tumebit,
Poſcentes videas. Venienti occurrite morbo.

Quod ijs ſedulò inculcari debet, qui cùm nutanti atque inclinatæ valetudini tarditate quadam ſupina, ac damnoſa procraſtinatione non proſpiciunt, eamque fulcire negligunt, deploratis morbis implicantur. Quamobrem qui in cõfinio morboſæ affectionis conſtituti, non prorſus integra ſanitate fruuntur, ſed corpus neutrum, hoc eſt, nec prorſus ſalubre nec inſalubre conſequuti ſunt, ſed inter ſanitatem & morbum medium, accuratè incolumitati ſuæ inuigilent: facilimus enim ad deteriora lapſus. Cæterùm quæ de corpore neutro differuntur, præter alia etiam ad aeris ac cœli conditionem referri poſſunt. Aura enim aliquãdo ſalubris, peſtilẽs, mediocris: cœlum modò ſerenum, modò nubilum & tempeſtuoſum, modò tolerabile atque inter vtrunque cõſtitutum, quod etiam in ventis mariniſq; fluctibus ſpectari poteſt. In affectibus quoque humanis, atque animi motibus tale

tale quiddam obseruare licet. Sunt enim illi moderati, vehementes, turbulenti, concitati, mediocres, remissi, sedati, ita vt non omnia semper vno cursu, atq; eodem tenore volui versariq; cõtingat.

De videndi ratione atq; oculorum acie, & cur nonnulli remotissima quæque acutè cernant, cùm ad proxima cæcutiant atq; hallucinentur: alij propius admota exactè videãt etiam minutissima, longius verò sita etiam eminentes moles ægrè perspiciant. Et cur oculus dexter magna ex parte sinistro obtusior, minusq; lucidus: obiter de coloribus oculorum, ac plerisq; alijs, quæ animi argumenta proferunt: obiter hebescenti visui remedia.

CAP. VI.

INTER multa magnaque naturæ munera ac dotes amplissimas, quibus homo à Deo opt. max. cumulatè exornatus est, nihil mẽte præstantius ac magis diuinum, cui cùm omnes sensus inseruiant ac famulentur, tum præcipuè loquendi videndiq; ministerio vtitur, vbi vires suas explicare visum sit. Hoc enim potissimè feris præstamus, quòd sensa mentis dicendo expromere, ac cõsilia verbis explicare liceat, ita in oculis non prorsus sita cernendi vis, sed duæ sunt velut fenestræ animi, à sede mentis ad oculos perforatę, quarum intentione ac remissione, mobilitate ac cõstantia, animi motus, mentisque conceptus ac cogitata indicantur. Consistit quidem videndi facultas in oculo seu pellucido humore illo crystallino, qui vt ab aqueo liquore irrigatur, quem albugineum ab oui albo vocãt: ita vitreo innatat, atque insertus est, ipsamq; pupillam,

Mẽtis præstantia.

Videndi origo à cerebro.

Simile à gẽma aurò illustrata.

pillam, hoc est, aciem, qua cernimus, radiante fulgore illustrat, non secus, quàm insignis ac lucida gemma annulum: itaque oculis visio attribuitur, non vt loco primario, sed vt instrumento atq; organo; nam cerebrum per neruos visorios illis spiritus infundit, quibus videndi facultas perficitur. Læso enim affectoque cerebro (nullo etiam consistente in oculis incommodo) hebescit visus, atq; acumen oculorum offuscatur: quod ebrijs, delirijs febricitantibus peculiare est. Hac itaque ratione oculis, qui ex tribus humoribus, quatuor mēbranis constant ac conflati sunt) videndi functio ascribitur. Siquidem illi cerebro ac menti, penes quas summa potestas, obsequuntur. ab ijs enim dimanant ac profluunt per neruos opticos seu visorios, spiritus lucidi, puri, defecati, tenues, splendidi: quibus, modò ne officiat aer caliginosus, ac deprauata oculorum constitutio, exactissima visio perficitur. Quòd si illi imminuti sint, obscuri, turbidi, exiles; obtusa efficitur, minusque acuta oculorum acies. emergunt autem ex horum temperie varij videndi modi ac rationes. Siquidem cui spiritus copiosus est, & ad amussim purus, tersus, nitidus, atque vt speculum, perpolitus, is ea, quæ eminus consistunt, perspicuè videt ac discernit. Vbi enim is humor exactè elaboratus est, tenuis syncerusque ex hoc halitus, seu lucidus spiritus emanat, quo potissimè visio perficitur, ac distātissima perspici queunt. Siquidem cùm multus sit & copiosus animalis spiritus, subtilis, tenuis, æthereus: longissimè producit oculorum aciem, omniaque acutè cernit, nec facilè obtutu continuo, aut fixa intentione defatigatur, qua vi pollet calidus & humidus, vulgo sanguineus. Cui verò paucus subest spiritus, sed tamen purus, nec nebulis obductus, is res quidē propius sitas, clarè videt & dijudicat, certūq; delectum habet,

Caput læsum visus officit.

Cerebro regia potestas.

Visus cui exactissimus.

Sanguineis fortis visus

habet; at distantes, pauloque remotius constitutas minus dilucidè perspicit. Paucus enim modicusq; spiritus facilè dissoluitur atq; euanescit, nec in longinquum prospectum producere potest. Quo fit, vt quibus videndi organū lucido quidem, sed modico spiritu imbutum est, minutissimos etiam literarum apices inoffensè obseruent, at paulò remotius dissitas moles, aut eminentes è mari scopulos minus exactè perspiciant, quod calido & sicco corpori, seu bilioso euenit. Quòd verò nonnulli propius admota tenuiter vident, remota verò nihil prorsus, ex spirituum inopia & crassitie prouenit. Vbi autem spiritus copiosus existit, & crassus, pauloque densior, diu quidem homo intendit oculorum aciem, atque absq; vlla fatigatione fixè & inconniuenter in res obuias oculos defigit, easq; primo obtutu cernit quidem, sed non ad vnguē ac distinctè discernit: nam crassities acutæ visioni officit, quod in frigido & humido habitu seu pituitoso obseruari potest. Cui verò humidus est & modicus spiritus animalis, qui videndi instrumēto inseruit, is nec exactè propia, nec prorsus remotiora videre potest; nam pauci spiritus citò euanescūt, & dissipantur: crassi verò videndi functionem impediunt, cùm radij, qui ab oculorum lumine promanant, in obiecta non deferantur, nec species rerum, quæ foris in oculum influunt, ab eo concipiantur. Rarus autē spiritus, tenuis, exilis, tenebrosus, qualis est feniculis exhaustis, ac morbo extenuatis, debilem visum efficit, aut prope nullum. Quocirca consultè faciunt, quòd conspicilijs hebescenti visui opitulantur. ijs enim omnia maiora apparent, ac spiritus visorij instaurantur, atque in vnum collecti, minus euanescunt, aut dissiliunt; verùm non consulo, vt viri plus satis maturè illis assuescant, siquidem illis destituti, prorsus cæcutiunt.

Biliosis acutus visus.

Spiritus crassus qualē visum efficit.

Spiritus humidus & modicus qualem visum efficit.

Spiritus rarus & tenuis visus efficit.

Cōspicilia quando visui.

Quod enim hi caligant ac cæcutiunt, ex spirituum inopia ac defectu euenit. Quocirca & specula visum reficiunt; quoniam reflecti ac retorqueri radios contingit, ac spiritibus robur concipere, nouis subinde à cerebro eò se conferentibus. Sunt autem præter iam enumerata complura alia, quæ caliginem oculis offundunt, ac visionem vel vitiant vel impediunt; nam si pupillam à sua sede dimoueri contingat, aut plus satis dilatari, contorqueri, contrahi, imminui: vel ex illata plaga, inflictoq; vulnere, casu, vel contusione, tumor atque inflammatio oboriatur, videndi facultas insigniter afficitur: oculi quoque emissitij ac prominentes, quique immoderatè protuberãt, vel denique vbi profundius constituti sunt, nonnullam visioni iacturam inferunt; nam prominentiores ab externo lumine afficiuntur, ita vt in lucido aere & solis splẽdore minus exactè obiecta conspiciant; immodica enim luce offenduntur: sublustri verò cœlo, aut nubibus obducto, melius ijs visus perficitur, ita fit, vt quæ cominus posita sunt, perfectè videant: eminus autem sita, obscurè; ijs verò, quibus profundi sunt oculi, ac delitescunt, minusq; extra palpebras se proferunt oculorum orbes, contraria obueniunt; illi enim propius admota, minus perspicuè: distantia verò, inoffensè cernunt, quo fit, vt vbi remotiorà oculis dimetiri visum sit, conniuentibus ac semioccluśis oculis id perficiamus; ita enim coacti ac conglobati spiritus, longissimè radios suos diffundunt. Hinc vsuuenit, vt clauso compressoque oculorum altero, ac protenso velamento, quod splendorem arcet, atque aerem opacum efficit, intẽtius ac fixius aciem in obiecta dirigamus, quod in tractandis ballistis, sclopetis, arcubus obseruare licet. Siquidem occluso sinistro oculo, spiritus affluentius in dextrum confluunt, visumque efficiunt intentiorem

Specula visui opitulantur.

Quàm multa visui officiunt.

Oculi prominẽtes, et reconditi caligãtur.

Reconditi & protuberantes oculi ratione diuersa vident.

Ex sagittarijs vidẽdi ratio eruta.

ſentiorem, ita vt hac ratione ſagittarij colliment, & quem intuentur ſcopum, aſſequantur ac configant. Quò ſpectat illa Perſij ironia.

——— *Scit tendere verſum* *Sat.1.*

Non ſecus, ac ſi oculo rubricam dirigat vno.

Quòd autem nonnulli gemina conſpectare videantur, efficit oculorum in varias partes diſtractio. *Cur gemina videntur.* Cùm enim oculorum radij non ad idem rei obiectæ punctum ſe dirigant, ſed in diuerſa rapiantur, ac ſpiritus, qui temerè rerum ſpecies concipit, inordinato vagoque motu hinc inde fluctuet, dupla exhiberi videntur: feneſtrata autem diuulſa, diſſecta, rimoſa conſpici videntur, vbi papillę pars ſuffuſo concreto humore offuſcatur, denſi quoque vapores ac fuligines è ventriculo in cerebrum delatæ, varias imagines ac ſpecies rerum viſui inferunt, *Cur diuulſa ſpectantur.* ita vt aliquando omnia in gyrum flecti, voluique ac rotari videantur, nonnulli feſtucas, culices, muſcas, ſcarabeos, araneas, lemures, ſtriges, ſpectra obuerſari oculis imaginentur, quos affectus parit crapula, ingluuies, temulentia, humor melancholicus, quæ denſiſſimis fumis cerebrum obnubilant. *Oculis cur abſurda obuerſantur.* Cęterùm quòd dexter oculus ſiniſtro ſit obtuſior, in ſe quiſque experiri poteſt. Id efficit in adulta ætate craſſior denſiorque ſpiritus, & quòd ferè ex dextri lateris incubitu vapores nocturni eò deriuentur ac confluant: *Oculus dexter ſiniſtro obtuſior.* in ſenectute verò magis ſicceſcit oculus dexter, ac calor hepatis humores, qui viſioni adminiculantur, depopulatur: ſiniſter autem humidior eſt, nec in eo facilè vel ſpiritus extenuantur, aut humores areſcunt. Cùm autem cor vitæ fons primùm animari incipiat, aut vitale effici, tum poſtremò moritur, ac diu etiam corpori exemptum animantibus palpitat: *Cor primũ viuens, vltimum moriens.* Oculi verò, qui poſtremò perfici creduntur; primò adempta mobilitate, mortis argumenta proferunt, atque præ *Oculi primum moriuntur.*

cæteris emoriuntur, quòd spiritus ingruente morte extinguantur, atque euanescant, vel ab oculis ad cerebrum mouendi videndique principium resiliant ac retrahantur. Ceterùm de causis colorum, qui in oculis se proferunt, non nihil huic argumento inserendum. Emergunt ij ex circumfusis humoribus, quorum qualitas, copia, defectus, tenuitas, crassities, mistura, varias diuersasque in oculis colorum species ac discrimina pariunt, nempe nigricantes, ceruleos, cæsios, glaucos seu caprinos, rufos, flauos, fuluos, pallidos, puniceos, luteos, virides, rubicundos, igneos, flammantes, sanguineos, purpurescentes, croceos, aureos, lacteos, albescentes. Proueniunt autem nigro colore perfusi oculi, (quorum aspectus gratiosam venustatem, modò supercilia pari pigmento tincta sint, homini conciliant) si quando spiritus visibilis debilis est, humor verò copiosus, densus, subobscurus, vmbrosus, ita vt astantis aciem ob humoris abundantiam ac profunditatem non transmittat, aut penetrare patiatur: nihil enim luminis, quod ex oculis nostris emanat, in illius visum, qui nobis ex aduerso consistit, infertur, sed radij velut repercussi ac retorti resiliunt. Sic in fontibus ac cisternis altisq; ac profundis puteis, aqua nigricante colore apparet, ac speculi vsum præstat, retorta ob aquę densitatem, oculorum acie, & in se rursus deflexa, repellit enim visum nostrum, eumque nobis remittit. Sunt autem nigricantes oculi eius conditionis & naturæ, vt interdiu acutè cernant, quoniam meridiana lux subobscuris atq; vmbrosis oculis se ingerit, ac spiritus agitat, illosque lumine perfundit. Noctu verò obtusè minusque acutè videndi munere funguntur, quia externo lumine destituti sunt, quo humores ac spiritus moueri debent, vt visus acuatur. Quibus verò humor, qui oculis subest, transparens quidē est, & pelluci-

Coloris oculorũ diuersitas vnde emergit.

Vnde nigri oculi emergant.

Aqua cur nigra in fontibus.

Oculi nigri qua vidēdi facultate.

Oculi cæsij vnde. &c

pellucidus, sed vnà cum spiritu paucus, exilis, debilis, ijs cæsij oculi seu glauci conspiciuntur, hoc est, ex cæruleo & albo contemperati: quali colore sunt laminæ corneæ trāslucidæ, ex quibus laternarū cōficiuntur conspicialia, tū noctuæ & quorundā animalium oculi. Qui autē huiusmodi colore oculos habent insignitos, interdiu debiliter & cōfusè cernunt, quia diurna lux ac Solis splendor, spiritus visorios minus firmos dissoluit ac dissipat: noctu verò, quoniam videndi organa, genuina insitaq; luce illustrantur, coacto ac conglobato spiritu, obuia quæque dilucidè vident. Scintillant enim in tenebris huiusmodi oculi, ac collucent, tum velut astra micantia, radijs coruscant, ita vt præter homines, multa animalia, non tam venandi sagacitate, quam videndi facultate instructa, ex nocturnis tenebris nihil sentiant incommodi, aut vlla sui parte afficiantur, cùm diurna lux illis officiat, ac visionem offuscet, quod in noctuis, nycticorace, vespertilione, felibus, soricibus, muribus, gliribus obseruari potest, quibus lux meridiana videndi functionem labefactat, nocturnæ tenebræ exacuunt, argumento, quòd si faces, candelas, ac funalia illis noctu obijcias, obcæcantur. Quocirca nautæ nocturnis nauigationibus non adeò intensum Lunæ splendorem exoptant, sed sublustre cœlum, modicisque ac raris nubibus obductum. Sic enim longius se porrigit oculorum acies, ac radij à luminoso obiecto minus dissipantur, aut euanescunt. Cæruleus verò in oculis color ex albo & viridi conflatus, cæteris humidior est, sed minus nitidus, tersus, perpolitus. Quò fit, vt ob crassiorem humiditatem, qua perfusus est, atque exiguos spiritus, minus acuta visione sic affecti polleant, in aere præsertim lucido, quo cumprimis offenduntur. Quod si humor, & spiritus temperie quadam

qua functione videndi.

Lamina cornea glauco colore.

Qui oculi nocte scintillant.

Animalia noctu oculata.

Caruleus oculorū color quē visum facit.

Oculi & visus moderatè constitutus. dam inter se moderata existant, color inter albedinem & nigrorem clarius elucet, quo exactissimè videndi munus perficitur. Variantur autem pro ætatis ratione oculorum colores: pro humorum ac spirituum crassitie, tenuitate, copia, defectu: quod ipsum etiam in stirpium folijs perspicuum est, quę vbi primùm emergunt, flauescunt: deinde maturitate virorem concipiunt: rursus senescente stirpe, in cæruleum ac luteum demutantur. Sic infantibus in lucem primùm editis cæsij sunt oculi, glauci, cærulei, virescentes: ætatis accessu ad nigredinem deuergunt: senectute verò, vt crines, albescũt, vel ad subglaucum degenerant. Medicamentis etiam diuersos colores oculis induci, Dioscorides ex aliorum sententia prodidit. Vsta enim auellanarum putamina, atque in cineris speciem redacta, cæsiorum oculorũ pupillas infantibus denigrant, ex oleo sincipiti infusa atque inuncta. Vẽtus quoque, aeris auræque constitutio, regio, morbi, affectus ac perturbationes animi, immoderata Venus, inedia, somnus & vigilia immodica, crapula, oculorum cùm colores, tùm spirituum atque humorum qualitates immutant. Quocirca moderata victus vitæq; ratio instituenda, ne videndi organum (quo nihil nobis ab opifice attributum præstantius) aliquo incommodo afficiatur. Quòd si ex humorum defectu atque ariditate caligare oculos, ac cæcutire contingat, vel spiritus visorij inedia, mœrore animi, fletu, vigilia, lassitudine, senio, immodico concubitu, intempestiua lucubratione exhausti sint & attenuati: quæ vires instaurant, atq; oculis fomenta ministrant, adhibenda: vt sunt oua recentia, vina dulcia, vuæ passæ, amygdalę dulces, pistacea, castaneæ vel elixatæ, vel molliter tostæ, rapæ, quarũ vis ob flatus copiam in cerebrum assurgit, ac mirificè spiritus visorios euanidos reficit:

Oculorũ color & acies qua ratione variatur.

Simile à stirpibus in oculorum coloribus.

Lib. 1. cap.

Oculorum colores medicamenta immutant.

Consiliũ in oculis instaurãdis.

Plenitudo aut inanitio obseruanda in oculis fouendis.

Oculos exhaustos quæ fouẽt.

ficit: quod ipsum etiam præstant alitum cerebella, quæ se volatu exercent, vt sunt passerculi, miliariæ, frigilli. Inconsultè faciunt, qui citra delectum, nulloque adhibito discrimine, Rutam, Chelidoniam, vulturum, miluorum, accipitrum fel, quæ mordaci sunt & adurenti facultate, oculis adhibent; depopulantur siquidem ac depascunt spiritus & humores, quibus visio perficitur: cùm ista non incommodè admoueri possint, quibus ex humorum redundantia oculi caligine sunt offusi, tum quibus suffusiones & glaucomata visum eripiunt, atque oculos deformant. Dissoluunt enim concretos crassosque humores, qui spiritus à cerebro eò deferri prohibent: ita omnia quæ abstergunt, atque extenuant, huic rei perficiendæ accommoda: vt sunt raphanus, seu vulgaris radicula, quæ appetentiam acuit, feniculi semen, & folia, radix, eufragia, stechas, & quæcunque cerebrum à crassis vaporibus expurgant. Quocircà studiosis, qui oculorum adminiculo suas lucubrationes perficiunt, allium, cæpe, porrum, & quæcunq; graui odore imbuta sunt, atque halitu viroso obuios feriunt, atque infesta sunt, sedulò euitent. Officiunt enim hæc oculis, ac memoriæ omnibusque sensibus detrimenta adferunt. Qui verò laboribus indurescunt, atque exercitationi sedulò insistunt, nihil horum illis incommodat. Foris autem quæ oculos recreant, aspectuque grata sunt, obijciantur, vt sunt viridia quæq;, quorum innumeras species & discrimina campi, siluæ, horti, nemora suppeditant: Ex lapidibus verò Smaragdi viror insatiabilis, & quo oculi exsaturari nequeant, tum Prasius, Topasius, Iaspis, Cyanus seu cæruleus, Eranos, vulgò Turcosa, & Lazurium, quibus colliguntur, non euanescunt spiritus visorij, atque acumen oculorum exacuunt. Cæterùm quòd ex oculorum obtutu, nonnulli animi

Ruta oculis aliquando noxia.

Ruta & Chelidonia quando oculis salutaria.

Raphanus & rapa oculis grata.

Allium & quæ virosa sunt, oculis inimica.

Viridia oculos fouēt.

Smaragdi viror, vultus amoenus oculis gratus.

propensionē, mentisque indicia eliciunt: nō equidem improbo. Sunt enim horum indices, internosque affectus, cogitata, conceptus, etiam si linguæ cesset ministerium, foris proferunt: ita nonnullis comitas, modestia, mansuetudo, placabilitas, clementia, probitas in oculis vultuque elucent, multaque alia placidæ ac sedatæ mentis argumenta se offerunt. Alijs fastus, arrogantia, superbia, ferocia, calliditas, versutia, iracundia, inuidentia, odium, ira, indignatio, formido, timor, elatio, lætitia, gaudium, mœror, desperatio, ex oculorū obtutu perspicitur. Medici quoque in morbis studiose oculorum constitutiones contemplantur. Si enim rubore perfusi sunt, aut sanguineis filamentis striati, ex cerebri inflammatione furorem ac phrenesim indicant Quod si liuescant, ac plumbeo nigroque colore perfusi sint, caloris natiui extinctionē vitęque interitum denuntiant. Instabiles autem, pernictantes, mobiles, inquieti, inconstantes, mentis alienationem & delirium designant. Languidi, humētes, flaccidi, lachrymis perfusi, tenebrosi, tremuli, rigidi, vibrātes, tumidi, caui, conditi, obtusi, conniuentes, præter diuersos animi affectus, in sanis, tum in ægrotis nō sine vitæ pernicie, cerebri intemperiem ex humorum copia, vel defectu, caliditate aut frigiditate cōmonstrant. Lusci verò, pæti, strabones, & qui obliquo sidere, limisque oculis obtuentur, præter contortos atq; in diuersum conuulsos musculos, huius naturæ errorem cōsequuti sunt. Quod vitium quoniam circa cerebrum mentis domicilium, vel potius regiam consistit, vt foris nonnihil oculos deformat: ita animum quoque quibusdam vitiosis affectibus imbuit. Sunt enim horum plerique, quibus deest educatio, versipelles, vafri, subdoli, captiosi, lubrici, ad circumueniendum astuti, ac miris strophis instructi. Sic Belgæ, si quando vllum designant,

Oculi animi indices.

Argumēta animi ex oculis.

Oculorum varia dispositio.

Lusci qua animi conditione.

designant, qui ijs notis insignitus est, *Een slim gast*, *Een loos ende listich schalck Een boos wicht* vocant, hoc est, obliquum, distortum, veteratorem hospitem, cui non tutò possis fidere, vt qui technis, dolis, fallacijs, captionibus, præstigijs, imposturis, fucis omnia suá negotia perficiat, alterius dispēdio ac detrimento, suo verò luculento cōmodo. Cuius conditionis ac naturæ sunt participes, quotquot ex præcipua ac primaria corporis parte aliquo vitio sunt implicati, nempe capite, corde, hepate, de quibus in Physiognomia vberius tractatum est libri secundi capite 36.

Prouerbiũ ex oculorũ obtutu in nefarios.

Ratio, cur nonnulli mutilis truncisq; ac decurtatis membris nascantur, alij geminis, quæq; redundant, ac superuacanea sunt, nec vlli vsui inseruiunt.

CAP. VII.

NASCI quosdam geminis agnatisque membris, nempe digitorum, pedum, brachiorum, capitum appendicibus articulatim nonnunquam distinctis, quotidiana exempla demonstrant. Vt autem deformes ac monstrosæ species ex vitioso corruptoque semine, atque vteri praua constitutione promanant, astris etiam in huiusmodi partus vires suas conferentibus: ita ex humorum redundantia ac seminalis excrementi copia duplicatæ corporis partes producuntur, gignentis imaginatione in tale quiddam elaborando occupata. Siquando enim is sexus, qui leuissimis affectibus concutitur, eosq; infanti imprimit, aliquid animo menteque concipit, aut dupla oculis obuersari imaginatur, ex humorum concursu ac confluuio, qui in eas partes, circa quas versatur imaginum conceptus, decumbunt, geminatas ac superfluentes particulas, aut alterius

Vbertas materiæ geminata profert.

Partus deprauati vnde.

alterius speciei emolitur ac conficit. Istæ etiã absurdæ imaginationes in animantibus obseruãtur. Sic nuper ouicula prodijt, capite Phocæ seu vituli marini, conspecta marina bellua. Sic anno superiore ouis, & vitulus gemino capite conspecti sunt, & ego gallinam vidi, & contrectaui quatuor pedibus & totidem alis. Cùm autem fœminis in conceptu, totoque gestationis decursu variç species ac rerum simulachra, animo concipi soleant, ac nonnunquã dupla se offerre ex suffusis crassis vaporibus, aut cum distractis diuulsisque spiritibus, qui in pupillæ punctum dirigi debent, diffindi ac dissecari cernendi aciem contingat, omnis affectio in pullulantem fœtum deuoluitur, ac nonnullis partibus affabrè elaboratis, secundarias ac superuacaneas affigit. Tã efficax enim est imaginãdi vis, vt si quando mulier oculos ac cogitationes in rem quãpiam defigat, tota naturæ facultas, eaque vis, quæ formationi fœtus insistit, cõcursantibus vndique humoribus, quos habet obsequentes, eò confluit, atque operi perficiendo sedulò est intenta, quò euenit, vt nonnunquam diuersas insolitasque formas, membra duplicata, particulas atque appendices superuacaneas emoliatur, insuetaque mẽbra corpori affigat. Ex defectu verò humorum, atque alimenti fomentique penuria, aut vbi naturales facultates in elaborandis articulis sunt inualidæ, suisq; viribus minus instructæ, imminutis mutilisque membris produci homines contingit, aut quarundam partium vsu ac ministerio destitutos. Et quanquam natura vberem nonnunquam propagandæ sobolis materiam sit nacta, suisque viribus ac facultatibus affatim existat instructa, illã tamen subinde impediri contingit, quò minus omnia exactè perficiat, ac venustam corporis formã, decentesq; articulos exprimat atque effingat, ita vt infans aliquando

Dupla quãdo obuerſantur.

Imaginatio in muliere quid efficiat.

Vnde membrorum defectus.

Manus ac pedes vnde trunca & mutila.

quando in lucem prodeat parte aliqua trunca aut inelaborata: fit enim plerunque vt vterum consequatur angustum, splenem induratū ac callosum, coxendices eminentes, atque introrsus retortas, aliasque obices & obstacula, quæ infantem adolescere prohibent, atque omnibus suis numeris absolui; teneræ siquidem corporis partes ob tantas difficultates atque impedimenta dilatare se ac diffundere nequeunt, oblatoque alimento frui: sed sisti contingit & cohiberi, quò minus in speciosam atque vtilem articulorū formam excrescant ac proferantur. Simile enim quiddam huic rei obuenire mente concipio, quod arboribus, quæ in saxoso solo consitæ sunt, ita vt radices se vndique diffundere nequeant, sed obstaculo impeditæ retorquentur, atque incuruescunt, repulsæque resiliunt. Sic in corpore humano, cùm infans effingitur, vel loci angustia, vel alimenti inopia, aut calli cuiusdam obiectum obstat, quò minus membra articulatim distinctèque efformari queant. Sic puellam vidi non ignobilem trunca ac tuberosa manu, quam cùm contrectandam mihi exhibuissent parentes, deprehendi digitorum contactu articulos, qui naturæ munere erupturi erant, intus conuolutos, atque in se retortos, ita vt nullā digitorum effigiem exhiberent; siquidem omnes membri huius partes, tum ossiculorum series & connexus, quibus manus complicari vel expandi solet, intrò delituisse comperti sunt, *Stompen* nostri vocant. Ita errorem hunc ac naturæ vitium inde contractum pronuntiaui, quòd ea vis ac facultas, quæ formationi fœtus insistit, omnibusque suis partibus consummare hominem nititur, aliquo impedimento prohibita sit, quò minus articulos potuerit perficere: atque in speciosam decentemque manus formam producere: cùm enim mater splenis duriciei esset obnoxia,

Simile ab arboribus in saxosis locis cōsitis.

Res gesta narratio.

noxia, ac fæmellæ in id latus, nempe finiſtrum declinent, ex affectu eius viſceris, cui partes illæ tanquam ſcopulo ac cautibus illiſæ incubuerunt, informem atq; indecoram ſpeciem ſunt cõſequuta.

An Induſia, vulgò Camiſiæ, tegumenta lintea febricitantibus mutanda. Et an ſtatim à morbo conualeſcentibus barbam radere, aut capillos adimere expediat. Tum in quibus morbis pedes abluere conſultum ſit.

CAP. VIII.

SIQVANDO in morbis contagioſis ac peſtilentibus carbunculi ac bubones aliæque, vt aſſoler, puſtularum eruptiones in extima corporis parte ſe proferunt, nunc eminentes ac verrucoſæ, nũc planæ ac ſeſſiles, pro humorum craſſitudine ac tenuitate: colore modò plumbeo, lurido, nigro, luteo, viridante, verſicolore, quæ deteriores: modò rubicundo, florido, albeſcente, quę ſecuriores: quarum omnes ſpecies ac differentias, in morbillis ac variolis, Belgis *Pocken & Maezelen* denominatis, perſpicimus: in ijs, inquam, omnibus papularum generibus lintea, culcitras, puluinaria, tegeticulas, induſia, tegumenta ſubinde mutanda conſulo, ac recentia ſubſtituenda, ſordidaſque corpori exemptas veſtes vento atque auræ flatibus identidem exponendas, quò contagio & grauis halitus, quibus ex infecto corpore tegumenta imbui contingit, & contaminari, diſcutiantur. Siquidem cùm multi tetri ac pernicioſi vapores, ſeu fuligines ex huiuſmodi corporibus emanant, quæ veſtimenta, quibus ægrotus integitur ac fouetur, concipiunt; fit vt decumbentes circumfuſum vndique aerem hauriant, imbibantque, ac ſingulis momentis noua recentique contagione ac labe inficiantur; volutantur

Puſtulæ Variolæ & Variji coloris.

lutantur

lutantur enim in sordibus tanquam scropha; aut lutulentus sus in volutabro cœni. Quod ipsum eatenus obseruari velim, quatenus morbi sæuitia mitescat ac sopiatur, ipsaque concoctio ac crisis perfecta sit, hoc est, certa atque indubitata se salutis indicia proferant, quæ commonstrant vires corporis morbo superiores, ac perexiguas intus residere morbi reliquias: tunc enim lintea atq; indusia soli aut lucul ẽto igni exposita, valetudinarijs subijci iubeo, aut ea vni ex domesticis salubri corpore biduo induenda præcipio, aut cubili eius insternenda, quò concalescant, nec ab humani corporis calore sint aliena, ipsaque innouatio aliquid incommodi ægroto adferat, aut vlla sui parte morbum exasperet: hac enim ratione aut errore potius efficitur, vt illa, quæ consanuisse videbantur, recrudescant. Quocirca cùm istis, tum alijs, qui mitioribus etiam obnoxij sunt, instanter præcipio, quò confestim affectus ad stratum properet, ac primo quoque tẽpore insultus sopiatur, ne inquieti sint, iactabundi, instabiles, tumultuosi, nec aeri locoque frigido se identidem exponant, vt sunt, qui in ancipiti ac periculoso morbo expansis brachijs, diuaricatis exporrectisque cruribus hinc inde se deuoluunt, ac sudorem, pustulas, apostemata, vomicas, abscessus, tumores, reliquasque humorum collectiones, quæ crepturæ sunt, repellunt ac referiũt. Siquidem frigidus aer corpori circumfusus, fluxiones sistit ac reprimit, easque maturescere prohibet: Calor verò ac fomenta calorifica, meatus ac spiramenta recludunt ac relaxant, vtque se fuligines ac vapores proferant, ac discutiantur, efficiunt. Quò mihi non inconsultò facere videntur, qui contracta primùm morbi contagione, ac pestifero halitu, corpus luculento igni exponunt, vt vndique sudore madescant ac diffluant, citra tamen virium defectum,

In morbi augmento nihil innouandum.

Motus & iactatio corporis ægroto noxia.

Ignis sudorem & contagia elicit.

defectum, aut animi resolutionem ac deliquium: sic vt eodem momento expurgato infernè corpore, deiectoque aluo, ea intrò sumant, quæ conceptam intra viscera contagionem dispellant ac discutiant, antequam radices agat, penitusque virus infixum esse contingat, atque ipsum cor tum partes præcipuas occupet, eò enim malum confestim properat. Vt illi, qui vrbem obsidione premunt, arces ac propugnacula, ac ducem exercitus primũ inuadunt, reliqua enim e uestigiò cedũt, ac dãt manus. Cùm itaque corpus periculoso ancipitique morbo tentari occipit: si res venæ incisionem, si purgationem exposcat, maturè illa adhibenda sunt, sic vt primùm atque inter initia alui purgatio præcedat, mox subsequatur venæ sectio, deinde ea adhibẽda, quę cor propugnẽt ac muniãt, vt sunt Theriaca & Mitridation ex vino aut syropo de fumaria, epithimo, violaceo, aut aliò quodam diluto, vt naturæ conditio exposceat, aut exercitato Medico expedire visum sit, in quo mirè illum oculatum esse par est, nec à scopo aberrare. Ex decocto verò, præsentanea sunt Scordium, quod allij odorem refert, Zelandis copiosum, Caltha, quæ sudorem elicit, melissophillos, seu melissa, ficus, Cæpe rubicundum, Spondilij radix, quæ angelicæ ac laserpitio siue osteritio, viribus ac facultate par: inter quæ principatum obtinet Zedoariæ radix, non cariosa, cassa, euanida, inodora, modò cum vuis passis, & quas Corinthiacas vocamus, tũ momento glycyrrhisæ dentibus attrita diglutiatur. Hac enim ratione etiam se munire possunt, atque illæsos præstare, qui morbo pestilenti infectos adire coguntur, illosque in spem meliorem erigere, ac metum animis eximere, tum fiduciam mentibus illorum inferere, quales sunt ministri Ecclesiæ, medici, chirurgi, obstetrices. In huiusmodi autem tumorum

Simile ab Vrbe obsessa.

Purgatio, Venæ incisionem præcedat.

Quæ à peste præseruant, eãq; demoliuntur.

Qui morbo oppressis adesse coguntur.

In cõtagiosis morbis sudor eliciendus.

rum eruptionibus, quas expedit maturius proferri: non consultum arbitror inter initia pauimenta frondibus ac vitium pampinis aut capreolis, caricibus, rosis, myrto, salice, populo, virentique gramine consternere, aut aceto aquaque perfundere, nisi ex immodico sudore virium sit defectio; talia enim humores resilire cogunt, ac cutem meatusq; corporis densant atque obstipant, qui reserandi potius sunt, quò halitus contagiosi expirent ac dissipentur, quod ipsum calida potius fomenta, quàm frigida præstant, nonnunquã naribus admouenda, quæ spiritus recreant, animamque calore immodico languidam instaurant, vt sunt rosæ, violæ, gariophyli, Caphura, vinum, buglossus, borago, nymphea, succinum, mala citria, Cotonia, quorum pleraque etiam intrò exhiberi possunt vino incocta, vel zaccaro perfusa, aut in aliam condimenti formam redacta, adiecto croci aut cinamomi momento, quò illa odore saporeque cordi ac palato magis gratificentur, & spiritus collapsos efficacius erigant. Quanquam enim medici non temerè quidquam circa ægrotos innouare soleant, ac ne latum quidem vnguem à ratione discedere, in nonnullis tamen ijs obsequuntur, vbi Crisis peracta est, hoc est, certa se salutis argumenta proferunt, magnaque humorum pars vel sudore excussa est, vel sanguinis aut alui profluuio commodè exhausta; tunc enim aliquando illis vel vina, vel aquæ frigidæ potionẽ haud grauatè admittimus, tunc stragula, lectulos, tegumenta, conclaue, triclinium mutari sinimus, quæ ante statũ ac vigorem morbi, ante crisim ac concoctionem concessa, præsentaneam vitæ perniciem erant allatura. Siquidem lecti tepor, & quæ corpori adhibentur fomenta, febrilem calorem maturius euocant atque eliciunt; tum denique ad sudoris ac pustularum eruptionem

Quando cœnacula frõde adornãda.

Odores spiritus instaurant.

Medici ægrotis quando gratificantur.

Sudor quãdo maturius erũpit.

ptionem sunt adiumento, ita vt viscera, quæ intra fumis ac densis vaporibus erant oppressa, relaxata per calorem cute ac spiraculis, subleuentur ac respirent; hac enim ratione expeditè putredinē discuti, oppilationem amoliri, febrem conquiescere ac sopiri, omniaque mitiora effici contingit. Vt enim in cœnaculo aut triclinio fumo oppleto, conuiuæ suffocari videntur, atque oculorum iacturam perpeti, nisi reserat is ostijs, ac patefactis fenestris, fumus ac fuliginosi vapores dissipentur, atque in auras diffusi euanescant: ita quoque in humano corpore cor strangulari videtur ex densis nebulis & humorum caligine, nisi laxatis meatibus ac spiramentis, fuligo & vaporosi spiritus erumpant, & foras promanent. Et quemadmodum in elixandis carnibus sordes, & quæ ebulliēt strigmenta (*Broem* nostri vocant) adimi debent, omniaque accuratè despumari, ne edulia contaminari contingat, atq; inquinamentis quibusdam seu eluuie pollui: ita inter initia per sudorem, vomitum, venæ incisionem, alui profluuium, congesti in corpore humores expurgari debent, antequam se per venas diffundant, arterijsque penitus inhærescant, ac sint infixi. Tunc enim vt maculæ, quæ diu vestibus inhæserunt, ægrè elui possunt, nec ita facilè extra sua conceptacula, in quibus insederunt, exturbari. De barbæ verò apparatu, nam in eo viri decor & ornamentum consistit, & qui in capite capilli fruticantur, quibus quoque robur quoddam virile inesse testatus est Sampson, nec non omnibus seculis plerique alij, qui affatim criniti hirtique sunt, hoc commonitos quosque volo, ne etiam sani sæpius barbam ac capillos ad viuam cutem deradi sibi patiantur, aut caput lotione defatigari. Depopulatur enim nimius eius rei vsus vires, atque homines effœminatos mollesque præstat: quin & spiritus ac calorem

Simile à fumosis ædibus.

Simile à despumandis carnib.

Simile à maculis eluendis.

Barba rasura aliquando noxia.

Iudicū 16.

calorem natiuum resoluit atque extenuat, maximamque audaciæ ac confidentiæ partem in adeundis periculis Cordi detrahit, quanquam subinde Caput defricare aspero rudique velamine, barbam demulcere, ac liquamine aliquo abstersorio macerare, oculis claritatem conciliat, mentemq; reddit erectiorem, valetudinarijs quoque, aut qui paululum modò cōualuerunt, non consultum arbitror, statim à recuperata sanitate, nouaculam, cultrumque tonsorium admittere; siquidem humorū fluxiones irritat, & si quæ fortè in corpore morborū reliquiæ resideant, illas mouet atque agitat, recentemque febrem, vt incendium sopitum exuscitat: ex huius enim rei innouatione, non minus morbi recrudescunt, aut febres residuæ postliminio excitantur, quàm ex cibi potusque nonnulla intemperantia, aut subucularū indusiorumq; mutatione.

Frictio capitis oculis confert.

EADEM ratione in morborum initijs pedes non abluendos censeo, præsertim in decocto herbarum, quæ vi attractoria pollent, vt sunt arthemisia, pullegium, caltha, parthenium, vulgò matricaria, tanacetū, lauri folia. Nec balnea quoq; adhibenda, nisi, expurgato corpore, morbi furor mitescat, ac cōcoctionis signa appareant, ipsique humores fluitantes excretioni sint idonei, alioqui in partes aliquas principes irrumpunt, atque instabili motu hinc inde fluctuāt. Quocirca quando pedes abluere expediat, obseruandum, aut ab hoc negotio desistendum: in quo imperita multitudo magno suo periculo peccat, cùm nullo delectu aut discrimine id factitet, atque in ipso statim morbi insultu lotioni pedum insistat. Nam si morbi supra septum transuersum consistant, aut fluxiones è capite in pectus distillant, pedum lotio malum exasperat. Ita siquidem pleuritis infestat, pulmonis inflammatio, angina, tussis, dolor lateralis, corisa,

Pedū lotio quādo adhibenda.

Balnea quādo adhibenda.

Pedum lotio quando noxia.

 branchos,

branchos, raucedo, catarrhus, à pedum lotione prorsus desistendum, nec vlla ratione hoc remedium tentare expedit, aut consultum est; defluit enim in subiectas partes humor, omniaque exasperat, ac sæuiora efficit. In morbis verò, qui ab infernis partibus prodeunt, quas diaphragma disterminat, nempe stomacho, ventriculo, splene, hepate, vtero, vesica, renibus, intestinis, tutò magnoque commodo id tentari potest, præsertim si ex ijs partibus, vel animi defectus & deliquium, vel alius quiuis affectus suboriatur, in quibus etiam fricationes ac ligaturæ adhiberi possunt, tum coxendicibus cucurbitulæ affigi, aut si res venæ sectionem exposcat in pedis pollice, aut circa malleolum, aut poplitem sanguis adimi. Hac enim ratione, vt in ouillo pecore.

Frictiones & ligaturæ quando vtiles.

Georg. 3.

Profuit intensos æstus auertere, & inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam.

In tremore autem cordis ac palpitatione, in Cardiaca syncopi, in anhelitus constructione, ac pectoris angustia, in gutturis ac faucium tumoribus, manus vellicari debent, ac digiti confricari, præsertim is, qui infimo proximus est, atque auro vinciri solet, vena media in brachio incidenda ea parte, qua dolor se porrigit, cucurbitæ scapulis ac brachijs affigendæ, cute etiam profundius scarificata atque incisa, modò corpus sanguine & humoribus redundat atque oppletum est, nam macilenti, exhausti, extenuati, fomentis, vino, somno, odoribus recreari debent ac refici, vt quibus nihil adimi possit aut decidi.

Manus quando vellicandæ.

Macilentis nihil adimendum.

Quod

Quod mira naturæ vi, atque incredibili efficacia singulæ herbæ singulis proprijsq; membris ac corporis partibus auxilientur, atque aliæ in alias, vires suas peculiari effectu proferant.

CAP. IX.

QVO quisque magis erga Opificem, qui singulari quadam ratione in vsum atque vtilitatem hominum omnia produxit, afficiatur, naturæque solertia, quam ab illo consequutus est, admiretur ac suspiciat, commonstrandum duxi, quàm commodè & appositè, quamque salutari effectu herbæ, quarum aliæ medicamenti, aliæ alimenti, quędam vtriusque vsum obtinent, singulis membris asscriptæ sint & assignatæ, ita vt illarum vires, ad eas corporis partes deferantur, quibus natura sunt accommodatæ. Itaque stirpes hoc insitum habēt, eaque vi sunt imbutæ, vt natiua facultate nonnullis membris subueniant, atque adminiculentur, sic vt præteritis alijs, ad illa se cōferant, quibus sunt destinatæ, ipsaque membra auidè, non solùm nutrimentum, sed medicamētum etiam sibi salutare & proprium alliciant, eoque fruantur. Sic aliæ, lateri, septo transuerso, pectori, vocali arteriæ, siquando aliquo illa affectu oppressa sit, adhibētur: Alię spleni, iecori, renibus, intestinis, vtero, vesicæ, capiti, cerebro, oculis, naribus, auribus applicātur, ac medelam conferunt. Nonnullarum herbarum effectus ac vires in neruos, ossa, medullas, musculos, lacertos, chordas, membranas penetrant ac deferuntur, eximia quadam vi, eaque cuique membro peculiari ac propria, qua iuuandis firmandisque, aut expurgandis ab excremento ijs partibus sunt imbutæ, ita nonnullæ herbæ certa membra respectāt, illisque subleuandis dedicatæ sunt & attributæ. Si-

Mirabilis Deus in opertib. suis.

Herbæ singulis membris consecratæ.

Mēbra sibi salutaria alliciunt.

quidem affecto iecori Eupatoriū agrimonia vulgò vocata, Cichorium atque seridis species, inter quas vulgaris Scariola refertur, Sonchos cicerbita, oxalis, hieracium, vbi calida intemperies noxam infert, mirificè auxiliantur: vbi vero frigida affectio huic visceri subest, anisum, absynthium Ponticum & vulgare, cassutha: Folli. Rhabarbarū, Chelidonia, scamonium, quę flauam bilem deorsum, ac partem ad intestina, partem ad vesicam propellunt: Spleni qui velitibus ac cursoribus moram inijcit, vbi intumescit hęmionitis, asplenium philitis, hoc est, vulgaris Scolopendria, polypodium, seu filicula, capparus, tamaricæ, amygdalæ amaræ, nuclei persicorum, in expurgandis excrementis, ac conciliando huic visceri robore adminiculantur. Stomacho ac ventriculo, menta, macer, mastiche, zinziber & quicquid ex his possit confici. Cerebro rosmarini flos, acorus germana, vergiliana amaracus, sampsuchus, vulgo maiorana, & bethonica, Stechadis vtraque species, nux muscata, Pæoniæ baccæ & radix, fruticulus qui viscus dicitur. Pectori ac pulmoni hissopus, satureia, tymbria, marrubium, tussilago, scabiosa vel psora, glycyrrhisa, hordei decoctum, vuæ passæ. Cordi crocus, cinamomum, margaritæ seu vniones, rosæ rubentes, citria mala, Corallium, hiacinthus, aurum, gariophylli, ceruini cordis os, panis recētis etiam odor, vinum generosum & meracum, quo cor exhilarescit ac recreatur. Renibus saxifragia, empetrū, crithmon, lythosperma, vulgò miliū Solis, vesicaria, solani species acino in cerasij speciē rubenti atque orbiculato, daucus, apium hortense. Vtero verò partheniū, vulgò matricaria, quòd vuluā extergat à sordibus, sabina, calamentū, pullegium, cumula, tymbra; gallitricum, vulgò *Scerley*. Sic quædam in remotissimas, intimasq; partes penetrant, atq; ad neruos deferuntur:

Epati quæ conferunt. *Spleni quæ conferunt.* *Cerebro quæ conueniunt.* *Pectori amica.* *Cordi quæ accōmoda.* *Renib quæ conueniūt.* *Vtero quæ apta.* *Neruis quæ auxiliātur*

feruntur: vt hermodactylus, verbascus odoratus, vulgò herba paralytica, erythrodanum seu rubea, quæ ossa pecudum sandicino rubentiq; colore imbuit, siquando herbam virentem depastæ sunt, intacta etiam radice, quæ rutila existit: quod etiam in elixis decoctisque eius pecoris carnibus perspici potest, & in ouis, quæ rubicundo colore radicis huius decocto fucantur. vt glasto, vulgò Weet, cæruleo: Carthamo, croco, & ochra luteo. Sic quod succinum marinum vocant, aut sperma cœti, vulgò Walscot, ossa fracta, rimosa, fissa, hiantia, ferruminat seu consolidat, cui medicamento eã vim inesse experior, vt solidas etiã pixides, quibus asseruatur, penetret, ac rosido quodã madore, aut sudoriferis guttis irriget. Sic pissasphaltũ factitiũ, quod Arabes muniam vocãt, ad casus, plagas, ruinas, ad loca rupta, contusa, confracta, diuulsa preclarè adhibetur, siquidẽ resinata illa cum carnibus ossibusq; humanis concretio, obstãtes, myrrhæ, aloës, croci, aliorumq; aromatum mixturam, qua obrui ac condiri Heroum cadauera solent: quod in Christi corpore factitatum legimus: solidandi astrigendique vim cõsequitur. Sic ediuerso quędã diaphoretica, hoc est, discussoria vi humorẽ resoluũt ac sudorem prouocãt. Nõnulla genuina insitaq; facultate vrinã moliuntur, ac calculos atterunt, vt petroselinũ, seu apiũ domesticũ. vel hortense, daucus, seseli, ammi, lapis iudaicus, sanguis hirci, ligusticũ, compluraq; alia. Quædã oculis visum acuunt, vt euphragia, feniculus, chelidoniũ, ruta. Alia pręsentanea vi venenis obsistũt, vt Zedoariũ, laserpitiũ, scordiũ, alliũ, theriaca, mitridaticũ, tum alia quędã Galeno miris encomijs decantata. Quædã vi specifica seu occultata proprietate non elemẽtari qualitate succũ sibi familiarem expurgant. Sic radix pontica vulgò Rhabarbarum, & Scamonium flauam luteamque bilem

Succinum marinum.

Munia fra- cturis apta.

Quæ vrinã moliũtur.

Quæ venena depellant.

Ad Pisonẽ.

Quæ bilem expurgant.

Melancholia incommoda.

Quæ pituitam exturbant. bilem educit. Sena, polypodium, epithimus, helleborum atram, & succum melancholicum, Cnicos, vulgò Carthamus, agaricus, mercurialis, esula, & septem Tithimalli species pituitam & aquosos humores. *Sãguinem defecãtia.* Fumaria, Cassia, Calyndracia, vulgò fistularis violæ, pruna Damascena, buglossus sanguinẽ à feculenta eluuie expurgãt. Omnia autem medicamenta, quæ purgandi vi pollent, similitudine totius substantiæ, vt Galenus testatur, atque occulta *Simpliciũ lib. 3.* proprietate formaque specifica hæc ipsa perficiũt. *Alius qualitatis in herbis effectus, alius substantiæ.* Non enim virtus elementaris, quæ consistit in calidi, frigidi, sicci & humidi temperamento, efficit, quòd medicamentum vomitũ excitat, ac vel hunc vel illum humorem educit, sed similitudo totius substantiæ, quæ caloris impulsu ac cœlesti vi incitata, humorem sibi familiarem & affinem ad ex- *Simile simili gaudet.* cretionem impellit. Sic Galenus attractionem, substantiæ similitudine fieri asserit, qua indicat similitudinem quandam ac cognationem inesse vtrisq; substantijs, & eius, quod purgat, & quod purgatur: porrò cùm quod purgatur, pituita sit: id quod expurgat, pituitosum sit, necessum sit, necesse est: quo indicat inter humorem ac medicamentum similitudinem esse ac cõuenientiam, naturæq; consensum, qui qualitatibus primis nòn ascribatur, sed substantiæ. Alia itaque ratione herbarum vires explorandæ sunt, quæ qualitatis vi, hoc est, caliditatis, frigiditatis, aut humiditatis ac siccitatis ratione aliquid efficiunt, & quæ totius substantiæ proprietate, effectuque cœlesti, seu influxu siderum suam vim in corpus exerunt. illæ enim, quę corporis qualitatem immutant, ratione ac iudicio explo- *Ratio & experiẽtia exiguntur in artibus.* randæ: illę verò, quæ quantitatem atque exuberantiam humorum expurgant, experientia atque vsu quotidiano eruendæ. Ita in prioribus iudicium & delectus: in posterioribus experimentum exigitur: quorum

iorum alterum, vt Hippocrates ait, difficilè, alterum fallax & periculosum. Sic purgantia medicamenta, & quæ humores è corporibus exturbāt, aut denique venenata, quæ corpori perniciosa sunt & infesta, quibus nonnullæ gentes, vt aliæ ferio, in corpora illorum, quos extinctos cupiunt, grassantur, vsu & experientia exploranda sunt. non enim caliditatis ratione id efficiunt, alioqui piper, Cardamomum tale quiddam præstarent, sed insita vi ac genuina proprietate: Cui sententiæ Hippocrates assentire videtur, cùm inquit, Pharmacum cùm in corpus ingressum est, primùm id, quod omniū sibi maximè secundum naturam familiare, cognatum, simile, affine est, attrahit atque educit, deinde reliquos etiam humores agitat, eosque ad excretionem impellit. Vt enim stirpes, quæ sibi maximè naturali propinquitate coniuncta sunt, alliciūt, eoque succo fruuntur, atque in alimentum transmutant: ita quoque medicamenta, quæ expurgandis humoribus sunt destinata, ad similia deferuntur, eaque vel per infernas, vel supernas partes exturbant. Quocirca nemo vt anile ac ridiculum respuat, quod asserimus, suo cuique membro peculiares herbas esse consecratas atque addictas: cùm Cantharides, quibus est natura exhulceratrix, si foris cuti admoueantur, nullas partes internas, Galeno teste, præter vesicam exhulcerent, adeo, vt per stomachum & ventriculum inoffensè, ac citra læsionem deferantur, per hepatis meatus ad vesicam penetrent, nec vlli parti, præterquam vesicæ exhulcerandi vi infestæ sint. Sic succus papaueris nigri, & cicuta cordi ac cerebro: Lupus marinus pulmoni perniciem adfert: quanquam omnia venena, nisi vomitú excutiantur, aut antidotis, retundi atque hebescere contingat, sensim ad cor penetrāt, etiam foris admota, quòd rabidi canis morsus & saliua

Lib. de natur. huma.

Simile à terra & semine.

Cantharides exhulcerant.

Ad Pisonē.

Venena etiam foris admota, cor petunt.

ſaliua quæ vulneri inhæſit, commonſtrant: nam penetrabili vi, eroſa primùm cute, ad præcipuas partes virus deuehitur, ac rabiem concitat. In ſimiles cauſas referri debet, quod magnes ferrum, gagates & ſuccinum feſtucas & quiſquilias, aliaque venti ludibria allicit. Siderum quoque influxus in res ſublunares infernaſque vim ſuam efficaciter exerit. Sic Mars flauam bilem concitat, Saturnus melancholiam exaſperat, Luna pituitæ incremento eſt. Sol & Iupiter ſanguini dominatur, Planetarum quoque vis metallis, lapidibus, gemmis, herbis ac ſtirpibus, omnibuſque ſubterraneis incumbit, auro, argento, æri, ferro, plumbo, ſtanno, & quicquid è terræ latebris vel in vſum & commoditatem, vel in luxum & delicias erui ſolet, quorum quodque vires & incrementa à peculiari aſtro conſequitur.

Siderũ vis humoribus incumbit.

Siderũ vis metallis incremento eſt.

Sexum ineſſe ſtirpibus, atq; alias alijs affici.

CAP. X.

VT homines non eodem ſunt erga omnes affectu atque animi propenſione, tametſi id naturæ ordo ac communis vitæ cõditio exigat, ſympathia quadam, hoc eſt, mutuo conſenſu erga pleroſque afficiuntur, illoſq; habent deuinctiores: ab alijs verò latenti tacitaq; atque arcana diſcordia diſſidẽt ac diuelluntur, nec ſuſtinent in vllam vel amicitię vel familiaritatis partem aſciſci: Sic ſtirpes & inanima quædam, inſita occultaque naturæ inclinatione, nonnulla fouent & amplexantur, alia hoſtili odio auerſantur ac refugiũt. Vt enim ex innumeris pauca referã: Argentum viuum auro ita afficitur, ſeſeque illi ſic circumuoluit, vt nullus eius metalli color appareat, adeò, vt niſi igne atque aqua forti eximi exteriq; poſſit, ac priſtino nitori reſtitui. Magnes ferrum rapidè ad ſe allicit, niſi oleo oblitus

Amicitia & inimicitia rerum.

Argentum viuũ auro afficitur.

Magnetis natura.

ftus fit. nam tunc ob læuorem respuit, nec eius vis in ferrum penetrat. Succinum, gagates, adamas attrahendis paleis ac festucis delectantur, omniaq; præter Ocymum, vulgò basilicum, ad se rapiunt. In animantibus Delphinus piscis incredibili erga homines, atque præcipuè impuberes est affectu, illisque colludere gestit, ac miris blandimentis gratificari. Lacerta, vulgò *Eftisse*, viridanti ac porraceo tergo, conspecto homine, mirè gesticulosa est, caudæq; agilitate, ac crebro motu, vt canis animal domesticum, pueriliter blanditur, atque à latitãte in herba serpente tuetur. Elephantus hominis cõsuetudine vnicè frui exoptat, illique in omnibus (modò blandius compelletur, nec acerbius instes) obsequitur, atq; ad quiduis paratus est, aliâs calcitrosus & retrogradus. E diuersò lupus cùm homini, tum omnibus animantibus inhiat. Crocodilus, de quo prouerbiũ, Crocodili lachrymæ, homini insidias struit, ac deuoratum decerptumq; deplorat. Hyena, quæ insidiosa calliditate atq; astutia vocem hominis imitatur, eumq; dilacerat. Cerastes cornicu lis armata belua tribui Dan asscripta, Draco, Hydra, Dipsas, cuius morsus, siti atq; inexplebili bibendi auiditate hominẽ excruciat. Coluber, aspis, vipera, scorpius, multæq; aliæ nocẽtes bestiæ homini potissimè insidiantur, atq; venenatos morsus ac letiferos aculeos infigunt. Vtitur aũt plerunq; Deus horum ministerio ad castiganda hominũ scelera, cùm illius verbo ac voluntate minus obsequuntur. Cuius rei multa extãt documẽta in Bibliorũ histo rijs. Cæterũ herbis quoq; cõsensum inesse, ac naturę cognationem, denique dissidium ac discordiam plurimæ demonstrant. Siquidem cucumeres aquam appetunt, eaque affluentius irrigari postulant, adeò, vt si paulò remotius ab hac absistant, eò repant atque enitantur: Econtra oleum respuunt,

Succini natura.

Delphini in hominẽ amor.

Lacerta erga hominẽ studium.

Elephãti in hominem obsequiũ.

Crocodili lachrymæ, prouerbiũ.

Gen. 49.

Deus noxijs bestijs homines vexat.

Numer. 21.
Deut. 8.
Ezech. 5.

Herbis cognatio & affinitas.

Cucumerũ natura.

atque,

atque auersantur, eoque perfusi gracilescunt atque emoriuntur. Vitis verò in oleæ confinio constitui gaudet, atque eius insitionem admittit, illique maritari exoptat. Quercus verò & Olea inter se aduersissimæ tanto & tam pertinaci odio diffident, vt si altera alterius ramos attingat, incuruescant, ac retorti resiliant, alioque se inclinent. Sic vitis à lauri vicinitate abhorret, quoniam hæc vmbrosa sit, suaque caliditate illius incremento officiat: pari est affectu erga Brassicã, quæ Caulis nomine vulgò innotescit, quòd succum terrę depopulatur, quo destituta vitis arescit, vtraque enim stirps humoris est præauida. Ita stirpes aliæ aliarum affinitate & cognatione delectantur, mutuoque ramorũ aut coliculorum amplexu recreantur: aliæ auersæ se subducunt, nec vlla ratione vniri sustinent. Sic resinata quædam, & quæ pingui substantia constãt, inter se consentiunt, hinc pix oleo eluitur, etiamsi vestes sericæ, holosericæ seu villosæ, quæ flueta vulgò vocantur, denique coccineæ, ostrinæ, vermiculatæ, quæque purpura ac murice tinctæ sunt, ex ea næuos ac maculas contraxerint. Omnia enim huiusmodi inquinamenta ac sordes butyrum ac oleum tam nitidè eximunt atque emaculant, vt ne vestigium quidẽ vllius lituræ appareat. Sic Smegma & qui Sapo vulgo vocatur, quo lintea confricata lotione nitescunt, ex oleo, pingui fuligine, butyro rancido, cineribus piceæ arboris conficiuntur. Atqui vt inter tot stirpium genera tantus est consensus & conspiratio, vt inuicem se amplexari ac tetigisse gestiãt: ita inter eiusdem speciei herbas, sexus discrimen deprehenditur. Est enim inter has coniunctio, & quasi quædam coniugij societas & communicatio, sic vt plantæ in alterius, cui afficiũtur, confinio constitutæ, speciosius adolescant, ac sint cùm fructu, tũ frondium pompa spectatiores: languescant

Vitis Oleæ amica. *Quercus Oleæ aduersatrix.* *Laurus vitis inimica.* *Brassica viti inimica.* *Pix oleo eluitur.* *Butyrũ & oleũ sordes eximunt.* *Sapo vnde conficitur.* *Sexus in stirpibus.*

guescant verò & contrahantur, ac nonnunquam intercidant, cùm ab ijs diuulsæ sunt ac dissociatæ. Atque hinc emersit, quòd herbę quædam, aliæ maris, aliæ fœminæ nomine designētur: fœminæ quidem, quę minus habent virium ac roboris, frigidaque atq; infœcunda humiditate imbutæ sunt; quo fit, vt suo tempore florescant quidem, sed propter caloris inopiam aut debilitatem, fructu, baccis, acinis, semine destitutæ sunt; ita quæ post flosculorum defluuiū nihil tale exhibent, sed exile quoddam atque inane fructus rudimentum, quod ob caloris penuriam, ac naturæ impotentiam nō perficitur, in fœmineum sexum referuntur: Maris verò nomine inscribūtur, quæ magis spectabiles sunt ac speciosæ, pompaque atque apparatu foliorum ac frondium luxuriant, tum spectatissimè adolescunt, ipsaque maturitate, fructum ac semen proferunt, quo propagari possint, ac reuiuiscere, quod ipsum alteri sexui denegatum est, nisi fortè maris vicinitate blandoque amplexu fœcunditatē asciscat, illique maritata in semen & fructum protuberet, atq; intumescat, quod in palma perfici Plinius testatur. Siquidem fœmina afflatu halituq; promanante à masculo concipit, ac fertilis fœcundaque efficitur: nutante ac prona blandioribus comis, in marem fœmina, quę sterilescit mascula arbore excisa; itaque non sine maribus gignere fœminas Arabes confirmant, concepto flore ac lanugine, aut aliquando puluere insperso fœminis. Simile enim quiddam huiusmodi stirpibus euenit, quod gallinis, quæ oua quidem absque galli opera edunt, sed quæ animari formarique in pullos nequeāt, quantumuis gallinæ incubitu foueantur, atque incalescāt. Nec dispar est ratio in mulieribus, in quarum vteri conceptaculis ex sanguine ac seminalis excrementi confluuio massas quasdam conglobari ac

concipi

Quæ herba fœmina, quæ mas.

Frugiperdæ stirpes.

In herbis affectus Venereus.

Lib. 3 c. 4.

Palmæ natiua Vis.

Simile à gallinis, & fœminis, quibus mas deest.

Fœminæ informes massas edunt.

concipi cōtingit citra viri ministerium, aut adminiculum sed quoniam virile adiumentum desideratur, ac causa efficiens quæ formam ac vitam ministrat, spirabilemque vim confert, abest, tota illa concretio ac congeries informis est, atque inanimata. Quocirca herbæ vegetante vi præditæ non minus, quàm animantes, quæ lubrico vdoque semine se propagant, generandi vim ac vitalem spiritum aliæ in alijs transfundunt, mutuoque complexu ac concubitu fruuntur, atque id ipsum tacito quodam naturæ consensu, ac latenti occultaque inspiratione, quam ab aeris solisque calore consequuntur, ac genitali mundi spiritu, quo stirpes virescunt, fouentur, germinant, animantur, florent, ac semina fructusque concipiunt & proferūt: quæ vis toti mundo, omnibusque eius partibus infusa est, qua cuncta continuata perennique serie subsistunt. Scitè itaque Theophrastus, tum alij rei herbariæ indagatores in marem ac fœminam stirpes discriminant, ratione, qua semine fructuq; fœcundæ sunt, aut effœtæ & steriles. Sic Pæonia maris nomine insignita dehiscentibus sensim corniculatis folliculis ac siliquis, hic baccis atro colore perpolitis, illic rubentibus ac coccineis spectabilis est, atque oculos reficit, non sine præsentanea expurgandæ epilepsię efficacia: quo blandimento fœmina destituta est. Mandragora quoque fœmina vel sterilis est, vel fructu exili. Mascula verò amabile blandumq; atque odoratum pomum profert, gallinacei oui vitello assimile, cuius auiditate atque illecebra Rachel passa est Liam Iacobi Patriarchæ concubitu potiri, quò, vt ecclesiastici quidam scriptores opinātur, fœcunda effici posset, & cōceptu impleri. Cui rei nulla mihi naturalis ratio subesse videtur, nec verisimile est, Mandragoram sterilitatē expugnare, cùm insigniter refrigeret, nisi fortè calido

Spiritus mundi omnia fœcunda præstat.

Lib. 3. c. 9.

Pæonia semen spectatissimum.

Cantic. 7.

Genes. 30.

Augusti. in Genesim.

Mandragora an con-

ceptum perficiat.

calido atque æstuanti, torridoq; vtero, quẽ concEptui inidoneũ, vt etiam impensè humidũ testatur Hippocrates, prodesse statuas, illumq; ad tẽperiem reducere, vel etiam quòd somnifica vi ac soporata, retinendi seminis vim vuluæ cõferat. Huiusmodi etiã sexus discrimen in lauro, palma, corno, olea, viola lutea, quercu, multisq; alijs obseruari potest, quarum quæ maris nomine designantur, floribus, fructu, semine fœcundæ sunt: quæ verò fœminæ, sterilescunt, atque effœtæ conspiciuntur. Inter syluestres quoque & vrbanas seu hortenses cura atq; industria hominum excultas nusquã non tale discrimen spectatur, sic tamen, vt siluestres, & quæ spontè emergunt, cultu edomitæ in vrbanas ac domesticas trãseant.

Simile à rustico.

Vt enim rusticus quamlibet impolitus & rudis, si in aulam transferatur, cultisque vestibus adornetur, ac victui delicato assuescat, diutino vsu & consuetudine in aulicũ, virumque generosum transit, licet aliquando nonnulla rusticani, incultique hominis vestigia se proferant: ita quoque herbæ agrestem conditionem, naturamq; siluestrem exuunt, culturæ beneficio, atque hominum industria.

Simile ab Aulico, qui in rusticũ degenerat.

Econtra vrbanæ atque hortenses stirpes siluescunt ac degenerant, nisi diligens cura ijs adhibeatur, non secus, quàm generosi aliquot proceres, qui inter rusticanos homines versantur, frequenter inurbanorum commercio, ab auita nobilitate, à moribus ingenuis, à liberali educatione, ab heroica maiestate, à vitæ comitate desciscunt, atque ab humano ciuilique cultu ad feram atque agrestrem viuendi conditionem deuoluuntur.

Herbæ siluestres priores hortensibus.

Et quemadmodum hortenses herbæ ac frutices spectatiores sunt industria cultuque hominum, atque magis mitescunt, quàm siluestres; ab ijs tamen emerserunt ac propagatæ sunt, ita vt in easdem rursus deficiant, nisi excolantur. Ex his coniecturam

facito

facito studiose lector, quid cùm in rebus omnibus, tum in homine potissimum momenti adferat cultus atque educatio, quid corporis ac tuendæ valetudinis cura, vt vtriusque partis salus & incolumitas subsistat ac conseruetur, qua profectò nihil homini obtingere potest optabilius.

Ab herbis ad homines reducenda cultura.

Murenæ, quas Belgæ Pricken *vocant, in fumario exiccatæ, tædæ atque ardentis facis vicem, vsumq́; præbent, si accendantur.*

CAP. XI.

Lampetræ vnde nomē sortitæ.

Murenæ descriptio.

MVRENAE, Lampetris, quæ à sugendis lambendisque petris hoc nomine appellantur, forma figuraque corporis sunt affines, licet magnitudine impares, pisciculi lubrici, longo teretique corpore, minutis illis anguillis, quæ Belgis *Ael* vocantur, (nam *Palinck* procerior est) assimiles, septem foraminibus læua parte distinctæ. Porrigitur autem ijs pisciculis à capite ad caudam non spina vt reliquis, sed neruus cartilagine mollior, quo flexuosa ac viuaci agilitate se conuoluunt, agitant, intorquent, in gyrum flectunt, contrahunt, dilatāt, subsiliunt, gesticulantur, prorepunt, ac serpendo progrediuntur. Nam spiritus vitalis in extrema caudę parte consistit, qua perimuntur potius, quàm contuso capite. Belgis autem *Pricken* vocantur, quoniam acuminato rostro nauium tabulatis, nassis, sagenis, hominumque corporibus mordicus adhærescant vt hirudines, atque omnia, documento sæuitiæ, morsu appetant, pungant, stimulent, decerpant, dilanient. sic quòd stimulos admoueant, atque aculeatos dentes infigant, *Pricken* vocātur. Pisciculus hic experimentum nobis exhibuit, non cuiuis, vt opinor, obseruatum, cui etiam naturalis ratio subest, ac fidem factura est, si experiri libeat.

Murenis in cauda spiritus vitalis.

Præbet

Præbet enim pisciculi hoc genus, quod inuersæ cã delæ formam ac speciem exhibet, faculæ aũt funalis accensi vsum ac commoditatem, vbi in hypocausto aut vaporario exiccatur, vt mos est Belgis, haleca seu trissas atque haringas, salmonem, succidiam, pernas, armos, ouillos, coxendices, petasones, tomacula, farcimina fumo indurata, aut Aquiloni, rigidoque alicui vento exposita, in multam æstatem asseruare; itaque admotus igni pisciculus, aut fomite aliquo accensus, vt sunt stipulæ, aut stramenta quædam sulphure oblita, quorum commoditate candelas sebaceas, cereos, tædas, funalia accendimus, flammam confestim concipit, atque inardescit, eoque tanquam face accensa, discussis nocturnis tenebris, ædes passim collucent, in heri, ac familiæ, vernarumque ministerium. Cùm enim resinata quadam pinguedine imbutus sit, atque ambiente adipe vndique perfusus ac constipatus, ita vt etiam in craticula tostus, anguillæ more citissimè flammam concipiat, ac tractantis digitos deurat, in fumanti camino exiccatus, cõgestis bituminosis glebis & cespitibus, non minorem commoditatem, quàm candelæ ac funalis accẽsi flamma exhibet. Cùm enim neruus, qui spinæ loco illi per tergum producitur, elychnij, hoc est, contorti funiculi vicem præbeat, cui tanquam basi erectæ flamma incumbit, illique fomitem ministrat concreta pinguedo; ac seu ambientis incrustatio, fit vt igni aut flammæ admotus, luminosa face cœnacula illustret: tametsi properè liquescat, nec tã diuturnum eius rei vsum præbeat, quàm candelæ ex bubulo, ouilloque adipe confectæ, quę minus diffluunt, ac serius absumũtur. Quocirca vbi funalia, tedæ, cerei, faces, candelæ, lucernæ, aliaque luminaria desunt, in horum inopia pisciculi huius vsu & commoditate vti licebit, præsertim si eo tempore

Murenæ exsiccata inardescũt.

Murenæ spina neruus est, non os.

Murena quo tempore pinguescant. sint exiccati, quo adiposi efficiuntur & pinguescũt, quod ineunte vere ipsoque Martio ac Aprili fieri consueuit, denique appetente autumno, hoc est, duobus æquinoctijs, quibus nullus caloris aut frigoris excessus est.

De Ouo à Gallo edito, & qua ætate, atque annorum decursu id proferat: deniq; quid ex eo progeneretur, tũ de lapide Gallinaceo, & Aetite gēma.

CAP. XII.

Gallus leoni formidabilis. GALLVS inter cicures & mansuetas alites præ cæteris animosus atque erecta rubentiq; crista in vertice insignitus, crocitante sonitu, plausuque alarum, leoni ferarum generosissimo atque impauido formidinem terroremque incutit: hic tanto virium robore creditur, vt non facilè subigendis gallinis defatigetur aut lassescat, quamlibet id sæpius factitet. Et cùm omne animal à coitu, peractaque Venere contristari soleat, atque animo cõtrahi, solus hic exhilarescit, ac cantu alacritatem spiritus testatur; vbi verò decrepitus esse incipit, ac senectute confici, quod nonnullis septimo, nono, aut ad summum decimoquarto euenit, pro virium vel robore vel imbecillitate, aut etiam concumbendi assuetudine, qua nulli non animantium naturæ vis deijcitur atque eneruatur, ouum profert æstiuis mensibus, ac Caniculæ sideris exortu, ex putrefacto, opinor, seminis excremento, aut humorum colluuie conflatum, forma non oblonga, vel ouali, vt gallinis assolet, sed rotũda atque orbiculata, colore modo luteo, buxeo, flauescenti, versicolore, lurido, ex quo produci Basiliscũ, Latinè Regulum, nõnulli opinantur, venenatã bestjam, sesquipedali magnitudine, triplici frontis apice, tanquã regio diademate insignitã, erecto infestoq; corpore, atq; oculis

Venus omne animal mœstũ efficit præter gallum.

Gallus quo tempore ouum edat.

Basilisci descriptio.

oculis vibrantibus, quibus obuios halitus contagione conficit. Vulgus in tota Europa ea opinione est imbutum, vt ex hoc ouo Basiliscum prodire statuat, siquando à rubeta seu bufone fotum sit: quod an fabulosum & commentitium, non ausim certò pronunciare: hoc tamen experientia comprobatum habeo, gallum incubatu id ipsum perficere. Ita nostra memoria in ciuitate Zirizæa, atque insulæ huius ambitu, duo annosi galli ægrè etiã fustibus abacti, ab oui incubatione abigi depelliq; potuerũt: ita quoniã ciues eam persuasionem concepissent, ex huiusmodi ouo Basiliscum emergere, ouum cõterere, ac gallũ strangulare visum est. Quod autem gallus ouum concipiat, suoq; tempore, hoc est, vndeuigesimo die rupta testa excludat, inquisitione dignũ Ego ex conglobata intus cõcretione putri, ac calore alitis circũfusa testa tale quiddam prouenire imaginor, præsertim cùm à concũbendi vsu & cõsuetudine desuescit; tunc enim excrementum intus cohibitum coagulatur atq; indurescit in ouum, quod vbi vel ab ipso gallo, vel alio animante foueri contingit, venenatus ex eo vermis, aut alia quædam virulenta bestia producitur, quã Basilisci nomine designant; quod serpentis genus Aphricæ alijsq; præustis ac siticulosis regionibus peculiare. Vt autẽ lumbrici & vermes humanis corporibus innascuntur, atque ex humorum putredine, caloris beneficio animantur, ac viuacem agilitatem con[...]unt: vt vespæ, scarabei, erucæ, muscæ ex fimo bubulo alijsq; putridis humoribus enascuntur: curculiones in tritico: teredines in ligno, glande, nucibus auellanis, caseo, caloris atq; ambiẽtis aeris ministerio scaturiũt: sic ex hoc ouo venenosus vermis, aut alterius generis nocẽs, monstrosaq; bestia Basilisco nõ absimilis, erũpit, quæ contactu, afflatu, halitu, expiratione, sibilo obuijs infesta sit,

An à gallo ouo Basiliscus prodeat.

Rei gestæ narratio de Galli ouo.

Gallo vndè concretio oui.

Simile à vermiculorũ naturà.

Anguis ex spina homi nis. atq; exitiosa. Sic ex spinæ humanæ putrefacta medulla anguem progenerari memoriæ proditū est. Naturam autem ac conditionem Basilisci, qui ex venenato alimento nocendi vim concipit, clarissimi quique scriptores depingunt, eoque accuratius, quòd visu, halitu, sibilo eminus infestus sit, ac mortem inferat: cùm alij serpentes nisi cominus contactu ac morsu, sparsoque venenó corpus inficiāt. Sic Lucanus cùm multa serpentum genera describat, tum Basilisci naturam his verbis prosequitur.

Libro 9. *Ante venena nocens, latè sibi submouet omne*
Vulgus, & in vacua Basiliscus regnat arena,
Sibilaq; effundit cunctas terrentia pestes.

Quo indicat, Regulum visu obuios quosque percutere, ac venenoso halitu inferre mortem; antequam venenum corpori propius admoueat. Quod autem vulgus existimet, ac seriò sibi persuadeat, in nostris regionibus tam perniciosum nocentemq; serpentem aliquando produci bufonis incubitu, ac nonnunquam in subterraneis antris ac specubus Basiliscos inferre mortem hominibus, siquando in ea loca se conferant, anile censeo: cùm halitus virosi pedor, situs, graueolentia, fœditas, quæ à tetris horridisque locis emanant, spiritum intercipiant, atque hominem nonnunquam strangulent, quod etiam aliquando venenatas bestias, quæ in huiusmodi latibulis delitescunt, perficere, non est, quod quis ambigat. *Basilisci syl uestres.* Testantur scriptores quidam eruditi in Saxonia Basilisci quoddam genus siluestre passim conspici capite acuminato, colore fla- *Basilisci in Germa nia.* uo, longitudine dodrantali, hoc est, trium palmarum, inusitata crassitudine, ventre maculoso, multisque candidis punctis insignito, tergo cæruleo, cauda turbinata atque incurua, hiatu rictuq; oris, pro corporis proportione, immenso: qui serpentes an inter Basiliscos referri debeant, non ausim certò

pronun-

pronunciare; neque enim impunè se illis opponerent agricolæ, qui intrepidè fustibus ac tridenti vel furca illos adoriuntur, nulloque percepto incommodo, aut halitus contagione conficiunt. Sunt autem aliquot serpentum genera, quæ caulas & stabula funestant, atq; armentis veneno infesta sunt, nempe Hydra, Aspis, Coluber, Vipera, Basilisco nocēdi feritate ac malitia affines: Quod venusto hoc carmine expressit Virgilius:

Sæpe sub emotis præsepibus, aut mala tactu Georg. 3.
Vipera delituit, cælumq; exterrita fugit.
Aut tecto assuetus Coluber succedere, & Vmbræ,
Pestis acerba boum, pecoriq; aspergine virus:
Est etiam ille malus Calabris in saltibus Anguis,
Squammea sublato conuoluens pectore terga,
Atq; notis longam maculosus grandibus alnum,
Stagna colit, ripisq; habitans, hic piscibus atram
Improbus ingluuiem, ranisq; loquacibus explet.
Postquam exhausta palus, terraq; ardore dehiscunt;
Exilit in siccum, ac flammantia lumina torquens
Sæuit agris, asperq; siti, atq; exterritus æstu
Voluitur ad solem, & linguis micat ore trisulcis.

Hæc & pleraque alia Serpētum genera non deesse Germaniæ existimo, vt etiam aliquam Basilisci speciem, sed quæ non tam exitiali ac pestifero veneno imbuta sint, quàm quæ in Aphrica, torridisque regionibus nidulantur ac stabulant. Ab horum sæuitia atq; immanitate, sacratissimi olim vates multis locis appositissimas similitudines desumpserūt. Siquidem Esaias ad Basilisci partum allusisse videtur, cùm inquit, Concepto facinore nequitiam pepererunt, oua aspidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt: qui comederit de ouis eorum, morietur, & quod confotum est, erumpet in Regulum. Quo indicat illos in re nihili, nulliusque momenti anxiè laborare, & quidquid moliuntur, noxium esse *Cap. 59.* *Esaiæ locus explicatus.*

esse ac damnosum: doctrinam quoque eorum plenam esse virulentijs, ac venenato halitu perniciem adferre auditoribus: obiter quidquid ab ijs prodit ac promanat, vt à Basilisco ac venenosis bestijs exitiale est & pernitiosum. Solomon quoque vini intemperantiam, quæ mentem in furorem subinde rapit, ac lethaliter afficit, noxijs infestisque serpentibus comparat: Non intuearis, inquit, vinū, quando flauescit, & cùm splēduerit in vitro color eius: ingreditur blandè, at in postremo mordebit vt Coluber, & tanquam Regulus venena diffundet. Vt autem lupus obuijs vocem adimit, aut raucedinem afflat, halitus qui ab eo promanat, contagione: ita quoque Basiliscus afflatu, ac sibilo, tanquam emisso iaculo, paulò etiam remotiores conficit: Nec solū homini, reliquisque animantibus insidiatur, atque infestus est, sed etiam fruges ác sata contactu suo fœdat ac polluit. Nec est vllum animantis genus, quod aduersus hunc serpentem subsistat, nisi mustela, quam Belgæ *een VVesel* vocant, quæ rutæ esu munita atque armata, intrepidè illum aggreditur, atq; extra cauernas ac latébras, in quibus delitescit, protractū conterit: & nisi mustela demortuo serpente confestim sesubducat, pastuque rutæ rursus reficiatur, ipsa quoq; ex aeris ambiētis cōtagione ac fœditate suffocatur. Quocirca nō inconsultè faciūt, qui in cultura hortorū huic herbę pręcipuum locū attribuunt, cùm pręsentanea vi venenis obsistat, nec vllū serpentis genus sub huius vmbra se recondat. Ita si quis Mandragorā, cicutam, hioscciamū, cerusam, papaueris nigri succum, tum pleraque alia, quæ immodica frigiditate stuporem inducunt, assumpserit, Rutæ succo, eiusq; ex vino decocto, reuiuiscit, ac malum discutit. Cicuta quoque, qua Socrates extinctus legitur, aut si quæ sint algentis frigidęque naturæ, quale papauer, lactuca, portula-

Prouer. 23.

Simile à lupo, qui vocem adimit.

Mustela Basilisco hostis capitalis.

Plin. lib. 8. c. 21.

Ruta Vis.

Ruta frigida venena obtundit.

portulaca, vim rutæ si quando affluentius assumpta fuerit, retundit ac reprimit: si quidem Ruta effectu feruido atque vrenti, corpori noxam infert copiosius assumpta. Sic obseruaui grassante morbo populari, ac sæuiente peste, quotquot rutā aceto imbutam identidem naribus admouerent, quò aeris contagia dispellerēt, pustulas in suprema infimaq; labri parte contraxisse. exhulcerat enim foris admota, atque vlli parti affricata, vesiculas excitat, quamobrem carbunculis & bubonibus, alijsq; tumoribus, qui in peste se proferunt, cōmodè adhibetur; elicit enim virus, nec patitur intro resilire venenatos halitus. Sic ex fermento acri & salito, contusa ruta, ficubus, cātharide, cæpe & scilla tostis, calce viua, sapone Gallico, ammoniaco, & theriacæ momento emplastrū cōfici iubeo, quod affectæ parti maturè admotū, cōfestim delitescētes ac reconditos tumores perrūpit: intrò verò exhibitis antidotis, quæ contagiosam fuliginē à corde dissipāt ac discutiūt, inter quæ præsentanea, Theriaca, & mitridaticū, drachmæ aut sesquidrachmæ pondere, pro ætatis ratione, aut virium robore, ex vino propinatū, aut decocto florū Calthæ, quę Belgis ab aurato luteoq; colore *Goudtbloemen* nominātur. Cæterū cùm mōstrosus hic galli partus, ex cuius ouo Basiliscū emergere vulgus opinatur, nullos non terret, ac formidine concutit, tum lapis alectorius, hoc est, gallinaceus omnes afficit, atque à nullo non expetitur: si quidem hoc gestamen virile robur adauget, ac cùm fortitudinem, tum in rebus aggrediendis confidentiam adfert. eximitur autem ex castrati galli, hoc est, capi, cui testes execti sunt, ventriculo, tenui membrana aut pellicula inclusus, quarto, à quo in spadonem & eunuchum desciuit, anno; gemma hæc colore est pellucido, cristalli specie, magnitudine fabæ. Credo autem

Ruta corpori admota, adurit.

Emplastrū ad tumores pestilentes.

Quæ cor à fuligine liberant.

Alectoria gēma quid præstet.

Capo vnde gemma innascitur.

hanc ex ſeminali excremento concreſcere ac conglobari caloris naturalis adiumento. Cùm enim natura ſemen elaborare in hoc alite non deſinat, licet inefficax atque inualidum, ac vires deſint ad profundendum excoctum liquorem, in lapidem is dureſcit. Sic lac in mamillis lapideſcit, vbi non emungitur, atque in apoſtematum collectionibus, lapidoſa quædam congeries ac concretio aliquando eximitur. Vt autem gemma alectoria viris fauorem conciliat, atque apud mulieres gratioſos efficit; denique in proferendo virili robore, quod in congreſſu maritali, ac Geniali thoro exigitur, ſi quando procreādis liberis operam impendunt, validos robuſtoſque pręſtāt: ſic Aëtites lapis in aquilæ nido repertus, reſonantibus intus minutis lapillis, fœminis lubricis concipiendi vim confert, alligatus pectori aut ſiniſtro brachio, per quod à corde verſus digitum annularem minimo proximum arteria decurrit: quibus partibus ſi toto geſtationis tempore gemma incumbat, fœtum fulcit, nec vllus eſt abortus, aut excutiendi fœtus formido aut trepidatio. Ediuerſo parturiētis femori admotus, expeditum facilemq́; partum procurat, nulla propemodum enitendi difficultate aut anguſtia. Quæ res mihi experimento comprobata eſt: cùm enim heroina quædam toto geſtandi vteri decurſu, hoc à collo geſtamine, commoda valetudine vſa eſſet, partuque inſtante gemmam adimere, atque à pectore amouere neglexiſſet, ſenſit ilicò pariendi difficultatem, infantemque tardius deſilire, ita detracta à collo Aëtite gemma, eaque admota femori, interna parte non procul à pube, leuem placidūq́; partum cōſequuta eſt: itaque matronis ſalutarem eius gemmæ vſum indicaui, & quando vel pectori, vel fœmoribus applicare conuenit. Qua autem vi iſta perficiat, ſi quis fortè requirit, diſcendiq́; eſt auidus:

Lac lapideſcit in vberibus.

Alectoria gemmæ vis in viros.

Aetites lapis qua vi polleat.

Experimētum in matrona gemmæ Aetitæ.

auidus: ego attrahendi facultate tale quiddã præstare censeo, eadem qua Magnes ferrum, Gagates & succinum festucas ac paleas allicit. quod nemini absurdum videri debet, cùm vterus exquisita sentiendi vi polleat, atque rebus odoriferis ita afficiatur, vt si eas naribus admoueri contingit: assiliat ac sursum enitatur, adeò, vt suffocatio mulierculis ac virgunculis maturis immineat, nisi cõfestim amoueantur, & infernis pudendisq; partibus applicentur, properè enim deorsum retrahitur, ac resilire incipit. Quocirca prægnantes & quæ gestant vterum, supernè fragrantissima quæque exigunt, quo spiritus recreentur, & fœtus sursum enitatur: alijs autem quæ pruriunt, ac viri desiderio tenẽtur, graueolentia fœtidaque naribus: pubi verò & fœmoribus suaueolentia applicanda, præsertim vbi in vteri suffocatione strangulantur. Quòd si deorsum feratur vulua ac concidat, infernè quæ tetri odoris sunt, alliganda, supernè quæ grato suauique afflatu collapsos spiritus erigant. Quòd si secus ac præposterè ista tententur, exasperari malum contingit, ac grauissimè hunc sexum affici, nisi viris subijciantur, sic vt pręter acerrimos dolores, animi deliquio periclitentur.

Vteri natura.

Quibus fætida, quib⁹ odorata admouenda.

De Mulierum natura, conditione, moribus: & cur is sexus, vbi incanduit, acriores, quàm vir, iras concipiat, ac rixetur enormius, multisq; alijs affectibus impotentius succumbat: Obiter quem sensum habeat illud Sapientis Hebræi, Melior est iniquitas viri, quàm mulier benefaciens. *Eccle. 25.*

CAP. XIII.

QVOD non solum Comici poetæ, Oratores, Philosophi à sincera religione alieni, sed etiam sa-

 pientes

Mulieres ab omnib⁹ scriptorib. proscindun tur. pientes ac vates Hebræi Dei cognitione affatim imbuti mulieres passim insectantur, atque exagitant: quarundam improbitas promeretur & nequitia: quanquam non omnes eodem succo perfusæ, nec pari existunt acerbitate atque amarulentia; sunt enim matronæ quædam, quæ educationis beneficio multis magnisque naturæ dotibus exornatæ atque insignitæ præstantissimis viris non cedant, nec sint inferiores: licet promiscua multitudo, ac gregaria mulierũ colluuies, procax sit, stolida, ferox, etiam in reges imperiosa, lubrica, varia, mutabilis, & quod ad carnis illecebras, ac cupidinis incitabula attinet, indomitæ libidinis, & quę lassata nõ satietur, sic tamen vt aliæ alijs in hos affectus sint propensiores, ac magis pronæ. Cùm aũt tam multa passim huius sexus vitia conspici soleant, ac multi matrimonio addicti, de mulierũ natura & conditione queritentur, multaq; indignè perferre se ac perpeti apud alios deplorent, nonnullis occasionẽ præbent, vt ab hoc vitæ instituto abhorreãt, atque à fœminæ societate, intimaq; consuetudine se subducant potius, quàm morosam, querulam, amarulentã, atrocem, acerbam perferre cogãtur, illiusq; imperio ac minis subijci. Verùm cùm naturę ordo, vitæq; necessitas, tum propagandæ successionis amor & propensio hominẽ impellat, vt posteritati consulat, vt sociã atque adiutorium asciscat, consultò faciunt, qui matrimoniũ adeunt, quò indiuidua societate, ac mutuo animorũ corporumque cõsensu, vitę cursum placidè ac suauiter transigant. Id enim exigit humanæ vitæ conditio, nisi prorsus natura repugnet, nec aliud suadeat corporis habitus & constitutio. Quò spectat illa Metelli Numidici apud Romanos laudata concio, qua ciues (ne Respublica cõcidat) exhortatur, vt vxorem sibi quisque deligere pergat. Si enim (inquit) sine vxore

Esdr. 3. c. 4.

Matrimonij incommoda.

Deus cur coniugium instituit.

Gell. lib. 1. ca. 6.

Metelli dictum de v. xore ducenda.

vxore vita trãſigi poſſet, non inuiti omnes ea moleſtia atque incommoditate liberari exoptarẽt: ſed quoniam ita natura comparatum eſt, vt nec cum illis ſatis commodè, nec ſine illis vllo modo viuere poſſimus, ſaluti perpetuæ potius, qua Reipublicæ incolumitas ſubſiſtit, quàm breui voluptati conſulendum. Quòd ſi fœminæ miniſterium in negotio domeſtico, ac rei familiaris adminiſtratione magnum vſum ac cõmoditatem ſanis ac validis præſtat: profectò valetudinarijs illius opera cumprimis vtilis eſt & neceſſaria. Siquidem, Sapiente teſte, vbi non eſt ſepes, diripitur poſſeſſio: & vbi deeſt mulier, ingemiſcit ægrotus, qui aliena ope indiget, atque alterius fulciri debet miniſterio. Fida enim vxor ſtrenuè officio ſuo fungitur, illiquе rerum domeſticarum ac familiæ cura ſedulò incumbit, tota mente & cogitatione in maritum aſſiduè defixa, adeò, vt ſi quid incommodi conceperit, ſi qua clades illata eſt, ſi morbi vrgent, ſi animus mœret ac deiectus eſt, maximam calamitatis partem in ſe transferre cupiat. illius enim incommodis non ſecus, quàm proprijs, condoleſcit, atque afficitur. Quod ipſum efficit mutuus animorũ corporumq; conſenſus & cõſpiratio, qua ex geminato in vnum ac velut ſingulare corpus homo coaleſcit, ac conglutinatur. Hinc ſcitè Horatius: *Eccleſ. 36.* *Matrimonij commoda.* *Geneſ. 2.*

Felices ter & amplius, *Lib. Carm. 1. ode. 13.*
Quos irrupta tenet copula, nec malis
Diuulſus quermonijs
Suprema citius ſoluet amor die.

Cęterùm mulieres omnibus affectionum ac perturbationum generibus eſſe obnoxias, illaſquе immanè incandeſcere atque efferari, etiamſi leuiſſima cauſa ſubſit, quotidiana exempla teſtantur, ita vt non minor ſit mulieris furor & intemperies, quàm cœli atquę aeris, vbi tempeſtatibus, fulmine,

Mulieris intēperies tempestati similis. mine, tonitruis exaſperatur: quod præter alios ſapientiæ affectatores Hebræos, etiam quotidiano vſu ac vitæ conſuetudine habuiſſe exploratum, illorum ſcripta abundè teſtantur: opinor enim domeſtica illos ac familiari intimaque neceſſitudine expertos eſſe & cōdocefactos, quid improba ac malitioſa mulier, ſi quādo irritata ſit ac laceſſita, moliri ſoleat, quas Tragœdias excitare, quàm effusè efferueſcere atque æſtuare. Sic enim quidam illorum inter cætera cōcionem ſuam proſequitur, *Eccleſ.25.* deſumpta ſimilitudine à venenatis, infeſtiſq; belluis: Summum vulnus eſt animi triſtitia, ſummaq; malitia, nequitia mulieris: quoduis eſto vulnus, dum ne ſit vulnus animi, quæuis malitia, dum ne ſit mulieris rabies & nequitia. Nullum colubri capite nocentius, nulla ira muliebrem iram ſuperat. *Mulier quale animal.* Commorari leoni ac draconi magis expedit, quàm mulieri nequam atque improbæ. Cùm autem mulier à viro emerſerit ac producta ſit, animal placidum, mite, blandum, manſuetum, molle, imberbe, cuteque glabra ac læuore perpolita, & quod tractari à viro geſtiat, illique ſubijci, mirari ſubit, vnde illi *Mulieris fragilitas vnde.* tanta ferocia, ac rixandi libido, affectuſque tam enormes atque effrenati. Ego verò hæc omnia ex animi impotentia, mentiſque ac iudicij imbecillitate in hoc ſexu euenire conijcio: quo fit, vt mulier ira accenſa ſibi excidat, atque extra poteſtatem conſtituta, cupiditatibus ſuis moderari nequeat, aut perturbatos animi motus minus coercere, aut ijs ratione, mentisque iudicio obſiſtere, more pueri aut infirmioris ætatis, quæ cùm ſit rationis ac conſilij inops,

Horat. in arte poet.
——— *Geſtit paribus colludere, & iram*
Colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas.

Siquidem mens mulieri minus, quàm viro robuſta, aut fortitudine fulta, animus prudentia tenuiter

nuiter ſtipatus, oblata leuiſſima, nulliuſq; momenti occaſione frænum rationis excutit, ſic vt rabidi canis more, decori, ſuique oblita, indiſcriminatim, nulloq; delectu notos ignotoſque adoriatur ac laceret. Quod ſi quis naturalem rationem exigat, hanc ego huius rei cauſam refero, quòd mulier molli ſit carne, laxaque ac fluida, ſic vt bilis incenſa confeſtim ſe per corpus diffundat, ac ſanguinis circa cor ſubitam ebullitionem excitet. Vt enim ignis leuiores ſtipulas citius corripit, ac ſublimem flammam excitat, ſed quæ citò conquieſcat ac ſopiatur: ita quoque mulier celeriter ira inflammatur atque igneſcit, miriſque modis tumultuatur: verùm fremitus ac vociferatio in corpore minus forti atque animoſo, tum etiam humido cõfeſtim mitigatur ac reprimitur, omniſque ardor & ira effuſis lachrymis diluitur, ac velut infuſa aqua deferueſcit: quòd in quibuſdam etiam viris effœminatis perſpicimus, quorum magnanimitas ac ferocia puerili more, in lachrymas ferè definit, vbi aduerſarius acriter ſe illis opponit. Quod ſi quis propriùs rei huius cauſam explicari velit, ac rationem magis exactam exigat: Ego nullam propriorẽ excogitari poſſe video, quàm humorum virus ac colluuiem, quam ſingulis menſibus ex lunæ decurſu congerit, atque expurgat. Vbi enim illam irritari contingit, vt leuiſſimè aſſolet, tota illa humorum ſentina agitata effumat, ac per corpus diffunditur, ſic vt cor & cerebrum huius fuligine ac fauillis affici contingat, ac ſpiritus tum vitales tum animales, qui ijs partibus deſeruiunt, inflammari, eoque fit, vt mulieres irritatæ, iuniores præſertim (nam aniculæ effœtæ, pacatiores ob menſes reſides) rabioſè latrent ac vociferentur, compoſiſque manibus indecoros geſtus ac fremitus proferant, & cùm ratio in ijs minus vigeat, iudiciũ debile ſit & exile,

Mulier cur ſubitò incandeſcat.

Simile ab ignitis rebus.

Mulier citò irata, citò placabilis.

Mulier cur irata lachrymetur.

Viri quicitò in lachrymas proni.

Furor mulieris vnde emergat.

Anus minus irritatur.

mens

mens inualida, acrius efferantur, nec prorsus impetus animi cohibere possunt. Et quò quæque in eo sexu vilior est, eò magis tumultuatur atque efferuescit ira implacabili. Hinc plebeijs & prostitutis (nam patritiæ aliquando decoro inseruiunt, tametsi plerumq; corrugatis naribus obmutescant, nec viros respōso dignātur, *proncken* Belgæ vocāt) quoniā corpus ferè obtinent vitiosis humoribus cōtaminatum, summa impudentia pari malitia cōiuncta est, ita vt velut furijs agitatæ, nec consilio, ratione, pudore, monitis, blandimentis, quibus etiā feræ mitescunt, coerceri possint, quò minus fremāt; atque ab insanis clamoribus desistant, adeò,

Teret. Heaut. scen. 1. act. 4.

Neq; ius, neq; bonum, aut æquum sciunt;
Meius, peius, prosit, obsit, nihil vident,
Nisi quod libido suggerit.

Sic sui oblitæ, fidem, decus, pudorem, famam, probitatem, pudicitiam, existimationem vilē habent, ac periclitari patiuntur. Quò spectat illa de humana conditione Salomonis inuestigatio. Rouocaui animum meum ad ea eruenda, quæ ratione & iudicio atque experimento assequi possunt, quo exploratum haberem improbitatem hominum illorū, insaniam, furorem, amentiam. Et inuenio amariorem esse ipsa morte mulierē, quæ vna est instar venenatorum multorū, & cor eius simile retibus multis, & manus vinculis. Laboraui ad hanc vsque horam, vt mulierem aliquam bonam & cordatam inuenirem, nec successit. ex mille enim viris vnum tolerabilem inueni: ex mille autem fœminis nullam. Nec prorsus aliena est ab hac, illa in Prouerbijs percontatio, Mulierem strenuam, industriam, fortem, sedulam, cordatam, quis inueniet? quasi dicat, non facilè in vlla regionis parte, in remotissimis terrarū angulis reperiri probam ac moratam fœmi-

Ecclesi. 7.

Rara auis mulier bona.

Prouer. 31.

fœminam, quæ ſi fortè ſe offerat, aut commonſtrari poſſit, æquari eam pretioſiſſimis gemmis, nec vllas merces quamlibet raras ac ſumptuoſas huic conferri poſſe aut comparari. Cæterùm quoniam in hoc argumentum incidi, ac fœminæ conditionem excutiendam ſuſcepi, obiter diſcutiendum, quid illud Sapientis deſignet: Melior eſt iniquitas viri, quàm mulier benefaciens. Cui ſententiæ hunc ſubeſſe ſenſum interpretor, vt vir etiam ignauus, iners, ſomniculoſus, negotiandi omniſque mercaturæ ac rerum gerendarum rudis atque imperitus, paulò dexterius negotia ſua perficiat; quàm mulier, præceps & temeraria, quæ inani ſapientiæ perſuaſione, atque inconſiderata confidentia nihil non aggreditur, omnia quàm vir, deterius perficit. Vir enim ſui diffidens, cunctanter ac circumſpectè, aliorum fultus adminiculo, quos in conſilium aſciſcit, ſingula conficit, atque exequitur, ita vt ſucceſſum optatiorem conſequantur, quàm ſi eadem à fœmina arroganti, ac ſapientiæ opinione turgida, vt ferè conſpici ſolent, tententur. Siquidem huiuſmodi mulieris conatus & induſtria, magna ex parte in deterius deuergit, quod ita efferri ſolet vulgato idiomate, *Het quaetſte van een man is beter, dan het beste van een vrouwe*, hoc eſt, Si quid operis muliebri induſtria abſolutum, perfectumque ſit, minus laudis promeretur, quàm viri rude & inchoatum, ob mentis ſcilicet & cõſilij inopiã, tarditatem, atq; hebetudinem, ob caloris naturalis defectũ, & quòd animus languidus humidę materiæ incũbit atq; immerſus eſt, ſic vt ſegnius ſe proferant facultates animę, atq; ad res gerẽdas ſint inidoneæ, parumq; appoſitæ. Quocirca Romani, quibus ſumma fuit ornandæ ſtabiliendæque Reipublicæ cura, Matronas, Cicerone teſte, propter naturæ infirmitatem, in tutorum poteſtate eſſe voluere,

Salomonis locus explicatus.
Eccleſ. 15.
Sapiẽtis Hebrai ſentẽtia excuſſa.
Prouerbiũ Belgicũ in fœminas.
Cur fœmina minus ingenioſa.
Romanorũ lex de fœminis.
Pro Murena

Pauli de muliere preceptũ. voluerunt, nec vlla ciuili administratione fungi. Paulus quoque, qui mẽtes hominum indefesso labore ad solidam fidem instruit, ac sedulò pietati informat, mulieri ob animi impotentiam, hoc est, affectum à temperantia ac moderatione auersum,
1. Cor. 14. in cœtu cõsessuque solenni silentium imperat, nec patitur vel concionandi munus obire, vel in comitijs quæstionem mouere, aut suffragijs interesse, vllamque proferre sententiam. Cùm autem tanta sit muliebris naturæ fragilitas, imbecillitasque & imperfectio, vt Plato non citra sexus huius contume-
Platonis sentẽtia de fœmina. liam, ei ferè mentem adimat, ac vix hominis nomen promereri censeat, aut nominis huius honore dignetur; tamen Paulus, qui rerum domesticarum
1. Cor. 11. tranquillitati paterno affectu consulit, illi suum honorem exhiberi vult, nec prorsus despici, aut abiectam vilemque censeri, cùm pari propemodum sit conditione ac dignitate, eiusdemque muneris, cum viro particeps, nempe ex eo ab opifice
Genes. 2. desumpta. Ita vir imago & gloria Dei est, teste Apostolo, mulier viri gloria: non enim est vir ex muliere, sed ex viro mulier, cùm non propter mulierem creatus sit vir, sed propter virum mulier. Cæterùm neque vir sine fœmina, neque fœmina sine
Ephes. 5. viro in Domino, qui sic temperat ordinem vniuersi, vt mulierem subditã viro esse voluerit. Quē-
Coloss. 3. admodum enim ex viro fœmina, sic vir per fœminam in generandi ratione ac producendis liberis: ita vtrobique ostẽditur societas subsidiaria, ac mutua vtriusque opera, amor, consensus, conspiratio.
1. Pet. 3. Quocirca æquũ esse Petrus censet, vt mulieres maritis sint obsequentes: illi verò se commodos præbeant ac faciles vxoribus, vt vasi infirmiori, leuiores errores condonent, offensiunculas remittant, ad multa conniueant ac mussent: non enim par est, vt vir plus satis in sexum fragilem, ferox sit, imperio.

imperiosus, amarulentus, modò in officio persi-stat: nec vllam pudicitiæ iacturam sibi inferri patiatur, quæ macula tametsi viro, vbi rescifcit, plus indignationis, quàm damni adferat, vt mœchi di-ctitant, nunquam tamen ea labes in muliere elui potest, aut illatum vulnus obduci, quãquam Christiana charitas, ac maritalis amor non nimis rigidus esse debet, aut inexorabilis: cùm penes Deum sit reconciliatio, ac diuinum numen scelere, impietate, idololatria exasperatum precibus ac pœnitentia placari soleat, atq; anteactæ vitæ errores ignoscere, vbi ea animus resipiscens despicit ac detestatur concepto seruatoque melioris vitæ proposito. *Adulteriũ muliebre indelebilis macula. Mœchi adulteria ioco eludunt prouerbiis.*

Cæterùm magnæ molestiæ pars in hoc sexu ex gestationis tædio, ex lactandi nutriendique molestia oboritur: nõ minima ex suppressa cohibitaq; mensium scaturigine: quæ si stato fixoq; tempore profluant: iracundiæ atq; acerbitatis æstus excutitur, auersa à corde & cerebro fuligine, tristique halitu discusso, qui sursum effumare solet. Quàm verò placidam ac blandam experiatur vxorem maritus, vbi Genialis thorus identidem exornatur, ac concubitu amplexuq; frequenti hic fundus excolitur, ijs, qui matrimonio addicti sunt, notius est, quàm vt multis verbis amplificari debeat. Quanquam autem verbosius, pauloque fusius Sapientis Hebræi paradoxum, hoc est, inopinatam, atque alienam à communi sensu, Vulgataque consuetudine sententiam explicasse videri possim, aliam tamen interpretationem comminisci posse video, ita vt is sensus eruatur. Potior est nequitia viri, quàm proba quidem mulier, sed quæ postmodum causa sit infamiæ, & ex cuius commercio nascatur dedecus, hoc est, præstat cum viro improbo contrahere, aut negotiari, quàm cum muliere fucata rem habere: tametsi enim in speciem, primaque fronte probi- *Mulieres vnde morosæ. Mulier quando pacatior. Ecclesiast. locus explicatus.*

tatem ac decus præ se ferre videtur, nec aliquid fuci aut fraudulentiæ foris ostētare: postmodum tamen inconstantem experieris, versipellem, captiosam, lubricam, fallacem, fraudulentam, atque imposturæ intentam, ita vt si vir quispiam alicui imponat, aut in negotio quenquam defraudet, fraus & impostura viri, iustitia sit, præ mulieris nequitia ac fallacia. Similes loquendi formulæ passim in Biblijs obuiæ sunt. Sic Deus apud Ezechielem exaggerat Hierosolymæ scelera in immensum, & iustificatam Sodomam ac Samariam pronuntiat ab ea: quo indicat ipsam sceleratiorem esse, illasque gentes superare improbitate, nequitia, nefandisque sceleribus, ita vt Samaritani & Sodomitæ insontes videri possint, si illi comparentur. Sic in opinionum prauitate, ac stabiliendo pernicioso dogmate, aut secta, alius alio nocentior, ac magis perniciosus, ita vt nonnulli hæretici, orthodoxi videri possint, ac salutarem sanamque doctrinam proferre, si cū alijs conferas, qui magis absurdas, impias, blasphemas, execrandas opiniones stabiliāt: quod etiam populariter efferri solet, *Dese is een Goddelyck ende heylich man by den anderen*, hoc est, tametsi vterque nequam est & improbus, tamen si ad æquitatis normam, ac iustitiæ amussim omnia exigere velis, ac metiri, alter innocens statui posset & absoluendus, si cum alterius sceleratissimis facinoribus conferatur. Ita etiam alius alio superstitiosior, atque à sincera religione, ac pietate, cultuque diuinitatis remotior, ac magis alienus:

Ezech. 16. — ***Ezechielis locus explicatus.*** — ***Inter homines alius alio nequior.***

Sic plerunque agitat stultos inscitia veri,
Palantes error certo de tramite pellit,
Ille sinistrorsum, hic dextrorsum abit, vnus vtrique
Error, sed varijs illudit partibus omnes.

Hor. lib. 2. sermonum. — ***Ignorātia veri errores parit.***

Ita virum æquè ac fœminam inuoluit error, nequitia, dedecus, improbitas, sed istam magis detestabilis

stabilis & execranda. Sic melior est iniquitas viri, quàm mulier benefaciens, hoc est, vt Belgæ dictitant, *De deucht van een vrouwe is ergher, dan eens mans boosheyt.* Quo Prouerbio exaggerant malitiam eius sexus, vt si vitia vitijs componantur, ac fraudes, imposturas, fallacias, technas excutias, longè grauiora sint, ac præponderent, quæ à muliere, quàm quæ à viro prodeunt.

Cur ouum duobus extremis verticibus, quibus oblonga atque angustiore sui parte (vt polus Arcticus & Antarcticus) subnixum fulcitur, digitis aut complicatis palmis comminui frangiq́; nequeat, quamlibet premas. Et cur aceto acri maceratū, in tractabilem teneramq́; membranam mollescat: denique id ipsum aquæ vitæ, hoc est, vino ardēti immersum, non secus, quàm ferrum ab aqua forti, consumatur.

CAP. XIIII.

SI ouum in acerrimo aceto maceres quatuor aut potissimè septem dierū spatio, pro liquoris illius acrimonia, putamen eius seu testam in eam membranæ teneritatem attenuari experieris, vt per annulum, qui humanis digitis gestari solet, adigatur. Pari ratione atque effectu ouum aquæ vitæ immersum absumi, atque in nihilum redigi, experimēto comprobatum, sic vt etiam aceto perfusa silex, ac Tophus lapis; cuius opera Cementarij parietes incrustant, & cisternas conficiunt: quale Belgis *Teras* vocatur, liquescat, atq; in puluerem resoluatur. Siquidem vtrique liquori consumens, igneaq; vis subest, ac penetrabilis, quæ solida quæque depascit ac conterit: quò fit, vt qui horum vsu *Ouum in aceto liquescere.* *Tophus Teras gypso affinis.*

 affluen-

Quid homines macilentos afficiat. affluentius vtuntur, vt etiam salis immodico & cumini, macilenti efficiantur atque arescant, prorsusque extenuentur, adeò vt impuberũ incremento officiant, & quò minus in decoram longitudinem adolescant, prohibeant. Depopulantur enim humorem natiuum, cuius adminiculo in spectabilem decentemque proceritatem corpus assurgat. *Humores praui ossa corrodunt.* Sic humores salsi, mordaces, vrentes, nitrosi membranas in corpore, carnem, musculos, neruos, ossa solida, & quæ lapidosa sunt duritie, vt dentes & capitis ossa petrosa, erodunt, atque vt erucæ caules atque holera, vt vermiculi ac teredines lignum, ærugo ferrum, exedunt, ac cariosa efficiunt. *Simile à vermiculis.* Cæterùm ouo crudo tam solidam infractamque inesse firmitudinem, qua parte in longum ac geminos vertices se porrigit, vt ne à robustissimo quidem viro comminui possit, si cui explorare libeat, non vanum aut commentitium experietur: nisi enim in obliquum nonnihil inflectas, atque in latus inclines, non cedet prementis articulis, nec collisum durissimo obiecto frangetur: si quidem ita renititur testacea illa firmitas, vt rumpi, aut soluta compage dissilire nequeat, etiam si quis compressis manibus omne robur, omnesque vires adhibeat; lateribus enim stipatum, vndique se fulcit, nec intorquetur, aut inflexum lentescit. Sic sudes, ligna, trabes, ferramenta erecta, ac sublime constituta, immensa pondera sustinent, nec incuruescunt aut inflectuntur. Cùm autem huius rei non sint ignaræ villaticæ mulieres, quæ nundinarum diebus vrbes frequẽtant, ac merces alimentarias oppidanis adferunt, oua in canistris non semper prona, aut in aluum depressa, in quam ferè spõtè decumbunt, sed erecta ac resupina constituunt, ita vt angustior pars, quæ vtrimque turbinata est, sublimis existat, atq; eminentior, quod ea ratione ab ijs perficitur,

quò

quò minus collidantur, ac pondus impositum perferant, quibus etiam partibus ouum salsugine, aut aqua aluminosa immersum fluitat, quemadmodum etiam succinum, vulgò Ambra. *Ouum salsugine immersum innatat.*

Luna mira naturæ vi singulis mensibus, secus quàm alia astra, singulas corporis partes sanas latenter & tacitè, valetudinarias manifestè, nec citra doloris sensum perreptat, illisq́ modò duobus, modò tribus diebus inhæret. Obiter an in ea parte, cui sidus incumbit, tutò vena incidi poßit.

CAP. XV.

SIDERA vim suam in res terrenas effundere, ortus & incrementa rerum, totiusq́ue mundi vniuersitas demonstrant, neque enim otiosa est, iners, ignaua natura rerum, sed viuida, alacris, erecta, efficax, magnisq́ue viribus ab opifice, cuius verbo omnia vigent ac subsistunt, instructa. Nec solùm ad oblectandos pascendosq́ue oculos (tanquã inanis pictura) exhibita nobis tam spectabilis cœli species, astrorum decursus, ordo, continuatio, series: sed vt aliquem ex his effectum atque vtilitatẽ consequamur. Siquidem Deus, qui preter oblectamentum ac contemplationem tanti operis, quam ex his concipimus, accumulatè fruimur, ad vsum singularem omnia condidit: ipsæq́ue stirpes, maria, amnes, flumina, metalla, gemmas, lapides, & quæcunque vel è terra eruuntur, vel eius superficiem exornant, ac varietate rerum distinguunt: ipsaq́ue hominũ corpora atque insitos humores cœlo subiecit, sic vt ex astris aliquam agitationem ac motum impulsumq́ue percipiant, atque effectum experiantur. Nam mentes humanas à concretione mortali solutas ac liberas solus Dei spiritus, à quo *Sidera res infernas regunt. Genes. 2. Psalm. 31. Terrena astris obsequuntur. Natura rerum astris subiecta. Mens ab astris libera.*

decerptæ ſunt, impellit atque incitat, nec vllum iјs cum aſtris cõmercium aut ſocietas, niſi fortè conſenſus & conſpiratio corporis, cuius miniſterio ac ſubſidio cuiuſque mens atque anima vtitur, aliquando obluctante ratione, tranſuerſa rapiatur, ac corporis voluptatibus obſequatur. Cæterùm cùm Luna ſidus ſit, homini familiare ac proximũ, terræque citimum, præ cæteris in corpus humanum vim ſuam exerit, ac per ſingulas partes peculiari vi effectuque voluitur, non ſine acerrimo nonnunquam cruciatus ſenſu. Si quid enim latentis occultique vitij vlli mẽbro ſubeſt, doloribus acerbè concutitur ac dilaceratur, vellicante illas partes Lunæ vi, aut agitatis humoribus, qui illi infixi ſunt, ac tenaciter inhæreſcunt. Ita omnes morbi, affectus, intemperies, Lunæ vi aſperantur, atque incrudeſcũt, vbi articulis inſidet, adeò, vt vulnera ægrè ſaneſcant, aut cicatrice obducantur, ac nonnunquam lætalia efficiantur, ſi quando illi membro illata ſunt, cui incumbit. Pari ratione caput, fauces, pulmo, pectus, hepar, lien, renes, veſica, inteſtina, tum neruoſæ partes incommodum percipiunt, aut in iјs intemperies ingraueſcit, ſubſiſtente in iјs viſceribus ſidere. Sic pectus aſtrictum eſt & anheloſum, nerui, mẽbranę, muſculi contrahuntur ac rigeſcũt, vbi hâc Luna decurrit. Humores enim, quibus omnia membra imbuta ſunt, & aluntur, cùm ſalubres, tum inſalubres & vitioſi, Lunæ motibus effectibuſque expoſiti ſunt & ſubditi. Cæterùm cùm Lunæ decurſus magna ex parte damna ac detrimenta corporibus infirmis & valetudinariјs inferat, in controuerſiam ac diſputationem vocari poſſit: An in ea parte, qua conſiſtit ac moratur Luna, vena incidenda; nam in hac re plerique meticuloſi ſunt, nec tale quiddam tentare audent, etiamſi morbus vigeat, atque huiuſmodi præſidium confeſtim

Paulus. Rom. c. 7.

Vulnera ex effectu Lunæ lætalia.

Singula mẽbra Lunæ motus percipiũt.

An pars, in qua luna eſt, ferro tentanda.

festim exposcat. Ego verò intrepidè magnaq; subsidij morbiq; propulsandi fiducia, maturè id aggrediendum iudico: acuti enim celeresq; morbi nullas admittunt inducias, nullas moras, aut deliberandi spatia; sed vt hostes in bello, vt incendium in ædibus, pestis in vrbe, in agro ac segete rubigo & depopulatio, grassantur, atque in perniciem properant. Nec quis etiam deterreri debet, aut ab incepto desistere, etiamsi aduerso aut maligno sidere id tentari videatur. Sic in pleuritide, angina, pulmonis atque hepatis inflãmatione, neglecta astrorum anxia obseruatione, ac siderum aspectu, maturè ad venæ sectionem properandum etiam in ea membri parte, quam Luna occupat. Vt enim ingruente tempestate, ac sæuientibus ventis nauclerus etiam æstu aduerso, ventoque minus secundo celerrimè saluti prospicit, ac fidam tutamque stationem ac portum remis velisque consequi tentat: vt deniq; agricola vel sementis, vel messis tempore properè ac festinanter, pluuię metu, omnia perficit. matura enim satio sępè decipit, sera semper: ita quoq; Medicus ratione atque experientia fultus, prima quaque occasione atque opportunitate, quàm potest expeditè, salutare remedium adhibere satagit, ad humorum redundantiam, morbique ferociam potius, quàm ad astra intentus. Sunt quidem obseruandi cœlestium corporum decursus, quos Deus in signa & tempora, in annos, dies, & menses constituit, sed exclusa temeraria pronuntiandi vanitate atque impudentia, quam Esaias ac plerique alij insectantur atque impugnant, prorsusq; indignantur illos de cuiusque fato, hoc est, re, quæ cuique ex Dei ordinatione cõstituta est & designata, illiq; impendet, de hominum successu, & quid illis obuenturũ sit, indubitanter atque exertè pronuntiare, suamq; sententiam proferre. Nõ desunt primarij ac

Simile ab externis calamitatib.

In acutis morbis negligenda astra.

Simile à nautarum industria.

Ab agricolarum industria simile.

Genes. 1.

Quatenus obseruãda astra.

Cap. 47.

Hier. 10.

præcipui nominis viri, cum quibus mihi aliquando fuit disceptatio, qui rerum publicarum progressus & incrementa, vel etiam defectus atque interitus, religionis innouatæ vel instauratæ mysteriũ, & qui eius causa exoriuntur tumultus, & persecutio, quorũ magna pars ad insontes, hoc est, qui piè viuere volũt in Christo Iesu, deuoluitur, ad siderũ aspectus ac reuolutiones referunt, cùm propagatio Euangelij, quo per spiritum Domini fides, & qua illi innitimur, fiducia in mentibus nostris accenditur, ex Diuinitatis arbitrio, ac voluntate patris æterni pendeat ac profecta sit, quæ ab omni æternitate, vt Paulus ait, apud Deum, qui vniuersa per Iesum Christum condidit, abscondita fuit, ac suo tempore reuelata ijs, quos hæredes consortesq; promissionis constituit per Christum. Sic patefacta veritate, visum est illi corusc ante euangelij ac verbi sui luce, nullo non tempore extirpatis erroribus, superstitione, idololatria, impietate cõculcata, sincerum cultum inducere, suique agnitionem hominum mentibus inserere: quod ab illo conceptum decretumque & ante mundum conditum, ac cœlum sideribus illustratum. Quocirca desinant, qui astris plus nimio inhærent, nec altius assurgunt, aut cogitationes suas ad Opificẽ referunt, res cælestes, hoc est, mentẽ atq; animum siderũ inclinationibus subijcere; tametsi enim sanguis cæteriq; humores, spiritus quoque cùm naturales, tum vitales astrorum vires influxusque manifestò percipiant, mens tamen atque anima ab archetypo Diuinitatis deprompta, nec siderum vi impellitur, nec vlla ab ijs vel incommoda vel commoda percipit: nisi fortè cõsensu quodam, cum corpore affici statuas. Mens siquidem in homine, ratio, intelligentia, voluntas, fidei cognitio, & qua Deo innitimur fiducia, religionis amor, & veneratio, qua summus Dei cultus

2. Tim. 3.

Ephes. 3.

Religio nõ astris, sed Dei spiritus subiecta.

Mẽs astrologis in Deũ erigenda.

Humores siderib. expositi.

Mẽs humana ab astris aliena.

cultus subsistit ac continetur, ab æterna illa mente atque immutabili emergit ac promanat, nec humanus animus vi alia, quàm afflatu numinis ac diuini spiritus instinctu ad optima quæque ac salutaria incitatur. Sic cùm cæteræ animantes naturæ impetu ferantur, solus homo ratione ducitur & consilio, modò intra conditionis suæ limites consistat, nec prorsus à dignitate & præstantia, qua à Deo excultus est, degeneret.

Mēs hominis à Deo spiritu, non ab astris impellitur.

Consilium, quo iuuenibus gratificari soleo, vt maturè pubescant, venustaq; lanugine mentum decoretur: Obiter graminum fruticumq; cum crinibus ac capillis non inscita comparatio.

CAP. XVI.

PVELLAE nubiles, quæ primo quoq; tempore maritis destinari cupiunt, hoc potissimū habent in votis, vt in decentem venustamque proceritatem adolescant, ac iam maturę aptæque matrimonio censeri possint, atque à procis ambiri. Iuuenes verò hoc exoptant, vt aliquid virilis roboris cōsequantur, ac maturè pubescant, mentumque speciosa barba decoretur. Hoc enim persuasum habēt præter Belgas, cæteræ nationes, glabros atque imberbes minus virilis roboris obtinere in præstanda Venere ac procreandis liberis, ita vt plerique grauatè suas filias ijs elocari sustineant: tametsi aliquando secus res habeat, atque imberbes, quique nulla lanugine criniti existunt, in congressu maritali viros præstent, licet frequentius caloris naturalis inopia illis vires langueant, ac facultates naturales flaccescant, speratæque prolis desiderio frustrentur. Cæterùm qui barbatuli videri affectant, alendæq; barbę studiosi sunt, sæpius illam segetem

Puellæ venustæ, iuuenes viriles videri exoptant.

Imberbes minus viriles censentur.

Barba vt adolescat, sæpius radenda.

 sibi

sibi adimi patiantur, quò laxatis spiramentis, atq; agitatione crebra excitato calore, qui humorem elicit, affluentius pili erumpant: quod vernis potissimum mensibus tentari debet, quo anni tempore calor & humor in corpore augescit, atque in illas partes diffunditur. Vbi enim sæpius barbam resecari contingit, vt gramina, densius frutificantur pili ac cæsaries. habent enim crines ratione cum gramine ac virgultis, quæ crebrius detonsa ac demessa, celerius succrescunt, ac se proferunt vberius. Quocirca iuuenculis, qui nullo sunt barbæ apparatu, nec virili specie, nouaculam cultrumque tonsorium identidem admouendum suadeo. Siquidem si mentum ac supremum labrum subinde aqua egelida madescat atque elixetur, excitato calore & humore, qui in eas partes confluit, crinita efficiuntur ac pilosa. Cæterùm quo glabri ac depiles, hirsuti efficiantur, atque eleganti comptaque barba nitescant, remedium aliâs à me descriptum in libro, De corporis habitu, quo iuuentus maturius venusta lanugine cohonestari queat, ac supremum infimumque labrum siluescere, quò socero non displiceat gener, cui filia destinanda, quę nonnunquam non minus appetens est, auidaque sponsi, quàm sponsus illius, plerunque in rem voluptariam, quàm in dotem intentior. Inter ea, quæ barbam emoliuntur, ac passim obuia sunt, minimeq; operosa, mel statuo, butyrum salis expers, succum cæpe rubicundi, radicem arundinis internodijs distinctam, colore cădido, sapore mellito, axungiam melis, vulgò taxi, vel *Das*, vrsi, leonis, radicem brioniæ, betę, raphani, lepidij, liliorum alborum, iridis: ex ijs linimentum confici potest. nam mentum eo delibutum, primum teneram lanuginem profert, postmodum densam promissamque barbam, quæ ne præmaturè canescat; aqua frigida potius, cui momen-

Capillorũ ac graminum comparatio.

Lib. 1. c. 7.

Barbã quæ præstant.

momentum vini admixtum sit, irrigari debet, si quando adornari illam contingat: nam calida aut egelida, hoc est, quæ tepescit & rugosam faciem efficit, & proproperè caniciem accelerat, sic iuueni bus aqua calida barbam cōfestim elicit: prouectioribus verò incanam reddit. Ceterùm eunuchis vel natura, vel quibus testes execti sunt, omnia frustra tentantur in emolienda barba, ob caloris inopiam, qui humores excitare nequeat. Quò fit, vt voce exili existant & fœminea, tum corpore glabro, licet antea criniti essent. *Aqua calida canam barbam & faciem rugosam efficit.* *Eunuchi cur imberbes.*

Quatenus, aut qua ratione medicina conseruatrix in peste atq; aeris contagione adhiberi debeat, tum quæ hac vi effectuq; polleant.

CAP. XVII.

OBSERVAVI in Gallia Belgica, grassante peste, ac sæuiētibus morbis alijs popularibus, complures diu inuictos substitisse, atque illæsos aduersus ingruentis mali contagia, quorundam antidotorum vsu ac consuetudine: cuius generis sunt Theriaca andromachi, Galeno miris encomijs celebrata, Mitridaticum, scordium, zeduaria, angelica, laserpitium, cui affine ostrucium herba imperatoria, vulgò *Meyster VVortel*, aut Magistrantia. Verùm vbi illos peste corripi contingeret, nulla remedia tam efficacia excogitari potuerunt, quæ morbum discuterent; quamlibet enim præsentanea antidota adhiberentur, omnia frustra tentata sunt, nec successit curatio. Siquidem cùm valida esset ac furiosa veneni vis, quæ munitum vallatumque antidotis corpus inuasit, illisque præsidijs in tuenda valetudine nihil effectum sit, nulla erat aut perexigua in reliquis medicamentis spes, sic vt re propemodum conclamata. *Quæ pesti obsistunt.* *Præseruatiua cautè adhibēda.*

Vna salus victis nullam sperare salutem. *Virg. lib. 2. Aeneid.*

Quocirca

Quocirca vbi me ad illos acciri cōtingat, exquisitissima remedia eaque duplicato pondere exhiberi curo, vt iuxta Prouerbium, malo nodo malus adhibeatur cuneus, ac primùm roborato corde, omne virus ad extimas corporis partes elicio, nulla tentata in eiusmodi affectibus (nisi aliter expedire visum sit, & res exigat) venæ sectione, ne contagio, vt in fumanti igne agitato assolet, latius se diffundat, maiorque in corpore ad præcipuas partes, ad quas omnes venarum atque arteriarum riui producuntur, veneni fumus atque exhalatio se proferat. Quamobrem cùm imperita vulgi multitudo, etiam plerique patricij nullo delectu ac discrimine omnium cōsilia admittant etiam cerdonis ac proletarij, magno valetudinis detrimento, hoc cuique persuasum esse cupio, vbi regionem inuasit morbus pestiferus, vel ex aeris contagione, qui omnes indiscriminatim, cùm nobiles, tum plebeios corripit, vel alimenti vitio, aut commeatus inopia, qui populares vexat, ne quiuis temerè ijs antidotis assuescat, quibus vti solent, atque in corpus admittere peste contaminati, ne desint postmodum remedia, quibus illa expugnari aut confici possint: sed victus temperantia, & frugalitate sedatisque affectibus se muniat ac tueatur. Hac enim ratione substitisse legimus Socratem in sæuissima pestilentia, ac vastitate, quæ totam Græciam atque Asiam exhausit ac depopulata est, ea vsus moderatione vitæ, vt à tanta clade liber perstiterit & immunis. Interim non improbo (quod ipsum crebrò factitare soleo) lenioribus remedijs imminenti malo obsistere, ac ne vllam contagionem concipiat, corpus obdurare ac præmunire, ita vt nemo extra limen prodeat, atq; aeri se committat impastus aut ieiunus, modò intemperantia atque ingluuies excludatur; rebus autem odoratis ac redolentibus, aqua rosacea,

Aliquando in peste nō incidēdam venam.

Nō omniū consilia in re medica admittēda.

Pestis ex aere omnibus communis.

Pestis ex prauo cibo plebi peculiaris.

Socratis tēperantia.

Sani vt cōtra pestem subsistant.

rosacea, vino, aceto, floribus sambuci ac rubentibus rosis medicatis, os, nares, oculos, aures, manus, faciem perfundere, atque irrigare salubre est: fauces fouere attrito Coriandro, cinamomo, zeduaria, gariophyllis, mali Medici cortice. Hæc enim ambientis aeris contagia dispellunt, quæ vltrò citroque reciprocante anhelitu cor ac vitales spiritus inficiunt. Ego verò cùm grassante peste, nusquam non intrepidè, succurrendę plebis ac ciuium studio, me conferrem, illis præsidijs, ac potissimè Mali citrei, aut eius, quod citranguli aut limonis nomine passim innotescit, attritò dentibus succulento putamine recens dissecto, me munire soleo, ac coniecta in Deum Opt. Max. fiducia, pestiferos halitus discutere; nihil enim huius pomi cortice, succo, semine magis efficax, ac præsentaneum, quod Virgilius etiam non subticuit: *Præseruatiua in peste.* *2. Georg.*

Media fert tristes succos, tardumq; saporem,
Felicis mali, quo non præstantius vllum:
Pocula si quando sæuæ infecère nouercæ,
Auxilium dabit, & membris aget atra venena,
Flos apprimè tenax: animas & olentia Medi
Ora fouent illo, ac senibus medicantur anhelis.

Mali Medici aut Citrei vires.

Fortissima autem illa antidota expugnandę pesti, conficiendisque venenis dedicata, parcissimè deglutire soleo. Corporis siquidem habitum, eiusque qualitatem, quæ in calidi, frigidi, humidi, sicci mistura consistit, immutant, ac destruunt, & siqua subest corpori humorum redundantia (nisi prius adhibita purgatione) illam vndique diffusam inflammant, atque accensa bili febres vrentes excitant.

Cui

Cui rei aßignanda tanta in numerosißima hominum multitudine, formæ dißimilitudo, ac tam multiformis diuersaq́ in facie, vultu, oculis, species, ita vt nonnunquam ne vterini quidem partus conformes sint, ac sibi aßimilentur.

CAP. XVIII.

VT in natura rerũ mira ac spectabilis varietas: ita quoque in specie, formaque humana, colore, vultu, oculis, lineamentis, oris habitu & constitutione innumerabilis mirandaque dissimilitudo ac dispar conditio. Hanc cùm nonnulli ad siderum influxum referant, ego aptius, magisque apposite ad seminis naturam ac matris imaginationem referendum censeo. Siquidem cùm mulier in ipso conceptu totoque gestationis tempore, ac nouem mensium decursu multa animo concipiat, ac singulo momento in diuersas cogitationes rapiatur, oculis quoque in obuia quæque continenter defixis, fit, vt quæ in oculos influunt, ac cogitationi infixius inhærent, in fœtum deuoluãtur. Cùm enim natura muliebris solicitè formationi fœtus insistat, nec aliud, quàm decentem formam atq; effigiem meditetur, omnesq́; vires eò conferat, si qua species aut simulachrum oculis influat, aut mente concipiatur, in pullulantem embrionem deriuatur ac confluit. Interim matres iam recẽs in lucem edito infanti operam sedulò impendunt, quò corpus concinnum, elegans, venustum, lepidum, speciosum, membris articulisque distinctum cõsequatur. Nam puerile corpus, vt cera & argilla sequax est, ac tractabile, omnemq́; in partem flecti potest. Itaque si os distortum est, atque indecorè constitutum: fingunt, conformant, restituunt, vultũ componunt,

Dißimilitudo hominum cui aſcribenda.

Imaginatio mulieris multa molitur.

Vitia naturæ corrigi poſſunt.

ponunt, faciem (si ea tetrica sit & torua) blandam perficiunt, speciosam, amabilem : oculis decoram venustatem conciliant, atque ex glaucis seu cæsijs: quos ferè impuberes obtinent humiditatis ratione, nigros efficiunt copioso lactis vsu, ac potissimè si nutrix calidæ naturæ existat, ipseque infans in loco opaco ac subobscuro contineatur: nam luminosum conclaue, ac sole vel luculento igni illustratum, tenellis oculis officit : lusciosos verò, pætos, strabos, atque in obliquum obtortos oculorum orbes in suam sedem reuocant inclinata in oppositam aduersamque partem oculorũ acie, ita vt musculi obtutu contrario in naturalem situm reducantur, retortique resiliant: nares resimas ac collapsas contrectatione placida ac molli erigunt atque instaurant: Aquilinas verò ac rostratas premendo ad decentem figuram reducunt, ita vt nasi perpendiculum à fronte ac superciliis ad supremi labri lacunam, tanquam gnomon & recta linea vt solarijs aut horologijs assolet, nec extrorsum nec introrsum defixa, porrigatur. Similiter si labra tumida sint & obœsa, quod Aethiopum generi familiare, vt nasus simus ac depressus, arte ea tractant, atque identidem premunt, quò attenuentur ac subsidãt: pari ratione mentum vel propensum vel contractum, frontem, caput, genas, supercilia deformata, in decoram speciem confingunt, atque artifici habilitate decenter conformant, ita si qua parte claudicat natura, atque ab optima absolutaque formatione alienata est, vt sunt nonnulli obtorto collo, varis, repandisque atque incuruis cruribus, aut gibbo deformati, huiusmodi errores in ætate tenera facilè corriguntur, ac membra obliquè torta, luxata, suisq; sedibus mota, cura atque industria hominum instaurantur. Sic efficit nutricum sedula sollicitaque cura, vt infantes speciosè adolescant,

Vt oculorũ orbes nigrescant.

Nasi forma quæ decora.

Vnde corporis deformitas.

nec

nec vllis membrorũ vitijs reddantur obnoxij, plerique verò matrum incuria ac ſupina negligentia non ſolùm in deformem ac deſpicatam ſpeciem degenerant, ſed gibboſi, claudi, luſci, torui, aſpectúque inamabili efficiuntur, atque ab humani corporis dignitate ac præſtantia deſciſcunt. Nonnullæ nutrices plus ſatis ſedulæ atque officioſæ impuberum ijs partibus, quæ micturientibus ac reddendo lotio inſeruiunt, quǽque aliquándo propagandis liberis futurę ſunt vſui, aliquam etiam operam impendunt, quò maturè pubeſcant, nec à ſpe prolis excidant, & matrimonio addicti pudore ſuffundantur, ſi minùs ſtrenuè officio maritali perfungi contingat, cùm obſeruent acerbas contentiones atque intemperies hac de cauſa inter affines exoriri, ita vt ſubinde genero diuortium minitentur, niſi ſe virum præbeat, ac melius nuptę gratificetur: quanquam hoc molle & effœminatum nutricum officium improbare ſoleo, cùm impuberes hac vellicandæ mentulæ ratione intempeſtiuè, ac præter ætatis rationem, cùm nondũ virili robore polleãt, in Venerem incitentur, eaque præſidia conſumãt, eos humores ac vitales ſpiritus profundant, quibus poſtea validos vegetoſq́ue liberos poſſent procreare: cùm intempeſtiuá Venere, vel nullos vel flaccidos proferant, minuſq́ue vitales. Quocirca conſultum arbitror, ne præmaturè ex ſe natos coniugio alligari patiantur, niſi vires robuſtę ſint & confirmatæ, vllumq́ue in matrimonij ſocietate inſultum perferre poſſint, quod ipſum ætati tenerę denegatum eſt, ſiquidem prima quaque impreſſione labaſcunt, atque euirantur; præſtat enim, vt ſponte ſua, ipſoq́ue naturæ impulſu abditæ partes turgeſcant potius, quàm aliqua illecebra incitatæ.

Nutrices notantur.

Præmatura Veneris incõmoda.

Multa

Multa animantium, piſcium, alitum, inſectorum genera abſque ſemine progenerari, vt etiam herbas: multaq; animalia atque auiculas inſolita ratione ac modo abſque mutua maſculi opera concipere.

CAP. XIX.

MVLTA emergere ac propagari in natura rerum ſponte, nulloq; alterius complexu aut fœtura, ex ſordibus ac putredine, vt glires, ſorices, cochleas, limaces, erucas, bruchos, veſpas, crabrones, cimices, ranas, blattas, bufones, anguillas; in corporibus humanis vermes, licet intus ſemine ſcateant, quo poſtmodum numeroſa ſobole ſe propagant, quotidiana exempla commonſtrant. Inter herbas quoque multæ ex limoſa terræ pinguedine atque vligine progerminant, nullo ſparſo ſemine, aut cōmiſſis ſolo, ſubactaque ſcrobe plantarijs: vt ſunt zizania, lolium, vrtica, oleaſter, alga, & quæ iniuſſa, ſponteque vireſcunt gramina. Ita ſunt apud Belgas Corniculæ, quas monedulas vocant petreas, quòd in præruptis ſaxis atque excauatis petris, non in arboribus nidulentur, vulgò *Steen crauWe*, quæ ſe non ineunt cæterarum alitum more, quod paſſim in gallis multiſque alijs auibus obſeruamus, quæ in dorſum inſilientes, compreſſoque fœmellæ corpore Venerem perficiunt: ſed inconniuentibus fixiſque oculis ſeſe obtuentur, ita vt fœmina ex maris oculis, obtutu continuo lachrymas ac roſidas guttas eliciat, quas abſorbet, atque ex ijs, vt exiſtimant nonnulli, concipiunt. An verò ore concipiant ac pariant, vt apud nos Sepia, Squilla, Loligo, Locuſta, Polypus & Galeus piſcis plebeius, vulgò *Haye*, cute ſcabra, qui ore fœtum etiam in foro piſcario euomit, non auſim certò ſtatuere. De Galeo ve-

Multa ex ſordibus enata.

Quæ Corniculæ ore cōcipiant.

Galeus piscis ore parit, & qui alij.

leo verò pisce nihil exploratius, nec magis cõpertum, ore illum fœtum effundere. Cùm enim nuper rusticus quidam aliquot Galeos vili pretio emptos, humeris gestaret, spectantibus ciuibus ac popularibus, erepserunt ex hiante ore aliquot pisciculi, ita vt rustic⁹ à plebe irrisus, ac fastidio affectus erga pisces, illos in sterquilinium abijceret. Est autem Galeus alterius differentiæ, lęuore perpolitus, cuteque molli nec scabiosa, qui circa vmbilicum dehiscente ruptaq; aluo fœtum excutit, ita vt lõgo amento maternis visceribus adhærescat. Audiui enarrantes piscatores fide dignos vidisse se recens è mari exemptos subductosq; Galeos dilatatis faucibus, orisq; hiatu senos septenosq; pisciculos eiecisse mirè agiles, ita vt confestim in mare cõiecti, se natatu exercerẽt: quemadmodum videmus pullos testa exemptos scalpturire, ac rostro quæque impetere. * Hoc autem admiratione dignum, cùm Galeus piscis per oris hiatum pariat, pisciculi aluum maternum identidem subeunt, vterique latebras repetunt, ac subinde intra viscera se recõdunt, mox lusitãtes erepunt, quod Plutarchus admiratus, Galei paterna quadam, inquit, indulgentia nulli animalium palmam cedunt, oua primùm, mox animalia aquatilia, numeroso partu non foris, vt cætera, sed in seipsis edunt, educantque ac gestant in vtero velut secundo quodam partu: ac vbi adoleuerint, euagari patiuntur, ac rursus per os recipiũt, incolendumque corpus præbent, atque inibi tantisper hospitium ac refugium, cibumque indulgẽt, dum ex sese præsidium sit, & natandi peritia penitus sint instructi, quod quo expeditè consequantur, & ludere & natare docent, tum voluere se, atque agilitati insuescere, quò tutius aduersus marinas beluas periculo se subducant. Sunt autem in nostro mari multa Galeorum genera, quorum alij, alijs

De industria animalium.

alijs artibus sunt instructi: inter hos Galeus glaucus à colore, Belgis *Sprinckhaye* dictus, quòd incredibili agilitate quatuor cubitorum altitudine è mari exiliat, ac celerrimo cursu extra periculum se subducat, ne prædæ ac lanienæ pateat. Est nobis etiã Galeus maculoso ac variegato tegmine, velut nigris guttis insperso, nostrates *Ghesprickelde haye* vocant, quemadmodum videmus canes & equos maculis infuscatos: hunc noster Gesnerus sub caniculæ saxatilis nomine depingit. Aduehitur etiam in forum piscarium Galeus Centrina, vulgò *Speerhaye*, quasi dicas, lanceatos aut aculeatos galeos. nam duobus in dorso aculeis armati sunt, quibus hominibus periculoso vulnere infecti sunt: nostrates aculeos hos argento inclusos expurgandis dentibus accommodant. Hæc de aquatilibus, quæ ore concipiunt, & pariunt, nostratibus compertissima. De Corniculàrum verò conceptu, qui ore, vt fertur, perficitur, non ausim indubitanter quiddam pronunciare, cùm illæ columbarum naturam mihi exprimere videantur, quæ rostro subinde se basiant, ac quodammodo oscula figũt, vt proci amasijs aut nouis nuptis. Vnde in illos, qui satis inter se iuuenantur ac lasciuiunt, atque identidem in oscula atque amplexus proruunt, Columbare prouerbium iactari solet, ac columbatim se inire atque amplecti: quod Belgicè *Duuebecken* à Columbarum gestu, dici solet, ita vt ineunte vere illa sint Veneris præludia, ac velut procemia. Non desunt, Plutarcho teste, qui mures citra virilem operam concipere, ac grauidos effici afferant, si crebrò salem linguant. Virgilius quoq; huic rei quiddam non absimile memorat de equarum conceptu, *Columbare colũbatim prouerbiũ.*

Scilicet ante omnes furor est insignis equarum,
Continuoq; auidis Vbi subdita flamma medullis, *Georg. 3.*

Vere magis (quia vere calor redit ossibus) illæ
Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptantq; leues auras, & sæpè sine vllis
Coniugijs vento grauidæ, mirabile dictu,
Diffugiunt

Simile à famelicis.

Non dissimile quiddam equino generi euenit, quod nonnullis famelicis, qui nidore culinæ saturantur, atque alimentorum penuria odoribus reficiũtur, aut puellæ nubili, cui cùm amasio frui negatum est, illum tacitè fouet gremio, illum animo menteque etiam absentem concipit, ita vt ex crebra imaginatione massam quandam informem concipiat, conglobatis collectisque in ijs partibus humoribus, qui conceptui inseruiunt, quæ informis concretio imaginaria Venere perficitur, nullo conceptu, virique opera.

Imaginaria Venus quid in vtero moliatur.

Manus vel aliæ corporis partes frigore, geluq́; aut pruinis obstupescentes ac rigidæ, vt resoluantur, ac calore rursus imbutæ reuiuiscant.

CAP. XX.

Frigore obrigescunt corpora.

CONTINGIT aliquando cœlo aspero atq; inclementi, flanteque hibernis mensibus Aquilone, aut vento alio rigido, quo omnia passim cõcreta conspiciuntur ac conglaciata, hominibus etiam manus, partesque alias corporis intolerando cruciatu obrigescere, ac stupore affici, ita vt emortuæ decidant, vel sectione adimi debeant, atque vt arescentes rami, detruncari, ne pars sana inficiatur. Vbi autem tale quiddam inciderit, vt ijs assolet, qui per loca gelida ac pruinosa iter faciunt, aut illisa naue, tabulatis insident, ac fluctibus hinc inde iactantur, non confestim sic affecti igni admouendi, sed paulò remotius ab hoc collocandi, ne dolor repentino atque immodico calore exasperetur,

atque

atque incrudefcat. Interim affectæ partes placida mitique frictione demulcendæ defricantis manu oleo Chamemellino, aut anethino vel amygdalino perfufa, mox aqua egelida fouendæ, aut lacte bubalo tepēti ac recēs mulcto, cui incocta funt lauri folia viridia, quæ oleofa funt, rofmarinus, faluia, ftechas, fpica celtica vel lauendula, quo reuocari fanguis poffit, ac partes emortuæ reuiuifcere. Omnia autem hæc fenfim perfici debent, ne dolorem irritari contingat. Nemo autem, opinor, non aliquando in fe expertus eft, quàm acerbo dolore articuli neruorum ratione, qui exquifitiffimo fenfu pollent, afficiantur, vbi intenfiore ac penetrabili frigore rigefcunt, vel extincto vel refugiente ad intimas partes fanguine, ita vt primo frigoris occurfu rubefcant manus, mox frigefcente fanguine liuefcant, atque emoriantur, vitali fpiritu ac fanguine deftitutæ. Quocirca molli agitatione vellicandi articuli, atque admouēdum liquamen, in quo decocta quadrupedum inteftina, pedes, farcimina, omafa: quod in omnibus vrbibus paffim obuium eft ac parabile: in quo liquamine, vt etiam lacte bubulo elixari poffunt herbæ paulò antè memoratæ, quo poftliminio calore viuifico membra imbui queant, atque inftaurari: fouent enim membra huiufmodi fomenta, ac roborant, doloresque mitigant, vt etiam thermæ, hypocaufta, aquæ dulcis balnea: partes quoque fic affectæ, modò ne prorfus frigore rigefcant, ac nonnullis fanguis fubfit, aqua gelida immerfæ, eaque fubinde irrigatæ, in priftinum vigorem reftituuntur, ac fenfim incalefcere incipiunt: per antiperiftafim enim feu cōtrarium expulfo frigore calor inducitur: quod ipfum experiri quifque poteft, contractata niue aut glacie, confeftim enim manus feruefcunt, ac rubore fuffunduntur. Sic poma congelata, in aquam frigidam

Frigus inimicū neruis & offibus.

Membris frigore oppreffis qua auxilietur.

Nix & aqua gelida calorē excitant.

gidam demersa ad naturam suam redeunt, totaq; illa conglaciata cōcretio liquescit ac resoluitur. Ita glacies in puteū demissa, euestigio liquescit ac diffunditur. Sunt enim aquæ puteales hibernis mensibus calore quodam imbutæ, vt penuaria ac subterranei specus: æstiuis verò mensibus intensissima frigiditate. Cæterùm quò ab internis etiam partibus ad externas calor ac vitalis sanguis propellatur, intus exhibendæ sorbitiones ex vino ac calorificis rebus confectæ, quibus natiuus calor, vt ignis sopitus, exsuscitari posset: propinandum quoq; ex vino lectissimę theriacæ momentum. foris corpori applicandæ lagenæ stanneæ aut fictiles aqua calida oppletæ, in qua herbæ incoctæ sint, quæ sudorē eliciunt, ac corporis spiramēta relaxant, vt sunt feniculus, apium palustre, ligusticum, olusatrum, & smirnium, lauri folia, melissa, angelica, ruta, origanum, saturcia, &c. quod ipsum etiam in peste factitare soleo: quò à corde omne virus & contagio discutiatur. Quod si quis à naufragio in littus eiectus, præter membra artusque frigore rigentes, aquam etiam marinam affatim hauserit, quæ vrinam affluenter prouocant, illi exhibenda, & ne salsugo internas partes exhulceret, potiunculam conficii iubeo ex hordeo, ficubus, vuis passis, semine anisi, feniculi, eiusque radice, ac rubenti cicere, addito radicis glycyrrhizæ momento; hæc enim marinæ aquæ ardorem atque acrimoniam retundit, partesq; exhulceratas lenit ac mitigat. Quòd verò ad cibi rationem attinet, omnia salsa, acida, acerba, acria euitētur: Aqua mellis, lactis bubuli potus cum modico zaccari, ne coaguletur, præclarè iis auxiliatur. Ptisina & quicquid ex hordeo conficitur, vel in sorbitionis, vel pulmentarij, aut cremoris modum, mirificè confert. Quòd si cutis foris (vt assolet) ex vrenti salsugine erodatur, linimenta ex recenti

Putei æstate frigidi, hieme calidi.

Lagenæ corpori applicatæ, sudorem eliciunt.

Naufragi qua ratione instaurandi.

Potio salutaris, qui marinam hauserint.

Veteratæ cuti ex a.

centi butyro, adipe suillo non salito, axungia, anatis, anseris, gallinæ, vnguento rosaceo, atque è populo nigra, vulgo *Popelier*, admouenda. *qua salsa linimētum.*

Vnde exoriantur, atq; emergant in homine conscientiæ stimuli: & an, vt affectus & animi perturbationes, humoribus asscribendi: an in animo menteq; ac voluntate consistant.

CAP. XXI.

CONSCIENTIA, hoc est, bonorum malorumque in cuiusque mente testificatio, quæ recordatione quadam actorum, rectè facta approbat, vitiosa ac nequiter transacta arguit ac detestatur, omnibus à Deo insita est. Ita pura atq; integra mēs nullius sibi criminis conscia, ex benè actæ vitæ recordatione emergit: perturbata autem, tumultuosa, pauida, inquieta ex sceleratæ vitæ consuetudine oritur, sesequé vel inuitis profert, sic vt nonnullos in desperationem ac diffidentiam impellat, vt Cain, Saulem Regem, Iudam: alios in spem ac fiduciam consequendæ salutis erigat, vt Dauidem, Petrum, Magdalenam. Homo itaque angore quodam mentis atque animi cruciatu afficitur, si quando conscientia patrati sceleris memoriam animo obijcit, vindictæque metu terret ac concutit, quibus stimulis mens nonnunquam in Deum erecta, vt in filio prodigo contigit, resipiscit, ac discussa trepidatione, tranquillitatem consequitur, sic vt mens rursus exhilarescat, atque erigatur, ac diffuso per corpus sanguine, erectisque spiritibus, qui paulò antè sopiti erant, color efflorescat, qui tabescente corpore, contractoque mœrore animo, extinctus erat, atque exanguis. Cùm enim se proferāt vitia, affectusq; animi in vultu ac corporis habitu,

Conscientia quid.

Cōscientia vis.

Timor quādo salutis ac resipiscentiæ causa.

habitu, ſiquando aliquid latentis occultiq́ue facinoris in mēte reſidet, huiuſmodi ferè homines oblata vel leuiſſima occaſione expalleſcunt, tumultuantur, æſtuant, contremiſcunt, ſuſpirioſi ſunt, gemebundi, taciturni, ſuſpitioſi, exanimes, varijſque cogitationibus diſtrahuntur, quod, vt Dauid ait, peccatum iugiter animo obuerſetur, ita vt non pro voto aut animi ſententia excuti poſſit, aut oblitterari admiſſi criminis recordatio, ſed ſubinde recrudeſcat, ac redintegretur: quò ſpectat illa Dauidis precatio, cùm in tali affectu eſſet conſtitutus, atque

Pſalm. 50. huiuſmodi fluctibus æfluq; iactaretur: Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, ac ſpiritu principali confir-

Pſalm. 41. ma me: Tum illa cum animo ſuo expoſtulatio, vel potius deploratio, Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? ſpera in Deo, quoniam ad-

Pſalm. 4. huc confitebor illi. Rurſus parta animi tranquillitate, diſcuſſoque mœrore, Introito anima mea in requiem tuam, etenim Dominus benefecit tibi. Dediſti lætitiam in corde. Ita ſi omnia nobis aliter peracta ſint, quàm æquitas exigit, ac praua voluntas, ipſaque in malum inclinatio aliò, quàm intellectus concipit, mens dictat, ſuadet ratio, impellitur, poſtmodum excruciat animum hominis ma-

Conſcietiæ fiducia quid efficiat. lè actorum recordatio. Cùm alij ſepti ac muniti conſcientiæ fiducia, ac mentis ſecuræ teſtimonio fulti, nihil metuant, aut exhorreſcant, nec ingruentibus etiam calamitatibus, peſte, bello, fame, rerumq́ue penuria, perſequutione, tyrannorum ſæuitia, deijciantur, aut labaſcant. tametſi enim ea ſit humanæ naturæ fragilitas, vt nemo non inopina-

Matth. 26. to inſultu concutiatur, cuius rei Chriſtus ſpecimen edidit, iamiam immolandus: vir tamen integer & qui propugnatore Deo nititur, impauidè atque intrepidè aduerſus imminentes tempeſtates ſubſiſtit, illoque munimento ac præſidio ſe fulcit ac tuetur.

tuetur. Sic Dauid anguſtijs vndique circumſeptus, inuictum infractumque animi robur periculis opponit. Spiritu ſiquidem potenti fultus ac vallatus, confidentius loquitur: Etiamſi conſiſtant aduerſus me caſtra, non timebit cor meum; etiamſi exſurgat aduerſus me prælium, in hoc ego ſperabo. Similiter Iob,: Etiamſi occiderit me, in ipſo ſperabo. Impij verò, ſcelerati, ſontes, nefarij, facinoroſi tametſi ſepti ſint ac ſtipati magna clientela, muniti opibus, aucti latifundijs, atque ampliſſima agrorum poſſeſſione, rerumque omnium affluentia fruantur, carnificinam tamen animi percipiũt, omnia metuunt atque exhorreſcunt, ipſaq; mens conſcientia ſcelerum tanquam gladio, vt Sapiens ait, pungitur. Cùm enim ſubit animum maleficij recordatio, confeſtim tanquam furijs agitati, contremiſcunt, palleſcunt, circumſpectant, omniaque vel tuta timent. Eſt enim cuique natura inſitus delectus rerum, iudicium, boni maliq; diſcrimen, impreſſaq; Dei notitia, quam Paulus appellat legem, ſeu inſtinctum ductumque naturæ, qua ferimur ad honeſta, auerſamur turpia, atteſtante, vt is ait, cuiuſque conſcientia, & cogitationibus inter ſe accuſantibus, aut etiam excuſantibus. Magna itaque in omni vitæ actione vis & effectus conſcientię, ſic vt homo, quamlibet atrocia illi impingantur, conſtantiam tueatur, ſemperq; in propoſito ſuſceptoque conſilio perſiſtat, nihil metuat, non cõtremiſcat, aut vllis minis concutiatur, ſi nihil commiſerit: qui verò aliquo crimine contaminatur, aut labem aliquam in mente conceperit, pœnam continenter ante oculos verſari imaginatur, paratumq́; interitum. Timor enim, quo & ſanguis ſe recõdit, ac ſpiritus conſopiuntur ex peccatorum conſcientia exortus, homini mentem eripit, ac vultum totiuſq; corporis ſpeciem immutat: ita etiã in medijs

Pſalm.26.

Cap.13.

Prouer.12.

Lex naturæ quid.

Rom.2.

Conſcientia ſpeciẽ corporis immutat.

delicijs, in tripudijs, in ſympoſijs, in amplexu coniugis carnificinam ac morſus animi experiuntur: cùm vitæ integritas omnia pacata efficiat, trãquilla, placida, quieta, minimeque turbulenta, aut tumultuoſa. Quod vnum argumento eſſe poteſt, mentem hominis à Deo profluxiſſe, illius vi incitari, illius ſpiritu & afflatu impelli, denique ſupereſſe à morte animam, quæ reuolutis annis, vbi ſupremo Iudici cum hominibus diſceptare viſum erit, corpus poſtliminio eſt amplexura. Mane autem atque antelucano magis elucet, ac ſe profert conſcientiæ vis ac ſtimulus, diſſipatis fumis ac diſcuſſo fuliginoſo vapore, quo mens ex heſternis ac pridianis vel actionibus vel epulis, ſympoſijs, cruditate, crapula, ingluuie, alea fuit oppreſſa, ita vt eo potiſſimum tempore ſubeant animo anteactæ cogitationes, eaque in mentem recurrant, quæ deteſtari ſolet vel improbare. Sic Propheta: Mane exaudies vocem meam. Mane adſtabo tibi, & videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Mane, mane eriget mihi aurẽ Dominus. De mane vigilabo ad te. Iuſtus tradet animam ſuam, vt vigilet ad Deum, qui fecit illum. Deus Deus meus ad te de luce vigilo. Ita euigilatis, ieiunis, impranſis, abſtemijs magis ſe ingerunt conſciæ mentis affectus, ac Deus diluculo aurem homini vellicat. Quis enim vino obrutis, crapula, ingluuie, ebrietate oppreſſis cultus adferri poſſit, aut ſalutaris vel admonitio, vel afflatus adhiberi? Ita noui pleroſq; quibus cùm identidem ſuboriri ſoleat, ac repullulaſcere rei malè actæ recordatio, vino affatim ſe obruiſſe, ne obreperet animo, ac tacitè ſe inſinuaret facinorum memoria: quanquam poſtridie malum recrudeſceret, ac mentem ob cruditatem ſæuius infeſtaret. Simile enim quiddam ijs euenit, quod morbo infectis, qui non detegunt, ſed celant hulcera ac tumores,

Argumentum validũ immortalitatis.

Cõſcientia quo diei tẽpore ſe profert.

Cur mane ſe profert conſciẽtia.

Pſalm. 5.

Eſa. 50.

Eſa. 26.

Eccleſ. 39.

Pſalm. 62.

Simile ab ægrotis.

mores, quibus scatent, quo fit, vt acerbius intus dilaniari illos contingat: ad quod exemplum allusit Dauid, cùm inquit: Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea, dum clamarem tota die: ita peccatum, terror animæ, mentis inquietudo conscientiæ angustia confessionem sceleris extorsit, & tamen non induci potui, vt commissum scelus confiterer, ac pœnitentia id expiarem. Cæterùm multum momenti adferunt in permouenda mente, in excitandis sopiendisque conscientiæ motibus vitæ institutio, corporis habitus, insiti humores. Sic nautæ, milites, baiuli, caupones, trapezitæ, vsurarij, lenones, plerique negotiatores, seu minuti mercatores nō magnoperè mouentur conscientiæ impulsu, ita vt eam largam sint consequuti, & qui, vt laxiora ac patentiora retia, omnia transmittant, colantes culicem, camelum, vt Christus ait, deglutientes. Nonnulli solitarij atque vmbratili vitæ addicti, plus satis anxij sunt, ac trepidant timore, vbi nullus timor. Sic superstitiosos plusquam par est, aut res exigit, Conscientiæ motus agitat, nec inanem persuasionem sibi eximi patiuntur. Ita melancholici præ cæteris anxij sunt. Cholerici ob humorum tenuitatem & feruorem, vilem habent conscientiam, eamque vel excutiunt, vel extenuant, vel obliuione obruere tentant. Sanguineis non magnoperè cordi est ille animi motus, nec assurgit vlla in mentem transactæ vitæ cogitatio: quò spectat illud: Scribis contra me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ. Quæ enim nobis in ætate iuuenili insolenter transacta sunt, nec magnoperè commouebant, ea in senectute, in morbis, in calamitatibus, ingruente clade aliqua recrudescunt, ac menti, tanquam rationes expunctæ atque obliteratæ, obijciuntur: vt ijs, quibus cùm olim multum æris alieni cōflatum sit,

Psalm.31.

Locus Dauidis explicatus.

Quibus deest conscientia.

Simile à regibus.

Matth.23.

Iob.13.

Iobi locus explicatus.

Simile elegans ab ære alieno oppreßis.

sit, ac iampridem rerum creditarum solutio animo excussa, rursus appellari incipiunt, atque vt debita refundāt, iure adiguntur. Phlegmatici autem, desides, ignaui, veternosi, socordes ne cogitāt quidem, quid sit conscientia, nec eorum mens aut incalescit, aut vllis stimulis excitari potest, ad ea concipienda, quæ salutaria sunt, vtpote immodica humiditate immersi. Impij, qui in profundum sunt demersi, quique vel à verbo, vel Dei cognitione alieni existunt, omnia contemnunt, irrident, subsannant. Nonnulli intermedij palliant, excusant, tergiuersantur, aliò transferunt: quod ipsum deprecatur Dauid, nec in eum errorem deuolui exoptat, Nec declines cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis. Multa itaque conscientiæ lumini officiunt, idque obumbrant, adolescentia, crapula, ingluuies, intemperantia, amor, nox, deliciæ, voluptates, quæ omnia pudoris ac modestiæ frenum excutiunt. Sic Plautus,

Psalm.1.

Psal.140.

Nox, vinum, mulier, nihil perniciosius homini adolescentulo:

Amor. li.1. Eleg. 6.

Cui Ouidius consonat:

Nox, & amor, vinumq; nihil moderabile suadent,
Illa pudore vacat; Bacchus Amorq; metu.

Siquidem consultores illi parum salutares ad deteriora animum rapiunt, mentemque à sanioribus consilijs auertunt, & si quis horum conscientiam pungat ac stimulet, si ad optima quæque impellat atque exhortetur; contemnunt, negligunt, irridēt, cauillantur, omniaque obnubilant, eleuant, extenuant, ac causantur iuuentutem, ac florentes annos, genialiter, nulloque nubilo transigendos; postremò cogitationes tetricas ablegandas, atque in senectutem transferendas: ita cùm rationis documenta respuant, ac conscientiæ dictamen cauillatione illudant, ad Voluptatis amussim potius, quàm

Iuuentus conscientiā negligit.

quàm ad æquitatis ac moderationis normam omnes suas cogitationes exigunt. Vnde apposite Salomon, Adolescentia vana, præceps, temeraria, lubrica, incogitans, improuida, inconsiderata, & quę illam comitari solet, voluptas & deliciæ fugaces atque euanidæ, nonnunquam damnosæ, & quæ luctuosum funestumq; exitum cōsequantur. Quoniam autem huic ætati ferè comes sit imperitia, incogitantia, consilij inopia, ob id minus perspicit, quæ ipsi salutaria sunt, frugifera, fructuosa. Est etiam nonnullis, qui in consistenti ac firmata ætate constituti sunt, & penes quos summa rerum publicarum, ac religionis columen consistit, aliquando errore & caligine inuoluta conscientia, ita vt plerunq; non omnia exactè atque ad amussim demetiantur, aut excutiant, aut adhibita in consiliū ratione, iudicio, delectu rerum, Dei verbo, ac spiritus Diuini afflatu negotia sua perficiant, sed nonnunquam illos impellat, vel affectus humanus, vel principum fauor & gratificatio: quod Paulum factitasse legimus: vel etiam stabiliendæ superstitionis inueteratæ error, & inolita vitiosa cōsuetudo, quæ irrepsit non bonorum consensu & auctoritate, sed imperitæ plebis errore, quam tamen nemo, tanquam legem ac regulam vitæ aboleri sustinet & obsolescere: quò fit, vt in delectu rerum, in boni malique discrimine, in erigenda instaurandaq; ac propaganda sincera religione, ac Dei cultu hallucinentur ac cæcutiant, prorsusque à scopo aberrent, magno conscientiæ detrimento. Sic Iudæis persuasum erat, se obsequiū præstare Deo, cùm in illos sæuirent, qui Christo nomen dederant. Pari impulsu ac studio incitatus Paulus, Christianis infestus erat, illosque minaciter persequebatur, zelo quidem pietatis, sed qui errore inuolutus esset, & qui, vt Apostolus ait, nō secundum scientiam perficeretur,

Eccles. 11.

Adolescentia consilij inops.

Homines non conscientiæ motu, sed affectibus ducuntur.

Errores inueterati ægrè eximuntur.

Ioan. 16.

Acto. 9.

Rom. 10.

Act.5. ficeretur, hoc est, non iudicio, non ratione, nõ ex-
1.Ioan.4. cussa cognitaque causa, vt Gamaliel factitauit, non animaduersa cognitaque Dei voluntate, non spiritus Diuini impulsu atque afflatu, quem probari vult expresso Dei verbo, atque an ex eo proficiscatur, explorari: itaque erratum est in delectu religionis non affectu & propensione pietatis, quòd spiritu diuino, qui certa atque indubitata mentibus hominum ingerit, essent destituti. Sic videtur
Prouer.14. via homini iusta (vt sapiens ait) & nouissima eius ducunt ad mortem. Cuius rei specimen nobis exhibet Paulus ex persequutore factus præco ac propugnator, assertorque Euangelij Christi, qui se misericordiam consequutum profitetur, quòd ignorans fecerit per incredulitatem, & quò in eo ostenderet omnem clementiam Christus Iesus, ad expri-
1.Timot.1. mendum exemplar ijs, qui crediturι essent in ipso, ad vitam æternam. Hæc autem de conscientię motu videbuntur fortasse quibusdam verbosius à me amplificata, præsertim cùm hoc argumentum ad sacrarum literarum professores atque Ecclesię ministros spectet, quorum interest, & munus exposcit, cuiusque mentem salubri exhortatione trancquillam ac pacatam efficere, animoq; pauores eximere. Verùm cùm hi affectus, qui ex conscię mentis angore emergunt, valetudini officiant, ipsique spiritus atque humores vitiati, huic rei fomenta ministrent: Medici quoque officium est, huiusmodi perturbationes mẽti eximere, vt ijs sublatis corpus omnibus suis numeris inculpatè subsistat. Operosum enim est, atque admodum difficile, corpus à sanitate collapsum restituere, atque instaurare, vbi mens vitiorum ac labe conscientiæ contaminata est, vbi sensuum organa, ac spiritus animales ac vitales sunt vitiati. Nec minus molestum est viro ecclesiastico, animo medelam adferre, vbi corpus

corpus vitiosis humoribus oppletum est. Siquidem ob arctissimam vtriusque partis cognationem & consensum, animi vitia redundant in corpus, corporis verò morbi in animum mentemque transferuntur. Exemplo sunt lymphati, melancholici, phrenetici, amentes, deliri, ebrij, apoplectici, veternosi, paralytici, maniaci, lunatici, tum pleriq; alij, quorum morbosi affectus ex cerebri intemperie oriuntur, quocirca capiti, quod mentis sedes est, tum vtriusque partis sanitati accurate prospiciendum. *Animi & corporis cõsensus.*

Ad quotum mensem hominis gestatio in vtero producatur, partusq́ tempestiuus censeri debeat. Obiter de corporis humani formatione, quóve dierum aut mensium numero fœtus absoluatur, ac vitalis existat. In qua narratione omnia tractantur accuratius, quòd hinc acerbæ contentiones exoriantur, non solùm in legitimo congressu, sed alia quauis Geniali solutaq́ Venere.

CAP. XXII.

QVVM magnæ subinde contentiones ac controuersiæ inter plerosque suboriri soleant de gestationis ac partus tempore, ac queritentur nonnulli, qui sinistram opinionem de ijs concipiant, quas olim vel in matrimonium, vel vitæ societatem asciuerunt, non expletum legitimum pariendi tempus, sic vt aliquando in suspicionem deueniant, vel pellicatus & violatæ pudicitiæ, quodque alijs furtim corporis sui potestatem vsumq; fecerint: non inconsultè visum est, hac de re nonnulla commentari, eoque magis, quòd Iurisperiti, qui lites dirimunt, huius rei judicium Medicis deferãt, illamq;

causam

Iudiciū de ventre inspiciēdo Medicis defertur. causam per illos transigendam statuant. Sic enim Paulus Iurisconsultus lib. 19. Responsorum: Septimo, inquit, mense nasci perfectum partum receptum est, propter autoritatem doctissimi viri Hippocratis, & ideo credendum est, eum, qui ex iustis nuptijs septimo mense natus est, iustum esse filium. *Digest. tit. 2. de statu hominis.* Tractat hoc argumentum Gellius, sed hominum opinione potius, quàm rei veritate, aut naturali ratione nixus, vt qui nullum certum tempus pariendi statutum existimet, idque ex Plinij autoritate, qui decimotertio mense quendam gestatum in vtero pronuntiat. *Lib. 3. c. 6. Lib. 7. c. 5.* Cæterùm quod ad septimum mensem attinet, noui complures apud Belgas maritimos etiam gemellos, qui ad extremam deuexamque ætatem crudo ac viridi corpore menteque vegeta deuenerunt. *Septimi mensis partus vitalis.* Quocirca futilis est, nulliusque momenti illorum persuasio, qui septimi mensis partum inabsolutum, minusque vitalem statuunt, & non nisi exactis nouem mensibus, infantem omnibus membrorum numeris consummatum, in lucem producendum. Sic exorta est nuper apud nos non leuis sanè velitatio, sed atrox & cruentum certamen, funestaque ac luctuosa dimicatio, ob expugnatam pudicitiam cuiusdam virgunculæ, non ambiguæ quidem famæ aut nominis, sed cerebri imbecillis aut vacillantis, quæque mentis iudicio minus polleret, quarum pleræque omnium citissimè labascunt, minusq; fortiter aut animosè, vel minis, vel insidiosis blandimentis obsistunt, aut obluctantur, secus quàm feroculæ quædam puellæ & clamosæ, quæ se vnguibus & dentibus vlciscuntur, ac strepitu insidiatorem integritatis abigunt. *Narratio contentionis de prole suscitata.* Acrius autem magisque acerbè in hac Tragœdia incruduit disceptatio, quòd pater, qui ex ea prolem sustulisse, vel concubitum extorsisse ferebatur (nam id aduersarij sunt criminati tanta

acerbi-

acerbitate, vt illum ad cruciatus exposceret, & tormentis explorandam rei veritatem contenderent) constanter factum pernegaret. atque nec vteri vestibula primosque aditus ingressum, aut perfregisse Hymena integritatis velamen, nec prorsus intimos vteri recessus penetrasse, per sacra (qui iudicijs præesse, ac sacra tractare sit solitus) deierare se paratum confidenter pronuntiauit. Quocirca nulla ratione pater designari sustinuit, nec prolem sibi addici passus est, inter alia eo quoque innixus argumento in sui innocentiam, quòd infans vix septimo mense eoque inchoato potius, quàm expleto in vitam productus sit, membris omnibus exactè elaboratis, præter vnguium appendices, quos obseruamus in noni etiam mensis partu nonnunquam deesse, ac desiderari, præsertim vbi grauidæ immoderatius salsamentis vtuntur, aut salem liguriunt, vt est is sexus in appetēdis salsis & acidis maximè procliuis. Itaque non septimi mensis partum euincere contendit, sed noni, eoq; supputato mensium decursu, atque obseruata temporis ratione, alium inquirendum patrem, qui paulò antè cum illa congressum inierit, eiusque consuetudine sit vsus. Quum verò ex sententia Iudicum infans conspiciendus explorandusque Medicis exhiberetur, accita obstetrice, atque honestis aliquot matronis, quarum vna patritia, vndeuiginti liberorum parens erat, & cui non semel septimestris partus editus, nec prorsus expletum septimi mensis curriculum: pronuntiatum est ab ijs, nō excussa facti causa, nec vlla habita ratione patris, húncne an quem alium deputent septimi mensis partum esse, qui septem & viginti septimanis in vtero sit gestatus. Quod si in nonum mensem proferri potuisset, futurus erat infans magis solidis firmisque mēbris, atque ipsa compages seu structura corporis magis

Stupri illati inficiatio.

Quādo infanti vngues desunt.

compacta ac coagmentata, minusque dissoluta. erat enim os pectoris, quod velut scutum ac munimentum cordi incumbit, Belgæ *Borstplate* vocant, denique ensiformis cartilago, quæ stomacho imminet, eminentior quàm natura fert, nec in planum redacta, sed incurua ac turbinato mucrone, vt conspici solet pullorum gallinaceorum thorax, qui ineunte Vere, ac præsertim mense Martio, excluduntur. Vngues quoque huic infanti, qui sexus fœminei erat, in manibus deerant, atque extremi digitorum articuli, in quibus ex cutis musculosa vel cartilaginosa materia vngues læuore perpoliti indurescunt, vix tenues quasdam notas & exigua vestigia exhibebant, non cornea duricie, sed mollissimæ membranæ tenuitate. In pedum verò articulis nulla se proferebant vnguium indicia, quòd illæ partes non tanto calore imbutæ essent, quanto manus, atque à corde caloris fonte remotiores: quum manuum articuli per brachia pectori annexa, beneficio caloris, qui à corde diffunditur, omnia conspectiora in digitis exhiberent. Itaque Medici obseruatis multis naturalibus causis, solidisque rationibus fulti, nullius partis vel fauore, vel iniuria, ita vt patiantur reo, si actori visum sit, constare suam innocentiam, vitæque & morum integritatem, pronuntiauerunt adstantibus iudicibus, quibus ea res demandata erat ab ijs, qui apud Belgas in Aula Bruxellana Regis Hispaniarum vices obeunt, non noni, sed septimi mensis partum statuendum, producto gestationis tempore per septem & viginti hebdomadas, qui partus etiam septimestris censeri debet, tametsi non prorsus expletus sit, atque vna aut altera septimana desideretur, atque aliquot adhuc dies ad complementum restent. In hoc autem negotio Lunæ circuitus obseruari debet, qui quatuor septima-

Vngues vnde.

Medicorũ de partu pronuntiatio nullius vel fauore, vel iniuria.

Luna menses cõstituit in puerperis.

septimanis, hoc est, plus minus octo & viginti dierum reuolutione perficitur, quo temporis decursu, agitato Lunæ vi sanguine, menses mulieribus decurrunt, quibus defluxis, vteroque à menstruo profluuio defecato, vt plerumque quinto die assolet, vel septimo, si ab eo dierum numero vir fœminæ congrediatur, conceptum maximè naturalem perfici contingit, adeò, vt post septimi vel noni mensis decursum infans in vitam productus, saluberrimus existat, ac nullis morbis, quibus infantia exposita esse solet, obnoxius. Multis enim morbis ætas puerilis infestari solet ob sanguinem menstruum conceptus tempore vtero inhærentem, vt sunt ἐξανθήματα, hoc est, eruptiones floridæ, vulgò varioli & morbili, Belgicè *Maesselen ende Poexken*, aliæque rubentes vel liuidæ pustulæ, quæ ex menstrua alluuie contractæ, in extima corporis parte se Vere & Aestate proferunt. his accedit ἐπιληψία, seu morbus comitialis & caducus, qui hinc Belgis *Vallende ziecte* nominatur. Quem morbum, quoniam plures differentias haberet, superstitiosa gentilitas olim in certos Diuos referre solet ante lucē Euangelicā mortalibus exhibitam; quum ex naturalibus causis, atq; præsertim ex spumosa tenaciq; pituita excitetur. In ore quoq; tenellæ ætati ipso ferè vitæ aditu vligo quædam palati ac faucium hulcuscula innascuntur, Alcolam Arabes, Greci ἄφθαι, Belgæ *de Sprouvve* vocant. Subter linguā verò Αγκυλόγλωσσον, vulgò Ránula, Belgicè *Span are*, quæ vel incisione, vel vngue, vel salis frictione, aut; vt ego factitare soleo, vbi ferrum metuunt, Oxymelite Scillitico aboletur ne ijs addam ὑδροκέφαλον, hoc est, caput tumore fungoso ac pituita turgidum, multasq; alias humorum collectiones ex vitioso lacte ac menstruo sanguine conflatas, quæ etiam adultam ætatem comitari solent,

Post menstrua conceptus naturalis.

Epilepsia morbus puerilis.

Alcolā quid.

Ránula quid.

Fungosum caput.

ac quum iam consanuisse visa sint, identidem recrudescere. Quocirca quum in agricultura ac satione, tum in adeundo concubitu, excolendoque fundo muliebri, ac procreandis liberis, etiã ex Mosis præscripto, obseruandus est Lunæ decursus, cuius vi statis vicibus menstrua fœminis, vel defluunt vel subsistunt. Perficitur autem Lunæ ambitus emenso Zodiaco septenis vicenisq; diebus, & tertia diei parte, qui dies plus minus quatuor septimanas complexi, Lunarem mensem constituunt, præsertim si id tempus eximas, quo sidus hoc occultatur, nec sit conspicuum. Siquidem triduo plus minus in coitu, hoc est, vt vulgò dicunt, in cõiunctione morata inuisibilis est, quo tempore nõdum in hæc terrena vim suam exerit, nec ea immutare est idonea. verùm vbi conspici incipit, hoc est, noua existit, & quum in orbem circinata est, hoc est, quum Soli ex aduerso opposita, plena apparet, mirificos effectus in conceptu, ac plerisque alijs rebus obtinet: nam & frumenta segetesq; adauget, conchilia implet, carnes laquearibus affixas, radijs suis in tabem resoluit, somnoque sopitis vel diutius sub eius lumine moratis, pallorem tremoremque, ac capitis grauedinem inducit, pueris epilepsiam, stuporem, paralysim adfert, multaq; alia perficit, non quòd cæteros planetas potestate superet, sed vicinitate. Siquidem in infimo orbe collocata, ac terrę proxima, ortus & incrementa rerum moderatur sic, vt huius effectu post seminis conceptionem etiam fœtus in vtero materni sanguinis irrigatione augescat ac vegetetur. Totum quoque gestationis curriculum siue diebus, vel mensibus, vel septimanis metiri ac dinumerare libeat, vt grauidę ferè supputant, ad Lunæ motum exigi referrique debet. Explicat autem vires suas in corpore efficacius, vel quum primùm cum Sole congressa illustrari incipit,

Simile ab agricolatione.

Luna quot diebus cursum perficiat.

Vide Galenũ de diebus decretorijs.

Luna sidus terræ proximum.

Gestatio infantis ad Lunæ cursum referenda.

incipit, aut quum in orbem cōglobata, plena conſpicitur: medio autem orbe diuiſa, minus virium obtinet; minimè omnium quum falcata eſt, ſenſimque deficit & obſcuratur. Eo enim tēpore nullus in Oceano concurſus aquarum, nulla in corporibus humanis humorum redundantia, nulla in oſſibus medullarum collectio, ita vt tunc expediat tenellis corpuſculis à concubitu deſueſcere, atque inducias ſibi imperare. Ego autem multoties grauidis ac prægnantibus placidum facilemq; partum denuntiare ſoleo, atque illarum mentes in optimam enitendi ſpem erigere, ſiquando Luna noua aut plena parturire occipiunt, præſertim quum Lunæ vis pubi incumbit, aut inguina fœmoraque occupat. nā ſidus hoc ſingula membra percurrere, ijſque biduum, nonnunquam triduum inſidere, aliâs teſtati ſumus. Quum enim circa illas partes moratur, vterus vdus & lubricus promptius dehiſcit ac dilatatur, ipſique infanti expeditum exitum perficit. Quod ſi Luna ſeneſcente atque imminuta partus inciderit, laborioſus ferè eſſe conſueuit, magnoque conatu ac molimine elidi. Hæc quoniam ſæpius à me obſeruata ſunt, nec à ratione aliena videntur, huic argumento adijcere viſum eſt. Cæterùm quum Lunæ vires aliqua ex parte ſumus complexi, hoc in mentem reuocare expedit, quod paulò antè monui, etiam in excitandis tempeſtatibus, ac conſtituenda aeris temperie nullas vires proferre, niſi à Sole illuſtretur, atque ampliſſimum illud ſidus ſua facie, ſuoq; fulgore illam irradiet. quo efficitur, vt minimo effectu polleat, primo ipſo cum Sole congreſſu: verùm vbi tertius, aut potiſſimè quartus dies eluceſcit, manifeſtò vel tempeſtatem portendat, vel ſerenitatem polliceatur, ita vt quartus dies totius mēſis temperiem vel intemperiem conſtituat. Quos Lunæ Soliſque effectus

Quando partus placidus.

Part⁹ quādo laborioſus.

Prognoſtica ex Luna.

eleganter his versibus expressit Virgilius, obseruata colorum varietate, qua ex aeris terræque exhalationibus suffundi solet.

Georg. li. 1. *Luna reuertentes quum primùm colligit ignes:*
Si nigrum obscuro comprenderit aera cornu,
Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber.
At si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento semper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certissimus auctor)
Pura, nec obtusis per cœlum cornibus ibit:
Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo,
Exactum ad mensem, pluuia ventoque carebunt.

Totidem versibus Solis potestatem complectitur, qua res mortalium, ac non solùm corpora, sed animos quoque hominum immutat.

De hominis procreatione vtilis & iucunda narratio, in qua illustratur altera argumenti pars.

CAP. XXIII.

QVVM multos in naturæ rebus, præsertim quę ad corporis humani structuram attinent, hallucinari, ac cæcutire contingat, multaque nugamenta adferre soleant de formatione fœtus, eiusque situ, de gestationis tempore, & mensium decursu: atq; an septimus mensis tempestiuus ad partum statui debeat, atque is sit vitalis: consultò me facturum sum arbitratus, si obiter hominis formationem explicare aggrediar. Est enim diuini huius opificij artificiosa constructio, omniumque membrorum, quæ vel foris se proferunt, atque oculis conspicienda exhibent, vel intus ad singularem vsum delitescunt, elegans & concinna cōformatio.

Humani corporis origo. Constat autem Homo ex vtriusque sexus semine, ac primis septem diebus confluente materno sanguine, in cuius speciem coalescit ac conglobatur.

Subest verò vis & facultas formatrix, diuino quodam cœlestique munere, Semini, quod spiritu vitali atque æthereo abundè imbutum, atque vndique perfusum, effigiem formamque fœtui imprimit, sic vt singula membra, totaque corporis moles, quæ tanto mensium decursu perficitur, ac sensim in decentem speciem, decoramque hominis figuram absoluitur, in eo consistant, & quodammodo adumbrata sint. Quod etiam obseruauit atque admiratus est Dauid rex maximus, diuinorũ operum contemplator vnicus. Constituuntur autem à Medicis, qui naturã humanam intimè sunt contemplati, quatuor discriminata tempora, quibus hominis formatio perficitur. *Seminis humani efficacia.* *Psalm.137.* *Quatuor formationis infãtis tempora.*

Primum, quum ab inito statim congressu, amplexuque mutuo seminis naturam obtinet, quo tempore conceptus & genitura dicitur. Quoniam semina inter se fermentata coalescunt, vt cremor & velut lactis quædam concretio: quod ita designat Iob: Nónne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti? Hic conceptus ac seminum maris & fœminæ coalitus & conglobatio (modò ne effluxus oboriatur, vt lubrico ferè, hiantiq; vtero assolet) prima septimana perficitur. *Primum.* *Cap.10.*

Secundum formationis tempus constituitur, quum natura vterique facultas suis viribus atque insita vi vsa, manifestam seminis mutationem efficit, adeò, vt tota substantia carnea potius & sanguinea, quàm seminalis conspici incipiat, idque duodecimo ferè aut decimo quarto ab inchoato formationis die. & quanquam hæc concretio, massaque carnea sanguine æstuanti ac calido redundet, rudis tamen est & informis, nullamque membrorum figuram, nulla lineamenta exhibet. nam corporis partes præcipuę nondum distinctam *Secundum.*

formam sunt consequutæ. quò fit, vt nulla hominis species aut figura conspiciatur, sed rudimētum tantum & inchoatio humani opificij, infantem effigiare condiscentis. Exemplum à figulis desumi potest, (imitatur enim ars naturam) qui ex vda tenacique ac tractabili argilla imagunculas aliaque testaceaque confingunt, primùm informia atque indigesta, mox artificiosa tractatione figurata. In pictoribus tale quiddam obseruare licet, qui primùm rudiori penicillo, vel denique carbone aut creta susceptum opus adumbrant, Belgæ *beworpen* vocant, mox expoliunt vltimamque manū admouent, sic vt quæ ante horrida visa sunt, abdita, inculta, opaca, obscura, vmbrosa, mox nitida, peramœna, collustrata cōspiciantur. In statuarijs quoque atque opificibus argētarijs tale quiddam imaginari licet, qui vel æs, vel lignum rude & impolitum dedolant, atque excauatum manubrio, adhibitaque ascia poliunt, atque opus affabrè celatum exhibent. Par est ratio, prorsusque huic rei affinis satio, quæ sparso humi semine perficitur. id enim terræ gremio mollitum ac tepefactum vapore sensim adolescit, atque in stirpem emergit fructumque profert, & semen omni illi ex parte simile. Vt itaque terra fertilis & fœcunda complexu suo semen fouet, atque eiusdem speciei stirpem, vnde prognatum est, elicit: sic vterus mulieris, nisi prorsus effœtus sit, ex recondito in ipso semine fœtum effingit, atque emolitur, statoq; tempore, hoc est, exactis vt plurimum nouem mensibus, hominem sexu maris vel fœminæ, ea qua progenitores sunt, forma ac specie in lucem producit. Cæterùm vt reliquam instituti nostri partem exequar.

Similitudines ab opificibus. *A pictoribus simile.* *Simile à statuarijs.* *De satione simile.* *Simile à terræ fœcunditate.*

Tertium. Tertium statuitur construendæ fabricæ tempus, cùm euidenter & perspicuè se proferunt tres illæ partes principes, Cor, ex quo arteriæ emergūt, Cerebrum,

Cerebrum, ex quo vt filamenta quædam ex colo, nerui producuntur, Hepar, ex quo venæ propagantur. Quibus elaborandis ab ipso cōceptus tempore ad decimum octauum primi mensis diem vteri facultas insistit atque occupata est.

Quatrum. Postremò autem quod tempus ad vigesimum octauum aut trigesimum diem porrigitur, extrema membra articulatim atque exquisitè elaborata conspiciuntur, ac iam pullulascere ac palpitare fœtus incipit, à quo dierum progressu, quoniam omnes artus discreti sunt, totumque opificium exactè formatum conspicitur, non amplius fœtus aut embrio, hoc est, pullulans concretio, sed infans aut puer indigitari incipit. Mares autem vt plurimum trigesimo die perficiuntur, Fœminæ quadragesimo secundo aut quinto. Quod autem masculi properantius absoluantur, caloris ratione id euenit, qui humorem vt mollem ceram, extendit, diffundit, dilatat, suaque vi fingit formatque. Sic calor & vigor corporis, ipsaque naturæ alacritas maribus trium mensium spatio, fœminis quatuor motum accelerat: quo tempore erumpentibus etiam capillis & vnguibus, agitari infans in vtero, ac calcitrare molitur, ita vt grauidæ motum non obscurè percipiant, ac nausea cibique fastidio infestentur, denique absurda quædam edulia, atque à natura aliena appetant, rudera, carbones, testas, putamina, non desunt, quæ crudos pisces, armosque viriles appetant. Sic noui, quæ spirantes anguillas, ac congros dentibus attritos frustulatim deuorarent. Sūt tamen multæ patritiæ, quæ huic affectui atque enormi appetentiæ non sint obnoxiæ, vt quibus minimum excrementi aut vitiosi humoris in corpora aceruetur, secùs quàm plebeijs, quę voraces sunt, multumque sordidi humoris ac feculenti sanguinis in conceptaculis internis congerunt, ex quibus

Mares cur citius, quā fæminæ absoluantur.

Infās quando mouetur.

Hh 5 circa

circa tertium à conceptu mensem nausea, fastidiũ, ructus acidus, ac præter naturam multarum rerum desiderium & auiditas excitatur. Conspectus est mihi superiorib9 annis Brugis ciuitate Flandrorũ abortus gemellorũ trimestris, sexus masculini, qui ex huiusmodi affectu, negataq; re quapiã, cui grauida auidè inhiabat, excussus est. Erat autem digitali, aut paulò plus longitudine, parique crassitudine, mẽbris omnibus exactè elaboratis, nec vlla sui parte mutilis, adeò, vt se oculorum orbes nigricante pupillæ puncto insigniti, nares, aures, digiti discreti, vmbilicus, mentula, femora, suræ, tibię tali, & quibus forma pedis distinguitur, digitorũ articuli perspicuè se spectanda exhiberent. Cùm aũt infantium vterq; palpitaret, atque indubitata certaq; vitæ argumenta præberet, ad sacrum baptisma concursum est, quo peracto, nullũ amplius vitæ indicium præferebant. Cęterùm quem habeat in vtero situm infans, obiter indicandũ. Gestatur is in aluo materna longo amento vmbilico annexus, vt pomum petiolo suo affixũ arbori, per quem venę vmbilicalis adminiculo, purissimi sanguinis scatebra alitur, atq; nutrimenta capescit, nõ per os ac labra, quæ nondũ illi vsui sunt ad edẽdum, vt nec podex aut vesica ad egerendũ. Vena siquidẽ vmbilicalis à matrice orta, iecur, diuisa eius parte, ingreditur, atq; in venã portæ terminatur, à qua sanguis purissimus per vasa seminaria in vterũ deriuatur. quo efficitur, vt sanguis & spiritus tanquã auxiliares & succenturiatæ copiæ, continenter deorsum ferantur, nequando horum aliquid desideretur. Per hos itaque venarũ ductus, atque arteriarum riuos, qui ex corpore materno emergentes, in vterũ deferuntur, atq; mox vmbilico infiguntur, fœtus alitur, ac facultate seminis, quod vteri calore fouetur, ac sanguine irrigatur, omnibus suis membris, spatio temporis

Exemplum abortus gemellorum.

Situs infãtis in Vtero.

poris perficitur. Infans autem in media vteri capacitate, ac velut centro libratus sustinetur, totus in se conglobatus, atque oblongo velut productu in orbem conuolutus, ita vt capite paululum inclinato, mentum pectori, talos calcesq; natibus, manus genis, oculisque applicet, crura verò ac femora incuruato poplite sursum elata, imum ventrē attingant. prior aduersaq; corporis pars, nempe frons, nares, facies dorso materno imminet, capiteq; deorsum inclinato oculos ac faciem versus κόκκυγα, hoc est, os caudæ, quod ossi sacro annexum Belgæ *de Stiet* vocant, in partu vnà cum osse pubis dehiscit ac relaxatur quo fit, vt plerumque mares proni prodeant, aut capite nōnihil in obliquum inflexo, vt facies conspici queat: fœmellæ verò aduerso situ magna ex parte collocantur, ita vt egressu resupino, ploratuq; edito cœlū obtueātur. Verùm hæc nō semper ordine naturæ procedunt, quum multi contra naturā partus eueniant, ac nōnulli infantes non semper capite præuio se proferāt, atq; in longū exporrecto corpore, manibus femoribus applicatis exitū affectent sed alij pedibus nonnunquam distortis vel diuaricatis, ostio se obuoluunt: nōnulli inflexa ceruice, contortoq; in obliquum capite, manibus exporrectis, ac natantium more expansis, pronisq; humeris procidunt, magno suo & enitētis periculo, nec minori obstetricum anxietate & molestia. Quum autem omnia decenter, naturæq; ordine procedunt, infans expleto gestationis curricu lo, eruptionē molitur, seseq; inclinās deorsum voluitur. nec enim diutius in his latebris delitescere potest, quàm illi per vmbilicum alimentum suppetat, ac calor Cordis absque externa respiratione possit subsistere. Quocirca grandior factus, alimenti lucisq; est auidus, atque aerem captare nititur, adeò, vt ruptis membranis atque inuolucris,

Partus contra naturæ ordinem.

quibus

quibus obductus, ac cõtra attritus munitus erat, acerrimo parturientis cruciatu in vitam producatur, idque non solùm ob astricta minusque laxa veteri vestibula, sed quòd hæc calamitas & pariendi angustia ob Adami atque Euæ lapsum à Deo iniecta sit, illique hoc onus impositum, viro quoque in non mitiorem miseriæ sortem deiecto. Magna autem ex parte nono mense vterus dehiscit relaxato osse pubis, parturiente pro virili enitente, quę quod grauat, excutere nititur, infante insita vi, ductuque naturæ erumpente: quo adiumento in partu mortuo, aut inualido mulier destituta est. Infans enim viuus atque alacer non minus, quàm mulier operi insistit, atque aeri inhiat, auramq; captare nititur. Cæterùm sunt complures, qui exacto completoque nono mense in decimum deueniãt, quos partus decimestres Hippocrates vocat, inchoato quidem decimo mẽse Lunari, qui viginti octo diebus perficitur, non prorsus finito. Sic Sapiẽs decem mensibus in vtero se cõformatum memorat, atque ex fæminę virique semine coagulatum, voluptate concubitum comitante. Pari ratione, qui iam expleto sexto mense (in quo partus nulla ratione vitalis existit, quòd membrorum firmitas desideretur) septimum sunt ingressi, atque vel duas aut tres septimanas in eo sunt constituti, septimo mense editi dicuntur. Eadem est ratio in supputandis hebdomadibus & mensibus, qui certo dierum numero terminantur. siquidem elapsa antecedente septimana vel mense, atque insequẽte inchoata, ab hac desumitur temporis ratio, illiq; gestationis curriculum ascribitur, atque ab eo mẽse, quem prægnans ingressa est, aut partus inciderit, (vt assolet, vel septem vel nouem Lunæ cursibus) dinumeratio sumitur. Par est ratio de annorum supputatione, vel à Christo incarnato vel passo, ita vt in-

Vnde labor parturiendi.

Genes.3.

Decimestris partus.

Sapien.7.

vt inscriptio obseruetur insequentis anni, etiam primi mensis initio, obliterato, neglectoque præcedente. Quod autem septimi mensis partus vitalis existit, nō pręter rationem est, sed certa huic rei causa subest. Siquidem infans eo tempore insita vi ac naturæ ordine circumagit se, ac conuoluit, locumque suum mutat, ac commodiorem captat. Et quemadmodum militiæ Dux vel angustia ac difficultate loci, vel commeatus aut rerum necessariarum inopia exercitum aliò transfert, sic tamen vt in metandis mutandisque castris miles continenter in excubijs agat, ac velut in procinctu constitutus ad omnem euentum belli, atque inopinatum impetum, insultumque hostium erectus sit, atq; expeditus: ita si illo temporis momento, quo septimo mense is naturæ motus cieri solet, pariēdi tempus inciderit, atque vltro citroque collatis viribus infans in lucem prodeat, citra omnem dubitationem vitalis est. Simile autem quiddam huic infanti euenit, quod noctu euigilatis solet, qui se in aliud latus deuoluunt, ac molliorem culcitræ partem, minusque pressam captant: quibus si quid inopinati obueniat, aut à re quapiam repentina interpellari contingat, quò minus se denuò in lectū deuoluant, confestim cubile deserunt, excussoq; somno, tametsi aliquid noctis reliquum est, ad ea peragenda, quæ vrgent, ocyus se accingunt: alioqui si somno oppressis præter opinionem, aut spem aliquid euenerit, tumultuari illos contingit, ac cōtremiscere, omniaque confusè ac nullo ordine vel aggredi vel perficere, ita vt res nec felicem nec optatum exitum consequatur: vt in octauo mense assolet, in quo impetrata quiete denuò refocillari incipit infans, ac materno hospitio, eiusque alimento perfrui. Sunt quidem nonnulli septimo mense editi, corpore flaccido minusque firmo, & qui calorem

Partus septimi mēsis quur vitalis.

Simile à duce militiæ.

Simile ab euigilatis.

lorem natiuum languidũ obtineant, sed nutricum cura atque industria fulti, diu subsistunt, vitamque in multos annos proferunt. Simile enim quiddam ijs euenit, quod pomis alijsque fructibus arboreis, qui præmaturè vel decidunt, vel decerpuntur, quos arboratores, qui ex his quæstum venantur, recondunt, stramentisq; fouent; ac paleis obruunt, quò tẽpestiuè maturescant, atq; esui reddãtur idonei. Siquidem huiusmodi infantes opera studioq; matrũ, aut quibus alendi cõmittuntur, vires concipiunt, atq; adhibitis fomentis robur consequuntur: quo subsidio vitã in multos annos prorogãt. quod nulla ratione obtinetur in octimestri partu, qui rarissimè vitalis esse solet, quòd sedatus sopitusq; sit motus illæ naturæ & agitatio, quæ ex certa causa excitari cõsueuit, septimo mense, quũ à matre, tum ab infante. quocirca ab inquietudine septimi mensis lassus, vires colligere incipit, atq; ad præfixũ gestationis tẽpus in materno gremio refoueri. Quò fit, vt si oborta aliqua vel intẽperie vel perturbatione, infantem sedibus statiuisq; suis exturbari contingat, lethale existat, propter causam extraneam, atque à naturæ ordine alienam, quam etiã Saturnus sidus ferale & noxium exasperat, suaque frigiditate infanti vires deijcit: quamobrem ad nonum mensem in sua statione consistere salutare est, quò vires colligat, iustumque robur assequatur. Quum aũt nonus mẽsis aduentare incipit, infans alimenti inopia subsidit, ac deorsum deuoluitur, vteriq; vestibula primosque in lucẽ aditus persequitur, atque exitũ affectat: nonnunquam in ipso pariẽdi calore ac festinatione, impetu quodã per lubrica labitur, ac dehiscente vtero, nullo obstetricis adminiculo, dicto citius (vt pomum maturũ leui attactu) decidit. Quòd ijs potissimè vsuuenit, quibus vterus amplissimè dilatatur, atq; infans omnia cumulatè est conse-

Simile à fructibus maturandus.

Octrimestris partus nón vitalis.

Saturnus infanti grauis.

consequutus, suisq; viribus abundè instructus. Nã quę stricti oris sunt, infantemque gestant valetudinariũ vel imbecillem, difficulter enitũtur, ac laborioso conatu, summoque molimine partum excludunt. Ex hac pressura atque enitendi difficultate desumit appositissimam similitudinem Seruator, suosq; animat, atque vnicè solatur, ne animo deficiant, ac labascant ob calamitates ac clades illis Euangelij causa inferendas. quũ exemplo parturiẽtis, mœror in effusam solidamq; lætitiam ac subitum gaudium sit cõmutandus. itaque periculũ imminere indicat, anxietatem, tristitiã, trepidationem, sed hęc omnia cõfestim exorto inopinato gaudio, ac suauissima Spiritus paracleti cõsolatione discussum iri. Impijs autem minatur passim Deus, ac desumpto ex partu exemplo, inexpectatũ ac repentinũ interitũ imminere denunciat. Sic enim illorum mentibus apud Esaiã terrorẽ incutit: Vlulate, quoniã prope est Domini dies, quasi vastitas: virorum cor tabescet, & manus dissoluentur, terrores, cruciatus, & dolores illorum animos occupabunt, & vexationibus correpti, parturientium ritu dolẽbũt & ingemiscẽt. Hieremias quoque quum Israelitas in summo luctu atque extrema calamitate constitutos describit: Vocem, inquit, audio, quasi parturientis, angustias & cruciatus primo partu enitentis, qui ferè insuetis acerrimus esse solet, quòd nunquam tale quiddam inciderit, aut huiusmodi laborem sint perpessæ. Sic etiam Regibus Deus formidabilis est, & tremendus, quum aduersum illũ cristas erigunt, vt apud eundem prophetã de Ioachimo rege Iuda refertur, quem in eas angustias coniecit, vt dolorem & ãnxietatẽ perpessus sit, qualis conspicitur dolor parturientis. Militũ quoq; Moabitarum animis (tametsi hoc genus hominũ ferox sit & impauidũ) eam trepidationem ac pauorem iniecit,

Morale à partus angustia. *Ioan. 16.*

Ex partu & pariẽte exempla.

Cap. 13.

Cap. 4.

Cap. 22.

Hier. 48.

iniecit, qualis est animus parturiẽtis fœminæ, quæ dissoluitur ac liquescit, nisi adstantium solatio fulciatur, nisi matronarum subsidio subleuetur. Est autem apud Esaiam elegans cumprimis ac consolatoria concio, ornata exultaque insigni comparatione: Propheta siquidem illos, qui afflicti ac castigati resipiscunt, ductique pœnitentia ad Deum confugiunt, parturienti comparat, quę in angustia constituta, atque enitendi difficultate non sine vitæ discrimine oppressa, adstantium opem implorat, ac dimotis vndiquaque oculis, suspirijs, gemituque ac lamentis subsidium ac solamen exposcit. Sic enim concionis huius seriem prosequitur, vt obiter quædam delibem: In semita iudiciorũ tuorum sustinuimus te Domine, & memoriale tuum in desiderio animæ nostræ. Anima mea desiderauit te in nocte, sed & in spiritu meo, & præcordijs meis, de mane vigilabo ad te. Quo testatur, se inniti Domino, ingruente calamitate, & admotis flagellis, in eoq; spem fixam habere, atque oculos intentos, denique memoriam Dei impressam esse animo suo, totaque mente atque animo inuigilare mandatis illius, ac nullo non tempore meditari in salutari illius doctrina, non solùm media luce, sed intempesta etiam concubiaque nocte, atque antelucanis horis. Quid autẽ obliuiosos ad hunc mentis feruorem impulit, ac tam solidam fiduciam extorsit, mox subijcit: Domine, inquit, in angustia & tribulatione rebusque aduersis ac deploratis, nominis tui maiestas & amplitudo in mentem venit, tuique subit memoria ac recordatio: res afflictæ ac desperatæ tacito tuæ Diuinitatis afflatu atque impulsu ad resipiscentiam nos pertrahunt. Sicut quę concepit, quum instat tempus partus, clamat & vociferatur: ita facti sumus coram te Domine. Paulus quoque socordes atque oscitantes ad excubias, ac vigi-

Cap. 26.

Esaiæ locus explicatus.

Afflictio religiosos facit.

1. Thess. 4.

ac vigilandi industriam extimulat, atque parturientis exemplo in Dei aduētum expeditos paratosque esse vult. irruit enim vt fur & nocturnus oppressor, dies illius, & tanquam dolor repentinus parturientis. Hæc studiose lector, quoniam non prorsus ab instituto aliena sunt, visum est adijcere: quò quisq; ex ijs aliqua vitæ documenta desumat, ac consideret, quàm luculentas appositasque similitudines sacri vates suis concionibus accommodent, ex notissimis naturę rebus depromptas. quod eò obseruant studiosius, quò auditorum animis efficacius influant, ac concepto emendatioris vitæ proposito, alacri promptaq; voluntate ad frugem, Deique cultum se conferant. 2. Pet 3. Apoc. 3. 16.

Quoto ætatis anno Puellis pubescentibus concubitus desiderium excitetur, & conceptui efficiantur idoneæ. Rursus quando prouectioribus fœcunditas desinat, ac desinentibus menstruis vterus sterilescat. In qua narratione virilis quoque naturæ conditio excutitur.

CAP. XXIIII.

QVO optimè consulant pudicitiæ virginum suarum progenitores, illorum interest curiosè obseruare, quando expediat, aut sit tempestiuum ex se progenitas, aut quarum ijs cura incumbit, elocare, ac coniugio destinare. Est enim is sexus fragilis, ac solicitantibus vndique ad defectionem procis, ad ruinam procliuis. Multis autem argumentis huius rei propēsio, ac naturæ puellaris inclinatio deprehendi potest. Siquidem pubescente corpore, ac profluentibus stato tempore mensibus, vt assolet decimo quarto aut quinto ætatis anno, alijs serius, alijs maturius pro cuiusque habitu & cōstitutione,

ſemen augeſcit, ac ſanguis, qui nõ amplius in corporis augmẽtum aſſumitur, redundans, rei Venereæ imaginationem menti infert. quocirca in ętate nubili cõſtitutæ, ſe comunt ac poliunt, oculoſq́; ac genas non ſolum ſpeculo, ſed iuuenibus continenter obijciunt, ſeſeq́; ſpectandas exhibent, adeò, vt à procis demulceri tractariq́; cupiant, ac blandius appellari, oculis eius rei cauſa in obliquũ detortis, atque in amaſios ſuauiter coniectis. quæ res efficit, vt oborta tẽtigine, atque intimarũ partium titillatione, prurire vtrique incipiant, atque impotentius ad concubitũ incitari. eoq́; fit, vt plerumq́; excuſſo pudore, nec obſeruata voluntate parẽtum, qui aliquando tardi ſunt & difficiles in cõferenda dote, aut ægrè illas abs ſe diuelli patiuntur, vltro ſe procis offerant, ſubijciantq́ue magna cũ pudicitiæ iactura, tum totius proſapiæ infamia & dedecore.

Virgo cultus ſtudioſa. *Virgines maturius elocandæ.*

Vnde noſtratibus prouerbium iactatur: Periculoſa merx virgo nubilis maturaq́ue viro, *Rype dochters zorghelycke ende broosche Waere.* Quanquã quod ad continentiã attinet, virginũ, quam viduarum conditio Belgis cõmendatior. Tale enim ſpargitur de iJs dicterium, Virgines in amore ſtabiles & ſedatæ mentis: Viduæ tumultuoſæ, lubricæ, inſtabiles, inquietę, nec vnius mentis aut ſentẽtiæ. *De maechden hebben eenen zin: de Weduwen hebbẽ den duuel in*, ob deguſtatas, opinor, rei Venereæ illecebras, quas animo cõceptas, auidius expetunt, quàm virgines, quibus nunquam illæ voluptates delibatę ſunt, ipſiuſq́; Genialis thori ſunt expertes & ignaræ. Cæterùm quum virgines decimo quarto ætatis anno, aut paulò ſerius aliquod ſpecimen edãt maturitatis, defluẽtibus iã menſtruis, cõceptioni aptæ efficiuntur. quę vis illis porrigitur ad annum vſque quadrageſimũ quartum, nõnullis quæ valido ſunt corpore & vegeto, ad quinquageſimũ quintũ fœcunditas

Virgines fragiles. *Prouerbiũ de Virginibus.* *Prouerbiũ in Viduas.* *Mulier quãdo primũ fœcũda efficitur.* *Mulieris quãdo menſes deſinũt.*

cunditas producitur, vt in nostratibus aliquando obseruaui. Scio equidē fluxum menstruū in nonnullis boni habitus vlterius proferri, verùm id rarū est, nec semper ex naturali causa humor ille excrementitius profluit. Quocirca explodenda illorum sententia, qui existimant, vt muliebris profluuij, ita conceptus indefinitū esse terminum, nec stata his rebus fixaq; tēpora posse assignari. Quanquā enim nonnullæ anno sexagesimo huic fluxui sint obnoxiæ, nō tamen ex naturali causa is prouenit, sed ex affectu aliquo contra naturam oborto, qui etiam partum excutit. Siquidem ira, indignatione, excandescentia, subitaq; atque inopinata consternatione dehiscere contingit conceptacula, ac meatus reserari, sic violento humorum concursu tale quiddam prolui contingit, plerisq; ex casu & ruina conuulsis venarum fibris. Quum autem magna ex parte mulieribus circa annum quadragesimumquintum, aut ad summū quinquagesimum menses subsistant, ac nulla ex harum congressu soboles sperari possit, præter naturæ rationem faciunt, quæ se iuuenibus in matrimonium addicunt, aut viri, qui tales aniculas pecuniarum auiditate ambiunt, aut in coniugium adsciscunt. Frustra enim vtrimque opera insumitur non secus, quàm si ieiuno, sterili, arido, ac strigoso agro generosum semen cōmittatur. Tolerabilius est, si senex succulētus ac vegetus, cruda viridique ætate se iuuenculæ addicat. Nam ex ea societate aliquod sperari potest posteritatis oblectamentum: quum vir nūquam tam effœtus, tamque exhaustus, & exoletus censeri soleat, quin prolem excitare possit. Cæterū quæ sit viri natura, & quousq; se proferat vis procreandæ prolis, obiter indicandum. Cùm autem adolescentibus plurimum calidi sit innati, vt Hippocrates ait, circa ętatis annum 16. aut plus paulò aliquid virilis roboris conci-

Aniculæ iuuenibus se addicant.

Vir quousque fœcundus.

concipiunt, abditæque partes pubescere, ac mentum decora decentique lanugine exornari incipiunt. quæ naturæ vis atque ardor propagandę sobolis in dies magis magisque augescit, atque incrementa concipit vsque ad annum 45. aut quinquagesimum: atque in 65. desinit. Tunc enim magna ex parte flaccescere virile robur & semen infœcundum effici incipit extinctis spiritibus naturalibus, & arescentibus humoribus, ex quibus caloris beneficio semen confici solet. Sunt quidē nonnulli validi, robustique senes, quibus adolescentia continenter ac moderatè transacta est, qui ad septuagesimum annum fœcundi sunt, & in peragēdo concubitu viriliter subsistunt, quorum multa exēpla Brabanti, Gothi & Sueci suppeditant. Sic enarrantem audiuimus Nauclerū quendam fide dignum, quum Stocholmiæ negotiaretur, imperante Gustano patre inuictissimi Regis Sueciæ Erici, qui nunc rerum potitur, se accitu regis interfuisse nuptijs viri cuiusdam centum annorum, qui in matrimonium adsciuerat triginta annorum spōsam, ex qua complures illum sustulisse liberos, indubitata fide memorabat. erat enim vir (vt sunt in ea regione plurimi) adeò cruda viridique senecta, vt vix impleuisse annum quinquagesimū videretur. Apud Tongros quoque, atque in Campania Brabantica, vbi mira aeris clementia, & gens temperans & frugalis, inauditum non est, sed propemodum vulgare, octoginta annorum viros virgines non admodum annosas in coniugij societatem adsciscere, atque ex ijs proles excitare. Quocirca annorum numerus viro nihil officit ad procreandos liberos, nisi prorsus ætatis iuuenilis incontinentia exhaustus sit vigor, ac genitales partes effœtæ emarcuerint. Vnde Belgæ in exoletos, atque intempestiua Venere fractos prouerbio ludunt, *Vroech hengst*

Rei gestæ narratio.

Brabanti annosi.

Groechghuyle, à caballis admissarijs desumpta comparatione, qui si vel frequẽtius, vel maturius equas ineant, citissimè consenescunt, nec vllis munijs bellicis accommodari possunt. Quid autem discriminis sit inter viros & mulieres, & vel causæ vel rationis subsit, quòd mulier citius sterilescat, quàm vir, ac profundere semen desinat, si quis fortè requirat, calorem natiuum designo, quo vir præcipuè pollet. Siquidem quum mulier virum humoris copia vincat, vt menses indicant, & corporis mollicies, tum vir illam insito calore superat. Calor autem præcipuus est, qui humores concoquit, atque in seminis substantiam immutat, cuius alimento destituta fœmina, pinguescit quidem ætatis accessu, at sterilitatem consequitur secus, quàm vir, cui calore liquescit pinguedo, ac dissoluuntur humores, verùm eius beneficio in semen elaborantur. Huic rei etiam asscribo, quòd mulier minus virium obtineat, minus prudentiæ & consilij, minusque ratione polleat, nec ea sit dexteritate in rebus gerendis, qua vir.

Prouerbiũ in exoletos. Simile à caballis exhaustis.

Vir calidior fœmina.

Vir diutius fœcundus, quàm fœmina.

Qui potissimùm alij ab alijs morborum contagia concipiant, Et qua ratione efficiatur, vt infantes conualescant, exhibitis nutrici medicamentis.

CAP. XXV.

QVVM morbi contagiosi obuios quosq; inficiant, tum in nullos se citius diffundunt, quàm quorum natura multum inter se habet affinitatis: vt sunt parentes & liberi, sorores, fratres, consanguinei, quibus ferè vltrò citroque periculum imminet, ac labes aspergitur. Et quò quisque sanguine coniunctior, ac magis propinquus, eò celerius ab altero malum concipit, propter sympathiam,

hoc est, naturæ cognationem atque spirituum & humorum consensum. Quocirca grassante peste ac sæuientibus passim morbis popularibus, denunciare soleo sanguine propinquis, vt absistant, pauloque remotius ab ægroto se subducant, ne pestifero halitu infici contingat, qui notos potius & consanguineos, quàm exteros ignotosq; corripit, tametsi reliqui, qui assistunt, à periculo non sint immunes. Par est ratio de nutrice, pueroque vberibus inhiante. ægrotante enim nutrice, tota vis morbi in infantem deuoluitur, ipsaq; nutrix subleuatur, ac malum discutit. Quum enim morbi vis per venas sanguinis in cõceptacula diffunditur, atq; ex ipso sanguine exactè confici atque elaborari lac soleat, infans impurum minusque sincerum alimentum elicit. Quò fit, vt tota vis morbi in infantẽ decumbat, quòd sanguis, qui lactis substantia est, sit infectus, ac febrili qualitate imbutus. Quocirca confestim ablactandi, nequid morbi contrahant, ac vitioso succo inficiantur. Mulieres quoque nutricantes nonnunquam à lactente puero morbos contrahunt, sed qui non sint tam exitiales. quoniam non tanta vis mali aut contagio ab infantibus promanat, quàm à nutricula, cui sanguis magis feruet, & plus putredinis concipit. In discutiendis autem puerorum morbis (quoniam ea ætas medicamenta respuit atque auersatur) eo vtor stratagemate & astu, vt nutricibus ea præscribam, atque ebibenda offeram. statim enim diffusa per sanguinem (ex quo lac conficitur) medicamenti vis, vbera subit, ac lac illius qualitate imbuit: ita si purgatrix sit medicina, puero aluum soluit; si astrictionis particeps, eundem sistit & cohibet. Similiter si tussicula infestentur, atque anhelosi sint natura, quæ pectus dilatant, ac pituitam abstergunt, exhiberi curo, nempe Hysopum, marrhubium, iridis radicem,

Consanguinei citò cõtagiũ concipiunt.

Nutrices infantibus morbos adferunt.

Pueri morbidi nutrices inficiũt.

dicem, inulam, glycyrrhizam, ficus, satureiam. Nonnunquam medicamenta, quæ infantia exigit, linteolo aut sindoni includi inuoluique iubeo, eorumque dilutum (infusionem triuiales vocant) offerri, præsertim vbi ea ætas bibere est edocta, ac pocula ori admouere assueta. itaque pueros teneriores, seniculos, prægnantes, puerperas valetudinarias, atque ex pariendi labore afflictas, arte tractare meditor, vt exigit cuiusque corporis conditio, & natura morbi exposcit, sic vt semper menti obuersetur illud Hippocratis: Multa danda esse ætati, regioni, consuetudini. Et quemadmodum nautæ pro aeris tempestate, vel auræ temperie vel intemperie vela nunc complicant, nunc dilatant atque extendunt, ac clauum modò huc, modò illuc detorquent: vt Coriarij calceos pedibus accommodant: Sartores vestes membris aptant: vt nutrices pueris pro ætatis infantia mansum in os inserunt, non solido cibo illos inferciunt: vt Præceptores adolescentium ingenia tractant, ac primùm elementis, mox solida doctrina imbuunt. quod etiam Paulum studiosè obseruasse legimus in tradendis fidei nostræ mysterijs, in erudiendis Corinthijs, qui quum non essent sublimioris doctrinæ capaces, velut adhuc infantes lacte aluit, hoc est, sermonem suum deiecit ad illorum captum & imbecillitatem: Ita exercitatus peritusque medicus, singulos tractat pro naturæ suæ conditione, eaque offert, quæ prosint, nec minima sui parte officiant. Huiusmodi autem rationibus & exemplis obturare os soleo sciolis quibusdam, qui non sustinēt aliquid medelæ adferri infantibus, senibus, puerperis, & quibus ex partu vires deiectæ sunt, quorū nemo nō summa cura fulciri debet, ac cōmoda victus ratione, vsuq; medicamentorum salubri, ac minimè noxio in pristinū statum reduci.

1. Aphor. 17

Similia alii quot ex rebus vulgatis.

1. Cor. 3.

Sic nō veritus sum, puerperis triduo etiam à partu angina, aut pleuritide correptis venam incidere, atque exhibita potione pectorali sputum promouere. Circa prægnantes quoque, siquando acuto morbo corripiantur, magna adhibetur considera-tio, ne vel ipsa, vel fœtus periclitetur. si res venæ sectionem vel purgationem postularet, illam moliri studeo, iuxta Hippocratem, à quarto mense vsque ad septimum, idque in supernis brachij partibus, nulla ratione circa pedes, femora, aut talos, seu malleolos, quibus nec cucurbitulæ quidem admoueri debent, ne abortus periculum immineat. Impuberibus etiam peste correptis, aut acuto morbo oppressis, salutaria remedia maturè adhiberi curo, atque omnibus modis vitæ fontem cor muniri, & vim morbi à principe parte amoliri. Obiter in huiusmodi tenellis corporibus accuratè vires fouendę, morbusq; deijciendus. Mala est enim Medicina, vbi aliquid naturæ perit. Quocirca Medicus, aut prosit, aut ne noceat, imò omnibus modis prodesse studeat ratione artis, quod facilè consequetur, si omnia recta ratione, atque ex artis præscripto exequatur.

Lib. 1. Aphoris. 4.

De Pelle seu plumoso tegmine vulturis, quod mira vi pollet in corroborando ventriculo, atque excitanda cibi auiditate, paulò efficacius, quàm zinziber, cuius natura quoque hic exprimitur, non cuiuis obseruata.

CAP. XXVI.

QVVM multa sint, quæ foris admota ventriculo robur adferant, ac concoctioni adminiculentur, tum nihil efficacius, aut magis præsentaneum, quàm Vulturis tegmen, vel detracta pellis, cætera-

rum

rum pellium modo subacta, ac concussione complanata. Est autem hæc ales, vt miluus rapacissima atque inexplebilis edacitatis, ita vt hanc Belgæ ab inhiandis cadaueribus, & quòd semper famelica prædam venetur, *Ghier* vocant, à cuius natura auaros, & qui habendi cupiditate sunt inflammati, *Ghierich* nominant, Latinè Vulturios. Quum autem eius sit conditionis ac naturæ hæc auis, vt omnia auidè appetat, & inoffensè consumat, tegmini eius ea vis infusa est, vt ventriculum humanum fulciat, ac fastidioso nauseantique stomacho vires appetendi & concoquendi cibi cōferat, quin & alui profluuium cohibet, & vomitum compescit, sed diuerso modo ventriculo applicatum. Hoc enim experimento comprobatum habeo, vt si quis tegmen è corpore alitis exemptum, arteque pelliceа concinnè elaboratum, subactumque flaccido ac languenti ventriculo admoueat, fluxum sistere, ac leuitati intestinorum auxiliari, præsertim si eo situ applicetur, vt plumosa pilorum congeries deorsum spectet: quemadmodum in suffultis vestibus, secundo, vt ita dicam, flumine, pelles palma demulceri solent. confortat enim fouetque calorifica vi, & adstringendi ratione facultates seu potentias naturales, quibus alimenta attrahi contingit, retineri, concoqui & expelli: tres quoque ventriculi tunicas neruosas, & totidem fibras, Rectas, vt Galeno placet, quæ attrahendi munere funguntur; Obliquas, quæ retinendi vi pollent; Transuersas, quæ concocta foras propellunt, corroborat, vtque suo officio perfungantur, efficit. Cæterùm tegmen id contrario aduersoque situ collocatum, acumine piloso sursum exporrecto, atque in sublime nitente, vomitum compescit; deorsum detractis stomachi musculis, quibus cibum amplectitur, & retinet. In huiusmodi autem affectibus,

Vulturis natura.

Potentiæ naturales quatuor.

quibus vel supernæ, vel infernæ partes infestari solent, non dissimile quiddam moliri soleo. Sic in vomitu os ventriculi inungi iubeo, deorsum producta manu versus vmbilicum: In fluxu verò alui, à pede sursum reducta palma: quod ipsum etiam factitare soleo, siquando mulier vteri affectibus est obnoxia. Sic in matricis, vt vocant, strangulatione, qua suffocari videtur fœmina, vaporibus sursum delatis, vel venam circa talos incidi iubeo, vel coxis cucurbitulas affigi, omniaque auerti, ac deorsum ferri curo, vel iniecto clistere, aut aluo subditis balanis, seu, vt vulgo vocant, suppositorijs: In procidentia verò vteri, vbi omnia deorsum feruntur, tanquam resoluta corporis compage, supernas partes ligamentis adstringi, vberibus cucurbitas affigi, vel venam humerariam pertundi iubeo, quò omnia in contrarium reuellantur. Intus quoque in iam memoratis affectibus exhiberi possunt, quæ morbi conditio exigit. Sic flaccido & nauseanti ventriculo, vel vbi minimum cibi appetit, aut ægrè assumpta alimenta concoquit, præter vina aliquot generosa & calorifica, vt sunt Hispanica & Cretica, Zinziberis radix succosa, melle condita, *Groen gingiber gheconfijt*, Belgæ vocant, præclarè concoctioni auxiliatur, ac flatus ex cruditate & humoribus pituitosis contractos discutit. Quocirca & oculorum caligines ex densis crassisq; humoribus è stomacho sursum delatis natos dispellit. Nonnullis hanc in obsonijs & condimentis præscribo, præsertim vliginoso vdoque stomacho obnoxijs. alijs, qui ex Zythi vel Cereuisiæ immodica potione, dolore vel grauitate ventriculi, crebrisque ructibus infestantur, aliquot ramenta cum momento salis deuoranda præcipio. Dici enim vix queat, quantoperè inflationes & tormina mitiget. Accendit quidem vtrinq; primo gustu hæc radix linguam, verùm

Zinziberis effectus.

verùm nullam ſitim excitat : ſed quum ſaliuam & pituitoſum vndique humorem è capite, faucibus, ſtomacho eliciat, linguam vdam præſtat, ac ſaliua- li humore fluitantem. eoque fit, vt nulla vel ſiti, vel ſiccitate os afficiat. Quocirca magno commodo ſeptentrionales Belgæ huius radicis vſu ventriculum fulciunt. *Zinziber ſitim non excitat.*

De occultis naturæ miraculis

FINIS.

LEVI.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZAEI PARAENESIS, SIVE EXHORTATIO

ad vitam optimè instituendam, summis pariter atque infimis salubris cumprimis & frugifera, siue corporis, siue animi incolumitati prospectum cupiant.

IN DEVM PER CHRISTVM POtißimè defigendos oculos, mentemq́ erigendam.

CAP. I.

Vnde petenda salus.

VISQVIS salutis suæ est auidus, sibique optimè consultum cupit, atque in hac vitæ statione, ijs excubijs aduersus imminentes casus, & quæ singulis momentis ingruunt incommoda, intrepidè atque inconcussè subsistere exoptat: in Deum opt. max. ac cœlestem Patrem per Christum defigat oculos, atque mentem, quæ ab hoc vberrimo fonte dimanauit, continenter habeat erectam, nec aliò respectet, aut consectetur salutis præsidia, sed huic vni fidat atque innitatur, illum colat, veneretur, suspiciat, ac salutaria quæque Mediatoris fiducia ab illo deposcat. Deinde sedulò excutiat, atque attentè secum ipse meditetur, quanta Deus erga genus humanum vsus sit munificentia, quibus ornamentis ac naturæ dotibus hominem instruxerit, qua illustrauerit dignitate & amplitudine, in quod decus & honorem opificium hoc è terra conflatum euexerit.

Deus fons bonorum.

Magnificētia Dei erga homines

Quanta

Quanta homini contulit rerum opifex Deus.

CAP. II.

QVVM forma atque externa corporis humani species, celsa illa quidem & erecta in cœlū, quò condiscat ad suam originem directos habere oculos, præ cæteris animantibus spectabilis sit, atq; artificiosè decenterque expressa, tum interna effigies illum mirificè exornat, quòd ad imaginem & similitudinem Dei sit conformatus, hoc est, repræsentet ac referat opificis sui essentiam, atq; ad eius naturam proximè accedat. Quæ vis excellēs ac diuinitus illi infusa, tota in anima ac mēte consistit, ex archetypo ac Diuinitatis sacrario deprompta. quo diuino munere consequitur homo, vt ratione, iudicio, intelligentia imbutus, doctrinæ cœlestis efficiatur capax, conceptaque Dei notitia, ac fidei lumine illi vniatur, ac totus in illum transformetur. Præter alias autem insignes prærogatiuas hoc in primis consequutus est homo, vt quum Deus cætera animantia ἄλογα finxerit, hoc est, muta, ac sermonis vocisque vsu destituta, illi loquendi munus indulsit, quo communicare alijs sensa mentis atque animi conceptus possit indicare, & quod omnium est maximum, Deoq; gratissimum, vt Conditorem, cuius notitiam per fidem mente conceperit, voce celebret, summisq; laudibus prosequatur. Hac enim ratione non solùm illustratur nominis illius maiestas & amplitudo, sed etiā pro ingenij humani modulo, non nulla rependitur accepti beneficij gratia, ac profertur erga tam munificum Patrem grati propensique animi testificatio. Quum autem Deus bonorum nostrorum non egeat, nihil aliud à nobis exigit, quàm amorem & gratitudinem.

Duplex hominis effigies.

Gene. 2.

Homo Dei simulachrum.

2. Cor. 3.

Quid hominem à belluis secernit.

Loquela singulare Dei donū.

Gratitudinem Deus exigit.

Psal. 15.

Deo

Deo nihil homine charius, omniaq; in eius vsum creata.

CAP. III.

Deus homini mirè afficitur. QVVM autem Deus vnicè afficiatur erga hominem, atque huius animum mentemque, in qua elucet eius Diuinitas, multis magnisque ornamentis illustrauit, tum etiam externis donis, atque amplissima possessione rerum, quæ natura Dei ministra affatim profundit, cumulatè illum instruxit, illique totius vniuersitatis præfecturam ac principatum attribuit, etiam infimo cuique cerdoni ac plebeio, qui non minus fruitur Creatoris munificentia, totiusque mundi amœnitate spectabili cumprimis ac visenda, quàm Regum quiuis copijs opibusque affluens, ita vt in hoc spatiosissimo orbis theatro versetur, non vt exterus quidam & inquilinus, qui à mundanarum rerum possessione sit alienus, sed vt κοσμοπολίτης, hoc est, mundi huius ciuis ac municipalis, omniumque rerum, quas terra complectitur, dominus. In illius enim vsum, commoditatem, obsequium omnia creata sunt, quæcunque cœli ambitu, terræque ac maris complexu continentur: quod ijs versibus Dauid operum Dei admirator vnicus testatur.

Omnia in vsum hominis condita.

Homo mundi præfectus.

Psalm. 8. Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum per vniuersam terram?

Quoniam exaltata est magnificentia tua supra cœlos.

Quid est homo, quòd eius sis memor, aut filius hominis, quòd eius rationem habeas?

Minuisti illum paulum à Deo vel Angelis: gloria & honore coronasti illum, & præfecisti eum operibus manuum tuarum.

Omnia subiecisti pedibus eius, &c.

Quibus verbis commonstrat, quanti æstimet

Deus post Christum, hominem, quantaq; sit apud illum eius existimatio, cui naturæ vniuersitas subseruiat, ac sit obsequiosa, adeò, vt non solùm res omnes creatæ commodis vsibusque eius sint expositæ, sed Christus etiam huius causa se morti subiecerit, cuius fauore ac meritis pater omnia nobis affluenter donat. *Rom. 8.*

Quanta esse debeat hominis erga Deum gratitudo.

C A P. IIII.

ILLVD autem præcipuè hominis erga Deum non vulgarem amorem ac venerationem excitare debet, quòd quum à Deo esset alienatus, atque ob violatum eius præceptũ, in sempiternam mortem deiectus, pater cœlestis, singulari Christi fauore ac meritis, in gratiam receperit. Christus siquidẽ humanæ cladis misertus, hominem suo sanguine expiatum patri reconciliauit, ac deuicta morte, excussaque sæuissimi hostis tyrannide, cui erat obstrictus, & velut obæratus, in libertatem postliminio asseruit, atque in regni cœlestis hæreditatem restituit, sic vt, teste Paulo, non amplius simus alienigenæ atque hospites Dei, sed ciues & hæredes, denique amici ac domestici eius, super Apostolorum ac Prophetarum fundamẽtum extructi summo angulari lapidi Iesu Christo, per quem accessum aditumque habemus in vno spiritu ad patrem. Quocirca quum quisque nostrum salutaris doctrinæ adminiculo per fidem ac lauacrũ regenerationis Christo sit insitus, atque, vt Paulus ait, per renouationem spiritus sancti, quem effudit in nos opulentè, gratiam & hæreditatem cõsequutus: par est, ipsaq; salutis nostræ instauratio exposcit, vt omni spe ac fiducia in tam munificum patrem, eiusque filium Iesum Christum, qui mortem & peccatum

Hominis reconciliatio. *Ephe. 2.* *Tit. 3.* *2. Tim. 1.*

catum

Deo Vita nostra approbanda. catum aboleuit, collocata, illi nos submittamus, illi nostram vitam, mores, studia approbemus, summaque animi puritate, moribus sanctis & inculpatis, precatione assidua, ac feruenti illum nobis deuincire, illiusq; fauorem ac gratiam demereri enitamur.

Baptismus quid homini conferat, quid moneat.

CAP. V.

Baptismus quid efficiat. QVONIAM autem Baptismus, seu sacra lotio primus est in Ecclesiam cœtumque ac consessum fidelium ingressus, ipsaque ianua & vestibulum, hæc in spem ac fiduciam salutis nos deducit. per fidem enim & pœnitentiam, hoc est, anteactæ vitæ detestationem mortificato corpore, menteq; renouata, Christo inserimur, qui animi nostri labes ac vitia, adhibito externo hoc symbolo, abstergit, eluit, abolet, infuso mentibus nostris Spiritu sancto, per quem concepta certitudine salutis, confidenter clamamus Abba pater. Quæ geminata atque identidem duplicata inuocatio tam est efficax & præsentanea, vt omnia à munifico patre consequatur, modò quis sua vota ac preces, suas postulationes ac suspiria per Christum eò dirigat.
1. Ioan. 5. Hoc enim duce ac mediatore, qui nobis gratiam
Iacobi 1. suo sanguine promeruit, nihil non eorum, quæ nobis salutaria sunt, obtinemus, nec vnquam orationes nostræ irritæ sunt aut inualidæ. Neque enim *Oratio per Christum efficax.* obsurdescunt aures tam munifici patris ad illorum precationes, quibus redimendis filium suum vnigenitum impendit.

Post Deum, in proximum proferenda charitas.

CAP. VI.

Deut. 6. QVVM autem in Deum, cui nihil non debe-
Leuit. 7. mus, & in quē omnes humanę vires, quę in mente, corde,

corde, anima, spiritibus consistunt, effundi debent, *Marc. 12.*
potissimè proferenda charitas: tum verò in proxi- *Luc. 10.*
mum, hoc est, eiusdem cum vnoquoque nostrûm
naturæ & conditionis amor dirigendus non con- *Charitas*
tractior aut remissior, quàm quo quisque nostrum *erga Deũ.*
seipsum complectitur, sic vt omnes illi non grauatè operam suam præstent, & siquando res poscat, ac se offerat occasio (quam etiam captare par est) subueniant egestati, atque adsistant consilio ac opibus. Hic enim est potissimus fidei fructus, ac sin- *Amor erga*
cera minimeque fucata Christianę professionis te- *proximũ.*
stificatio.

Quanta esse debeat erga parentes, liberorum pietas.

C A P. VII.

CAETERVM cùm omnia Deo, plurimũ patriæ & amicis, tum verò non parum multa parentibus debemus. Quis autem cultus & veneratio ijs præstari debeat, nihil necesse est operosius pręscribere, quum cuique natura sit insitus amor & propensio erga suos, etiam Ethnicis, teste Christo, sic *Matth. 5.*
vt is affectus (etiamsi præstetur officium) non laudem promereatur, sed crimẽ effugiat. Hoc tamen ab ineunte ætate sedulò cuique inculcandum, vt *Proles pa-*
parentes, quorũ opera ac ministerio vitæ primor- *rentib. affi*
dia, lucisque huius auspicia est consequutus, inti- *ciuntur.*
mè impenseq; diligat, ac summo amore prosequa- *Prouer. 28.*
tur, sic vt illis in omnibus, quæ dictat ratio, atque exigit æquitas, morem gerat atque obsequatur, quemadmodum Christus subditus legitur Mariæ *Luc. 2.*
matri & Iosepho. Est enim Deo grata pietas, & obsequium, cultusque parentibus exhibitus: quod et- *Exod. 20.*
iam studiosè præscriptum est, cùm in veteri, tum *Deut. 5.*
nouo testamento. Scitum est illud Pittaci philoso- *Matth. 15.*
phi: Qualia stipendia parentibus intuleris, eadem à *Ephes. 5.*

Matth 7. filijs expectato. Quò spectat illud Christi, latius se
Marc. 4. proferens, Qua mensura metimini, eadem metientur vobis alij. Ex huius enim rei errore ac negligentia plerumque euenit, vt parentes experiantur suos liberos contumaces atque immorigeros, minusq; obsequentes, sic vt proles iam adultæ progenitorum monita respuant atque aspernentur, idq; meritò, ac iusta nonnunquam talionis vindicta, quòd se parum commodos præbuerunt suis maioribus, atque in illos fuerunt contumeliosi.

Qualem se quemq; præceptori exhibere conueniat.

CAP. VIII.

Præceptori honor deferendus. PRAECEPTORIBVS, qui te instituunt, ac mentem doctrinæ studijs expoliunt, non minorem, quàm parentibus honorem exhibeto. Sic Iuuenalis maiores laudat, illorumque Manes fausta boniq; ominis precatione prosequitur, quòd singulari fauore & beneuolentia præceptores æquè ac parentes essent complexi,

Sat. 7. ——————*Dent, inquit,*
Dij maiorũ Vmbris tenuem & sine pondere terram,
Spirantesq; crocos, & in Vrna perpetuum Ver,
Qui præceptorem sancti Voluêre parentis
Esse loco.

Li. 2. c. 10. Sic Fabius commonefacit discipulos, vt præceptores non minus, quàm ipsa studia ament, & parentes esse non quidem corporum, sed mentiũ credant. Paria enim sunt, atq; eiusdem propemodum naturæ Nasci & Institui. Alterum siquidẽ corpus procreat, alterum mentem informat. Quod si progenitores humanitatis studijs imbuti, instituendis formandisque suis liberis operam impendunt, vel si ijs adminiculis destituti, adhibito præceptore erudito ad consequendam sapientiam atque eruditionem

Institutio mentẽ exornat.

tionem sunt adiumento; nihil illis conferri potest ad decus & ornamentū virtutis vberius. Hac enim instituendæ vitæ ratione non solùm exornatur mens præstantissimis virtutibus, integritate vitæ, morum probitate, continentia, māsuetudine, placabilitate, modestia, humanitate, iustitia, tēperantia, comitate: sed etiam vltro accedunt, ac deferuntur propemodum inuitis ac repugnantibus opes, dignitates, honores, ad quæ illis eruditio aditum patefacit.

Quibus potissimè in humana societate honor exhibendus & reuerentia.

C A P. IX.

QVVM cuique pro sua dignitate atque ordine honor deferri debeat, vt etiam Paulus præcipit, *Rom.13.* tum præcipuè senectuti, prouectæque ac canescenti ætati, quò omnes properant, hoc officium præstari par est. Sic ex Dei instituto Moses: Coram cano capite assurge, & honora personam senis. Ob- *Leuit.19.* seruari hoc etiam Lycurgus Lacedæmoniorum legislator statuit, qui maximum honorem non diuitum & potentum, sed pro gradu ætatis senum esse voluit. Nec sanè vsquam terrarum senectus honoratior. In hunc ordinem referendus Magistratus, ac Consularis Prætoriaque dignitas, cuius prudentia atque autoritate Reip. incolumitas subsistit, omniaque perficiuntur tranquilla ac pacata. His accedunt, quotquot sunt spectatæ probitatis, ac maturæ ætatis viri, vel proceres ex illustri familia oriundi, aut etiam literarum studijs exculti, ac doctrinæ ornamentis perpoliti.

Senes honorandi.

Quibus honor deferendus.

Rom.13.

Magistratus honorandus.

Illis verò, qui Ecclesiæ ministerio ac sacris functionibus insistunt, formandisque mentibus; ac corrigendis deprauatis hominum moribus singu- *Ministri Ecclesiæ honorandi.*

larem operam impendunt, primas potioresq; partes in hoc negotio atque officij huius obseruatione defero. Sic Paulus presbyteros, hoc est, qui grauitate morum, senili prudentia, vitæ integritate prælucent gregi, ac salubri doctrina, puroque ac sincero Euangelici sermonis pabulo famelicam turbam pascunt, duplici honore dignos pronunciat, omniaque vberius ac cumulatius in illos conferenda, non solùm pro ætatis ratione reuerentiam, sed ea subsidia etiam, quibus frugaliter ali possint, ac rem domesticam necessaria supellectile habere instructam.

1. Tim. 5. *Ro. 12. 13.* *Philip. 2.*

Quid præstet homini institutio, & qualis ea esse debeat.

CAP. X.

Institutio quid homini præstet.

MAGNI refert, qua quis ratione instituatur. quocirca quum primùm ætas disciplinarum est capax, atque ad studia literarum apposita, maturè liberalibus atq; ingenuis artibus imbuatur. Ijs enim potissimè natura hominis ad probitatem fingitur, atque humanitatis cultu perpolitur. Auspicatissimum autem institutionis initium ab informandis moribus sumitur. Quamobrem adolescens studijs destinatus, primùm mores componat, deinde eloquentiam ac dicendi peritiam addiscat, quæ malè (vt Plinius ait) absque moribus concipitur. Potior est enim ratio honestè viuendi, quàm politè ac disertè loquendi: Ipsaque vitæ integritas, quàm eloquendi peritia optabilior: quanquam hæc coniuncta atque indiscreta esse conueniat, denique alterum alteri adminiculari. Pari modo de verborum rerumque delectu ac iudicio ratiocinandum, tametsi enim rerum, quàm verborum cognitio optatior, res tamen dilucidis aptisque verbis explicandæ. Quin ipsa vitæ præcepta, quæ animo cultum ad-

In Epistol.

Paranda rerum & verborum notitia.

ſtum adferunt, mentemque informant pietati, licet per ſe honeſta ſint ac ſalutaria, plus tamen (vt Lactantio & Fabio viſum eſt) ponderis ac momen *Lib.1.c.1.*
ti obtinent ad perſuaſionem, quoties pulchritudi. *Lib.1.c.3.*
nem rerum, claritas orationis illuminat. Efficacius enim in animos hominum influunt, quæ vi ſua inſtructa ſunt, & dicendi artificio illuſtrata. Et quanquam non minus anxiè verbis inhærendum (vt ſcioli quidam factitant rerum cognitione deſtituti) præſtat tamen eloquentiam dicendiq; or- *Vitanda*
natum prudentiæ coniungere: ne verba obſoleta, *barbaries.*
barbara, inepta, exotica in loquendi vſum irrepāt, quibus obſcuratur potius, quàm niteſcit quamlibet ſententioſa oratio. Quòd ſi verbis comptis ac nitidis ſapientia deſit, nec vlla ſubeſt ſententiarum grauitas, laudari potius meretur indiſerta prudentia, quàm futilis ac ſtulta loquacitas. Eſt autē, Ci- *Lib.2.de*
cerone teſte, eloquentiæ, vt cæterarum rerum, fun- *Orat.*
damentum, ſapientia. Scitè illud Horatius, quod in omni profeſſione cuique imitandum.

Aut prodeſſe volunt, aut delectare poetæ. *In art. poe.*
Aut ſimul & iucunda & idonea dicere vitæ.
Omne tulit punctum, qui miſcuit vtile dulci,
Lectorem delectando, pariterq; monendo.

Sacra verò ſcriptura ſancti Spiritus afflatu prodita, nullis humanis præſidijs indiget. Ea ſiquidem non eloquentia, non verborum ornatu mentes afficit, ſed arcana quadam ac diuina vi animos hominum allicit ac transformat. Quod ipſum quum *1. Cor.2.*
teſtatum eſſe vellet Corinthijs Paulus Apoſtolus, Quum, inquit, primum vos adirem, atque oracula Dei vobis patefacerem, nullo orationis apparatu, aut ſapientiæ eminentia vſus ſum, nec ſermo ac prædicatio mea fuit in perſuaſorijs humanę ſapientiæ verbis, ſed diuina potentique demonſtratione, vt fides veſtra non conſiſtat in ſapientia ho-

Pauli mēs explicatur. minum, sed Dei potentia. Quibus verbis non reijcit verborum ac sententiarum grauitatem, qua affatim instructus erat, nec sibi adimit persuadendi vim & efficaciam, qua adhibitis firmis rationibus, atque appositis verbis, hominum animos ad veritatis cognitionem pertraxit: sed commōstrare voluit, professores Euangelicos non eloquentiæ viribus fidere, aut verborum lenocinijs conciliare sibi animos hominum, sed spiritu & virtute Dei. Itaq; loquitur Paulus sapientiam inter perfectos, sapientiam quidem non seculi huius, neque principum seculi huius, hoc est, Oratorum, qui abolentur, & quorum euanescunt orationum fumi, sed loquitur sapientiam Dei in mysterio reconditam, quæ efficacius afficit mentes hominum, atque acriores infigit aculeos, quàm vlla humana doctrina accuratissimis verbis culta atque expolita. Viuus est enim sermo Dei & efficax, vt is ait, & penetrantior quouis gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem animæ & spiritus, compagumque & medullarum, & discretor cogitationum & intentionis cordis. Sic Deus apud Hieremiam, Nunquid non sunt verba mea quasi ignis, & quasi malleus cōterens petras. Agnouit idipsum Dauid, qui vim & flammas verbi Dei in animo est expertus. Ignitum eloquium tuum vehementer. Et Solomon: Omnis sermo Dei ignitus clypeus est omnibus sperātibus in se. Quocirca non censeri debet ignorantibus otiosa & insipida doctrina Christiana, quæ tam cœlesti ac salutari virtute mentes hominum imbuit. Non autem fuisse disciplinarū rudes sacros vates, sed rerum ac verborum cognitione exactè instructos, vel illud argumento est, quòd passim in Biblijs extent tot insignes parabolæ, tropi, metaphoræ, collationes, locutiones figuratæ, similitudines ex animantibus atque herbis, totaq; natura rerum, quæ

Sacra scriptura non ieiuna.

Heb. 4.

Sermo Dei ignitus.

Cap. 23.

Psalm. 118.

Prouer. 30.

Propheta rerū cognitione imbuti.

quæ latiſſimè patet, deſumptæ, quibus prophetarum conciones niteſcunt atque illuſtrantur ſic, vt nihil tale obuium ſit in humanis diſciplinis, nec vſquam ſe offerat tāta verborum ac ſententiarū maieſtas, quæ mentes humanas poſſit afficere, atq; ad amplectendum tam ſalutaria dogmata incitare. *Prophetæ eloquētes.*

Vnde morum integritas, atque optima vitæ præcepta petenda.

C A P. XI.

MORVM integritatem ac ſalutarem inſtituendæ vitæ rationem ex decretis Christi, cui ſumus initiati, ac nomen dedimus, fidiſſimè percipies, cuius doctrina eò efficacius mentem hominis afficit atque trāsformat, quòd diuini ſpiritus afflatu prodita, nihil mundanæ fecis admixtum habeat, nihil anilis ſuperſtitionis, quæ eſt vmbra quædam & fucata religionis ſpecies, redoleat, & quod omnium maximè eſt ſalutare, ab idololatria, hoc eſt, adulterino & pernicioſo cultu, qui alteri, quàm Deo attribuitur, remotiſſima. Quocirca cuicunque vitę generi ac viuendi inſtituto te addicas, quodcunq; ſtudiorum genus arripias, in quo meditaris conſeneſcere; in Dei verbo, eiuſque placitis te exerceas, atq; ab ineunte ætate ſalutarē eius doctrinā amplectere. Animus enim humanus ab ipſa infantia verbo Dei imbutus, eiuſq; pręſidio velut ſepimēto vallatus, aduerſus omnes cupiditates, ac vitiorum monſtra alacriter infractiſque viribus ſubſiſtit, ac ſe tuetur. Hinc ſalubriter Hieremias, Bonum eſt homini, ſi aſſumpſerit iugum Domini ab adoleſcentia ſua. Adoleſcens enim, Solomone teſte, quā viam eſt ingreſſus, eam in ætate ſenili non deſeret. Cui illud Cypriani affine, Nec repentè, nec perniciter excutitur, quod diu vſurpatum ſenio vetuſta- *A Christo institutionis initia ſumenda.* *Aetas tenera optimè aſſueſcat.* *Treno. 3.* *Prouer. 22.* *Cypriani ſententia.*

vetuſtatis inoleuit. Quibus enim à prima infantia quiſque inſueuit, ea ingraueſcentibus annis nō facilè excutere poterit. Hinc ex inueterata conſuetudine tot paſſim ſenes temulenti, ſalaces, libidinoſi, ita vt iuxta Iobi ſententiam, Oſſa illorum impleantur vitijs adoleſcentiæ ſuæ, hoc eſt, præter decorum atque ætatis rationem laſciuiant ac libidinentur, ſic vt ab inolitis vitijs nequeant deſueſcere aut extricari. Sunt quidem nōnulli, qui vbi adoleſcentia deferbuit, atque ardor iuuenilis reſtinctus eſt, à vitijs, quibus ea ætas obnoxia eſſe ſolet, reſiliant, atque ad frugem moreſque inculpatos ſe conferāt. Sic Cicero in oratione pro Cælio: Multi & noſtra & patrum memoria ſummi ac clariſſimi viri fuerunt, quorum quum adoleſcentiæ deferbuiſſent cupiditates, eximiæ virtutes, confirmata iam ætate, extiterunt. Verùm vt id nonnullis eueniſſe conſtat, qui vel anteactæ vitę tædio, vel afflatu diuino, aut denique exhortatione, ac monitis amicorum ad ſaniorem mentem reuocati ſunt: multi tamen opinione celerius ſublati, emendatioris vitæ propoſito ſunt fruſtrati, ſic vt illis damnoſa fuerit procraſtinatio ipſaque occaſio reſipiſcentię elapſa ſit, priuſquā deteſtatis vitijs ſalutare vitæ inſtitutum potuerint amplecti. Quamobrem præſtat, remota omni cunctatione, excolendæ vitę laborem impendere, atq; à teneris, optimis aſſueſcere potius, quàm in longum differre melioris vitæ occaſionem. Inculcat idipſum pluribus locis Paulus Apoſtolus, atque in hujus æui decurſu prouidè & circumſpectè ambulandum conſulit, non vt inſipientes, ſed prudentes, redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt. Quibus verbis commonefacit ſingulos, ne in hoc vitæ ſtadio ſinant elabi opportunitatem conſequendæ ſalutis, ſed ſingulis momentis oblatam arripiant, eamque redimant omnium rerū diſpendio, ne

Cap. 20. Iob ſententia explicata.

Maturè à vitijs reſiliendum.

Ephe. 5. Coloſſ. 4.

Pauli locus explicatur.

Galat. 6.

dio, ne oſcitantes atque incautos præter expecta- *Matth.* 13.
tionem opprimi contingat. Chriſtus quoque paſ- *Luc.* 12.
ſim ſocordes, ac ſomniculoſos ad excubias ac vigi- *Chriſtus ad*
lantiam excitat, illoſque multis exemplis horta- *excubias*
tur, vt ſaluti ſuæ inuigilent, velut ſtrenui atque ex- *excitat.*
ercitati milites, qui in ſtatiuo præſidio collocati,
ſemper in procinctu ſtant, nec vnquam remittunt
cuſtodiam, aut excubandi induſtriam, ne quis ino-
pinatò in caſtra irrumpat. Vtitur hac Metaphora
Abacuc, Super cuſtodiam vel ſpeculam meam ſta- *Cap.* 2.
bo, & figam gradum ſuper munitionem, & cõtem- *Abacuc lo-*
plabor quid dicat mihi. Aſſumit ſibi perſonam ex- *cus explica-*
cubitoris, qui tacitè obſeruat hoſtium inſultum at- *tur.*
que inſidias, tota mente & cogitatione in Deũ de- *Simile à*
fixus, cuius fiducia ſe hoſti opponit, illiq́; aditum *caſtrenſi*
præcludit. Adducit autem Seruator appoſitiſſimas *vigilia.*
ſimilitudines, quibus quemque noſtrum officij ſui *Luc.* 12.
commonefacit, à caſtrenſi vigilia & excubijs, à fure *Matth.* 24.
atque oppreſſore nocturno, à parientis repentino *1. Theſſ.* 5.
ſubitoque dolore, à Sponſo, qui progreditur ad ex- *2 Pet.* 3.
ornandas nuptias, ab Heri ac Patrisfamilias laten- *Luca* 12.
ti tacitoque aduentu, ab ingruente calamitate & *Matth.* 25.
bello, ab imminente fame ac vaſtitate, à ficu protu- *Marci* 11.
berante ac proferente groſſos ſuos, à mortis & iu-
dicij die, tum pleriſque alijs, quibus nobis aures vel-
licat, atque ad obſeruandam ſalutem noſtram at-
tentos reddit Exhibitum eſt adoleſcentibus in ipſo
ſtatim ætatis progreſſu ſalutare inſtituendæ vitæ
exemplum à Chriſto, qui proficiebat ætate & ſapi-
entia coram Deo & hominibus, apud quos illum *Luc.* 2.
gratioſum ac fauorabilẽ reddidit modeſtia ac mo- *Adoleſcen-*
rum integritas, quem in primis imitari par eſt, il- *tia Chriſti*
liuſque exemplo ciuibus ac popularibus ſtudium *laudata.*
operamq́; ſuam approbare. Quod aũt natus annos
duodecim, apud viros cordatos indolis ſuæ ſpeci-
men exhibuit Ieſus, multaque opportunè atque

appositè sit loquutus, interrogatus placidè ac modestè responderit citra iactantiæ aut fastus vllam speciem, quæ vitia præcocis ac confidentis ingenij puberibus inesse solent: magnam huic rei rationem subesse interpretor, vt scilicet iuuenilis ætas, sumpto à Iesu exemplo, primo quoque tempore indolis suæ aliquod argumentum proferat, ac vel parentibus vel ciuibus nonnullam virtutis inchoatæ spem præbeat.

Christus scopus & vitæ exemplar.

Quum autem opus sit ductore aliquo, qui velut indice viam commonstret, qua progredi possis, atque optima vitæ exempla consectari, obiter commonstrabo, quas artes amplecti conueniat, quibus autoribus te addicere, quò solidam eruditionem assequaris, atque ad summa, vel illis proxima prouehi possis.

Qui autores ad expoliendam linguam mentemq; exornandam vsui, & quæ artes potissimum amplectendæ.

CAP. XII.

Optimi quiq; imitandi.

Simile ab insitione arborum.

AVTORVM eum delectum habeto, vt probatissimos tibi legendos atque imitandos proponas. Insipientis est enim in imitatione atque æmulandi studio non optima quæque sectari. Edocuit nos id in natura rerũ ipsa satio, in qua lectissimum triticum mandari terræ ac sulcis cõmitti solet: ipsaq; solerter excogitata insitio vel inserendi industria, in qua surculos maximè generosos ac feraces in alienam arborem inserimus. quod etiam obseruari solet in exprimenda pictura, Musica, poësi, arteque Oratoria, in quibus æmulator curiosus exactissima quæque atque ad vnguem facta imitari nititur. Hoc ipsum Paulus Apostolus obseruari vult in ijs, quæ ad pietatem ac dona spiritus spectant, vt ad ea adspirent atq; enitantur, quæ inter

1. Cor. 12.

hæc

hæc sunt potiora atque præcipua. Quisquis enim tali ratione vel studium vel vitæ cursum instituit, nunquam illum insumptæ operæ, vel impensi laboris pœnituerit, quod ijs ferè vsuuenire solet, qui superstitiosum vitæ genus amplexi sunt, aut quibus sermo incomptus, nec doctis vsitata loquutio magno tædio dediscēda. Quò mihi meritò laudanda videtur studiorum alumna & nutrix Italia, doctaq; Græcia, quarū institutum Gallia ac Belgica imitari non desinit, quòd ætati teneræ optima quæq; proponat. Hac enim ratione efficitur, vt adolescentes puritate verborū, ac sermonis elegātia imbuti, rerum cognitionem maturè cōsequantur.

Pauli exēplo ad summa enitendum.

Italia & Græcia laus.

De Ethnicis scriptoribus censura.

CAP. XIII.

QVANQVAM non desint parum æqui rerum æstimatores, qui autores profanos (vt minus appositè nominant) exagitent atq; explodant, nec vlla ab ijs peti velint exempla, vel expoliendæ linguæ, vel vitæ instituendæ, non tamen illos despiciendos iudico. Sunt enim Poetæ, Oratores, Comici, Tragici, Historici studiosæ iuuentuti ad rerū verborumq; notitiā, ad artes liberales atque ingenuas, ad solidas disciplinas adiumento, atque ad eas expeditum facilemque aditum patefaciunt.

Qua linguam expoliunt, amplectenda.

Meritò aūt magnaq; ratione hæc studia, humanitatis ac politioris literaturę elogio insignita sunt, quòd teneram ac pubescētem ætatem comitate ac mansuetudine, moribusq; placidis imbuant. Ex ijs etiam prouectiores maturæque ætatis viri concipiunt honesta oblectamenta, vitæque tædia, quæ ferè negotiosos inuoluunt, discutiunt. Quæ res effecit, vt præter alios scriptores orthodoxos, Diuus Basilius cognomento Magnus, nepotes suos ad Oratorum ac Poetarum lectionem sedulò inuitârit.

Politiores literæ quid præstent.

In epist. ad Nepot.

Poetæ officium, & quid studiosæ iuuentuti, atque etiam adultis conferat.

CAP. XIIII.

Poetæ insti-tutum. QVAM sit exactus linguæ & morum institutor Poëta Oratori finitimus (quo nomine designatur artium liberaliũ vitæque instituendæ præceptor) Horatius eleganti carmine commonstrat,

Lib 2. epist. ad Augustum.
Poeta exactus morũ institutor.

Os tenerum pueri balbumq́ poeta figurat,
Torquet ab obscœnis iam nunc sermonibus aurem,
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis, & inuidiæ corrector, & iræ,
Rectè facta refert, orientia tempora notis
Instruit exemplis, inopem solatur & ægrum.

Tum alia quædam præcepta salutaria inculcat tenellæ ętati, non seuerè, non minaciter, non imperiosè, ne ab instituto resiliant: sed blandè, placidè, suauiter, eaque moderatione atque artificio tractat, quo stabularij ac domitores generosos equos palpo & popismate assuefaciunt subsilire, atque artifici pedum agilitate

Georg. 3. *Insultare solo, ac gressum glomerare superbum.*

Nec solùm ista studiorum oblectamenta adolescentibus spiritus animique vigorem excitãt, sed etiam prouectioribus vsui sunt, siquando ab asperitate forensi, ac grauioribus serijsque rebus respirare libeat. Antiquissimum autem fuisse poetarum genus, ac priscis seculis laudatũ, præter Theophrastum, Cicero & Fabius testantur. Nam illos constat incultos ac vagos, agrestesque homines ferarum ritu palantes in ciuilem vitæ societatem contraxisse, quod venusto carmine expressit Horatius,

Poesis artium antiquissima.
Li. 10. c. 1.

In art. poe. *Syluestres homines sacer interpresq́ Deorum*
Cædibus & victu fœdo deterruit Orpheus,

Dictus

Dictus ob hoc lenire tygres, rabidosq; leones. *Poeta elogium.*
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda
Ducere quò vellet. Fuit hæc sapientia quondam
Publica priuatis secernere, sacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.
Hic honor & nomen diuinis vatibus, atq;
Carminibus venit.

De Historiarum vsu & vtilitate.

CAP. XV.

QVVM historia, hoc est, rerum gestarum fida narratio non minus habeat vtilitatis, quàm oblectamenti, ac præter amœnitatem lectionis, vberrimum prudentiæ fructum adferat: par est, vt in hac se quisque studiosè exerceat. Quem autem vsum fructumque habeat historia, Titus Liuius sic obiter indicat, Hoc illud est præcipuè in cognitione rerum salutare ac frugiferum, Omnis te exempli documenta tanquam in illustri positá monumēto intueri, Inde tibi tuæq; Reip. quid imitere capias, inde fœdum inceptu, fœdum exitu quod vites. Sic quum quidam à Zenone sciscitaretur, qua quis ratione fœlix effici possit: si, inquit, in superiorem ætatem intendat oculos, hoc est, si maiorum res gestas, si veterum monumenta intueatur. Est enim historia, Cicerone teste, lux veritatis, temporū custos, vita & stabilimentum memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis, in qua omnia describūtur ornatè & copiosè, summaque, vt par est, fide, ac veraci rerum gestarnm narratione. Aperiunt autem sacra Biblia amplissimum historiarum campum, ac fusissimas rerum gestarum narrationes exhibēt, in quibus salutaria documenta, atque ad vitam instituendam

Vsus historia. *Ex Liuio historiæ cōmendatio.* *Zenonis de historia sententia.* *De Oratore.* *Ciceronis de historia iudicium.*

Biblia salutares historias exhibent. stituendam idonea exempla desumi possunt, quorum pleraque stupenda Dei iudicia oculis mentiq; obijciunt, & quemque nostrum commonefaciũt, quàm sit detestabilis Deo idololatria, ac diuini verbi contemptus, nullaq; affici erga ipsum reuerentia, atque aliunde conquirere salutis præsidia.

DE Comœdia.

CAP. XVI.

Comœdia Vsus. HISTORIAE affinis est Comœdia humanæ vitæ speculum, in quo quisque mores affectusque suos, atque expressam quotidianæ vitæ imaginem sub alterius persona perspicit, ac contemplatur, suaque vitia aut virtutes obseruat, iocondo genere, vt Cicero ait, eleganti, vrbano, ingenioso, faceto quo exercitij genere omnes ferè nationes in suo *Comicorũ licentia.* quæque idiomate vtuntur, magna nonnunquam licẽtia ac dicendi libertate, sic vt iuxta Horatium, libertas in vitiũ excidat, quòd in sectãdis vitijs plerumque sint acerbiores: neq; enim populares tantùm, atq; infimæ sortis homines notant, sed in frequentissimo Ciuitatis theatro Optimates ac viros primarios exagitant, rhythmisq; asperioribus per*Comœdia moderatio adhibenda.* stringunt. Qui si citra vllam contumeliam atque infamiæ labem, minusque seditiosis versibus tale quiddam moliantur, atque in illos tantùm, qui id sunt promeriti, linguas exacuant, tolerari posse videbitur, quò morbidi illi cõtacto hulcere resipiscãt, suiq; officij rationem habere meminerint. Belgæ hanc Comicam licentiam *Batamenten* vocant, vt Rhythmicos concentus & modulationes, quibus fabulam suam peragunt, *Rym oft Dichten*.

Quadam didicisse oportuit. Hæc autem oblectamenta atque ingeniorum amœnitates tempestiuè primisque annis didicisse oportet, prouectioribus non addiscere. nã floridæ ætati cõgruunt ista studia, quibus tamen maturior

ætas,

ætas, vbi superioribus annis ea degustârit, aliquando se oblectare ac reficere poterit.

Salutaria verò, quæque ad virtutem ac probitatem profutura sunt, non pudeat adulta, imò ne deuexa quidem atque inclinata ætate discere. ad ea enim consequenda nullum tempus vel serum, vel intempestiuum est, vt nec resiliendi à vitijs. *Nulla ætas ad discendum sera.*

De eloquendi dicendiq́ peritia, quæ nulli non, cuiuscunq́ sit idiomatis, vsui est & necessaria.

CAP. XVII.

RHETORICA siue ars Oratoria, cuius munus est aptè, distinctè, ornateque dicere, ac lectissimis verbis, grauibusque sententijs auditorum animos allicere atque inflammare, illis præcipuè vtilis & necessaria est, qui concionandi munus obeunt, qui Remp. administrant, ac Magistratus funguntur officio, aut in Consulari dignitate vel Prętorio ordine constituti sunt, qui in militari discordia ac castrensi fremitu, tumultuque populari, ac seditione ciuili versantur, quorum interest, atque autoritas exposcit, inconditæ multitudinis animos furore accensos, regere consilijs, ac maiestate verborum mitigare. Neque enim semper minis, terrore, vi, sæuitia, ferro, supplicijs coercendi subditi (nisi res cruenta remedia exposcat, sedandæ seditionis) sed placidis verbis, oratione medicata, vultuque ad grauitatem ac constantiam composito, ab improbis conatibus ad officium reuocandi. *Eloquẽtia quibus vsui.* *Eloquẽtia seditiones sopiuntur.*

Eadem prudentia ac dexteritate vti decet patremfamilias erga domesticos, & præceptores erga tumultuosi ingenij discipulos.

Ad

Ad quas disciplinas nobis aditum patefaciant humanitatis studia.

CAP. XVIII.

Literæ politiores, studia exornant.

CONFERVNT autem humanitatis studia, seu liberales disciplinæ, non solùm ad expoliẽdam linguam verborum lenocinijs, atque orationis illecebris, sed ad artes vitæ vtiles & necessarias, Physicam, Medicinam, Iurisprudentiam, & in qua præcipuè conquiescit, & solatia concipit humanus animus, Philosophiam non equidem humanam, sed cœlestem, qua, Christo duce, Dei cognitionem, amorem, fiduciam concipimus Omnes enim artes, in quibus se exercet humana industria, huc referri debent, atque in hunc scopũ dirigi. Non sunt hanc consequuti mundanæ sapientiæ professores, qui à veritate deuij, falsa pro veris, inania pro solidis, fucata pro sinceris, dubia pro certis, pro salutaribus noxia hominum mentibus ingerunt: quòd afflatu diuino sunt destituti.

Christi philosophia.

Tres disciplinæ potissimè vtiles.

Quum autem inter cæteras, tres potissimè sint disciplinæ, quæ non solùm professoribus decus & emolumentum adferunt (tametsi id non magnopere spectari debet) sed etiã popularibus vsui sunt, atque ad vitam commodè transigendam adiumento: quam amplecti velis, & cui natura sis appositus, maturè deliberandum. Theologia, hoc est, diuinarum rerum sciẽtia, afflatu Spiritus sancti prodita, mẽtem informat pietati, & qua ratione Deus coli debeat, ac quisque salutem consequi, demonstrat, quæ (modò purè tradatur) tanto post se interuallo reliquas artes relinquit, quanto sunt diuina humanis, solida caducis potiora. Huius scientiæ ea pars omnibus ad salutem consequendam est necessaria, quæ mentem fide imbuit operibus charitatis exornata, vt aliâs fusius sumus testati. Per hanc

Theologiæ vsus.

Quæ pars Theologiæ omnibus vtilis.

hanc enim, Christo duce, accessum aditumque habemus in vno Spiritu ad Patrem. Medicina praescripta frugalitate ac victus temperātia, rerumque salubrium vsu valetudini prospicit, ac morbis medetur. Hæc, Plutarcho teste, sic est de numero artium liberalium, vt politiæ splendore, iucunditate nulla sit inferior, Mercedem autem vberrimā confert sui studiosis, nempe præter rei familiaris amplificationem, corporis salubritatem, omnium rerum possessione præstantiorem. *Medicinæ Vsus.* *De tuend. Valetu.*

Quid autem quum oblectamenti, tum vtilitatis adferat herbarum contemplatio, earumq; virium cognitio, quid ex dissectione corporis humani mēbrorum, omniumque partium obseruatio, non facilè cuiquam persuaderi potest, nisi vsu & exercitatione id sit expertus. Iuris ciuilis prudentia summo semper in honore extitit, cuius munus est regere consilijs vrbes, fundare legibus, emendare iudicijs, *Amœna herbarum contemplatio.* *Iurisprudētiæ Vtilitas.*

Consulere in medium, ac rebus succurrere fessis,
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Quem ordinem si quis contemnendum putat, is, vt ait Cicero, reuellit non solùm vincula iudiciorum, sed etiam vtilitatis vitæque communis. Huius præsidio fulciri Remp. conspicimus, omniaque inter ciues & populares tranquilla præstari & pacata, idque sacratissimarum legum autoritate, qua Princeps ac magistratus iustitiam exercet, acceptaque à Deo potestate (vt Paulus testatur) maleficos ac facinorosos supplicio afficit, bonos tuetur. Quocirca vult Deus singularem honorem & obedientiam præstari Regibus, & qui Remp. administrant, modò æqua præcipiant, nec à verbo Dei aliena. *Pro Celio.* *Iurisprudētia Cicerone laudata.* *Ius ciuile Christo & Paulo probatum.* *Rom.13.*

Certo fixoq́ disciplinæ generi inhærendum.

CAP. XIX.

Certo disciplinæ generi inhærendum.

QVVM nonnullis ita allubescant amœniora studia, vt in ijs consenescant atque immoriantur, nec ad solidas disciplinas se conferant: consultum arbitror, vt qui frugem eruditionis percipere exoptat, nec oleum operamque perdidisse, id disciplinæ genus adsciscat, ad quod natura maximè sit idoneus, ne inuita Minerua, hoc est, repugnãte natura, ac sinistro Genio aliquid aggressus videatur: deinde eius artis studio, cui se addixit, sedulò incumbat, totoq́e impetu, ac summa contentione ad metam properet, quò decurso studiorum spatio, plenam perfectamque eruditionem (modò id obtineri queat) assequatur. Cætera verò studiorũ oblectamenta per interualla ac succisiuis horis, velut à labore respirans degustet, ea tamen lege, vt ad solitum munus pensumque diurnum se conferat, atque animus ad intermissa studia reuocetur.

Inuita Minerua nihil.

Indefeßè studijs insistendum.

Quæ studia & occupationes operosæ, ac minus frugiferæ, quæ noxiæ & perniciosæ.

CAP. XX.

CAVENDVM autem, quod in nonnullis disciplinis quidam factitant, ne magnũ studium multamque operam in res obscuras ac difficiles, easque non necessarias conferas, sed in rebus honestis, ac cognitione dignis, multum operæ curæque te ponere iure laudauerim. Occupãtur enim nonnulli quibusdam studijs, omnemque suam industriam in ijs collocant, quæ multum habent tædij, multumque anxietatis ac molestiæ, minimum verò laboris impensi fructum. Vt sunt curiosæ nimis obseruationes & astrorum iudicia ex Chaldaica

Infrugifera studia reijcienda.

daica vanitate petita, quibus freti professores te merarij, indubitanter pronunciant, quid cuique euenturum sit, quo fato natus, quis illi futurus rerum euentus, quem quisque habiturus succes sum, nunquam adhibita in consilium Dei prouidentia, cuius arbitrio mundum hunc vniuersum constat administrari. quorum temeritatem ac fortuitas prædictiones exagitat Esaias, atque illos irridet, qui ab ijs responsa petunt, atque ab huiusmodi impostoribus oracula sciscitantur. Sic enim illis insultat: Stent & saluent te Auspices cœli, qui contemplabantur sidera, & supputabant menses, vt ex ijs annunciarent ventura tibi. Similiter Hieremias, Iuxta vias gentium nolite discere, & à signis cœli nolite metuere, quæ timent gentes. quoniam leges populorum vanæ sunt, hoc est, apodixes, seu demonstrationes eorum fallaces sunt & futiles. Quibus verbis sacri vates non prorsus damnant aut explodunt Astrologiam, quæ suum habet vsum & vtilitatem, sed huiusmodi professoribus insultant, qui diuinationum fucis atque imposturis imperitæ plebi imponunt, ac credulæ turbæ fumos offundunt, inani rerum expectatione. His affines sunt vanitates Chiromanticæ, quæ inspectis manuum lineamentis mira nugantur: fumi atque imposturæ Alcumisticæ, quibus nugatores persuadent, se vertere rerum species, atque argentum & ænea quæque in aurum demutare; quibus accedunt artes ijs deteriores, Necromantia, qua mortuorum corpora è sepulchris exciri solent, atque ab ijs responsa peti, vt Phitonissam factitasse legimus, quæ vt Sauli gratificaretur, Samuelem ementita fictaque specie spectandum exhibet.

Astrologia quatenus exercenda.

Cap. 47. 44

Cap. 10.

Astrologia vanitas improbata prophetis.

Astrologia non prorsus exploденda.

Artes quæ damnosæ.

1. Reg. 28.

Huic affines sunt Hidromantia & Pyromantia, quæ per aquam & ignem perficitur: multæq; alias

præstigiæ Dæmonum, atque incantationes Magicæ, Ariolatio, Aruspicina, Augurium, Auspicium, hoc est, Diuinationes, & quæ ex inspectione extorum auiumque cantu ac garritu sumuntur præsagia.

Incantatio damnosa. Inter hæc maleficia ac veneficas artes refero, quibus etiam in Belgica nonnullæ Stryges ac Sagæ vicinorũ armentis atque ouillo pecori detrimẽta damnaque inferunt, atque illis Dæmonum ministerio lac ac butyrum depeculantur, messésq; & vineta depopulantur, ac conterunt. Quin & maribus virile robur eripiunt, ac velut emasculatos ad congressum Genialem reddunt impotentes atque inualidos: quod mihi aliquando questi sunt viri robusti ac lacertosi, qui se deplorabant in eunuchos ac spadones degenerasse magno suo pudore, vxorumque damno, quibus ego medelam atque amuleta adferre studui, admotis herbis, quæ ad tales præstigias, Dei munere efficaces sunt & præsentaneæ.

Huiusmodi aũt fascinationibus fatigare ingenium, non solùm superuacaneum & inutile, sed etiam exitiale & damnosum. nam legibus diuinis & humanis morte plectuntur, atque ad palum alligati, ignitis fascibus exuruntur, qui maleficas vllas artes Cacodæmonum opera exercent. *Deut.* 18. Qua aũt ratione incantamenta abigenda, expugnandaque sint, in calce libri iudicabimus, vbi de Maiestate nominis Iesu tractabitur, ne hic ordo atque orationis series interrumpatur.

Non minus animo mentiq; prospiciendum, quàm corpori.

CAP. XXI.

Cultus animo & cor. QVVM autem homo ex corpore & anima cõstet & conflatus sit, omni prouidentia vtriusque partis

partis incolumitati inuigilandum. Anima potissima hominis pars est, Corpus animæ domicilium. Illius imperio, huius seruitio ac ministerio magis vtimur. Vtriusque igitur non segniter habenda ratio. Si enim damus operam, ne ædes nostræ palustres sint & vliginosæ, ne tectum & culmina pluuiæ ventisque exposita rimis fathiscant, ne deniq; vestes ac tegumenta situ obducta, minusque ventilata, tineis blattisque scateant: quanto magis corpori prospicere par est? cuius vitia animum quoque per consensum ac lege consortij afficiunt, atq; vltro citroque commeant. Nam *pori imperandus.* *Simile à rebus domesticis.*

——————Corpus onustum *Horat.*
Externis vitijs, animum quoq; prægrauat vnà,
Atq; affigit humo diuinæ particulam auræ.

Cui illud Sapiētis affine, Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, ac sensum deprimit, multa cogitantem.

Corpori itaque aliquid tribuendum, cuius fulturis (vt Plinius ait) animus ipse sustentatur. Obseruauit id Paulus, qui Timotheo interdicta aqua, *1. Timot. 5.* moderatū vini vsum præscripsit, quo fulciret stomachum, atque in Euangelij propagatione esset alacrior. Corpus enim inculpatè constitutum, animo commodius subseruit, nec menti in altissimarum rerum contemplatione officit, aut est oneri.

In primis autem menti prospicere, illique cultum adferre conuenit, quod nulla re efficitur melius, quàm firma ac stabili in Deum fiducia, quæ in certissimam immortalitatis spem hominem erigit, atque animo metum mortisque formidinem eximit. Vt autem cibus corpori alimentū: ita Dei *Anima pabulum.* verbum pabulum ac fomentum animo, quo vno concipitur in mente pax & tranquillitas, qua nihil homini in huius vitæ cursu optabilius, aut expetendum magis. Quanto autem diuexētur angore,

Impij inquieti. ac mentis inquietudine impij, quàm sæuam experiantur animi carnificinam facinorosi, etiam externus habitus corporis indicat. Est enim nequitia vltrix sui sic, vt quam semel occupauit mētem, nunquam securam esse patiatur, sed continenter perturbationibus exagitet. Quod etiam Esaias eleganti similitudine ab æstu, marinisq; fluctibus desumpta expressit, Impij cor tanquam mare exæstuat, & redundant fluctus eius in lutum & conculcationem, hoc est, mens illorum, qui sceleribus contaminati sunt, & nequitijs polluti, tumultuosa est, turbulenta, inquieta. Cui verò vita suauis esse possit & iucunda, aut animus tranquillus & placidus, qui corpus circumfert fœdissimis morbis inquinatum, & mentem obscœnis vndique vitijs obsitam & deformatam? Quamobrem quum magña malorum pars à vitiosis animi affectibus emergat, omnibus modis ijs absistendum, ne quid incommodi corpus ab ijs concipiat. Pari cura & studio istud à morbis vindicandum, ne à corpore in animum aliquid labis aut contagionis transferri contingat. Quum enim humores praui ac vitiosi cerebro tetros fumos inferant, ad multa mala mentem impellunt atque incitant.

Cap. 57.

Affectus vitiosi menti officiunt.

Humores praui mentem obnubilant.

Qua ratione corpori subueniendum, vt inculpata valetudine subsistat.

C A P. XXII.

Vtilis frugalitas. SANITATEM tuetur, ac morbos propulsat frugalitas ac victus temperantia, adhibita earum rerum moderatione, quę ad stabiliendam valetudinem, viresque firmandas sunt necessariæ.

Artis Medi. 85. Appellantur autem istæ Galeno, causæ conseruatrices, quòd habitum corporis conseruare sint idoneæ, modò ijs commodè atque oportunè vtamur:

mur: Recentiores, res non naturales vocant, non quòd præter naturam existant, sed quoniam extra corpus constitutæ, nec nobis, vt humores insitæ, v- su effectuque naturam eiusque facultates incommodo aliquo afficiant, si sinistrè parumque aptè adhibeantur. Huiusmodi sunt circumfusus nobis aer, cibus & potus, somnus & vigilia, repletio, inanitio, affectus motusque animi, quorum quodque corpus humanum ad sui conseruationem ac tutelam exigit. Quoniam autem potissima sanitatis pars in salubri diæta consistit, studiosè obseruandum, quid in ea corpori vel prosit vel officiat. *Res quæ valetudinē cōferunt.*

Et quum non minus fœda sit, quàm noxia ac perniciosa valetudini ingluuies, tantum cibi & potionis sumendum, quantum naturæ necessitas exigit, vtque vires corporis alantur, non opprimantur.

Est enim victus moderatiò in omni studiorum, magnarumque rerum occupatione, in perferendis elucubrandi laboribus, in obeundis munijs publicis vtilis cumprimis & necessaria. Ea siquidem valetudinem firmam constituit, ea spiritus cùm animales tum vitales, qui cerebro & cordi asscripti sunt, alacres reddit atq; erectos, ita, vt quæ quisq; mente conceperit, expeditè, nullaque molestia perficiat atque exequatur. Luxu autem atque intemperantia vitæ acciri morbos, impediri studia, honestas omnes cogitationes flaccescere, non progredi lucubrationes, labescere mentis alacritatem, vigorem animi extingui, hominesq; ignauos effici, inertes, socordes, somniculosos, nec ad res vllas præclaras eniti, quotidiana exempla demonstrant. Quocirca qui studio literarum se addixit, atque eruditionem affectat, ita moderetur rebus suis, ne quid pro cupiditatis arbitrio fiat, sed appetitus rationi pareat, omniaque ad vsum vitæ ac *Moderatio victus studiosis vtilis.*

Christus frugalitatē imperat. naturæ necessitatem referat. Exigit idipsum à suis professoribus Christus, eosque huiusmodi verbis ad temperantiam reuocat, Videte nequando corda vestra grauentur crapula & ebrietate, atque huius vitæ curis, subitoq́; vobis ingruat ille dies. tanquam laqueus enim superueniet in omnes, qui sedent super faciem totius terræ. Qua concione infigit hominum animis sobrietatem, atque excutit rerum terrenarum amorem, in eoque negotio illos persistere vult ad extremum vsque vitæ diem, nequid deterius illis obueniat. Scitum est illud Cornelij Celsi, Vbi ad cibum ventum est, nūquam vtilis nimia satietas, sæpè inutilis nimia abstinentia. neque ex satietate fames, nec ex fame satietas, & immodica ingurgitatio idonea. Quamobrem inconsultè faciunt, qui post pridianas epulas ac symposia mensasque Geniales postridie immodica inedia se macerant ita, vt defectu animique deliquio nonnunquam corripiantur, atque odoriferis reficiendi sint. Alij à ieiunio atque antecedentis diei inedia affluentius, quàm par est, cibo potuque se onerant, adeò, vt nisi relaxentur, disrumpi videantur.

Luc.21.

Lib.1.

Vitanda satietas.

Liberalius aliquando accumbendum. Liberalius autem nōnunquam cœnare, ac cum æqualibus tempestiuis conuiuijs se reficere, nihil habet vitij, nullaque ratione improbari meretur, modò omnia moderatè perficiantur, atque intra mediocritatem, intra temperantiæ limites consistant. Huiusmodi enim laxamētis discutitur mœror & mœstitia, quæ ex nimia intensione menti nebulam ac caliginem offundit, ipsosque studiosos extenuatis exhaustisque spiritibus melancholicos efficit, tetricos, taciturnos, morosos, atque ab omni sodalitate, ab omni consuetudine ciuili alienos: qui affectus à philomusis, virisque politicis, ac literarum candidatis alienissimi esse debent.

Cibos ex Dei liberalitate ac munificentia, magna gratitudine ac gratiarum actione sumendos.

CAP. XXIII.

QVONIAM aũt ex Dei munificentia rebus creatis affatim ac cumulatè fruimur, omniaque à mundi exordio in vsum ac cõmoditatem hominũ cõsecrata sunt: in ipso statim mẽsæ accubitu, antequam manũ patinæ, aut alimentis admoueri contingat, in vniuersitatis Opificem erigẽda mens est, atq; alacri viuidaq; precatione impetrãdum, vt ea, quæ sumpturi sumus, nobis per fidẽ salutaria efficiat, atque ad alendũ fouẽdumq; corpus efficacia. neque enim in edulijs atq; obsonijs nutriendi vis cõsistit ac vegetãdi potẽtia, sed in verbo Dei, quod tali virtute illa imbuit. Quocirca ad Deũ omnia referenda sunt. Sic præter Paulum Prudentius commonstrat, à quo victus vitæq; subsidia peti, aut sperari debeant, nẽpe à Deo patre, à quo per Christum omnia consequimur. Sic enim preces eò dirigit, *In cibo, Deũ agnoscatur munificentia.* *A Deo cibus nutriendi vim obtinet.* *1. Tim. 4. Rom. 14. 1. Cor. 9.*

Christe prius genitore potens,
Huc nitido precor intuitu
Flecte salutiferam faciem,
Fronte serenus & irradia,
Nominis vt sub honore tui
Has epulas liceat capere.
Te sine dulce nihil Domine,
Nec iuuat ore quid appetere.
Pocula ni prius atq; cibos
Christe tuus fauor imbuerit,
Omnia sanctificante fide.
Fercula nostra Deum sapiant,
Christus & influat in patinas,
Seria, ludicra, verba, iocos,
Denique quod sumus atque agimus
Trina superna regat Pietas.

Cathimer lib. Prudentij hymnus, in mensa accubitu.

Matth. 26. Mar. 14. Instauratis cibo viribus ad gratiarum actionem Christi exemplo nos incitat. nam Seruator absoluta cœna non, nisi hymno dicto, à mensa se subduxit, quò agnoscamus, ab opulenta largaque Dei manu omnia proficisci, atque eius munere nobis esse salutaria. Sic autem gratiarum actionem prosequitur,

Prudentij gratiarum actio.

Pastis visceribus, ciboq; sumpto,
Quem lex corporis imbecilla poscit,
Laudem lingua Deo patri rependat.
Sic nos muneribus tuis refecti,
Largitor Deus omnium bonorum,
Grates reddimus, & sacramus hymnos.

Sunt huius generis complures precandi formulæ apud probatissimos autores, atque etiam in Biblijs eiaculationes passim obuiæ: verùm nulla ad impetrandum efficacior, quàm quæ à Christo præscripta est. *Matth. 6* *Luc. 11.* Huc enim referri debet, atque ab hoc fonte promanat, quidquid vel petitur, vel mente concipitur. Constat illa quidem verborum paucitate, ac sex septémue concisa membris, sed quæ tam sit fœcunda refertaque mysterijs, vt omnia in se complectatur, quæ vel ad Dei gloriam, vel nostram necessitatem vsumque spectant, vel etiam proximi emolumentum.

Quomodo hospitalitatis habenda ratio.

CAP. XXIIII.

Hospites fouendi. *Rom. 12.* *1. Tim. 3.* *Tit. 1.* *1 Pet. 4.* *Hebr. 13.*

QVOD ad conuiuarum hospitumque rationem attinet, aut illorum, qui symposia ac comessationes alterius sumptu captant & venantur, prudentem ac circumspectum quemque esse decet. Primùm hospitalitatem, quam præter cæteros Apostoli collaudant, ac Paulus in Episcopo exigit, cuiq; curæ esse par est, ac modestis ciuibus ædium vestibula ac cœnaculorum aditus patefactos. Est enim

enim, Cicerone teste, cumprimis decorum hominum illustrium domos patere illustribus hospitibus. In quo humanitatis officio, vt vitetur ambitio atque ostentatio, apparatus, personarumque respectus, Christus conuocari voluit inopes atque egestate oppressos, nulla spe redituri muneris aut impensi beneficij compensatione, nisi à patre cœlesti, qui omnia cum fœnore refundit. Verùm quum sint impudentes quidam atque attritæ frontis, qui deuorato pudore ac verecundia vltro se conuiuijs ingerunt, beneque pasti nonnunquam insalutato hospite tacitè se subducunt: conuiuarum discrimen delectumque habendum censeo sic, vt modesti admittantur ac frugales: gurgites verò, liguritores, helluones, pamphagi, mensarumque asseclæ, qui præter heri voluntatem impudenter irrumpunt, atque vltro se ingerunt, occlusis foribus arcendi sunt, aut ciuilitate quadam ablegandi, vel si id obtineri nequeat, obijciendæ ijs in cœnaculo asscriptæ insigniores aliquot sententiæ, ac scitè dicta, quæ illos officij sui commonefaciant, in quem vsum, cùm alia, tum istud in triclinio postibus affigi potest, illisque spectandum exhiberi, quo pudore suffusi meminerint decori.

Inopum habēda ratio. *Lucæ 14.*

Hospitum habendus delectus.

Vis conuiua meæ accubare mensæ?
Hæc serua paradoxa: Neminem nec
Dentatis salibus, nec inuido ore
Suggilla, appositis cibis palatum
Apta. Quem nequeas probare nolis
Nec traducere, nec calumniari.
Aequales cyathos caue propines.
Frontis pone minas seueritoris.
Et profer Veneres, iocos, lepores,
Grates solue Deo. Hospiti repende
Quod non messuit in suo nouali.
Hæc fac, si cupias bis esse gratus.

Carmē conuiuale elegans.

Non

Prouerbiũ conuiuale. Non autem negligendam hospitum consuetudinem, ac conseruanda humanitatis atque amicitiæ iura, Prouerbium indicat, Salem & mensam ne prætereas. Quum enim veteres vltro citroque inter se conuiuia agitarent, huiusmodi symbolis fouebant, alebantque semel initam amicitiam, atque illam communi mensa constabilierunt. Quocirca antiquitus proditionis ac perfidiæ insimulari solent, qui Salem & Mensam essent prætergressi, hoc est, Amicitiæ tesserã cõfregissent, ac violassent fœdus intimamq; vitæ necessitudinẽ, qua sale & pane inter se erant deuincti, atque eiusdem mensæ participes. Ad hoc symbolũ spectat Dauidis illa querimonia, qua Christi personam referens, amicum ac familiarem proditionis ac perfidiæ insimulat, idque honesti specie ac simulato fictoque pietatis prætextu. Sic autem cum illo expostulat. Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, cui fidebam, & qui mecum edebat panes, hoc est, conuictor erat, mensæque eiusdem consors, extulit super me supplantationem. Tolerari, inquit, posset, ac minus indignè ferri, si quis hostis denũciato per feciales bello, aperto Marte me esset aggressus: at illum mihi fraudes, dolos, insidias struere, atque aduersum me ceruices erigere, calceque petere, quicum mihi intercessit intima familiaritas, ac solitus sum arcana omnia communicare, intoleranda res est, & quæ perferri nequeat. Sic Christus huiusmodi facti indignatione commotus, Qui edebat, inquit, mecum panem, is sustulit aduersum me calcaneum suum, hoc est, hostis domesticus, quo nullus perniciosior, clancularijs ac clandestinis me consilijs opprimere meditatur. metaphora sumpta ab amicis, in speciem primaque fronte blandis, sed insidiosis, menteque venenata, qui latenter hominem feriunt, ac postico calcem impingunt sic, vt quis malum intulerit,

Psalm. 40. *Ioan. 13.* *Dauidis locus explicatus.*

lerit, obseruari nequeat, Belgæ prouerbiali figura *Prouerbiũ* Auersa cuspide ferire dictitant, hoc est, nō à fron- *in insidiose*-te, sed à tergo atque auersa corporis parte, *Van sos.* *bachten, ende met de cromme pyke steken.* Huic affinis alia Dauidis expostulatio, qua queritur, ab illo sibi inferri damna, cuius summa familiaritate vsus est, atque arctissimo amicitiæ fœdere coniunctus sit, vt omnium consiliorum fuerit particeps, & tanquam intimus ac primarius amicus secretorum conscius. Sic autem rei atrocitatem exagitat, Quoniam si inimicus maledixisset mihi, sustinuissem vtique. Et si, qui me oderant, erexissent se contra me, abscondissem me forsitan ab eis. Sed tu homo vnanimis, dux meus, & notus meus, qui simul dulces mecum capiebas cibos, & in domo Dei versati sumus cum consensu, &c. Versus sunt pathetici, hoc est, pleni affectibus, quibus se grauiter magnaque indignatione ferre declarat, quòd qui hactenus fidi amici speciem prebuit, infestissimum esse hostem experiatur, ac latenter taciteque perniciem moliri. Quò autem graphicè depingat exprimatque hominem versipellem & subdolum, qui specie quadam assimulatę amicitiæ ac virtutis, vultu, oculis, sermone, blandiatur amico, quum intus in eius perniciem virus & venena foueat, hoc ad perfidiæ crimen adijcit, Mitiora sunt butyro verba oris illius, quū in corde eius instruatur bellum, Molliores sunt sermones illius oleo, quum sint re ipsa gladij & iacula. Qua similitudine designat fucatos ac malitiosos amicos, qui aliud in pectore clausum habent, aliud in lingua promptum, quique altera manu panem ostentant, altera lapidem ferunt. Cuius proditionis specimen exhibuit Iudas Iscariotes, & post hunc plerique alij, qui ab ipso edocti sunt, ac fraudulenta exempla sumpserunt.

Psalm.54.

Dauidis locus explicatus.

Simile ab oleo & butyro.

De

De rei familiaris ac domesticæ cura, eiusq́ administratione.

CAP. XXV.

Rei domesticæ procuratio. QVOD ad Oeconomicam, hoc est, rei familiaris administrationem attinet, quæ, Cicerone teste, ministra est ac famula corporis: in ea stabilienda ornandaq́; quemque industrium esse decet ac prudentem sic, vt eius amplificatio ad vsum vitæ necessarium, ad commoditatem, ad ornatum referatur, non ad luxum ac delicias, non ad sumptuosas mensas atque immodicos ferculorum apparatus, quæ opes, quamlibet immensas, exhauriunt atque attenuant. *Ciborũ apparatus vitandus.* Quocirca in exornando conuiuio mensaque instruenda præ cæteris obseruanda frugalitas ac victus moderatio, omniaque cuitanda gulæ ac libidinis incitamẽta, denique bellaria delicatiora, quæ ferè secundis mensis inferri solent cibo satiatis, quò denuò edendi cupiditas incitetur. *Ephe.5.* Hæc profusio vitæque luxus præter id, quod facultates imminuat, ac morbos pariat, etiam vbi vino incaluerunt, luxuriæ fomenta ministrat, ac lumbos incitat, partesque abditas atque obscœnas tentigine afficit, qua prurire incipiunt, atque, vt Apostoli verbo vtar, vri, hoc est, potentius ad Venerem incitari. *1.Cor.7.* *Rom.13.* Quamobrem Paulus nihil pro cupiditatum arbitrio fieri vult, sed omnia ad necessitatem vsumque naturæ referri, non ad luxum ac voluptatem, corpori mentique æquè damnosam. Nemo aũt ita obsurdescit ad naturæ sensum, vt corpus suum exosum habere sustineat, quin, vt Paulus ait, enutrit ac fouet illud, vt Christus Ecclesiam. *Ephe.5.* Quo exemplo inuitat Apostolus maritos, vt vxores suas ament, eamq́; curam adhibere studeant, quam quisque suo corpori adhibet, atque illis præstet, quod Christus Ecclesiæ sponsæ vnicè adamatæ præstitit.

præſtitit. Cæterùm in rei familiaris adminiſtratione ac ſtabilienda firmandaq; re domeſtica nequid illa detrimenti patiatur, ita omnia moderanda ſunt, ne vel prodigi aut profuſi hominis nomen incurras, aut plus ſatis parci, aridi, tenacis.

Conſeruatur quidem res familiaris parſimonia, eaq; augeſcit, & incrementa concipit: verùm non in eam anguſtiam illa contrahi debet, vt defraudes Genium, ac te tuoſque inedia conficias: quod ſordidi quidam opulenti factitant, rurſus ne, vt decoctores aſſolēt, parta profundas, ac patrimonia diſſipes, a'citiſque aliquot huius notæ ac farinæ sodalibus, qui ad hæc perficienda exhortantur, ac claſſicum canunt, abligurias. Vt autem iuxta Terentium, Neceſſe eſt ſumptum faciat, qui quærit lucrum: ita iuxta Plautum, Non poteſt cōſtare quęſtus, ſi illum ſumptus ſuperat. Quam ſententiam Belgæ ita efferunt: *Stelt ♁ teringhe naer ♁ neringhe.* Quo indicat, ita moderandum ſumptibus, ne immodica profuſione rem domeſticam imminui contingat, ſed æqualis ac par ſit cenſus expenſique ratio. Quocirca induſtrij Patrisfamilias officium eſt, pro tempore velut ex promptuaria cella quædam depromere, & quum res poſcit, recondere. Et enim, vt habet Prouerbium, Sera in fundo parſimonia. Non eſt aūt à noſtro inſtituto, nec à Reip. commodo, ac rerū domeſticarum cōſeruatione aliena lex, quam Amaſis Aegyptiorum rex promulgauit, Soloni Athenienſiū Legiſlatori etiā vſurpata, qua cautū eſt, teſte Herodoto, vt populares atq; inquilini ſingulis annis apud prouinciarū Præſides demonſtrarent, vnde viuerent, & qua re ſibi victum cōpararent. qui id proferre nō poſſent, nec teſtarētur, ſe legitimè viuere, morte plectèrētur. Qua edicti ſeueritate coercere voluit otioſos, ne ad latrocinia, ac prædationes illis pateret aditus: quò ferè deue-

Modus rebus adhibendus.

Prouerbiū frugalitatem commendans.

Damnoſa eſt ſera parſimonia.

Lib. 3. Euterpe.

Lex Amaſis contra otioſos.

deueniunt, quibus alea, ſcortis, compotationibus paterna hæreditas decocta eſt, ac funditus exhauſtum patrimonium. Ex his emerſiſſe opinor apud Corinthios, Legem ſumptuariam contra prodigos, & qui ſuas facultates temerè profundunt, aut ſumptuoſius magiſque effusè conuiuantur, quàm res familiaris ác prouentus annuus exigit. Quam quum Diphilus apud Athenæum referat, ac Latinis verſibus expreſſerit Eraſmus, de omni diſciplinarum genere optimè meritus, non grauabor adſcribere, quò Magiſtratus rationem modumq́; ineat, qua effici poſſit, vt Ciuitates ac ſuburbana prędia minus infeſtentur, ac violentis graſſatoribus, qui interdiu ac noctu facultates quietaſq́ue hominum poſſeſſiones diripiūt, ac corpora immaniter excruciát, niſi confeſtim theſaurum profe- rant. His autem verſibus exprimitur legis huius ſententia,

Lib. 6.

Lex ſumptuaria Corinthiorū.

Hoc lege cautum eſt hic apud Corinthios,
Si quempiam obſonare ſemper ſplendidè
Videmus, hunc rogamus, vnde viuat, &
Quid faciat operis: Si facultates habet,
Vt reditus harum ſoluere expenſas queat,
Perpetimur illum perfrui ſuis bonis.
Si forte ſumptus ſuperat ea, quæ poßidet,
Prohibemus huic, ne faciat hoc in poſterum.
Ni pareat, iam plectitur mulcta graui.
Sin ſumptuosè viuit is, qui nil habet,
Tradunt eum tortoribus. Proh Hercules!
Nec enim licet vitam abſq; malo vllo degere,
Talem ſcias, ſed eſt neceſſe aut noctibus
Abigere prædam, aut fodere muros ædium,
Aut hæc patrantum iungier commercio.
Aut in foro agere Sycophantam, aut perfidum
Præbere teſtem. Nos genus hoc mortalium
Eijcimus hac ex vrbe, velut purgamina.

Non

Non minus seuerus est officiorum exactor Paulus Apostolus, qui præcipit, vt ignaui atque otiosi excusso veterno, operam manuarijs opificijs impendant, quibus se & domesticos alant: quod tam rigidè obseruari voluit, vt ijs alimenta denegaret, qui non insisterent labori, atque ad constabiliendam rem familiarẽ essent intenti, sed tanquam fuci, qui apum laboribus & mellificationi insidiantur, ex aliena liberalitate & munificentia viuerent, atque otiarentur, nullo opere, nisi rerum curiositate occupati. Ad hanc disciplinam ac censoriam seueritatem Paulus etiam fures reuocat, qui aliena compilant ac depeculantur, quos non solùm commonefacit, vt ab aliorum opibus manus abstineãt, sed quæ honesto labore parta & conquisita sunt, egenis subleuandis impendant. ita siquid labis aut maculæ contractum sit ex re aliqua infami & pudenda, bonis operibus ac liberalitate in tenuiores elui potest: quale exemplum editum est in Zacheo, qui fœnore parta distribuit egenis. Hac enim ratione efficitur, vt anteactæ vitæ errores & vitia virtutis compensatione oblitterentur, mutatis scilicet in diuersum affectibus, exutaq; inolita naturæ prauitate ac vitiosa consuetudine.

2. Thessa 3. *Paulus ignauos extimulat ad industriã.* *Pauli ad fures admonitio.* *Ephe.4.* *Luc.19.*

Somni & vigiliæ moderatio.

C A P. XXVI.

STVDIOSIS virisque politicis inter cætera habenda somni & vigiliæ ratio. Hęc enim si moderata sint, & tempestiuè adhibeantur, plurimũ commoditatis adferunt in stabilienda firmandaq; valetudine. nam præter id, quòd corpus alacre præstant & vegetum, tum mentem quoque reddunt ad obeunda quæuis munia ac functiones erectiorem. Somnus autem immoderatus atque immodicus,

Somni & vigiliæ moderatio.

dicus stupidos reddit homines, ignauos, socordes, obliuiosos, & qui non facilè emergant, atq; ad præclaras vllas artes enitantur. Quocirca huiusmodi cõditionis homines ad exercitationes, ac subeũdos labores excitãdi, quò torporẽ veternumq; excutiãt, atque aliquid libero homine dignum meditẽtur.

Sõnus meridianus quando nociuus.

Quod ad meridianum diurnumque somnum spectat, non consulo, vt iuuentus illi assuescat, nisi lassitudo ex æstu ac labore contracta, vires afflixerit, aut nox pridiana intempestiuis vel vigilijs vel symposijs transacta sit. tunc enim citra incommodum admitti potest meridiatio, aliás memoriam labefactat, mentemque obnubilat, & præter capitis grauedinem, oculis caliginẽ adfert, præsertim vbi cibo oppleti decumbunt. quibus hoc quoque accedit incommodi, quòd sopore excusso nauseabundi sint atque oscitent, passisque brachijs pandiculentur, hoc est, membra quaquauersum distendant, diffuso vndique per corpus vaporum cõcursu, ex languida quadam affectione & febrili rigore, quem *Vvanlust* nostrates vocant, Latini veteres Helucum. Quæ vox designat vel à crapula vel meridiano somno nauseantes ac flaccidos, quiq; subinde ad oscitandum impelluntur.

Pandicula ri quid sit.

Helucus nauseosus affectus.

Meridiatio senibus commoda.

Senes verò & qui in ætate matura consistunt, tutò meridiari possunt, hoc est, prandio absoluto, modò nõ nihil interualli intercedat, se somno dedere, præsertim æstiuis mensibus, cœloque feruido. quæ aeris intemperies homines somnolentos efficit, quo tempore ea commoditas captanda est, vel in sedili collocato corpore, vel in culcitrã composito, capite sublimius pauloque erectius in puluinum inclinato. Tali enim somni laxamẽto spiritus cùm naturales, tum vitales, à quibus spiritus animalis, qui cerebro insidet, fomenta concipit, instaurantur ac reuiuiscunt.

Vigilia

Vigilia autem intẽpestiua cùm omni ætati noxia, tum iuuentuti nocentissima, vt etiam inedia, quorum vtrunq; cerebro siccitatem adfert, ac præter phrenesim & delirium, quod inducit, totum corpus aridum efficit, squallidũ, strigosum. Quod si immodica vigilia, vel inedia, vel intempestiua lucubratione, aut etiam nimio labore, aut immoderata Venere vires attritæ sint, ac spiritus exhausti, consumptoque succo vitali macies contracta, humido alimento ac somnificis potionibus vires reficiendæ, quales sunt lactuca, spinachia, maluæ effectu par, atriplex, buglossus, & quæ vulgò borago dicitur, semen papaueris recentis, nympheæ flores, vulgò nenuphar, vel lilium aquaticum & palustre, Batauí seu Hollandi *plompen* vocant, *oft Water-lelien*, quibus accedunt violarum flosculi, nuclei pini, amygdala dulcia, pistacea seu fistici, ordei cremor, vuæ & passæ, & Corinthiacæ illæ minutis acinis, vinaceis immunes, dactyli seu palmulæ, mala Medica seu corticis citri zaccaro aut melle conditi. ijs enim natiuus ac vitalis humor reficitur, ac cerebrum mentis sedes velut rossido humentique vapore perfunditur, ac suaui halitu irrigatur, ex quo emergit somnus placidus, ac quies minus turbulenta, aut tumultuosa. Quod si quis sit natura somnolentior, nec illi incalescat animus ad res vllas præclaras, continenter exercitationi ac labori insistat, vitet cibos omnes frigidæ humentisque facultatis, eosque assumat, qui vi calorifica humores superuacaneos; in quibus consistit somni causa, exiccant: quales sunt hyssopus, rosmarinus, saluia, origanum, amaracus, vulgò maiorana, cunila seu tymbra, brassica rubicunda, zinziber, piper, nux muscata, gariophyli, & pleraque alia, quæ cerebrum vaporoso ac fumido humore oppletum releuant, mentemque densis vaporibus obnubi-

Vigilia exsiccat.

Somnifica quæ cerebrum humectant.

Somnolentia vt excutiatur.

latam erigunt, atque ad concipiendas honestas cogitationes alacrem reddunt atque expeditam.

Quid adferat commodi vel incommodi repletio & inanitio, denique aluus vel astrictior, vel relaxior.

CAP. XXVII.

EADEM quoque alijs rebus, quæ valetudini vel prosunt vel officiunt, adhibenda moderatio: quales sunt repletio & inanitio, qua scilicet corpus cibo potuque reficitur, vel humoribus oppletum euacuatur. Vt autem frugalis esse debet, ac temperata studiosis virisque politicis victus ratio: ita non nimis tenuis & parca, ne spiritus extenuetur: quibus & id accuratè obseruandum, ne aluus sit adstrictior, aut plus iusto laxior. Vtrumque enim (si modum excesserit) valetudini æquè noxium. Si enim plus nimio profluat, ac sit citatior, corpus aridum reddit ac strigosum, somnique paucitatem infert, atque inducta cerebro siccitate, memoriam imminuit: sin verò nimium arescat ac sit coactior, memoriam obnubilat, atque oculis caliginem inducit, somniaque tumultuosa ac turbulenta efficit, crassis densisq; humoribus ad cerebrũ delatis. Quæ autem ventrem aluumque placidè molliunt, sunt violæ, lactuca, spinacia, atriplex maluæ congeneres, quam veteribus in eum vsum commendatam Martialis indicat,

Moderatio cibo adhibenda.

Ventrem quæ laxãt.

Herbæ quæ aluum lubricã præstant.

Exoneraturas aluum mihi Villica maluas
Attulit, & varias, quas habet hortus opes.

His accedunt buglossus, & quæ vulgò borago dicitur, cheraphilum vel gingidium, vulgò *keruel*, beta, blitum, pruna Damascena, vuæ passæ & Corinthiacæ minutis acinis, mora, ficus. Medicamentosa quę id præstant, sunt Mercurialis, fumaria, polypodium,

lypodium, ſenna, Rhabarbaron, carthamus, epithimus, caſſia, manna, ſeu mel aerium concretū. nam ſcamonea, tripolium ſeu turbit, mezereon, &c. vires deijciunt. quocirca non niſi validis ea exhibentur, quum malo nodo malus quærēdus ſit cuneus. Si autem venter magis lubricus eſt, quàm valetudini commodum, ſiſti poteſt crebro vſu menthæ rubicundæ, & quæ in officinis paſſim obuia eſt, ex ea confecta mellagine vel ſyropo. Ventrem quoque adſtringunt ac corroborant cotonea tenera lanugine mala, & quicquid ex ijs conficitur, roſæ rubentes. ijs accedunt meſpila, antequam vliginem ſint perpeſſa ac teneręſcant, corna lapidoſo quidem intus nucleo, ſed non inſuaui inſipidoque ſapore, eoque acido atque adſtringente, Rhus Ponticum, noſtrates Ribes vocant, quod appetentiā mirè excitat, ac nauſeam diſcutit, ipſique ſtomacho retinendi cibi vires confert, pręſertim æſtiuis menſibus, vbi bilioſus humor aluum proluit, ac fluxum prouocat, in quem vſum ſuccus eius ſaccaro concretus, quem Rob Auicenna vocat, præſentaneus. nam aluum plus nimio profluentem cohibet, atq; appetendi vires languidas erigit, cibique auiditatem excitat, vt etiam mala punica, vulgò granata, rubentibus intus atq; anguloſis acinis ſapore modò dulci, modò acido.

Quæ ventrē aſtringunt.

Rob quid Auicennæ.

Studioſis viriſq; politicis ſæpius meatus, per quos excrementa deferuntur, expurgandos.

C A P. XXVIII.

NON fruſtra Deus humani corporis opifex tot meatus ac vias expurgandis humoribus proluendiſque excrementis condidit, ne ſcilicet ex horum redundantia obrui hominem, atque ęmanantibus ab ijs vaporibus ſuffocari contingat. Sic caput per

Meatus expurgantur excremētis deſtinati.

nares, aures, palatū se emungit atq; exonerat screatu ac sternutamento: Pectus & pulmo per vocalem arteriam tussi pituitam elicit: Stomachus seu ventriculus vomitu ac ructibus sentinam exhaurit: Intestina per aluum se expurgant, ac postico emissis flatibus à sordibus feculentis cloacā proluunt: Renes & vesica per meatus ductusque vrinarios lotiū deriuant: Corporis autem superficies per cutem porosam, ac multis minutisque foraminibus peruiam fuligines ac sudoriferos halitus discutit. Quocirca cùm corpus inculpatè cōsistere nequeat, nisi singulæ partes benè constitutæ sint, suoq; officio citra offensam fungantur: dāda cumprimis opera, ne quis error aut intēperies suboriatur, quæ organorum actionem vel vitiet vel reddat deteriorem. horum enim ministerio mens ipsa vtitur, ac res præclaras perficit. Si morbus aliquis infestat, si caput grauedine tentatur, si pituita molesta est, si calculus aut stranguria, seu vrinæ stillicidium vexat, si caligo ac lippitudo oculos vitiat, si manus aut pedes articulari morbo tentantur,

Horat. in Arte. *Si mala quem scabies, aut morbus regius vrget,*

minus expeditè sua munia ac functiones obit aut exequitur humanus animus. Quò mihi consultò facere videntur, qui valetudinis rationem habere curant, ac corpus eiusque partes ab omnibus excremētis purgatiores efficere. Sic enim mens ipsa magis nitescit, atque ad quasuis actiones redditur accommodatior. Magna mortalium pars neglecto omni cultu, nec obseruata valetudinis ratione, opibus inhiat, ac studio comparandi conquirendique est intenta, quum tamen Sanitas sit auro potior, nec vlla res animi tranquillitate optabilior. Confirmat id versibus hisce Horatius,

Valetudo auro potior.

Lib. 1. epist. 12.

Si ventri bene, si lateri est, pedibusq; tuis: nil
Diuitiæ poterunt regales addere maius.

Non domus, aut fundus, non æris aceruus, & auri
Aegroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas.

Et quò quemque ad frugalem & moderatũ rerum vsum reuocaret, subijcit,

_______________ *Valeat possessor oportet,* *Li..1.ep.2.*
Si comportatis rebus benè cogitat vti.

Hebræus Sapiens per omnia huius verbis sic consonat, Præstat pauperem esse sanum, & firma valetudine, quàm diuitem malè affecto corpore. Sanitas & bona habitudo est omni auro præstantior, & validum corpus immensis opibus. Nullæ meliores sunt diuitiæ, quàm sanitas corporis, nec vllum oblectamentum maius, quàm animi lætitia & gaudium cordis. Quòcirca non est metienda felicitas opum affluentia, aut prospero rerum successu, sed corporis mentisque inculpata sanitate. Ille enim demum & viuit & valet, qui horum commoditate inoffensè fruitur. *Eccle.30.* *Sap.4.*

Præcepta salubria non minus animo, quàm corpori idonea.

C A P. X X I X.

TRIA ferũtur vulgò saluberrima, quæ quemque obseruare par est, Vesci citra saturitatem, Non refugere laborem, Naturæ semen cõseruare. Quibus opposui totidem insaluberrima, quæ præter morbos, prematurã senectam accelerant, morteque properata homines conficiunt, Crapula distendi, Ignauia torpescere, Immodica Venere eneruari. Quum enim frugalitas, profligata ingluuie, salubre corpus constituat, Exercitatio, excusso otio atque ignauia, idipsum agile reddit & expeditum, tum si ab equino genere documenta sumere liceat, *Rebus naturæ modus adhibendus.*

Virg lib.3. Georg.

Nulla magis animi vires industria firmat,
Quàm Venerem & cæci stimulos auertere Amoris.

Senectus, amor, & Venus indecora.

Siquidem intemperans ac libidinosa adolescentia effœtū corpus senectuti tradit. Quocirca quum in adolescentia, tum maximè in senectute moderandum cupiditatibus, ac luxuriæ præcludēdi aditus, quæ vt iuuentuti turpis: ita, Cicerone teste, senectuti fœdissima ac maximè indecora. Vt enim in bello ac castris opus est viribus, opus agilitate, opus robore tolerandis, ferendisque laboribus: ita in amore ac præstanda Venere vires exiguntur ad subeundos nocturnos labores, ad deuoranda matrimonij tædia, ad perferendos vxoris procacis atque imperiosæ mores. Quamobrē nec senibus bellum, nec amor conuenit, quòd vtraque res multas circumferat difficultates, molestias, incommoda, ad quæ senescens ætas impar est, atque ijs perferendis inidonea. Expressit id eleganti carmine Ouidius,

Lib 1. Amor. eleg. 9.

Militat omnis amans, & habet sua castra Cupido.
Attice, crede mihi, militat omnis amans.
Quæ bello est habilis, Veneri quoq; conuenit ætas.
Turpe senex miles, turpe senilis amor.
Militia species amor est, discedite segnes.
Non sunt hæc timidis signa tuenda viris.
Nox & hiems, longæq; via, sæuiq; labores
Mollibus ijs castris & dolor omnis adest.

Quis autem non perspicit, quàm sit indecorum, exoletum, rugosumque senem iuuenili more oscula figere, atque in amplexus proruere? quum ad peragendos Hymenæos sit inhabilis. Sic rectè Sophocles, qui ætate confecta, à quodam interrogatus, vteretúrne rebus Venereis: Dij meliora, inquit, libenter verò istinc tanquam à domino agresti & furioso profugi.

Existima-

Existimationis ac famæ habenda ratio.

CAP. XXX.

MODIS omnibus efficere studeas, vt tui ciues optimam de te opinionem concipiant, tuæq; existimationi ac nomini laudabile testimonium deferant, denique præclarè de te sentiant, atque honorificè loquantur. Nec obseruare pudeat, qua persuasione populares tui erga te sint imbuti, quo animo affecti. Negligere enim quid de se quisq; sentiat, aut loquatur, non solùm, vt Cicero ait, arrogantis est, sed etiam dissoluti. Sic Christus sciscitatus legitur ab Apostolis, quam opinionem de illo conciperet promiscua multitudo, quos rumores de ipso spargerent, quid deniq; de Messia ipsi sibi persuaderent, non ambitionis aliquo, aut gloriæ aucupio, sed vt periculum faceret, an auditis tot salutaribus concionibus, conspectisque tot miraculis, sublimius ac magnificentius de illo, quàm vulgus sentirent. itaque hoc percontatus est, quò ab ijs eliceret solidam professionem fidei, atque exploraret, quantum profecissent in doctrina cœlesti, quæ nihil habet fuci aut vanitatis, nihil fallacię vel imposturæ, vt calumniati sunt Pharisæi; sed prorsus salutaris est & sincera, ab ipsa veritate, ipsoque iamdudum expectato Seruatore Dei filio prolata. Quod cùm Petrus summi Patris afflatu omnium nomine exertè esset professus, atque indubitanter pronuntiasset Iesum omnis salutis autorem, illiusque fiducia genus humanum redemptionem consequi, Christus Petri professionem diuinitus illi inspiratam collaudauit, eamq; immobili fundamento innixam cõfirmat, inuictam fore & inexpugnabilem. In quauis actione, omnibusque dictis ac factis memineris decori, & quid maximè deceat. id enim honestatis ratio exigit: vnde scitum est Pro-

Famæ habenda ratio.

Lib. 1. Offi.

Matth. 16.

Christus auram popularē non captauit.

Professio fides.

Decori habēda ratio.

uerbium, Caput artis est decere, quod facias, hoc est, quod naturæ sit aptum, atque ingenio moribusque conueniens, *Dat ✓ Wel ✓oeght ende betaemt.* Compendiaria atque expedita via est ad solidam gloriam, si te talem præstes, qualis haberi velis, quod obiter monet Horatius:

Qua ratione affectanda gloria.

Lib.1 epist. 17. *Tu rectè viues, si curas esse quod audis.*

hoc est, quod diceris, & quod de te ciues ac populares testificantur. qui si te virum probum atq; integrum existimant, rectè quidem, modò ne ijs fucum facias, nec imponas honesti specie, vt personati quidam histriones, qui primo intuitu spectatæ probitatis apparent, quum versipelles sint atque improbi.

Pers. Sat. 5. ———— *Nam fronte politi*
Astutam vapido seruant sub pectore vulpem.

Silentij tutum præmium.

Memineris duas præcipuas esse virtutes, quibus adolescentes potissimè solent commendari, Fidem & Taciturnitatem: quibus si accedat Pudor amabilis pubertatis color, quem candore suffusus rubor velut ornatus quidam commendat: nihil ad decus ingenuitatis ac modestiæ accedere potest magis fauorabile aut gratiosum. Quisquis autem hac indole, ijs adolescentiæ ornamentis destitutus est, aut horum iacturam fecerit, perditus & profligatus censeri solet, summaque improbitate atque impudentia insignitus. Quocirca non prorsus aliena à vero hæc sententia,

Ego illum perijsse puto, cui quidem perijt pudor.

Pudor adolescentes cõmendat.

Commendat enim suprà quàm dici queat, adolescentes pudor & verecundia adeò, vt non temerè ad frugem deueniant, aut aliquam de se virtutis aut probitatis spem polliceantur, in quibus nulla elucet aut se profert pudoris significatio. Sic Diogenes quum adolescentem quendam pudore suffusum conspiceret, atque erubescere: Confide, inquit,

Ingenuitatis argumentum.

quit, fili, huiuſmodi eſt virtutis, probitatis, modeſtiæ color Similiter cùm apud Terentium Mitio optimam ſpem de filio conciperet, Erubuit, inquit, ſalua res eſt. Eſt autem innocentiæ argumentum ac teſtificatio, pudor & cõfeſſio, ſiquando deprehenſa eſt in ijs, quæ non deſtinata malitia commiſit: Nequitiæ autem impudentia atque obſtinatio. Nec enim verentur iuuenes quidam confidentiſſimi, viros etiam graues inconniuentibus, fixiſque oculis obtueri, ac denegare factum, etiam ſi id palam ſit, nec inficiari queat. Vt autem ſine inuidia laudem inuenias, & amicos pares, Aſſueſces, vt Comicus ait, omnes perferre ac perpeti. *Confidẽtia vitioſa.*

Ter. Andr. Act. I. Sce. I.

Quibuſcum verſaris, atq; vnà te ijs dedere,
Eorum, modò honeſta ſint, obſequi ſtudijs,
Aduerſus nemini, nunquam te præponens illi.

Eſt enim generoſæ mentis & modeſti animi argumentum, Plurimum facere, minimum de ſeipſo loqui, vt Iugurtha apud Saluſtium factitauit, ſecùs quàm Thraſones ac iactabundi milites, qui ſe inſolenter efferunt, ſuaque facinora magnifica oſtentatione prædicant. Quum autem nulli non ſit odioſa ventoſa iactatio, nemo ſibi de ingenio, eruditione, opibus blandiatur, ſuaque munera ambitiosè prædicet, ſed ita actiones ſuas moderetur, vt ſubmiſsè ac modeſtè de ſe ſentiat ac loquatur, ne, vt Paulus ait, alios deſpicere ac faſtidire videatur. Commonefacit idipſum, præter alia his verſibus Horatius: *Iactantia odioſa.* *Rom. 12.*

Li. I. epiſt. 19.

Arcanum neq; tu ſcrutaberis illius vnquam,
Commiſſumq; teges & vino tortus & ira,
Nec tua laudabis ſtudia, aut aliena reprendes.

Nunquam in animum induxeris, vt alienæ calamitati inſultes, ne inimici quidem, ſed cõdoleſcas potius, eiuſque ſortem commiſeratione dignam deputes. *Calamitoſis nõ inſultandum.*

deputes. Illæ enim sunt vices rerum humanarum, vt multi ex summa felicitate, atque amplissima rerum possessione, ad inopiam ac miserandos casus deuoluantur, funestumque ac luctuosum exitum nonnunquam sortiantur. Rursus alij ex infimo loco ac miseranda seruitute ad opes, ad honores, ad dignitates & imperia prouehuntur. Quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris. Ad hanc enim amussim exigi vult omnes nostras actiones ac studia Christus, cùm inquit: Omnia quæcunque volueritis vt faciant vobis homines, sic & vos illis facite, hoc est, præstate cuique honorem, decus, subsidium, cæteraque humanitatis officia, quæ quisque sibi exhiberi velit. Ne sis in proferendo sermone præceps, temerarius, inconsideratus, deniq; efficito, ne lingua mentem præcurrat, aut effutias per iugulum redituras voces, quæ aliquando recoquendæ sunt. Sunt enim multi, quibuscum versamur, lubricæ fidei, ac silentij minus tenaces, qui non solum quæ incautius cuiquam exciderunt, eliminant, sed obtrectatione ac calũnijs existimationi ac famæ proximi officiunt, labemq; aspergunt. Quocirca Horatius salubri consilio quemque instruit,

Eccles. 10. *Matt. 7.* *Præcipitantia lingua improbanda.*

Protinus vt moneam, siquid monitoris eges tu,
Quid de quoq; viro, & cui dicas, sæpe videto.
Percontatorem fugito. nam garrulus idem est,
Nec retinent patulæ commissa fideliter aures.
Et semel emissum volat irreuocabile verbum.

Epist. 17.

Quibus versibus quemque commonefacit, vt cõsideratè ac parcè de alijs loquatur, nec quidquã temerè effutiat, quod illi aliquãdo fraudi esse posset, atque aliquid detrimenti adferat: denique Coricæos atque exploratores obseruandos, qui omnibus se sodalitijs ingerunt, ac subodorantur, quod ad Censores ac Criticos deferant, ita vt nemini tutum sit, de vlla re mutire, nec liceat in tanta temporum

Futilitas damnosa. Verspiert.

porum infelicitate palam & exertè profiteri, quæ mens dictat, suadet ratio, etiamsi veritati ac sinceræ religioni sint consentanea, idque metu delatorum, quibus etiam præmia atque honores decernuntur, quo magis oculatos auritosque se præbeant in explorandi negotio infami cumprimis ac detestando, vt quos etiam exosos habent, qui illorum vtuntur ministerio. Placet enim nõnullis proditio ac delatio: sed ijs eius rei artifices inuisi sunt, licet officium, quod præstant, pro tempore sit gratum. nam illos vt lubricæ fidei suspectos habent. Testatũ fecit id Augustus Cæsar, apud quem cùm insolentius sua merita iactaret Rhymirales Thracum rex: Proditionem, inquit, amo: proditorem detestor. Sic, vt Iulius Capitolinus refert, ab imperatore Antonio Pio quadruplatores extincti sunt, hoc est, id genus hominum, quod ex accusatione quartam bonorum partem consequi solet. Belgæ huiusmodi conditionis homines *Aenbringers* vocant, qui eò magis inuisi sunt summis pariter atq; infimis, quòd in dictis factisque omnia exasperẽt, & quàm pro rei veritate, faciunt atrociora. Quocirca Marcus philosophus imperator calũnijs quadruplatorum intercessit, apposita falsis delatoribus infamiæ nota. Saturio parasitus apud Plautum infame ducit ac detestabile, quadruplaturam exercere, ac mauult parasitando pascere ventrem ex maiorum suorum instituto, quàm quadruplatorem agere, atque huiusmodi ratione ditescere, bonisque aliorum ac vitæ inhiare. Quanquam id genus officiorum non magnam laudem mereatur apud cordatos, qui non patiuntur sibi à parasitis atque assentatoribus auriculas assui, illorumq; blandimentis ac lenocinijs mentem eripi.

Corycæi, Vulgo Verspiers obseruandi.

Quadruplatores omnibus odiosi.

Augusti dictũ de proditione.

Marcus Imperator.

Capitolinus.

In Persa.

Parasitus delatore minus noxius.

Lauda-

Laudabilis dißidiorum pacificatio.

CAP. XXXI.

Contentiones sopiendæ. SIQVID simultatis ac contentionis inter vllos ciues aut consodales inciderit, probi viri officium est, pro virili illud sopire, offensiones diluere, diffidia, ne acerbius incrudescan cõponere, dirimere lites & controuersias, sedare discordias, sarcire concordiam, pacem inter contentiosos ac dissidentes conciliare, fidumq; ac sedulum pacificatorem se hominum altercationibus offerre Quod humanitatis officium non minima beatitudinis parte collocat Seruator, qui huius rei studiosos filiorũ Dei elogio condecorat. *Matth. 5. Pacificator laudẽ meretur.* Ab hac & plerisq; alijs virtutibus, quibus charitas, hoc est, studium de omnibus benè merendi ornatur, alienissimi sunt turbulenti quidam ac tumultuosi homines, quibus cùm odiosa sit atque inimica omnis pacificatio, prauitate quadam animi omnia perturbant, rebusq; exhulceratis non medentur, nec fomenta adhibent, sed exasperant, atque, vt habet Prouerbiũ, Oleum flammæ adijciunt, etiam cùm reges ac principes irritari contingit, *Regum animus irritabilis.* quorum animus natura generosus ac ferox magis magisqe illorum malesanis consilijs accenditur atque inflammatur: quo hominum genere nihil detestabilius, aut execrandum magis, pręsertim vbi religionis negotium agitur, à quo decet omnes vitiosos affectus esse remotissimos: ne asperitate ac sæuitia alienari potius hominũ animos à studio pietatis, quàm lenitate allici contingat. Siue enim veterem cõsuetudinem stabilire visum sit, siue sublatis erroribus, qui sensim irrepserũt, aliquid innouare, ac religionem ad fontem reuocare; omnia iudicio ac sano consilio perfici debent, adhibita ratione, ordine ac modo, nequid tumultus exoriatur, vt superiore anno in Belgica euenit, in

nit, in qua distractis in diuersas partes ciuium animis, Religio vi & armis propagari cœpta est, quæ res funestum exitum est consecuta. Delatore non minus damnosus obtrectator virulentus, qui probris, conuicijs, calumnijs, contumelijs immerenti perniciem adfert, ac lingua venenata cõficit. quod genus hominum his versibus & notat, & vitãdum Horatius præcipit, *Obtrectatio fugienda.* *Lib. Ser. 1. Saty. 4.*

——— Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit alio culpante, solutos
Qui captat risus hominum, famamq; dicacis,
Fingere qui non visa potest, commissa tacere
Qui nequit, hic niger est, hunc tu Romane caueto.

His affinis est illa Solomonis admonitio, Remoue à te os prauum, & labia detrahentia procul sint à te. Et paulò inferius, Cũ detractoribus ne commiscearis, quoniam repentè consurget perditio eorum. Fuisse autem spectatissimis viris inuisam ac detestatam obtrectandi rabiẽ, sacri scriptores passim testantur, ipsique Augustino adeò odiosam, vt Carmen hoc in cœnaculo affixum, obtrectatoribus obijceret, eoque ijs os obturaret, *Prouer. 4.* *Prouer. 24.* *Eccl. 10.* *Exod. 22.* *Psalm. 70. 100.* *Ezech. 22.* *Iacob 4.* *Rom. 1.*

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
Aut quem delectat lubrica verba loqui,
Aut plenus cyathis lepidos fatigare sodales:
Hanc mensam vetitam nouerit esse sibi.

Carmen Augustino vsurpatũ.

Hac enim ratione illos ablegauit à suo conuictu ac contubernio, qui aut ingluuie, aut maledicẽdi studio delectantur, vel etiam impudicos obscœnosq; sermones mensæ inferunt.

Nemo insolescat rebus prosperis, nec deijciatur aduersis, sed Dei se prouidentia fulciat.

C A P. XXXII.

QVVM in humana vita nihil sit stabile ac diuturnum, nec omnia semper vno tenore, ac continuata

nuata perpetuaque serie decurrant, sed vicissitudine quadam nunc felicia blandiantur, nunc mutatis rebus premant aduersa: ea constantia atque æquabilitate stabilienda mens est, vt non insolescas rebus prosperis, aut deijciaris, aut succumbas aduersis, sed quocunque res humanæ se inclinant (vt leui aliquando momento assolet) semper Dei verbo, eiusque prouidentia te fulcias, cuius arbitrio mundum hunc administrari constat, eiusque voluntate omnia perfici, ad quam omnis euentus, successusque prosperi & aduersi referri debẽt, non ad fortunæ inconstantiam ac temeritatem. Absit enim, vt qui Dei scientia ac cognitione sunt imbuti, aliquid casu aut fortuitu fieri sibi persuadeant, quum præcipua rerum omnium causa in Deum sit referenda.

Stabilitas laudata.

Prouidẽtia Dei fulciẽda mens.

Fortunæ vocabulum Christianis explosum.

Vitanda curiositas.

CAP. XXXIII.

ALIENARVM rerũ ne sis curiosus obseruator: sed in hoc sedulò incumbas, vt tuam vitam corrigas potius, quàm insecteris aut obserues alienam. Paulus quoque Apóstolus sedulò cuique inculcat, ne foris intentos habeat oculos, sed se oculatum ac vigilantem præbeat in rebus domesticis, ac attentè obseruet, nequid committatur, quód ab exteris meritò possit improbari. Alienas autem res ac negotia, quæ ad nos non attinent, non vult magnoperè cuiquam curæ esse, aut anxiè obseruari, etiam siquid erroris commissum sit. Sunt enim nonnulli à professione Christiana adeò alieni, vt sana consilia respuant, illosque habeant exosos, quorum opera ad saniorem mentem reuocentur: vt morbidi ac ficosi quidam, qui salutarem fidumque medicum despiciunt, ac malunt in vitiosis humoribus sordescere, quàm medelam salutiferam admittere.

Obseruatiõ alienæ rei improbatur.

1. Corint. 5.

Simile à medicis.

Quocircà

Quocirca quum non ſemper conſultum ſit, omnibus ſe negotijs immiſcere, nec expediat, in alienis rebus eſſe curioſum, Belgæ ſententiam hanc prouerbialem Ardelionibus obijciunt, *Luttel onderWins maect Veel Vreedt*, hoc eſt, Plurimum ſibi parat tranquillitatis, qui alienis negotijs ſe non ingerit. Hinc Paulus Theſſalonicenſes ad proprias occupationes & negotia reuocat, nec patitur illos in alienis rebus eſſe curioſos. Mirum autem eſt, quàm ſint perſpicaces plerique in exterorum negotijs, quàm oculati in excutiendis obſeruandiſque rebus alienis, quum ſua negligant, totaque mente ac cogitatione foris peregrinentur; quum domi vt Lamiæ cæcutiant, ac ſint talpa magis cæci.

Alienis negotijs nō te immiſceas.

1. Theſſ.4.

Foris oculati, domi caci.

Sic nemo in ſeſe tentat deſcendere, nemo:
Sed præcedenti ſpectatur mantica tergo. — *Perſ.Sat.4.*

Quales præter Perſium, etiam Horatius perſtringit, — *Ser.1.Sa 3.*

Quum tua prauideas oculis mala lippus inunctis:
Cur in amicorum vitijs tam cernis acutum,
Quàm aut aquila aut ſerpens Epidaurius?
——————— *Denique te ipſum.*
Concute, num tibi quid vitiorum inſeuerit olim
Natura, aut etiam conſuetudo mala, namque
Neglectis vrenda Filix innaſcitur agris.

Cæcus amor ſui deteſtandus.

Quum autem hoc philautiæ vitium magnum humanæ menti cæcitatem adferat, eamque nebulam animo offundat, vt multi vitijs ſuis blandiantur: Chriſtus acerbè in illos inuehitur, qui in aliorum vitam ac mores potius, quàm in ſuos defigant oculos, & qui feſtucam, hoc eſt, minutiſſima, nulliuſque momenti errata curioſius obſeruant, eaque exagitant in immenſum, quum trabem, hoc eſt, craſſiſſima vitia ſua nec obſeruent, nec excutiant.

Matth.7.
Luca 6.
Prouerbiū explicatū de feſtuca ac trabe in oculis.

In vestitu moderatio.

CAP. XXXIIII.

Vsus rerũ spectādus. VT autem in apparatu conuiuij spectanda fru galitas, ac victus temperantia: ita quoque in vestitu ac cultu corporis eadem habenda moderatio sic, vt nihil ad luxum vanamq; ostentationem, sed omnia ad naturæ necessitatem, vsumque vitæ ac commoditatem referantur, quibus si accedat decor & ornatus, non prorsus exquisitus, omnia tolerari posse video. Quum autem sexus fœmineus *Fœmina cultus auida.* præ cæteris expoliri comique gestiat, ac decentius ornari, quò venustatem formæq; gratiam sibi conciliet, Petrus Apostolus matronas commonefacit, *1. Pet. 3.* ne immodicos sumptus impendant mundo muliebri, ne crispis intortisque crinibus, non auro, gemmis, torquibus, armillis se oculis spectantium exponant, sed habitu modesto, cultuque sobrio ac minus operoso maritis suis gratificentur, illorumque fauorem ac beneuolentiam captent, vt veteres *Gene. 16.* illæ Heroinæ Rachel, Sara, Rebecca, Susanna fa- *Profusio vitanda.* ctitabant. Multos autem noui & nostra & auorum memoria, qui sumptuoso vestitu eoque subinde ascitis exoticis quibusdam formis renouato, denique operoso ferculorum apparatu ad mendicitatem atq; inopiam redacti sunt, irrisi etiam ab illis, qui ipsis ad profundendum patrimonium fuerunt adiumento, & qui dolis, technis, fraude, fallacijs, captionibus ab ijs aliquot corraserant adeò, vt ne teruncium quidem impenderent subleuandis miseris, quos ad xenodochium redegerant, & extremam rerum penuriam. Cæterùm quum tot passim conspiciantur prodigi ac decoctores, rerumq; suarum profusi, atque alieni appetentes: nulli mi- *Aes alienũ conflatum.* rum videri debet, tam multos passim obuios obæratos, atque ære alieno oppressos, non solùm plebeios

beios ac populares, sed proceres etiam aulicos & heroes gestamine Regio insignitos, qui defraudatis nonnunquam pupillis ac viduis, à quibus pecunia corrosa est, nulli quidquam numerant, ne viui quidem, nedum mortui, quum plus, quàm animam habeant oppigneratam, ac creditoribus obnoxiam ita, vt mox ab extincto corpore omnia eorum bona præconis voci subijciantur, ac creditores de præferentia decertent.

Nemo sortem sibi designatam despiciat.

C A P. XXXV.

EA sorte ac conditione, quæ tibi in hac vitę statione atque orbis huius theatro obtigit, contentus esto, eamque pro tempore moderatè feras ac toleranter, quamcunq; etiam personam sustineas, quo loco, quóue ordine ac statu consistas. Exigit tale quiddam à Corinthijs Paulus inducto in concionem ingenui ac serui, circumcisi ac præputiati, nupti innuptique exemplo, ac singulos hortatur, vt æquo animo sortem suam perferant, nec ob vllam vitæ conditionem à suscepta semel religione Christiana deficiant. Esse enim, vt apud Timotheum profert, vberem magnumque quæstum pietatem cum animo sua sorte contento. Sunt autem nonnulli, quos quum conditionis suæ pœniteat, ac status, in quo versantur, sit pertæsum, illum immutari exoptant, atque in alium magis idoneum transferri. quod si ex animi sententia, aut pro voluntate obtineri nequeat, aut non prorsus expediat, non est, quòd se macerent, aut mœrore contabescant, sed omnia placidè ferant ac sedatè, nec Deo rerum omnium moderatori repugnent, aut obloquantur, qui singulari sua prouidentia mundum hunc administrat, rebusque humanis optimè consulit,

Sua cuiq; sors placeat.

1. Cor. 7.

Quisq; in sua vocatione consistat.

1 Tim. 6.

Inconstantia improbatur.

Deus rerum moderator.

non solùm, vt Cicero ait, vniuersis, sed singulis.
Psalm. 32. Quod etiam Dauid multis locis inculcat, tum pręcipuè, quum inquit, qui fingit sigillatim corda hominum, qui intelligit omnia opera eorum. Quocirca hoc persuasum esse cuique decet, Deũ rerum omnium esse moderatorem, ac nihil non geri eius arbitrio, nutu, voluntate, denique obseruare, qualis quisque sit, quid agat, quid committat, qua mente, quo affectu ac pietate religionem colat, quid cuique expediat, aut sit salutare. Quamobrem si quando non omnia votis nostris respondent, atq; optata nos frustrantur, quisque tamen in sua vocatione, quam illi assignauit Deus, subsistat, donec fauor & benignitas summi patris aliud de rebus il-
4. Reg. 20. lius statuat. Ipse enim pro voluntatis suæ imperio
Esa. 38. vices rerum humanarum mutat, atque ordinem
Iosue 10. inuertit. Ipse erigit à sordibus abiectos, illosque il-
Psalm. 110. lustrat dignitate, honore, potentia. Ipse arrogantes atque elatos, fastuque turgidos deijcit, atque è fe-
Psalm. 112. licitatis solio deturbat. Ipse mulieres steriles & effœtas, fœcundas efficit, ac numerosa prole gestientes. Quocirca quisque placidè suam sortem perferat melioris assequendæ spe ac fiducia, totusque Deo innitatur, atque in illo conquiescat, cui potissimùm rerum humanarum cura incũbit. Quò spe-
Esaiæ locus explicatus. ctat illud Esaiæ cap. 30. Hæc dicit Dominus Deus sanctus Israel, In silentio & spe erit fortitudo vestra, *suycht ende Verwacht.* Quibus verbis turbulentis & inquietis animis diffidentiam excutit, atque hortatur, vt ipsi tacitè ac securè expectent Dei opem ac subsidium. futurum enim, vt suo tempore consequantur, quod optant, modò ne diffidant illius promissis: tametsi autem aliquando serius auxiliatur, non frustratur tamen anhelantes auida sua spe atque expectatione. Quum autem Ho-
Ser. 1, *Sat.* 1. ratius rerum humanarũ obseruator curiosus perspexisset

ſpexiſſet homines in ratione atque inſtituto vitæ, quod ſemel eſſent amplexi, tam incõſtanter ac turbidè iactari, nec vllam illorum animis ineſſe firmitatem & conſtantiam, ſic vt ſuam quiſque conditionem faſtidiat, ac cum alterius immutare exoptet mercator, miles, agricola, iuriſperitus. Sic enim ſciſcitatur,

Qui fit Mecœnas, vt nemo quam ſibi ſortem
Seu ratio dederit, ſeu ſors obiecerit, illa
Contentus viuat, laudet diuerſa ſequentes? *Lib.1.Ser. Sat.1.*

Quod poſtmodū eleganti prouerbio proſequitur, ab armentis deſumpta Metaphora.

Optat ephippia bos piger, optat arare caballus. *Lib.1.epiſt. 14.*

Quo notat, humanis ingenijs inſitum, vt propriæ ſortis pœniteat, eamque cum aliena mutatam cupiat, & inexperta expertis ducat potiora. Huius inconſtantiæ ac leuitatis, qua mẽs fluctuat, rationem alio loco ſubijcit ex oblectatione ruris atque vrbis exorta altercatione. *Noſtri, noſmet pœnitet.* Alter enim res vrbanas populique frequentiam ac ſtrepitum laudabat, alter ſolitudinem ac res ruſticas, ſiluarumque amœnitates duxit potiores. Sic enim inter ſe diſceptant,

Rure ego viuentem, tu dicis in vrbe beatum. *Epiſt.14.*
Cui placet alterius, ſua nimirum eſt odio ſors.
Stultus vterq; locum immeritum cauſatur iniquè.
In culpa eſt animus, qui ſe non effugit vnquam.

Rectè mea quidem ſententia Poeta animum incuſat, atque omnem culpam in illius temeritatem atque inconſtantiam reijcit. *Animus inconſtantiæ cauſa.* Quum enim animus humanus affectibus, non ratione ducatur, ac non ſecus, quàm nauis æſtu mariniſque fluctibus, agitetur: omni momento in diuerſa rapitur, ac varias cogitationes concipit. *Simile ab æſtu maris.* quò fit, vt quodcunque vitę aut inſtituti genus amplectatur, non ſtabiliter in eo perſeueret, ſed identidem aliud quoddam meditetur, quod futurum ſperat commodius: cùm

ſtatus aut conditionis mutatio affectus non excutiat, aut curas eximat, vt quas non rebus, ſed animis hominum ineſſe conſtet. Siue enim ſolitudo in frequentiam cuique permutetur, aut paupertas in opulentiam rerumque omnium copiam transferatur, nihilo futurus eſt animus pacatior, quòd turbidos animi motus rationi minus obſequentes non exuat. Simile autem quiddam huiuſmodi hominibus euenit (vt Plutarchus & Baſilius teſtantur) quod iis, qui Oceano vaſtoque mari ſe committunt, vt in optatum aliquem portum proueliantur. illi enim non minus in magna, quàm parua naui nauſea, vertigine, vomitu affliguntur ſic, vt nec in hac aut illa iis remittatur vomendi deſiderium. quoniam bilis & pituitæ in corpore redundantia vtrobique illos comitatur. Sic in mutando vitæ inſtituto nemo cōſequitur animi tranquillitatem, niſi prorſus affectus excutiat, ac ratione omnes ſuas actiones moderetur. Vnde appoſitè Seneca, Primum argumentum compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere, ac ſecum morari. quocirca gaudeo, inquit, Lucili, te non diſcurrere aut diuagari. Nuſquam enim eſt, qui vbique eſt. Quamobrem nihil prodeſt mare traiicere, aut vrbes mutare, aut modò hāc, modò illam ſtationem conſectari. Si vis iſta, quibus vrgeris, effugere, non alibi ſis oportet, ſed alius, hoc eſt, mentem compone, affectus vitioſos excute, ratione, conſilio, prudentia omnes actiones tuas ac ſtudia moderare. Etenim, vt is ait,

De tranq. animi. *De vita ſolitaria.* *Simile ab iis, qui in mari iactātur.* *Ad Luciliū epiſt. 1.*

Cœlum non animū mutant, qui trans mare currunt.

Quid mētē ſtabiliat. Cæterùm aduerſus tumultuoſos affectus, qui animum in varias diuerſaſq; partes diſtrahunt, ita vt leui momēto à ſuſcepto conſilio reſiliat, verbo Dei eiuſque ſalutari doctrina depugnandum eſt. Hæc enim vagum ac palabundum animum, ſtabilem præſtat,

præstat, suaque sorte ac conditione contentum. sic vt eam nec deserat, nec fastidiat, aut alteri ambitiosè nimisque auidè inhiet.

Improborum consuetudinem ac familiaritatem vitandam.

C A P. XXXVI.

IMPROBORVM commercia vt pestem fugito. Sumuntur enim, vt testatur Seneca, à conuersatione mores, atque vt contagiones in corpus: ita vitia verbis in animum transiliunt, mentemq; contaminant. Sic vt non tam valetudini prosit aura salubrior, quàm animis parum firmis in bonorum contubernio versari. Documẽto sunt immanes ac feroces belluæ, quę consuetudine conuictuque hominum mansuescunt ac cicurantur. Quemadmodum & probitatis conditio, vt suos sectatores virtute imbuat, integrisq; moribus exornet: ita quoque improbitati ac nequitiæ insitum, vt suos cultores deprauet, ac vitijs contaminet. Quocirca Paulus Apostolus, ne quem abduci contingat à veritate, à salutis spe, à fiducia consequendę immortalitatis, à morum integritate; studiosè cōmonefacit pietatis cultores, ne eam opinionem mente concipiant, vt sibi persuadeant, nihil superesse hominis à morte, sed quidquid est huius opificij, prorsus vt muta pecora interire. quod impij atque à Deo alieni sedulò imprudentibus inculcant, ac pernicioso dogmate mentes dubias à salutari doctrina, à re certa ac minimę ambigua auertunt. Quamobrem modis omnibus adducit Christianos Apostolus ab illorū conuersatione, qui parum cautos subdola doctrina in errorem pertrahunt. sic enim, Menandri Senariolo exhortationem suam illustrat,

Li.3.de ira. *Probus quisque assuescat.* *1.Cor.15.* *Improbi vitandi.*

Corrumpunt bonos mores colloquia praua.

Linguam cohibendam non solùm ab obscœnis verbis, sed etiam otiosis.

CAP. XXXVII.

Matth 12. QVVM autē à Christo culpari audiamus verba otiosa, hoc est, infrugifera, superuacanea, friuola, futilia, quæq; nulla vel audientis vel proferētis vtilitate proferuntur sic, vt de ijs in die iudicij rationem sit exacturus: quantò magis, vt Paulus ait, detestādi sermones spurci & scurriles, obscœna festiuitas, facetiæ illiberales, vrbanitas indecora, quæ morū integritati impensè officiunt? deniq; scommata dētata, sermones mordaces, quæ cùm acrem sui memoriam in animo relinquant, atque aculeum, vt auolantes vespæ, infigant, odiorum ac simultatum fomenta ministrant sic, vt res aliquādo reciproca dicacitate ac figuratis obliquisque dicterijs vltro citroque retortis, in cruentum certamen deueniat, atque instigantibus nonnullis acerba odia irasque implacabiles suscitet, quæ intimo animo conceptæ, ac cordi tenacius impressæ, tum maximè recrudescunt, cùm obliteratæ atque expunctæ videbantur, penitusque obliuioni datæ. Displicent autem supra quàm dici queat, Paulo Apostolo dissidia, ac maledicendi rixandique rabies, ac studiosè commonefacit Galatas, vt ab ijs vitiosis ac deterrimis affectibus abstineant, nec patiantur inter se incrudescere morsus dentatos ac virulentos, nec vlla cōuicia aut obtrectandi libidinē, ne quum alter alterum arrodit, mordet, exagitat, alius alium belluarum ritu consumat ac dilaniet. Idipsum agit apud Corinthios, quos amanter per nomen Dei Iesu Christi ad mutuam concordiam inuitat, illosque hortatur, ne odijs ac simultatibus inter se diffideant, sed consentiant, sintque eadem mente, eadem sententia. Sumit hoc exemplum Paulus à Christo,

Otiosa verba quæ. *Ephe.* 5. *Sermo scurrilis vitandus.* *Dentati morsus vitandi.* *Cap* 5. 1. *Cor.* 1. *Simultates vitandæ.* *Ioan.* 15.

Christo, qui tot modis suis dilectionem ac charitatem mutuam inculcat, quæ vna est vinculum perfectionis, ac vna multarum legum. Nihil enim opus legum calcaribus, vbi exprompta est beneuolentia, atque erga proximum ardens suique prodiga Charitas. Quoniam autem ex incõtinentia linguæ, funestæ Tragœdiæ ac graues tumultus exoriri solent, præsertim cùm alter in alterum virus acerbitatis suæ euomit: salubriter Colossenses Paulus instituit, & quæ moderatio verbis adhibenda, obiter indicat, Sermo vester cum omni gratia sit sale conditus, vt obseruetis, qua ratione oporteat cuique respondere, hoc est, sermo non sit in lætitiam aut iocum effusior, ne in lasciuiam recidat: nec seuerus, asper, amarulentus, ne audientes offendat, abigat, alienet. Omnis oratio humanitatis gratiam resipiat, ac prudentiæ sale sit condita. Vnde etiam in Episcopis & ministris Ecclesiæ exigit mansuetudinem ac lenitatem, nec sustinet subditos obiurgari inclementius asperiusq; tractari. Quũ verò Paulus in omni actione vitæ, in dictis ac factis omnia ad decori atque honestatis amussim exigat ac metiatur, ipsaque linguæ intemperantia, præter obtrectationem & maledicentiam, præter calumniam & conuicia, turpitudine ac verborum obscœnitate sinceras purasque mentes inficiat: hæc quoque vitia animis hominũ eximere studet. Sic cùm linguam Ephesiorum format, ac mentem componit, Nullus, inquit, sermo spurcus, aut vitiosa oratio ex ore vestro prodeat, sed quæ bona est ad ædificationem, quoties opus est, vt det gratiam audientibus, hoc est, vt instruat auditores, vt aliquẽ fructum atque vtilitatem illis conferat. Et quoniam vitia omnia inter se connexa sunt, atque aliud ex alio pullulat, quò nihil mali in animis hominum resideat, Omnis, inquit, amarulentia, tumor, ira,

Coloss. 3.
Ephe. 4.
Cap. 4.
Lingua cohibenda.
Pauli salubris exhortatio.
1. Tim. 3.
Tit. 1.
Paulus in omnibus decorũ obseruari vult.
Cap. 4.
Vitium vnũ ex alio pullulat.

Beneuolentia alteri⁹ erga alterũ fouenda. odium, vociferatio, maledicentia tollatur à vobis cum omni nequitia. Estote autem alij in alios benigni, misericordes, condonantes vobis inuicem, quemadmodum & Deus per Christum condonauit vobis.

Cap.12. Idipsum etiam prolixè Romanis inculcat, ac præcipit, vt dilectio non sit simulata, vt odio prosequantur quod malum est, vt per fraternam charitatem ad mutuo diligendos sint propensi, vt honore alius alium præcedat, hoc est, in exhibendo subsidio ac præstando officio alius alium vincat, vt tempori se accommodent, vt spe se fulciant, vt

2 Corint.8. benè loquantur de ijs, qui illos insectãtur, nec ma-

Hebr.12. lè precentur, aut diris deuoueant, vt eodem animo alij in alios sint affecti, ne arroganter de se sentiãt, ne malum pro malo rependant, vt cedant iræ, nec seipsos vlciscantur, vt inimicum officijs pietatis obiutum ad redamandum inflamment. Hoc est

Deut.32. enim vrere aduersarium, ac carbones ignis coacer-

Prouer. 25. uare in caput illius. Quocirca inter alia, quæ fusè commemorat, par esse censet, vt quisque omnia humanitatis officia in omnes exerceat, aut singu-

Lib.1.offic. lis sit expositus. Multum enim, Cicerone teste, conciliat hominem homini affabilitas comitasque sermonis, atque obsequium, beneque merendi studium amicitiam parit stabilem ac diuturnam. quę cùm inter Ethnicos mutuum amorem foueat, illam decet esse ardentiorem in ijs, qui Christi fœdere sunt deuincti.

Humanitatis officijs inter se certent Christiani.

In verbis omniq; actione vitæ detestabilis fucus ac simulatio.

CAP. XXXVIII.

VERA semper proferre cõdiscas. Nam mentiri, perplexè, intricatè, confusè, titubanter, simulatè loqui, ac tergiuersari, seruile est, ac libero homine in-

ne indignum. Quocirca grauiter & seuerè Paulus Apostolus, Quæcunque sunt vera, quæcunque decora & honesta, quæcunque iusta, atque æquitati consentanea, quæcunque pura ac sincera, quæcunque ad alendam concordiam accommoda, quæcunque boni nominis, hoc est, laudabilem famam atque existimationem concilian t, siqua virtus, & siqua laus, hoc est, siquid virtuti coniunctum sit & laudabile: hæc cogitate, hoc est, hæc vobis cordi sint, hæc animis vestris continenter imprimite, hæc oculis assiduè obuersentur, hæc menti penitus infixa sint, eaque pro virili contendite assequi, ac vita moribusque exprimere: & Deus pacis erit vobiscum. Siquidem, vt idem ait, iis qui diligunt Deum, omnia adiumento sunt in bonum, hoc est, felicem successum consequuntur.

Philip 4. Pauli salubris exhortatio.

Rom. 8.

Philautia, hoc est, cæcus amor sui excutiendus, atq; inanis doctrinæ persuasio.

CAP. XXXIX.

QVVM non minimũ officiat studijs, eorumque progressum retardet, ac remoretur maturius concepta eruditionis opinio: cũprimis cauendum, ne vel in literarum studijs, vel quauis arte, quam tibi perdiscendã proponis, eam persuasionem mente concipias, vt illa te assequutum existimes, à quibus es remotior, aut quæ tibi sunt incognita parumque explorata. Sunt enim plerique philauti, hoc est, sui amantes, qui sibi de eruditione plaudũt ac blandiuntur, nec quidquam ad consummatam, vel doctrinam, vel pietatem deesse opinantur, atq; ad metam deuenisse se, quum vix medium iter sint emensi: quò efficitur, vt multa præclara ingenia rebus maximis destinata, nunquam ad summa deueniant. Quod cùm Fabio esset perspectum, hoc

Doctrinæ persuasio abolenda ex animo.

Lib. 1. c. 2.

hoc in primis à profeſſoribus exigit, vt aut ſint eruditi, aut ſe non eſſe agnoſcant. Nihil enim peius iјs, qui paulum aliquid vltro primas literas progreſſi, falſam ſcientiæ perſuaſionem induunt. nam & præcipiendi peritis cedere non dignantur, & iure quodam poteſtatis, quo hoc genus hominum intumeſcit, magno ſupercilio imperitiam ſuam alijs inculcant. Non deſunt etiam noſtra ætate, qui impudenter ad concionandi munus aſſiliunt, cùm in hac palæſtra ſint inexercitati, nec vllis inſtructi dicendi viribus, nulla rerũ cognitione imbuti, nulla ſacrarum literarum peritia inſtructi. Quò fit, vt auditores auidi nullo ſalutaris doctrinæ pabulo reficiantur, nulla concipiant verbi Dei ſolatia, nulla animæ fomenta, ſed tantùm meras nugas, atque aníles ſuperſtitiones imbibant. In eundem ordinem illos refero, qui nec ratione, nec experientia fulti, medendi prouinciam ſibi adſciſcunt, artemque medicam magno mortalium detrimento, aut valetudinis iactura exercent. Quum itaque tantum damni adferat fœcundis ingenijs inanis, ſuique oſtentatrix doctrinæ perſuaſio: modis omnibus enitendum ſtudioſis, qui ſolidam eruditionẽ affectant, vt adſcitis omnibus præſidijs ac ſtudiorum adminiculis ad ſumma properent, ſublata reiectaque omni adeptæ eruditionis opinione, adeò, vt ſi aliquò vſq; ſint progreſſi, non temerè ab incepto deſiſtant, aut pedem referãt, ſed tantiſper progrediãtur, dum metam attigerint, decurſoq; ſpatio palmam conſequantur, aut illi proximè aſſiſtant. Nunquam ſtulta illa & præclaris ingenijs damnoſa opinio mente concipiatur, aut animo inſideat, vt cùm adhuc in limine primoque aditu ac veſtibulo eruditionis conſiſtas, iam perfunctum te diſcendi munere exiſtimes, eaque aſſequutum, à quibus longo interuallo abſis, ac ſis remotior.

Ludimagiſtri imperiti.

Concionatores indocti.

Medici imperiti.

Opinio ſcientiæ tollenda.

motior. Ea enim persuasio hoc in animis hominum efficit, vt longè citra metam desideant, omniaque remissius agant, nec progrediantur, vt socordes & ignaui; qui cùm in stadio decurrant, non alacriter nec expeditè ad palmam properant, sed subinde respectantes restitant, palmamque sibi intercipi patiuntur, magno suo pudore & dedecore. Hac autem in re Pauli exemplum imitari par est, *Philip. 3.* qui in functione Apostolica atque illustranda propagandaque doctrina Euangelica, in qua omnium *Pauli locus elucidatus.* salus consistit, ingenuè quidem fatetur, se non assequutum, quod consectaretur, verùm nulla interposita mora aut cunctatione, viriliter cursum suum perficere, totoque conatu ac molimine iuxta prefixum scopum eniti ad supernæ vocationis palmam, hoc est, beatitudinem, quæ à Deo per Christum cuique proposita est, sic vt ipse quæcunque à tergo transmissa essent, quibusque perfunctus videbatur, obliuisceretur, nec ea prorsus in mentem reuocaret: ad ea verò alacriter totoque impetu se conferret, quæ à fronte essent, atque adhuc peragenda restarent, posthabitis reiectisque omnibus, quæ illum ad metam præfixam ac præmium immortalitatis properantem possent remorari. Huc spectat illa Christi concio, Nemo qui admota ma- *Luc. 9.* nu aratro post tergum respexerit, aptus est regno Dei. Qua similitudine desumpta ab arandi colen- *Christi salutaris concio.* dique agri industria, commonefacit suos, vt in salutis negotio, quod quisque est aggressus, ac semel arripuit, persistat ac progrediatur, donec summum sit assequutus, nec deflectat animum ad res fluxas ac caducas, aut ab incepto resiliat, aut aliorsum rapiatur: sed rem benè inchoatam perficiat. Damnosa est enim in re salutari ac seria tarditas ac procrastinatio, atque in suscepto negotio lentus progressus ac minus alacris. Paulus quoque huiusmodi *1. Cor. 9.*

itineri

itineri accincto non vult cursum impediri, vllamque moram inijci, exemplo desumpto ab ijs, qui in populari certamine præmium affectant, quorum nemo non paratus sit omnia, aut facere aut pati, vitamque suam pro laude paciści, quò palmam plausumque populi assequatur. Horatius poeta quidem ethnicus, sed optimus morum institutor, cùm obseruaret, quantum damni adferret rebus gerendis tarditas & cunctatio, à re infami desumit exemplum exhortandi ad res salutares ac fructuosas,

Simile à pugilibus. *Virg. 5. Aeneid.* *Li. 1. ep. 2.*

Exemplum à grassatore nocturno

Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones:
Vt teipsum serues, non expergisceris? atqui
Si nolis sanus, cures hydropicus. & quur
Quæ lædunt oculos, festinas demere; si quod
Est animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui cœpit, habet.

Lib. 2. de Rem. amoris.

Eandem sententiam sic exprimit Ouidius,

Vt corpus redimas, ferrum patieris & ignes,
Arida nec sitiens ora leuabis aqua.
Vt valeas animo, quidquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.

Matth. 24. Lucæ 12.

Christus quoque in eodem argumento versatur, nostramque industriam acuit, atque ad excubias quemque exstimulat, à villicis iniquis parumque fidis, à furibus ac nocturnis perfossoribus producta parabola. Vt enim illi suis commodis intenti sunt, ac quamuis occasionem captant, vt aliquid corradant, aliquid suffurentur, atque aliena depeculentur: ita par est, vt quisque saluti suæ inuigilet, nec elabi sinat commoditatem, qua tempestiuè ac suo tempore ea sibi comparare possit, quæ salutaria sunt, mentiq; atque animo profutura.

Familia-

Familiarium atq; amicorum habendum delectum ac discrimen.

CAP. XL.

NE quosuis temerè nulloque delectu & discrimine in familiaritatem adsciscas, sed eos, quorum explorata est virtus, ac spectata vitæ probitas. Id monet Prouerbium, Ne cuiuis dexteram inieceris, Quod Belgicè sic effertur, *Stet 𝔚ie ghy byder hãdt neempt*, desumpta similitudine à choreis ac tripudijs. Nam iuuenes in adeunda saltatione non cuiuis manus porrigunt, sed iudicium delectumq; puellis adhibent, vel plebeijs, vel patricijs: quod etiam in vitæ societate, ac contrahenda amicitia cumprimis obseruandum. Sunt enim nonnulli rerum humanarum imperiti, qui quum sinceros amicos à fucatis discernere nequeant, quosuis indiscriminatim in familiaritatem intimam admittunt etiam inexploratos, quos postmodum sycophantas experiuntur atque impostores. Quocirca vt omnibus fidum te præbere decet: ita nemini temerè fidere, nisi, vt habet prouerbium, cum quo modium salis consumpseris, hoc est, diutinam vitæ consuetudinem habueris, ac cuius mores atque ingenium cognitum exploratumque habeas. Quò spectat illud Sapientis Hebræi: Extraneo ne arcana commiseris. nescis enim quid pariat, hoc est, quid monstri alat. Non cuiuis homini mentem tuam patefacias, ne fortè falsam gratiam tibi referat, & postmodum conuicietur tibi. Hominum autem leuitas & inconstantia efficit, quò minus amicitiæ fœdera sint perpetúa, multique hac de causa sibi persuadent, ita habendos amicos, quasi aliquando inimici sint futuri. In hostes quoque atq; inimicos ita exercendas simultates atque odia, quasi diluta suo tempore inimicitia, in gratiam fidamque

Amicorum habendus delectus.

Prouerbiũ à tripudijs sumptum.

Non cuiuis fidendum.

Eccle. 8.

Amicitia immortalis esse debet.

vitæ

Lib.12. vitæ ſocietatem ſint recipiendi. Sic Martialis deterret à nimis arcta vitæ conſuetudine,

Si vitare velis acerba quadam,
Et triſtes animi cauere morſus:
Nulli te facias nimis ſodalem.
Gaudebis minus, & minus dolebis.

Inimicitiæ mortales eſto. Non eſt tamen à ratione aut humana natura aliena illorum ſententia, qui cenſent ſimultates atque inimicitias debere eſſe mortales, Amicitias verò, quæ fida quadam animorum ſocietate, ac voluntatum conſenſu conſtant, ſempiternas. Neq; enim effugiunt leuitatis atque inconſtantiæ crimen, qui *Offic.2.* temerè amicitiæ vincula diſſolui patiuntur. Quocirca Cicero cenſet amicitias, quæ minus probentur, ſenſim diſſuendas, non violentius præcidēdas.

Ne temerè te cuiquam ſponſorem offeras.

CAP. XLI.

Sponſioni damnum ſubeſt. NE præcipitanter & inconſideratè te cuiuis ſponſorem offeras. Sponſioni enim noxa præſto eſt. Nam qui pro altero fidem ſuam interponit, periculo ſe obijcit. Altero enim fallente, plectitur vades, illique exoluendum, quod pro alio ſpopondit. *Prouer.6.* *Solomon à ſpondendo deterret.* Quocirca Solomon rerum humanarum peritiſſimus filium à ſponſionis facilitate deterret, Fili mi, ſi ſpoponderis pro amico tuo, defixiſti apud extraneum manum tuam, illaqueatus es atque irretitus verbis labiorum tuorum, captuſque ſermonibus proprijs. quamobrem properè, inquit, efficito, vt liberari poſſis à manu proximi tui. Cæterùm non nimis rigidè iſtud obſeruari debet, cùm nonnunquam in vrgentiſſimis cauſis, amicis obſequi conueniat, atque ijs, quibus naturæ legibus ſumus obſtricti, gratificari, noſtramque fidem ac facultates, nonnunquam etiam vitam pro ijs exponere;

nere, sic tamen, vt nemo illorum causa à recto dimoueatur, nec quid agat, quod honestati sit cōtrarium, quēadmodum monet prouerbium, Obtemperandum amico, sed vsque ad aras, hoc est, non transsilias religionis iura, neque enim fas est, amico obsequi cōscientiæ damno, aut pietatis iactura. *Amico qua tenus obsequendum.*

Assentatores, quos vulgò Pluymstryckers *vocant, vitandi.*

CAP. XLII.

QVVM Assentatio atque adulandi peritia, seu potius vafricies artificioso quodam verborum aucupio homini minimè fucato facilè imponat: commonitum te volo, ne assentatori aures patefacias, ac eius blandimentis ac lenocinijs deleniri te patiaris. His autem notis sincerum fidumque amicum ab improbo & fucato adulatore discernas. Ille enim liberè ac grauiter, cui consultum cupit, officij sui commonefacit, quod Solomon in præcipua amicitiæ parte collocat: Iste scitè assentatur ac palpat, singula approbat, applaudit audientis erroribus, omniaque donat illius auribus, ac non modò ad voluntatem, sed etiam ad nutum ac vultum verborum blandimenta accommodat. Exprimit huius conditionis homines graphicè apud Terentium Gnatho, qui parasiticam disciplinam instituit, & qua ratione animos hominum sibi deuincire soleat, his versibus indicat, *Assentator perniciosus.* *Adulatoris & amici discrimen.* *Prouer. 27.* *Esaia 30.* *Eunuch. act. 2. sce. 2.*

Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volunt, *Parasiti conditio.*
Nec sunt. hos consector, hisce ego non paro me vt rideant:
Sed his vltro arrideo, & eorum ingenia admiror simul,
Quidquid dicunt, laudo, id rursum si negant, laudo id quoque.

Negat, nego, ait, aio: postremo imperaui egomet mihi
Omnia assentari. Is quæstus nunc est multò vberrimus.

Quocirca quum omnibus detestabilis sit & odiosa adulatrix blandiloquentia, quālibet tenuis sit atq; angusta res familiaris: nunquam te vlli parasitum Gnathonemque præbeas, aut assentari in animum induxeris Parit quidem aurium titillatio fauorem nonnullorum, sed euanidum minimeque diuturnum. Emergit aliquādo ex eo quæstus vberrimus, verùm infamis ac probro coniunctus, postremò vbi fucus detegitur, artifici damnosus; sic vt nemo ingenuus ac liberaliter educatus, hanc notam sibi imprimi sustineat. Assentatoribus affines sunt veteratores quidam & versipelles, qui vulpina calliditate atque astutia ad circumueniendos fallendosque simplices miris strophis ac technis sunt instructi, atque hominum facultatibus & vxoribus, vt Hyænæ & Crocodili, inhiant, in speciem primaque fronte blandi, sed qui postmodum damna inferant, ac perniciem moliantur. Sunt huius farinæ subdoli quidem & versuti, sed mirè officiosi, atque ad omne obsequium parati, qui eo consilio, eaque mente atq; intentione se in familiaritatem ac vitę consuetudinē insinuāt, quò aliquid ab ijs corradāt ac compilent. Nam captata vndique opportunitate ad conuasandum aliquid oculos manusque habent intentas. Quocirca non temerè cuiuis fidendum, nisi edito fidei ac probitatis specimine.

Parasitorū infida amicitia.

Ars veteratoria.

Insidiosa ciuilitas.

Præcepta quædam ad benè beateq; viuendum accommoda.

CAP. XLIII.

Quibus rebus constet

QVVM multa tradantur à viris disertis ad benè beateque viuendum documenta, tum Martialis quædam

quædam complexus est ab honestate non prorsus aliena, quibus velut indice demonstrat, qua ratione vita commoda transigi possit, ac non modò corporis valetudini, sed mentis etiam tranquillitati consuli. Sic autem ista prosequitur: *Vita felicitas.*

Vitam quæ faciunt beatiorem, *Lib. 10.*
Iucundißime Martialis, hæc sunt.
Res non parta labore, sed relicta,
Non ingratus aer, focus perennis,
Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, salubre corpus,
Prudens simplicitas, pares amici,
Conuictus facilis, sine arte mensa,
Nox non ebria, sed soluta curis,
Non tristis thorus, attamen pudicus,
Quod sis esse velis, nihilq; malis.
Summum nec metuas diem, nec optes.

Has vitæ commoditates si nō prorsus ex voto, aut animi sententia obtinere queas: non est, quòd te maceres, aut mœrore conficias, sed ad Dei voluntatem, eiusq; prouidentiam, quę vna est rerum humanarum moderatrix, omnia referas, quod etiam factitauit Dauid in ijs, quæ illi obuenire solebant, prospera vel aduersa, quorum nihil non eius potestati subijcit, nullo casus aut fortunæ respectu: sic quum omnem vitæ suæ decursum illi attribuit, In manibus tuis, inquit, tempora mea, hoc est, pro tuo arbitratu nostra omnia decurrunt. *Dei prouidentia rerum moderatrix.* *Psalm. 30.* *Pij fortunam non agnoscunt.*

De exercitatione, qua defatigatæ vires instaurantur, cùm animi tum corporis.

C A P. XLIIII.

QVVM natura humana subsistere nequeat, nisi subinde respiret, atque aliquo laxamento reficiatur; nonnulla illi laboris relaxatio indulgenda,

ne corporis animique vigor flaccescat, atque im-
Respiratio à labore vtilis. modica occupatione obruatur. Vt autem somnus placidus ac tempestiuus membra lassa, ac labore confecta instaurat ac reficit: ita quoque animum studijs, aut lucubrandi molestia defessum, spiritusque exhaustos ac sopitos erigit, reparatque intensionis remissio. *Agricultura oblectatio.* Veteres, siquando à Reip. functionibus ac forensi negotio conquiescere licuit, rerum rusticarum amœnitate se oblectabant, atq; ex agriculturæ studio non minus commodi, quàm voluptatis conceperunt. Nam præter siluas & viridaria aspectu gratissima, præter loca consita septaque arboribus, atque ornata virgultis, præter villarum ac prædiorum commoditates, amœnosque secessus, ex feraci ac benè culto fundo, ex speciosa messe, prouentuque annuo quęstum cōsecuti sunt, cùm iustissimum tum vberrimum. Vtilitas enim honestati ac iustitiæ coniuncta, à nullo improbari potest. *Li.1. Offic.* Omnium siquidem rerum, vt testatur Cicero, ex quibus aliquid exquiritur, nihil agricultura melius, nihil vberius, nihil homine libero dignius. Sic vt Hesiodus senserit, nihil esse tam regale & magnificum, quàm agrum colere, ac rusticandi studio occupari.

Agricola nunquam otiosus. Quocirca veteres Romani vrbē perosi, tanquam ex vinculis extracti, rus se contulerunt. Hic enim multa se offerunt, quibus statis vicibus possis oblectari. Nunc enim putandis truncandisque arboribus se tempus offert & occasio: nunc inserendis in alienam arborem surculis ver blandū inuitat: nūc tempestiuum vineas colere, atque adulta vitis propagine altas maritare populos; *Horat. in Od.*

Virg. 1. Georg.
Nunc captare feras laqueo; nunc fallere visco,
Atq; etiam magnos canibus circundare saltus,
Insidias auibus moliri, incendere vepres.

Est autem aucupium & venatio iuuenili atque adulto

adulto corpori salubris, aptaque exercitatio, nec prorsus improbanda, modò nequis nimium illi rei sit deditus, omnemq; operam impendat insectandis laniandisque feris, neglectis rebus serijs, ac domestica administratione. Oblectare verò se tabulis Geographicis, atque intra Musei limites peragrare, longè lateque exporrectos mundi ambitus, ac remotius dissitas regiones oculis ac circino dimetiri potius, quàm magna rei familiaris iactura corpore foris peregrinari, animum mirificè reficit. Inter Chartas Cosmographicas refero artificiosè elaboratas expressasque picturas vel coloribus adornatas, vel μονοχρωμάτους, hoc est, nudas, nulloque pigmento aut fuco delineatas, quæ non inani spectaculo oculos afficiunt, præsertim si absit superstitio, ac nonnulla ad virtutem & pietatem documenta exhibeant, vt sunt ea, quæ sacras historias complectuntur. Vnde non inscitè veteribus Pictura muta poesis dicta: Poesis verò loquens ac viuida minimeque muta pictura. Honesta est autem ac cum primis iucunda Musicæ oblectatio, qua animus, vbi languescit, maximè erigitur ac reuiuiscit. Hæc vocum concentu atque instrumentis modulatè resonantibus non solùm aures sonorũ suauitate permulcet, sed sonitu per arterias vndique diffuso, spiritus cùm vitales tum animales excitat, discussaque animi caligine ac nebulis, mentem agilem reddit atque erectam. Quo effectum est, vt Pythagoras animum cithara excitare soleat, vbi euigilasset, quò esset ad functiones obeundas, ac diuturna munia expeditior: & quum somnum peteret, rursus testudine lenire mentem, quò affectus redderet sedatiores. Sic Epaminondas princeps Græciæ concinnè fidibus cecinisse legitur, totaq; Græcia, Cicerone teste, summam eruditionem sitam in vocum neruorumque cantibus censebat, & qui

Exercitationũ multa genera.

Pictura oculos pascit & reficit.

Musica mẽtem oblectat.

Fab. lib. 1. cap. 7.

Cic. 1. Tusc.

Veteres musices studiosi. eius artis esset imperitus, habitus sit indoctior. Sic priscis sæculis inter regales mensas Heroum Diuorumque gesta ad lyram decantari solent. Ita apud Virgilium,

Lib 1. Aeneid.

——— *Cithara crinitus Iopas*
Personat aurata, docuit quæ maximus Athlas.
Hic canit errantem Lunam. Solisq; labores:
Vnde hominū genus & pecudes, vnde imber & ignis,
Arcturum, pluuiasq; Hyades, geminosq; Triones.
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.

Hebræi oblectamenta musica non respuerunt Non defuisse Hebrææ genti huius oblectamenti vsum, magnisque viris illam excultam atque in pretio habitam, præter alia, Dauidis historia cōmonstrat. Nam vates ille sacros hymnos ad lyrā decantare solitus est, animumque Saulis furibundum ac maligno Genio, atraque bile exagitatum, modulatè resonante cithara permulcere, ac Regem ad saniorem mentem reducere. Helisæus quoq; vates importuna regum interpellatione exasperatus, accita psaltria, harmonia, concentuque Musico animum composuit, ac depulsa omni perturbatione, sopitisque affectibus afflatu diuino perfusus, vaticinari incipit, ac tribus regibus euentura prædicere. In conuiuijs quoque Musicos adhiberi solitos, sacra Biblia passim testantur. Sic Sapiēs desumpta similitudine à gemmis auro decoratis: Sicut Carbunculus, inquit, aurum exornat: sic cōcentus Musicorum in conuiuio cum moderata vini potione. Et quemadmodum, vt idem ait, Smaragdus, cuius pellucidus est & insatiabilis viror, vulgò Amarant, aurum commendat: sic modulatio Cantorum in iucundo conuiuio. Verùm ne quis plus satis huiusmodi illectamentis insistat, atque occupetur: quid huic oblectationi præferri debeat, obiter ita indicat, Vinum & Musica mentem ac cor exhila-

1. Reg 16. Dauid in strumentis musicis Deum honorat. 4. Reg. 3. Helisæus Musica afficitur. Eccle. 32. Similia ex musicis & gemmis. Eccle. 40.

exhilarant, sed vtroque magis studium sapientiæ. Improbat quidem Esaias vinolentos, & qui comessationibus continenter addicti, Musicis instrumentis suauiter se oblectant, sed ea ratione, quòd nulla ijs habeatur opificis ratio, nec quidquam eorum, quibus affluenter & cumulatè fruuntur, ad Deum referant, à cuius munificentia omnia profluunt. Sic enim illis minitatur, Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, & potandum vsque ad vesperam, vt vino æstuetis. Cithara, lyra, tympanum, & tibia in conuiuijs vestris: & opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis, hoc est, non habetis oculos mentemque in illum erectam, à cuius munificentia ac liberalitate hæc proficiscuntur. In eodem argumento versatur Amos Propheta, qui huiusmodi minis lasciuos ac profusè viuentes vellicat, Væ qui opulenti estis in Sion, ingredientes pompaticè, qui decumbitis in lectis eburneis, ac lasciuitis in stratis vestris, qui canitis ad sonitum psalterij, bibentes vinum in phialis, atque vnguento optimo delibuti, nec quisquam vestrum inopum calamitate afficitur, aut condolescit afflictorum miseriæ, nulla habetur tenuiorum ratio aut respectus, nulla exhibetur Deo tantorum beneficiorum gratitudo. Quocirca oblectamenta Musica atque inter hæc moderatus vini ac ferculorum vsus, quo spiritus sopiti ac languidi eriguntur ac reuiuiscunt, quo fumi melancholici dissipantur, nihil habent vitij, nec ab vllo tetrico culpari merentur, nisi illorum abusu atque assiduitate profunda obrepat diuinarum rerum ac salutis obliuio. Inter exercitationes mitiores, minusque molestas aut laboriosas, vectiones referuntur, quæ vel equo, vel vehiculo, aut etiam nauigio perficiuntur, necnon ambulationes subdiales, quas hortenses areę ministrāt, ac longius

Esaias vinolētos increpat.

Cap. 5.

Cap. 6.

Amos vinosos vellicat.

Exercitatio minus laboriosa.

Hortorum amœnitas reficit animum.

exporrectæ peragulatæ iugatæque vineæ, sic vt sub fornice viridi ac pampinis virentibus concamerata testudine non minus salubris sit, quàm amœna deambulatio. Et si qua fortè inter deambulandum obrepat lassitudo ac fatigatio, non desunt in excultis hortis topiaria, atque vmbracula, sub quibus captare opacum frigus, æstumque discutere liceat. Vbi verò apricari visum sit, atque aeri libero apertoque se exponere, in patenti campo aut eminenti editoque loco id perfici poterit. Vt autem studiosis virisque politicis inter moderatas ac salubres exercitationes apta est, clara ac vocalis lectio, vsusque declamandi: ita validis ac robustis luctatio, balistarum ac paruæ pilæ vsus, Galeno libello edito, approbatus, certamen gladiatorum & equestre, quibus calor natiuus augescit, ac corpus robur concipit, sanguine per membra vndique diffuso. quò fit, vt exercitatis color efflorescat, ac cutis suaui vndique rubore perfundatur. Cæterùm hoc meminerint, qui in huiusmodi palæstris se exercent, vt omnia moderatè perficiantur, ne agitationes violentæ ac tortuosæ membrorum luxationes inferant, hoc est, nequa corporis pars à sua sede dissiliat, aut operosius agitato flexoque in gyrum corpore, à loco dimoueatur. Atqui vt non statim à sumpto cibo mens studijs est defatiganda, quò ventriculus commodius concoctioni insistat, ne diffundi ac dissipari calorem natiuum contingat: ita nec liberalius pransis, ciboque differtis nimij labores subeundi. officiunt enim concoctioni motus violenti & incompositi, omnesq; agitationes corporis immoderatæ crudos ac semicoctos cibos in venas rapiũt, qui oborta oppilatione ac putredine, morbis seminaria ministrant. Vetustus ludus Astragalismus, seu talorum iactus, qui officulis ouillis leuore perpolitis perficitur, Belgę *Pickelen* vocant, quibus

Aestate opacũ frigus captãdum.

Apricari hieme, peramœnum.

Apta studiosis exercitatio.

Violentus motus concoctioni officit.

Astragalismus quid.

nostrates

nostrates puellæ nondum nubiles, aut maturæ viro lusitant, eosq; nouæ nupræ statim ab inito coniugio despiciunt. Adolescentuli autem Tali quodam genere inter se decertant, quod boum pedibus eximitur, Coten Belgæ appellant, eoque se exercent certo anni tempore, vt etiam nucibus & crepitaculis. quæ exercitamẽta puerilia paulò provectioribus vilescunt, atque habentur despicata, sic vt iam ex ephebis egressi indecorũ ducant, parumque generosum, huiusmodi nugis occupari. Nam puerili more, vt Horatius ait,

Talorum iactus. *Puerilis exercitatio multiplex.* *Lib. Ser. 2. Saty. 3.*

Aedificare casas, plostello adiungere mures
Ludere par impar, equitare in arundine longa
Siquem delectat barbatum, amentia verſat.

Cæterùm diuersi sunt tali ab aleis, quæ Belgis *Terlingh* vocantur. nam illi quatuor lateribus cõstant, aleæ sex, quarum abusus tam frequens est in tota Europa, vt plerique crebro harũ vsu patrimonium profundãt, exhaustisque facultatibus, ad inopiam redigantur. quum talorum vsus apud nos ad puellas deuolutus, nullam rei familiari iacturam inferat. nam illis vel tædium temporis discutiunt, aut siquando feriari liceat, pro re non magni momenti decertant, nempe castaneis, auellanis, aciculis, fibulis, alijsque nonnullis apophoretis. Trochi autem agitatione ac celerrimo illo turbinis in gyrum atque orbem decursu, adeò, vt motus conspectum fugiat, fallatq; oculos, adolescentes se alacriter exercent, idque hibernis mensibus, quò incalescant. Quod genus exercitationis veteribus etiam in vsu fuisse testatur Persius, illoque se ac plerisque alijs impensè delectatum,

Alea à Talis diuersa. *Trochorũ agitatio.* *Satyr. 3.*

Iure etenim id summum, quid dexter senio ferret,
Scire erat in votis: damnosa canicula quantum
Raderet: angustæ collo non fallier orcæ,
Neu quis callidior buxum torquere flagello.

Orca fictile genus, vt nostrũ, in quo nidulãtur sturni, spreeu *Belgicè.*

 Huius

Huius puerilis instrumenti Virgilius quoque meminit, ac Lauiniæ mentem ex Turni amore furijs agitatam, elegantissimis versibus turbini cōponit, eamque non aliter rotari, quàm trochum flagellis scuticisque hinc inde subactum, Belgæ *Top* vocant. Sic autem rem prosequitur:

Virg lib.7. Aeneid.

Tum verò infelix ingentibus excita monstris
Immensam sine more furit lymphata per vrbem:
Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro, vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curuatus fertur spatijs. stupet inscia turba,
Impubisq; manus mirata volubile buxum.
Dant animos plagæ: non cursu segnior illo
Per medias vrbes agitur, populosq; feroces.

Elegans Virg descriptio.

Huiusmodi ludis ferè ætas puerilis occupari solet: Adultior verò, & quæ iam pubescere incipit, decētiores expetit. In omni exercitatione, ex qua corpus atque animus aliquid commodi concipit, semper decori atque honestatis habenda ratio.

Iugurthæ indoles.

Sic Sallustio laudata Iugurthę indoles, cùm nōdum ambitione ac regnādi cupiditate esset deprauata. Is enim vbi primùm adoleuit, pollens viribus & decora facie, sed multò maximè ingenio validus, non se luxui aut inertiæ corrumpendū dedit: verùm, vti mos illius est gentis, equitare, iaculari, cursu cum æqualibus certare, & quum omnes gloria anteiret, omnibus tamē charus esse, plurimum facere, minimum de se ipse loqui.

Iuuentutis exercitatio.

Infames ludi.

Alearum, chartarumq; ludos, & si qua sint alia otiosorum hominum oblectamenta, vt rem maximè damnosam atq; infamem fugito. In huiusmodi enim ludis non artis peritia viget, sed fraus, fallacia, dolus, astutia. non habet locum ratio, consilium, sapientia, sed casus, fortuna, temeritas. Complęctitur autem alea omnem ludum fortunæ mutabilitati

Alea quid.

tabilitati ſubiectum, teſſeras, pyrgum, fritillum, latrunculum, omnemque iactum talarium adeò, vt in minutiſſimis etiam rebus ac puerili negotio improbetur, ſi vel crebrò fiat, vel fallaciter, vel contentiosè. Sic ſcitè Martialis, *Lib.14.*

Alea parua, nuces, & non damnoſa videtur:
Sæpe tamen pueris abſtulit illa nates.

Quamobrem cùm omnia ferè in huiuſmodi certamine cupidè, improbè, dolosè peragi ſoleant, ea moderatio adhibenda, vt oblectationem potius, quàm quæſtum ſectemur. Nam incautos parumq; oculatos à ſubdolis emungi argento contingit. Et quanquam nonnulla lucri ſpes in talibus exercitijs animum hominis titillet, victoremque ſoletur pręmium; non tamen ſpe nimis auida, aut lucri cupiditate quidquam facere decet. Inſtituitur autem exercitatio, ac ludendi licentia conceditur, non lucri, ſed valetudinis atque oblectamenti ratione, & quò animus defatigatus reſpiret, nouaſque vires ad ſubeundos denuò labores concipiat. *Quæſtus non dolosus eſto.*

Ea eſt autem Aleatorum natura & conditio, vt vbi ſemel illa prurigo & ſcabies animum occupauit, ægrè excuti queat. Solicitantibus enim vndiq; eiuſdē farinæ hominibus, ſingulis momentis damnoſas illas voluptates repetunt. Quod vitium etiam ſcortatoribus inſitum. Quocirca ſalubriter Ouidius: *Aleatorum conditio.*

Sperne lucrum. vexat mentes inſana cupido,
Et reuocat trepidas alea ſæpe manus.

Nulli mea quidem ſententia improbari debet conquirendi induſtria, ac rei familiaris amplificatio: ſed lucrum ſectari par eſt, quod vtile ſit & honeſtum, ac nullius iniuriæ damnoque coniunctum. Scitum eſt prouerbium Plautinum, Ad ſuū quemque quæſtum æquum eſt eſſe induſtrium potius, quàm callidum. Nam res ſiniſtrè atque improbè conquiſi-

Dolosè partacitò dilabuntur. conquisitæ præter id, quod infamiam pariant, minus etiam diuturnæ sunt aut stabiles, sed facilimè dilabuntur, vt opes fallacijs, dolo, sycophantijs, captionibus, versutijs, denique fœnore, talis, aleis partæ. Quamobrem quos habes studiorum sodales, omnibus modis à rebus improbis abducere pergas, atque ad honestatem, ad decus, ad virtutẽ esse incitamento. Hoc enim humanitatis officiũ non solùm apud cordatos viros laudem promeretur, sed Deo etiam gratum acceptumque est: quod ita *Cap.15.* apud Hieremiam testatur Dominus, Qui separauerit pretiosum à vili, quasi os meum erit. Quo designat, illum palmarium quiddam præstitisse, ac *Hieremiæ locus explicatus.* proximè ad Deum accedere, diuinosque honores promereri, qui vel seipsum vel proximũ (Deo enim nihil homine charius, aut maioris pretij) à vilissimis rebus, à vita sordida ac contaminata, ab itinere deuio abduxerit, atque ad vitæ integritatem, mores que inculpatos autor sit & instigator. Quò spe*Cap.5.* ctat illud Iacobi Apostoli: Fratres si quis inter vos errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, sciat se à morte reuocasse peccatorem, ac saluam fecisse animam illius.

In rebus gerendis, rationem in consilium adhibendam.

C A P. X L V.

IN quauis actione, omnibusque vitæ negotijs sic omnia ratione ac consilio moderanda, nequid *Non putarã vitio coniunctum.* pridie agas, cuius te postridie pœniteat. Turpe est enim aliquid committere, vt re peracta cogaris dicere, Non putâram. In quem scopulum minus impinges, si nihil temerè ac præcipitanter agas, sed o*Nihil præcipitanter agendum.* mnia considerate, maturè, prudenter ita, vt ad rationis amussim singula exigas. Sic rectè præcipit Sallustius, Priusquam incipias, consulto: & vbi consu-

consulueris, marè facto opus est. Et Cicero, In omnibus rebus, si quid aggrediare, adhibenda est præparatio diligens. Quò spectat prouerbium, Festina lentè: &, Sat citò, si sat benè. *Lib.1.offic.*

Quæ dubitas, ne feceris.

CAP. XLVI.

NIHIL agas, quod animo scrupulum inijcere possit, ac dubitationem inferre sic, vt ambigas, æquúmne sit, an iniquum, quod aggredi paras. Aequitas enim, vt Cicero ait, lucet ipsa per se, ac cùm virtuti tum honestati coniuncta est. Dubitatio autem iniustitiæ alijsque vitijs affinis est. Huic consentaneum est illud Pauli, Beatus est, qui seipsum non iudicat in eo, quod probat, hoc est, qui in adeundo aliquo negotio non sentit tacitè reclamantem conscientiam. Quam sententiam tametsi de ciborum delectu, & vitando offendiculo scripserit Apostolus, vt superius sumus testati: alijs quoque rebus appositè accōmodari potest. In omni enim actione, cùm quid agimus nulla firmitate, nullaque animi constantia, sed vacillante mente & dubia, iudice cōscientia damnamur. Quidquid enim nō proficiscitur ex fide, qua Deo approbamus nostrā mentē, ipsaq; refragante conscientia, vitiosum est, & peccato obnoxium. Siquidem cùm quis rem per se non malam, hæsitans, mala sit, nécne: committit tamen, declarat se rem nefariam commissurum, si occasio inciderit, aut opportunitas sit oblata. Vera autem pietas ac solida sapiētia fide stipata, diuinoque Spiritu fulta, omnia scienter dijudicat, nec quidquam aggredi sustinet, quod vllam mali speciem præ se ferat, aut mentem ac conscientiam aliqua ægritudine possit contaminare.

Lib.1.offic. *Rom.14.* *Dubitatio mentis in agendo scrupulum inijcit.* *Pauli locus explicatus.*

Virtutis ac vitiorum præmia.

CAP. XLVII.

Voluptas momentanea. *Virtus æterna.*

QVOD Cato ſenior commilitonibus inculcare ſolet, id cuique menti infixum eſſe conuenit: Si cum labore præclari quiddam egeris, & quod honeſtati ſit coniunctum: labor abit, honeſtè factum remanet. Si cum voluptate mali quidquam commiſſum ſit: voluptas, vt res momentanea, citò auolat atque euaneſcit, improbitas verò & nequitia, vt indelebile vitium, perpetuò adhæret. Quò ſpectat prouerbium, Qui ſemel ſcurra, nunquam paterfamilias. Quiſquis enim ſemel in re infami, exiſtimationis ac probitatis iacturam fecerit, nō facilè probi viri elogium conſequetur, quamlibet etiam diteſcat, aut opulentus efficiatur. Non diſſimili ratione extimulauit iuuenes Plato ad felicitatē conſequendam, propoſita virtutis ac voluptatis vitioſa imagine. Huius enim momentaneam dulcedinem atque illecebras ſubita pœnitentia, angor animi, mens inquieta, dolor perpetuus comitatur. Illius verò breues labores & ærumnas pacata mens, tranquillus animus, ſecura conſcientia, denique ſolidum æternumque gaudium ſubſequitur. Quò ſpectat illa ſententia, Momentaneum eſt, quod delectat, æternum, quod cruciat.

Prouerbiū in degeneres. *Platonis exhortatio ad virtutem.* *Sententia D. Gregor.*

A Deo ſumenda omnium actionum noſtrarum initia.

CAP. XLVIII.

A Deo petēda actionum primordia.

QVIDQVID aggredi meditaris ac perficere, Deum opt. max. in cōſilium adhibeto, ita ſiquid tractare inſtituis, ſiqua obire munia vel priuata vel publica, illius numen implores, quò afflatu ſuo optima quæque & ſalutaria inſpiret. Dici enim vix queat, quid adiumenti adferat ad felicem operum

ſucceſſum,

successum, omnia actionum nostrarum auspicia, omnia vota ad Deum referre. Nam sinistrè ferè atque inauspicatò procedunt, quæ tali non sunt inchoata principio. Hinc illa Dei apud Esaiam comminatio, Væ filij desertores, qui consilium initis, & non per me, qui ordimini telam, & non per spiritum meum. Quibus verbis infelicem parumque prosperum successum illis denunciat: quòd aliunde quàm à Deo salutis præsidia conquirant, nec illum in consilium adhibent, ab eoque responsa petunt, cui omnia submittuntur, & penes quem consistit totius orbis dominatio & imperium. Per hũc enim, vt Solomon ait, Reges regnant, & legũ conditores iusta decernunt, per hunc principes imperant, & potentes decernunt iustitiam. illius est consilium & æquitas, illius prudentia, fortitudo, decus, potentia, qua in imperio constituti, suas ditiones stabiliunt, ac subditos in officio continent. Quocirca cùm Dei arbitrio ac voluntate omnia perficiantur, atque ipse sit primaria rerum causa: ab eo felicem operum successum, ab eo salutaria quæque, atque ad benè beateq; viuendum necessaria, summis votis petenda. Quod nobis Christus inculcat, cùm inquit: Primùm quærite regnum Dei & iustitiam eius: cætera vobis vltrò ex illius munificentia obuenient, ac velut auctarium adijcientur. Est autem auspicatissimum diei initium, quod à rerum cœlestium contemplatione, à doctrina Euangelica, ab illustranda Dei maiestate sumitur.

Cap. 30. *Deus actiones nostras moderatur* *Prouer. 8.* *Deus primaria rerũ causa.* *Matth 6.* *Lucæ 12.*

Diluculum auroraq; matutina ad componendam mentem, atque animum in Deum erigendum, aptissima.

C A P. X L I X.

NVLLA est diei pars ad erigendam in Deum mentem accommodatior, quàm antelucana. Tũc enim *Aurora precationi apta.*

enim animus discussa noctis caligine, est erectior, atque ad concipiendas salutares cogitationes aptior. Factitasse id sacros vates, Bibliorum codices passim testantur. Sic Dauid in angustia cõstitutus,

Psalm.5. *Psalm.62.* Deus Deus meus ad te de luce vigilo. Mane astabo tibi, & videbo. Mane oratio mea præueniet ad te.

Cap.87. Sic Esaias: Erigit mane, mane erigit mihi aurem Dominus, vt audiam tanquam magistrum, hoc est, monitorem, qui oscitantibus aurem vellicat.

Cap.26. Rursus, Anima mea desiderauit te in nocte, sed & in spiritu meo, & præcordijs meis de mane vigilabo ad te. *Esaiæ locus explicatus.* Quibus verbis Propheta indicat totam mentem, omnesque animæ vires ac facultates, spiritus, cùm vitales, tum animales, & quidquid illis insitum est, in Deo iugiter esse defixum sic, vt nulla temporis pars absque illius recordatione transigatur, sed omnia dicta factaque, & siqua animum subit cogitatio, in Deum transferatur.

Exacto die exigenda à mente diurnarum actionum ratio.

CAP. L.

Exigenda à mẽte actionũ nostrarum ratio. OMNIA negotia diurnasq; actiones, & quid quoq; die dictum factumque sit, vesperi ab animo reposcas. Sic consummato die, antequam te quieti dedas, exige à te peracti diei rationem, atque interrogato animum tuum: quod hodie malum sanasti? cui vitio obstitisti? qua parte melior es effectus? quid incrementi accessit pietati? quis in virtute factus progressus?

Virg. in Viro bo.

Quò prætergressus? quid gestũ in tempore? quid non?
Cur isti facto decus affuit? aut ratio illi?
Quid mihi præteritum? Cur hæc sententia sedit,
Quam melius mutare fuit? miseratus egentem
Cur aliquem fracta persensi mente dolorem?

Dici

Dici vix queat, quàm tranquilla sit futura ac pacata mens, quàm quietus & placidus somnus, vbi concepto emendationis proposito, huiusmodi cogitatione animi nebulas discusseris. Quum autem diurnæ actiones, & quæ interdiu oculis obuersantur, somno nonnunquam officiant: studiosè elaborandum, vt honestis occupationibus dies transigatur, ne quid menti obijciatur, quod nocturnam quietem possit interturbare, aut turbulentam efficere.

Concipiendum quotidie emendationis propositũ.

Actiones diurnæ honestæ sunto

Nemo vitijs suis blandiatur, aut malefacta extenuet.

CAP. LI.

SIQVID insipienter actum sit, atque auersa à recta ratione voluntate commissum, quod honestati ac decori aduersetur: nunquam in animum inducas, vt errori blandiaris, aut crimen excusatione extenues. Parit enim confidentiam peccati excusatio, atque iterandi commissi occasionem ministrat. Sic cùm Dauid obseruasset, quantum prauitatis ex hoc mentis errore pullularet; Non declines, inquit, cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis. Quibus verbis precatur, vt longè absit ab ipso mala mens, malus animus, quo improbi imbuti, scelera sceleribus accumulant, suaque flagitia diluunt atque extenuant, nec in se vllam culpam transferri aut deriuari patiuntur. Qua cæcitate ac mentis caligine efficitur, vt vbi animus semel vitijs occalluit, ac cupiditate se deuinxit mala, in dies magis magisque in deterius prolabatur, ac corruat nulla emergendi spe. Quò spectat illud Solomonis: Impius cùm in profundum peccatorum deuolutus est, contemnit, hoc est, nihil admisisse se habet persuasum, nec magnoperè commouetur patrati sceleris, aut nequitiæ

Vitia nõ extenuanda.

Psalm.140.

Dauidis locus explicatus.

Prouer. 18.

enormitate. verùm, vt idem ait, hunc ſequitur confuſio & ignominia. Quo indicat, illum eam exiſtimationis iacturam ſubire, eam infamiæ labem conſequi, vt non facilè in poſterum probi ac laudati viri nomen promereatur. Pari malo implicati ſunt, qui vbi deliquerunt, atque in peccatum aliquod prolapſi ſunt, non agnoſcunt ſcelus, nec id confiteri ſuſtinent, etiamſi confeſſionem extorqueat conſcientia carnificinę, ſed ſilent ac conticeſcunt, omniaq; obliuione obruere meditantur. Simile enim quiddam ijs vſuuenit, quod pueris, qui à rebus interdictis non abſtinent, præſertim vbi ſperant fore clam, nec à parente id reſcitum iri. Cuius rei exempla edita ſunt in Adamo & Cain, eorumque poſteris, in quos hæreditaria labes eſt transfuſa. Proinde qui animi trãquillitati optimè conſultum cupiat, nec vllam perpeti carnificinam, non pergat abs ſe commiſſa vel inficiari, vel ſilentio inuoluere, ſed Deo patefaciat. Agnitio enim peccati, & errati confeſſio veniam impetrat, omneſq; animi ſordes ac maculas eluit, abſtergit, abolet. Reticentia verò & tergiuerſatio malũ exaſperat, cauſamq; rei reddit deteriorem. Quod in ſe expertus Dauid, Quoniam tacui, inquit, inueterauerũt oſſa mea, cùm clamarem tota die. extorſit quidem cruciatus & doloris intolerantia clamorem atque eiulatum, ſed non delicti confeſſionem expreſſit. mox tamen admiſſum crimen Deo detegere meditatur, quem certò ſcit promptum ac facilem ad condonandum peccatum, vbi quis ex animo reſipiſcit ſuaque vitia deteſtatur. Itaq; ſumpta fiducia, Dixi, inquit, confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei. Is eſt enim amor & propenſio Dei erga homines, illa placabilitas & manſuetudo, vt vbi reſipiſcere meditantur, cõfeſtim illis peccatum remittat.

Impio occallescit scelere animus.

Simile à puerili natura.

Peccati agnitio peccatum expungit.

Reticentia malum exasperat.

Psalm. 31.

Dei facilitas in remittendo.

remittat. Quod per Esaiam ita indicat, Et erit antequam clament, ego exaudiam, & adhuc illis loquentibus aurem accommodabo. Quo indicat, promptam & expositam suam munificentiam ac fauorem, vt etiam si homo mente concipiat emendatioris vitæ propositum, statim illi admissum scelus remittat. Sic apud Ezech. Quocunque tempore peccator ingemiscet, iniquitatum eius non recordabor amplius. Cap 65. Cap. 18.

In Deum transferendum, quidquid nobis boni obtigit.

C A P. LI.

SIQVID tibi in fragili hoc ac caduco corpore, vitaque momentanea ac fugaci obtigerit splendidum, regale, magnificum, si adsint latifundia atque suburbana prædia, si opes affluant & diuitiæ, easq; exornent decus, honestas, amplitudo, dignitas, gloria: si mens imbuta est multarum rerum cognitione ac scientia, nec desit prudentiæ coniuncta sapientia; corpus denique salubre ac vegetum, aut si quid ijs accedat amplius: omnia hæc munificentissimo Patri Deo feras accepta, à quo quidquid est boni, promanat ac profluit. Reuocat huc Paulus inflatum atque inani persuasione turgidum, illiq; sui fiduciam his verbis eximit: Quid est, quod non accepisti? quod si acceperis, quid gloriaris, quasi non acceperis? Idipsum etiam vrget, ac nulli non inculcat apud Hieremiam Dominus, Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec glorietur fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitijs suis: sed in hoc glorietur, quisquis gloriatur, nosse & scire me. Qui gloriatur, inquit Paulus, in Domino glorietur, à quo quidquid est bonorum, affatim ac cumulatè sumus consequuti per IESVM Christum, qui factus est nobis à DEO sapientia, iustitia, *Quicquid nobis obtigit, in Deum transferendum.* 2. Cor. 4. Cap. 9. 1. Cor. 1. 2. Cor. 10.

Omnia nostra bona à Deo promanant. sanctificatio, salus, redemptio. Quò autem nemo sibi plaudat ac blandiatur, seseque efferat insolentius de externis internisque donis, commonefacit Paulus, gestare nos thesaurum hunc in vasculis testaceis, hoc est, fragili ac moribundo corpore, quò cuique innotescat, hoc Dei virtuti atque eminentiæ asscribendum, non hominis viribus. Vt autem quidquid est in homine lucis, quidquid sapientiæ, quidquid virtutis aut iustitiæ, Deo afferi debet, ac Patri luminum, à quo omnes dotes, ac munera descendũt, vt Iacobus Apostolus testatur: ita quidquid est in mente humana vitij aut nequitiæ, quidquid caliginis ac cæcitatis, quidquid prauitatis ac corruptelæ: id omne nostræ voluntati malitiosæ asscribi debet, nec vel minima culpa in Deũ transferri. Peccatum enim ac diuini mandati transgressio, omnis generis ærumnas, calamitates, morbos, cùm corporis tum animi, postremo mortem inuexit, omnemque procliuitatem ad nequitiam menti inseuit.

Cap. 1.
Omnis nequitia à mente nostra diffunditur.
Sapien. 2.

Delectus & consideratio habenda in eligendo vitæ genere.

CAP. LIII.

Deliberatio in deligendo vitæ genere. IN deligendo vitæ genere, quod amplecti statuis, & in quo ad extremũ meditaris conquiescere, ac pacatè consenuisse, hoc in primis spectari debet, vt consideratè omnia aggrediaris, nec temerè te alicui instituto addicas, à quo postmodum, si pœniteat, non liceat resilire aut extricari. Qui enim ætate immatura nec satis explorata excussaque naturæ propensione, aliquod vitæ genus arripiunt, illiq; se perpetuò adstringunt, vitam agunt inamœnam, plenamque tædij & molestiæ, si quando (vt plerumque assolet) illos capiat instituti satietas,

pietas, aut se sentiant ferundo oneri impares Quocirca ne quis inconsultè sibi laqueos iniiciat, antequam aliquod vitæ institutum amplectatur, deliberandi spatium sibi constituat, quem potissimùm vitæ cursum consectari velit, cui se addicere. In qua deliberatione, vt suadet Cicero, ad suam cuiusque naturam consilium omne reuocandum est, quo adhibita omni cura constituendæ vitæ, stabiliter in suscepto negotio persistat. Multi enim optima petentes, non tam voluntate, quàm cursus errore falluntur, atque à scopo, quem Christus nobis præfixit, deuiiad superstitionem, hoc est, fucatæ religionis speciem deuoluuntur. Quin à Christo potissimùm petenda sunt salutis præsidia, quo vno duce in hoc mundi salo ad optatum portum prouehimur. Ipse est ostium, quod nobis aditum accessumque patefacit ad Patrem, Ipse est via, veritas & vita, à quo nos auertere nititur Satanas, qui transformans se in Angelum lucis, per improbos doctores falsa pro veris, dubia pro certis, fucata pro sinceris, pro salutaribus noxia mentibus hominum ingerit. Hæc fuit prima hostis nostri impostura, qua Adamum adortus est, atq; illius menti fumos & caliginem offudit, incautoque ac nimis credulo specie veritatis impofuit, sic vt in omnem illius posteritatem eadem moliri non desinat, atque abolito sincero Dei cultu ac salutari religione, superstitionem, idololatriam, fucatam doctrinam, institutiones vitæ ancipites & periculosas inuehere, denique nullas non admouere machinas, quibus humanum genus extincta luce veritatis, sopitoque fidei lumine, à Dei cognitione abducat, ac menti cæcitatem densamque caliginem inferre conetur.

Li. 1. offic.

Errore non voluntate quidã deuiant.

Ioan. 10.

A Christo petenda salus.

Adam specie Veritatis deceptus.

Diabolus à sana doctrina mentes abducit.

De legitima Matrimonij societate.

CAP. LIIII.

Matrimonij definitio. MATRIMONIVM legitima est atque indiuulsa maris ac fœminæ coniunctio, à Deo instituta, partim ad domandas libidines, atque euitandos illicitos vagosq; concubitus, partim ad liberorum procreationem. Est autem, vt præter Paulum *Li. 12. c. 1.* Columella ex Xenophōtis Oeconomice prodidit, maritale coniugium natura excogitatum, vt non solùm iucundissima, verùm etiam vtilissima vitæ *Genes. 2.* societas ineatur, & ne genus humanum temporis decursu spectaret ad interitum, marem fœminæ, infusa diuinitus benedictione, legitimè coniunctum esse voluit, vt ex indissolubili copula non deesset homini mortali adiumentum, quo præter amorem gignendæ sobolis, mutua vitæ ac fortunarum coniunctio illos deuinciret. *Coniugij vsus.* Quocirca cùm coniugij portus sit tutissimus, atque humano generi, cui natura insitus ardor ac propensio propagandæ sobolis, fida statio: non malè is consuluerit suæ tranquillitati, qui huc se conferet, præsertim vbi ætas adoleuit, ac virile robur sit consequuta. Inconsultè autem faciunt, nec satis pro ætatis ratione, *Coniugiū non temerè adeundū.* qui præmaturè atque intempestiuè tale quiddam aggrediuntur, non exploratis viribus, excussaque naturæ firmitate. *Cōiugium multos enervat.* Sunt enim nonnulli propemodum impuberes, qui vel temeritate quadam inconsulta, vel lenonum instigatione, aut etiam parentum impulsu, qui opimæ doti inhiant, hoc iugum subeunt, quorum nonnullos noui, necdum absoluto anni curriculo, flaccidos atq; elumbatos, omnique vitali succo exhaustos sic, vt vires illis labefactatas ac collapsas, erigere atque instaurare fomentis sim coactus. Quocirca ne pueri, aut paulò prouectiores pueris procreandis incumbant, quisq; vires

vires suas ipse metiatur atque exploret, quid valeant lumbi, quid ferre recusent. Qui autem connubio se addicere meditatur, id potissimùm obseruet, vt ex honesta familia non tam dotatam (tametsi id non respui debet) quàm ingenuam, honestam, pudicam ac verecundam, beneque moratam in vitæ societatem adsciscat. Mulier enim (vt Comicus ait) si benè morata est, dotata est satis. Scitum est illud Alcumenæ apud Plautum, quod singulis virgunculis & matronis infixum esse debet. Non ego mihi dotem duco esse, quæ dos dicitur: Sed pudicitiam, & pudorem, & sedatam Cupidinem, Deûm metum, parentum amorem, & cognatûm concordiam, Viro morigera, atque vt munifica sim bonis, præsim probis. Quocirca parentibus solicitè elaborandum, ne sexus iste fragilis, atque ad ruinam procliuis, præsertim vbi nubilis esse incipit, ac maturescere, aliquid labis concipiat, aut vllam pudicitiæ iacturam patiatur, sed ad decus & virtutem suas filias instituant, atque ad vitæ integritatem moresque inculpatos sint incitamento. Non desunt progenitores quidam improbi, qui malè cõsulunt virginum suarum integritati. Nam illas domesticis exemplis corrumpunt, atque ijs ad temulentiam, audaciam, impudentiam fenestram aperiunt. Quo efficitur, vt sensim consuescant pudorem exuere, ac pudicitiam venalem habere, sic vt eam facilimè expugnari patiantur, aut non magnoperè obsistant callido virginitatis insidiatori, cuius contactum, oscula, titillationes non exhorrescunt, nec admodum grauatè, aut repugnanter admittunt contrectantium blandimenta. Inter multos errores ac vitia, quæ committi solent in adeundo statu connubiali, tria potissimùm mihi culpanda videntur, ex quibus multa incommoda emergunt. Primùm, quòd

Honesta familia obseruanda in adeundo connubio.

Amphi. act. 2.

Consulendum puellarum fragilitati.

Eccle. 7.

Puellis nulla dãda occasio lapsus.

Errores in adeundo coniugio commissi.

magna mortalium pars præcipitanter atq; inconsideratè, nullaque matura deliberatione hoc vitæ genus aggrediatur, idque ea ætate, quæ huic rei minus apta est. Deinde quòd nonnulli serius ac minus tempestiuè se matrimonio addicant, atque vbi iam defloruit ætas, atque anni ingrauescunt, hoc onus subeant. Postremò quòd dispari coniugio alligari sustineant, sanus morbidæ, iuuenis, qui doti inhiat, aniculæ, quod à naturali societate alienum, senex adolescentulæ, quod non prorsus culpari potest, nec naturæ ordini statui cõtrarium, cùm multis senibus crudis ac viridi senecta non desit facultas procreandæ prolis, quod mulieribus annosis atque effœtis denegatum, Vt autem meritò improbatur in ætate iuuenili, quæ coniugium animo concipit, nimia celeritas & festinatio: ita in prouectioribus cunctatio ac tarditas. Qui enim præmaturè ac properanter hoc capistro se alligari patiuntur, non satis firmo validoque corpore, nec adauctis viribus, non diu in hac palæstra subsistunt, sed post vnum aut alterum insultum labascunt ac conuelluntur. Qui verò procrastinãdo legitimum nubendi tempus præterlabi patiuntur, atque in longum differunt contrahendi matrimonij consilia, vitam agunt tetricam atque inamœnam, vel nonnunquam vago illicitoque concubitu se polluunt: quod tot passim ficosi, morbidi, distorti, lippi, incurui, podagrici tumidis inflatisque cruribus commonstrant, quos si postmodum, vbi eius vitæ pertæsum est, legitimo connubio alligari contingit, in magnas molestias ac tædia se conijciunt. Nam quum exhausti sint atque exoleti, viribusque attritis ex ante actæ Veneris intemperantia, & sibi graues fiunt, ac nouæ nuptæ spes ac desideria frustrantur.

Coniugio inepti & elumbes.

Maturè omnia agenda in adeundo coniugio.

Robusta ætas, matrimonio assuescat.

Omnis

Omnis societas, quæ non consistit intra coniugij limites, vitiosa, atque à legitimo matrimonio aliena.

CAP. LV.

QVVM impudicitiam atque obscœnos illicitosque amores Christus & Apostoli detestentur, atque à regno Dei excludendos pronuncient, qui sè adulterio aut scortandi libidine contaminant, non video, quo se colore tueri possint, qui matrimonium perosi, liberè ac suauiter soluteque viuere meditantur. Non desunt enim, qui extra coniugij cancellos vni amasiæ pro tempore se addicant, non satis decorè, nec mente tranquilla, aut pacata conscientia. Sectantur illi quidem commodita tem vitæ, vt sibi persuadent, nec vlli se addicere sustinent, à qua non possint resilire ac diuerti. verùm acerbiora aliquando experiuntur, magisque indigna perpeti ac perferre coguntur ab amica imperiosa ac procaci, quàm ab ea, quæ alicui legitimè addicta adscitaque est vxor. Quin & hoc accedit mali, quòd huius generis sexui diutina vitæ consuetudo audaciam pariat, ac confidentiam adeò, vt siquem eius satietas capiat, atque illam ablegare cupiat, non sine tumultu id perfici queat. nam cœlum terræ miscent, vbi incidit diuortij mentio, aut quum exorta aliqua intemperie, ex ædibus exclusum iri se metuūt. Exempla abundè multa suppeditant familiares illæ & domesticæ, quas in vitæ societatem adsciscunt sacrificuli, à quibus, interdicto legitimo matrimonij vsu, celibatus exigitur, res cum primis operosa atque immensæ molis vegetis ac succulentis. Quapropter toto errant cœlo, atque in humanæ societatis delectu prorsus hallucinantur ac cæcutiunt, qui existimant illos commodè & pacatè viuere, qui ab vxore liberi, aliquam

Hebr 13.

Illiciti amores & concubitus.

Quid ijs accidit, qui soluta Venere se oblectant.

Cœcubitus extra matrimoniū conscientiā onerat.

domi alant, aut foris venentur, qua se oblectent, ac cuius consuetudine, quum lubet, fruantur. quum plerumque præter mentis inquietudinem, ac conscientiæ carnificinam plus tædij & molestiæ, plus zelotypiæ ac suspicionis à conductitia ac temporaria amica suboriatur, quàm legitima ac fida vxore in perpetuam vitę societatem solenniter assumpta.

Nullus vitæ status molestia caret.

Et quanquam in hoc statu, vt plerisque alijs, dulcia sint permixta amaris, acerba suauibus, læta tristibus, nubila serenis, nec desint huius vitæ instituto simultates, contentiones, iurgia, zelotypiæ affectus, (vt nihil est in quouis vitæ genere omni ex parte beatum.) non est tamen vlla culpa in matrimonij ordinem transferenda. Tametsi enim plurima incommoda hoc vitæ genus comitentur, magnaq; solicitudo, cura, anxietas illos habeat occupatos in educandis alendísque liberis, vt Paulus testatur, in constabilienda re familiari ac domestica: omnia tamen mitigat ac condulcorat amor mutuus, atque ex Dei institutione liberorum procreatio. Sunt autem pueri deliciæ ac singulare oblectamentum matrimonij, quibus augescit ac fouetur amor coniugalis, magnumque vltro citroque concipitur solatium. Si verò præter voluntatem atque animi sententiam, nullam propagari sobolem contingat, ac differri in aliquot annos posteritatis spem: sanctè tamen colenda matrimonij fides, fouendaque mutua vitæ societas sic, vt alter alterum fulciat, vt in confinio consitæ arbores fructiferæ vineam, quibus fulta, ac velut maritata affixaque clauiculis assurgit in immensum, ac spatiosissimè se propagat. Vt enim vitis destituta pedamentis ac staturninibus, caduca est, atque in terram procumbit: ita quoque matrimonium ac res familiaris corruit, nisi mutua viri ac mulieris opera fulciatur. Quod si quid vitij subsit huic societati, siqua

1. Cor. 5.

Proles deliciæ matrimonij.

Orbitas placidè ferenda.

Vitis & matrimonij cõparatio.

ſiqua ingruat intemperies, ſuſpiciones, tumultus, diſſidia: hominum affectibus ac moroſitati potius, quàm huic inſtitutioni aſſcribendum. Sunt enim iſta non coniugij, ſed deprauatæ naturæ ac turbulenti animi vitia, à peccati originalis labe contracta, in quam omnis culpa transferenda eſt. *Affectus hominũ, nõ natura culpandą.*

Qua ratione obtineri poßit, ne mors homini natura pauido ſit formidabilis.

CAP. LVI.

QVVM in rebus humanis nihil ſit fixum ac ſtabile, ſed omnia fluxa, fragilia, caduca, ruinoſa etiam ſpectatiſſima quæque: non eſt, quòd quis ea magnoperè admiretur ac ſuſpiciat, illiſque plus nimio afficiatur. Quin potius mente atque animo in ſupernas ſedes erecto, res ſolidas atq; æternas ſpectet ac meditetur Quiſquis enim cõcepta in Deum Patrem per Chriſtum Ieſum fiducia, certa ſpe atq; expectatione immortalitatis ducitur, nõ eſt, quod metuat imminentes caſus & incommoda, nõ eſt, quod pertimeſcat morbos, calamitates, pericula, mortem deniq;, quam illi potiſſimè exhorreſcunt, qui ſpiritu Dei deſtituti ſunt, nec vlla notitia Diuinitatis imbuti. nam qui in Deo fiduciam ſuam collocant, diuino ſpiritu fulti, intrepidè infractoque animo contra omnes aduerſitates ſubſiſtũt. Neque enim, vt Paulus ait, accepimus ſpiritum ſeruitutis, aut timiditatis, ſed Spiritum adoptionis, ſpiritum potentiæ & dilectionis, per quem confidenter clamamus Abba Pater. In hoc, inquit Ioannes, perfecta eſt Charitas nobiſcum, vt fiduciam habeamus in die iudicij. Timor non eſt in Charitate, ſed perfecta Charitas abijcit omnem timorem. quoniam timor cruciatum adfert ſeu trepidationem. *Non fidendum rebus caducis.* *Christi fidu cia mortẽ minus formidamus.* *Rom 8.* *2.Tim.1.* *Galat.4.* *1.Ioan.4.*

Quocirca

Quocirca vt omnem metum ac mortis formidinem menti excutiamus, & siquid aliud trepidationem inferre posset, omnes nostras cogitationes, spem, vota, fiduciam in munificum Patrem conijciamus, atque in Iesum Christum, qui nos suo sanguine expiauit, atque à peccato mortisque tyrannide in libertatē asseruit, deleto expunctoq; quod aduersus nos erat chirographo, quo Diabolo eramus obstricti, & velut obærati, Belgæ vocant, *In hem ghehouden, Thegens hem verbonden*. Quò autem Christus pauidas ac meticulosas mentes fulciret, omnemque spem ac fiduciam in ipso constitutam declaret, Confidite, inquit, ego vici mundum. Iam princeps mūdi iudicatus est, hoc est, qui mortem inuexit, morte mea depulsus est, ac iudicio condemnatus, exutusq; nocendi potestate. Venit princeps mundi huius, & in me nō habet quidquam. Quibus verborum solatijs indicat, Satanam, & quos habet in hoc mundo per peccatum confœderatos, nihil obtinere potestatis, vel in Christum, aut illius membra, quæ fide illi adhærent, atque insita sunt. Hæ salutares ac viuidæ conciones hoc efficiunt in mentibus hominum, qui illius præsidio innituntur, vt excusso mortis metu, alacriter aduersus ingruentes quasuis tempestates se muniant, ac præstent inuictos, magnaque confidentia in has voces erumpant: Oculi mei semper ad Dominum: quoniam ipse euellet à laqueo pedes meos. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum, non timebo millia populi circundantis me. Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo. Etiamsi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Etiam si occiderit me, in ipso sperabo, hoc est, Si mihi objciat

Coloss. 2. *Christus deuicit mortem.* *Simile ab ære alieno oppressis.* *Ioan. 16.* *Ioan. 12.* *Christus Satanæ formidabilis.* *Consolatoria sententia.* *Psal. 29.* *Psal. 26.* *Psal. 3.* *Psal. 22.* *Iob. 13.*

obijciat hororem mortis, ac vita sim spoliandus, illi tamen fidam, qui sua prouidētia rationem inibit, qua me seruet. Dominus auxiliator meus, non timebo, quid faciet mihi caro. Et illud Hieremiæ, Ecce ipsi dicunt, vbi est verbum Domini? veniat. Et ego non sum turbatus, te pastorem sequens, & diem hominis non desideraui, tu scis, hoc est, non expecto aliunde, quàm à te subsidium, sic vt illos, qui mortē minitantur, pro nihilo ducam nec pertimescam. Non sis tu mihi fortitudini spes mea in die afflictionis meæ, paueant illi, non paueam ego. Eodem ardore fidei inflammatus Paulus, ac Dei præsidio innixus cōfidenter pronunciat, nihil vsquam esse tam formidabile aut horrendum, quod possit pijs mentibus metū incutere, aut à Dei amore ac fiducia illos diuellere. Nam certo mihi persuadeo, inquit, quod neque mors, neq; vita, neque angeli, seu inuisibiles substantiæ, neque principatus, neque potestates, neque instantia, nec futura, nec vlla alia creatura separare nos poterit à dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Ita Paulus constanter pronunciat illum, qui Deo Patri per Christum insitus est, intrepidè subsistere contra omnes terrores, vndecunque inciderint, contra incursus & fremitus hostium, contra mortis horrorem, quem vel inimici intentant, vel etiam morbi, aut naturæ lex infert. Quum itaque nihil efficacius metum ac trepidationem mortis humanis mentibus eximat, quàm Christo duce, firma in Deum fiducia, qua concipitur certissima resurrectionis spes, atque æternitatis expectatio: huc properent ac contendant omnes, hanc salutarem doctrinam singuli amplectantur ac foueant, infigantque animis, hac se in periculis, aut vbi extrema imminent, fulciant, hac pacatam ac tranquillam conscientiam reddant, huius meditatione dolorem

Psalm 117. *Heb 13.* *Cap. 17.* *Hieremiæ locus explicatus.* *Rom. 8.* *Pauli fiducia omnes acuit.* *Psalm. 50.* *Quid mortis metum eximat.*

dolorem animi diluant, ac mœrorem luctumque, quem ex orbitate vel parentum, vel liberorũ concipiunt, discutiant. Huc spectat viuida illa Pauli consolatio, qua expectatione resurrectionis ac certa æternitatis spe fulcit Thessalonicenses, illosq; lachrymas cohibere vult, nec lugere amicos è viuis sublatos, more gentili. Nolo vos ignorare fratres de ijs, qui obdormiuerunt (velut somno, non morte sopiti) ne dolorem concipiatis, vt cæteri, qui nullam habent reuiuiscendi spem. Si enim credimus Iesum mortuum, & reuixisse, sic & Deus eos, qui obdormierunt, per Iesum adducet cum illo. Rursum quum Philippenses à rebus terrenis abducit, atque ad solidas reuocat, Nostra, inquit, conuersatio in cœlo est, ex quo expectamus Dominum Iesum Christũ, qui transfigurabit corpus nostrum humile, & conforme reddet corpori suo glorioso secundum efficaciam, qua sibi potest subijcere omnia. Quo sermone suadet Paulus, vt se consolentur ac fulciant in afflictionibus, amore ac desiderio æternitatis, atq; in huius vitæ certamine nihil pertimescant, quod illos possit auocare à potiore vita, ad quam nobis viam patefecit Christus resurrectionis potentia. Quocirca quum ad extremum vitæ diem deuentum est, ac mors imminet, quæ nulli non formidabilis est, nisi Christo se fulciat, aut vbi sanis beneque constitutis subit aliqua huius rei cogitatio, vel si premit egestas, morbi calamitas, cæteraque vitæ discrimina: ad Christum omnia nostra vota, spes, desideria referamus, qui morte sua pœnas nobis debitas exoluit, qui nobis condonauit omnia peccata, qui est propitiatio pro sceleribus nostris, qui est aduocatus, vt Ioannes ait, & interpres apud Deum Patrem, qui est conciliator Dei & hominum, & qui, vt Paulus ait, exposuit seipsum redemptionem ac victimam pro omnibus.

1. Thess. 4.

Mortuos nõ lugendos more gentili.

Mors somnus.

Philip. 3.

Quibus mentis mortis discutiendus.

In Christũ defigendi oculi.

Coloss. 3.

1. Ioan. 2.

1. Tim. 2.

Esa. 50.

omnibus. In eo constituta est salus, vita, resurrectio. Per hunc accessum aditumque habemus in vno spiritu ad Patrem. Per illius effusum sanguinem consequuti sumus redemptionem ac remissionem peccatorum. Quoniam in ipso complacitum est Patri inhabitare omnem plenitudinem, & per eum reconciliare cuncta erga se pacificata per sanguinem eius. Quum itaque habeamus Pōtificem maximum, vt autor ait ad Hebræos, qui penetrauit cœlos, Iesum filium Dei, qui tentatus per omnia absque peccato afficitur sensu infirmitatum nostrarum: accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ, vt consequamur misericordiā auxilio opportuno. Huius tanti Ducis præsidio fulti, ac stipati satellitio, contra omnia dæmonum portenta, quæ confestim exorta luce veritatis euanescunt: contra peccatum, mortem, infernum subsistimus, atq; ex malefida vitæ huius statione ad optatum portum, sedesque beatas deuehimur. Quod siquid in huius vitæ decursu incommodi atq; infelicitatis accesserit, siquem conijci contingat in aliquod vitæ discrimen, si premi paupertate, torqueri morbis, vexari ab inimicis, ingruere vastationes ac calamitates, abundare scelera, opprimi innoxios, atq; iis vitam eripi, sanas ac salutares doctrinas contemni, pullulare hæreses ac perniciosa dogmata, disseminari vndique peruersos errores: in tanta rerum confusione ad Christum quisque se conferat, ab illo salutis præsidia conquirat, in illo totus conquiescat, illo se tanquam sacra anchora fulciat, denique id Dauidis identidem in animo verset, Constituam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear. Quibus verbis indicat, se oculos in Deum continenter habere defixos, atque illius præsidio niti, illius auxilio in rebus periculosis ac dubijs subsistere, non

Ephe.2.

Coloss.1.

Ioan.1.

Hebr.4.

Christus pacificator inter Deū & hominem.

Quomodo firmanda mēs immi-nente morte.

In Christo omnium calamitatum solamen.

Christus in tempestate sacra anchora.

Psalm.15.

non vacillare, aut quouis vento doctrinæ circum-
Ephe.14. agi, sed stabilem esse & constantem, nec à concepta
Heb 13. in Deum fiducia dimoueri, hac vna ratione, quòd
Deũ experiatur propitium, atque in omnibus sibi
Psalm.27. assistere. Sic vt confidenter in hanc vocem erumpat: Ecce Dominus auxiliator meus, & in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum, & in ipso refloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor illi.

De nominis Iesu Christi amplitudine, maiestate, potentia: qua vna obsistendũ Magicis incantamentis, atq; illusiones Dæmonum expugnandæ, & si qua detrimenta, vel menti vel corpori inferri contingat.

CAP. LVII.

QVVM paulò antè demonstraui, incantamenta artesque Magicas prorsus extirpandas, nec vlli hominum exercenda maleficia: restat vt obiter indicem, qua vi & efficacia, quibus verbis ac precaminibus subleuentur obsessæ afflictæque mentes, ac Dæmonum præstigijs irretitæ, tum quibus modis fascinationes eximi possint, quas ministri cacadæmonum miseris inferunt, illorumq; mentes & corpora diuexant. Insiliunt latenter in corpora hominum, ac naturæ humanæ vim inferunt, eamque suis facultatibus spoliant, aut saltem illas immutant. Immiscent se mali Genij alimentis, humoribus, Spiritibus, auræ atque aeri, quem intra corpus concipimus, ac quo spiramus, multaque alia, quæ nobis vsui sunt, & valetudo conseruatur, vitiant. Quocirca operæprecium me facturum sum arbitratus, si commonstrem, qua ratione calamitosi homines ab ijs nexibus, quibus se implicitos sentiunt & impeditos, cõmodè possint extricari. Nam incommoda ac detrimenta, quibus afficiuntur, non

Dæmones hominibus infesti.

Dæmones humoribus se immiscent, & contagia corporibus.

non possunt in causas vllas naturales referri, nec ijs remedijs, quibus vulgares morbi, expugnari. Si morbus vel ægrotatio corporis à crapula, à Venere, lassitudine, frigore, æstu, satietate, inedia cōtracta est: quodque eorum suis remedijs expugnatur. At quæ mali Genij inferunt, non prorsus naturalia remedia exposcunt, sed diuina ac supercelestia. Mirantur nonnulli tantam Dæmoni attributam, eiusque ministris potestatem, vt ita homines diuexēt, sic excrucient. Conniuet Deus, partim ad ea damna, quæ Satanici miseris inferunt, atque illos exagitari permittit, in eaque re constat illi consilij sui ac prouidentiæ ratio. partim instigat Dæmones eiusque ministros, vt in plerosque tale quiddam promeritos sæuiant; illorumque abutitur malitia ad castigādos impios. Sic mittitur spiritus mendax in ora omnium prophetarum, quò seductus rex Achab pugnam ineat, qua illi præsens exitium parabatur. Nonnunquam detrimenta inferri permittit nonnullis, quò exploret illorum constantiam. Sic Iobum passus est non solùm exui bonis suis, omnibusq; facultatibus spoliari, sed in corpore quoque lanienam pati. Quod ipsum Deus fieri passus est, partim quò exploraret viri constantiam, ac reliquos mortales ad malorum tolerantiam excitaret, ne calamitatibus fracti, à Deo deficerent: partim vt declararet potentiam suam, qua & ipsius fiducia fretos consolatur & fulcit, & iam in nihilum redactos erigit, atque in pristinam dignitatem restituit. Diuersa est autem ratio in ijs vulgaribus energomenis, qui à Dæmone obsessi sunt, aut ab illo in aliqua corporis parte diuexantur. Magna enim illorum pars stupidi sunt, atque à Dei cognitione alieni, in quos ille (vt instrumentum aptum paratumque) tyrannidem suam exercet. Sic Satanas ignauos oppugnat, idololatras, superstitiosos, in quorum men

Incômoda quæ dæmones inferūt in naturales causas referri nequeunt.

Deus damonū malitia abutitur ad mala castigan da.

Cur Deus nos à dæmone diuexari patitur.

3. Reg. 22. Achab deceptus.

Iob. 2.

Iacob. 4.

Cur Iob à dæmone diuexatus.

Diabolus stupidos aggreditur.

rum mētibus poti⁹ stabulatur, quàm iis, qui notitia Diuinitatis sunt instructi, ac Dei fiducia se fulciūt, quin potius illos exhorrescit, ac machinas admouere metuit, quòd irritos atque inualidos suos fore conatus ac molimina erga illos, qui in excubijs sunt constituti, ac Dei præsidio fulti, non dubitet.

Simile ab Vrbe parū munita.

Vt enim arces ac ciuitates nullis septæ mœnibus, nullis munitæ fossis ac vallis, nullis militum præsidijs instructæ, facillimè expugnari solent: ita mentes socordes & ignauæ nulla salutari cœlestiq; doctrina fultæ, nulla erga Deum fiducia constabilitę, Dæmonum versutijs magis sunt expositæ, ac citius labascunt.

Dæmon ad noxia quaque homině incitat,

Quum autem Satanæ hoc potissimū sit in votis, vt Dei gloriam aboleat, vt hominem à salute abducat, atque ad defectionem sollicitet, intus & foris illum oppugnare non desinit, ac modò corpori, modò animæ, nunc vtrisque infestus est, ac perniciem molitur. Exemplum suppeditat, præter Cain & Saulem regem, Iudas Ischariotes, cuius quum mentem ad desperationem ac diffidentiam adegisset, tum vitæ tædio ad laqueum impulit, ac corpus publicitus suspendij contumelia affecit.

Gene.4.
1.Reg.31.
Matth. 29.

Quanquam autem Satanas humani generis hostis infestissimus mille insidiandi nocendique artibus instructus sit: vnica tamen re cumprimis efficaci ac præsentanea profligatur atq; opprimitur, nempe solida fide, atq; in Deum Patrem per Christum firma ac stabili fiducia, *Met een vast gheloue, ende een goed betrouvven op Godt.*

Dæmō profligatur Dei fiducia.

Quo præsidio etiam depugnandum suadet Petrus Apostolus contra tyranni illius insidias, fraudes, imposturas, dolos, versutias, rabiem, ferociam, sobrietate scilicet & vigilantia fide fulta ac stipata. Sic enim oscitantibus aurem vellicat, Sobrij estote, & vigilate, quoniam aduersarius vester Diabolus tanquam leo rugiens, circuit, quærens quem deuoret, cui resi-

Petrus contra Dæmonem nos instruit.
1.Pet.5.

stite

ſtite ſolidi fide. Hæc enim, vt Ioannes ait, eſt victo- *1. Ioan. 5.*
ria, quæ vicit mundum, fides noſtra. Nam fiducia, *Chriſti fi-*
qua nitimur Chriſto, & nos totos committimus *ducia abi-*
tali propugnatori, contra dæmonas ac principes *gendi dæ-*
huius mundi, nobis victoriam parit ſic, vt opima *mones.*
ſpolia à victo deiectoque hoſte referamus. Quum
itaque aliquid contra aduerſarium moliri viſum
eſt, atque obſiſtere incantamentis ac faſcinationi-
bus (*Touerie* Belgæ vocant) vel malos Genios ex
hominum mentibus exigere: Ieſu Chriſti fiducia
id perfici debet, contempta anili ſuperſtitione, ac
gentili vanitate, cæteriſque Magicis execrationi-
bus. Deus enim per filium, qui eſt ſplendor gloriæ, *Heb. 1.*
& expreſſa imago ſubſtantiæ illius; omnia perficit
in omnibus, ac moderatur ſingula verbo potentiæ *Chriſto o-*
ſuæ. Hanc prærogatiuam promeruit ob ſingula- *mnia attri-*
rem erga Patrem obedientiam, humilitatē, mode- *buta.*
ſtiam. Quū enim eſſet in forma Dei, hoc eſt, illi par *Philip. 2.*
& æqualis, nō rapinam arbitratus eſt, vt eſſet æqua- *Chriſtus*
lis Deo, ſed ſeipſum deiecit, forma ſerui aſſumpta, *Deo par.*
atque humilem ſe præbuit, factus obediens vſque
ad mortem crucis ignominioſam & execrabilem.
quapropter Deus illum extulit in ſummam ſubli- *Amplitu-*
mitatem, & illuſtrauit illum nomine, quod excel- *do nominis*
lit omne nomen, vt in nomine Ieſu ſeſe flectat om- *Ieſu.*
ne genu cœleſtium, terreſtrium & inferorum, om-
niſq; lingua cōfiteatur & agnoſcat, quòd Dominus
ſit Ieſus Chriſtus in gloriam Dei Patris, in quem re-
dundat & refertur omnis gloria filij, & ediuerſo.
Siquis itaq; aliquid aggredi meditatur, ſi mentes *Res ardua*
afflictas ſubleuare, ſi è corporibus cacodæmones *Chriſti no-*
expellere; inuocato Deo Patre nominis Chriſti fi- *mine perfi-*
ducia id perficere tentet. Sic enim omnia conſe- *ciuntur.*
quetur, ſuoq; voto non fruſtrabitur. Huius admi-
rādi auguſtiq; nominis vi & potētia (modò nequis
hęſitet, ac Dei promiſſis diffidat) miteſcūt morbi,

affectus atq; animi perturbationes sopiuntur, tempestates & maria conquiescunt, cacodæmones, vt Christus iam ascensurus in cœlum pollicetur, diffugiunt, venena hebescunt, serpentes torpent, ac redduntur innoxij, dispelluntur mentis tenebræ, terror & formido, mortisq; horror discutitur, dissipantur atq; euanescunt cogitationes noxiæ, mēs tranquillitatem ac pacatam conscientiam concipit sic, vt nusquā quidquam possit ingruere, quod terrorem incutiat. quum Deus Pater per Iesum Christū spiritu suo nos fulciat. Quocirca in Deum viuentem ductore filio erigenda mens est, atque omnia, quæ aggredi statuis, mirifici nominis Iesu virtute perficienda memineris. Illi enim data est omnis potestas in cœlo & in terra. Nec est aliud nomen sub sole, in quo consistit salus, quod impijs est terribile, dæmonibus tremendum, ijs verò, qui illi fidunt, potentia, sapientia, salus, vita, resurrectio. Ipse est constitutus à Deo iudex viuorum & mortuorum Iesus Christus, testis fidelis, princeps regum terræ, qui dilexit nos, & lauit à peccatis nostris per sanguinem ipsius. Huic, vt Petrus in Actis Apostolicis ait, omnes prophetæ testimonium ferunt, quòd remissionem peccatorum accepturus sit per nomē eius, quisquis crediderit in eum. Hæc est vita æterna (quod testimonium Christus Patri defert) vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, in quem tota vis Diuinitatis, & quidquid Deo asscribi potest virtutis & sapientiæ, refertur ac deriuatur. Quum itaque nomen hoc tam sit celebre ac sacrosanctum, tantæq; maiestatis & potentiæ: studiosè obseruandum, ne inaniter atque irreuerenter vsurpetur, vt exorcistę illi ridiculi factitabant, qui cùm certis ritibus ac conceptis verbis ad quæstum & ostentationem spiritum noxium profligare tentarent, Iesu nomine, cuius

Marci vlt. *Christi fiducia expugnatur omne gen⁹ malorum.* *Matth.29.* *Marci 16.* *Actor.2.* *Act.4.* *1. Cor.1.* *Apoc.1.* *Act.10.* *Ioan.17.* *In Christo peccatorū remissio.* *Act.19.*

cuius virtute Paulus miracula peregit, abusi: in magnum periculum se coniecerunt, fuitque illis damnosa adiuratio, aut potius ludificatio. nam obsessus à Dæmone in illos insilijt, & crudeliter dilacerauit ita, vt fuga sibi consulere sint coacti. Non defuerunt etiam nostra memoria sacrificuli, qui cùm nulla fide nominis Christi, nulla vitæ integritate imbuti, tale quiddam attentarent, à cacodæmone irrisi sunt, & pudore affecti sic, vt re infecta tremebundi decedere cogerentur. Si quis autem tale quiddam moliri velit, malosque Genios ex hominum corporibus profligare: Petri & Ioannis exemplum imitetur, qui nullis ambitiosis verbis vsi, in hunc modum claudum erexerunt, In nomine IESV CHRISTI NAZARENI surge & ambula. & ille confestim, firmatis cruribus ac talis, exiliens constitit, & ambulauit, intrauitque cum illis in templum, saliens & inambulans, & laudans Deum. Quum itaque Iesus Christus vnigenitus Dei filius Patri coæuus & æqualis, in quo sunt omnes scientiæ ac sapientiæ thesauri absconditi, moderetur omnia verbo potentiæ suæ: par est, vt concepta ac collocata in Deum per Iesum Christum fiducia, illius virtute ac præsidijs obsistamus Satanæ, peccato, inferno, & si qua sunt alia homini infesta. Est autem excellens magnitudo, robur, potentia, fortitudo, quam Deus pro sua virtute exeruit in Christo, vt Paulus ait, cùm suscitaret eum ex mortuis, & sedere fecit ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem potestatem & principatum, & dominium, & supra omne id, quod nominatur non solùm in hoc sæculo, verùm etiam in futuro. Et ille omnia subiecit sub pedes illius, eumque dedit caput super omnia ipsi Ecclesiæ, quæ est corpus illius, complementum eius, qui omnia in omnibus implet, id est, Christus est, per quem Deus complet, absoluit, perficit

Petri & Ioannis miraculum.

Exorcistæ dilaniati.

Huius temporis exorcistæ futiles & inani doctrina imbuti.

Act. 3.

Christo asseritur omnis gloria.

Coloss. 1.

Heb. 1.

Ephe. 1.

Christus caput ecclesiæ.

Christus omnia in omnib. perficit.

ficit omnia in omnibus, præsertim in ijs, qui illi fidunt,& vt paulò antè Apostolus ait, obsignati sunt spiritu promissionis sancto, qui est pignus & arrabo hæreditatis nostræ in redemptionem acquisitæ ac partæ possessionis, in laudē gloriæ ipsius. Quocirca Paulus, qui innumeris certaminibus assueuit, multosq; insultus perferre coactus est, suadet omnibus, siquando pericula imminent, mors intentatur, Satanas mentem oppugnat, forti infractoque animo illis obsistant atq; obluctentur. Sic enim Ephesios animat ac fulcit: Quod superest fratres mei, cōualescite & præbete vos fortes in Domino, perq; potētiam roboris illius, induite totam armaturā Dei, vt possitis stare aduersus assultus Diaboli. Quoniam nō est nobis lucta aduersus sanguinē & carnem, hoc est, fragiles & moribundos homines, tametsi & illi aliquando infesti sunt, sed aduersus mundi dominos, rectores tenebrarū sæculi huius, aduersus spirituales astutias in cœlestibus. Qua verborū copia ac sententiarum vbertate, tum eleganti Metaphora desumpta à conflictu atq; hostili incursione, indicat, spiritus Dæmoniacos, illorūq; satellites & ministros miro astu ac stratagemate insidias moliri ijs, qui Christo addicti sunt ac nomen dederunt. Quapropter quū sint tam formidabiles hostes nostri, & spirituali astutia instructi, quibus armis ijs sit obsistendū, obiter commonstrat. Assumite, inquit, vniuersam armaturam Dei (exemplo sumpto ab ijs, qui benè muniti in aciem prodeunt, atq; in procinctu stant) vt possitis resistere aduersario, atq; omnibus peractis cōfectoq; negotio stare, vt ij, qui non vertuntur in fugam & terga vertere sunt coacti. State igitur lumbis circūcinctis baltheo veritatis, & induti loricam iustitiæ, & calceati pedibus, vt parati sitis & alacres ad Euangeliū pacis. Super omnia assumpto scuto fidei, quo possitis omnia iacula

Christus fulcit nos in afflictionibus.

Ephes. 6.

Simile à militari industria.

Arma militia Christiana.

Ephe. 6.

cula mali illius ignita extinguere. Galeamque salutis accipite, & gladiũ spiritus, qui est verbũ Dei: quibus adijcit velut succenturiata præsidia preca- tiones atq; obsecrationes assiduas, quę hoc efficiũt, vt victoriã consequamur, ac Deus in tam ancipiti certamine, tamq; dubio nonnunquã belli euentu, parũper afflictos, & velut in ruinã inclinatos, vt Petrus ait, qui in eodem argumento versatur, instauret, stabiliat, roboret, fulciat. Quum aũt tanti fuit olim apud sui studiosos Pythagoræ auctoritas, atq; ita æstimata illius doctrina, vt oraculi loco habita sit, & tanquam ex tripode dicta, adeò, vt incunctanter ad persuasionem, quasi refragari foret nefas, Αὐτὸς ἔφα, Ipse dixit, dubitanti obijcerent: par est, nostræq; salutis ratio exigit, vt eundem honorem ac reuerentiam Iesu Christo deferamus, atq; in asserenda illius doctrina, in stabiliẽda fidei professione surdis tardisque auribus insonemus, ΠΙΣΤΕΥΣΟΝ, ΑΥΤΟΣ ΕΦΑ ΣΩΤΗΡ. CREDE, IPSE DIXIT SERVATOR.

Oratio armat contra Dæmonem.

1. Pet. 5.

Argumentum ab auctoritate Christi.

Ipse dixit, Christo asserendum.

Illius enim doctrina non est humana, non diluta, non frigida, sed viuida, salutaris, efficax, diuina, & quæ beatitudinem homini conferat, quam vnam à Christo peti par est, qui est fons omnis sapientiæ & bonitatis, & in quo inhabitat omnis plenitudo Dei corporaliter, per quem sumus completi. Per hunc, vt Paulus ait, Deus Pater eripuit nos à potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij sui dilecti, per quẽ habemus redemptionem in sanguine ipsius, remissionem peccatorum, qui est imago Dei inconspicui, primogenitus vniuersæ creaturæ; vtpote per quẽ omnia creata sunt, quæ in cœlo sunt & terra, visibilia & inuisibilia, throni, dominationes, principatus, potestates. Omnia per illum & in illum condita sunt, & ipse est ante omnia, & per illum cuncta subsistunt. Et ipse est

Christi doctrina omnem sapiẽtiam superat.

Coloss. 1. 2.

Deus in Christum omnia profudit.

caput corporis Ecclesiæ, principium & primogenitus ex mortuis, vt sit in omnibus primas tenens, ac principatum obtinens. Quoniam in illo cōplacitum est Patri inhabitare rerum vniuersarum plenitudinem, & per eum cuncta reconciliare erga se pacificata per sanguinem crucis eius. Quum itaque Deus Pater tam cumulatè ac profluenter omnia in Christum effudit: ad vberrimū atq; inexhaustum hunc fontem certatim properemus, ac summa fiducia ab eo nihil non petere & sperare audeamus, nihil non perficere tentemus. Si visum est profligare Dæmones, mederi morbis, eximere se periculis, virulentas bestias conficere, venena diluere, atque innoxia præstare, montes loco dimouere: hęc omnia viribus ac virtute Iesu Christi, eiusque fiducia peragenda memineris. Pollicetur enim Christus fidenti omnia plana, aperta, facilia, quod postrema concione, antequam in cœlum sublatus est, suis testatum esse voluit, cùm inquit: Ite in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptisatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequētur, In nomine meo Dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si quid mortiferum biberint, non eis nocebit, ægrotis manus imponent, & benè habebunt, hoc est, confestim ad contactum conualescēt. Hæc omnia semper præstò erunt, vbi profectus atque vtilitas Euangelij exiget miraculum. At in animis ista nunquam non præstantur ab Euangelicæ professionis ministris, cùm fœda vitia mentibus eximunt, cùm efficaci vi spiritus & salutari doctrina morbis animi medentur, cùm cor ab auaritia, odio, ira, libidine, calumnia, obtrectatione, alijsq; venenosis affectibus liberum efficiunt, ac diuinis dotibus exornant.

Vis fidei.

Marci 16.

In animis edita miracula.

An

An Herbæ & Gemmæ aliquam vim conferant in profligandis Dæmonibus, ac depellendis rebus alijs noxijs.

CAP. LVIII.

TAMETSI herbæ eum præcipuè vſum, eaſq; vires inſitas habent à naturæ Opifice, vt alimenti ratione ac medicamenti corporibus humanis accommodentur: ſunt tamen veterum ſcriptis nobilitatæ aliquot ſtirpes, quæ maleficijs obſiſtant, atq; incantamenta omnisq; generis faſcinationes abigant ac propulſent. Appellantur hæc alexicaca ſiue amuleta, quod noxia quæque atque homini infeſta amoliantur ac depellant. Hæc vis præter herbas, etiam gemmis ac pretioſis lapidibus attribuitur, quam conſequuta ſunt non à primis qualitatibus, hoc eſt, temperamento caliditatis, frigiditatis, ſiccitatis & humiditatis, ſed ſpecifica vi, & occulto effectu, abditaque proprietate: cuius cauſa prorſus explicari nequit. *Herbæ ad multa efficaces.* *Gemmæ occulta vi imbutæ.*

Sic Magnes attritu ferrũ allicit, Gagates & ſuccinum paleas & feſtucas, Saphyrus, qui cœleſti & cæſio colore eſt, caſtitatẽ tuetur. Hyacinthus & Chryſolithus digito annulari geſtatꝰ, peſti obſiſtit. Smaragdus & Praſius viridantes gemmæ cor exhilarant. Eianos, hoc eſt, Cyanos & Cæruleus, vulgò Turcoſa, à lapſu, caſu & ruina præſeruat, aut ſi tale quiddam inciderit, corpus illæſum præſtat. Corallium collo admotum turbulenta ſomnia abigit, & nocturnos puerorum timores compeſcit. Carbunculus & Sardius lapis, vulgò Corneolus à corni arboris rubicunda bacca nomen ſortitus, diffuſo per corpus ſanguine, hilaritatem excitat, & colorem floridum. Sic aliæ gemmæ alijs virtutibus pollent, ac Lemures, Stryges, Incubos, Genios aereos arcẽt atque abigunt, ſi veterum monumentis habenda fides. *Magnes. Succinum. Gagates. Saphirus. Hyacinthus. Chryſolithus. Smaragdus. Praſius. Eranos. Ceruleus. Corallium. Carbunculus. Sardius.*

fides. Sic inter herbas sunt, quæ morbis, qui multũ habent affinitatis cum Dæmonũ vexationib & torturis, obsistunt. Quales sunt melancholia, phrenesis, mania, epilepsia, & sæuissimi morbi, qui virgunculis ac viduis ex veteri affectu emergunt, aut vbi vel serius ijs mẽses profluunt, vel tardius coniugio destinantur. Siquidem ex fumis atque atra densaque fuligine mens ita afficitur, vt à noxio aliquo Genio vexari videantur, ac sibi persuadeant, Dæmonem obsidere mentem, qui ad multas absurdas imaginationes illas impellat. Cui malo, tentata circa talos primùm venæ incisione, adhibentur salutares herbæ, quæ illos ab huiusmodi accidentibus liberent, vt sunt arthemisia, satureia, serpillũ, tymbra, pulegium, origanum, gallitricum. Inter herbas aũt, quæ afflictas mentes releuant, ac vel à Dæmone, vel concepta illius imaginatione, vel venenatis fumis, qui cerebrũ vitiant, præstant immunes, referuntur ruta, scilla, ex cuius succo & oxymelitis & acetum conficitur, Osteritium, vulgò magistrantia, Angelica, spõdylij vel laserpitij species, Alisson vel Rubia minor, quæ canis rabiem atque à rabido cane demorsos sanat, Qui affectus non prorsus alienus ab ijs, qui à Satana diuexantur ac furiunt: Rosmarinus ædes lustrat, atque in limine suspensus huius stirpis frutex Dæmones abigit, & pestis contagiones, vt etiã Ricinus, qui palmę Christi nomine passim innotescit, quòd folia in expansę manus formam sint effigiata. Sic Corallium, peonia, viscus frutex morbũ comitialem expugnant, vel à collo suspensa, vel etiam ex vino propinata. Quorum nonnulla siquis exhiberi posse putet exturbandis Dæmonibus: absit vanitas & gentilis superstitio, absint futiles precationes & verba quædam exotica, quibus ferè suas incantationes perficiunt, qui Magicas artes profitentur. Siquid herbæ habẽt virium,

Horrendi morbi herbarum præsidio expugnantur.

Ruta.
Scilla herba.

Osteritiũ.
Alisson.

Libanotis vel Rosmarinus.
Ricinus.

Epilepsia contraria.

virium, vt experientia demonstrat, id memineris à Domino cõsequutas. Omnia enim medicamẽta & stirpes, quæ corporibus humanis applicantur, non sui ratione, sed Dei munere efficacia sunt, ac salubrem effectum consequuntur. Itaque siquid herbarum præsidio perficere statuis, non tam herbis, quàm Deo fidas. Sic enim in propulsandis morbis res optatum felicemque successum est habitura. aliâs conatus in diuersum rapitur, atque artificem frustratur euentus, vbi nulla subit Opificis, à quo omnia effectum sortiuntur, cogitatio, aut abest erga illũ fiducia. Hinc Asa rex Iuda, quum acerrimo pedum dolore affligeretur, nec Deum in cõsilium adhiberet, sed tantum medicis fideret, nihil opis ex illorũ fomentis sensit, sed articulari morbo (vt historia testatur) immortuus est. Non enim Deus medicorũ opera vti prohibet, sed illis plus nimio fidere, nullamq; habere eius rationem, qui sanitatem præstat, & cuius munere omnia sunt efficacia. Quin & superstitiosè faciunt, & rem aggrediuntur ab idololatria non prorsus alienam, qui herbas fictícijs quibusdam precaminibus consecratas incantationibus adhibent, aut etiam morbos illis excantare pergũt. Sic filicem solstitio æstiuo, intempesta nocte erutam, rutam trifolium, verbenam Magicis imposturis accommodant, quibus rudi atq; imperitæ plebi imponunt, fumosq; offundunt, quò aliquid ab ijs corradant, atq; argento illos emungãt. Quum tamen vani illi artifices nunquã ditescant. Hæc studiose lector huic argumento inserenda duxi, quo quisq; à Magicis incantamentis abstineat, atque obseruet, à quo salutis ac sanitatis præsidia petenda sint, & qua ratione (contempta vanitate ac superstitione gentili) obuijs paratisque remedijs vti deceat, quæ à Dei munificentia nobis affluenter sunt concessa.

Herbæ à Deo effectum consequũtur.

Asa Rex cur non est sanitatem cõsequutus
3. Reg. 15.
2. Par. 16.
Psalm. 7.

Herbæ magicis incantamentis nõ accommodandæ.

De

De maiestate & potentia supremi Numinis: & quàm varias appellationes vnica Dei essentia tribus personis distincta sortiatur. Cuius rei contemplatione humanus animus tranquillitatem & solatia, summamq́; erga Deum fiduciam concipit.

CAP. LIX.

Dei natura inscrutabilis. QVONIAM præstans illa ac præpotens natura Deus, ipsaque æterna mens ab omni concretione mortali immunis ac libera in immensum se *Ioan. 1.* porrigat, atque vndique diffusa, singula regat ac moderetur, suaq; vi imbuat: ob id vna Deitas, propter virtutem atque operum excellentiam, varijs designatur nominibus, multisq; præclaris elogijs illustratur, cùm apud Hebræos, tum alias nationes, *Deus varia nomina sortitur.* quibus aliqua Diuinitatis cognitio obtigit. Sic in sacra historia Iehoua dicitur, El Eloim, Adonai, Emanuel. quorum quodque peculiarem vim ac virtutem designat, magnamq́ue potestatem Deo attribuit, quam in res inferiores exercet. Vnde cùm præcepta legis solicitè obseruāda proponit Iudęis, quò maior illi accederet autoritas & veneratio. *Exod. 20.* Ego sum, inquit, Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de *Deuter. 5.* terra Aegypti & domo seruitutis. Nō habebis Deos *Iehoua singulare Dei nomen.* alienos coram me. Nomine tam sacrosancto ac mirifico, rerum omnium existentium imperiū & dominatum sibi asserit. Nam quum sit fons & origo totius vniuersi, atque solus per se existat, omnibus *Deo ab effectu nomē assignatur.* subsistendi vim confert. Quamobrem par est, vt eius imperio & mandatis mortales omnes pareāt, illiusque legibus subijciantur, nec ab alio, quàm ab eo, qui solus ab æterno existit, salutis præsidia conquirant, aut aliò se diuertant. Quod Hebræi Iehoua, Græci Ατοφυή, Latini Existentem, Germani inferio-

inferiores *Een eewich goddelick wezen* dicunt. Itaque à pluribus rebus desumitur diuinæ essentiæ appellatio. A prima & perpetua existendi vi & potentia, ab æternitate, à magnificentia, maiestate, dominatu, imperio, cui omnia subsunt, & qua res omnes conditas regit, ac summa prouidentia moderatur. Sortitur quoque nomen Deus à placabilitate, mansuetudine, clementia, qua vtitur erga homines, qui rebus afflictis ac deploratis illius opem ac subsidium implorant. Nam, El, Hebraica vox, Dei clemētiam exprimit iustitiæ coniunctam, qua pios fulcit ac tuetur, & improbos castigat, atq; incusso terrore, à sceleribus reuocat. A luce, qua caliginem & nebulas mentisque errores dispellit, atque animos tenebrosos veritatis ac cognitionis suę lumine illustrat. Sic Christus: Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Ab igne, quo pios inflammat vtrique amore Diuinitatis, atque illorum mentes salutari viuidaque doctrina imbuit. Aduersarios verò, & qui nulla ducuntur erga Deum reuerentia, nullo metu, consumit, atque vt ignis arida nutrimenta ac fomitem, in nihilum redigit. Quocirca suadet Moses & Paulus, reuerenter ac religiosè Deum colendum, quò illi simus accepti. Est enim Deus noster, inquit, ignis consumens. quare submissè quisque se apud illum gerat. Assignatur quoque Deo nomen à bonitate ac munificētia, qua vtitur erga suos, quos non sustinet premi vlla rerum egestate, aut inopia tabescere: sed de omnibus affatim illis prospicit, atq; affluenter ad vsum necessaria largitur, cùm externa bona, tum animi tranquillitatem ac pacatam mentem. A pietate ac paterno affectu, quo suos complectitur, illorumque saluti ac commodis prospicit, Pater dicitur. Sic Deus apud Hieremiam, Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis. Rursus,

Osea 3. Ioelis 2. Naum 1. Naum 2. Ose. 11. Ioan. 1. Deut. 4. Heb. 13. Mich. 6. Ose. 2. Deum Belgæ Godt à bonitate vocant. Hier. 3. Malach. 1. Hier. 1. Esa. 63.

Rursus: Factus sum Israeli pater, & Effraim progenitus meus est, & deducam illos per torrentem aquarum in viam rectam, & nō impingent, hoc est, meis vestigijs insistent, me comitabuntur, meæque voluntati acquiescent, & ego illos tutos præstabo in omnibus vijs suis, nec quidquam illis accedet incommodi, nec vlla inferetur iniuria, nulla clades, nulla calamitas. *Esa.9.* Esaias autē speciosissimos titulos ac triumphales cōmemorat, quos Deus pater Christo attribuit, quò quisque cognoscat, quid Seruator Christus natiuitate, morte & resurrectione sua ipsoq; in cœlū assensu nobis contulit. Sic enim vates Christi magnificētiam, splendorem, gloriā, decus, potentiā, amplitudinem exprimit, quorū nihil nō in nostrū vsum & cōmoditatem redundat, vnde Emanuel dictus, hoc est, nobiscū Deus. *Emanuel quid designet.* Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerū eius, & vocabitur nomen eius *Hiere.5.* Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Innumera sunt atque infinita, quæ huic immēsæ maiestati accommodari possunt. imò quę ipse sibi attribuit. Sic Medicum se vocat, quòd sanitatem mentis & corporis præstet, ac *Osea 7. Esa 3. Matth.9 Esa.40. Ioan.10. Psal.78. 1.Pet.2. Ioan.15.* cùm externis, tum internis hominum vitijs medeatur. Pastorem, quòd summa cura ac vigilantia gregi prospiciat, ac dissipatas oues colligat, illasque salutari pabulo verbi sui pascat ac reficiat. Sic Christus se vitem fructiferam vocat, Patrem verò agricolam, nos palmites viti inhærentes, quos ille purgat, ex eaque inutiles frutices resecat, hoc est, superuacaneas cupiditates amputat, quò plus fructus *Simile à vite.* proferant. Quos verò reperit infructuosos ac prouentu annuo destitutos (qua Metaphora designat illos, qui nullum fidei fructum proferunt) vt inutile sarmētum atque aridum, nulloque succo imbutū igni deputat. *1.Cor.3.* Paulus quoq; non dissimili vtitur Metapho-

Metaphora, ab agri colendi ſtudiò, atque archite-
cturæ induſtria deſumpta. Sublatis enim ſopitiſq; *Simile ab*
ſimultatibus, quibus inter ſe diſſidebant Corinthij, *architectu-*
atque intumeſcebant doctorum ſuorum nomine, *ra.*
alius aduerſum alium: vt noſtro nunc ſæculo facti-
tari videmus, commonefacit ſingulos, vt ſi quid ſa-
lutaris doctrinæ conſequuti ſint, id non miniſtris
attribuant, ſed in Deum bonorum omnium auto *Apoſtoli*
rem transferant. Nos, inquit, adiutores ſumus, & *Dei mini-*
veluti conducti operarij. Dei negotium agimus, illi *ſtri.*
noſtram approbamus induſtriam, illi noſter labor
deſudat. Vos eſtis Dei agricolatio & velut fundus,
quem cultiorem reddimus ſemente ſalutaris do-
ctrinæ. Vos eſtis ædificium & ſtructura, quæ aſſur- *Deus abſo-*
git in illius gloriam. Cæterùm quod ad Dei am- *lutum vir-*
plitudinem ac maieſtatem ſpectat, nihil excogita- *tutis exem-*
ri poteſt, aut mente concipi tam ſublime, magnifi- *plar.*
cum, illuſtre, excellēs, ſpectabile, eximium, nihil de- *Sapientia*
nique omnibus ſuis numeris, omniq́ue virtutum *Dei.*
genere tam abſolutum, quod non in Diuinā eſſen- *Pſal.* 31. 32.
tiam meritò referri, aut illi accommodari debeat. 103. 146.
Illius Sapientia, moderatrix rerum omnium, qua *Ephe.* 2.
mundi hanc vniuerſitatem inſcrutabili ſuo cōſilio *Fortitudo*
ac prouidentia conſeruat ac tuetur, incōpræhenſa *Dei.*
eſt, inexplicabilis, infinita adeò, vt tantarū rerum *Potentia*
ordo & ſeries omnes in admirationem Opificis at- *Dei.*
que amorem rapiat. Illius Fortitudo, robur & po- *Pſal.* 27. 62
tentia, qua hoſtes deijcit, ac pios fulcit, inexpugna *Eſa* 25.
bilis eſt & inuicta. Nihil eſt enim, quod illius viri- *Prouerb.* 8.
bus non cedat, nec vllæ arces, munitiones, propu *Luca* 2.
gnacula, quantumuis firma, quæ illius potentiæ *Iuſtitia*
obſiſtant. Illius iudicium & iuſtitia, qua cuique *Dei.*
ſua diſtribuit, ac pro dignitate ſuiſq́ue meritis prę- *Pſalm.* 18.
mia decernit, recta eſt, legitima, ſancta, ſince- 47. 84.
ra, laudabilis, ac ſummæ æquitatis, adeò, vt à *Pſal.* 16. 22.
nemine (niſi iudicij ſit deprauati) calumniam 144. 16.

mercatur.

Misericordia Dei, profugium peccatoribus. mereatur. Illius Misericordia, clementia, placabilitas, quæ nulli non prophetarum amplè & magnificè decantata, immensa est, omnesque illius virtutes superat. Ad eam enim omnes, qui iustitiā eius pertimescunt, tanquam ad asylum confugiunt, atque subsidium implorant. *Psal. 32. 56.* Hæc pauidis mentibus *Coloss. 2.* desperationem ac diffidentiam eximit. Hac Spiritus paracletus labantes solatur ac fulcit, insertaque spe ac fiducia consequendæ salutis ad thronū gratiæ impellit, quò misericordiam (*Remis ende quytscheldinge van misdat* Belgæ vocant) consequantur, sic vt nihil sit, quod illis possit imputari, aut mortis reos agere. *Hebr. 4.* Hanc quum Paulus esset expertus, ex persequutore in Apostolum ascitus, sic animos hominum dubios ac vacillantes fulcit, atque ad Dei misericordiam suo insigni exemplo prouocat, *1. Tim. 1.* Quum prius, inquit, persequutor essem, blasphemus, violentus: misericordiam adeptus sum, quòd ignorans feci per incredulitatem, hoc est, expers fidei, & consilij diuini ignarus. *Misericordia Dei Paulo decantata.* existimauit enim, quum Christianos insectaretur, obsequium se præstare Deo. Quò autem omnibus salutis suæ ratio habeatur, & cuique testatum sit, peccata expiari *Ioan. 16.* sanguine Christi, ijs, qui illi fidunt, asseueranter firmaque assertione Paulus pronunciat, Certus sermo, & dignus, quem modis omnibus amplectamur, quòd Christus Iesus venit in mundum, vt peccatores saluos faceret, quorum ego primus sum. *Paulus omnes extimulat, vt Dei misericordiæ se cōmittant.* Verùm ideò misericordiam consequutus sum, vt in me primò ostenderet omnem clementiam, ad exprimendum exemplar ijs, qui crediturі sunt in illum in vitam æternam, hoc est, spe & expectatione regni cœlestis. Quod beneficium quum totum transferri debeat in cœlestem Patrem, nec deceat illum debita laude, suoque præconio fraudari: Regi, inquit, seculorum immortali, inuisibili, soli sapienti

pienti Deo honos decus, & gloria in perpetuum Amen. Petrus quoq; ob redemptionis mysterium parem laudem defert Deo Patri Domini nostri Iesu Christi, qui iuxta copiosam suam misericordiam regenerauit nos in spem viuam per hoc quòd resurrexit Iesus Christus à mortuis in hæreditatem immortalem, incontaminatam & immarcescibilem repositam in cælis erga nos, hoc est, nostri amore. Postquā enim benignitas atq; erga homines amor & humanitas apparuit Seruatoris nostri Dei nullis nostris meritis, nec ob iustitię opera quæ fecim⁹, saluos fecit nos, sed pro sua misericordia per lauacrū regenerationis & renouationis spiritus sancti, quē effudit opulentè per Iesum Christū seruatorē nostrū, vt iustificati illius gratia, heredes efficeremur iuxta spem vitæ æternæ, qui sermo certus est & indubitatus, omnibusq; modis singulorum animis infigendus. Quum itaq; tantus sit erga genus humanū Dei amor & propensio, is fauor & charitas, vt præter vsum & commoditatem rerum omnium etiam filium suum vnicè dilectum homini redimendo impenderit, quò Christi morte & resurrectione reconciliationem & gratiam consequeretur: par est atq; id ęquitas, impēsiq; beneficij gratitudo exposcit, vt quisq; nostrum omnē spem ac fiduciam in illo constituat, illum summis laudibus prosequatur, illi vitam ac mores approbare studeat, illi fide placeat nō equidem otiosa & inani, sed operibus charitatis fulta ac stipata; illi abnegata impietate, reiectisq; carnalibus desiderijs, se totum consecret, ac sobriè, iustè, ac piè viuat in hoc seculo, expectans beatam spem & apparitionem gloriæ magni Dei & Seruatoris nostri Iesu Christi, qui exhibuit se pro nobis, quò redimeret nos ab omni iniquitate, & purgaret sibi populum peculiarē sectatorē bonorum operū. Hac enim instituendæ vitæ ratione concepto spiri-

1. Petr. 1.

Petrus Dei misericordiā effert in immensum.

Tit. 3.

Deo approbanda nostra vita

Fides fructibus exornatur.

Tit. 2.

Rom. 5.

tu Paracleto fouebitur pax & securitas in mentibus nostris, 'excussaq; trepidatione ac mortis metu, ad immortalitatem, sedesq; beatas, Christo duce, patebit ingressus. Non est aũt Mors corporis interitus, sed innouatio, nõ naturę extinctio, sed alterius vitæ vestibulum, ac ianua primusq; ad cælestem Ciuitatem aditus, atque introitus ad æternitatem. De cuius rei certitudine non est quod quis ambigat, aut Dei promissis diffidat. quum ipsa Veritas quæ non fallit, fideliter præstet quod est pollicita. Est enim Deus verax: omnis homo mẽdax, hoc est, Deus neminẽ fallit, neminẽ decipit, nec sua spe & expectatione quenquã frustratur, nõ est vanus pollicitator, aut promissor inanis, more hominũ qui rũpunt fœdera, rescindũt pacta, pollicitis vafricie quadã veteratoria se eximũt, atq; elabuntur, sed est constãs, stabilis, firmus summaq; fide pręstat & exoluit quod est pollicitus, & quod se recepit facturum. Omnis autem homo mendax, hoc est, fallax, futilis, lubricus, leuis, inconstans, mutabilis, dubius, vacillãs, varius, fraudulentus, vanus, captiosus, infidus, & qui aliud stans, aliud sedens loquatur ita, vt nemo tutò illi possit fidere. Quæ vitia à Diuina maiestate sunt alienissima, vt in quã nulli cadũt affect⁹ humani Quocirca illi potissimùm summa fiducia innitendum, in illum omnia nostra vota, spes, desideria transferẽda, seu pericula & calamitates, seu mors atq; extremus cõflictus imminet. Omnia enim illius fauore ac præsentia mitescunt, omnia ex acerbis atq; amaris dulcia perficiuntur. Discutitur illius fiducia mortis metus, animisq; nostris omnis terror & trepidatio eximitur. Huius amore contemnimus ac despicimus vitæ huius delicias & blandimenta. Huius virtute ac præsidio perferimus (quæ singulis momentis nos circumuallant) ærumnas & incommoda. Huius solida spe atq; expectatione æternitatis

Mors vitæ innouatio.

Deus verax in promissis Psal. 61. 115. Rom. 3.

Homo mendax quem sensum habet.

In vitæ discrimine ad Deum cõfugiẽdum.

tis fulti alacriter emigramus ex æui huius ergastulo, ac Christo duce ad beatas sedes prouehimur. Minùs autem grauatè ab hac corporis societate à vitæ huius statione diuellimur, minusq; nos reddit anxios postrema cum morte luctatio, in qua ferè diffidentia ac desperatio mentem oppugnat, quòd certi sumus merito Christi nobis partam redemptionem ac gratiam. Mediator enim inter Deum & hominē Iesus Christus Patri nos reconciliauit, suoque sanguine peccata nostra eluit, ac per resurrectionis potentiam iustitiam nobis contulit. Traditus enim fuit Christus propter peccata nostra, vt Paulus ait, & excitatus est propter iustificationem nostrā. Sic vt resurrectione Christi tanquam pignore confirmati confidamus nos saluos fore, atque eius virtute resuscitandos. Ipse enim, vt Apostolus testatur, transformabit corpus nostrum humile, & conforme reddet corpori suo glorioso secundum efficaciā qua potest sibi subijcere omnia. Tametsi enim iuxta Pauli doctrinā terrenum hoc nostrum domicilium hui⁹ tabernaculi destruendū sit, vt domus ruinosa, quæ soluta compage ac nexibus, diuulsaq; contignatione dissoluitur, quod ædificiū à Deo habemus non manufactam, sed ęternum in cęlis. Deus enim qui suscitauit Dominum Iesum, nos quoque per illum suscitabit, atque efficiet communis resurrectionis gloriæ consortes, quæ certissima spes hoc efficit vt minus prauati hinc nos subduci patiamur.

Mors Christi peccata nostra eluit.

Resurrectio Christi iustificat.

Ioan. 1.

Rom. 4.

Phili. 3.

2. Cor. 4. & 5.

FINIS.

INDEX CAPITVM, QVÆ PRIMO LIBRO CONTINENTVR, IN QVO PRIOR NVmerus caput, alter paginam denotat.

ac

QVAE SECVNDO LIBRO CONTINENtur.

18 In-

QVAE TERTIO LIbro continentur.

 & quo

RERVM ET SENTENTIARVM HVIVS OPERIS

INDEX.

A.

Can-

Limo-

Ouum

Pitui-

Puel-

ELENCHVS OMNIVM CAPITVM QVAE IN PARAENESI CONTINENTVR.

vel

RERVM ET SENTENTIARVM IN PARAENESI CONTENTARVM, INDEX.

A.

S.

T.

V.

FINIS.

